

U rudého snědeného krámu

Hynek Rk

Brno 2013

Úvod

Předkládaná kniha se zabývá obdobím komunistické vlády, a to především obdobím tzv. normalizace (70. a 80. léta 20. století). Hlavním zájmem jsou hospodářské problémy tehdejšího socialistického hospodářství, tj. hospodářství s veřejným vlastnictvím výrobních faktorů. Čtenář zde najde informace k nedostatkům v zásobování obyvatelstva zbožím, nedostatkům ve službách, přebytkům nepotřebného zboží, krátké otevírací době a k nedostatečné kvalitě zboží. Dále zde jsou informace k významné zastaralosti tehdejšího průmyslu a vybavení, k promrhávání (zvrácení) investic a jsou zmíněny i problémy se špatnými dodávkami výrobních statků, které znemožňovaly dokončení výroby anebo dosažení plánovaných kapacit výroby. Zmíněny jsou i problémy s údržbou strojů a dodávkou náhradních dílů. Kniha se nevyhýbá ani popisu nízké pracovní morálky v některých oborech a provozech a zároveň zaznamenává i doslova dření pracujících v jiných oborech a provozech. Na přetřes přijdou i problémy státního rozpočtu, dluhy a (ne)plnění plánů. Dojde i na pověstný toaletní papír. Vedle toho je v knize věnován prostor obecné kriminalitě a jejímu růstu. Čtenář se zde dočte i o tehdejší rozsáhlé hospodářské kriminalitě (rozkrádání socialistického vlastnictví) a hojném úplatkářství. Prameny pro sepsání této knihy byly zejména stenoprotokoly z jednání České národní rady ze 70. a 80. let 20. století a stenoprotokoly Slovenské národní rady z poloviny 80. let 20. století. V těchto stenoprotokolech se vyjadřují tehdejší poslanci, ministři a jiní tehdejší vrcholoví členové vládních struktur. Jde velice často o členy Komunistické strany Československa (KSČ) anebo Komunistické strany Slovenska (KSS). V ostatních případech jde o členy jiných stran, které však působili v rámci Národní fronty vedené komunisty. Čili o sledovaných problémech nám zde budou vyprávět tehdejší vládcí. Vedle toho se kniha opírá o práce historiků, ekonomických historiků a i některé další prameny. Je potřeba říci, že ve stenoprotokolech, ale i v literatuře je k tomuto tématu velmi mnoho materiálu. Zvláště mezi zmíněnými stenoprotokoly se obtížněji hledají ty, které se nezabývají nějakými hospodářskými problémy. Autor se proto snažil vybrat většinou citace popisující nejtýpičtější a častěji se opakující situace, ale vybíral i citace, které popisují situace, které byly něčím zvláštní. Autor nemohl přecíst kvůli jejich rozsahu všechny stenoprotokoly.

Kniha je také příspěvkem k dnešní polemice o nedostacích v zásobování, v kvalitě zboží, o stavu průmyslu, o hospodářské kriminalitě a podobně v době komunismu. Tato diskuse se dnes často nese v duchu vzpomínek, které však, jak je známo, mohou být po letech deformované tím, že lidé zapomínají. Vliv má i fenomén vzpomínkového optimismu, který vede k tomu, že lidé mají sklon pamatovat si jen to dobré a špatné vzpomínky jsou z paměti vytěsňovány. To je výhodné, protože to zbavuje člověka strachu a stresu a činí to jeho život příjemnějším. Avšak má to i nevýhodu, která spočívá v tom, že se člověk může po letech opět spálit o stejná kamna. Tato kniha se zaměřuje právě na to špatné. Na to co bylo už mnohdy z paměti vytěsněno. Kniha naopak není výkladem hospodářských dějin normalizace, může být jen doplňkem těchto dějin. Není také výkladem obecných dějin normalizace. To, že se tato kniha zabývá temnými stránkami socialistického hospodářství, neznamená, že tyto stránky působily nutně trvale (například trvalé nedostatky

v dodávce zboží). Stejně tak to neznamená, že se někdo nemohl mít dobře, a to i tehdy pokud si nepřikrádal a nebyl nějakým funkcionářem.

Kniha není jen sbírkou citací, ale je doplněna často o teoretický komentář. Ten je založen na teorii nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu a na rakouské teorii podnikatele. Tyto teorie byly vypracovány rakouskou ekonomickou školou. A pro jejich pochopení je dobré si přečíst zejména knihu "Rakouská škola: Tržní řád a podnikatelská tvořivost" od J. Huerta de Sota a knihu "Jak fungují trhy" od I. Kirznera. Tyto teorie ukazují na různé tendence, které budou v ekonomice s veřejným vlastnictvím výrobních faktorů vznikat. To však nutně neznamená, že každá konkrétní událost jim může být přičtena na vrub. V ekonomice mohou vznikat jiné tendence, která nám nemusí být ani známé. Stejně tak nelze konkrétní událost přičíst na vrub jedné tendenci, protože často působí v ekonomice několik tendencí současně. To je třeba mít při četbě na paměti.

Každopádně neexistence soukromého vlastnictví výrobních faktorů a nemožnost podnikání bránila (brání) v lepším využívání subjektivních, praktických, rozptýlených a obtížně sdělitelných informací a znalostí, které byly již objeveny a umožňovala jen omezené objevování dalších těchto informací a znalostí a následné vytváření dalších a dalších informací a znalostí, které mohou být opět objeveny a zpracovány. To mělo za následek situaci, kdy ceny spotřebních a výrobních statků neodrážely vzácnost těchto statků. Výsledkem takové situace jsou masivní diskoordinace v dodávkách komplementárních statků, které neumožňují dokončovat řádně výrobu, dosahovat plánovaných kapacit výroby a znemožňují řádnou spotřebu. Dále jsou znemožněny lepší odhady budoucích změn v poptávkách spotřebitelů, a to aby se výrobní faktory dostaly do rukou toho času schopnějších podnikatelů, a to i za cenu toho, že se postupuje metodou pokusů a omylů, kdy ztráta a následné nevyužití výrobních faktorů (včetně práce) má také svoji důležitou informační hodnotu. To vše má za následek to, že na scénu vstupují nedostatky v zásobování obyvatelstva zbožím, nedostatky ve službách, přebytky nepotřebného zboží, nedostatečná kvalita zboží, špatné dodávky výrobních statků a promrhání (zvrácení) investic. Vedle těchto nerovnováh v ekonomice vzniká místy nízká pracovní morálka a současně jinde dřina. A také černý trh a korupce. Je to totiž právě podnikání decentralizovaně jednajících a nikým neřízených podnikatelů a soukromé vlastnictví výrobních faktorů, které umožňují, aby rozvoj (civilizace) byl tak hladký a harmonický (nikoliv tedy zcela hladký a harmonický), jak jen to je v daných historických podmínkách možné, protože nerovnováhy, které jsou neustále v ekonomice vytvářeny tím, jak se civilizace vyvíjí a objevují se nové informace, mají tendenci být objeveny a odstraněny podnikatelskou silou samotného lidského jednání. To v socialistické ekonomice chybí a její vývoj je o to více kostrbatý a neharmonický, což má přirozeně dopad i na řadové občany a jejich jistoty. Pokud si toto čtenář uvědomí, tak snáze interpretuje uvedené události, které v socialistické ekonomice nastávaly. Protože jde o věc důležitou ba klíčovou, tak se bude v knize na různých místech opakovat. To je dáno ovšem i tím, že tato kniha vznikla (v průběhu let 2013 a 2014) jako série článků pro web www.mises.cz.

Snad všichni už slyšeli o zlatých komunistech, a o tom jak bejvávalo dobře. Tato kniha nabízí odvrácenou stranu zlaté komunistické mince. Stranu zrezivělou, ošoupanou a špinavou. Stranu ohrožující pozlacený avers a jistoty.

12. XII. 2013, Brno.

1. Nedostatky a nekvalita pohledem historie

V tomto příspěvku se nebudeme snažit pokračovat v díle dnes již poněkud zapadlého spisovatele Ignáta Herrmanna. Koneckonců hlavní postava románu a filmu kupec Žemla přece spáchal sebevraždu a postavu rytmistra Kyllijána v socialistickém hospodářství pro to, aby byly krámy, jako vyjedené, nepotřebujeme. Primárně se zde budeme zabývat nedostatky v zásobování obchodů v době vlády komunismu v Československu, ale narazíme i na jiné problémy.

Prozkoumáme, zda skutečně chyběla jen káva a tropické ovoce, jak tvrdí jedni. Anebo chyběl i toaletní papír či vložky, jak tvrdí druzí. Příspěvek je prakticky zcela založen na studiu knih (často od renomovaných historiků) o historii níže uvedených vesnic, městysů a měst na Moravě i v Čechách a Slezsku. Aby to bylo statisticky významnější, tak jsem vybral o něco více jak 15 obcí, na druhou stranu z důvodu rozsahu jsem získané informace o některých dalších obcích neuváděl (celkem sběr údajů trval jen kolem dvou hodin, z čehož plyne, že tomuto období se historici docela věnují a uvádějí často i údaje o hospodářské situaci). Jde jak o místa, kde počet obyvatel a rozvoj stagnoval, tak i místa, kde počet obyvatel velmi rostl, a která byla značně budována (Břeclav, Hlučín, Mělník, Veselí nad Moravou) Příspěvek se nezabývá, pokud možno obdobím prezidenta Klementa Gottwalda, protože šlo o dobu převratných změn (zejména zestátnění), které začaly již za prezidenta Edvarda Beneše a dobu, kdy se ještě ve zvýšené míře projevovaly důsledky druhé světové války. Ta sice nevedla u nás k tak rozsáhlým materiálním škodám jako v jiných zemích, ale přinesla Československu ohromný úbytek pracovní síly, daný jak vyvražděním židů a ztrátami českého obyvatelstva, tak zejména ztrátou většiny německé pracovní síly, která byla dílem pobita na ruských a ukrajinských pláních či jiných bojištích a dílem vysídlena po válce. Za tyto ztráty nebyly po válce adekvátní náhrady, a tak toto období nebudeme z důvodu objektivnosti zvažovat. Protože jde dnes o docela živé téma, použijeme ve zvýšené míře citací.

Dotkneme se letmo i cen, ale budeme mít na paměti, že ceny byly vytvořeny ad hoc administrativním nařízením (v lepším případě okopírovanými ze Západu) a ve skutečnosti nepředstavovaly ceny, protože neodrážely vzácnost. Pokud však ceny neodrážejí vzácnost, je nasnadě, že musí docházet k přebytkům a nedostatkům zboží a služeb. Nedostatky zboží a služeb zvyšují náklady spotřebitelů na jejich získání. Například tím, že lidé museli stát na zboží ve frontách s tím, že se na některé nedostalo, anebo museli čekat,

protože zboží v obchodech zcela chybělo. Stojí to prostě čas, je nutné vybudovat si zvláštní kontakty a mohou vznikat i nepříznivé dopady na psychiku lidí. Například Jindřich Kabát popisuje ve své knize „Psychologie komunismu“ stresující dopady věčného shánění [1]. Proto třeba taková srovnání cen, jako je jinak záslužný počín www.zakomunistu.cz, jsou ve skutečnosti k cenám za komunismu příliš schovívavé. Přebytky pak představují plýtvání vzácnými výrobními faktory, které jsou zbytečným vynaložením ztraceny, což znamená snížení produkce nějakého jiného zboží nebo služeb, a tím i menší uspokojení potřeb spotřebitelů.

Nebudeme zde ovšem rozporovat a rozebírat skutečnost, že nakonci socialismu byla životní úroveň o dost větší než na jeho začátku, a že zároveň růst životní úrovně dosti zaostal za zeměmi tzv. Západu. Je třeba ještě připomenout, že Československo (spolu s podobně vyspělou NDR) bylo nejvyspělejší socialistickou ekonomikou. Pro milovníky (velmi hrubých) statistických odhadů můžeme nabídnout následující odhadované porovnání HDP na hlavu v evropských zemích [2]. Nyní již přejdeme k suché historii.

- Doubravice nad Svitavou (okres Blansko): přijďte jindy! Kdy? Na sv. Dindy?

V knize „Mýty o socialistických časech“ se obecně konstatovalo, že existovalo tzv. úzkoprofilové zboží, kterého byl nedostatek, a muselo se pracně shánět. Nedostatkové nebylo dle této knihy jen subtropické ovoce (většinou dováženo od západních firem), ale i takové běžné věci (vyráběné v ČSR nebo Sovětském bloku!) jako toaletní papír, dámské vložky, cukr, dětské boty atd. [3]. Tato tvrzení zde ověříme. Autoři této knihy dokládaly nedostatky (pouze) na kronice (tj. na úředním dokumentu!) městečka (tehdy vsi, titul městečko nebo městys byl oficiálně za komunistů zrušen) Doubravice nad Svitavou, zde se mimo jiné píše pro rok 1979, že: „Dle sdělovacích prostředků, vezmeme-li v úvahu pouze čísla jednotlivých znaků všech sortimentů potravinářského zboží, dalo by se říci, že je vše v naprostém pořádku...Podíváme-li se na tuto otázku z hlediska požadavků spotřebitele, existuje celá řada výrobků ať už tuzemských, nebo zboží z dovozu, kde není spotřebitelská poptávka plně uspokojována.“. Dle kronikáře chyběly dlouhou dobu luštěniny jako čočka a fazole. V horkém květnu a červnu lahvové pivo, sodovky a minerálky. Mléko s obsahem tuku 3,5% nebylo k dostání téměř po celý rok. Při bohaté úrodě okurek toho roku nebyl až do konce září k dostání ocet. Chybělo i maso, masné výrobky, mletá paprika atp. O tři roky později chyběly porcelánové talíře, hrnky, jízdní kola, šicí stroje, různé textilní zboží, přechodně sádlo, sýry atp. Takže: „...tak tedy jen sháníme toto tzv., úzkoprofilové či nedostatkové zboží“, a to vše nakonec jen proto, abychom od omrzelých prodavaček slyšeli stále stejné: přijďte zítra či po neděli.“ [4].

- Slezský Krnov: kdo neměl ramena na boj o místo u korýtky, ten setřel

„Velký problém po válce zde představovala výstavba bytů. Ne Krnovsku se stavělo velmi málo. Preferováno bylo Ostravsko a zničená Opava (Krnov byl ovšem také značně poničen). V některých letech se byty vůbec nestavěly. Největší sídliště Pod Cvilínem bylo vybudováno až v sedmdesátých letech. ... Přes původní sliby o tom, že Krnovsko nebude novým administrativním členěním postiženo [zrušení Krnovského okresu roku

1960, pozn. autora], se preferovalo preferování Bruntálu [okresní město, pozn. autora] a jeho okolí, patrné v bytové a investiční výstavbě, tehdy centrálně řízené.“ [5].

•Protěžované ocelové srdce republiky na příkladu Hlučína: maso nemáme, ale můžete za to využít jesle, které nepotřebujete

Hlučín patřil do oblasti protěžovaného ocelového srdce republiky - Ostravska. Místní kronika se zmiňuje v 60. letech o 93 neplatičích nájemného v bytech, což mělo být dle knihy na tehdejší politické poměry, postupy a zvyklosti překvapivě mnoho (viz i dále). Rozvoj infrastruktury města nedržel krok s růstem počtu obyvatel: „Město zásoboval státní obchod, ale síť prodejen nedostačovala požadavkům zákazníků. Na Rovinách se situaci podařilo částečně zlepšit otevřením prodejny potravin. I tak vládl všeobecně neustálý nedostatek masa, což muselo být velmi nepříjemné a pro dnešní poměry téměř nepochopitelné.“ Zato využití jeslí se zde pohybovalo kolem 70%. „Stálý nedostatek bydlení si vynucoval stavbu nových kapacit.“ [6].

V 70. letech 80% obyvatel žilo v nových bytech a výstavba dalších pokračovala, a to i při kritickém nedostatku stavebnin. Ty se v podstatě měly přidělovat. Například: „Aby stavebník dostal třeba obklady, musel se prokázat stavebním povolením.“. „Nedostatkovým zbožím bylo kakao. V masnách se běžně tvořily fronty, maso se obvykle prodalo již v dopoledních hodinách a pracující ženy pak mohly odpoledne koupit pouze drůbež a uzeniny.“ [7].

V 80. letech: „V pořadníku na byt zůstávalo 100 uchazečů.“. Konečně zanikly jesle na Zahradní ulici, už delší dobu se potýkaly s nevyužitím kapacit. Co se týče obchodů: „V letních měsících scházely v prodejnách potravin slazené minerální vody, mezi sýry nebylo příliš na výběr. Vázlo zásobování ovocem a zeleninou. Co se týká průmyslového zboží, nedostávalo se mrazniček a barevných TV přijímačů. V prodeji masa obchodníci často vázali jeden druh na jiný, méně atraktivní, nebo dostaly hospodyňky k požadovanému druhu masa automaticky dováženo maso horší kvality nebo odřezky, apod. Panoval nedostatek ponožek a punčochového zboží. Výčet by mohl pokračovat jízdními koly Favorit a babetami.“ Z kroniky lze vyčíst zlepšení situace na vánočním trhu a zřejmě radost kronikáře nad tím, že nechyběl: „...dokonce ani kapr!“ Vedle jižního ovoce však byl nedostatek i česneku. Pokračujme dále: „Dnes již tyto řádky zřejmě vzbuzují úsměv, ovšem tehdy byla rada města nucena zavést u nedostatkového zboží prodej 50/50, tzn. 50% dopoledne a 50% odpoledne, čímž vyšla vstříc zaměstnaným ženám. Ve stavebnictví chyběly v té době všechny druhy stavebního materiálů [8]. Kdo se směje naposled, ten se směje nejlépe, ale třeba současné zvyšování DPH má dopad na přístupnost zdaněného zboží a jeho kvalitu. Na druhou stranu se objevují prodejny s kvalitnějšími, ale dražšími potravinami.

- Mikulov: zlato bylo i tehdy in

S. Vrbka uvádí, že kvalitní zboží se dalo sehnat pouze v Tuzexu. V něm se nakupovalo buď za západní měnu anebo zvláštní poukázky zvané bony. Sehnat bony od veksláků nebylo pro většinu lidí snadné a navíc to bylo trestné. Bony se však daly koupit za zlato [9]. Co dále? V kronice stojí, že: „V roce 1981 došlo k úpravě maloobchodních cen masa a masných výrobků, jejich zvýšení o 30%. Rovněž byly zvýšeny ceny pohonných hmot. Obyvatelé tyto úpravy přijali jako nutná hospodářská opatření.“. Dle autora však tehdy lidé nakupovali do zásoby i benzín [10]. Také s půjčkami to nebylo tak snadné, třeba po roce 1970: „Nastávala druhá vlna represí, a tak si málokdo dovolil vzít půjčku, protože nevěděl, z čeho by ji splácel v případě, že by se „soudruhům“ znelíbil. Cena domku se pohybovala kolem 150 000 Kč, což bylo na tehdejší příjmy dost peněz.“. Tehdy byl na straně poptávky po práci jen jeden monopolní zaměstnavatel - stát, pozice člověk tak opravdu nebyla snadná. Výstavba sídliště v 70. letech se potýkala s nedostatky v uložení materiálu a jeho zabezpečení před zcizením, blátivými cestami, špatnými přístupovými cestami a: „V dubnu [roku 1976, pozn. autora] měla být kolaudace bloku C, pro velké množství závad nebyl tento objekt v uvedeném termínu převzat.“ [11].

- Dolní Dunajovice: pitná voda je problém

Problémem v této obci (okres Břeclav) byla kvalita pitné vody, která silně zapáchala, až smrděla, objevovaly se v ní nečistoty – řasy, rez a vysoký obsah dusičnanů. Voda byla naprosto nevhodná pro kojence a malé děti. Správce vodovodu činil nezbytné kroky k nápravě, ale trvalo mu to velmi dlouhou dobu a původní kvality vody nebylo dosaženo [12]. Odpornou vodu si dobře pamatují i z Brna.

Tento pramen obsahuje i porovnání cen některých vybraných výrobků za roky 1965 a 1986. Krystalový cukr za tu dobu zlevnil o 13% a hrubá mouka stála stejně. Ostatní uvedené věci však zdražily. Káva zrnková a litr vína zdražily o 20%, čokoláda na vaření o 30%, salámy o 33%, rum o 43%, hovězí a vepřové maso o 81% a 57% a litr benzínu podražil z 2,40 Kčs na 9 Kčs – tj. o 275%! Srovnání pro barevný televizor není možné učinit, protože k roku 1965 tyto ještě nebyly k mání, ale k roku 1986 stál barevný televizor 17 tisíc korun [13]. Protože však bylo dané zboží mnohdy nedostatkové (ceny neodrážely vzácnost tohoto zboží) a k jeho získání bylo nutné obětovat čas, nervy, další peníze (úplatky) atp., tak je zřejmé, že skutečné ceny byly vyšší než uvedené ceny. Nicméně pro učiněné srovnání to není až tak významné. I když se v zásobování zbožím jistě vyskytovaly fluktuace a situace se spíše zhoršovala. Předchozí postřeh pěkně ilustruje na stejné stránce toto tvrzení: „Velký zájem byl o průmyslové zboží, jako mrazničky, elektrické šicí stroje, barevné televizory, nebyl však tento zájem pokryt – byl nedostatek.“ [14].

- Jihlava: zlatá nedostatková 60. léta

Pro Jihlavu se lze dočíst o kritické situaci v jihlavské nemocnici, která pracovala ve zcela nevyhovujících podmínkách. A to již před rokem 1960 byly připravovány projekty a plány na výstavbu nového areálu, ale

ještě v dubnu 1968 (tj. asi po deseti letech) se orgány města obrátily dopisem na předsedu vlády, ÚV KSČ, ministerstvo zdravotnictví atd. a upozorňovaly na těžkou a neudržitelnou situaci nemocnice [15]. Nostalgikové však nemusí ani dnes zoufat, protože systém financování zdravotnictví je pořád převážně veřejný, pokud si chtějí připomenout staré dobré časy, mohou například navštívit plně funkční „musejní“ expozici v Brně v poliklinice na ulici Zahradníková. Ale zpět do ježkova města: „Zcela klasickým případem, který provázel Jihlavu téměř celou druhou polovinu 20. století, byl téměř katastrofální technický i hygienický stav vnitřního města.“ [16]. Před srpnem 1968: „Mezi hlavní problémy se řadilo především zastavení některých již připravených investic, ale také velice prozaické problémy se zásobováním, kdy bylo konstatováno, že se po územní reorganizaci [roku 1960 byl zrušen Jihlavský kraj a Jihlava připojena k nově vzniklému Jihomoravskému kraji se sídlem v Brně, pozn. autora] zhoršilo zásobování, což mimo jiné způsobilo časté „výlety“ především zaměstnanců Motorpalu za nákupy do Prahy či Brna. Po roce 1960 se Jihlava i nadále potýkala s nedostatkem bytů a zejména stavem bytového fondu, který byl bohužel ve stále horším stavu.“ [17]. Pramen podobně jako u Krnova jakoby implicitně sděloval, že zásobování a přidělení dalších prostředků záviselo na politickém rozhodování. Problémy s bydlením se v průběhu 60. let prohlubovaly třeba i v Novém Jičíně [18]. Opravdu šlo o zlatá léta?

- Veselí nad Moravou: trvalá ekonomická krize, sociálně spravedlivá společnost a bydlení

V historii východomoravského města Veselí nad Moravou se píše zajímavá věc, a to sice, že se obecně zvyšovala životní úroveň, avšak v 70. letech byl růst možný jen díky podpoře ze SSSR. Nabízí se tak otázka, zda byl vztah ČSSR a SSSR skutečně tak jednostranný, jak se u nás traduje, to zde však řešit nemůžeme. Zajímavé je však další tvrzení: „V dalších letech ekonomický vývoj přerostl v trvalou krizi, kterou navenek reprezentoval nedostatek jakéhokoliv zboží v obchodech.“ [19]. Dále zde byly tzv. závazky, hlavně akce Z, což byla dle pramenu masově politická, organizační a kulturně výchovná práce se zaměřením na závěry pléna Ústředního výboru (KSČ). Ve městě bylo odvedeno roku 1974 na 30. výročí SNP (Slovenské národní povstání) 123 340 brigádnických hodin, na obyvatele to bylo více než 10 hodin [20]. Přepočteno na práce schopné obyvatelstvo to samozřejmě muselo být více, pokud bychom vzali, že tuto „nadpráci“ provedlo 50% obyvatel, tak dojdeme k závěru, že na jednoho pracanta připadlo 20 hodin – tj. 2,5 dne práce za rok navíc. I když jistě někteří lidé dělali tuto práci dobrovolně (viz i dále). Co bydlení a jeho dostupnost? K výstavbě nových panelových domů v 70. letech se dočteme, že: „Vyskytly se i problémy, protože část obyvatel se nemohla z finančních důvodů do státních bytů přestěhovat, protože neměla na nájem.“ [21]. Vzpomene-li si čtenář na výše uvedený Hlučín, tak je patrné, že ani tehdy na bydlení neměl rozhodně každý.

- Lysice: výstavka masa je putovní

Pro městečko (tehdy ves) Lysice (okres Blansko) se můžeme pro situaci po roce 1955 dočíst: „Stále ještě přetrvávaly problémy v zásobování masem.“. Zajímavostí je, že na sanitní auto zde byla ještě v roce 1951 provedena sbírka [22]. Výhodou vesnic a malých měst (a zahrádkářských kolonií) bylo to, že si člověk mohl

sám něco vypěstovat a mohl chovat i nějaké zvířectvo. Díky menší anonymitě zde mohlo být snadnější se napojit na lokální šedou ekonomiku a sehnat si různou pomoc.

- Miroslavské Knínice: panika, zdražení alkoholu, uhelné prázdniny a brigády

Pro Miroslavské Knínice (okr. Znojmo) se uvádí: „V roce 1976 se objevily zásobovací problémy. Od jara trvající sucho přispělo k šíření fám, že dojde ke značnému růstu cen. Někteří občané se obávali, že potraviny budou na lístky nebo vůbec nebudou k dostání. Panika způsobila zvýšený nákup mouky a cukru.“ [23]. Na podzim roku 1978 pak bylo zdraženo víno a tvrdý alkohol, tentokrát se to obešlo bez paniky (anebo si alkohol vypálili na černo?). Mrazivé počasí v lednu a únoru roku 1979 se projevilo v celostátním měřítku potížemi s dopravou a nedostatkem uhlí [24]. Dále: „Všechny veřejné instituce musely šetřit energií, a tak byly například vyhlášeny „uhelné prázdniny“ [25]. K mrazům a nedostatku uhlí viz dále. Opět k tématu skutečné pracovní doby a dobrovolnosti za socialismu je zajímavá i poznámka o tom, že: „V roce 1979 došlo k částečnému útlumu stavebních akcí v obci, „neboť není možno neustále vyžadovat od občanů odpracování stovek namáhavých brigádnických hodin“.“ [26].

- Netín: hřebíky a žárovky prostě nebyly

Obchodní činnost v šedesátých letech v obci Netín (okr. Žďár nad Sázavou) vypadala následovně: „Zásobování, o kterém se v tisku psalo jako o plynulém a standardním, komentuje ve své kronice Ant. Sýkora: „Místní Jednota nemá hřebíky, ani ty malé, a žárovky nebyly půl roku. Neseženou se hrábě, vidle a motyky, kterých je často zapotřebí. Je bída i o chléb, kdo si nepřispíš, nedostane.“ [27]. „Po maďarských událostech v roce 1956 nastává panika a nákupní horečka. Lidé skupují mouku, cukr, sůl, rýži, tuk aj. zboží. Přes drobné úpravy cen však koupěschopnost neklesá. Je nedostatek oříšků, jižního ovoce, rozinek a mnoho dalšího zboží. Lidé stojí fronty na uzeniny, na maso, na ovoce a zeleninu. Tato situace trvá nepřetržitě až do poloviny 80. let minulého století.“. Zlepšení přinesla nová prodejna (i dnes zde působí prodejna potravin a smíšeného zboží, přestože vybavenost automobily dnes bude jistě vyšší), která zde byla otevřena roku 1975 a byla dle citované knihy tehdejší dobu dobře zásobovaná a občané byli po letech spokojeni, a to i s vánočním přidělem, který byl rozdělován pro jednotlivé rodiny. Avšak: „Až v 90. letech přinesla doba dostatek jakéhokoliv zboží a fronty byly odstraněny.“ [28].

- Brno-Komín: jedna restaurace na dva a půl tisíce obyvatel

V Brně-Komíně v půli 70. let minulého století sloužil jediný hostinec „U Dvořáků“. Roku 1970 měla tato městská část 2579 obyvatel. Ve druhé polovině 70. let se situace zlepšila a na budovaném sídlišti vznikly dvě nové restaurace [29]. Ovšem zároveň došlo k nárůstu počtu obyvatel. Dnes uvádí zdroj restaurace.net v Komíně 11 restaurací [30] při 7457 obyvatelích [31]. Bezesporu stejný, ba i větší boom zažily i nejrůznější obchody, centrum (nejen) této městské části je jich dnes plné.

- Vinařský Čejč (okr. Hodonín): maso jenom o šabatu a fenomén nákupních horeček

Pro „zlaté“ období panování prezidenta Antonína Novotného nám citovaná kniha k obecnému vývoji sděluje, že: „Novotného éra „budování socialismu“ zápasila s krátkým se dechem ekonomiky, který se v životech obyvatel projevil zvyšováním cen a problémy se zásobováním.“ [32]. Přičemž pro padesátá léta uvádí ještě snižování cen (a vzestup životní úrovně), ale i pravidelné nedostatky některých výrobků a surovin. Třeba: „V roce 1954 nastal například nedostatek masa, které se prodávalo pouze v sobotu.“ Problémy byly i s dodávkou elektrického proudu. Úsporný týden v březnu roku 1953 například znamenal, že se elektřina zapínala až o půl třetí odpoledne [33]. Součástí života v socialistickém hospodářství byly i nákupní horečky. Počátky lze klást do roku 1953, kdy proběhla měnová reforma, kterou si lidé, zdá se nějakou dobu pamatovali. A v Čejči ji někteří lidé dle značného nárůstu útrat (více jak desetinásobný růst) v místní prodejně „Slovácké svépomoci“ i správně očekávali. Horečnaté skupování pak provázelo rok 1956 (sovětská invaze do Maďarska), v následujícím roce se rozšířily zprávy o údajném dalším pádu měny, poplach způsobila i karibská krize roku 1962. Obavy z měnové reformy a návratu 50. let se objevily po sovětské invazi, a to v roce 1969 [34].

- Břeclav: elektřina, toaletní papír a dámské vložky jako luxus

Po celý rok 1969 bylo zásobování obyvatelstva nadále nepříznivé, chybělo hlavně maso a byl velký nedostatek uhlí [35]. No dobře po sovětské invazi panovaly jisté turbulence, co se tu píše tedy dále? Srpen roku 1977: „...velká nakupovací horečka obyvatelstva – příčina – hrozící zdražení potravin, které skutečně následovalo, a to o 50%.“. Je tedy patrné, že část lidí byla informována předem. Dostáváme se k výše zmíněné zimě z kraje roku 1979. Dle autorů byly tehdejší mrazy poměrně průměrnými zimními mrazy [36], přesto měly pro celé národní hospodářství katastrofální následky. „Během prvních dnů se projevil v tepelných elektrárnách naprostý nedostatek uhlí, proto byla omezena výroba elektrické energie na minimum, mnohé závody musely zastavit výrobu...pouliční osvětlení bylo zcela vypnuto, v domácnostech, ve školství i v úřadech byl každodenně vypínán elektrický proud na dobu 1 hodiny a pak byla dodávka znovu obnovena na 2 hodiny, načež zase na jednu hodinu vypnuta...“ [37]. Co je však důležitější až teprve 12. února byla postupně obnovena dodávka elektrické energie všem uživatelům. A pro jistotu v létě došlo k úpravě v cenách energií a paliv až o 50% nahoru. To vše vedlo k další nakupovací horečce potravin, zvláště cukru [38]. Dle mého na vině nebyly ani tak mrazy, jako špatný stav hospodářství, mrazy tento stav spíše jen odhalily. To jasně ukazuje tvrdší zima roku 1985, kdy se dle daného pramene problémy v dodávkách elektrické energie opět opakovaly [39].

Únor 1980 přinesl další problém v zásobování potravinami, zase to maso. Vepřové na dlouhou dobu zmizelo a hovězího masa bylo málo. „Také před papírnictvím se tvořily dlouhé fronty kupujících – toaletní papír zcela zmizel z pultů.“ [40]. Ještě, že bylo k dispozici Rudé právo. V lednu roku 1982 opět zmizelo maso z obchodů a očekávalo se jeho zdražení. 30. ledna bylo oznámeno výrazné zdražení masa o 40 až 100%, i

když 1. února bylo oznámeno zvýšení důchodů o 30 Kč měsíčně. V listopadu roku 1983: „kromě nedostatku jižního ovoce zmizely z drogistických obchodů prací prášky do praček a co bylo horší, velmi často chyběly i hygienické potřeby pro ženy; zásobování zcela vázlo.“ [41]. V říjnu roku 1984 bylo oznámeno zdražení piva a minerální vody. Všeobecný rozklad hospodářství pokračoval dále, 26. července 1988: „...znovu nekonečná fronta čekajících občanů před papírnictvím, všichni doufali, že konečně si budou moci koupit toaletní papír, který již 3 týdny nebyl k dostání.“. V říjnu téhož roku jsou uváděny obrovské problémy v zásobování obchodů, zase chyběl toaletní papír, dámské vložky a prací prášky do praček [42]. Opravdu jsou často vzpomínané nedostatky toaletního papíru a dámských vložek pouze pravicovým mýtem? Je pravdou, jak uvádí dokonce i J. Kabát na straně 275 citované knihy, že od 70. let se dá hovořit již o dostatku základních věcí?

- Starobylá Olomouc: byt dostanete už za 15 let

Už asi nepřekvapí, že i v dějinách Olomouce (největším ze zde probíraných měst) se píše: „Každodenní život olomouckého občana šedesátých let se potýkal s běžnými nedostatky oné doby, zaviněnými úrovní služeb a obchodu. Až do roku 1965 vázly dodávky potravin, především masných výrobků, přidělovaných do maloobchodní sítě podle direktivního rozpisu. To samozřejmě přinášelo nezbytné fronty, nákupní horečky či bezmasé dny ve veřejném stravování. Nedostatečný sortiment průmyslového zboží pak patřil k samozřejmému koloritu tohoto období.“. Ve zlatých šedesátých letech se město potýkalo s nedostatkem pitné vody, nízkou bytovou výstavbou, chátráním bytového fondu a rozpadajícím se jádrem města. „Počet žadatelů o byt se pohyboval kolem tří tisíc a prakticky se neměnil – 800 registrovaných zájemců o byt figurovalo v příslušném pořadníku více než patnáct let.“. Tato kniha odhaluje i fakt, že u státních a obecních bytů byla zaostávající údržba kryta z nájmu jen přibližně za dvou třetin a zbytek hradil stát z centrálních prostředků. Náklady na bydlení v družstevních bytech pak nejméně dvakrát převyšovaly obdobné platby ve státních bytech [43]. To nezní moc rovnostářsky. Pokračujme dále: „V zastaralé a nekvalitní vodovodní traci ztráty vody dosahovaly enormních hodnot; na začátku druhé poloviny sedmdesátých let se tyto roční ztráty takřka vyrovnaly roční spotřebě olomouckých domácností.“ [44]. Nemusíme však zoufat, protože i dnes se o vodu často stará veřejný sektor. Pro situaci po letech 1968-1969 pramen obecně uvádí jistý růst životní úrovně, ale i nízký stupeň pracovního výkonu, všeobecnou akceptaci korupce, klientelismus, soustavu navzájem výhodných známostí obhospodařujících „úzké profily“ ve spotřebě a nebývale bující stínovou ekonomiku [45].

- Město vína Mělník: máme republiku rudou, mrznu, mrzneš, mrznou

Dát si káféčko někde po práci, přečíst si noviny? Někdy ano, ale někdy také ne. V historii Mělníka se uvádí, že: „Život občanů byl také protkán pravidelnými brigádami v zemědělství a v akcích Z, bezplatné práci na zvelebování města...“. V Mělníku se nepodařilo ani během zlatých 60. let vyřešit problémy s nedostatkem bydlení. Problémem zde byl zastaralý horkovod z cukrovaru, kvůli němuž lidé byli v zimě často bez tepla a

elektrické spotřebiče, které nefungovaly kvůli nízkému napětí. Částečně tyto problémy vyřešila plynofikace z roku 1962. Definitivní řešení přinesl o zhruba „pouhých“ 20 let později zřízený horkovod z elektrárny Mělník [46]. „Významným problémem bylo zásobování, přetrvával nedostatek masa i jiných produktů. Přestože Mělník byl stále převážně zemědělským okresem, nejprve musel splnit dodávky pro okresy průmyslové a jeho obchody zely prázdnotou.“ Částečným řešením bylo povolení prodávat zemědělské přebytky na trzích a vánoční trh [47]. Ani za mocnáře doktora Gustáva Husáka, mimochodem milovníka kvalitních západních cigaret a alkoholu, se zde nevedlo o mnoho lépe: „Ani v 70. a 80. letech nepřestaly mělnické obyvatelstvo trápit problémy se zásobováním, špatná obchodní a dopravní síť a trvalý nedostatek bytů. Na sídlišti Rusovice stále vypadávaly dodávky tepla, na sídlišti Střed netekla teplá voda a celkový nedostatek kvalitní pitné vody upravil až vodovod z Vrutice, dokončený v roce 1972. Bytovou otázku měla vyřešit masivní výstavba nových sídlišť: každý rok totiž zůstávalo nevyřešených 400-600 nových žádostí o byt, přičemž ještě v 80. letech zůstávaly nevyřízené i žádosti více než dvacet let staré.“ [48].

- Beroun: co s volným časem po práci? Makat „dobrovolně“ v akci Zet! Masačky. A Rudá šlechta stavěla rychleji.

Asi nejzajímavější a nejpodrobnější pojednání o sledovaném období jsem našel v historii středočeského Berouna. Co se týkalo brigád: „...obzvláštní aktivitu vyžadoval národní výbor a stranické orgány od občanů před sjezdy KSČ, kdy se na počest těchto monstrózních akcí uzavíraly závazky, pořádaly mimořádné „dobrovolné“ národní směny v podnicích i v ulicích při zvelebování města.“ [49]. Akce Z (zvelebení – tj. budování samoobsluh, hřišť, úprava ulic apod.) plánovalo samo město, zajistilo stavební kapacity, od státu obdrželo účelové dotace a pomocné práce pak provedli sami občané zdarma: „Někdy skutečně dobrovolně, někdy z donucení. Chtěl-li například někdo umístit svou ratolest do mateřské školky, musel odpracovat určitý počet hodin na její stavbě. V druhé polovině osmdesátých let se velká část plánovaných Akcí Z v Berouně již vůbec nerealizovala kvůli stále slábnoucímu proudu dotací z rychle se vyprazdňující státní pokladny.“ [50]. Jak je z tohoto a podobných předchozích příkladů patrné, tak při hodnocení pracovní doby za bývalého režimu je nutné se zabývat i mnohdy nedobrovolnou prací na akcích Z a podobných podnicích.

Co dále se zde můžeme dočíst, třeba následující: „Soukromá bytová výstavba se již od počátku padesátých let záměrně zdržovala kvůli sídlišti. Stavbu rodinného domku povoloval stavební úřad zájemcům jen tehdy, pokud stavebník prokázal, že na stavbu sehnal dostatek tehdy zcela nedostatečného materiálu, což se nepodařilo každému.“ Situace se poněkud napravila v 60. letech. Naopak: „Velká zanedbanost staršího bytového fondu ostatně trápila i jiná města v období socialismu. Památky chátraly stejně jako velké části jádra města. Jen ojediněle se počítalo s opravami.“. Až do stavby přivaděče pitné vody z nádrže Želivky se město potýkalo s chronickými problémy s nedostatkem a kvalitou pitné vody [51].

V 50. a 60. letech trpěli berounští obyvatelé nedostatkem zboží. „Malé skladové prostory způsobovaly časté uzavírání prodejen při přejímkách zboží nebo inventurách, nezřídka v důsledku manka, a kupující museli

přetrpět dlouhé fronty, většinou v pracovní době, aby jim v mnoha případech prodejce sdělil ono typické: „Nemáme!“ [52]. Dnes zde má Ahold na Husově náměstí otevřeno v pondělí až sobotu do 20 hodin, Ahold na Plzeňské ulici v pondělí až neděli do 22 hodin a Lidl na stejné ulici má v pondělí až neděli do 20 hodin, Penny Market na Třídě míru v pondělí až neděli do 20 hodin atd. [53]. Pokračujme však dále: „V padesátých a v první polovině šedesátých let se zdejší obchody potýkaly i s nedostatkem potravin, zčásti způsobeným vadnou distribucí centrálního plánování, zčásti neschopností kolektivizovaného zemědělství vyrobit dostatek potravin.“ Dle autorů je paradoxní (kdo zná argument nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu, nebude vůbec považovat situaci za paradoxní), ale typické, že největší zásobovací krize postihla Československo právě po dokončení kolektivizace v letech 1961 až 1964, kdy se zhroutila třetí pětiletka. Od února 1962 se nedostávalo masných výrobků, hospodyňky čekající ve frontách na maso byly obdařeny přezdívkou „masačky“, čili frontové bojovnice za maso. Režim vyhlásil v červenci 1963 čtvrtky za bezmasé dny a roku 1964 de facto kapituloval a maso výrazně zdražil. Tropické ovoce se schovávalo na vánoční trhy, 1. máj a podobné události, aby se zvýšila jejich návštěvnost. Situace nedostatečné obchodní sítě prodejen s potravinami se zde vyřešila až v období normalizace [54]. Opět je patrné, že dnešní ceny nelze jednoduše porovnávat s tehdejšími cenami, získání zboží tehdy bylo mnohem nákladnější než by se dle cen zdálo.

Obchod s průmyslovým a dalším (nepotravinářským) zbožím se v Berouně sice od hubených 50. a 60. let rozšířil, ale i tak zůstal dle knihy nejbolestivějším místem socialistického obchodu: „Seznam nedostatkového zboží byl dlouhý, ale na prvním místě zde, jako v jiných městech, figuroval stavební materiál. Opravdu tristní bylo, že ještě koncem osmdesátých let byl „přechodně omezen“ prodej pracích prášků, ubrousků a dokonce i toaletního papíru či dámských hygienických vložek.“ Situaci alespoň částečně vylepšovaly trhy na hlavním náměstí, a to přesto, že prodejci platili 20 % přírážku [55].

Katastrofální zde byla situace ve službách. Test redaktorů krajského deníku „Svoboda“ u organizací zajišťujících služby z března roku 1985 ukázal, že oprava kapajícího kohoutku potrvá asi 4 až 6 týdnů, umýt auto si mohli nechat až v Praze, v provozovnách okresního podniku služeb měli buď zamčeno, nebo by museli čekat na opravu rovněž několik týdnů a oprava zatékající střechy nebyla až do konce roku možná z důvodu nedostatku kapacit. Finanční pozornosti a melouchaření (již od 50. let) se staly nutnými. Melouchaření: „Režimu se je nedařilo likvidovat, protože stávající systém vytvářel dokonalé podhoubí pro rozvoj „šedé ekonomiky“. Nakonec tento marný boj vzdal a pokusil se melouchaření fakticky zlegalizovat.“ [56]. Šlo opět o kapitulaci. Na druhou stranu dnešní systém současného veřejného školství a regulace práce nám dává možnost alespoň částečného návratu do časů, kdy sehnat řemeslníka bylo kumštem.

V době budování světlých zítřků se ve městě stavělo několik větších budov. Poliklinika byla stavěna Průmstavem od roku 1974 do roku 1983, a jedna z jejích vedlejších budov se ani nerealizovala. Hotel Litava se budoval od roku 1980 a první hosty přijmul až v prosinci 1987. Za to okresní straničtí funkcionáři si nechaly v 70. letech po vynucené změně územního plánu a velkým nákladem postavit reprezentativní sídlo, nazývané berounský Kreml. „Komunisté zajistili této stavbě prioritu, takže postupovala na svou dobu

neskutečně rekordním tempem. Staveniště převzal Průmstav v červnu 1975 a 29. června 1978 přestřihávali zdejší funkcionáři pásku sedmipodlažního komplexu...“ [57].

•Slovensko: syntéza místo příkladů

Pro Slovensko použijeme pouze „Dejiny Slovenska“ od D. Kováče, i když se zde některé věci vztahují v podstatě k celému Československu. Již pro 50. léta se zde uvádí, že podle statistik byl hospodářský růst vysoký, ale životní úroveň zaostávala za tímto rozvojem a v letech 1951 až 1956 dokonce stagnovala [58]. Pětiletka z let 1961 až 1965 celkem zkrachovala, což přiznalo i vedení KSČ a státu. Výsledkem plánování bylo: „...ve výrobních závodech se kupily neprodané zásoby zboží, zatímco na trhu chyběli mnohé, často i základní produkty.“ Tyto problémy se rozebíraly i na sjezdu KSS v listopadu roku 1962, všechny nedostatky se však připisovaly nízké úrovni řídicí práce [59]. Pro období normalizace autor již hovoří o ekonomické a technologické stagnaci. Zemědělství, těžba uhlí, hutnictví a strojírenství se udržovalo pomocí státních dotací [60]. Od konce 70. let došlo k postupnému poklesu životní úrovně. Normalizátorští ekonomové a politici se rozhodli šáhnout na všechny rezervy a udržovali ekonomiku a sociální situaci na přijatelné úrovni za cenu rezignace na budoucí vývoj. „Ekonomika a státní rozpočet šly úplně na doraz [srovnej se berounskými akcemi Zet, pozn. autora], komunistické sny o budoucnosti se přeměnili na úpornou snahu přežít z roku na rok.“ [61].

Na Slovensku proto došlo k extenzivnímu rozvoji [62]: industrializovalo se, stavěli velké továrny a výroba stoupala, odbyt na světových trzích byl však minimální. Odbyt některých výrobků se zabezpečil ve východním bloku. „Vyrábělo se zastaralou technologií, často pro přeplněné sklady, ale zaměstnanost byla stále stoprocentní. Celý východní blok ekonomicky závisel na SSSR, který byl jednak největším odběratelem výrobků a jednak dodavatelem surovin. ... Stagnaci se vládnoucí komunistické garnituře speciálně na Slovensku dařilo kompenzovat tak, že se neinvestovalo do technologie a modernizace výroby, ale všechno, co se vyprodukovalo, se spotřebovalo. I přesto životní úroveň nestoupala.“ [63].

Závěr

Nyní je již patrné, že v obchodech chyběly běžně a někdy i dlouhodobě i takové věci jako toaletní papír, dámské vložky, prášky na praní a hlavně maso. Dále zejména průmyslové výrobky a stavební materiály, uhlí, ale i žárovky a hřebíky, ořechy, luštěniny, punčochy atp. Ne tedy pouze káva, kakao anebo tropické ovoce, které se dovážely z nepřátelské ciziny. Většina zde uvedených věcí se dokonce vyráběla přímo v Československu, jiné v sovětském bloku. Chyběla i elektrická energie a problémem byla i pitná voda. Nedostávalo se bydlení a někteří lidé neměli na nájem. Stavební fond chátral a lidé bydlící v družstevním dotovali ty, co bydleli ve státním. Nabídka služeb byla slabá. Kvetla šedá ekonomika, melouchaření, zvláštní kontakty a korupce. Běžné bylo zdražování, a to i razantní. Pracovní doba byla díky „dobrovolným“ brigádám ve skutečnosti delší. Volný čas redukovaly i nedostatky a nutnost trávit čas sháněním, což pravděpodobně dopadalo více na ženstvo a pracující lidi, kteří žili sami (někdo se však mohl i v práci docela

dobře flákat). Součástí tehdejšího života byly nákupní horečky a paniky. Zdá se, že s ubíhajícím se časem se situace i přes jistý počáteční růst hospodářství neustále zhoršovala. Těmito skutečnostmi se zdá být zasažen i jazyk, což plyne z přezdívký masařky pro ženy stojící fronty na maso, termínu úzkoprofilové zboží anebo prodej nedostatkového zboží 50 na 50. Bylo by samozřejmě vhodné se zaměřit i na největší města - zejména Prahu, to ale třeba někdy příště.

2. Otázka sociální

Ve volném pokračování série o komunismu se podíváme na problém sociální otázky v této době. K tomu nám poslouží převážně kniha „Základy sociální péče“ z nakladatelství Portál.

Kniha na jednu stranu tvrdí, že po válce vlivem znárodňování majetku (ovšem nejen osob sopjených s národně socialistickým režimem, jak tvrdí kniha) a odsunu německého a maďarského obyvatelstva z pohraničí a včetně vlivu takového opatření jako byla peněžní reforma, zvýšil vliv státu na přerozdělování majetku, snížila se sociální a příjmová diferenciacie, a tím se podstatně změnila třídní i sociální struktura obyvatelstva. "Počet příslušníků majetných tříd byl podstatně snížen, stejně jako se snížil počet nejchudších. Byly tak položeny základy k relativně rovnostářské společnosti, včetně sociálních opatření ji provázejících, jakým bylo všeobecné národní pojištění." [1]. To samozřejmě muselo mít negativní vliv na motivaci lidí uspokojovat potřeby ostatních, protože na tom se již nedalo moc vydělat, a to zvláště po té, co vyvanul budovatelský duch, a nastoupily všední dny. Dalším negativním důsledkem byla nemožnost ekonomické kalkulace a vznik nedostatků a přebytků statků, které měly negativní dopad na blahobyt obyvatel [2]. Tomuto se zde věnovat ovšem blíže nyní nebudeme a naopak budeme pokračovat sociální péčí.

Sociální politika a sociální péče (služby) byly plně závislé na státních úřadech a byly jimi financovány a organizovány. "Sociální péči se nevěnovala velká pozornost i proto, že se v souladu s historickým materialismem předpokládalo, že všechny sociální problémy, od chudoby a nezaměstnanosti, přes prostituci, kriminalitu a násilí až po války, jsou dočasné a zmizí, jakmile zmizí třídní rozdíly. Sociální práce, kterou dříve realizovala řada charitativních organizací, se tak stala vlastně nežádoucí disciplínou. Vážně se diskutovalo o tom, zda je vhodné používat sám pojem "sociální problém" a zda by nebylo vhodnější pouze mluvit o negativních sociálních přežitcích kapitalismu." [3]. Stojí za připomenutí, že jediným zaměstnavatelem a jediným zabezpečovatelem sociálních opatření byl v té době stát řízený KSČ [4].

Nevýhody centralizace jsou jasně patrné na případu zákona o všeobecném národním pojištění (č. 99/1948), který byl vypracován podle britského modelu ještě před vítězstvím pracujícího lidu v únoru 1948. Zákon: "...poskytoval minimální sociální zabezpečení všem občanům, současně však byli všichni na této jediné formě zabezpečení zcela závislí. Bývalí vlastníci podniků, jejichž majetek byl znárodněn, neměli ani svoje

úspory, ani majetek, který by mohli prodat, a jako příslušníci buržoazie, tedy třídy vykořisťovatelů od státu dostávali jen nepatrné sociální dávky ve stáří. Postupně byly totiž zrušeny sociální pojišťovny (do kterých si výdělečně činní lidé ukládali část svých příjmů) a jejich prostředky byly převedeny do Ústřední národní pojišťovny, která měla svoje úřadovny v krajích a okresech. Tím lidé přišli o důchodové připojištění, jež bylo použito pro financování obnovy a rozvoje hospodářství." [5]. Tj. byly použity na investice. Později bylo odděleno nemocenské pojištění od důchodového a peníze získané z původně diferencovaných fondů byly použity výhradně státem. Těmito reformami byly oba druhy pojištění zestátněny a staly se jednotné pro všechny zaměstnance [6]. Bylo tak zavedeno jednotné univerzální pojištění (daň), a to i přesto, že lidé jsou různí a mají často různé potřeby a požadavky. Dále: "Stát tyto finanční prostředky přerozděloval podle hlediska třídního původu (tzv. bývalí kapitalisté měli nižší, příp. žádné důchody; soukromí podnikatelé, včetně rolníků, kteří odmítli vstoupit do JZD, nebyli pojištěni i přesto, že si dříve platili příspěvky do fondů nemocenského, léčebného a důchodového pojištění). Tyto nerovnosti, drasticky postihující některé sociální skupiny, byly zdůvodněny ideálem "spravedlivé nápravy třídních nerovností z let předchozích." [7]. Takhle třeba dopadl významný ekonom Karel Engliš anebo populární herci Vlasta Burian a Čeněk Šlégl či generál Jan Syrový [8]. To že existoval jeden jediný legální zaměstnavatel, zhoršovalo pozici těchto osob a usnadňovalo jejich diskriminaci [9].

Pokračujme však dále: "Sociální péče byla redukována především na poskytování finančních dávek, což odpovídalo tezí o rozhodujícím významu ekonomické báze a zcela eliminovalo individuální snahy, individuální potřeby i osobně či charitativně motivovanou pomoc člověka člověku. V první polovině padesátých let pokračovala redukce sociálních služeb, které byly předávány (často násilně, vyháněním řeholnic) z rukou charitativních či dobrovolnických pod přímé řízení státu." [10].

V sedmdesátých a osmdesátých letech se sociální práce dle knihy pomalu a neviditelně obnovuje, a to spontánně [11]. "Vycházejí první články o pouliční prostituci, o prostituci žen z domácností, o využívání dostupných léků jako drog, píše se o bíděm postavení cikánského obyvatelstva, které bylo přesídleno do pohraničních oblastí, odkud byli vysídleni Němci, upozorňuje se na to, že tomuto obyvatelstvu byl násilně změněn styl života jim vlastní i hierarchie jejich hodnot, a píše se o důsledcích toho, že tato skupina obyvatel si zvykla žít ze sociálních příspěvků. Píše se o alkoholismu, který je rozšířen zvláště v některých dělnických profesích, a hledají se formy prevence." [12]. Zde je nutné se zastavit, protože tato slova zní velmi povědomě i dnes. Zdá se tedy, že problém s Romy byl vytvořen především v době komunismu. Dále je patrné, že tento citát polemizuje s populárním (byť u některých případů pravdivým) tvrzením, že chudoba vede k alkoholismu a ne alkoholismus k chudobě [13].

A v neposlední řadě nás informuje o tom, že pokud srovnáváme dnešní situaci s dobou komunismu, tak srovnáváme příslovečné hrušky s jablky. Srovnáváme dnešní informačně poměrně dost otevřenou

společnost s informačně dosti uzavřenou společností bývalého režimu. V Rudém právu, Mladé frontě, Svobodném slovu nebo Lidové demokracii či v rozhlase nebo v televizi jste se v té době nemohli jen tak snadno setkat s tím, že někteří lidé mají hluboko do kapsy nebo jsou bez prostředků a jsou státem diskriminováni anebo, že dělnická třída hodně popíjí, že se rozmohla prostituce anebo, že sociální dávky ničí samostatnost a svépomoc atp. Jasně je to patrné ze samotné knihy, dejme jí proto opět slovo.

"Upozorňování na sociální otázky radikalizovalo postoje obyvatelstva vůči politickému režimu. Představitelé tehdejšího politického režimu si uvědomovali politický dosah těchto témat, proto byly později výsledky mnoha výzkumů, jejichž zveřejnění by mohlo negativně ovlivnit představu o životě socialistického člověka, cenzurovány. Týkalo se to především drogové závislosti mládeže, alkoholismu, sebevraždy, výskytu psychických poruch, sociálních podmínek důchodců, životních podmínek v ústavech pro tělesně a mentálně retardované, v psychiatrických léčebnách, ve věznicích, ale i v domovech důchodců a dětských domovech. Byly označeny za nepublikovatelné, nesměly se zveřejňovat ani v tisku citovat.". Přesto zde jistý (v podstatě nelegální) únik těchto informací byl, a to i do zahraničí [14]. Problémy ohledně romské otázky, nízkých starobních důchodů, dlouhé čekací doby na nedostatečně vybavené domovy důchodců, otřesné podmínky, ve kterých lidé žili na gerontopsychiatrických odděleních a v léčebnách dlouhodobě nemocných, kde chyběl zdravotnický personál, nízká porodní váha novorozenců, jejich úmrtnost, vrozené vývojové vady v průmyslových oblastech a další narůstající sociální problémy dle knihy tvořily "politikum". Jejich zveřejnění mělo velký politický význam a ovlivňovalo postoje občanů vůči KSČ, což si tehdejší politické orgány uvědomovaly, a proto v posledních letech komunismu opět zakazovaly i samu realizaci výzkumu, z nichž by negativní skutečnosti o sociální a zdravotní situaci byly zřejmé. Naopak dle dané knihy měli svoje postavení sociální pracovníci zneužívat k ovládání pacientů a klientů spíše je výjimečně. Většinou se sociální pracovnice snažily opravdu lidem pomoci [15].

Zřejmě se to však nevztahuje na gerontopsychiatrická oddělení a léčebny dlouhodobě nemocných, kde však nešlo přímo o sociální pracovníky. Je ovšem třeba uvést, že uvedená kniha nehledí na dobu komunismu jen skrze černobílé prisma, navíc některé z uvedených problémů jsou problémem i dnes. Každopádně však dle profesora doktora Josefa Marka, třeba tehdejší socialistické zdravotnictví (mocní se léčili v lépe vybaveném zařízení tzv. Sanopz) trpělo nedostatkem financí, přístrojů a zahraničních léků, i když si u nás medicína udržela západní ráz [16]. Údajně před nástupem komunismu v roce 1948 bylo Československo 12. zemí na světě dle střední délky života, v roce 1989 bylo už jen na 27. místě [17].

Pro představu o informovanosti tehdejších špiček režimu ohledně alkoholismu: na 16. schůzi „České národní rady“ dne 31. října 1989 místopředseda vlády a předseda „České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj komunista (nyní podnikatel a prezident potravinářské komory) Miroslav Toman“ mimo jiné uvedl, že: „Znepokojuje nás skutečnost, že rozsah trestné činnosti mladých pachatelů na území

hlavního města Prahy převyšuje republikový průměr a má v Praze vzrůstající trend, zejména v oblasti toxikomanie a alkoholismu. Zvyšuje se i rozsah majetkové trestné činnosti a uliční kriminality. Dodržování zákonnosti je nezbytnou podmínkou pro rozvoj tvořivé práce a klidný život obyvatel města a považujeme ji za důležitou společenskou povinnost. Kladem proto důraz na posilování výkonu služby všech složek veřejné bezpečnosti, avšak současně i na zvýšení vlivu školy, rodiny, kulturních a dalších zařízení na řádnou výchovu mladé generace." [18]. To poněkud narušuje představu o tom, že nárůst kriminality se datuje výhradně až po roce 1989 v souvislosti se změnou politického režimu země. Pravděpodobně budou za nárůstem kriminality i jiné komplexní skutečnosti.

Jak to bylo s rovností? Generální tajemník UV KSČ Milouš Jakeš bral oficiální měsíční plat ve výši 18 000 Kčs hrubého + 8 000 Kčs v nezdanitelných náhradách, u krajského tajemníka KSČ to bylo 10 000 Kčs + 3 až 5 000 Kčs. Tito lidé však disponovali prakticky celou ekonomikou. Platy některých herců a zpěváků dosahovaly pak výše vpravdě astronomické (statisíce korun). V Jakešově době bylo v Československu průměrný měsíční plat 3 170 Kčs. I tehdy ovšem platilo, že výše příjmu byla ovlivněna malou skupinou lidí s vysokými příjmy. Co se týká důchodů, tak v roce 1978 činil dle Charty 77 pokles příjmů při odchodu do důchodu 43% [19].

Pojďme však dále, ke konci lidové demokracie: "Plánovalo se, že by na každých 2 500 zaměstnanců měl připadat jeden sociální pracovník. Po tolika letech podceňování sociální práce byl však počet sociálních pracovníků minimální, chyběli i pro tzv. odborné sociální služby, tj. pro péči o děti, pro osoby se změněnou pracovní schopností, pro obtížně přizpůsobivé jedince, pro vězeňství, pro řešení sociálních otázek občanů "cikánského původu", pro příslušníky národnostních menšin i pro staré lidi." [20]. Ukazuje se, že rozbití dobrovolných charitativních a svépomocných vztahů mezi lidmi vede později k nutnosti najít náhradní veřejné řešení, to platí nejen pro komunistické Československo, ale platí to i pro revoluční Francii anebo politiku Jindřicha VIII. v Anglii [21].

Na závěr pro příznivce ekonomické kalkulace jsou jistě zajímavé následující citace: "O některých výrobních provozech se vědělo, že jsou zastaralé a že bude třeba tyto druhy výroby omezit, nebo zcela zastavit. Sovětský svaz už tehdy neměl čím platit a výrobky byly tak zastaralé, že směrem na Západ byly neprodejné. Současně se zvyšovalo ekologické vědomí, a tak se dokonce plánovalo zastavení mnoha provozů v oblasti hutnictví, ale i zastavení těžby uranu a řady povrchových dolů, jak kvůli jejich negativnímu vlivu na životní prostředí (severní Čechy a severní Morava), tak kvůli nepoužitelnosti těchto surovin." [22]. "I proto koncem osmdesátých let politické vedení schválilo záměr hledat formou výzkumu řešení sociálních otázek, které se objeví, až bude zastaven provoz některých velkých podniků. Zvláště alarmující byl nedostatek sociálních pracovníků schopných koncepčně řešit problematiku celých závodů, které se měly "transformovat" na jiný výrobní program." [23].

3. Textilní průmysl

Po listopadové revoluci se poroučela do historie velká část českého textilního průmyslu. Běžně se soudí, že tato část podlehla tlaku nové konkurence z Asie a nepovedené privatizaci. Na tom pravda nějaká bude, protože za poslední dobu se značně zúžil textilní průmysl i v méně vyspělých státech vyspělé Evropy, které nebyly součástí komunistického bloku. V těch hodně vyspělých zmizel ve prospěch jiných odvětví už relativně před dávnou dobou. V této krátké stati si však ukážeme, že takový pohled není úplný, a že ve skutečnosti tento průmysl již značně upadl v době vlády komunismu.

Zastaralé strojní vybavení textilního průmyslu

Když historik L. Fasora psal ve své stati o továrních dělnících v textilním průmyslu v 19. století, odvolával se při hodnocení tehdejších pracovních podmínek i na měření hluchnosti soudobých strojů při plném výkonu v západo-saském textilním museu ve městě Crimmitschau a na vzpomínky dělníků, kteří pracovali v NDR (tj. ve své době nejbohatší socialistické ekonomice) ještě v 60. - 70. letech 20. století na strojích vyrobených v letech 1904-1926. Změřená hladina hluku odpovídala bezmála úrovni produkované startujícími nákladními automobily [1]. Co je však důležité, pracovalo se zde v předním německém textiláckém městě ještě v té době na mnoho desítek let starých textilních strojích.

Z hlediska textilního průmyslu u nás patřil mezi významná města slezský Jeseník. Velkého významu zde mělo textilní podnikání již v 19. století. V jakém stavu se však nalézalo po skončení komunistické vlády? "V roce 1997 začala na tkalcovně v Jeseníku modernizace strojového parku, který byl velmi zastaralý a nezvládl tkaní v požadované kvalitě a výkonu. Stavby STB sovětské výroby (většinou z r. 1956) byly postupně nahrazovány stavby modernějšími." [2]. V době revoluce tedy tyto stavby měly za sebou službu v délce většinou

33

let.

Taktéž například velká českořebovská (parnická) textilka Primona bojovala s nedostatkem peněz na nové technické vybavení [3]. Obecně se ve stejném materiálu píše, že: "Snad jen k dokreslení situace v celostátním měřítku je možno připomenout, že textilní výroba jako součást tzv. lehkého průmyslu byla v mnoha směrech opomíjena, preferován byl průmysl těžký. To se v praxi projevovalo v přidělování investičních prostředků na modernizaci strojového parku a dalších zařízení. Vybavení textilek zaostávalo, mzdová úroveň byla nízká a nebylo divu, že kvalifikovaní pracovníci přecházeli do jiných průmyslových odvětví. Vezmeme-li v úvahu ještě zásahy nekompetentních funkcionářů, v nichž častokrát převážily nejružnější partajní a osobní zájmy nad stránkou odbornou, vidíme jako na dlani příčiny neslavného konce parnické textilky a textilního průmyslu v České republice vůbec." [4].

V knize „Vlnářská centra Evropy“ Brno-Jihlava“ se lze dočíst, že během 20. století kdysi proslulý brněnský: "Textilní průmysl krvácel a ztrácel postupně svoji konkurenceschopnost na evropském a světovém trhu. Mnoho jazykově německých podnikatelů odmítlo po roce 1918 akceptovat vznik Republiky československé a své aktivity přesunulo do zahraničí, podobně reagovali židovští podnikatelé na nacistické ohrožení republiky a znárodnění průmyslu po roce 1945 respektive 1948 zasadilo další těžkou ránu. Výjevy z textilních továren v Crimmitschau v bývalé NDR, kde se na začátku 70. let minulého století ještě pracovalo na strojích vyrobených v letech 1904-1926, byly bohužel běžné i v našem prostředí." Pro tentýž průmysl se i na Jihlavsku po únoru 1948 konstatuje také rušení soukenické výroby a úpadek tohoto odvětví [5]. Autoři přičítají další pád průmyslu i privatizaci a levné konkurenci z Asie.

Zastaralé strojní vybavení pohledem komunistů

Ostatně samotný tehdejší ministr průmyslu ČSR (Česká socialistická republika) komunista (dnes manažer hokejového klubu) Petr Hojer na jednání „České národní rady“ dne 11. dubna 1988 prohlásil o textilním a i jiných odvětvích lehkého průmyslu následující: „Zhodnocení produkce na vnitřním a zahraničním trhu mělo v průběhu 7. pětiletky sestupný trend. Byl to především důsledek celkového poklesu cen na světových trzích u některých komodit, jako např. dřevařské výrobky, buničina a další. Podílela se na tom i stagnující kvalita a nepřizpůsobení se požadavkům trhu, zejména u výrobků nábytkářského, keramického, textilního, oděvního a kožedělného průmyslu. V letech 1984 a 1985 byly vyčerpány přínosy na nových kapacitách, došlo k výraznému nárůstu cen surovin z dovozu a nepodařilo se plně eliminovat úbytek pracovních sil v lehkém průmyslu. Toto způsobilo zlom v příznivém vývoji příspěvku resortu k tvorbě národního důchodu. Pokles efektivnosti byl od tohoto období výrazným způsobem ovlivňován také některými investicemi, které se nepodařilo uvést do provozu v plánovaných termínech a u dalších nebylo dosaženo projektovaných parametrů. Sníženou mírou investování v sedmdesátých letech a v období 7. Pětiletky se prohloubila zastaralost výrobně technické základny. Stupeň opotřebení strojů a zařízení dosáhl v roce 1987 více jak 62 %, přitom více jak jedna pětina strojů byla zcela odepsána. Koncentrace investic na rozvoj palivoenergetické základny zpomaluje postup modernizace a rekonstrukce výrobní základny. V obou prvních letech 8. pětiletky bylo plnění výrobních úkolů dále provázáno relativně vysokými úbytky pracovních sil zejména v některých lokalitách textilního, oděvního a kožedělného průmyslu. Také dosavadní přínosy z investiční výstavby jsou nižší než z kapacit vybudovaných v sedmé pětiletce. Ve značné míře působila i zastaralost výrobně technické základny, nedostatek a kvalita některých surovin a materiálů.“ [6]. Jak je patrné z velmi vysokého procenta opotřebení, tak de facto docházelo ke spotřebovávání kapitálu, což činilo bez mimořádných investic udržení produkce výroby a zásobování obyvatelstva v budoucnosti neudržitelným (viz dále).

Tentýž zde pak uvedl, že: „Přestože v resortu v letech 1986 a 1987 byly zpracovány programy a přijata opatření, včetně sociálních, nepodařilo se v plné míře dosáhnout úkolů stanovených plánem. Realizace

přijatých programů a opatření neovlivnila zásadním způsobem růst výkonnosti resortu. Zastaralost výrobně technické základny spolu se strukturou výroby jsou jednou z rozhodujících příčin trvalého poklesu zhodnocování produkce na tuzemském a zahraničním trhu a způsobují zaostávání v produktivitě práce v porovnání se světem.“ [7]. Jinými slovy: naše investice se minuly účinkem a zaostáváme za západním světem, je totiž dost pravděpodobné, že zde nebyl myšlen rozvojový svět. Této problematice se budeme věnovat i v dalších kapitolách.

Zarážející je také informace o pracovních podmínkách, které v době komunismu měly panovat v některých oborech tzv. lehkého průmyslu, dotyčný ministr je popsal následujícími slovy: „Na celkovém meziročním úbytku pracovníků resortu o 4600 osob se odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu podílela ze tří čtvrtin. Na tento vývoj působil především charakter a podmínky práce, tzn. vysoká intenzita a monotónnost práce při pásové a proudové výrobě, vícestrojová obsluha, pracovní prostředí, zastaralý strojní park apod. Přitom srovnání výdělkové úrovně pracovníků uvedených odvětví s organizacemi ostatních zpracovatelských odvětví národního hospodářství vyznívá pro textilní, oděvní a kožedělný průmysl jednoznačně nepříznivě.“ [8]. Místo v té době na „České národní radě“ všude skolnoňovaného intenzivního rozvoje těchto odvětví (a ekonomiky vůbec) došlo k rozvoji extenzivnímu. Ovšem tento rozvoj nevyužívá úspory, investice a technologický pokrok a jeho účinnost a možnosti jsou tedy silně omezené (většinou jde o práci přes čas a vyšší využívání, a tím i opotřebování strojního a jiného vybavení). Skutečný intenzivní pokrok mohly přinést jen úspory a investice využívající technologický pokrok. Ovšem pouze za předpokladu, že lidé sami o své vůli sníží svoji spotřebu a generují úspory a podnikatelé tyto prostředky investují do odvětví slibujících největší zisk a tedy do odvětví, která kryjí nejurgentnější potřeby spotřebitelů.

Lidovecký poslanec Václav Anděl uvedl v pondělí 30. března 1987 na 9. schůzi „České národní rady“ následující nelichotivé prohlášení na téma strojního vybavení textilního průmyslu: „Zarážející je skutečnost, že tuzemské nové textilní stroje zabezpečují často i menší produktivitu práce než vyměňované staré stroje z dovozu. Např. k zabezpečení požadovaného objemu výroby v Textilaně na starých soukacích strojích Autoconer z roku 1970 je potřeba jenom 53 pracovníků, ale na nových strojích Autosuk z koncernového podniku Elitex již 94 pracovníků.“. I když, jak je ze zkoumaného materiálu patrné (případ bezvřetenového dopřádacího stroje na hrubé příze, ale ani z toho úspěchu neplyne, že tento stroj byl potřeba), tak to neplatilo vždy.

Tentýž poslanec pak uvedl i následující: „Na druhé straně jsme se však setkali s problémem stále prodávajícího řešení úkolu "Ověření spolehlivosti a tkacích možností strojů Kontis". Tento státní významný úkol řešený generálním ředitelstvím Bavlňácký průmysl v závodě Perla Ústí nad Orlicí byl zahájen již v roce 1977, ale ještě po deseti letech není ukončen. Důvodem je to, že poslední z 18 strojů Kontis byly dodány Zbrojovkou Vsetín teprve v listopadu minulého roku. Za tak dlouhou dobu ovšem i špičkový textilní stroj již zastaral a výrobce navíc pro vysokou cenu již dnes další výrobu strojů Kontis odmítá.“ [9]. Z toho

plyne, že pro zajištění výroby se dodávaly i stroje, které byly horší než starší stroje z dovozu. Také je z této citace patrné, že nedostatečné úspory neumožňovaly vyrábět dostatečné množství nových strojů, a že tyto stroje nebyly ani dodávány v čas. Stěží si lze představit, že by takto jednal nějaký podnikatel riskující svůj majetek anebo manažer soukromého podniku. Na trhu by takový břídil byl rychle přinucen si hledat novou práci. Ovšem v systému socialistického hospodářství (veřejné vlastnictví výrobních faktorů) není ani zřejmé, zda daný stroj měl být vyroben anebo neměl být vyroben. Není tu žádný cenový systém, který by odrážel vzácnost, nejsou tu ani zisky a ztráty, úroková míra a ani podnikatelská tvořivost.

Od zmíněného poslance pochází i jedna informace vztahující se k výkladní skříni českého (dříve německého) textilního průmyslu výše zmíněný podnik Textilana v Liberci (tento národní podnik však měl pobočky i jinde), někdejší textilácké impérium rodiny baronů Liebiegů se ke konci komunismu potýkalo s následujícím: „Textilana n. p. Liberec 2/3 výroby zboží exportuje do nesocialistických zemí. Přitom dle stávajících pravidel nedostávají z tohoto exportu žádný devizový podíl a nemohou tak provádět tolik potřebnou obměnu opotřebovaného výrobního zařízení novým zařízením na vysoké technické úrovni.“ [10]. To dokládá, že i u tohoto výkladního podniku textilního průmyslu nebyla prováděna již v té době potřebná modernizace, která by podnik udržela dále konkurenceschopný. A to se v něm zaváděly ještě výše uvedené stroje Autosuk vyžadující více zaměstnanců.

Komunistický poslanec Miroslav Mrázek pak uvedl na 6. schůzi "České národní rady" dne 30. června 1987 následující: "Projednávání vývoje situace v tomto resortu bylo často na programu jednání výborů ČNR i jejího předsednictva. V této souvislosti se vždy poukazovalo na zastaralost materiálně technické základny výroby. Je však třeba říci, že to je obecný problém celého průmyslu řízeného vládou ČSR. Jak čísla státního závěrečného účtu ukazují, nepodařilo se dosud zastavit růst opotřeбенí základních prostředků, jehož stupeň je právě v resortu ministerstva průmyslu ČSR nejvyšší. Existuje zde vysoký podíl plně odepsaných základních prostředků, zejména strojních, roste průměrné stáří strojů a prodlužuje se doba jejich obratu, což je nejhorší u lehkého průmyslu.“ [11].

Projídaní kapitálu a tzv. jistot

Z toho je zřejmé, že docházelo ke spotřebování kapitálových statků bez jejich obnovy, a to při situaci, kdy byl rozpočet ČSR mimořádně napnutý, jak dokládá tehdejší ekonom a ministr financí ČSR komunista Jiří Nikodým při stejné příležitosti: „Přetrvávající převaha extenzivních tendencí vývoje ekonomiky, podcenění a nerespektování nové kvality rozvoje národního hospodářství se ve velmi konkrétní podobě odrazilo ve státním finančním hospodaření, a to zejména při zajišťování vlastních příjmů státního rozpočtu. V souhrnu za celý rok jejich tvorba představovala skoro 71 miliard korun, byla však nižší o 3,3 miliardy korun, než uvažoval státní rozpočet. Výdaje činily 152,7 miliardy korun a byly překročeny o 2,2 miliardy korun. Hlavní příčinou byl růst dotací na finančně-ekonomické nástroje v zahraničním obchodě, kde dlouhodobá

tendence zvyšování nároků na státní rozpočet je projevem nízké efektivity našeho vývozu. Přes nenaplnění plánované tvorby vlastních zdrojů a překročení výdajů přicházíme - a to je třeba zdůraznit - v návrhu státního závěrečného účtu za rok 1986 s vyrovnaným hospodařením. Rozpočtová rovnováha byla zajištěna až v rámci celé rozpočtové soustavy Československé socialistické republiky, třebaže po celý rok jsme usilovali zpřísněním podmínek rozpočtového hospodaření a následně provedeným náročným finančním zúčtováním nevyrovnanost příjmů a výdajů zmírnit. Dotace ze státního rozpočtu československé federace byla poskytnuta ve výši 81,8 miliard korun a pokryla naše výdaje z více než 53,6 %. Podotýkám, že při sestavování ročního rozpočtu jsme předpokládali tento podíl ve výši 50,7 % a s objemem dotace o 5,5 miliardy korun nižším. Jestliže v předcházející pětiletce se dařilo každoročně překračovat tvorbu vlastních příjmů státního rozpočtu a nadplánované zdroje vkládat v souladu s potřebami ekonomiky ČSR do urychlení jejího dalšího rozvoje, je výsledek minulého roku neuspokojivý a varovný.“ [12]. Zahraniční obchod byl důležitý z hlediska zajištění deviz, které následně sloužily k nákupům spotřební i investiční povahy (včetně léků a lékařských přístrojů), které nemohly být zajištěny z domácí výroby nebo výroby RVHP. Mezi socialistickými zeměmi a nesocialistickými zeměmi panoval běžně obchodní ruch.

Přičemž tentýž hned v následujících větách upozorňoval, že: „Upozorňuji na tuto skutečnost proto, že pokud by se obdobná situace v příštích letech opakovala, bylo by zřejmě nezbytné přistoupit k omezování výdajů. A nebylo by jednoduché rozhodnout, kterou oblast postihnout. Vždyť jde o prostředky, které téměř ze 40 % vynakládáme na sociální zabezpečení a dalších 30 % má charakter dotací či subvencí pro národní výbory. V uplynulém roce jsme ještě politiku omezování výdajů neprováděli. Vedli jsme však, důsledně všechny resorty a krajské, okresní i místní zastupitelské sbory k tomu, aby se vypořádávaly se svěřenými úkoly v rámci schválených rozpočtů, účelově vynakládaly vyčleněné prostředky a naléhavě nově vznikající potřeby uspokojovaly za pomoci zdrojů a úspor a za zvýšené hospodárnosti. Překročení rozpočtu jsme umožňovali jen při současném zvýšení příjmů.“ [13].

Tudíž nebylo možné zvyšovat investice do výroby aniž by se neomezily některé výdaje, přičemž logicky by nebylo možné omezovat právě investiční výdaje, ale bylo by nutné sáhnout na výdaje na spotřebu, tj. sáhnout na položky jako sociální zabezpečení anebo spotřební statky, což bylo politicky velmi obtížné, protože koneckonců i diktatura musí být částí obyvatel podporována. Jak je patrné, tak zde uvedené citace o stavu strojního vybavení znamenají, že se nedostávalo na investice modernizační, ale nedostávalo se ani na investice, které by udržovaly současné kapitálové statky, a tím i současný rozsah výroby (náhrada, oprava a údržba opotřebovaných strojů, budov, sítí apod.). To znamená, že během nějaké doby by došlo i bez omezení výdajů na spotřebu a bez zvýšení investičních výdajů do stávající kapitálové struktury k poklesu produkce, a tím i k poklesu reálných příjmů obyvatel. Co by stalo pak? Obyvatelé by byly zřejmě nespokojeni se stranou a vládou, která jim roky slibovala jistoty, prosperitu a klid.

Komunisté možná ještě mohli provést změny ve struktuře investic a přesunout nové prostředky do odvětví, kde byly více potřeba. Ovšem jak to bez možnosti ekonomické kalkulace provést, když nevíme, co spotřebitelé potřebují? Navíc by si to vyžádalo zastavení ještě nedokončených rozběhnutých investic do těžkého průmyslu a odepsání již vyrobených specifických kapitálových statků v tomto odvětví a zároveň by muselo dojít k zastavení některých provozů (což se již plánovalo), a to i navazujících a pro tento průmysl vyrábějících. To by vedlo k významným hospodářským ztrátám. Spolu s tím by bylo nutné provést změny ve struktuře zaměstnanosti, převést zaměstnance z těžkého průmyslu a navazujících a dodavatelských výrobních pro tento průmysl do nových výrobních. Přičemž u samotné tyto převody by si vyžádaly další a další investice a výdaje na sociální otázky. Dá se předpokládat, že by došlo k růstu (již tak se běžně vyskytující) diskoordinace ve výrobě komplementárních kapitálových statků, a tím i výpadkům ve výrobě spotřebních statků, to by znamenalo další ztráty a vyžádalo si nové investice a omezení spotřeby. Výsledkem by byl pokles výdajů na spotřebu a nutnost redukovat životní úroveň obyvatelstva. Obyvatelé by byli opět nespokojeni (jako že už byli nespokojeni se stávajícím stavem). Komunistický režim a socialistické hospodářství (datující se ovšem již do dob Edvarda Beneše), tak na sklonku 80. let hledělo v České socialistické republice do tváře rozsáhlým ekonomickým problémům.

Závěr

Jak je patrné, tak textilní průmysl a vlastně tzv. lehký průmysl vstupoval do porevoluční doby se zastaralým, opotřebovaným a zaostalým vybavením, úbytkem nejlepších pracovníků a silně omezenou množností konkurence. To si dobře uvědomovali i samotní vysoce postavení komunisté. Byla nutná rozsáhlá modernizace a náhrada těžce opotřebovaného vybavení, na kterou se však stěží mohlo v té době výrazněji dostávat prostředků, protože komunistické socialistické hospodářství na ni nenechalo žádné volné prostředky alespoň ne v rozpočtu ČSR. Na velmi nízké mzdové sazby se zase nedalo úplně spoléhat, protože tyto byly vyšší než v zemích jako Čína, Vietnam, Indie, Bangladéš apod. Dále byly nutné podnikatelské zkušenosti, ty však nemohly být u domácího obyvatelstva k mání, leda tak z černého trhu. Za takové situace je jen logické, že privatizace se nemusela vůbec povést ani tehdy, pokud zde byla skutečná snaha výrobu zachránit (ve skutečnosti některé textilky vydržely řadu let po roce 2000), a nikoliv si nakrást. Dalším problémem je to, že za bývalého režimu se rozhodovalo o tom, co se bude produkovat, v různých plánovacích komisích. Představy těchto komisí (ty musely brát v úvahu i politickou objednávku) nebyly totožné s představami nakupujících lidí. To je patrné zejména na vzniku přebytků a nedostatků. To se mohlo odrazit i na textilním průmyslu v tom smyslu, že ne vše, co se vyrobilo, bylo ve skutečnosti tolik žádané. Nutnost změny výroby po revoluci a nástupu spotřebitelů samozřejmě představovala další ztráty a znevýhodňovala takovéto podniky.

Nikdo neví, jak by se textilní průmysl na území Českých zemí vyvíjel, pokud by nedošlo k poválečnému zestátňování a nástupu komunismu. Možná by byl redukován ještě dříve a byl nahrazen jinými odvětvími. Pokud by tomu tak skutečně bylo, bylo by pak nesmyslné textilní průmysl udržovat v takovém rozsahu, v jakém se udržoval za komunismu. Nemělo by smysl prodlužovat existenci starých strojů a podniků, protože to znamená plýtvání výrobními prostředky a pracovní silou, které by mohly být nasazeny jinde na uspokojení urgentnějších lidských potřeb. To však nemůžeme vědět. Jisté je jen to, že textilní průmysl a obecně tzv. lehký průmysl vstupoval do porevolučního kvasu ve značně nevýhodné pozici: zastaralý, opotřebovaný, zaostalý, s úbytkem nejlepších pracovníků a silně omezenou množností konkurenceschopnosti. Část z toho nám ostatně pověděli sami vrcholoví představitelé tehdejšího socialistického režimu. To muselo mít a bezesporu mělo podíl na pozdějším pádu textilního průmyslu a v podstatě celého hospodářství.

4. Zastaralá a zpustlá Praha

4.1 Průmysl, diskoordinace a nemožnost ekonomické kalkulace

V první kapitole jsme se zabývali nedostatky zásobování v Československu v době vlády komunistického režimu z pohledu historiků a pramenů, které tito zpracovali. Někde šlo i o záznamy z vesnických a městských kronik, které jsou od doby první republiky oficiální úředním dokumentem. Nevěnovali jsme se tehdy však našemu hlavnímu městu Praze. To nyní napravíme, a tentokrát nás budou provázet po Praze představitelé minulého režimu. Půjde o poslance a ministry, kteří se účastnili 16. schůze České národní rady (dále jen ČNR) dne úterý 31. října 1989, a která byla zasvěcena četným problémům moderní socialistické Prahy. Na stenoprotokolu dané schůze je patrné, že řečníci si neberou moc servítků a často přichází s kritikou, a to na tom nic nemění ani pravidelný potlesk. Rovněž je patrné, že někteří poslanci si dělali vlastní výzkumy a byli obstojně informováni. I když na druhou stranu řečnil na dané schůzi jen zlomek poslanců ze 150 členné rady (ale někteří zřejmě zastupovali více poslanců).

Průmysl, věda a diskoordinace

Jaký byl stav v oblasti průmyslu a vědy v hlavním městě ČSSR? Překvapivě dle představitelů komunistické moci nebyl příliš dobrý. Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman k tomu uvedl, že došlo především jen ke kvantitativnímu růstu klasických oborů těžkého průmyslu, což vytváří mimořádně silný a stále rostoucí tlak na zvýšený příděl surovin a materiálů, energie a příliv pracovní síly, což vedlo k růstu požadavků na investice, k růstu zatížení dopravy a zhoršení životního prostředí. Také dle něho: „Převážně extenzivní růst průmyslu zpětně odčerpával prostředky na jeho modernizaci a nežádoucně ji zpomaloval. Přestože Praha byla iniciátorem výzvy k urychlenému využití výsledků vědy v praxi, ve skutečnosti jen nepatrně narostl podíl moderních oborů s vysokou účastí vědy na

produkci.“. Tento vývoj pražského průmyslu měl i negativní dopady na rozvoj terciární sféry a ve stále citelnějším nedostatku pracovníků v obchodě, službách, zdravotnictví a školství, na úseku údržby a modernizace bytového a domovního fondu a dokonce zpětně v průmyslových závodech samotných [1]. Místopředsedkyně ČNR komunistka Marie Jarošová uvedla, že: „Úkoly restrukturalizace pražského průmyslu, jeho intenzifikace a modernizace výrob a vymístění některých nevhodných provozů, byly vytyčeny již v 70. letech a postupně opakovány a rozpracovávány až do dneška. A výsledek? Stálé odkládání řešení do dalších let, jen dílčí pokrok v některých podnicích.“ [2].

Z uvedeného je patrný zřejmý nedostatek výrobních faktorů včetně pracovní síly a diskrepance mezi spotřebou a úsporami (investicemi), respektive diskrepance mezi investicemi do kvantitativní a kvalitativní stránky výrobního procesu. Je vcelku logické předpokládat, že investice do kvalitativní stránky výrobního procesu nebyly provedeny v dostatečné míře kvůli tomu, že by to znamenalo omezit investice do kvantitativní stránky výrobního procesu (možnosti rozpočtu a rezerv byly omezené – viz dále), což by vedlo k omezení výroby (či omezení růstu výroby) a snížení nabídky výrobků, a tím by došlo i k dočasnému poklesu růstu životní úrovně občanů a nutnosti restrukturalizace výroby včetně přesunů pracovní síly. Další a ve skutečnosti, kvůli velkému opotřebení strojů, budov, zařízení apod., jedinou možností by bylo omezení výroby pro koncovou spotřebu (k čemuž by se došlo i předchozí metodou) a nasazení uspořené prostředků do oblasti investic, což by si vyžádalo opět dočasný pokles životní úrovně občanů (spotřeby) a nutnost restrukturalizace výroby, a to včetně přesunů pracovní síly. Každopádně bylo nutné, aby si občané utáhli opasky. To se ovšem těžko prosazuje, když si je již utahují díky nedostatkům v zásobování a službách. Tomu nasvědčuje i pokračování řeči M. Jarošové: „Modernizace tradičních závodů nebo změna jejich výrobních programů, zajištění potřebných finančních prostředků a zejména stavebních kapacit, otázky přeškolení vysoce kvalifikovaných a generacemi zapracovaných dělnických kádřů, zrychlení zavádění vědeckotechnického pokroku do praxe, které se nám ani obecně příliš nedaří, to všechno jsou úkoly nemalé, ale pro další život Prahy nezbytné.“ [3]. Další možností by bylo přemístit výrobní faktory z jiných částí země, o čemž se skutečně na uvedené schůzi mluvilo (viz dále).

To že se jednalo o dlouhodobý problém, dokládá komunistický poslanec Jaromír Plíva, který uvedl na adresu strojírenského a elektrotechnického průmyslu: „Zastaralá výrobní základna tohoto důležitého odvětví způsobila, že nedošlo k plánovanému přesunu pracovníků do terciární sféry. Desítky let odkládaná modernizace pražských podniků vedla k nynějšímu napjatému stavu v pracovních silách. Padlo mnoho slibů stranickým i státním orgánům města, které vyústily v dnešní situaci, kdy se státní podniky musí postarat o modernizaci samy. Stejná situace je při vymísťování závodů, které nemají moderní výrobu a jsou neperspektivní. Ani zde situace za desítky let nepokročila.“. Tentýž upozorňuje na problém modernizace v polygrafickém průmyslu jako celku a považuje jeho stav za kritický [4].

Dále to dokládá komunistický poslanec František Antony, který upozorňuje na to, že otázkami rozvoje hlavního města Prahy se nezabývala ČNR poprvé. Při jednání z 28. června 1983 přijala dle něho tato poměrně rozsáhlé věcné usnesení, které když si znovu vzal k ruce, tak nabyl dojmu, že by mohli prakticky totéž usnesení přijmout i dnes. I jakoby evropsky znějící dokument "Generel sociálně ekonomického rozvoje hlavního města Prahy do roku 2005" se zabýval výrobní sférou a soustředěním na rozvojové výrobní obory. Avšak: „Již ve zprávě vlády v roce 1983 bylo konstatováno, že se nám realizace tohoto záměru nedaří. Naopak, skutečný trend byl opačný. Resorty měly zpracovány výhledové programy, podle kterých měla být strukturální přeměna výroby v převažujícím rozsahu ukončena již v roce 1985. Ani letos - a píše se rok 1989, nemůžeme říci, že bychom se tomuto cíli přiblížili. Opět tedy vyhlášíme požadavek prosadit v plné šíři zavedení technicky progresivního strojního vybavení a technologií jako prostředku k úspoře živé pracovní síly, zúžení současné pestré oborové struktury, vyšší využívání strojních výrobních kapacit, požadavek vysokého stupně využití vědeckotechnického pokroku a podobně. To vše cítuji ze "Zásad pro formování ekonomické struktury hlavního města Prahy do roku 2005" tak, jak nám byly dány k dispozici. V těchto zásadách je řada věcných záměrů formulována podobně tak, jako to bylo v podobných minulých dokumentech. Není sporu o tom, že jde o záměry potřebné a správné. Napadá mě však otázka, kdo je zodpovědný za to, že se i v minulosti tyto správné a potřebné záměry nesplnily.“ [5].

Komunistický poslanec Jan Kolářský uvedl na 16. schůzi ČNR k otázce zastaralosti průmyslu: „Dlouhodobě extenzivní přístup spojený s direktivním mechanismem vedl k zastaralosti a nevyhovující struktuře pražského průmyslu. Zastaralá výrobní základna vytváří většinou nevyhovující prostředí nejen pro vlastní pracující, ale i pro všechny obyvatele města. Dosavadní zkušenosti z toho, jak se v praxi realizují opatření k formování ekonomické struktury Prahy, jednoznačně ukazují, že nadále nelze postupovat starými cestami administrativně direktivních metod, ale musí se volit spíše cesta ekonomických nástrojů s uvážlivým centrálním přístupem. Na jednání našeho výboru museli poslanci konstatovat, že žádoucí modernizace a strukturální přesuny jsou sice ze strany resortů naplánovány ve formě odvětvových rozvojových programů, aniž bych se chtěl dotýkat společenské optimalizace těchto plánů, ale jejich realizace se většinou opoždují. Řada věcí zůstává jen na papíře. Jako příklad můžu uvést modernizaci závodu Praga, ČKD Slévárny, Mikrotechny Modřany, Chirany Modřany, Vědeckovýzkumné základny pro Teslu.“ [6]. To je bezesporu zajímavý příspěvek, protože odsuzuje klasické direktivní metody plánování. A zřejmě úzce souvisí se zavedením chozrasčotu [7].

Tentýž poslanec zároveň uvedl v té samé řeči k vymístění (tj. přestěhování jinam) některých podniků z Prahy, že: „Důvody, které podniky uvádějí, spočívají většinou v tom, že po zrušení programů by nebyly odpovídající výrobky, že nemají vhodné prostory, kam by mohly svoji výrobu přenést. Nedovedu sice posoudit, nakolik jsou jejich argumenty objektivní, ale jak ukazují výsledky, tato taktika je zatím z jejich hlediska celkem úspěšná. Nakolik to prospívá Praze, je jiná otázka. Často, aby se v dané lokalitě udržely, žádají NVP o výjimky podpořené změnou orientace výroby na progresivní směry, na zajišťování služeb pro

obyvatelstvo, argumentují zaměstnáváním občanů se sníženou pracovní schopností apod. Tento přístup volí ve strojírenském resortu například Chirana Strašnice, Pražská akumulátorka Strašnice, Výzkumný ústav potravinářské a chladicí techniky na Smíchově, administrativní útvary k. p. ČKD Dukla atd. Jistě nejde jenom o strojírenské obory, ale zde je situace nejvýraznější.“ [8]. Poslanec zde narazil na potřebu dalších investic a na zajištění komplementárních statků, tak aby výroba mohla pokračovat dále. To však znamenalo další nápor na výrobní faktory a státní rozpočet ČSR, který byl značně napnutý již loni [9]. Kolářský také narazil na to, že nebylo možné ověřit, na kolik jsou výrobky daných podniků pro zásobení spotřebitelů a jiných výrobců důležité. Z uvedeného je také patrné, že prosazování určitých cílů v rámci centralizované moci znamenalo střet různých skupin a klik, které měly často rozdílné názory. Zde zřejmě zvítězila skupina z průmyslu, a těch co se nechtěli stěhovat na „venkov“. Poslanec komunista Jiří Cibelius se také pozastavoval nad tím, že není doceněna v novém generelu Prahy potřebná modernizace potravinářských provozů. A navrhoval v blízkosti Prahy provozy, jako jsou rybárny, mrazírny, drůbežářský průmysl atd., pro pohodovější a operativnější zásobování obyvatel Prahy potravinami [10]. Zásobování totiž, jak později uvidíme bylo problémem i v Praze. Opět zde však vzniká tlak na úspory, investice a státní rozpočet.

Ekonomická kalkulace

Problém byl tedy jasný a jmenoval se nedostatek investic (úspor) do intenzivního rozvoje pražského průmyslu. Bohužel za existence centrálního plánování neexistuje možnost, jak nasměrovat uvolněné výrobní faktory (kdyby takové byly k dispozici) do těch odvětví produkce, které přinesou v budoucnu největší uspokojení potřeb spotřebitelů. Na trhu se tyto výrobní faktory včetně práce přesunují do míst, kde jejich nasazení slibuje podnikatelům v budoucnosti dosáhnout největšího zisku, tj. kde vznikne největší poptávka spotřebitelů pro uspokojení jejich potřeb. Zisk a snaha rozmnožit majetek motivuje podnikatele (či jejich zástupce) tyto výrobní faktory vyhledávat a nasazovat je do těchto užití, totéž je motivuje vyhýbat se ztrátě, a tím i ztrátě majetku. Jak bylo patrné v předchozí kapitole, pokoušel se minulý režim povolením zisku (a větší samosprávou) v rámci chozraščotu, podniky a jejich pracovníky více motivovat k tomu, aby plnili přání spotřebitelů. Ovšem tuto skutečnost zároveň mařil odebíráním zisků z úspěšných podniků a dotováním ztrátových výrob a udržováním zaměstnanosti (jistot pracujících) v těchto ztrátových výrobcích. Tj. za ztrátu byl vlastně daný podnik odměněn a za dosažení zisku byl pokutován. To muselo podvazovat motivaci v uspokojování potřeb spotřebitelů a tedy i motivaci vyhledávat pro investice ty správné odvětví na trhu. Dle Jindřicha Kabáta měla také úspěšnější družstva dotovat ta méně úspěšná [11].

Dále podnikatelé musí mít při svém rozhodování znalost současných cen kapitálových a spotřebních statků, které odrážejí vzácnost těchto kapitálových a spotřebních statků. Pokud je tržní cena jednotky nějakého kapitálového statku 1000 korun, tak se ho podnikatel bude snažit nasadit do produkce, jejíž produkty přinesou v budoucnosti více než těchto 1000 korun (zanedbáváme zde ten fakt, že produkce je vždy založena na nějaké kombinaci výrobních faktorů, které všechny mají své ceny, a nikdy na jediném výrobním

faktoru, v tomto případě jediném kapitálovém statku, dále zanedbáváme změny kupní síly a existenci odměny za rozhodování). Jedině tak bude tento statek nejlépe sloužit spotřebitelům. Podnikatelé prostě hledají ziskové příležitosti a: „Jakmile objeví, že poměr mezi cenami výrobních faktorů a očekávanými cenami výrobku takovou [tj. ziskovou, pozn. autora] příležitost nabízí, pustí se do díla.“ [12]. Z uvedeného plyne, že informace v cenách umožňuje vše převést na jedno měřítko, a tak jednoduše porovnat dané možnosti, do kterých daný výrobní statek nasměrovat. Z uvedeného také plyne, že podnikatelé ke své činnosti musí mít motivaci v podobě příjmu, který si budou moci po úspěchu ponechat ve svém soukromém vlastnictví a musí být také schopni volně nakládat s výrobními faktory.

Zároveň tyto skutečnosti spustí tržní mechanismy, které zapříčiní, že cena tohoto kapitálového statku bude mít tendenci se přibližovat ceně jím produkovaných spotřebních statků upravené o úrokovou míru. K tomu však nikdy nedojde, protože ekonomika je živoucí dynamický organismus, kde jsou podnikateli (v širokém smyslu i včetně zaměstnanců) objevovány a vytvářeny další a další informace, které vedou ke změnám v jednání podnikatelů, což mění ceny výrobních a spotřebních statků a brání pádu do stavu rovnovážné ekonomiky. To vede k tomu, že v reálném světě navíc dochází k neustálým změnám, a proto je nutné, aby podnikatelé přizpůsobovali výrobu neustálým změnám těchto podmínek, přičemž, jak je patrné oni sami tyto podmínky mění, navíc i samotný reálný svět se mění sám od sebe (viz dále).

Když to shrneme, tak dle L. von Mises v současné vysoce komplexní ekonomice, kdy existuje nespočet druhů materiálních výrobních faktorů (půda a kapitálové statky) s různou lokací, miliardy pracujících s různými schopnostmi a lokací a obrovské množství technologických postupů, je nezbytné rozhodnout jak s těmito pořád vzácnými prostředky naložit, kterou technologii a plán zvolit [13]. Systém založený na podnikání (u Mises systém ziskového managementu) vede k tomu, že veškeré plánování a projektování je založeno na tržních cenách. Díky tomu pak: „Tržní ceny samotné mohou odpovědět na otázku, zda realizace projektu P vynese více, než on sám stojí, tj. zda bude užitečnější než realizace jiných možných plánů, které nemohou být uskutečněny, protože požadované výrobní faktory jsou použity na provedení projektu P.“ [14]. Tržní ceny totiž umožňují vše stáhnout k jednomu měřítku – k ocenění v penězích.

Funkce podnikatele a informace

Tím se dostáváme k tomu, že funkcí podnikatele je využívat informace o současných cenách statků jako nezbytné vodítko k odhadování vývoje budoucích cen statků. Jan Čmolík [15] napsal k informacím následující důležitý poznatek: „Důležité informace se vztahují vždy ke konkrétnímu místu, konkrétnímu času a konkrétnímu jednotlivci a jsou tedy vlastněny pouze individuálně. Informovanost se týká osobní situace jednotlivce, který si takto udělá svůj vlastní plán. Tento plán se nemusí slučovat s osobní situací jiné osoby a jejím vlastním plánem. Znalost tedy existuje výhradně v rozptýleném stavu, a proto je nesdělitelná a

necentralizovatelná. Nikdo kromě konkrétního jednotlivce není schopen informace sbírat, zpracovat a využívat. Jediný způsob jejich sdílení v pokročilé společnosti je tržní mechanismus, který zajistí, že jednotlivci rozdělení dělbu práce se spojí tržní směnou prostřednictvím cen, které jsou nositeli informací a motivací... Ani super rychlé počítače nedokážou postihnout prchavý okamžik, kdy má cena informační a motivační hodnotu pouze a výhradně v konkrétním místě, konkrétním čase a pro konkrétní osobu. Právě proto, že je pokročilá společnost komplikovaná, tak ji nelze řídit z jednoho centra fenomenálním plánovačem.“ [16]. J. Huerta de Soto tvrdí, že podnikání (vrozená schopnost objevovat a vnímat ziskové příležitosti a vědomně jednat za účelem jejich využití) obnáší znalost, která je ve své podstatě implicitní a nesdělitelná (a dynamická). Přenos sociální informace je pak zásadně implicitní a subjektivní, informace není vyjádřena v explicitní podobě a je přenášena ve velice zkrácené podobě. Naopak člověk, který se snaží pomocí institucionálního donucení „zlepšit“ či organizovat jistou oblast života společnosti bude postrádat ohromné množství praktických rozptýlených informací, které jsou roztroušeny v myslích tisíců jedinců, jež musí snášet jeho příkazy, dále systematické používání donucení a násilí, jež je podstatou socialismu, brání lidem ve svobodném sledování jejich cílů a tedy i tomu, aby tyto cíle sloužily pro lidi jako motivace k objevování a vytváření praktických informací nezbytných pro společenský prokrok a koordinaci, [17]. Dále zmínění podnikatelé mají jen zlomky informací. Tedy zde nepomůže ani nějaká super obří databáze informací, která se aktualizuje každou vteřinu.

Všimli jsme si, že současné ceny slouží, jako vodítko při odhadování budoucích cen. Podnikatelé se tak nesnaží reagovat ani tak na současnou poptávku spotřebitelů, jako spíše na jejich budoucí poptávku. Z toho plyne, že podnikatelská činnost je spojena s nejistotou a znamená, že úspěšnost podnikatelů bude různá, někteří podnikatelé budou v odhadu poptávky spotřebitelů úspěšní a podaří se jim uspokojit přání spotřebitelů a jejich produkty budou hojně nakupovány, a tím tito podnikatelé dosáhnou zisku. Naopak někteří budou v odhadování poptávky spotřebitelů neúspěšní a nepodaří se jim uspokojit poptávku spotřebitelů a jejich produkty nebudou příliš kupovány, a tak tito utrpí ztráty, jejich majetek se zmenší a nebudou schopni nadále zaměstnávat výrobní faktory, které zaměstnávali, a tyto výrobní faktory budou muset směřovat do jiného užití (směrem k úspěšným podnikatelům), což znamená i jejich dočasné nevyužití (nevyužité zdroje) včetně vzniku nezaměstnanosti a v případě velmi specifických kapitálových statků i jejich trvalé opuštění [18]. Prostě kdo objeví cennější informace a má znalosti, jak je využít, ten dosáhne odměny, a kdo ne ten musí nabízet jen svoji práci či úspory těm úspěšnějším. To vše má vliv na ceny výrobních faktorů a vede k výše uvedenému generování nových informací, které se podnikatelé toužící po zisku a rozmnožení svého majetku snaží objevit: „Podnikatelská schopnost lidských bytostí nejenže vysvětluje jejich neustálé sledování a vytváření nových informací týkajících se cílů a prostředků, ale je také klíčem k porozumění tendenci směřující ke koordinaci, která neustále a spontánně vzniká na trhu za nepřítomnosti donucovací intervence.“ [19].

Socialistické jistoty, jako zkáza ekonomiky

Jenže cílem socialismu bylo zbavit lidi nejistoty a poskytnout jim jistotu trvalé zaměstnanosti, což se vylučuje s nezaměstnaností, a tím i s tržními změnami cen výrobních faktorů a spotřebních statků. Pro podnikatele podnikajícího na své triko a snažícího se rozmnožit svůj majetek, zde již není místo. Vylučuje se to i s vyhledáváním nejlepšího možného užití pro výrobní faktory tak, aby tyto umožnily, co nejlepší uspokojení budoucích potřeb spotřebitelů. Socialistická plánovací centra a komise tak tedy, jak bylo výše uvedeno, nejenže nemají k dispozici všechny v ekonomice rozptýlené informace, ale těmito informacím je bráněno i v jejich vzniku. Místo nich vzniknou deformované informace, kterým se bude muset přizpůsobovat málo efektivní černý trh (ten obtížně může využít například úspory z rozsahu, reklamy, právních služeb apod.), na kterém operují jiní podnikatelé s volnějšími morálními postoji, a kde existuje menší právní jistota.

Pro příklad pro centrálně plánované hospodářství je typické, že ceny kapitálových statků jsou pevně administrativně dány bez ohledu na jejich vzácnost, a totéž se často týká spotřebních statků. To se týkalo i hospodaření v ČSSR. Navíc některé spotřební statky jsou přidělovány spotřebitelům zcela zdarma (viz dále). Producentům jsou přidělovány za dané administrativní ceny i kapitálové statky a je někdy i určeno, co se s daným statkem má vyrábět. Pokud tedy podniku výše uvedený kapitálový statek někdo přidělil za 800 korun a cena produkce byla stanovena na 950 korun, tak podnik mohl vyrábět a dosáhnout v chozrasčotovém hospodaření zisku. Je však jasné, že cena tohoto kapitálového statku byla v našem modelovém příkladu ve skutečnosti 1000 korun a cena jím vyrobené produkce měla být více jak 1000 korun. Buď tedy došlo k tomu, že místo na výrobu nejvíce požadovaných produktů byl uvedený kapitálový statek použit na výrobu jiných produktů a někde jinde tedy vznikl nedostatek tohoto kapitálového statku a jím vyrobených produktů, což vedlo k neuspokojení potřeb spotřebitelů a vzniku nedostatku a vyplývání vzácného kapitálového statku na méně hodnotné užití. A tedy došlo i ke zchudnutí společnosti. Anebo byl kapitálový statek použit náhodně (!) ve správném odvětví a na výrobu správných produktů, ale cena produktů byla příliš nízká, a tím pádem byla poptávka po nich příliš vysoká a opět vzniká nedostatek koncových produktů, a tím i nedostatek daného kapitálového statku. Za takové situace by ceny koncových produktů měly stoupnout na úroveň odpovídající poptávce, a tím by se měla upravit i na tomto odpovídající úroveň cena daného kapitálového statku. Změny těchto cen by měly určit změny v objemu výroby koncových produktů a změny v nasazení daného kapitálového statku respektive v jeho využití či objednání anebo neobjednání další jeho jednotky (v realitě půjde o tutéž otázku v případě komplementárních kapitálových statků a jiných výrobních faktorů). Ale to jde jen tehdy, pokud bude cenám umožněno se měnit a budou zde podnikatelé, kteří se mohou pokusit, na základě svých vlastních odhadů budoucí poptávky spotřebitelů legálně tyto nedostatky odstranit [20]. Pokud tomu tak není, pak nejsme schopni říci, zda v socialistickém hospodářství naplánovaný a provedený projekt, provedený na úkor

nespočetně mnoha jiných myslitelných projektů, se nejlépe hodil k uspokojení nejnaléhavějších potřeb občanů. Dle Misese: „Úspěch a nezdar zůstávají nerozeznány ve tmě.“ [21]. A to přece nebylo žádoucí.

To že výroba podle úrovně dosaženého zisku nebyla v ČSSR žádoucí, dokládá také komunistický poslanec Bohumil Ladislav, který na 16. schůzi ČNR prohlásil, že: „Je zde ještě jeden moment. Protože stanovení velkoobchodních cen pro stavební práce nemůže být tak dokonalé, aby byla dosažena shodná míra zisku pro všechny práce, je nebezpečí, že si podniky při snaze podnikat budou vybírat ty zakázky, které z hlediska pracnosti a míry zisku pro ně budou nejvýhodnější a nejsnáze dosažitelné.“ [22].

Protože úspěch a nezdar zůstávají v socialistickém hospodářství nerozeznány ve tmě, tak výsledkem budou někde nedostatky některého potřebného zboží a služeb, jinde přebytky jiného čili nepotřebného zboží a služeb. Dojde tak k plýtvání vzácnými výrobními faktory a ztrátě bohatství a lidé budou o to chudší. Masové diskoordinace v dodávkách komplementárních statků apod. A o tom právě je 16. schůze ČNR. Přirozeně to platí, pokud chce centrální autorita dosáhnout uspokojení potřeb občanů, což částečně musí dělat každá autorita, která se chce déle udržet u moci. Toto bylo alespoň podle některých řečníků cílem tehdejší vládnoucí vrstvy v ČSSR – viz třeba výše zmíněný poslanec Cibelius anebo soudruh Miroslav Štěpán v druhé části této kapitoly [23]. Dokonce tehdy pokud bude vláda úplně ignorovat potřeby občanů, tak její vlastní projekty postihnou problémy vyvolané diskoordinacemi ve výrobě a výpadky jediného muže.

Dějiny Prahy II. z nakladatelství Paseka uvádí k postavení pražského průmyslu za komunismu, že některé provozy byly sice modernizovány (třeba Tesla Hloubětín, ČKD atd.), ale jinak: „Měla zvítězit intenzivita nad extenzivitou. Bylo nezbytné redukovat výrobní programy a soustředit se jen na ty podstatné. Pražské podniky však byly handicapovány zastaralým strojovým parkem.“ [24].

4.2 Nedostatky v bydlení a diskoordinace

Jak se na 16. schůzi ČNR odráží problém obchodu, nedostatků a nízké kvality v Praze? Vybereme zde jen několik ukázek z tohoto velmi bohatě zastoupeného tématu. Nejprve, co se týká bydlení.

Nedostatky v bydlení a chátrání bytového fondu

Už zmíněný M. Toman uvedl ve svém vystoupení, že: „Celkový počet obyvatel se zvýšil od počátku 80. let o 43 tisíc osob a Praha tak dosáhla koncem loňského roku 1 miliónu 211 tisíc obyvatel. Tento vývoj předstihl možnosti vytváření podmínek pro spokojený život všech obyvatel města, především uspokojování jejich potřeb ve službách, dopravě a obchodu. Od roku 1970 bylo v Praze postaveno více než 160 tisíc bytů. Vysoké počty nových bytů, panelová technologie a průmyslový způsob výstavby orientovaly realizaci do rozsáhlých okrajových ploch města. To sebou přinášelo velké nároky nejen finanční, ale i kapacitní na

budování občanské a technické vybavenosti. Orientace na rozsáhlou novou výstavbu se odrazila v nedostatečné úrovni údržby a oprav vnitřních částí města.“ [1]. Tentýž pokračuje: „Zásadním způsobem je nutné řešit velmi nepříznivou a vleklou situaci v opravách a údržbě bytového fondu, rychlejším způsobem odstraňovat jeho zanedbanost a zdoluhavost oprav havarijních objektů. V tomto směru vláda rozhodla o progresivním zvyšování objemu stavebních prací na opravách a údržbě. V letošním roce bude finančně zabezpečena plná výše objemu realizovaných oprav bytového fondu v Praze.“ [2].

Potíž je v tom, že rozpočet neměl rezervy, protože dle téhož plodného řečníka: „Chtěl bych v této souvislosti zdůraznit, že řadu důležitých staveb se podařilo uskutečnit díky preferencím a prioritám a rozsáhlým přesunům stavebních kapacit z celé ČSSR, především z českých krajů, přestože to přineslo některé ekonomické a sociální problémy. Další potřeby bude proto nutné ve stále větší míře realizovat zvyšováním kapacit pražského stavebnictví a jeho výkonnosti. Do budoucna nelze ani počítat s většími objemy dovozu kapacit, protože neúměrně zatěžují náš státní rozpočet, ale i vzhledem k požadavku na devizovou protihodnotu dodávek zboží a vyšší úhradu rozpočtových nákladů o 30 až 80 % proti tuzemským cenám.“ [3]. Bylo možné jen přesunout zdroje odjinud, kde však pak tyto zdroje, jak ještě uvidíme, také chyběly, dále bylo možné přesunout zdroje z například ve stenoprotokolu zmiňované stavby pražského metra [4], která však byla také prý potřebná. Bohužel to zda byla potřebnější než opravy domů anebo výstavba nových domů nikdo nevěděl a ničím nedoložil. Ostatně obtíže se dle M. Tomana týkaly také výstavby bytů a jiných položek: „Nepodařilo se však dořešit potřebné kapacity pro zdravotnické stavby, opravy a údržbu stavebních fondů a modernizaci bytů, obtíže jsou i v realizaci bytové výstavby, občanské a technické vybavenosti.“ [5]. Tentýž řečník upozornil i na to, že: „Obnažuje se ošidnost ukazatele plnění objemu stavebních prací, když věcné plnění neodpovídá plánu a potřebám. Oprávněně požadujeme nekompromisní posuzování využitelnosti stávajících kapacit i maximální hospodárnost s vynakládanými prostředky.“ [6].

Pokud dá řídící orgán svému podřízenému místo mohutné byrokracie více svobody a rozhodování nechá zcela na něm, tak: „V takovém případě je ale nutné stanovit nějaké měřítko výsledků, podle kterého by bylo možné zpětně vyhodnotit, jestli podřízený této svobody využil efektivně. Na trhu je to snadné – měřítkem je zisk, a pokud podřízený vytváří v rámci jemu svěřeného úseku zisk, pak prospívá firmě i celé ekonomice, protože z ekonomiky odčerpává něco, co je hodnoceno relativně nízko, a vrací do ekonomiky něco, co je hodnoceno relativně vysoko. Jaké měřítko ale stanovit v socialismu, kde nic jako zisk neexistuje? Socialisté si tedy musí vypomáhat stanovováním velkého množství nepeněžních cílů – např. minimalizovat čekací doby, minimalizovat množství použitého materiálu, maximalizovat počet kilometrů postavených dálnic apod.“ [7]. Taková měřítka nelze vyložit nikdy zcela přesně a nechávají „měřeným“ jisté volné pole působnosti. V případě tvrdšího brachiálního vynucování měřítek, je měřítka nutí se soustředit na tyto měřítka a ostatní věci, které s měřítkem souvisí jen okrajově spíše ignorovat. Konečně i přes veškerou snahu

nelze hnout se situací, kdy chybí komplementární statky k dokončení výrob (zde nepomůže ani hrozba smrti či koncentrákem), a ty také skutečně chyběly (viz ministr Vávra dále).

Poslanec Jaromír Plíva uvedl přímo, že bytová výstavba za rok 1988 nebyla splněna, mimopražské organizace zůstaly dlužny Praze dokonce přes 2000 bytů. Rovnoměrnost bytové výstavby byla dle něho rok od roku horší. A v roce 1989 čeští a slovenští stavbaři měli dokončit 6836 bytů, ale za první tři čtvrtiny roku jich předali jen 726 [8]. Splnily tedy plán na 10,6 %, a dokonce roku jim zbývalo „jen“ 89,4 %! Komunistický ministr výstavby a stavebnictví České socialistické republiky Jaroslav Vávra uvedl, že situace bude ještě horší, odhalil přitom diskoordinaci mezi výstavbou a přípravou území pro výstavbu a dalšími dodávkami komplementárních statků: „Pro územní nepřipravenost, způsobenou nízkým zahajováním v letech 1987 a 1988, klesne počet rozestavěných bytů k 1. lednu 1991 ze současných 14 tisíc na 7 tisíc bytů. Proto musí Praha spolu s námi hledat řešení pro léta 9. pětiletky. Takový úkol je vládou uložen mně jako ministroví a samozřejmě týká se i Národního výboru hlavního města Prahy, který je odpovědný za přípravu území. Chci říci, vážené soudružky a soudruzi, že všechny státní podniky v letošním roce vložily do komplexní bytové výstavby všechny síly, jimiž disponují a nejsou vázány na závazných úkolech státního plánu nebo zvláštní částí plánu. Jsou naším ministerstvem vedeny k plnění i přes velký deficit materiálů a zpožděvaných subdodávek, jak to zaznělo ve vystoupení soudruha poslance.“. Tentýž autor si všímá toho, že modernizace stavebnictví je odvislá od finančních možností podniků a státu - úvěrování a dotování. Jiný materiál naznačuje, že dříve tomu bylo podobně. Koncem roku 1966 bylo evidováno 46 350 žádostí o byt a jejich počet se mírně snižoval. Narůstal počet členů stavebních bytových družstev, z nichž nemělo v tomto období vlastní byt přibližně 25 tisíc osob. V polovině zlatých 60. let byla doba čekání na družstevní byt osm let. Také: „Značný úbytek bytů vedl k tomu, že jen s velkými obtížemi a za cenu dlouhého čekání v pořadníku mohl být žadatel upokojen pouze v nejzávažnějších případech.“ [9].

I jiné stavby měly problémy s údržbou, šlo například o kulturní objekty v centru Prahy, například Obecního domu a pražská divadla, z nichž některá jako Divadlo komedie, Divadlo na Vinohradech, v Nuslích, Komorní divadlo a další, potřebovala urychleně rekonstrukci [10]. Bezpartijní poslankyně Miroslava Zajebalová uvedla, že: "Přes snahu řešit problémy zůstávají neopraveny mnohdy unikátní památkové objekty, z nichž některé často slouží zcela nekulturním účelům. Technické vybavení kulturních zařízení neodpovídá především pro nedostatek finančních prostředků, ale i výrobků samotných - současné úrovni vědeckotechnického pokroku dosaženého například v sousedních státech. Chceme také upozornit na nedostatečné finanční ohodnocení pracovníků v kultuře, které zaostává za celostátním průměrem." [11].

Významný komunistický politik a vedoucí tajemník Městského výboru KSČ Miroslav Štěpán si sice pochvaloval některé dosažené úspěchy (stavba metra, bytová výstavba a program výstavby a rekonstrukce celé infrastruktury města, dosažené i za podpory jiných krajů), ale i on uvedl, že: „Nepodařilo se odstranit

vážné rozpory v komplexní bytové výstavbě, zastavit chátrání domovního a bytového fondu. Vybavenost Prahy jako hlavního města Prahy v mnohých parametrech nadále zaostává za ostatními kraji republiky. Přitom nejde jen o uspokojování ekonomických, kulturních a sociálních potřeb jejích obyvatel, ale i obyvatel celého státu i zahraničních návštěvníků. To se týká celého terciárního sektoru, služeb, obchodu, zdravotnictví, sociálního zabezpečení, kulturních a tělovýchovných zařízení.“ [12]. Poslankyně Marie Sobotová za stranu lidovou požadovala také pamatování na výstavbu církevních objektů [13]. I když se sem tam kostely i v době komunistické vlády stavěly, šlo zde spíše o diskriminaci (sama poslankyně nabízela finanční příspěvek církví a práci věřících), která však zároveň vhodně šetřila přetížené zdroje (výrobní faktory). Potřeb prostě bylo, jako hub po dešti a výrobních faktorů na jejich uspokojení mnohem méně a bylo potřeba mezi nimi vybrat z hlediska spotřebitelů jen ty nejdůležitější potřeby. Ale jak?

Jiný pramen uvádí, že: „Vedle oprav nečetných historických budov se technický stav domů a bytů rapidně zhoršoval, zejména postiženy byly fasády, které bez dostatečných oprav byly vystaveny dlouhá léta povětrnostním vlivům.“ To vedlo například k úmrtí chodce roku 1965 ve Vodičkově ulici, díky pádu římsy. „Hrůzný byl i stav historických a technických památek – a tak dalším varováním bylo zřícení tří stožárů na mostě Svatopluka Čecha, které podlehly korozi. Tragédii celkové neobnovy připomínaly domy zahalené v lešení nebo jen odporná masivní dřevěná „loubí“ s varovným nápisem Pozor, padá omítka.“. Tentýž pramen také upozorňuje na opoždění výstavby kulturního centra, obchodů a škol na sídlištích tzv. Severního města, jinde to bylo ovšem také tak. Na nedostatek pracovních míst na některých pražských sídlištích a v jejich blízkém okolí, což z nich činilo noclehárny s četnými sociálními problémy a nutností den co den přepravit do zaměstnání většinu jejich obyvatel. O kvalitě nového bydlení svědčí poznámka na adresu výškových obytných domů, které prý nedisponují právě ideálními obytnými vlastnostmi a jejich provoz spotřebovává neúměrně mnoho energie [14].

Bytová výstavba a diskoordinace v ekonomice

Vidíme, že došlo k diskoordinaci v plánu, kdy výstavba bytů přesáhla vývoj v oblasti služeb, dopravy a obchodu. To byl zejména velký problém nově budovaných sídlišť. Taktéž je patrné, že zatímco se stavěly nové byty, byly staré byty špatně udržovány a opravovány, tj. docházelo k de facto jejich spotřebování. Bydlení bylo za komunismu levnější než dnes a například nájem byl v Praze 400 Kčs/měsíc za třípokojový byt. Na druhou stranu šedé neopravené fasády většiny tehdejších měst si pamatuje asi každý pamětník. Autoři knihy „Mýty o socialistických časech“ píší, že: "Nízké nájem a ceny bydlení zase způsobovaly, že státní podniky a družstva neměly peníze na opravy domů, věčně v nich nic nefungovalo, stovky krásných, historicky cenných budov ... chátraly a pustly." [15]. Dodejme, že dle téhož zdroje se na byt čekalo mnoho let [16].

Diskoordinaci ve výstavbě sídlišť uvádí na 16. schůzi ČNR například M. Jarošová: „Prstenec pražských sídlišť

připravil národním výborům již mnoho zásadních starostí od soustavně opožděného budování občanské a technické vybavenosti přes řešení dopravních tras pracujících až po výkon státní správy. Očekáváme tedy v blízké budoucnosti dobudování sídlišť do podoby plnohodnotných městských aglomerací, včetně pracovních příležitostí a možností kulturního a sportovního vyžití, s nimiž jsou na tom obyvatelé pražských sídlišť nesrovnatelně hůř než každé krajské či okresní město i mnohá obec. Jsou známy problémy kolem modernizace bytového fondu, nedostatky projekčních i stavebních kapacit, vysoká náročnost na finanční prostředky.“ [17]. Diskoordinace mezi výstavbou a přípravou území pro výstavbu a dalšími dodávkami komplementárních statků si všiml, jak bylo výše uvedeno, i samotný ministr výstavby a stavebnictví ČSR J. Vávra.

Došlo k tomu, že byly vyprodukovány nějaké statky, ale nebyla zajištěna již dostatečná produkce komplementárních statků, které umožňují dokončení a následné užívání vyprodukovaných statků (byty na sídlišti). Nikdo z plánovacích činitelů totiž nebyl schopen zvážit komplexnost stavby sídliště, a co z ní vše plyne. To není v realitě schopen nikdo, ale mohou to zajistit decentralizovaně působící podnikatelé, kteří vyhledávají ziskové příležitosti – tj. kteří vyhledávají potřeby (mnohdy budoucí) spotřebitelů, které jsou nedostatečně či vůbec uspokojené. Ti co jsou úspěšní a odhadnou správně potřeby občanů, vydělají, což bude motivovat další podnikatele k tomu, aby je do daného oboru následovali, následkem čehož ceny produkce a zisky podnikatelů zde zase klesnou a podnikatelé budou hledat další nedostatečně uspokojené potřeby ve své touze vydělat. Ti co se zmýlí, prodělávají, ale vytvoří velmi důležitou informaci, že tudy prostě cesta dále nevede a půjdou hledat jiné příležitosti nebo se nechají zaměstnat či budou půjčovat své peníze jiným úspěšnějším. To samozřejmě nějakou dobu trvá, ale je dost nepravděpodobné, že to bude trvat tak dlouho, jak uváděl J. Plíva: „Rozhodující postavení při výstavbě Prahy má ministerstvo výstavby a stavebnictví ČSR. XVII. sjezd KSČ určil, aby bylo v hl. m. Praze ve všech formách postaveno 48 tisíc bytů včetně občanské vybavenosti. Tyto závěry nejsou plněny. Národní výbory a poslanci jsou zde terčem trvalé kritiky občanů, protože se nová sídliště staví nekomplexně. Ani na sídlištích postavených před 15 až 20 lety není situace o mnoho lepší a dochází ke stavu, že jsou bez vyšší občanské vybavenosti. Bez gymnázií, kulturních a sportovních zařízení atd. Tak kupř. situaci na Jižním Městě v Praze 4 se nedávno muselo zabývat výjezdní zasedání předsednictva MěV KSČ a doporučilo NVP celou situaci kolem komplexnosti řešit.“ [18]. To bylo samozřejmě nepříjemné, protože bylo nutné měnit komplexní plány.

Diskoordinace šla ještě dále: „Když však o letitých problémech víme, měly by se řešit. Patří mezi ně i dodavatelsko-odběratelské vztahy. Není přece normální, když víme, kolik se má v jednotlivých letech pětiletky postavit bytů, že se problémy nelepší, ale prohlubují při nižším počtu nově postavených bytů. Co na to soudruzi ministři odpovědní za to, že chybějí vany, sporáky, fitinky, okna, dveře, elektromateriál, výtahy, zdravotnická keramika atd.? Nechci tím omlouvat nedostatky stavebních organizací - řízení, využívání pracovní doby i kvalitu, ale bez subdodávek se pracovat nedá. Zajímalo by mne, jak hodlá vláda

tuto situaci řešit.“ [19]. Výše jsme si všimli splnění plánu výstavby bytů v Praze (i po přesunu stavbařů z českých a moravských krajů a i SSR) za první tři čtvrtiny roku 1989 na 10,6 %, z tohoto co uvedl pan poslanec je patrné, že nemuselo jít jen o výpadek jediného muže (s ním se ovšem také dále seznámíme), ale že došlo i k diskoordinaci v dodávkách komplementárních statků potřebných na dokončení bytů.

Takovéto výše zmíněné diskoordinace v centrálně plánované socialistické ekonomice jasně popisuje německý ekonom W. Eucken: „...v moderní průmyslové výrobě je potřeba tolik různorodých materiálů a součástek, že přes veškerou standardizaci je pro centrální úřady nemožné udržet si o nich přehled. Například jeden strojní podnik dokončil výrobu strojů přesně tak, jak mu bylo přikázáno. Nemohl je však odeslat, protože mu chyběly hřebíky na zatlučení beden. Stávalo se, že vedoucí, který přesně dbal předpisů, musel čekat s odesláním hotových strojů celé měsíce, než mu byly na jeho žádost plánovacím úřadem hřebíky přiděleny...Dostali jsme se nyní k důležité obecné otázce: může takový komplikovaný proces, jako je moderní průmyslová výroba být řízen pouze metodami centrálního plánování?“. Z toho, co bylo možné dle Euckena vidět v nacionálně socialistickém Německu, lze vyvodit ten závěr, že bez černého trhu by výrobní proces v mnoha odvětvích utrpěl v krátkém čase značné poruchy. [20]. Tudíž se bez určitého černého trhu neobešel. Lze očekávat, že podobně se snažili řešit svoje problémy občané i v době komunismu u nás. Takhle to šlo řešit u menších výrobků (zmíněné fitinky nebo elektromateriál) a u služeb, ale stěží u van, sporáků nebo výtahů. Diskoordinace mají dopad na prodloužení času, který je potřeba k uspokojení potřeb spotřebitelů. Případně i navazujících výrob, což vede opět k odsunutí upokojení potřeb spotřebitelů.

Další diskoordinace v ekonomice

Pro informace o dalších diskoordinacích v ekonomice můžeme uvést řeč komunistického poslance Jana Koláčného ohledně investic do energetické sítě a rozvodů (plyn, elektřina a centrální vytápění), kdy jednak chyběly u některých organizací zdroje na krytí těchto záměrů a jednak ministerstvo hutnictví, strojírenství a elektrotechniky nebylo schopno výrobně zajistit taková zařízení, jakými je dostatek připojovacích armatur, zařízení kotelen, regulační a měřicí techniky a dalších potřebných přístrojů. Dovoz ze socialistických států byl nereálný. A rychlé rozšíření výrobních kapacit jednotlivých podniků není bez státních dotací zajistitelné [21]. Stát měl rozpočet napnutý, tudíž by spíše poslední věta měla znít, že nebyly dostatečné úspory na investice.

4.3 Selhání jediného muže a špatné zásobování

Problém selhání jediného muže a bytová výstavba

Dle L. von Misesa platí odůvodněná námitka, že: „Socialismus se obvykle považuje za neproveditelný na

základě mínění, že lidem chybí mravní vlastnosti, jež socialistický společenský řád vyžaduje. Prý je třeba se obávat, že v socialistickém společenském řádu nebude většina lidí obstarávat jim uložené činnosti a práce s takovou horlivostí, jakou projevují ve společenském řádu založeném na soukromém vlastnictví výrobních prostředků. V kapitalistickém společenském řádu ví každý jednotlivec, že ovoce jeho práce připadá jemu, že jeho důchod roste nebo klesá podle toho, zda je výnos jeho práce větší anebo menší. V socialistickém společenském řádu si prý bude jednotlivec myslet, že na jeho pracovním výkonu tolik nezáleží, jelikož mu přece připadne alikvotní část celkového výnosu práce všech, přičemž ovšem výše celkového výnosu nemůže být znatelně zkrácena výpadkem pocházejícím z nedbalosti jediného muže. Stanou-li se takové názory všeobecnými, jak je třeba se obávat, potom v socialistické pospolitosti značně poklesne produktivita práce.“ [1].

To nám nyní demonstruje na příkladu bytové výstavby komunistický poslanec Zdeněk Horčík, nejprve nám však řekne, zda byl bytů v Praze dostatek, vždyť na černo: "Ke konci osmdesátých let bylo možné koupit v Praze byt za pár desítek tisíc korun (dle velikosti a místa), ovšem byt vám pochopitelně nepatřil, pouze jste podvodem mohli získat tzv. dekret [vlastně právo na podnájem, pozn. autora]." [2]. Černý trh je však známkou nedostatku bytů. Co na to na 16. schůzi ČNR uvedl zmíněný poslanec: „Proč říkáme, že je to málo bytů? Především proto, že stále v Praze se nejdéle čeká na byt z celé ČSSR. Stále v Praze máme málo bytů nebo nemáme žádné byty na to, aby obvodní národní výbory mohly sestavovat své poradníky a přidělovat byty podle příslušného zákona mladým manželstvím, dělnickým rodinám apod. Chtěl bych reagovat na to, že v současné době se nevidí nijak dobře komplexní bytová výstavba v tomto roce a v celé této pětiletce. Oba resorty výstavby a stavebnictví, jak ČSR, tak SSR, se potýkají s vážnými problémy plnění plánu komplexní bytové výstavby, a v podstatě, i když je celá pětiletka a úkoly 8. pětiletky ohroženy proti původně očekávanému manku - mám na mysli 3,5 tisíce bytů, které schválila česká a později i federální vláda - z komunální dodavatelské formy, přesto není naděje, že budou úkoly letošní a celé 8. pětiletky pouze v manku 3,5 tisíce bytů, a očekáváme manko daleko vyšší.“. Tentýž poslanec upozorňoval také na to, že je potřeba se vyhnout stavbám na zelené louce [3]. Zemědělská půda byla totiž potřeba z důvodu dosažení soběstačnosti v zásobování potravinami.

A konečně zmínka o problému selhání jediného muže na socialistických stavbách: „Popravdě musím říci, že se často hovořilo o tom, v čem to je. Je to proto, že technická vybavenost měla být v květnu a červnu, a nebyla dodnes předána, ale je to zejména také proto - a to jsme sdělili ministru Vávrovi, poslal jsem mu kazetu, natočili jsme zhruba před 14 dny snímky pracovních dnů na některých stavbách v pracovní době, kde kolem desáté hodiny dopoledne nebyla noha na stavbě. Zítra máme radu a máme znovu natočenou kazetu z tohoto týdne a musím říci, že to, co máme natočeno, a chceme promítnout při zasedání naší rady i zítra. Neříkám to proto, abych honil a kritizoval ministra Vávru, ale říkám to proto, že je třeba si uvědomit, že současný stav, všechno, co se děje v celé společnosti a okolí, má zřejmě dopad do pracovní morálky i

těch, kteří zabezpečují komplexní bytovou výstavbu.“ [4]. To žádného dalšího komentáře nepotřebuje.

Nečistota

Co nám říkají vládci o tématu (ne)čistoty za socialismu? Stručně nás informují, že nepořádek a nečistota je běžná. M. Toman uvádí, že: „V této souvislosti dovoluji připomenout i další, velmi důležitou otázku v životě hlavního města, která bezprostředně souvisí s životním prostředím, a to je čistota a pořádek. Po soustavné čistotě volá nejen okolí domů, ale i jejich vnitřní prostory, mezibloková prostranství, podchody a pasáže. Stejně tak areály průmyslových závodů, stavební dvory a zařízení stavenišť je nutné podřídit kázni a disciplíně provozovatelů. Vláda vytváří tlak na příslušné resorty k zabezpečení výroby různých úklidových mechanismů, kterých má Praha nedostatek a je nutno je zatím dovážet.“ [5]. Plánovači evidentně zapomněli na výrobu úklidových mechanismů, čili je nutné jejich výrobu zanést do plánu, zajistit výrobu komplementárních statků a dostatek pracovníků a budov, místa na uložení těchto mechanismů, náhradní díly, údržbu a dalších asi tak tisíc věcí, které všechny ani neznáme a třeba se již za deset let začnou tyto mechanismy prodávat i u nás. Ještě však vyřešit, kde vzít na investice, když je státní rozpočet na své hraně.

Fr. Antony uvedl jako občan Prahy, že: „Domnívám se, že péči o vzhled města je třeba důsledně přenést z dobrovolnosti do jednoznačně stanovených povinností. Neuklizené a někdy až odpuzující prostory, které můžeme například vidět při příjezdu vlakem od Kolína do Prahy, různé stavební plochy, ale i okolí řady podniků a organizací, nedává vlastníkům těchto konkrétních prostor dobrou vizitku. Tam, kde dosavadní metody působení nestačí, je třeba nastoupit tvrdou donucovací politiku. Myslím si, že máme dost orgánů a organizací, které by se měly o čistotu a vzhled města starat. Musí to však dělat důsledně a není možné připouštět žádné výjimky.“ [6]. Jenže kde vzít v době plné zaměstnanosti lidí? A lidí bude potřeba jistě mnoho, nejsou-li dostupné úklidové mechanismy. Nicméně, co když hospodářský systém jen neumí lidi správně motivovat?

Bezpartijní poslanec František Kozák se na 16. schůzi ČNR pozastavil nad celkově špatnou čistotou města a stavem travnatých ploch, především na pražských sídlištích. Dle něho to vypadlo, jako by se o ně nikdo nestaral, anebo jenom občas. Řešení hledal částečně v dobrovolné péči, ale zároveň se domníval, že do nekonečna ani nelze přijímat omluvu, že celý rozsah sítě i zeleně vyžaduje soustavnou péči dostatečnými technickými kapacitami a pracovními silami, které údajně nejsou k dispozici [7]. Prostě zde šlo i o problém selhání jediného muže.

Nedostatky v zásobování a dopravě

Jak to bylo s nedostatky v zásobování v Praze, hlavním městě země? Poslanec komunista Jiří Cibelius na 16. schůzi ČNR uvedl, že: „Navíc i proto, že i v oblasti zásobování Prahy potravinami jsme i dnes mnoho dlužní.

Myslím, že při přihlédnutí i k těmto připomínkám je i podmínka toho, aby se u nás v Praze cítili spokojeni nejen devizoví cizinci, ale i všichni její obyvatelé, i hosté - naši občané a její ostatní návštěvníci.“ [8]. Socialistický poslanec Čestmír Adam uvedl, že Praha je na tom hůře ve většině ukazatelů občanské vybavenosti než ostatní kraje Československa a že: „Ani pro nás v České národní radě, ani pro českou a federální vládu není před občany dobré to, že se zaostávání Prahy v její vybavenosti za těch dvacet let nepodařilo ani odstranit, ani výrazně snížit. Musíme si přiznat, že se v Praze nenakupuje lépe, že se naopak více shání a více stojí ve frontách, že potíže s přechodným ubytováním tuzemců i cizinců v hotelích se zásadně nezmenšily, že ve špičkách jezdí vozidla městské hromadné dopravy opravdu přeplněna, že dostupnost placených služeb se příliš nezvýšila, ba naopak na úseku oprav a údržby bytů a obytných domů povážlivě klesla, že v Praze chybějí i velké a střední pekárny.“ [9].

Tentýž se domníval, že Praze chybějí pracovní síly pro dopravu, obchod, cestovní ruch i služby. Chybějí jí pro tento účel nebytové prostory, chybějí jí nezbytně potřebné kapacity pro výstavbu, údržbu a opravy bytů, které město jako Praha potřebuje. O úrovni obchodu ve skutečnosti valné mínění neměl: „Celkově je však nutno konstatovat, že úroveň obchodní sítě ve středu města ani na jeho okrajích neodpovídá náročným úkolům v zásobování. V porovnání s obchodní sítí ČSR nedosahuje Praha ani republikových ukazatelů. Prodejní plocha v přepočtu na jeden tisíc obyvatel činí v Praze 308 m². Například Bratislava má kapacitu maloobchodní sítě na tisíc obyvatel vyšší o 6,5 %, Budapešť o 26 % a ve vyspělých průmyslových státech jsou tyto kapacity 2,5krát i vícekrát vyšší. Důsledkem tohoto vývoje je i neúměrný vysoký obrat na jeden metr prodejní plochy. Zhoršují se nákupní podmínky a dochází k poklesu kulturnosti prodeje. To má za následek nespokojenost kupujících, zejména v období sezónních nákupů a nákupních špiček. Také počet pracovníků obchodu v přepočtu na jeden tisíc obyvatel je v Praze sice vyšší než v průměru ČSR, ale je stále nedostatečný a ve vyspělých zemích je podstatně vyšší.“ [10]. Přirozeně porovnání s jinými lokalitami může být jen orientační, lidé jsou různí a budou mít různé potřeby, což se i odrazí na tom kolik plochy (a zaměstnanců a kapitálových statků) bude určeno k prodejním účelům v různých oblastech země. V ekonomice s plnou zaměstnaností je ovšem obtížné najít zaměstnance, protože zde nejsou k dispozici žádní nezaměstnaní a ani jiné nevyužité zdroje a dále je nestačí získat z jiného užití jen pouhým přeplacením.

V Praze chyběly dle M. Tomana i telefony: „Před resortem dopravy a spojů stojí i důležitý úkol pokračovat intenzivně ve zlepšování telefonizace hlavního města, neboť v současné době je stále ještě téměř 50 tisíc nevyřízených žádostí o zřízení telefonu. Tato závažná situace je zejména důsledkem opoždění výstavby telefonních ústředí v nových sídlištích. Cílem je ve výhledu dosáhnout více než 90 % vybavenosti bytů telefonem.“ [11]. Jenže to znamenalo požadavek dalších úspor, investic a rozpočtových zdrojů. A to ještě existovaly potíže se zásobováním vodou, neboť sice výstavba nových zdrojů a rozvodů pitné vody i budování nové kanalizační sítě postupovala v Praze plánovitě a programově, ale neúměrné ztráty ve

stávající sítě vodárenské soustavy přesahovali 30 % [12]. Chyběly tedy úspory a investice do stávajících rozvodů vody, což pravděpodobně opět značí projídání kapitálových statků, s jehož důsledky se potýkají města někdy dodnes. Poznámka na skoro samotný závěr této části: uvedená tvrzení poněkud zpochybňují tvrzení zejména promoravských aktivistů o protěžování Prahy během období socialismu.

Na úplný závěr této části pár dalších údajů z jiného materiálu. Dějiny Prahy II. uvádějí kritický nedostatek skladových ploch a jejich značnou neefektivnost. Dále zabírání obytných budov na kanceláře, protože k výstavbě administrativních budov léta nedocházelo. To však násobilo nedostatek bytů. Dále: „Nevyhovující, namnoze zastaralé rozvody elektřiny způsobily, že na počátku 80. let byla v Praze spolehlivost zásobování elektřinou ve srovnání s ostatními evropskými hlavními městy děsivá.“. Ztráty vody v polovině 70. let v důsledku starých, vadných rozvodů byly značné a odhadovaly se až na 25 % [13].

4.4 Odbočka do Chomutova

Jedním z opatření, jak pomoci stověžaté bylo přesunout do ní například stavební kapacity z jiných míst socialistické vlasti (viz řeč Miroslava Tomana nebo Miroslava Štěpána v druhém dílu této kapitoly). To se samozřejmě nemohlo mimo Prahu a střední Čechy moc líbit. Komunistický poslanec Jan Kubišta za okres Chomutov na 16. schůzi ČNR uvedl, že: „Na jedné straně propagovaná priorita Severočeského kraje a jeho pánevních okresů, a na druhé straně nedostatek zboží, problémy ve zdravotnictví, ve službách a v dopravě. Jen velice těžko se vysvětluje lidem, že mají aktivně pracovat v okrese, který vzhledem ke svému životnímu prostředí rozhodně nepatří mezi ty atraktivní a na druhé straně přes všechnu snahu místních orgánů již nejsme schopni nabídnout více než v ostatních oblastech republiky.“. Zmíněný poslanec například poukazoval na stav v dopravě v daném okrese, ta byla velmi kritizována zdejšími pracujícími. Nejhorší situace měla být dle něho v souměstí Chomutova a Jirkova, kde chyběly velkokapacitní autobusy (tj. kloubové) ve špičkách. Byla připravena výstavba tramvajové tratě, která by situaci mohla vyřešit, ta však byla federální vládou odkládána na dobu 9. pětiletky (1991-1995), která nikdy nepřišla. Jinde (na trase do Tušimic) poslanec požadoval dodávku vysokokapacitních autobusů [1].

Podle čeho rozhodnout, když nejsou informace o tom, co si lidé přejí? Preference nebyly demonstrovány a neodrazily se v cenovém systému změnami cen a nebyly tak převedeny na stejné měřítko. Nejsou zde podnikatelé, kteří by mohli dopředu odhadovat vývoj poptávky. Je urgentnější potřeba Pražanů nebo obyvatel Chomutova? Dle čeho tedy rozhodnout, dle toho, jak který poslanec lépe nebo hlasitěji mluví na schůzi? Nebo dle toho, kde více křičí pracující? Dnes je situace taková, že tramvaj v Chomutově a Jirkově nebyla nikdy postavena (přestože někde už byla provedena příprava v terénu) a od roku 1992 zde vznikal nejmladší trolejbusový provoz v ČR s velkokapacitními trolejbusy Škoda 15Tr (asi 145 míst k přepravě), dnes však obnovovaný i „normálně“ kapacitními trolejbusy Solaris Trollino 12 délky 12 metrů (asi 90 nebo 96

míst k přepravě) a jen jedním velkokapacitním trolejbusem Škoda 25Tr (150 míst) [2]. Dle stránek občanského a hromadnou dopravu nadšeného sdružení „Společnost pro veřejnou dopravu“: „Pro Chomutov a Jirkov bylo zřízení trolejbusového systému šťastným řešením. S ohledem na vysoké náklady na výstavbu tramvajových tratí a také na směrové a sklonové poměry a šířku některých komunikací by nemohla tramvajová síť dosáhnout takového rozsahu, jako síť trolejbusová, a navíc by se tramvaje v 90. letech pravděpodobně ukázaly podobně jako v Mostě kapacitně nadbytečné.“ [3]. Jinými slovy zde došlo v poklesu ve výkonech přepravy, za to může změna ve struktuře zdejší ekonomiky, která byla dříve nevhodně z pohledu potřeb spotřebitelů zaměřena, následný pokles v zaměstnanosti, následný odliv části obyvatel a rozvoj motorizace a asi i další možné a nemožné vlivy. To potvrzuje i výroční zpráva „Dopravního podniku měst Chomutova a Jirkova a. s.“ za rok 2012, která konstatuje setrvalý trend poklesu objemu přepravených osob [4]. A to jde dnes o dotovanou dopravu. Navíc z wikipedie je patrné, že v Chomutově bylo potíží to, že kloubové autobusy Ikarus 280 měly nedostatečný výkon při jízdě do kopce [5]. Dnešní autobusy tímto neduhem již netrpí.

Dejme však opět slovu poslanci Kubišтови, aby nás informoval o životě v okrese s velkou koncentrací těžebního a hutního průmyslu. Chyběl zde dle něho dostatek zeleniny (některé ovoce bylo zajištěno vlastní produkcí okresu) a dále: „Nedostatek řady druhů spotřebního zboží, textilního zboží a akutní nedostatek stavebního materiálu pro drobné stavebníky. Navíc, co se týče potravin a surovin pro jejich výrobu, je okres Chomutov výrazně dosunový a musí spoléhat na milost či nemilost ostatních krajů v tomto směru soběstačných. Tak se stává, že v okrese, kde je velká kupní síla, chybí těstoviny jak v objemu, tak sortimentu, trvanlivé mléko, předvařená rýže, vaječné krémy a ostatní potravinářské produkty.“ [6]. V zásobování potravinářskými produkty to tedy nebyla žádná sláva ani v tomto „ocelovém a uhelném“ okrese. Chyběly dokonce i docela obyčejné věci.

4.5 Školství a zdravotnictví

V této části se podíváme na pražské školství a zdravotnictví, a to opět očima poslanců a ministrů na 16. schůzi ČNR ze dne úterý 31. října 1989.

Školství

Již dříve zmíněný Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman na 16. schůzi ČNR prohlásil ke školství, že se úspěšně pokročilo ve výstavbě mateřských škol a postavilo se mnohé v oboru vysokého školství, ale dle něho i přes intenzivní výstavbu základních škol se zvýšil počet žáků ve třídě (docházelo k růstu populace) a byl kritický nedostatek fondů středního školství, který si nutil vyčleňovat budovy základního školství. Struktura středního učňovského školství byla dlouhodobě zanedbána, což se konstatovalo na jednání ČNR už v roce 1983 (tj. před 6 lety) [1]. Z oboru

školství tedy vycházela další potřeba stavebních kapacit a materiálů, investic (tj. úspor) a rozpočtových prostředků, které se však obtížně dostávaly.

Dalším, kdo se vyjádřil ke školství, byl komunista Bohumil Ladislav, který informoval, že Praze nebyla plně pokryta výše mzdových prostředků, přidělených vládou ČSR, dále uvedl, že: „Záměrem pro příští období je postupné snižování naplněnosti tříd, zejména u základních škol, kde je značná kritika rodičovské veřejnosti. I zde je však úzká závislost především na ekonomických a prostorových podmínkách. Dle něho také přetrvával: „...nedostatek učitelů a nekvalifikovanost na druhém stupni. Celkově je kádrová situace v pražském školství ještě dosti složitá.“. K střednímu školství uvedl: „Situace se příliš nelepší ani ve výstavbě středních škol. Za poslední léta nebyla účelově postavena žádná střední škola. Nadějně je řešení zařadit na výstavbu středních škol do komplexní bytové vybavenosti počínaje 9. pětiletkou. Jde totiž o to, že například realizace Generelu rozvoje pražského zdravotnictví a služeb včetně hotelového programu je podmíněna podstatným nárůstem počtu středních zdravotnických i ostatních kádrů, které však není možno vychovat ve stávajících kapacitách středního školství. Prostorová situace je zde kritická a provizorně se řeší předáváním budov základních škol.“. V době poměrně značného růstu populace, nebyla postavena tedy žádná střední škola, což je pozoruhodné. Řečník poukázal i na problém modernizace a údržby školských budov: „Neřešena zůstává rovněž řada rekonstrukcí, modernizací a naléhavých oprav školských objektů. Větší část údržby provádějí náhradní dodavatelé, které se daří zajišťovat jen s velkým úsilím školských správ a samotných ředitelů škol. Je nutno zvážit, zda řešení nehledat v ustavení podniku pro údržbu školských zařízení nebo vyčleněním podniku z velkého stavebnictví, který by prováděl jejich rekonstrukce i údržbu. Nemělo by smysl pokračovat ve výčtu všech nedostatků pražského školství. Pominul jsem například celou oblast učňovského školství, vysokých škol, dnes tak významnou mimoškolní výchovu mládeže apod. Problémy jsou známé, jde o to je urychleně řešit.“ [2].

Zdravotnictví

Dle komunistického poslance Jaromíra Plívy docházelo ke zdržením ve výstavbě zdravotnických zařízení, připravovala se též výstavba nemocnic tzv. II. typu na Proseku a na Košíku, které se měly vyznačovat nižšími náklady na jedno lůžko, v rámci 8. až 10. pětiletky se počítalo s růstem počtu lůžek o 5 800. Tentýž považoval současný stav v počtu lůžek v hlavním městě za více než kritický [3]. Dle řeči komunistického poslance a bývalého ministra vnitra České socialistické republiky Josefa Junga je také patrné, že tento poslanec zkoumal spolu s jinými soudruhy v terénu nakolik pražské zdravotnictví a sociální zařízení odpovídají dnešním požadavkům a došel k závěru, že: „Informace - a jsem přesvědčen, že informace objektivní - spolu s posouzením faktického stavu věcí nám poskytly poměrně přesný obrázek zkoumaných oblastí. A musím říci, a to hned v úvodu, že obě mají nejen daleko k ideálnímu stavu, ale že jsou poznamenány i přes mnohé úspěchy a přednosti mnohými zřejmými nedostatky, ať už v organizaci a řízení, v kádrovém vybavení, až po materiálně technickou základnu, včetně současného lůžkového fondu.“. K ambulantní péči prohlásil, že je dobře vybavena lékaři, ale 12 % lékařů bylo starších 60 let a v některých

obvodech jako na Praze 3 to bylo ještě podstatně více. Problémy s motivací lékařů a problémem výpadku jediného muže naznačuje informace, že: „Denně schází na pracovištích z různých důvodů 20 % lékařů.“. Tentýž považoval ambulantní péči v Praze za ne zrovna výkonnou [4].

Šetření poslance Junga je dost vůči pražskému socialistickému zdravotnictví kritické až zdrcující. Pražské fakultní nemocnice zde nevyšly zrovna nejlépe: „Fakultní nemocnice jsou organizačně začleněny v ÚNZ NVP. Dochází tedy organizačně k rozdělení jednoty léčebně preventivní péče s řadou negativních důsledků. Jejich souhrnným výsledkem, pomineme-li nedostatek lůžek ve fakultních nemocnicích, zejména v chirurgických oborech, jsou neúměrné čekací doby, nedostatečné využití lůžkového fondu apod. Nezvládnutí rychlé chirurgické pomoci je jednou z příčin nepříznivého údaje o úmrtnosti přijatých pacientů. V Praze 5,6 %, v ostatních krajích pouze 3,6 %.“. Východiska z této situace se ovšem hledala v jiné struktuře a způsobu řízení. Záchránná služba byla ještě pod větším drobnohledem páně poslance a jeho soudruhů a vysloužila si ironické zavtipkování: „Můžeme být hrdi, že jí bylo už 130 let. Ale bohužel je to také na ní vidět. Prošli jsme jejími objekty, seznámili jsme se s jejím technickým vybavením včetně vozového parku. Kromě toho stárí, říkám otevřeně, není čím se chlubit, až na obětavou práci většiny jejích pracovníků, pro něž příslušnost k záchranné službě je víc než zaměstnání. Fakta o mém tvrzení jsou výmluvná. Počínaje nevhodným umístěním v nájemním činžovním domě na frekventované ulici přes stísněné a nevyhovující prostory pro technické zázemí a parkování vozidel až po ne vždycky fungující spojení centra s vozidly, nedostatečnou sítí pobočných stanic záchranné služby, čímž vzniká dlouhá dojezdová doba k pacientovi. Chybí i lůžková složka s následnými komplikacemi při umísťování akutních případů. Nejsou také upřesněny vztahy k lékařské službě první pomoci a také vazby na Středočeský kraj. O nevyhovujícím vozovém parku jsou dávno vedeny diskuse, ale řešení, alespoň částečné se snad rodí v těchto dnech. Rádi a s potěšením jsme přijali informaci, že s. ministr Prokopec rozhodl o přidělení všech bývalých objektů SÚNZ na Santošce záchranné službě. Je zde již konečně možnost zřídit lůžka neodkladné péče a tím také vytvořit podmínky pro trvalé zvyšování kvalifikace lékařů záchranné služby a možnost učinit jejich činnost podstatně přitažlivější.“ [5]. Samozřejmě to opět představovalo tlak na úspory, investice a rozpočtové zdroje, které však nebyly, jak víme, jednoduše v rozpočtu k dispozici a nemohly být odjinud získány jednoduše bez bolestivého zasahování do struktury tehdejší ekonomiky a bez utážení opasků.

Zanedbanost nemocnic, špatný technický stav a nevábné poměry pacientů dokládají následující slova: „Několik slov k otázce stavu budov, zdravotnické techniky, léků a zdravotnických potřeb. To, co jsme v těchto oblastech viděli a slyšeli, příliš optimismu v nás nezanechalo. Zřejmě příliš dlouho jsme žili pod dojmem, že zdravotnictví dostává vše, co potřebuje, a to, co bylo přímo na očích, co volalo po nápravě, tj. budovy nemocnic, bylo odsouváno pod tlakem jiných potřeb. Stav pražských nemocnic je toho výmluvným svědectvím. Pominu kapacity nemocnic. Ale 50 % zdravotnických objektů je starších 50 let. 50 % z celkového počtu lůžek je v pokojích pěti, deseti i vícelůžkových s minimálním sociálním zázemím pro pacienty i zdravotnický personál. Snad nejnaléhavější je situace v technickém stavu provozních zařízení, tj.

kotelen, kuchyní a rozvodů. Harmonogram oprav a výstavby má v této pětiletce značné skluzy. Je na druhé straně ovšem pravda a je třeba to ocenit, že pražské zdravotnictví dostalo v minulých letech řadu nových objektů, což veřejnost oceňuje a pražské zdravotnictví se má čím chlubit.“ [6].

Jak je ze schůze patrné, tak poslanec viděl Plíva výstavbu nemocnic na Proseku a na Košíku poněkud optimisticky. Komunistický poslanec František Antony na 16. schůzi ČNR uvedl o něco později než poslanec Plíva, že v Generelu sociálně ekonomického rozvoje do roku 2005 se sice hovoří o výstavbě nemocnic II. typu v Praze 9 na Proseku a v Praze 4 na Košíku, ale s tím, že zahájení těchto staveb se připravuje na léta 1994 a na Košíku dokonce až na rok 1996. Dle Antonyho pak hrozilo, že: „Při současném tempu výstavby nemocnic se - myslím právem - domnívám, že jejich dokončení bude až v příštím tisíciletí. Konkrétně tak pozdním zahájením výstavby nemocnice dejme tomu na Košíku vznikne v oblasti Prahy 4 ke konci století nedostatek 1250 lůžek.“ [7].

Nedostatek zdravotnické techniky, potřeb a léků

Ve druhé kapitole jsme uvedli, že naše komunistické zdravotnictví trpělo nedostatkem financí, přístrojů a zahraničních léků, i když si u nás medicína udržela západní ráz. To potvrzuje i šetření poslance Junga. Ten například uvádí, že: „Nedostatek špičkové zdravotnické techniky je možno pochopit protože představuje dnes hříšně velké částky v tvrdých valutách. Nejde však jen o ni. Dnes běžná zdravotnická technika se rychle opotřebovává a stárne. Např. ve Fakultní nemocnici v Praze 10 je ve stáří 10 - 19 let, tedy pracující nespolehlivě a mnohdy i rizikově. Situace je zralá na rychlou obměnu.“. Kdo by si myslel, že se to netýkalo doma a v bratrských socialistických zemích vyráběné zdravotnické techniky, zdravotnických potřeb a léků, je na omylu: „Mám-li shrnout realitu, pak však musím uvést, že i tuzemské, tedy relativně dostupné zdravotnické techniky je nedostatek. Velice kritické připomínky byly k výrobkům Chirany. Dají se shrnout mj. do závěru, že "Chirana nezachytila technický rozvoj". Do jaké míry jsou uvedené informace objektivní, musí posoudit ministr zdravotnictví. Je nutné požádat příslušná federální ministerstva a státní podnik Chirana o jasná stanoviska a hlavně o rychlé řešení situace. Nejen technika, ale nedostatek řady zdravotnických potřeb ztěžuje zdravotnickou péči a je předmětem stálé kritiky. Mluvit o situaci v léčích je věc již otřelá. V této souvislosti chci uvést informaci ředitele Vaigla lékárenské služby Praha 1, podle níž se situace dále zkomplikovala, a to jak neschopností naší výroby plynule a v potřebné struktuře zajistit dodávku léků, tak i v důsledků vážných propadů v zahraničních dodávkách, zejména z Maďarské republiky. Chci rovněž upozornit na vážný stav v počtu lékárníků. Z fyzického stavu v Praze 533 je 204 v důchodovém věku.“ [8]. Tj. 38 %.

Že Jungovy názory na zdravotnictví nebyly neobvyklé a netýkaly se jen Prahy, dokládá i řeč poslance za okres Chomutov Jana Kubišty, ten na účet socialistického zdravotnictví a ministra zdravotnictví a sociálních věcí prohlásil, že: „Je bohužel pravidlem, že mluvíme-li o špičkové lékařské technice, pak se v drtivé většině jedná o výrobky z devizové oblasti. A zde nastává vážný problém, neboť otázka přidělu deviz pro naše

zdravotnická zařízení je často pouhým přáním. Ve výjimečných případech nám pomohou organizace v našem okrese, a to zejména z resortu paliv a energetiky. To však přece není řešení. Jestliže chceme, aby naše zdravotnictví se opět dostalo na přední místo ve světě a jestliže tuzemská produkce lékařské techniky nám to jen těžko umožní, pak musíme přijmout taková opatření, která zabezpečí zvýšení úrovně zdravotnictví. V první řadě by se tento postup měl uplatnit v těch oblastech, o kterých mluvíme jako o prioritních. Chtěl bych proto touto cestou připomenout vystoupení ministra zdravotnictví a sociálních věcí, kde v Rudém právu ze dne 9. srpna 1989 je tato situace již řešena, avšak na okrese Chomutov se to zatím vůbec neprojevovalo.“ [9]. Neprojevovalo se to tedy ani v tzv. dosunovém okrese s těžkým průmyslem a vyšší zdravotní zátěží obyvatelstva. Stěží lze také považovat výrobu lékařské techniky ČSSR za špičkovou, naopak je patrná zaostalost.

Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy ČSR Jana Synková reagovala na jeden z Jungových dotazů a mimo jiné k lékařskému vybavení uvedla, že: " Vybavení vysokých škol, zejména lékařských, novou technikou uskutečňujeme podle současných ekonomických možností spolu s ministerstvem zdravotnictví a sociálních věcí ve vzájemné koordinaci. Nutno říci, že to není lehké, ale využíváme i vedlejší hospodářské činnosti vysokých škol.“ [10]. Problém tedy nebyla nějaká embarga, ale nedostatek zdrojů a valut na nákup špičkové zdravotnické techniky ze zahraničí. Prostě ČSSR nebyla schopna na svém území vyrobit špičkovou zdravotnickou techniku a ani dostatečné množství v nesocialistických státech žádaného zboží tak, aby toto zboží tam mohla prodat a špičkovou zdravotnickou techniku si koupit a dovézt. A to mělo jít prý o vyspělý stát.

Sociální péče

Jungova kritika se snesla i na pražskou sociální péči. Můžeme se tedy na následující řádky dívat, jako na potvrzení druhé kapitoly. Poslanec Jung uvádí, že: „Naše skupina navštívila i některá zařízení sociální péče, počínaje skromným zařízením pro osamělé matky přes Jedličkův ústav až po domovy důchodců. I zde zůstává Praha svým starším a starým občanům hodně dlužna. Totéž platí o zařízeních pro fyzicky a mentálně postižené děti. Mohu se jen zmínit např. o stísněném a provozně už nevyhovujícím objektu Jedličkova ústavu i o obětavé práci celého ústavního kolektivu.“ [11]. Dále: „Mohu se jen zmínit o některých zařízeních pro naše starší spoluobčany, která snesou přísná měřítka. Ale nemohu nevzpomenout pražská zařízení umístěná v ostatních krajích, kam lidé i z těchto důvodů neradi chodí, ale i o velice skromných podmínkách v řadě z nich. I zde musíme hledat nová východiska z dnešní situace. Naše poznatky získané při společném průzkumu doplněné řadou zpracovaných analýz nevyznívají příliš optimisticky. Proto jsme s uspokojením přijali zprávy o některých opatřeních vlády ČSR z července t. r. i o jednáních a rozhodnutích federální vlády z posledních dnů o řešení některých naléhavých problémů v československém zdravotnictví. Považujeme je za uvážlivý a energický krok k nápravě... Je ovšem nutné jej opřít o vytváření potřebných prostředků v pražské i celé československé ekonomice. Tedy který [program rozvoje, pozn. autora] bude s to potvrdit pražskému i československému zdravotnictví jeho dosavadní dobré jméno.“ [12]. A jsme zase u toho

stejného, nebyly úspory na investice. A rozpočtové zdroje nebyly, jak víme, jednoduše v rozpočtu k dispozici a nemohly být odjinud získány jednoduše bez bolestivého zasahování do struktury tehdejší ekonomiky a bez utažení opasků.

O úrovni blahobytu některých občanů nepřímo svědčí následující tvrzení poslance komunisty Jana Koláčného, které se vztahuje k přechodu na ušlechtilá paliva v energetice: „Soudružky a soudruzi, jiným ohniskem problémů se jeví záměr energetického generelu v přechodu na ušlechtilá paliva. Nemám tak na mysli obtížnost technického řešení, která je v centrálních oblastech Prahy značná, ale to, že současné právní předpisy nevytvářejí prostor pro záměnu struktury paliv na území hlavního města. Záměnu nelze zatím organizacím ani soukromým odběratelům nařídít. Ceny ušlechtilé energie a náklady na rekonstrukce topných systémů nejsou zanedbatelným hlediskem, zejména u sociálně slabších skupin obyvatel.“ [13]. Kde se vzaly sociálně slabé skupiny ve společnosti, kterou někteří označují za sociálně spravedlivou?

Že Jungovy názory na sociální péči (ale i zdravotnictví) nebyly jediné, dokládá lidovecká poslankyně Marie Sobotová: „Je objektivním faktem, že ve zdravotnické péči Pražané pociťují nedostatky, vyplývající z dlouhodobého nedoceňování potřeb Prahy jako spádového centra republiky. Federální i česká vláda sice schválily náročný program zdravotnického generelu, ale ten se však dostal do dvou až tříletého zpoždění. Pro jeho splnění se pak nasazují nákladné zahraniční kapacity...Nejcitlivějším nedostatkem je zde výstavba nových objektů pro sociální péči, která se neustále oddaluje, ačkoliv místa v pražských domovech důchodců a v ústavech sociální péče pro postižené nestačí. Stávající objekty většinou nevyhovují prostorově, stavebně ani technicky současným provozním nárokům...Nejtěživější je situace v možnostech ústavní péče o mentálně postižené. Mentálně postižení dospělí v Praze nemají prakticky vůbec možnost umístění. I tyto skutečnosti, mimo jiné, potvrdil průzkum poslanců zdravotního a sociálního výboru České národní rady. Ověřili jsme si, jak velký dluh máme my, zatím zdraví, vůči postiženým spoluobčanům, v zajišťování dostupnosti jejich vzdělání, v rozvíjení jejich schopností a v zajišťování pro ně uspokojivé seberealizace.“ [14]. Ovšem opět jsem u požadavku na úspory, investice a rozpočtové prostředky.

Veřejné zdravotnictví a morální hazard

K čemu v socialistickém zdravotnictví vlastně došlo? Vždyť do něho směřovalo nemálo prostředků? Byly v něm nastaveny podivné motivace. Pro seznámení čtenářů s těmito motivacemi nám poslouží článek Jana Průši z časopisu Terra Libera, ten se sice zabývá současným „kapitalistickým“ zdravotnictvím, ale po hříchu v tom není výrazný rozdíl, i dnes je naše zdravotnictví především otázkou veřejného sektoru a daní (je tedy socialistické). Budeme si akorát muset místo pojišťoven představit jen jednu pojišťovnu a odmyslet si dluhy. Bude to tedy občas místo exaktních citací, poněkud volnější citování.

Co se týká motivace zákazníků (pojištěnců), tak ti vidí svůj příspěvek jako částku na výplatní pásce, na kterou si stejně nemůžou nikdy sáhnout anebo v horším případě tyto peníze nevidí nikdy. To u nich vyvolává předvídatelné chování, kdy jsou lidé racionálně motivováni ze svého paušálního příspěvku dostat

co nejvyšší množství péče. A to bez ohledu na její efektivnost. I když přečerpají výšší svého odvodu, nijak nepociťují vyšší náklady na svoji léčbu, které se přenášejí do systému. Dle Průšy: „Jinak řečeno: všichni účastníci veřejného pojištění jsou přímo motivováni plýtvat, tedy nijak nekontrolovat výdaje na přijatou zdravotní péči.“ [15]. Jinými slovy všude tam, kde je odděleno placení za statky od jejich spotřebování, a kde jsou dané statky nabídnuty jakoby zdarma, dochází k nadměrné poptávce po těchto statcích a jejich nadměrné spotřebě. To platí i tehdy, pokud jsou nabídnuty jen za cenu, která nekryje náklady na jejich produkci. To jsme například viděli dříve na příkladu nedostatku bytů ve třetí části této kapitoly. Průša píše, že: „Pacienti požadují neomezený objem péče bez vazby na svoje paušální příspěvky (které jsou navíc u většiny hrazené státem).“ [16]. To vyvolá nadměrnou poptávku po výrobních faktorech. A protože ani za komunismu nebyly tyto výrobní faktory neomezené, dokonce naopak v námi zkoumané době jich byl všude díky nemožnosti ekonomické kalkulace, a tím i plýtvání vzácnými výrobními faktory, nedostatek (vyplývání výrobního statku na méně potřebné, či nepotřebné účely snižuje jeho dostupnou zásobu pro krytí více potřebných účelů), musely se některé věci nechat zanedbané. Oddělené placení také znamená, že stát (kraj, obec) má své peníze za poskytování služeb (to platí obecně pro poskytování čehokoliv vzácného) jisté a nic ho nenutí dále své služby zlevňovat a zlepšovat. Občan nemůže říci, že on zrovna platit nechce, platit v takovýchto systémech totiž musí. V naší současné situaci může ovšem pracovat na černo, za socialismu však byla práce povinná, a kdo by pracovat odmítl tomu hrozilo vězení za příživu. Člověk tedy musel mít legální zaměstnání, práce na černo přicházela v úvahu jako vedlejší pracovní poměr.

Dále: „Ještě hlubší dopady má motivační efekt na prevenci, protože veřejné pojištění motivuje pacienty nestarat se o své zdraví. V každém tržním pojištění (např. aut, nebo jiného majetku) existuje spoluúčast pojištěného, která ho primárně motivuje předcházet škodám. Bez spoluúčasti nelze zajistit, aby se pojištěný choval odpovědně nebo aby dokonce škodu sám nezpůsobil. Ve zdravotnictví je však tato motivace minimalizovaná. Paradoxní přitom je, že toto podceňování prevence se pak snaží všichni dohánět prostřednictvím nejrůznějších preventivních programů, ať už ze strany státu, pojišťoven nebo zaměstnavatelů. Vidíme tedy, že dnešní nastavení systému motivuje pacienty své zdraví nejprve zanedbávat a potom si nárokovat co nejširší ošetření bez kontroly efektivnosti péče.“ [17].

Chcete příklad posledně uvedeného? Prosím bezpartijního poslance MUDr. Josefa Domase: „Přes uvedené skutečnosti chci závěrem zdůraznit, že zdravotní stav populace není tolik odvislý od realizovaného nákupu či dovozu toho či onoho přístroje, ale je daleko více závislý v současné době na tom, jakým způsobem se nám podaří zefektivnit osvětovou činnost zaměřenou k prevenci a propagaci zdravého způsobu života, abstinenci, kouření, eliminaci rizikových faktorů aterosklerózy atd. I zde máme značné rezervy, které musíme urychleně mobilizovat a uvádět do života naší socialistické společnosti. Nutno zdůraznit, že jde o úkol celospolečenský a nikoli o úkol týkající se pouze zdravotnictví. To je nutno si uvědomit.“ [18]. Tento projev zazněl na 5. schůzi ČNR dne 30. března 1987.

Pokračujme však dále motivacemi lékařů: „Odměny lékařů jsou plně odděleny od rozhodnutí zákazníků

(pacientů). Tím pádem je z motivačního hlediska pro každého lékaře přání pacienta až druhořadé. (Což nepopírá existenci výjimek, se kterými se sám autor textu setkal!) Absence flexibilního odměňování zároveň nedává příležitost zákazníkům oddělit dobré a spolehlivé lékaře od těch nespolehlivých.“ [19]. Pacient nemá jak legálně finančně odměnit lepší výkon lékaře a zdravotního personálu a ani možnost neodměnit (potrestat) špatný výkon. Pro lékaře a zdravotní personál jsou skutečnými klienti politici a úředníci. A bude tedy více záviset v intrikách na "dvoře" těch, kteří jsou u moci. Dále se v takovém systému běžně objevují úplatky [20]. Je zde také snadnější diskriminace a možnost občana obrátit se jinam je omezená. Konkurence a s ní možnost výběru pro spotřebitele legálně neexistovala a stát byl v pozici monopolu. Kvůli tomu, že šlo o společnost více informačně uzavřenou (na rozdíl od dnešní společnosti), bylo obtížnější na vzniklé problémy upozornit ostatní (výjma osob blízkých). Výsledkem tedy musely být nejen nedostatky ve vybavení, stavbách, údržbě, přístrojích, ale i více špatných zkušeností s lékaři a zdravotním personálem, úplatky a nespokojenost zákazníků.

I veřejného zdravotnictví (sociální péče) se dotýká problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu. Díky neexistenci trhu s těmito službami neexistují ani relevantní ceny a stát není schopen určit, které služby poskytnout. V případě zdravotnictví (toto však samo o sobě soupeří s jinými službami a zbožím – např. vzděláním, obranou, produkcí potravin atd.) tak budou některé čekárny přeplněné, lidé budou čekat (a někteří při tomto čekání i umírat) měsíce na operace (viz šetření poslance Junga) atp. Jinde budou čekárny skoro prázdné a lékaři, sestry a přístroje budou často v nečinnosti. Na scénu tak může vkročit uplácení a černý trh, aby napravit alespoň některé nedostatky socialistického zdravotnictví. Jen v takovémto systému se lze setkat s lékaři typu "Bonapart" - obstaréj bony (tuzexové poukázky k nákupu zboží ze západu) anebo si chystej parte [21]. Paradoxně takový lékař mohl v realitě pomoci více lidem než neúplatní lékaři.

J. Kabát uvádí ve své knize „Psychologie komunismu“, že občan se vystavoval případně i postihu za nedostavení se k některým lékařským vyšetřením, a to i těm, které byly škodlivé, a to z toho důvodu, že měl dle zákona povinnost dbát o své zdraví. Stejně tak se vystavoval postihům za to, když se odmítl léčit u někoho, kdo byl pověstně neodborný a zůstávaly po něm jen převozy na patologii. Léčilo se výhradně na principu spádovosti místa, kde občan bydlel. Občanu byl určen lékař a on si nemohl vybrat jiného. Dle autora od 60. let expandovala komercializace vztahů ve zdravotnictví skrze šedou ekonomiku, klientelismus a uplácení [22].

4.6 Kriminalita a černý trh

K problému kriminality, soudů a socialistické zákonnosti se vyjadřoval na 16. schůzi ČNR komunistický poslanec JUDr. František Kubát. Dle něho u kriminality došlo po vzestupu na počátku 80. let k stabilizaci situace. Tuto stabilizaci však dle něho nebylo možno považovat za pozitivní jev, neboť to svědčilo o nízké

úrovni přijímaných opatření v boji proti kriminalitě a souvisejícím negativním jevům nejen v Praze, ale v celé společnosti. Dle Kubáta: „Dosud se tedy nedaří účinně omezovat kriminalitu ani její hlavní příčiny a podmínky. V podmínkách na území hlavního města Prahy je nejvýrazněji ovlivňována vysokým podílem majetkové trestné činnosti, vlivem alkoholu, počtem recidivistů a počtem pachatelů z řad mladé generace do 29 let. Znepokojují nás současně některé rysy kriminality, zejména zvýšená hrubost a brutalita při útocích proti zdravím občanů, trestná činnost mladistvých pachatelů, namnoze skupinová, stejně tak jako vysoký počet bytových krádeží a podíl pachatelů, kteří nejsou na území hlavního města Prahy odhaleni.“

Velkým problémem bylo hospodaření se státním majetkem, zde doktor Kubát zaznamenal výrazný vzestup kriminality: „Závažným problémem zůstává trestná činnost proti majetku v socialistickém vlastnictví, u které v posledních 10 letech došlo zhruba k padesátiprocentnímu nárůstu. Stejně tak jako jsou v podmínkách hlavního města koncentrovány problémy sociálněekonomického rozvoje, o kterých zde bylo v rozpravě mnoho řečeno, jsou zde násobeny i problémy kriminality a práce orgánů činných v trestním řízení. Počet osob stíhaných pro trestné činy a oznámených pro přečiny v Praze za posledních 5 let je v podstatě stabilizován.“ [1]. Výtržnictví mělo tehdy být dle jiného zdroje dokonce i místy tolerováno [2].

Doktor Kubát informoval i o tom, že minulý režim vytvářel přirozeně podhoubí pro černý trh (neuspokojení potřeb občanů), který byl vcelku neúspěšně potírán. To je logické, protože riziko většího postihu, zvyšuje velikost odměny tomu, kdo se rozhodne porušit dané zákony: „Mezi nejzávažnější negativní jevy patří nepochybně nejen vysoký podíl majetkové trestné činnosti, ale i celá řada dalších společensky nežádoucích aktivit, které vedou k neoprávněnému obohacování, k bezpracným příjmům a které zůstávají ve své podstatě nepostiženy. Přesto, že orgány činné v trestním řízení v Praze, zejména od poslední městské stranické konference, věnovaly těmto problémům maximální pozornost, přesto, že zejména spekulace s valutami a tuzexovými poukázkami na veřejných prostranstvích byla výrazně potlačena, problém se otevřeně řečeno - vyřešit nepodařilo. A přece právě nákladný způsob života některých občanů, jeho nepoměr k legálním příjmům nejenže výrazně negativně ovlivňuje právní vědomí, svádí k napodobování, ale co je nejhorší - narušuje přesvědčení o sociální spravedlnosti. Nejde mi snad o obhajobu některých rovnostářských tendencí, ale o řešení situace, která je v rozporu se samou podstatou socialismu. Víme, především z poslanecké činnosti, že občany nejvíce znepokojuje, že některé jevy a negativní tendence přetrvávají, zůstávají dlouhou dobu neřešeny a nevyvozují se z nich ani potřebné závěry. Dovolte mi proto vyjádřit názor, podpořený praktickými zkušenostmi, že platná právní úprava při prokazování zdrojů neoprávněně získaného majetku s možností jeho odčerpání nedává příliš mnoho prostoru. Nelze vystačit s tím, že tyto problémy budou řešit tak jako dosud především orgány činné v trestním řízení, že donekonečna budou prohlubovat a koordinovat své úsilí, zvláště když tato činnost dlouhodobě nepřináší tolik potřebný efekt.“. Poslanec navrhl nakonec povinnost občana prokazovat původ přezkoumávaného majetku [3].

Přičemž je třeba říci, že černý trh ve skutečnosti alespoň částečně napravoval nedostatky v uspokojování mnohdy základních potřeb občanů, které vyvolávalo socialistické hospodářství. Zde opět odcitujeme

buržoazního ekonoma W. Euckena, který správně tvrdil, že: „Není vůbec pravdou, že černý trh vždy podrývá centrálně naplánované cíle. Naopak: v moderní průmyslové výrobě je potřeba tolik různorodých materiálů a součástek, že přes veškerou standardizaci je pro centrální úřady nemožné udržet si o nich přehled. Například jeden strojní podnik dokončil výrobu strojů přesně tak, jak mu bylo přikázáno. Nemohl je však odeslat, protože mu chyběly hřebíky na zatlučení beden. Stávalo se, že vedoucí, který přesně dbal předpisů, musel čekat s odesláním hotových strojů celé měsíce, než mu byly na jeho žádost plánovacím úřadem hřebíky přiděleny. Jiní vedoucí však nečekali.“ [4]. Z černého trhu tedy mohly těžit i legální veřejné výrobní podniky, což mělo pozitivní efekt na navazující výroby, a tím i produkci koncových statků pro spotřebitele a jejich spokojenost. Šetřil se také vzácný čas.

5. Máme republiku rudou, kradu, kradeš, kradou

5.1 Kriminalita za socialismu

Minulou kapitolu jsme zakončili kriminalitou v Praze. Na to nyní navážeme a podíváme se obecně na kriminalitu v ČSR (České socialistické republice) pohledem druhého jednacího dne 16. schůze České národní rady (ČNR). Vedle toho se zde budeme věnovat i příspěvkům na téma soudů, uplácení a korupce. Co bylo tedy na toto téma tedy ve středu 1. listopadu roku 1989 předneseno?

Kriminalita

Předseda Nejvyššího soudu ČSR Josef Marek uvedl na 16. schůzi, že: „Nejzávažnější a společensky nejnebezpečnější formou porušování socialistické zákonnosti je kriminalita. Řada poznatků svědčí pro závěr, že její stav a vývoj je do značné míry závislý na společenských faktorech vnitřních i vnějších, včetně nerovnovážného stavu ekonomiky, úrovně společenského vědomí, a tedy i právního vědomí občanů. Ačkoliv v období po XVII. sjezdu KSČ se podařilo zastavit její nepříznivý vývoj, patrný od počátku osmdesátých let, a u některých druhů trestné činnosti byl zaznamenán i mírný pokles, nemůžeme být s dosaženým stavem spokojeni. Rozsah škod způsobených majetkovou trestnou činností stále vzrůstá a u některých druhů násilné a mravnostní kriminality zjišťujeme zvyšování intenzity používaného násilí a míry surovosti pachatelů.“. Řečník si dále všímá problému s alkoholismem a narůstajícím diverzním a výtržnickým akcím [1]. Komunistický poslanec a dnes advokát a profesor JUDr. Josef Mečl si také všiml problému alkoholu: „Závažnou oblastí, o které hovořil také předseda Nejvyššího soudu, je páchání trestné činnosti pod vlivem alkoholu, zejména mladistvými. Upozornily na to zejména zdravotní a sociální výbor, výbor pro školství a vědu, pro národní výbory a národnosti, pro kulturu a výchovu. To vede k úvaze nad účinností celospolečenského působení zaměřeného na předcházení a potlačování delikventních projevů mládeže, které jsou stále častěji doprovázeny projevy násilí.“. Dle stejného řečníka také: „Přetrvává však stále vysoký počet stíhaných osob a nedaří se výrazně snižovat počty občanů postavených před soud.“ [2].

Skutečně je alkoholismus spojený jen s chudobou a nejistotami divokého světa kapitalismu?

Komunistický poslanec Ladislav Liška uvedl, že: „...zpráva také poukazuje na to, jak velký problém představuje trestná činnost mládeže. Vzestupný vývoj v posledních letech nutí k zamyšlení jak nad efektivností trestního postihu, tak zejména nad účinností všech výchovných složek a potlačování delikventních projevů mládeže. ... Podíváme-li se opět do nedávné minulosti na naši kritiku společensko-sociálních podmínek, jako živného prostředí tohoto jevu v kapitalistických státech, pak by se u nás prakticky kriminalita mládeže neměla vyskytovat. Nyní bohužel vidíme, že přes všechnu výchovu, nechci říkat, zda dobrou či špatnou, skutečnost je jiná.“ [3].

Položíme zde nyní řečnickou otázku. Je jasné, že porevoluční časy jsou obecně spojené u nás s nárůstem kriminality. Může však za to skutečně jen změna režimu? K obecnému nárůstu kriminality došlo už za socialismu na začátku 80. let, a pak došlo ke stabilizaci poměrů, ale rostla zřejmě dle uvedeného kriminalita tehdejší mládeže. Dnes je přece tato zlatá bolševická mládež již ve středním věku a má již odrostlejší děti. I to může mít vliv na dnešní úroveň kriminality. Vzhledem k tomu, že vývoj společnosti je komplexní, je něco takového obtížné dokázat, stejně jako je obtížné nárůst kriminality zcela dedikovat na vrub porevolučního vývoje nebo tzv. sociálně tržního hospodářství (smíšený kapitalisticko-socialistický systém), které dnes někteří označují za kapitalismus, což odporuje terminologii používané Marxem, kdy kapitalismus představoval soukromé vlastnictví (výrobních faktorů) [4], ale dnes máme v řadě vyspělých států převážně veřejné školství, zdravotnictví, komunikace, soudy, někde poštu, hromadnou dopravu, vodárenství, energetický sektor, aerolinie apod. Uvedené je zvláště důležité vzhledem k tomu, co řekl na námi zkoumané schůzi ČNR generální prokurátor ČSR Jaroslav Krupauer, který zde uvedl: "Značného politického významu dnes nabývá boj proti trestné činnosti. V ČSSR na rozdíl od mnoha kapitalistických států průmyslově vyspělých zemí - i řady socialistických států - nenastal v posledních letech růst kriminality. Jak tu bylo konstatováno, její stav stagnuje a nedaří se jej výrazně omezovat [5]. Růst kriminality se tedy netýkal jen kapitalistických (přesněji sociálně tržních) států.

Problémem v případě kriminality bylo to, že minulý režim omezené prostředky na boj se zločinem používal i na potlačování nesouhlasných projevů vůči socialistickému zřízení. Generální prokurátor a milovník jedné švarcenberské hájenky Jaroslav Krupauer na schůzi vyhrožoval: „Ale v socialistické demokracii nelze zneužívat demokratických práv k nedemokratickým cílům, k podrývání moci pracujících. Každý, kdo poruší zákony socialistického státu, kdo útočí proti platným ústavním principům, musí počítat s trestní odpovědností. Boj proti protisocialistickým strukturám je ovšem především záležitostí politického a ideologického působení. Trestní odpovědnost socialistický stát uplatňuje až po vyčerpání všech mírnějších prostředků v těch ojedinělých případech, kdy už nelze postupovat jinak. Náš stát plně respektuje práva a svobody občanů a chrání je v souladu i s přijatými pakty a dalšími dokumenty o lidských právech, ale ani pod záminkou ochrany lidských práv nelze zpochybňovat jeho právo zakročovat proti porušovatelům

zákona a veřejného pořádku.“ [6].

Hospodářská kriminalita a korupce za socialismu jako běžná věc

Socialistické hospodářství přirozeně vytváří podhoubí pro působení hospodářské kriminality. Rozsáhlé nedostatky v zásobování a z toho plynoucí nedostatečné uspokojování potřeb občanů zaviněné neexistencí legálního soukromého vlastnictví výrobních faktorů, cenového systému a podnikatelů (ke sklonku 80. let bylo povoleno jisté drobné podnikání), přirozeně neznamená, že tyto potřeby občanů zmizí. Tyto potřeby se pořád vyskytují a občané se je snaží řešit. Neschopnost socialistického hospodářství zjistit a odhadovat potřeby občanů vede k tomu, že vzácné výrobní faktory jsou nasazovány do produkcí, které uspokojují méně důležité potřeby občanů anebo je neuspokojují vůbec. Tím pádem na nejpálčivější potřeby občanů je díky tomuto plýtvání vynakládáno méně výrobních faktorů a nedostatky jsou ještě větší. Občané se tedy snaží svoje problémy řešit poptáváním statků a služeb na černém trhu, zde však existuje riziko odhalení a není zde možné využít úspor z rozsahu, protože riziko odhalení nelegální velkotovárny versus malé dílny je opravdu neporovnatelné. Nelze využít reklamy, právní ochrany atp. Ovšem už samotná malovýroba a uspokojení potřeb v malém je v takovém systému nelegální a tedy také rizikové. To vše znamená, že černý trh je schopen pokrýt jen určitou část poptávky, a to poptávky těch, co jsou ochotni zaplatit nejvíce - mají tedy buď nejvíce peněz, nebo jiného vzácného statku anebo mají největší touhu po daném statku. Za sehnání nedostatkového statku je tak možné očekávat slušnou odměnu. To má za následek to, čeho si všiml v minulé kapitole poslanec doktor Kubát, který informoval, že: „A přece právě nákladný způsob života některých občanů, jeho nepoměr k legálním příjmům nejenže výrazně negativně ovlivňuje právní vědomí, svádí k napodobování, ale co je nejhorší - narušuje přesvědčení o sociální spravedlnosti.“ [7].

Jednou z možností, jak zmíněné věci obstarat, je možnost je ukrást. V hospodářském systému socialismu čili v systému veřejného vlastnictví výrobních faktorů je to snadné, protože kradení zde neohrožuje existenci daného podniku. V případě špatných výsledků je přece podnik sanován dotacemi a navíc je zde přednostním cílem udržení plné zaměstnanosti. Systém soukromého vlastnictví výrobních faktorů neznamena, že se zde v podnicích nekrade, ale je zde větší riziko odstranění takového podniku z trhu, což znamená, že zloději si budou pak muset hledat novou práci. Dále vlastník podniku touží svůj majetek rozmnožit a ne o něj přijít a bude mít tedy větší motivaci kradení předcházet anebo s ním již dopředu kalkulovat a promítat kradení do výše nabízené mzdy, tj. nabídne zlodějům nižší mzdu. A když už se člověk v socialismu pohybuje za hranou zákona i pouze tím, že si zřídí malou výrobu a navíc často mu není schopen legální trh dodat legálně potřebné materiály, tak bude sklon k tomu, aby kradl větší, protože už se stejně dopouští trestné činnosti, i když ještě ani nezačal nic krást. Z uvedeného je jasné, že v systému veřejného vlastnictví výrobních faktorů bude motivace k hospodářské trestné činnosti mnohem větší než v systému soukromého vlastnictví výrobních faktorů.

O tom nás informuje na 16. schůzi ČNR zmíněný Josef Marek: „Hospodářskou trestnou činnost se však stále nedaří výraznějším způsobem omezit. Stále časté jsou zejména případy rozkrádání a jiného neoprávněného obohacování na úkor společnosti. Za pozornost stojí, že přes polovinu všech odsouzených pachatelů této trestné činnosti tvoří vlastní pracovníci poškozených organizací, kteří také způsobují stále výraznější část zjištěných škod. U části pachatelů této trestné činnosti se vyskytuje i určitá organizovanost. Značný je často i rozsah trestné činnosti, která někdy přerůstá rámec okresů i krajů. Pachatelé dovedně využívají znalostí poměrů v poškozených organizacích, důvěry, které požívají, nedostatků v organizaci práce, v evidenci a zejména v kontrolní činnosti. Jde obvykle o formy, které by musely být včas odhaleny, pokud by na všech úrovních řízení náležitě působila kontrola, ať již jako činnost specializovaných kontrolních útvarů nebo jako nedílná součást řídicí činnosti každého vedoucího pracovníka. Nízká úroveň kontrolní činnosti se projevuje mimo jiné i tím, že zjištění podnikové kontroly jsou pouze výjimečně podnětem k zahájení trestního stíhání, a že orgány činné v trestním řízení získávají poznatky o hospodářské trestné činnosti převážně vlastními prostředky. Uvedený stav, který dlouhodobě přetrvává, naznačuje potřebu přehodnotit současné začlenění podnikové kontroly do organizační struktury socialistických organizací, jak na to také bylo poukazováno i v některých výborech České národní rady při projednávání zprávy o stavu socialistické zákonnosti.“ [8].

Korupci se věnoval ve svém projevu na 16. schůzi i poslanec Ladislav Liška: „Dalším z negativních rysů, který hluboce zakořenil v naší společnosti, je úplatkářství a takzvané služby všeho druhu. Tento nekalý jev v naší společnosti se nedaří odstraňovat mimo jiné proto, že se neřeší příčiny a poukazuje se pouze na nedostatky. S tím však již v dalším období nevystačíme. Tento jev se navíc nevyskytuje pouze mezi občany, ale při špatně fungujících dodavatelsko-odběratelských vztazích i mezi hospodářskými organizacemi.“ [9]. To nevypadá na to, že by jen sem tam někdo něco ukradl. Tvrzení že za komunismus se kradlo málo, není skutečně, jak dále ještě uvidíme, příliš relevantní.

5.2 Rozkrádání socialistického vlastnictví

Rozkrádání socialistického vlastnictví

Ze závěru předchozí části vidíme zde, že orgánům činným v trestním řízení se podařilo zachytit jen část rozkrádání, dá se předpokládat, že na veřejnost pronikly jen zásadní případy, zvláště ty, které mohla využít v boji o moc jedna klika režimu vůči druhé. Došlo k vytváření organizovaného zločinu, který zapustil kořeny i na vyšších úrovních řízení a kontroly. I lidé z těchto pozic totiž mohli těžit z této trestné činnosti, a to jak jako zákazníci, tak i jako dodavatelé. Nemělo pak pro ně smysl se udáváním zbavovat zdroje statků a financí. Jak jsme viděli výše, mohla být tato kriminalita i výhodná pro dokončení legální produkce. Navíc protože daný podnik by stejně nezkrachoval, tak to ani nemuselo moc zajímat ty, co z dané kriminality nic neměli. Dá se také předpokládat, že zdroje, které tento systém vytvořil, mohly být použity i na uplácení samotných policistů a vyšetřovatelů. Konečně je třeba si uvědomit, že alespoň formálně patřil veřejný majetek všem,

lidé tak zcizovali vlastně to, co jim částečně patřilo. Zároveň však vznikl typický problém tragédie obecní pastviny, kdy majetek byl všech a zároveň ničím. Lidé jeho zajištění, údržbě a využívání dle toho věnovali pozornost. Samozřejmě mám na mysli malou pozornost, ostatně příznivé výsledky větší pozornosti by si mohl přisvojit kdokoli jiný, tak nač se snažit.

Uvedené dobře potvrzuje vystoupení poslance Josefa Mečla: „Výbory České národní rady poukázaly na to v souladu se zprávou Nejvyššího soudu, že značným problémem je hospodářská kriminalita. Ochrana socialistického majetku zdaleka není ve všech organizacích prvořadou záležitostí. Přetrvávají nedostatky v evidenci a organizaci, nedostatky, které páchaní trestné činnosti umožňují. Nízká úroveň ochrany socialistického majetku v organizacích se pak logicky promítá v dalším snížení jejich podílu na odhalování a oznamování hospodářských trestných činů. Důležitou úlohu by v tomto směru měla v socialistických organizacích sehrát i účinná právní služba. Máme však poznatky, že řada orgánů a organizací při snižování aparátu a při přechodu na samofinancování omezovaly či rušily právní útvary. Je třeba podle našeho názoru upozornit, že socialistické podnikání v podmínkách hospodářské reformy, bude vyžadovat kvalifikovanější znalosti práva hospodářskými pracovníky, než tomu bylo při převážně administrativních metodách řízení národního hospodářství. Větší ekonomická samostatnost podniků, vytváření rovnoprávných vztahů mezi hospodářsko podnikovou sférou a správními orgány nutně vede k růstu úlohy práva při regulaci hospodářských vztahů. O tom svědčí i zásadní novelizace hospodářského zákoníku, zákona o státní arbitráži i zákona o státním podniku a řada dalších právních předpisů. Projevuje se také nedostatečná úroveň právního vědomí některých vedoucích pracovníků, formální přístup k plnění často i vlastních opatření, preference skupinových zájmů, i osobní podíl vedoucích pracovníků na vzniku nedostatků nebo přímo na trestné činnosti. Hluboké kořeny příčin nešetného a často kořistného zacházení s majetkem v socialistickém vlastnictví spočívají i v administrativních konstrukcích správy národního majetku, které odcizovaly kolektivy pracujících, výrobců, uživatelů, od skutečného hospodaření s tímto majetkem. Státní vlastnictví koncipované jako majetek všech se v praktickém životě stávalo ve vědomí některých pracovníků majetkem ničím. Rozvinutí koncepce celospolečenského vlastnictví založené v zákonu o státním podniku by mělo podle našeho názoru přinést zásadní změnu v přístupech pracujících k ochraně socialistického vlastnictví. Bude třeba zhodnotit, jestli platná úprava dostatečně ve vědomí pracujících překonává odcizení od společného vlastnictví. Poukazuje se v této souvislosti na potřebu nově koncipovat úpravu vlastnictví i v připravované ústavě.“ [1]. To je docela radikální názor na tehdejší dobu, protože kritizuje přímo veřejné vlastnictví výrobních faktorů – tj. základ socialismu.

Uvedené převážně administrativní metody řízení národního hospodářství byly nahrazeny principem chozraščotu, který jak bylo již v třetí kapitole uvedeno, byl jistým úkrokem ke kapitalistickému hospodářství. Tato úprava vyplynula zřejmě z důvodu nespokojenosti s předchozí metodou centrálně plánované ekonomiky a špatným uspokojením potřeb občanů. A také z toho, že: „Specifickou kategorií hospodářské trestné činnosti tvoří trestné činy proti hospodářské kázní. Bohužel těchto trestných činů se dostává před

soud poměrně málo. Většina skutkových podstat trestných činů tohoto druhu, při nichž pachatelé získávají neoprávněné výhody pro socialistickou organizaci, byla umožněna direktivním způsobem řízení národního hospodářství.“ [2]. Kradlo se tedy i dříve.

Komunistický poslanec Jiří Dona, který se zabýval ve svém vystoupení otázkám ochrany majetku v socialistickém vlastnictví v resortech průmyslu a stavebnictví a postihu nekvalitní výroby upozornil na to, že hospodářská kriminalita je tvořena téměř ze třech čtvrtin rozkrádáním majetku v socialistickém vlastnictví. A tato byla na vzestupu i přes provedená přísná opatření: „Naše poznatky svědčí o tom, že se zatím stále nedaří v ekonomické sféře ani hospodářským, ani společenským organizacím a ani státním orgánům zajistit ve všech případech účinnou ochranu tohoto majetku. Chci upozornit především na to, že v počtu trestných činů popř. přečinů rozkrádání nedošlo v posledních deseti letech k poklesu, nýbrž naopak. Tento nepříznivý stav jsme nuceni zaznamenávat přesto, že v minulých letech byla provedena řada preventivních opatření, společnost je politicky mobilizována k úsilí o ochranu socialistického majetku, je zde Dopis předsednictva ÚV KSČ o boji proti porušování socialistické zákonnosti, pořádku a disciplíny atd. Také soudy trestají pachatele rozkrádání podstatně přísněji, než pachatele ostatních srovnatelných trestných činů.“ Všiml si, že většinou šlo o vlastní pracovníky poškozených organizací a prvo trestané pachatele, což dle něho svědčilo o tom, že problém nebyl ani tak v efektivnosti ukládání a výkonu trestu, ale spíše v podmínkách, které umožňují rozkrádání stále novým a novým pachatelům. Domníval se, že to však vyřeší lepší činnost vnitropodnikových orgánů a lepší organizace práce [3]. Zajímavá a naši teorii potvrzující je ta skutečnost, že ani přísné tresty nevedly k omezení této kriminality.

Dále tentýž uvedl, že: Zkušenosti ukazují, že pokud je v hospodářských organizacích pořádek, čím je větší aktivita pracujících, tím méně příležitostí mají potencionální pachatelé hospodářské trestné činnosti - samozřejmě naopak: nejlépe se daří rozkrádání v podmínkách nepořádku a nedostatku kontroly. Lze to dokumentovat na sektorech průmyslu a stavebnictví, které jsou postiženi relativně větším počtem pachatelů rozkrádání. Tyto sektory - vedle obchodu - jsou také pro rozkrádače nejatraktivnější a představují také i nejširší základnu, na níž je možno trestnou činností tohoto druhu páchat.“ [4]. Jistě nadšení budovatelé si nemuseli nechat situaci líbit. Šli by však proti svému vedení? To jim mohlo přece slušně zavařit, poptávka po práci byla téměř úplně monopolizována. Navíc na nadšení se všude a dlouhodobě spoléhat nedá. Ve skutečnosti lze za dobrý důvod považovat ten fakt, že zásobování obchodů a spotřebitelů zbožím a stavebním materiálem bylo často bídné, a proto se snažili spotřebitelé tyto nedostatky právě v těchto oborech kompenzovat. To že šlo ve skutečnosti o jeden z významných důvodů, dokládá velice pěkně na stejné schůzi lidovecký poslanec Květoslav Pazderník: "Konečně za čtvrté bych chtěl se zmínit o neutěšeném stavu na úseku nabídky služeb a spotřebního zboží, které se staly jednou z příčin existence tzv. stínové ekonomiky se všemi průvodními jevy, jakými jsou porušování hospodářské kázně, úplatkářství, neoprávněného obohacování, majetkový prospěch z nepoctivých zdrojů, spekulace a další." [5].

Nepříliš účinné postihy rozkrádání

Poslanec Ladislav Liška si všiml, že dochází k mankům v obchodních organizacích, avšak také poukázal na význam nedostatků v zásobování, pro růst hospodářské kriminality, že: „Proč má také naše společnost vynakládat finanční prostředky na kontrolu těch, kteří pokládají soukromé podnikání za rychlou cestu ke zbohatnutí. Jistě není třeba diskutovat o potřebě rozvoje individuální činnosti, ani o tom, že vedle svědomitých a poctivých pracovníků vyrostle celá řada nepoctivců, kteří umějí mistrně využívat našich nedostatků k vlastnímu obohacování. V dřívějších dobách soukromého rozvoje obchodu i řemesel existovaly různé cechy a později společenstva, která měla u nás hlubokou tradici a velmi pečlivě dbala na kvalitu a poctivost svých členů a nepoctivce tvrdě postihovala. Nechceme-li používat staré, i když osvědčené názvy, vytvoříme tedy nějaká sdružení s vlastní samosprávou, která budou za státní orgány plnit jejich poslání na úseku poctivosti a kvality provedené práce i odvodu daní. Ve své činnosti by podléhaly národním výborům, které svou dotační politikou, pronájmem místností či zařízením mohou pružně ovlivňovat jejich společenské zaměření, rozvoj i útlum.“ [6]. Jím navržené řešení však znamenalo zavedení monopolizační praxe, která samozřejmě je také spojena s úplatky a korupcí. Cechy navíc jsou dnes docela obecně pokládány za brzdu hospodářského rozvoje společnosti [7]. Možná však šlo tomuto poslanci spíše jen o udržení moci. Opět se tu setkáváme s dotacemi, které narušují uspokojování potřeb spotřebitelů. Přirozeně velký zisk je velmi vítanou věcí, pro uspokojování přání spotřebitelů. Láká totiž do dané produkce další podnikatele a výrobní faktory a vede k rozšíření produkce daného statku a poklesu jeho ceny a i zisku. Alespoň si však tetno poslanec uvědomoval, že kontrola stojí další vzácné zdroje.

Pro kontrolu platí, že měla a má jen omezené možnosti: „Ukazuje se, že pachatelé jednak využívají nedostatků v systému práce, např. v dodavatelsko-odběratelských vztazích, v evidenci a kontrole zboží a materiálu, jednak ale sami záměrně vytvářejí různými machinacemi a podvody a fingováním dokladů takový stav, který ztěžuje řádnou kontrolu, i kdyby k ní došlo včas. Ovšem i s takovými okolnostmi však musí hospodářská sféra počítat a vytvořením efektivních organizačních a kontrolních opatření už předem znemožňovat vznik podmínek pro páčání hospodářské kriminality. Nejobtížnější odhalitelné jsou případy, kdy se spolčí několik pachatelů a to z různých oblastí národního hospodářství, kde jeden úsek má kontrolovat druhý, ke společné trestné činnosti. Tam pouze soustavnou a důslednou vnitropodnikovou kontrolou, porovnáním různých údajů o stavu zásob, pohybu zboží a materiálů apod., lze odhalit fingovaně prováděné a falešnými doklady zakrývané rozkrádání.“ [8]. Jenže to znamená, že někdo má kontrolovat odborníky a lidi, kteří se v dané situaci vlivem dlouhodobé práce na daných pozicích ve všem velmi dobře vyznají. Lepší kontrola také stojí další a další prostředky, je nákladná. Na trhu platí, že pokud se moc krade (a to se klidně může stát), tak jde podnik do konkurzu, což má negativní dopad na materiální pozici zlodějů a i na majitele (ten má navíc jednoduché vodítko v podobě zisku a ztráty, dle kterého se řídí a i najímá a propouští výrobní faktory ze svých služeb – viz i další část). V systému hospodaření minulého režimu, by ještě dostal podnik dotaci. Opět se v této citaci konstatuje vznik organizovaného zločinu.

O relativní neúčinnosti přijatých opatření k boji s hospodářskou kriminalitou informovala na 16. schůzi komunistická poslankyně Zlatuše Hladíková: „Negativní poznatky, které jsme projednali a dnes znovu vyslechli, ukazují, že na mnoha úsecích porušování socialistické zákonnosti trvají nedostatky, o kterých dlouhodobě víme, jimiž se zabýváme, přijímáme opatření k jejich řešení, ale tato opatření se stále v potřebné míře v praxi neprojevují a nepřispívají k výraznějšímu zlepšení stavu socialistické zákonnosti. Jedním z vážných problémů je skutečnost, že na úseku hospodářské kriminality se velmi nedůsledně plní oznamovací povinnost hospodářskými a dalšími orgány, vedoucími hospodářskými pracovníky či vnitřními kontrolními orgány podniků a organizací. To je závažný nedostatek, který se týká i organizací řízených národními výbory. Ve všech krajích bychom našli desítky případů, kdy pracovníci organizací řízených národními výbory se dopustili drobnějšího rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, finančních machinací, nedbalostních deliktů či přečinů proti hospodářské nebo pracovní kázní, a kdy tyto delikty, ač byly zjištěny, nebyly oznámeny orgánům trestního řízení. Nemohu v tuto chvíli říci, jak příslušné orgány přimět k tomu, aby, ať již úmyslně nebo z nedbalosti, tuto trestnou činnost nezastíraly, ale myslím si, že cesty řešení je nutno urychleně hledat.“ [9].

Poslankyně ve svém projevu zmínila i adresně machinace s nedostatkovým bydlením, což je zřejmá známka korupce a klientelismu na úřadech: „Zejména rozhodovací činnost národních výborů při hospodaření s byty patří mezi nejvíce sledované úseky, i když mnoho stížností na tomto úseku bývá neodůvodněných. Důsledné prověřování naléhavosti bytové potřeby a nekompromisní přístup národních výborů ke schvalování pořadníků na byty, je nezbytným předpokladem pořádku na tomto úseku. Několikrát jsme zde také hovořili o problematice neplacení úhrad za užívání bytů a služby s tím spojené. Byla přijata řada opatření, a proto očekáváme, že jejich důsledná realizace přispěje ke zlepšení.“ [10]. Jak je také patrné, tak někteří lidé měli problém s placením za bydlení, což vrhá poněkud podivný stín na údajně sociálně spravedlivější společnost, mohlo však jít také o určitou formu klientelismu, či důsledky morální hazardu (vím, že na ulici neskončím, a proto neplatím).

Jiný pramen uvádí pro dobu 1969 až 1989, že se rozšiřovala sféra šedé ekonomiky, jak o tom svědčilo tzv. melouchařství (spojené často s nevyužíváním pracovní doby na základním pracovišti a s odcizováním věcných hodnot ze státních a družstevních podniků), šizení spotřebitelů, podplácení, valutové machinace a jiné spekulace. Samotný Milouš Jakeš na konci 80. let popsal situaci slovy: „Nedostatková ekonomika, omezený přístup k devizovým prostředkům, různému zboží a službám umožňoval parazitovat na tom, bezpracně se obohacovat či získávat výhody.“ Nepodařilo se dle něj prosadit požadavek na uzákonění povinnosti prokázat legálnost nabytého majetku, který mířil proti různým šmelinářům, vekslákům, korupčníkům. Dle něj proto k postihům prakticky nedocházelo, neboť kde nebyl žalobce, nebyl ani soudce [11]. Odhlédneme-li od sporných výsledků takového opatření, tak je jasné, že pokud by bylo náhodou úspěšné, tak by nedostatky byly ještě palčivější.

Postihy špatné kvality

Poslanec Dona se zmínil také o postihování špatné kvality při výrobě: „Při jednáních ve výboru se zaměřujeme mimo jiné i na otázky kvality výroby. Víme, že se to stále ještě nedaří. Proto jsme plně podpořili Zákoník práce a v něm obsažené postihy za to, když pracovník zhotoví vadný výrobek, provede vadnou montáž, opravu nebo provede vadné stavební práce. V takových případech je povinností vedoucích pracovníků, provést postih na mzdě i požadovat náhradu škody. Vedoucí hospodářští pracovníci v některých organizacích však tohoto druhu postihu dostatečně nevyužívají. O tom svědčí mimo jiné i nepatrný počet pracovně právních sporů projednávaných v těchto věcech soudy. Existuje řada dalších právních předpisů a prostředků, které mají zabránit zaviněným škodám v národním hospodářství a zvýšit tak jeho efektivnost. Požadujeme, aby příslušní hospodářští pracovníci těchto prostředků důsledně využívali!“ [12]. Tady už došlo (rozumně) k opuštění marxistického hesla: každému dle jeho potřeb. Nicméně uvedené je poněkud kuriózní, když víme, jaké motivace měli vedoucí pracovníci a jaká byla kvalita materiálů, z nichž se mělo něco dále produkovat, a to ještě ne vždy byly tyto k mání. A co teprve zastaralé a málo udržované stroje. Takové turecké hospodářství poskytuje samo o sobě dostatek výmluv, které je těžké rozlišit od oprávněných stížností, které se nad to objevují často.

5.3 Rozkrádání socialistického vlastnictví v zemědělství

Na 16. schůzi ČNR vystoupila 1. listopadu 1989 i bezpartijní poslankyně Alena Dondová s referátem o stavu rozkrádání majetku v zemědělství a lesnictví a podobných oborech. Dle ní trestná činnost v zemědělství a potravinářském průmyslu, stejně jako v lesním a vodním hospodářství a dřevozpracujícím průmyslu v meziodvětvovém srovnání patřila k lepšímu průměru. Dle ní však: „Toto hodnocení vychází totiž z množství zjištěných trestných činů a následných soudních řízení, které však zdaleka nevystihují celý objem trestné činnosti a některé další problémy. Musíme si uvědomit, že zemědělské produkty i výrobky potravinářského průmyslu a někdy i lesní stromy jsou lákavé pro zcizování. Lze jich totiž využít k zlepšení výživy i jinak si "vylepšit" svoji životní úroveň a přitom uspořit náklady na pořízování potravin. To platí jednak pro některé pracovníky těchto odvětví, avšak lákavost toho, co se urodí na polích, platí v plném rozsahu a snad ještě více i pro ty, kteří v těchto odvětvích nepracují. Svědčí o tom auta stojící u polí se zeleninou a ovocem. Proto bych řekla, že "polní pych" na našich družstevních a státních polích se stal trvalým jevem a kolísá jen podle roku a podle oblastí.“. Kradly se meruňky, broskve, okurky, cibule, česnek a nově i kukuřice. Někteří poslanci na výboru konstatovali, že kdyby se způsobené škody zmapovaly, tak že by byly nemalé [1].

Také tato dáma si myslela, že vliv mají i nedostatky v zásobování: „Nejde o to, že si někdo utrhne jablko, hrušku či hrstku třešní. To by se snad dalo přehlédnout. Ale není jedním z důvodů také to, že toto zboží nenabídneme jinak? Například formou prodeje?“. Tomu nasvědčuje i její další pohlášení: „Zmínila bych se však ještě o jedné věci. V současné době jsou zvyšovány ceny - o tak zvané příplatky u nafty, u náhradních dílů i u dalších materiálů i služeb - údajně za urychlení dodávek. Je to podle mého názoru i názoru výboru získávání výhod, vyplývajících z monopolních postavení a z neseriozního jednání. Myslím, že se zde

nahrazuje zlepšování organizační práce, uplatňování vědeckotechnických poznatků, zlepšování technologií i upevňování pracovní kázně využíváním předpisů k přerozdělování ekonomických výsledků. A proti tomu je nutné bojovat uvnitř odvětví i při uplatňování meziodvětvových dodavatelsko-odběratelských vztahů.“ [2]. V závěru této citace nám rezonuje i poznatek W. Euckena z předchozí kapitoly o socialismu, legální výrobě a černém trhu. Také se zde odráží fakt, že úplatky umožní v systému veřejného vlastnictví výrobních faktorů rozhodnout o přidělení nedostatkových výrobních faktorů a spotřebních statků: „...korupce se objevuje právě z toho důvodu, že klasické rozhodování na základě zisku a ztráty ve státním sektoru nemůže vzniknout. Manažer či zaměstnanec soukromé firmy na trhu má samozřejmě také možnost zadávat firmám svých známých předražené zakázky či přímo firmu rozkrádat a poškozovat tak její vlastníky. Avšak na jeho chování se přijde: pokud je firma kvůli jeho zkorumpovanosti ve ztrátě, majitel to zjistí z účetního výkazu a manažer či zaměstnanec přijde o práci. Bohužel, u byrokrata nemáme takový nástroj. Nad ním nevisí Damoklův meč tržního zisku a ztráty. Korupce má proto volný prostor. Ne proto, že by úředníci byli špatně vybraní. Ani proto, že by byli charakterově jiní než pracovníci soukromého sektoru. Pouze proto, že ve státním sektoru neexistuje ekonomický tlak na zaměstnance, aby se chovali efektivně. Korupce tak nastupuje jako logické, náhradní kritérium rozhodování. Je se státním sektorem nerozlučně spjata. ... nelze odstranit morálními apely dnešní plýtvání byrokratů. Jeho kořen je v samotných státních výdajích, kde se nerozhoduje na principu zisku a ztráty a kde úředník nemá měřítko, jak vyhodnotit efektivnost projektů, a proto ani povinnost jakékoli efektivnosti dosahovat. Korupce pak nutně nastupuje jako náhradní způsob, jak činit rozhodnutí“ [3]. Díky korupci tak systém veřejného vlastnictví výrobních faktorů funguje o něco lépe, což má pozitivní vliv na uspokojení potřeb spotřebitelů. Tím se však netvrdí, že korupce je morálně v pořádku. Naopak taková korupce může mít významný vliv na rozvoj patologických problémů ve společnosti.

Dále poslankyně Dondová pokračuje: „Je však polní pych, kdy jde o zcizování několika přepravek či pytlů ovoce či zeleniny? Nejedná se o trestný čin nebo přečin event. o přestupek? V každém případě jde o neoprávněné obohacování jedněch občanů na úkor druhých. A to je již zásadnější věc. Ale my mnohdy děláme jako by se nás to netýkalo, nebo jako bychom to neviděli. Jsou i případy, že ti, kteří tomuto nešvaru chtěli zabránit, měli nakonec sami problémy. Myslím si, že to není dobré. Několikrát jsme o tom hovořili na výboru pro zemědělství. Něco se sice zlepšilo. Ale nebylo by účelné řešit otázku polních stráží obdobně jako lesních stráží, či zaměřit činnost členů vesnických PS v součinnosti s autohlídkami VB na ochranu úrody?“ [4]. Navržené opatření znamenalo však další náklady a nebralo ohled na to, že i tito strážci mohou být korpumpováni, protože jednak jim to něco mohlo přinést a za druhé i oni trpěli nedostatky a zřejmě chtěli také s okolím vyjít.

5.4 Socialismus jako zdroj patologického chování

Postupem času se hospodářská kriminalita a zvláštní vztahy staly pro část populace normou a pro část ostatních nedosažitelnou metou. J. Kabát si všiml, že stát v té době vědomě kradl a lhal vlastnímu obyvatelstvu, krádeže byly uzákoněny v té době platnými právními úpravami (nejvýraznější lží byla měnová reforma), což vedlo k tomu, že někteří pořádali na takto vzniklý majetek státu odvetu, když hledali nápravu věcí. Oni okradli mne, já okradu je. To však není celé. Dle téhož autora se majetek stal relativní veličinou. Docházelo k degradaci vztahu k majetku státu a obcí, což vedlo k plýtvání [1]. Otázkou je, zda se tato degradace časem u některých lidí nepřemění i v degradaci ve vztahu k soukromému majetku ostatních spoluobčanů. Pokračujme však dále. Jednání státu – přesněji vládců – sloužilo jako ospravedlnění vlastní činnosti. Člověk se za prvé mohl vymlouvat na to, že krade přece i vládnoucí vrstva. Za druhé, lidé z vládnoucí vrstvy mohou být bráni druhými jako úspěšní lidé a sloužit jako vzory pro chování. Za třetí, i člověk, který nebyl okraden státem přímo měl pocit (napr. vlivem nedostatků, existence úplatků atd.), že je vládou okrádán, a proto se snažil alespoň něco z toho zachránit tím, že sám kradl. Tomu odpovídá lidové rčení, kdo nekrade, okrádá vlastní rodinu.

Předchozí nám ilustruje samotný Josef Marek: „Prosazovat zásadu, že boj s kriminalitou a dalšími negativními jevy je záležitostí celospolečenskou, a že pouze prostředky činnosti orgánů Bezpečnosti, prokuratury a soudů nemohou postačovat k jejich vymýcení, se však v potřebné míře nedaří. Sebeobranné mechanismy společnosti nejsou dostatečně aktivizovány a do značné míry je nahrazuje spoléhání na činnost orgánů ochrany práva, na jejich represivní opatření a na automatické působení právních předpisů, které však nejsou vždy dostatečně respektovány. Pro tento závěr svědčí velmi malý podíl organizací, ale i občanů, na odhalování trestné činnosti. V projednávaných případech často zjišťujeme lhostejný postoj jednotlivých občanů i odpovědných pracovníků organizací k porušování zákonů, veřejného pořádku, socialistického soužití i k různým formám neoprávněného obohacování. Některé socialistické organizace postupují líně i při uplatňování náhrady způsobené škody a je třeba i podnětů orgánů činných v trestním řízení, aby v tomto směru plnily své povinnosti.“ [2].

„Některé z příčin tohoto stavu spatřujeme v častém povyšování individuálních nebo skupinových zájmů nad zájmy společnosti, v různých přežívajících formách egoismu a měšťáckého stylu života, jejichž životaschopnost je značná. Tyto subjektivní příčiny, k nimž často přistupuje i nízká úroveň znalostí o základních právních povinnostech a v ekonomické sféře složitost dodavatelsko-odběratelských vztahů, která vyvolává mnohé další následné komplikace v národním hospodářství i na vnitřním trhu, záporně ovlivňují právní vědomí též v tom, že některé formy trestné činnosti proti socialistické ekonomice jsou považovány za méně nemorální, než obdobné útoky proti majetku jednotlivců. Obdobné faktory pak ovlivňují i různé formy korupce a úplatkářství, jejichž postih před soudy je ovšem ojedinělý a zřejmě neodpovídá skutečnému výskytu této trestné činnosti... O poznatcích z občanskoprávního úseku soudnictví bylo ve výborech České národní rady správně zdůrazňováno, že jsou měřítkem mezilidských vztahů, mírou občanské odpovědnosti, ukazatelem vztahů mezi jednotlivcem a společností. Z těchto důvodů musí vést k

řádnému zamyšlení skutečnost, že počet projednávaných věcí na tomto úseku již po řadu let stoupá. Jistě se nelze pozastavovat nad tím, když se občané domáhají svých oprávněných nároků a dovolávají se ochrany svých oprávněných zájmů. K hlubšímu zamyšlení však nutí, když se občané brání pro ti důvodně uplatněným nárokům anebo se nedůvodně domáhají neopodstatněných nároků. Kromě příčin, jež spočívají v neznalosti konkrétní právní úpravy, se setkáváme s nedostatkem kázně, s neodpovědností a lhostejností ve vztahu ke spoluobčanům a společnosti.“ [3].

V uvedené citaci je vidět navíc jeden z důsledků pečovatelského státu, který v podobě komunistického státu vedl občany k spoléhání na činnost orgánů ochrany práva, na jejich represivní opatření a na automatické působení právních předpisů (vliv však mohla mít i špatná informovanost a propaganda o dosažených úspěších). To vedlo k lhostejnosti, k nízké úrovni znalostí o základních právních povinnostech a jisté degradaci lidských schopností. Tímto zasažení lidé, zejména pokud jsou starší, čelí po změně poměrů v tomto směru těžkostem. Také je zde patrné, že korupce byla zachycena jen zčásti.

Podobných důsledků si všiml i poslanec Květoslav Pazderník, který za jedny z příčin (jedna z nich – nedostatky - byla uvedena již dříve), proč se nedařilo dosáhnout výrazného snížení kriminality a dalších protispolečenských jevů uváděl nedostatečnou autoritu zákonů ve společenské praxi: „Jinými slovy řečeno nectíme zákony, jak si zaslouží, což vede k nízké úrovni právního vědomí, k neznalosti zákonných norem a ostatních právních předpisů a samozřejmě také k jejich porušování.“. Další příčina měla vyplývat z nedostatků souvisejících s morálními faktory výchovy, kde se rozcházela teorie a praxe, slova s činy a převládala formální účast veřejnosti v boji s kriminalitou [4].

Poslanec Ladislav Liška si posteskl nad chováním socialistických řidičů: „Bezohlednost našich řidičů vůči sobě, ostatním uživatelům komunikací i vůči chodcům a opačně je až zarážející a patrně i v této oblasti jsme na jednom z předních míst v Evropě. A to již raději ani nemluvíme o lidech, kteří zraní jiného účastníka dopravy a tohoto ponechají svému osudu. Nevím, zda příčinou tohoto jednání je strach z následků, nebo nízká citová a morální výchova našich občanů. Svůj neblahý vliv na počtu dopravních nehod má však i požívání alkoholických nápojů. Jestliže si říkáme, že rozvoj motorizace, který není ani u nás zanedbatelný a stále roste, je určitým ukazatelem průmyslové vyspělosti a výše životní úrovně, pak bychom i těmito otázkám měli věnovat hlubší pozornost.“ [5].

Zlí jazykové by dle uvedených příkladů mohly konstatovat, že do jisté míry lze skutečně vytvořit nového socialistického člověka. Zřejmě však nového jinak, než si většina socialistických teoretiků, kdy vůbec představovala a představuje.

Výpadek jediného muže za socialismu

Tento fenomén vlastní socialismu, který není doprovázen dostatečnou mírou brutality a permanentním strachem o život, jako tomu bylo třeba za panování velkého socialistického vůdce J. V. Stalina, jsme již rozebírali v předchozí části. Josef Marek si ho ve své řeči na 16. schůzi ČNR rady také všiml: „Do popředí vystupuje také potřeba zvyšování a upevňování pracovní disciplíny. Vztah k práci se musí stát základním kritériem hodnocení lidí na všech úrovních. Je třeba také v řadě případů změnit postoj některých vedoucích pracovníků k zákonům a ostatním právním předpisům, aby v nich jak se někdy stává, neviděli překážku, ale podporu v jejich úsilí o plnění hospodářských úkolů. Tento jejich postoj někdy plyne z nedostatečné znalosti příslušných právních předpisů a jejich podceňování, takže vyvstává naléhavě potřeba zvýšené úrovně právních znalostí vedoucích pracovníků alespoň v podobě jakéhosi právního minima. Vedoucí pracovníci za pomoci kolektivů pracovníků musí také od svých podřízených bezpodmínečně vyžadovat dodržování pracovní kázně a důsledně postupovat proti absentérům a jiným narušovatelům dobrého chodu činnosti organizace. Účinnější prostředky k tomu jim dává novela zákoníku práce, která vstoupila v účinnost dnem 1. ledna letošního roku. Soudy, prokuratura a orgány Bezpečnosti v tom směru mohou totiž svými prostředky přispět až následně po spáchání a zjištění trestné činnosti nebo v rámci projednávání pracovního sporu; těžiště musí být v preventivních opatřeních a ve správné organizační a řídicí práci vedoucích pracovníků.“ [6]. Bohužel zmiňovaná novela si nemohla poradit s nedostatečnou motivací vedoucích pracovníků, a tím, že špatně hospodařící podniky byly sanovány dotacemi z důvodu udržení nezaměstnanosti. Také diskoordinace v dodávkách, nekvalita dodávek a velké opotřebení strojů a jiného vybavení způsobovaly to, že lidé někdy nemohli pracovat, ač by sami chtěli. To však zároveň poskytovalo možnost výmluvy vedoucím i zaměstnancům. Nutnost plnit objemová kritéria (či jiná měřítko) plánů, pak vyžadovala především příliš si nekomplikovat život z hlediska plánů podružnými problémy, které mají tendenci chodit věci zdržovat a komplikovat. Nutné bylo také zkoumat napojení daných lidí na aparát strany a vlády, aby si člověk nedělal zbytečné problémy.

5.5 Přetíženost soudů, korupce a šikana občanů

Přetíženost soudů

Předseda Nejvyššího soudu ČSR Josef Marek také referoval o přetíženosti soudů: „Vzhledem k současnému vysokému zatížení soudů na občanskoprávním úseku jsou zvažovány některé legislativní náměty s cílem rychleji, účinněji, s menšími společenskými náklady a bez oslabení potřebných záruk práv občanů, řešit nezaplacení jízdného s přírážkou za tzv. černé jízdy, neplacení úhrady za byt, platby za pronájem televizorů aj. negativní jevy, jejichž prisouzení a vymáhání je stále přenášeno na soudy.“ [1].

V předchozí kapitole věnované Praze jsme psali o motivaci pojištěnců zdravotního pojištění. Ti vidí svůj příspěvek jako částku na výplatní pásce, na kterou si stejně nemůžou nikdy sáhnout anebo v horším případě tyto peníze nevidí nikdy. To u nich vyvolává předvídatelné chování, kdy jsou lidé racionálně motivováni ze svého paušálního příspěvku dostat co nejvyšší množství péče. A to bez ohledu na její efektivnost. I když přečerpají výši svého odvodu, nijak nepociťují vyšší náklady na svoji léčbu, které se přenášejí do systému. To se dá zobecnit na vše: všude tam, kde je odděleno placení za statky od jejich spotřebování, a kde jsou dané statky nabídnuty jakoby zdarma (to platí i pro částečné oddělení těchto plateb, protože někdy je nutné platit určité soudní výlohy), dochází k nadměrné poptávce po těchto statcích a jejich nadměrné spotřebě. To platí i pro služby soudců. Výsledkem bude jejich přetěžování a zavalení prací a nároky na další zdroje, zdlouhavá soudní jednání a nízká kvalita. Ta bude podtržena tím, že ti, co se na soudce obrací, nejsou jejich zákazníci. Odměny těchto soudců jsou plně odděleny od rozhodnutí jejich zákazníků. Tím pádem je z motivačního hlediska pro každého soudce přání zákazníka až druhořadé.

Komunista J. Mečl k tomu uvedl, že: „Při hodnocení stavu zákonnosti se nelze nezmínit o počtu sporů v občanském soudním řízení, který neustále roste. Za tohoto stavu, mám na mysli zejména personální vybavení a technické prostředky, kterými soudy disponují, se často soudní řízení protahuje, a to není bez vlivu na kvalitu rozhodování. Projevují se potíže se zabezpečováním potřebných počtů justičních pracovníků v některých krajích. Je třeba se zabývat i otázkami mzdové politiky a vytvářet lepší podmínky pro výkon soudní a notářské pravomoci. Tyto potíže, mám na mysli zejména některé flukuační jevy, jsou patrné již při hlubším zkoumání žádostí o zproštění soudcovské funkce, které Česká národní rada projednává. Připravované usnesení ke zprávě Nejvyššího soudu ČSR připomíná, že usnesení 7. schůze České národní rady ke stavu socialistické zákonnosti si zachovává platnost ve všech bodech a bude zapotřebí obě tato usnesení chápat jako celek. Přestože jsou dva roky od přijetí tohoto usnesení ke zprávě generálního prokurátora o stavu socialistické zákonnosti poměrně krátká doba pro ovlivnění tak složitého společenského jevu - jakým je kriminalita - mohl být boj s trestnou účinností úspěšnější, kdyby se některá opatření neodkládala a nerealizovala příliš pomalu. To platí i pro vytváření celkově lepších podmínek pro práci justice i na úseku občanskoprávním.“ [2]. Zase jsme u požadavku na další rozpočtové zdroje, a to za situace, kdy je rozpočet krajně napnutý. Jak však určit, zda jsou právě tyto potřeby prioritnější než školství, zdravotnictví, sociální péče, průmysl, zásobování atp. A nestačilo by místo toho jen nevodit až tak moc občany za ručičku?

Šikana občanů

Poslanec Květoslav Pazderník dokládá, že i při řešení stížností nebyli občané někdy považováni za zákazníky: " V této souvislosti výbor vyslovil podporu přípravě zákonné úpravy o vyřizování stížností, oznámení a námětů pracujících, poněvadž dosavadní regulace této problematiky vyhláškou č.150/1958 je nedostatečné

a v praxi vede k řadě nepřípustných byrokratických šikan, průtahů, necitlivého rozhodování a v konečném efektu k posilování pocitu frustrace a společenské pasivity mnohých našich lidí i příslušníků mladé generace." [3].

Kozel zahradníkem

Na závěr je nutné uvést citaci zmíněného generálního prokurátora ČSR Jaroslava Krupauera, ten ve svém projevu na 16. schůzi tvrdil, že výrazem socialistického humanismu nejsou ohledy na protispolečenské a kriminální živly, ale všiml si i hospodářské kriminality a rozkrádání socialistického hospodářství, může nám tedy posloužit jako další svědek: „Značná pozornost zde oprávněně byla věnována ochraně socialistické ekonomiky. I poznatkům prokuratury odpovídá zjištění, že v řadě organizací vedoucí pracovníci nepřistoupili důsledně k zabezpečování úkolů stanovených k odstranění negativních jevů, že přetrvává nízká účinnost vnitřního kontrolního systému a v organizacích se neprosadila nesmiřitelnost s projevy protispolečenského jednání. Tento stav je jednou z hlavních příčin, že dnes už téměř polovina stíhaných pachatelů je motivována ziskovostí, snahou o neoprávněné obohacování. Spotřebitelný přístup, který povyšuje hmotný majetek na základní smysl života, vede k obohacování bez všech zábran. Za této situace pokládám za úspěch, že se u nás nevytvořila ani stínová ekonomika ani organizovaná zločinnost typu mafie.“ [4]. Jak jsme viděli z předchozích příspěvků tak, stínová ekonomika byla v té době běžnou realitou a měla i rysy organizované kriminality (pan prokurátor zaspal anebo jen přišel později na schůzi?). Na druhou stranu je potřeba říci, že prokurátor Krupauer měl jistý přehled o rozkrádání socialistického hospodářství. Byl na tuto oblast odborníkem, a to v podstatě z obou dvou stran, za prvé jako prokurátor a za druhé jako člen de facto organizované mafie, i když možná ne úplně srozuměný s tímto počínáním: „...Krupauer kryl i prorežimní zloděje, jako například někdejšího šéfa mladoboleslavské Škodovky Miloslava Zapadla. Ten za směšnou cenu prodával ministrům a dalším vysokým funkcionářům testovací vozy. Ústřední kontrolní komise dostala seznam několika desítek lidí, které měla zakázáno vyslýchat jako svědky. Prokurátor povolil vyšetřování až v okamžiku, kdy byla korupce ve Škodovce promlčena a nebylo už možné někoho zavřít.“ [5].

Jiný zdroj z roku 1993 na toto téma uvádí, že: „Žaloba v případě causy Zapadlo (bývalý ředitel mladoboleslavské Škody) byla zamítnuta z toho důvodu, že JUDr. Krupauer jednal na přímý příkaz tehdejšího generálního prokurátora Československé socialistické republiky, který už dnes nežije. Tento přímý nadřízený JUDr. Krupauera nařídil propustit soudruha Zapadla z vazby a nedovolil vyslýchat některé účastníky. JUDr. Krupauer, který původně trestní stíhání zahájil, od něj na tento pokyn upustil.

Připomínáme mladším čtenářům, že mladoboleslavský skandál před více než deseti lety spočíval v tom, že ředitel automobilky dával svým nomenklaturním kamarádům auta za symbolickou cenu, údajně jakoby na testovací jízdy. Ve věci bylo namočeno mnoho ředitelů velkých národních podniků a řada vysokých prominentů tehdejšího režimu. Podle tehdy platného zákona o rozkrádání majetku v socialistickém

vlastnictví nebyl nikdo souzen. Všichni spolupachatelé zůstali na svobodě, jen byli "uklizeni" z očí veřejnosti - většinou vykopnutí výš, jak se tehdy říkalo. V době, kdy skandál utichl a veřejnost žila v domněnách, že všichni jsou už v base, začaly prosakovat tu a tam zprávy, že ten či onen dostal vysoké státní vyznamenání ...". Jak je z tohoto zdroje patrné, tak socialistický humanista Krupauer rád protahoval (údajně) trestné případy disidentů [6]. Skutečně tu nebyla žádná mafie? Byla a sahala až do nejvyšších pater vedení státu.

Pro příklad jak žili někteří příslušníci rudé šlechty příklad z prostředí Vsetína. Zde se postavila za státní peníze asfaltová cesta k chatě tajemníka OV KSČ pro zemědělství. Dále vedoucí tajemník OV KSČ Ing. Lubomír Pastucha nebyl žádný troškař: „Poté, co si nechal vybudovat stylovou pracovnu v budově ONV, nechal roku 1988 zvýšit budovu OV KSČ o páté poschodí, které si vyhradil jako svou rezidenci.“ [7]. Chudák asi si ji dlouho neužil. Roku 1987 místopředseda ONV J. Toman v prodejně na Sychrově s bohorovným klidem vzal drahé cigarety a čokoládu, které nehodlal zaplatit. To už však bylo moc a byl proto odvolán [8]. Bylo to moc ve smyslu, že to bylo příliš na očích, naopak třeba rezidence v budově OV KSČ (hodnotově naprosto nesouměřitelná s cigaretami a čokoládou) nebyla tolik na očích.

Dějiny Prahy II. z nakladatelství Paseka uvádí, že komunální podniky prošly během své existence (tj. za socialismu) mnohými administrativními změnami, reorganizacemi a měnil se způsob jejich řízení. Tyto přeměny měly být prý nesené snahou zbavit se malé výkonnosti, těžkopádnosti a neshopnosti reagovat na rostoucí požadavky a potřeby občanů [9]. Slovo prý není moc na místě, protože jak již víme, tak nemožnost ekonomické kalkulace, neexistence cenového systému založeného na vzácnosti a neexistence podnikání, vedla k tomu, že nebylo možné řádné uspokojení naléhavých potřeb občanů. Dále docházelo k problému výpadku jediného muže. Tyto skutečnosti nutily vedoucí činitele hospodářského a politického života hledat změny, pro něž byla typická snaha o zlepšení organizace práce a řízení. Tyto změny ovšem problém vyřešit nemohly, a tak se dělaly další a další podobné nic neřešící změny. Avšak dle zmíněné knihy: „Změny však měly ještě podtext: bylo třeba předat výnosnější „trafiky“ do rukou již nepotřebných nebo nadbytečných funkcionářů „shora“, zajistit jim tak alespoň slušný příjem, když už ne „společenské postavení“ komunistického bose.“ [10]. Bylo třeba je uplatit, aby je náhodou nenapadlo zrovna vládnoucí kliku a bose svrhnout. I to je korupce.

5.6 Lumpenproletariát

Lumpenproletariát

Pohled na chudobu může být zhruba dvojitý. První pohled spočívá na individuálním selhání (subjektivní příčina), kdy jsou lidé chudí kvůli svému individuálnímu morálnímu selhání, jako lenost, opilství a nedostatek osobní a občanské hrdosti. Stát pomáhající takovým lidem celou věc jen zhorší, protože

povzbudí další žadatele o pomoc, oslabí dále svépomoc a odhodlání vytvořením cyklu závislosti a podkope ctnost práce a samostatnosti. Druhý pohled se domnívá, že chudoba byla důsledkem řady okolností (objektivní příčiny), jako nezaměstnanost, zdraví, věk a bídne vzdělávání, či jejich kombinace. Špatné chování má pak být důsledkem beznaděje chudých. Někdy může být pravdou i obojí současně. Že je však často pravdou pohled číslo jedna lze demonstrovat i na tom, co zaznělo na 16. schůzi ČNR.

Lidovecký poslanec Stanislav Kuna zde uvedl, že: „Osoby propuštěné z výkonu trestu, především recidivisté stěží nacházejí zaměstnání, zvláště pokud si jej zajišťují sami. Podniky a závody tyto osoby odmítají přijmout do zaměstnání, vydají jim o tom písemné potvrzení, které se stává dokladem pro to, aby jim byla poskytnuta sociální výpomoc. Trochu lepší v uvozovkách je situace u osob, které doporučí podniku odbor pracovních sil ONV podle zákona č.70/1958 Sb. a prováděcího nařízení vlády č. 92/1958. Podniky tyto osoby sice přijmou, ale během měsíce je pro přestupky proti pracovní kázni propustí. Novelizace zákoníku práce jim k tomu dává možnost a u klientů není o přestupky nouze a znovu jim ONV zajišťuje práci, nebo poskytuje sociální výpomoc. Podniky se brání přijmout tyto osoby také tím, že požadují osoby s kvalifikací, kterou osoby propuštěné z výkonu trestu převážně nemají, a tím nelze v plné míře uplatnit výše uvedený zákon. Velký problém při přijímání osob propuštěných z výkonu trestu způsobuje i to, že osoby propuštěné z výkonu trestu při nástupu do zaměstnání přicházejí bez potřebných administrativních údajů - mám na mysli zápočtový list, není přehled o pohledávkách, závazcích, půjčkách, srážkách ze mzdy apod.“ [1]. Zde si musíme uvědomit, že podniky již pracovaly v režimu chozraščotu, který se vyznačoval jejich o něco větší samostatností na rozhodování plánovacích a politických autorit. Ty tak neměly přímou možnost státním podnikům zaměstnávání konkrétních občanů jednoduše nařídít (viz dále).

Dle tohoto poslance: „Je třeba, aby se nápravně výchovné ústavy lépe o tuto oblast staraly a tyto údaje shromažďovaly pro potřebu podniků, které pracovníky po návratu z výkonu trestu přijímají do pracovního poměru. Podnik, který pracovníka přijme, by si pak mohl potřebné údaje z nápravně výchovného ústavu vyžádat. Tímto způsobem by se tato nedobrá situace zcela vyřešila. Vychází ze poznatku z mého volebního obvodu, bude tato situace zejména v příštích letech narůstat do neúnosné míry. Na základě výše uvedených poznatků, vidím východisko z této situace v tom, že bude řešena legislativní úpravou, která by řešila buď trvalou finanční výpomoc těmto osobám vázanou na organizaci dohledu orgány ministerstva vnitra, nebo úpravou ekonomického nástroje tak, aby byl podniku snížen odvod z mezd těchto osob, aby pro podnik bylo ekonomicky výhodné tyto osoby zaměstnávat, nebo poskytnout pravomoc národním výborům, aby osoby, které nenajdou zaměstnání a budou závislé jen na sociální výpomoci národního výboru, mohly národní výbory podle potřeby zaměstnat veřejně prospěšnou činností pro danou obec či město. Myslím si, že by v této oblasti mohly být uplatněny i zkušenosti z jiných socialistických zemí.“ [2]. Je zajímavé, že se zde de facto konstatuje neúčinnost převýchovy v nápravně výchovných zařízeních.

Ministr spravedlnosti ČSR Antonín Kašpar k témuž problému uvedl: „Je však skutečností, že převážná část odsouzených pracuje především, má-li potřebný dohled. Jakmile přejdou do občanského života, kde není potřebný dozor, tak vztah k práci se velmi zhoršuje a je příčinou toho, že pracovní kolektiv či zaměstnavatelé se s těmito pracovníky loučí a ukončují pracovní poměr. My vedeme orgány k tomu, aby po skončení výkonu trestu dohodly s konkrétním odsouzeným místo, kam přejde a bude pracovat. Jednáme se zaměstnavatelem, tedy dohodneme, aby odsouzený vyšel z trestu a přešel na konkrétní pracoviště v závodu a podniku. Musím ovšem konstatovat, že pouze asi 20 % odsouzených toto dojednání nebo sjednání pracovního místa respektuje a těch 80 % to nerespektuje, dochází jinam mimo kontrolu orgánů Sboru nápravné výchovy a ostatně i Sboru národní bezpečnosti. My jsme uvažovali o námětu, který přednesl poslanec Kuna. Jsme toho názoru, že v nové soustavě naší ekonomiky, kdy jsme zavedli státní podniky, je nereálné, abychom těmto podnikům ukládali povinnost, že musí zaměstnávat toho či onoho pracovníka, který je propuštěn z výkonu trestu. Myslíme si však, že zatím existuje dost zaměstnání, pokud bude vůle u těchto občanů, aby řádně pracovali a práci prokázali v pracovním kolektivu, že chtějí pracovat a zařadit se řádně do pracovního života.“ [3].

Zdá se, že i přes různé dnešní názory, že za minulého režimu musel každý pracovat a příživa se netrpěla, tak to nebyla pro sklonek režimu úplně pravda. Režim se také chtěl vydat do jisté míry cestou státu pomáhajícího (trvalou finanční výpomoc), tj. státu, který danou věc jen zhorší, protože povzbudí další žadatele o pomoc, oslabí dále svépomoc a odhodlání vytvořením cyklu závislosti a podkope ctnost práce a samostatnosti u daných lidí. Zřejmě se tak vydal již v případě bydlení. Je pravda, že to vše by zabráňovalo pádu takových lidí na ulici, kde by mohli žít jako dnešní bezdomovci z milodarů občanů. To však bylo tehdy z politického hlediska nepřijatelné (i když i tehdy sem tam žili lidé na ulici). Je ovšem pravdou, že tehdy si lidé moc práci vybírat nemohli, ale monopolista na straně poptávky jim práci prostě přidělil. A například druh práce mohl být tehdy pracovníkům bez jejich souhlasu změněn [4]. To mohlo uvedené 80 procentní nerespektování přidělené práce zvyšovat, i tak jde však o vysoké procento.

Právo a socialismus

Dle J. Huerta de Sota v tradičním pojetí práva představuje právo soubor obecných (aplikovatelná na každého stejně) a abstraktních (neboť pouze zavádějí široký rámec pro individuální jednání, aniž by předvíдалy jakýkoliv konkrétní výsledek sociálních procesů) pravidel. Sekundárním důsledkem socialistického práva (do nějž patří i dnešní právo tvořené legislativně ve většině vyspělého světa) je, že jedinci jsou zbaveni referenčního bodu, který reálné právo poskytuje (doplňme, že nejsou schopni legislativou rozbujelé právo ani vlivem jeho rozsáhlosti znát), a tím postupně modifikují své osobnosti a ztrácejí zvyk přizpůsobovat se (dodejme často obecně známým) abstraktním obecným normám. Dochází k internalizaci a čím dál méně se zachovávají tradiční pravidla, protože vyhýbání se příkazům je v mnoha případech ve skutečnosti otázkou přežití a v jiných odráží úspěch úplatkářského podnikání, které má

socialismus tendenci vytvářet. Většina lidí začne považovat nerespektování pravidel za obdivuhodné vyjádření lidské vynalézavosti, spíše než za porušení systému norem, které ohrožuje život ve společnosti. „Krátko řečeno, socialismus nabádá lidi k porušování zákona, vyprazdňuje jeho obsah a kazí ho, čímž zcela diskredituje právo na společenské úrovni a je příčinou toho, že občané k němu ztratí respekt.“ [5]. K tomu v podstatě, jak je výše patrné, za minulého režimu došlo.

Zatímco spravedlnost v tradičním smyslu spočívá ve stejné aplikaci abstraktních reálných pravidel chování, která tvoří majetkové a trestní právo, na všechny lidi. „V socialistickém systému se „spravedlnost“ vskutku skládá hlavně z arbitrárních úsudků činěných řídicím orgánem nebo jednotlivými soudci, založených na jejich více či méně emocionálním dojmu ohledně „konečného výsledku“ konkrétního sociálního procesu, který, jak věří, v daný okamik vnímají a který se směle pokoušejí organizovat shora skrze donucující příkazy.“ [6]. A je jedno jestli řídicí orgán představuje nějakou diktátorskou kliku anebo demokraticky zvolený parlament.

Shrnutí

Tolik tedy k problému kriminality, korupce, uplácení a vlastně i nedostatkům v zásobování a nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu, a to nejen očima tehdejších poslanců, ministrů a jiných představitelů moci. I přestože tehdy šlo o více informačně uzavřenou společnost, tak je zřejmé, že zde kriminalita, korupce a uplácení byly vcelku docela běžnými jevy. Je také patrné, že k jistému růstu kriminality došlo už před revolucí (na začátku 80. let), a že se to týkalo zejména mladých lidí. Nelze tedy celou odpovědnost za růst kriminality házet je na porevoluční období. Nedostatky vlastní socialistickému hospodaření – tj. veřejnému vlastnictví výrobních faktorů, které plynou z nemožnosti ekonomické kalkulace, selhání jediného muže a centralizace a koncentrace moci, byly významným zdrojem korupce, úplatků a rozkrádání socialistického majetku. Staly se pro některé také otázkou uspokojení alespoň jejich základních potřeb. V uvedené době došlo také k nezanedbatelné degradaci ve vnímání práva občany a narušení morálního citění lidí, které ústí až v existenci patologických jevů ve společnosti. Parafráze básníka J. S. Machara v názvu této kapitoly je docela oprávněná.

6. Nedostatky a nekvalita pohledem schůzí České národní rady

6.1 Nedostatky v zásobování

V této kapitole se podíváme (nejen) na nedostatky pohledem schůzí České národní rady (dále jen ČNR). Ve stenoprotokolech těchto schůzí jde o velmi rozsáhlé téma, a proto nezbyvá než vybrat jen určité schůze, a to jmenovitě 2., 3. a 4. schůzi ČNR. Doplnkově jsem pak zvolil ještě 5. a 6. schůzi ČNR. Na rozdíl od čtvrté kapitoly věnované Praze (rok 1989) se tedy pohybujeme v letech 1986 až 1987. Tentokrát komentáře

většinou omezíme jen na nové zajímavosti, protože komentáře k tomu, co již bylo probráno, si zájemce může přečíst v kapitole o Praze. Opět je zde patrné, že si někteří poslanci dělali vlastní výzkumy a šetření [1].

Na 2. schůzi ČNR dne 3. července 1986 vyučený soustružník kovů, komunista a dlouholetý předseda vlády České socialistické republiky (dále jen ČSR) Josef Korčák uvedl, že: „Náš trh je zásoben potravinářskými výrobky v dostatečném množství. Tato skutečnost je širokou veřejností oceňována. Právem se však vyskytují připomínky k její kvalitě a k tempu inovací. Nelze se smířovat ani s nedostatečnou úrovní obalové techniky, která snižuje trvanlivost potravin a je v rozporu s estetickými a hygienickými požadavky. Prosazujeme i přísnější uplatňování zdravotnických norem a zásad racionální výživy. Pestrá nabídka žádaného zboží na trhu působí zpětně i na růst produktivity práce, pracovní morálku a snahu po zvyšování kvalifikace. Proto musí vnitřní obchod aktivněji přispívat k dobrému zásobování ve městech i na venkově. Ne všechno je v možnostech samotných obchodních organizací.“ [2]. Ani z pohledu tohoto vrcholného (a dnes zapomenutého) komunistického politika nebyla situace růžová.

Na stejné schůzi se rozhovořil o nedostatcích i lidovec, polistopadový senátor a tehdy místopředseda ČNR Josef Kaňa. Ten nejprve zmínil nedostatky v zásobování i u zboží, kterého je dostatek a které přesto chybí v nabídce, což vyvolávalo oprávněné stížnosti občanů. [3]. Dále pokračoval závažnými informacemi: „Dalším z důležitých úkolů vnitřního obchodu je, aby zajistil širokou nabídku zboží v širokém cenovém vějíři a tak umožnil nákup všem sociálním skupinám našeho obyvatelstva. Mám zde na mysli zejména zájem, ale i touhu naší mládeže o vkusné textilní a obuvnické výrobky v přijatelné cenové skupině. Je však skutečností, že sám vnitřní obchod, bez účinné a výrazné pomoci výrobců spotřebního zboží není schopen tento požadavek zabezpečit. Dovolte mi, abych zde reagoval i na stížnosti našich občanů na omezenou nabídku textilních a obuvnických výrobků, kterou náš vnitřní trh nabízí, i na jejich nižší kvalitu a módnost. Nejsem sice odborníkem ani specialistou v těchto oblastech, ale stačí, aby kdokoliv z našich občanů navštívil výstavu obuvi, která byla instalována v Ústředním kulturním domě železničářů, aby se přesvědčil o schopnostech, zručnosti i modelovém zpracování vystavované obuvi, kterou vyrábí státní i družstevní podniky, a která v šíři své nabídky, za předpokladu různé cenové úrovně, je schopna uspokojit přání širokého kruhu zájemců. Je jen třeba, abychom od výstavy, a to nejen u tohoto druhu zboží, ale obecně, přistoupili k urychlené realizaci, a tím i obohacení našeho vnitřního trhu, neboť zabezpečení předstihu prodeje průmyslového zboží před potravinářským je trvale aktuální záležitostí, které je třeba věnovat soustavnou pozornost jak ze strany vnitřního obchodu, tak i výrobců. Zde je náš vnitřní trh dosud dlužen širokému zájmu spotřebitelů v nabídce žádaného a dosud nedostatkového elektronického zboží, i průmyslových výrobků a jejich doplňků pro různé zájmové skupiny našich občanů. Je skutečností, že právě tento sortiment sehrává významnou úlohu nejen v zabezpečení předstihu prodeje průmyslového zboží, ale bude i výrazně ovlivňovat plánované úkoly i v maloobchodním obratu.“ [4]. Později se budeme standardizaci věnovat. Známý vtíp o výstavce masa, která

měla být putovní, zdá se má v sobě zrnko pravdy, alespoň, co se týká obuvi. Z citace je zároveň patrné, že neexistovala rovnost příjmů, i když nivelizace příjmů byla asi vyšší než dnes.

Samotný ministr obchodu, komunista a ekonom Josef Ráb sice na 3. schůzi ČNR ze dne 20. října 1986 uvedl, že sjezd ocenil dosavadní výsledky v uspokojování požadavků našich občanů a rostoucí úroveň hmotné spotřeby, ale na druhé straně sjezd kriticky poukázal na přetrvávající nedostatky ve strukturální vyrovnanosti, kvalitě a komplexnosti nabídky a pružnosti reagování na vývoj spotřebitelské poptávky. Kriticky hodnotil nedůslednost při zajišťování dodávek z výroby a úroveň dodavatelsko-odběratelských vztahů, neuspokojivou úroveň nákupních podmínek obyvatelstva a nedostatky v ochraně zájmů spotřebitelů na vnitřním trhu. Dále ministr uvedl, že: „Také prověrka práce ministerstva, kterou v poslední době provedla ÚKRK KSČ, poukazuje mj. na neuspokojivý stav na úseku ochrany spotřebitelů na vnitřním trhu, na nízkou účinnost kontroly na tomto úseku.“ [5]. Čtenář čte dobře, veřejný sektor ani u své vlastní výroby nedokázal zajistit ochranu spotřebitelů. Proč tedy věřit tomu, že to dokáže dnes? Blýskalo se však na lepší časy, i když zdá se jen jednou ročně: „K obohacení vánočního trhu byly uvolněny mimořádné prostředky na dovoz zboží, které budou znamenat obohacení nabídky. Tak např. ve strojírenském a elektrotechnickém zboží se dovoz zaměřuje na automatické pračky, myčky nádobí, mikrovlnné trouby, barevné televizory a další.“ [6]. Děda Mráz dostal zřejmě přiděl deviz.

Bezpartijní poslanec Josef Blín na 3. schůzi ČNR upozornil, že nedostatky v zásobování postihovaly i děti: „Na výboru jsme probírali dva televizní pořady týkající se zásobování dětí před a při nástupu do nového školního roku. Dospěli jsme k názoru, že se buď vytratila odpovědnost anebo příčiny tkvěly v tzv. objektivně daných věcech. My přece víme, že objemy dodávek i jejich strukturu projednávají výrobci a zástupci obchodních organizací. To by bylo třeba jasně si uvědomit při řešení nedostatků na trhu. Nedobereme-li se opravdové příčiny, pak se může stát, že přijatá opatření k nápravě se mohou minout účinkem. Možná, že jsem nevolil nejvhodnější příklad, ale chtěl bych říci, že se o rozporech mezi těmito dvěma relacemi televize diskutovalo i mezi občany.“ [7]. Jak však někdo může projednávat budoucí preference spotřebitelů, a to ještě na základě cen, které neodrážejí vzácnost? Podnikatel musí odhadovat vývoj budoucí poptávky spotřebitelů na základě současných cen, a co je podstatné může se mýlit a utrpět ztrátu, a pak mu nezbude než prodat (anebo to udělají za něj jeho věřitelé) své pozemky, kapitálové statky a propustit své pracovníky. Tyto výrobní faktory pak směřují k těm podnikatelům, kteří jsou úspěšní v odhadu budoucí poptávky spotřebitelů. Pro přirozený dynamický vývoj trhu a co nejplynulejší vyhlazování důsledků plynoucích ze změn v preferencích spotřebitelů je nezbytná nezaměstnanost a nevyužité výrobní faktory! Je tedy nezbytná nejistota! Jinak nemá dítě co do školy, chybí náhradní díly pro auta, jídlo apod. A kvete korupce a černý trh.

Někdo by si mohl myslet, že uvedené nedostatky v zásobování obyvatelstva nebyly tak významné z pohledu

vlády, protože ta sledovala svoje vlastní záměry. To je také dost pravděpodobné, ale na druhou stranu zároveň zde byla i zřejmá snaha po dobrém zásobování obyvatel. Komunistický poslanec Antonín Očenášek jasně na 3. schůzi ČNR uvedl, že: „Při uspokojování hmotných potřeb obyvatelstva mají společné úkoly i odpovědnost obchod a výroba. Obchod za úroveň nabídky dostatečného množství zboží v požadovaném sortimentu, za úroveň prodeje a služeb, poctivost a kulturnost prodeje zboží. Výroba má prvotní odpovědnost za jakost, technické parametry, módnost a užitnou hodnotu spotřebního zboží. Rovněž se nemůže zbavit odpovědnosti za dodávky zboží co do množství a skladby sortimentu podle požadavku odběratelů a výzkumu spotřebitelské poptávky. Ne vždy jsou však tyto úkoly výrobními a obchodními organizacemi plněny. S touto skutečností se setkáváme my, spotřebitelé, zjišťují ji kontrolní orgány, ale zejména na ni poukázalo jednání XVII. sjezdu Komunistické strany Československa. V politické zprávě bylo kriticky poukázáno na nedostatky při uspokojování potřeb našich občanů a při ochraně jejich zájmů. A to jak z hlediska kvality výrobků, tak i úrovně a poctivosti při poskytování služeb občanům.“ [8]. Jak je patrné, nešlo jen o jeho názor, ale totéž bylo projednáváno i na XVII. sjezdu Komunistické strany Československa [9]. Nebo na 2. schůzi ČNR ze dne 3. července 1986 přece jasně (jak bylo již uvedeno) zaznělo, že: „Dalším z důležitých úkolů vnitřního obchodu je, aby zajistil širokou nabídku zboží v širokém cenovém vějíři a tak umožnil nákup všem sociálním skupinám našeho obyvatelstva.“ [10]. Tímto bodem se budeme zabývat i dále.

6.2 Nedostatky podruhé

Neuspokojování potřeb spotřebitelů

To že socialistické hospodářství nedokázalo uspokojovat řádně potřeby spotřebitelů, dokládá i 4. schůze ČNR ze dne 10. prosince 1986. Komunističtí, místopředseda vlády ČSR a předseda České plánovací komise Zdeněk Krč prohlásil: „Rozhodující část osobní spotřeby bude realizována na vnitřním trhu. Jsme si vědomi toho, že vnitřní trh zatím neodpovídá struktuře koupěschopné poptávky a požadavkům kupujících. Stále ještě existuje řada nedostatkových výrobků a jiných, které jsou těžko prodejné. Vláda proto uložila ministrově obchodu, aby v úzké spolupráci s příslušnými ministry řídícími výrobní resorty zpracoval konkrétní program vedoucí k postupnému odstranění nedostatkovosti na vnitřním trhu. Nízký zájem spotřebitelů o některé výrobky z tuzemské produkce svědčí o nedostatečné a pomalu probíhající inovaci. Inovace sortimentu v některých skupinách spotřebního zboží je dosud zajišťována převážně dovozem, zatímco u tuzemské výroby je málo výrazná, bez zásadnějšího zvýšení užitné hodnoty. Musíme proto zajistit, aby naši spotřebitelé mohli za poctivě získané prostředky nakoupit to, co požadují, zboží kvalitní, s vysokými užitnými a estetickými vlastnostmi.“ [1]. Zde se implicitně konstatuje zaostávání československé socialistické ekonomiky, protože moderní inovované výrobky v některých skupinách spotřebního zboží bylo nutné zajistit dovozem, zatímco inovace u tuzemské výroby je málo výrazná, bez zásadnějšího zvýšení užitné hodnoty. Ovšem skutečně rozhoduje o tom, zda se dané zboží prodá, jen jeho inovování? Hádám, že

inovovaný povoz by asi dnes většinu lidí na rozdíl od automobilu zřejmě neoslovil a celkem by se tedy moc nekupoval.

Nepochopení toho, že lidská společnost a trh je dynamickým systémem, a že trh má sice tendenci směřovat k rovnováze (tzv. ergodicita), ale je z ní opět a opět vychylován, vedla Zdeňka Krče k prohlášení, že: „V pětiletém plánu vytváříme předpoklady pro zajištění rovnovážného trhu potravin a pro rozšíření nabídky průmyslového spotřebního zboží. Naším cílem je dosáhnout vyrovnaného uspokojení potřeb všech sociálních a příjmových kategorií. To na jedné straně znamená zabezpečovat nabídku základních druhů zboží v nižších cenových polohách. Na druhé straně jde i o to, aby na trhu byl i vyšší podíl vysoce kvalitních, módních a luxusních výrobků v pestrém a bohatém sortimentu.“ [2]. Stav trhu potravin bude za pár let jinde a určitě nebude v rovnováze. Tato citace je ještě zajímavá tím, že rezignovala i na ideál rovnosti [3] a šla proti duchu standardizace, která je pro centrálně plánované hospodářství žádoucí (viz dále). Zdeněk Krč volal i po tom, aby obchodní organizace daleko více než dosud prohlubovaly součinnost s výrobou při průzkumu trhu [4]. Chyběly prostě náležité informace o skutečných potřebách spotřebitelů. Respektive jak tyto potřeby správně odhadnout, což je činnost, při které podnikatel nebo jím pověřená osoba riskuje vlastní majetek a čelí riziku omylu a ztráty majetku, což pak vede i k uvolnění výrobních faktorů včetně práce, tedy k jejich nezaměstnanosti. Podnikatelé tedy čelí nejistotě. Omyl a ztráta však představují užitečnou informaci, protože říkají, že tudy to nejde.

Na 4. schůzi ČNR vystoupil komunistický poslanec a předseda Českého svazu spotřebních družstev Josef Prchal, který adresně uvedl, co konkrétně chybí v obchodech, chyběla nejen nejrůznější elektronika, ale i drobné věci: „Neuspokojení dodávek stolních a přenosných barevných televizorů vedly a vedou nejen k vysoce neuspokojené poptávce, ale mají také dopad na výsledky plnění plánu maloobchodního obratu. Moderní audiovizuální technika na trhu chybí a dodávaná rádia, magnetofony a radiokombinace se nesetkávají vždy se zájmem spotřebitelů. Problémy trvají i v zajištění žádaných strojírenských výrobků, což je zvláště patrné u mrazniček, ale i nástrojů, nářadí, automatických praček s vrchním plněním, náhradních dílů, ale i dodávek jízdních kol a šicích strojů. Rovněž nedostatek je u některých stavebních materiálů, těžkých lepenek, dveří a dalších.“ [5]. Tento poslanec také upozornil, že zahraniční trh je zásobován na úkor vnitřního trhu: „Ministerstvo obchodu, ČSSD spolu s obchodními organizacemi usilují, aby uspokojování poptávky a realizace maloobchodního obratu byla v žádoucí struktuře, aby nebylo ohroženo plnění základních záměrů plánu v oblasti prodeje průmyslového zboží a vylepšení sortimentu u potravin. Je však nutné otevřeně prohlásit, že mnohé z nedostatků na vnitřním trhu pramení z přežívajícího vztahu výroby k obchodu v dodavatelsko-odběratelských vztazích, kdy všechna dosud prováděná opatření ke zlepšení stavu se ukázala jako málo účinná i k zahraničnímu obchodu, kterému dává výroba značnou přednost před vnitřním trhem.“ [6]. Jenomže vývoz zejména do nesocialistických zemí byl nutný pro získání deviz a možnost dovozu pokročilých výrobních a spotřebních statků, a to včetně moderních lékařských přístrojů (viz kapitola o Praze). Z této citace je také dobře patrné, že výroba se mýjela s požadavky trhu.

Socialistický poslanec a svého času i generální tajemník „Československé socialistické strany“ Jiří Fleyberk pak na stejné schůzi uvedl, že: „Ať již jednáme o státním plánu a rozpočtu nebo o jiných věcných problémech z oblasti činnosti národních výborů, poukazují poslanci soustavně na některé vážné problémy materiálně technické základny národních výborů. Uvedu například nedostatek materiálů pro opravy a údržbu, náhradních dílů pro služby a autoopravárenství, rozpory v krytí nezbytné potřeby vozidel, která představuje často prostou obnovu stávajícího vozového parku, špatnou kvalitu některých stavebních materiálů dodávaných velkým stavebnictvím nebo asfaltů pro opravy komunikací apod.“ [7]. K autoopravárenství viz poslední část této kapitoly.

I na 5. schůzi ČNR ze dne pondělí 30. března 1987 zaznělo to, že socialistické (veřejné vlastnictví výrobních faktorů) hospodářství neplnilo adekvátně potřeby spotřebitelů. Komunistický poslanec František Marienko uvedl, že sice například obchodní organizace ve spolupráci s výrobními organizacemi zpracují hlavní směry inovace spotřebního zboží i koncepce rozvoje vybraných sortimentů, ale dosavadní výsledky však neodpovídaly představám ani potřebám rozvoje trhu: „Nabídka nových, technicky i ekonomicky dokonalejších výrobků je neuspokojivá a úroveň vnitřního trhu v tomto směru zaostává za průmyslově vyspělými zeměmi. Tento stav se projevuje především u elektrotechnického zboží a strojírenských výrobků, ale i u celé řady dalších druhů spotřebního zboží. Mimo to chybí i mnoho výrobků, u nichž jsme byli v minulosti tradičními výrobci, jako jsou např. malolitražní motocykly apod.“ [8]. Za pozornost stojí, že je zde samotným komunistou a poslancem konstatováno zaostávání za průmyslově rozvinutými zeměmi!

Tentýž uvedl, že: „Je jistě mnoho cest a způsobů, jak tuto situaci řešit. Osobně jsem toho názoru, že není v silách naší ekonomiky rozvíjet další výrobní odvětví jen proto, aby vše, co chybí pro výrobní spotřebu nebo pro zabezpečení vnitřního trhu, jsme řešili domácí výrobou. Stávající šíře sortimentu výrobků je již nad poměry a možnosti našeho státu a každé další jeho rozšiřování by zcela zákonitě bylo na úkor efektivnosti výroby a vedlo by k dalšímu prohlubování již dnes neuspokojivého stavu v dodavatelsko odběratelských vztazích i nepříznivé situace v oblasti náhradních dílů.“ [9]. K šíři sortimentu výrobků za socialismu uváděl ekonom W. Eucken následující postřeh: „Plánovací úřady zvládají své řídicí a hodnotící úkoly relativně lépe, když se v malém počtu podniků vyrábí zboží masové spotřeby, s malým počtem typizovaných surovin a výrobních postupů. Relativní stejnorodost zemědělské výroby také vysvětluje, proč lze zemědělství centrálně plánovat relativně snadněji než průmysl. Tak vedla centrálně řízená ekonomika k tomu, že se nejen uskutečnila typizace a normalizace, ale že byly při nové výstavbě všeobecně preferovány podniky s největším rozsahem produkce.“ [10]. Preferují se tedy velké podniky a omezený masově vyráběný sortiment výrobků. Tak se omezuje nutnost objevovat kvanta informací a nutnost využívání již známých kvant informací, zároveň dochází k zhoršení v uspokojování potřeb spotřebitelů, ke vzniku přebytků a nedostatků zboží a služeb a k masovému plýtvání vzácnými výrobními faktory. Společnost je finálně chudší, než by byla za existence soukromého vlastnictví výrobních faktorů.

O přebytčích (stavu zásob) se zmínil na 6. schůzi ČNR v úterý 30. června 1987 ministr financí ČSR a komunista Jiří Nikodým, že: „Zatímco v resortu ministerstva zemědělství a výživy tento vývoj byl v podstatě ovlivněn nižší zemědělskou produkcí, vývoj zásob v obchodě měl naprosto rozdílné kvalitativní podmínky. Důvody na jedné straně spočívaly v omezení dodávek některých výrobků pro vnitřní trh a tím ke snížení normativů u řady položek, na druhé straně ve výrazném zvýšení doprodejových akcí, které byly k očištění zásob organizovány. Doprodejní akce v roce 1986 nabízely zboží za 2.1 mld Kčs, což bylo o 900 mil. více než v roce 1985. Úspěšnost těchto doprodejů nebyla stoprocentní a část nerealizovaných prodejů se projevila v nárůstu zásob partiového zboží. Výrazná nerovnoměrnost vývoje zásob u hospodářských organizací a zejména skutečnost, že k jejich poklesu došlo až v závěru roku, svědčí o tom, že problematice jejich řízení a usměrňování v souladu s plánem a úrovní výroby je třeba neustále věnovat pozornost jak z úrovně podniků, tak centrálních orgánů.“ [11].

Nedostatky ve službách

Místopředseda ČNR Josef Kaňa se na 2. schůzi ČNR vyjádřil ke službám a dle něho (respektive dle XVII. sjezdu KSČ) zde bylo třeba urychleně řešit nápravu, a to ať již jde o přizpůsobení a rozšíření placených služeb v souladu s rostoucí životní úrovní obyvatelstva, jejich dostupností, kvalitou i pohotovostí a přizpůsobováním vyššímu stupni technické vybavenosti domácností. Nemělo by se dle něj proto stávat, aby majitel spotřebiče chodil od jedné opravy k druhé a narážel na bariéru neochoty i nedostatek náhradních dílů a součástek [12].

Na 4. schůzi ČNR prohlásil ministr financí ČSR Jiří Nikodým, že: „I když se v práci místních zastupitelských sborů mnohé zlepšilo a zvýšila se její cílevědomost a účinnost, stále ještě přetrvávají nedostatky. Vidíme je zvláště v organizaci a řízení placených služeb. Jde zejména o nízkou kvalitu, dlouhé dodací lhůty, nevhodnou otevírací dobu provozoven. Opodstatněné výhrady jsou i k veřejnému stravování, městské hromadné dopravě a spokojení nemůžeme být ani s veřejně prospěšnými službami. Letos zvolené národní výbory, jejich poslanci, aktivisté i pracovníci by měli činnost na těchto úsecích lépe organizovat a cílevědoměji kontrolovat. Vždyť úroveň v těchto oblastech je výmluvnou vizitkou účinnosti jejich celkového působení.“ [13].

Na 6. schůzi ČNR si tentýž posteskl, že: „Pokud jde o výsledky jednotlivých odvětví řízených národními výbory, ne všude můžeme být spokojeni. Neustále slyšíme oprávněnou kritiku na placené služby, veřejné stravování, bytové hospodářství, městskou dopravu, zdravotnictví i na situaci v dalších úsecích včetně veřejně prospěšných služeb. Přitom právě do rozvoje terciárního sektoru národního hospodářství, který je jim svěřen do řízení a správy, vkládáme miliardové částky. Tak např. na oblast bytového hospodářství bylo v r. 1986 vynaloženo 8,8 mld Kčs. Průměrné náklady na jednu bytovou jednotku dosáhly v ČSR 8021 Kčs, z toho platil stát 3510 Kčs.“ [14]. Za půlroku se tedy toho moc nezměnilo. Jistě část těchto financí (přesněji

výrobních faktorů) přišla vniveč, když byla vynaložena na služby, které kryly málo intenzivní potřeby obyvatel.

Komunistická poslankyně Gertruda Hambalčíková na stejné schůzi uvedla na téma služeb, že: „Z pohledu plnění státního plánu na úseku místního hospodářství, dopravy, silničního hospodářství a automobilového opravárenství byly splněny materiální i finanční ukazatele plánu. Ve všech oborech byl zaznamenán růst produktivity práce, dosaženy úspory pohonných hmot i materiálu. Přes toto úvodní kladné hodnocení uplynulého vývoje nebylo však ani zde vše v pořádku. Mezi nedostatky patřila především otázka kvality. Dokladem toho byly i časté stížnosti cestující veřejnosti na zabezpečení dopravních služeb, nízká kvalita staveb a oprav silniční sítě i vysoký počet reklamací na opravy vozidel v autoopravnách a pomalé přibližování služeb občanům jak z časového, tak i místního hlediska při zajištění dostatečné kapacity. Jak jistě všichni víme z tisku i rozhlasu, právě problematikou služeb se v nedávné době zabývalo i předsednictvo ústředního výboru Komunistické strany Československa. Kriticky zhodnotilo dosavadní stav i vývoj a přijalo řadu opatření k nápravě.“ [15]. Splnění plánu, produktivity práce a úspor tedy neznamenal splnění potřeb spotřebitelů! Nelze se tedy dívat jen na plnění plánovaných ukazatelů.

6.3 Nedostatky v zemědělské produkci

Na 3. schůzi ČNR ze dne 20. října 1986 socialistický poslanec a pozdější krátkodechý ministr zemědělství a výživy ČSFR MVDr. Oldřich Burský uváděl, že dle něj zemědělská produkce v posledních 15 letech pronikavě rostla a postupně se rozšiřovala i potravinářská výroba. V tehdejší době měli mít občané k dispozici dostatečný sortiment potravinářských surovin i hotových výrobků. Spotřeba masa dosáhla 84,5 kg, mléka a mléčných výrobků 250 kg, obilovin a výrobků z nich 112 kg, cukru 38 kg, brambor 85 kg a vajec 330 kusů na hlavu [1].

Avšak na stejné schůzi bezpartijní poslanec Josef Blín už tak optimistický nebyl. Uvedl sice, že bylo v 7. pětiletce v zemědělství dosaženo předstihu rostlinné výroby před živočišnou a obě tato odvětví rychle obnovila dynamiku svého rozvoje. Také úsilí o zvyšování soběstačnosti v produktech mírného pásma přineslo pozitivní výsledky. To vše mělo spolu s plněním úkolů v potravinářském průmyslu vytvořit dobré předpoklady pro zásobování obyvatel potravinářskými výrobky, ale: „Přes obecně příznivý trend však nelze přehlédnout některé přetrvávající problémy a nově vzniklé nedostatky, které nejsou v souladu se stabilním a vcelku dobře zásobeným trhem potravin. Vážné je na tom to, že si vždy plně neuvědomujeme, že to dobré a pozitivní lidé přijímají jaksi samozřejmě, ale naopak citlivě reagují na to, co se nám v práci nedaří. A právě s tím se my jako poslanci setkáváme na pracovištích i ve volebních obvodech... Je totiž značný rozdíl mezi sortimentem potravin vyráběných, event. který je možné vyrábět v potravinářském průmyslu, a tím, který je možno obdržet v prodejnách. Samozřejmě nechci to klást za úkol obchodní inspekci, neboť to jsou věci řídicích pracovníků z výroby a z obchodu. Domnívám se však, že v souladu s tím, že inspekce má též

sledovat stanovený sortiment, že zde též může získat řadu poznatků, které by měla dát k dispozici právě těm, co tok potravin i ostatních výrobků na trh zabezpečují a řídí. Mám za to, že formulace sledovat stanovený sortiment by neměla být vykládána a uplatňována tak, aby se sortiment stabilizoval nebo dokonce snižoval. Myslím, že naopak jak u výrobků, tak i v obchodě by měla inspekce působit k jeho rozšiřování.“ [2].

Problém je, že trh není nikdy nějak extra stabilní, protože preference spotřebitelů nejsou stabilní. Je sice pravdou, že veškerý společenský nesoulad se projevuje jako zisková příležitost, která jakmile je rozpoznána a využita podnikateli, mizí a spontánní proces koordinace je spuštěn. Což vysvětluje tendenci k rovnováze (ergodicita) přítomnou v každé reálné tržní ekonomice, ale zároveň platí, že: „Podnikatelé neustále generují nové informace, které jsou principiálně subjektivní, praktické, rozptýlené a obtížně sdělitelné.“. A to není vše: „Jinak řečeno, podnikatelský čin sestává v podstatě z tvorby a přenosu nových informací, které nutně mění obecné vnímání možných cílů a prostředků každého jedince ve společnosti. Tato modifikace zase dává vzniknout nesčetným nově vzniklým nesrovnalostem, které pro podnikatele představují nové ziskové příležitosti, jež tito podnikatelé objevují a koordinují. A tímto způsobem celý proces dále pokračuje. Je to dynamický, nikdy nekončící proces, který se neustále rozšiřuje a podporuje civilizační pokrok...“. Podnikatelské informace či znalosti v důsledku toho, že jsou vždy subjektivní a nemohou být tedy dány, protože musí být vytvářeny a generovány při rozpoznávání ziskových příležitostí (tj. když si podnikatelé všimnou v neustále se měnící konsolaci tržních cen existence nesrovnalostí nebo nesouladů, kterých si dříve nikdo nevšiml), nemohou být alokovány na základě nákladů a výnosů, protože pokud podnikatelé informace neobjeví, nikdo nezná jejich hodnotu [3]. Shrnutí trh má tedy tendenci směřovat k rovnováze (ergodicita), ale je z ní opět a opět vychylován. Jde o dynamický a nikoliv statický proces.

Dále je z řeči poslance Josef Blína patrné, že to co se vyrábělo, se často nedostalo na pulty prodejen. To značí, že tyto potraviny byly rychle vykoupeny, protože jich byl nedostatek. Nedostatek vede dříve nebo později k ustavení černého trhu, který odčerpává další a další produkci z legálního trhu. Ostatně sám poslanec ve stejné řeči uvedl na adresu nového zákona o obchodní inspekci, že by měl tento vytvořit předpoklady pro zvýšení úrovně služeb, prognózování požadavků trhu, a že bude též působit ke zlepšení pestrosti nabídky na trhu i k zabezpečování nabídky zboží po celou prodejní dobu atd. [4]. Ovšem jak si představoval prognózování požadavků trhu pomocí inspekce, už poslanec nevysvětlil. Pokud se týká toho, co by mohlo být eventuálně vyráběno, tak zde zřejmě půjde o nedostatky v dodávkách komplementárních statků (možná i selhání jediného muže), které jsou nutné k výrobě daného produktu, čili opět je zde jistá diskoordinace na trhu (viz i dále). Jak bylo již uvedeno, tak pro veřejné vlastnictví výrobních faktorů je výhodná standardizace a omezení počtu produkováných statků.

Velmi dobrým příkladem, který zaznamenává diskoordinace v dodávkách komplementárních statků, a to i

v podobě přebývajících komplementárních statků, je řeč komunistického poslance Josefa Podlešáka: „Přes tyto pozitivní jevy jsou však některé věci, kterým bude třeba věnovat pozornost. Mám na mysli např. otázku lnu. Zemědělství ho vyrábí dost. Realizovalo požadavky plánu, tj. nároky společnosti. Ale výroba tohoto množství zřejmě činí zpracovatelskému průmyslu potíže. Čili len se vyrábí na sklad a jsou ho několikaleté zásoby. Myslím proto, že budeme naši pozornost zde orientovat na to, aby se ani zemědělská produkce takto bez zabezpečení užití nevyráběla. Jsou i jiné příklady ne zcela domyšlených výrob, kdy jedna část produkce je žádána a to, co je nutné s ní současně vyrobit, nemá užití. Např. chov ovcí. Vlnu potřebujeme, ale pro skopové maso není dostatečný odbyt...Vážná i nadále zůstává otázka s obaly a obalovou technikou pro potravinářský průmysl. Jsou to věci všeobecně známé, a několikrát zde řečené. O nich nechci podrobněji hovořit.“ [5]. Vidíme zde, že len se vyráběl podle plánu, ale na sklad. Nebylo pro něj nalezeno vhodné užití. Požadavek na ne-produkci dalšího lnu, je totožný s požadavkem na přesun výrobních faktorů, včetně práce do jiného užití. Tj. výrobní faktory by musely projít dobou určité nejistoty. V dnešních komunistických „Haló novinách“ se občas vyskytují články na téma úchvatného nárůstu produkce v období vlády lidu. Příklad s lnem však jasně ukazuje, že taková objemová srovnání nemají valný význam. Vyprodukovaný len zde byl pouze plýtváním vzácných výrobních faktorů (jejich množství není omezené). Takováto produkce měla pramalou hodnotu. Ve skutečnosti stála další náklady na skladování velkých zásob lnu a na jeho zabezpečení, což stojí další výrobní faktory. Utopené výrobní faktory na produkci lnu a jeho skladování nemohly být již vynaloženy jinde – na uspokojování urgentnějších potřeb spotřebitelů. Třeba na řádné obaly pro potravinářský průmysl, na které se buď (tedy ze začátku) zapomnělo anebo na ně nebylo dostatečné množství výrobních faktorů. Kvantitativní nárůsty produkce jsou tedy velmi málo pozoruhodné a jsou zavádějící. Anebo měly být výrobní faktory použity třeba na produkci dalšího vepřového masa (viz dále) apod. Na tomto, ale i jiných příspěvcích je patrná značná těžkopádnost socialistické ekonomiky a velká setrvačnost i při rozhodování, které jsou založeny na již objevených informacích. Poslanec Podlešák ve své řeči také zaměnil plánovací komisi a politiky za společnost. Prosazení nové myšlenky do státního plánu trvalo až 7 let [6].

Dalším příkladem z oblasti zemědělství je řeč lidoveckého poslance Josefa Meiera. Tento poslanec si také všímá kvality produkce a klade nároky na další komplementární výrobní statky: „Někdy se říká, že je relativní přebytek mléka. Ve výboru jsme hovořili o tom, že bude třeba posoudit dosavadní způsoby jeho užití a zvýšit úsilí při výrobě sortimentu zejména sýrů a mléčných mražených výrobků. Mnohé bude třeba udělat také v dalším zvyšování jeho kvality. Pro zajištění tohoto správného požadavku bude ale třeba mít dostatečné množství dojící a chladičské techniky. Bude to také vyžadovat zvyšování kapacity u mlékárenského průmyslu a možná udělat i nějaká opatření v obchodní síti pro skladování a nabídku sýrů a dalších mléčných výrobků. Ve výboru ČNR pro zemědělství a výživu jsme se s ministrem soudruhům Vaňkem shodli na tom, že připomínky o nadbytku mléka jsou nesprávné a že bude uděláno vše pro jeho plné využití a další zkvalitňování.“ [7]. Pokud připomínky byly nesprávné, tak na co dělat opatření? Že by double thinking? Za

pozornost stojí, že další výroba se měla dle poslance plánovat podle toho, co se již vyrobilo a co přebývalo a ne podle potřeb spotřebitelů.

Dle téhož poslance byl výrobní fond u potravinářského průmyslu (jak bylo známo) zastaralý a existovaly problémy u některých druhů potravin s odbytem. Šlo například o již několika letý problém s odbytem lihovin zejména družstevních druhů. Opět vidíme, že objemové ukazatele nejsou dobrým vodítkem. Poslanec vzpomenu i jednu diskoordinaci ve výrobě komplemetárních výrobních statků v zemědělství: „V zemědělské výrobě začíná poněkud vystupovat problém vyšší zaplevelenosti pozemků. Je to zejména u některých druhů plevelů. Zčásti je to v celkovém nedostatku prostředků chemické ochrany, zčásti v tom, že dosavadní prostředky buď na ně nepůsobí, nebo přestaly dost účinně působit. To by vyžadovalo podívat se na skladbu postřiků a na jejich množství. Jsou však i případy, kdy se v některých situacích šetří nevhodně s naftou a vypouštějí se některé agrotechnické operace a v důsledku toho se také zvyšuje zaplevelenost. Ale stále častěji se setkáváme s tím, že na nezemědělské půdě plevel krásně bují a jsou zdrojem, z něhož se plevel neustále rozšiřuje. Při projednávání rozpočtu na příští rok jsme narazili na otázku profinancování fondu intenzifikace u státních statků a u potravinářského průmyslu. Samozřejmě chápeme, že je nutné zabezpečit vládní usnesení, které upravuje vztah resortu ke státnímu rozpočtu. Výbor ovšem má za to, že právě u státních statků a zejména v celém potravinářském průmyslu je třeba více investovat a ne zde odčerpávat finanční zdroje.“ [8]. Jak již bylo dříve uvedeno v kapitole o Praze, tak rozpočet byl napnut k prasknutí. Stejně tak chyběly volné (nevyužité) výrobní faktory (zdroje) včetně práce. Neexistovalo ani kritérium podle čeho rozhodnout, které potřeby jsou nejurgentnější a je nutné je uspokojit nejdříve – nemohla být provedena ekonomická kalkulace.

Komunistka Gertruda Hambalčíková hovoří

Na závěr části o nedostatcích uvedeme citaci komunistické poslankyně Gertrudy Hambalčíkové, je totiž velmi výživná a zaslouží si zvláštní pozornost. Nejprve, co se týče potravin: „Dále bychom mohli také konstatovat, že došlo i k uspokojení spotřebitelské poptávky, neboť dosud rozhodující ukazatel plnění maloobchodního obratu byl nejen splněn, ale i překročen. Všichni, nebo alespoň většina z nás, však víme, že realita je trochu jiná a rozpor v nabídce a poptávce trvá. Je zřejmé, že stávající systém plánování a plnění dodavatelsko-odběratelských vztahů, jak se v praxi realizuje, tyto disproporce nevyřeší ani přes zvýšený tlak obchodu na výrobu. Z přehledu nabídky potravinářského zboží již delší dobu konstatujeme, že trh je stabilizován a základních potravin dostatek. Přes tento pozitivní stav, který se zásluhou obchodu i výroby podařilo vytvořit, za což jim patří uznání, ale se kterým se nelze do budoucna spokojit, je nutné, aby obchodní organizace i organizace zemědělsko-potravinářského průmyslu ve vzájemném tlaku, ale i spolupráci působily na kvalitu vnitřního trhu a šíři jeho nabídky. Jeden z problémů, který přetrvává a vyvolává nespokojenost našich občanů, je v nabídce hovězího a vepřového masa. Vyšší poptávka po

vepřovém mase je dána nejen národní zvyklostí, ale i jednodušší, snažší a rychlejší úpravou. Nám, poslancům i našim občanům, je zřejmé, že výroba hovězího masa je z celospolečenského pohledu racionálnější i lacinější. Tento fakt sám o sobě však nezmění poměr poptávky a tím i spotřeby v žádoucím směru. K tomu by patrně přispěla účinná cenová úprava hovězího masa i jeho jednotlivých druhů [9]. Výroba tedy nebyla schopná se setkat s poptávkou. Rovněž je zde opět patrné, že formální naplnění plánovaných kritérií neznamená uspokojení poptávky spotřebitelů.

Historik peněz Roman Vondra se zmiňuje o tom, že cenová hladina se v době socialismu od roku 1953 přece jen podstatným způsobem posunula. Ale hlavně uvádí pro 80. léta 20. století ceny různého zboží. Konkrétně pro ceny masa uvádí, že hovězí přední se stále drželo na ceně 17 korun za kilogram, další druhy masa však dle něj enormně podražily: „Hovězí zadní i vepřové přišlo na astronomických 46 Kč za kilogram. A to při tehdejších mzdových relacích znamenalo totéž, jako kdybychom dnes za kilogram masa platili 500 Kč.“ [10].

Poslankyně Hambalčíková se zabývala i tzv. průmyslovým zbožím, kde byl problém zdá se dost velký: „Méně dobrý stav v uspokojování spotřebitelské poptávky je na trhu průmyslového zboží. Plánované tempo předstihu prodeje průmyslového zboží před potravinářským bylo sice dosaženo a překročeno, ale poptávka zůstala neuspokojena... Zejména na úseku dětského textilu a obuvi i textilu pro mladou generaci se disproporce mezi plánovanými potřebami a reálnými dodávkami ještě více prohlubují. Není jistě nutné, abych zde uváděla jednotlivé druhy zboží, které ještě nekupujeme, ale sháníme, což známe z vlastních zkušeností i z připomínek z volebních obvodů. Naši občané však právem chtějí i výrobky nové, inovované. Jaký byl stav v dodávkách nových výrobků v roce 1986, nejlépe dokumentuje několik čísel, která zde uvedu. Na celkový požadavek ve výši 14,4 miliardy korun byl výrobou potvrzen objem v hodnotě 8,6 miliardy korun a skutečně bylo dodáno nových výrobků jen za 6,8 miliardy korun. To znamená, že smluvně potvrzený objem byl vykryt pouze na 79 %. Nejnižší plnění se přitom projevilo u resortů strojírenství a elektrotechniky. Resort federálního ministerstva všeobecného strojírenství splnil potvrzené dodávky pouze na 39 % a resort federálního ministerstva elektrotechnického průmyslu pouze na 60 %. V porovnání s požadavky obchodu je plnění ještě horší. Vztah mezi skutečnými dodávkami a požadavky obchodu byl splněn na 47 %. Myslím, že tuto skutečnost minulého roku není třeba dále komentovat [11]. My si jeden komentář neodpustíme, jak uvidíme totiž dále (a již jsme vlastně viděli) tak, to že se splnilo něco na 79 % neznamenal, že vše z těch 79 % procent bylo funkční. A ani to neznamená, že to bylo obyvatelstvem žádáno.

6.4 Nedostatečná kvalita zboží a služeb

Kvalita a standardizace

Dnes řada lidí prohlašuje, že komunistické výrobky byly sice nedostatkové a někdy i zastaralé, ale byly prý kvalitní. To je samozřejmě někdy možné, ale je běžné, že lidé se neřídí pouze kvalitou. Často má význam

cena a i jiné parametry. Často (ne ovšem vždy) platí, že za vyšší kvalitu je nutné si připlatit. Cena kvalitních surovin, výrobních prostředků (kapitálových statků) a jiného vybavení má totiž tendenci ovlivňovat výši nabídky daného statku, a tak i jeho cenu na trhu [1]. Někdo preferuje kvalitnější potraviny, a tím pádem si za ně musí připlatit. Jiný preferuje cenu a kupuje levnější a méně kvalitní potraviny, a to i přesto, že kvalitnější a dražší potraviny jsou k dispozici. Vliv mají i jiné věci než je cena a kvalita. Například někdo může být zvyklý měnit tričko nebo mobil co dva roky, a proto nepotřebuje bůhví jak dlouhou trvanlivost u těchto produktů. Jiný nosí kapesní hodinky kvůli ekzému jen v době parna a nepotřebuje tedy mechanické kapesní hodinky za 2 500 Kč a více. Jiného zajímají doprovodné akce, dalšího značka, třetího ochota obsluhy etc. etc. Na toto samozřejmě reagují podnikatelé ve snaze vydělat a snaží se uspokojit tyto potřeby spotřebitelů. Výsledkem je poměrně vysoká pestrost produkce v různé kvalitě. To je také důvod, proč třeba nemohou uspokojit občany dva či tři výrobky v nějaké kategorii (na svého času velmi socialistickém Novém Zélandu měli svého času v obchodech jen dva druhy ledniček). Taková produkce ponechává mnoho lidí nespokojených anebo jen zpolu uspokojených. Samozřejmě ani pestrost nebude v systému soukromého vlastnictví výrobních faktorů nekonečná. Bude se vyrábět třeba 20 výrobků v dané kategorii, ale nebude se třeba vyrábět výrobek v dané kategorii, který poptává na celém trhu třeba 30 lidí. Pokud tedy tito lidé nejsou ochotni zaplatit kusovou výrobu, koneckonců řada výrobků se vyrábí po kusech – třeba lodě, kovové mosty, některá jízdní kola, nábytek apod.

Ke standardizaci napsal ekonom W. Eucken, že: „Je důležité si uvědomit, že již od prvních plánovacích fází se stane nezbytností standardizace zboží. Uspokojit požadavky například obuvního úřadu je tím obtížnější, čím více druhů a typů obuvi se má vyrobit. Centrální plánování vyžaduje standardizaci.“ [2]. „Centrální plánování předpokládá standardizaci a pevné normy pro výrobky. Pro plánovací úřady je nemožné brát plně do úvahy nespočetné a neustále se měnící individuální potřeby spotřebitelů, poskytovat širokou škálu obuvi nebo oblečení a dostat ho k těm, kdo je chtějí nejvíce a adaptovat plán vzhledem k měnícím se potřebám. Centrální pokyny se vydávají tím snáze, čím jsou výroba a spotřeba schematictější. Potřeby spotřebitelů lze snadno redukovat do norem skrze dávkování a přidělování a tím je nekonečná různorodost individuálních preferencí eliminována.“ [3]. Na tom je velmi dobře ilustrován problém s nedostatkem informací, kterým čelí centrální plánovači. Standardizací se omezí počet nutných informací, které je nutné znát, a které je nutné objevit. Odpadá také nutnost se vypořádat s tím, že znalosti jsou implicitní a nesdělitelné (a dynamické). A že přenos sociální informace je zásadně implicitní a subjektivní, a že informace není vyjádřena v explicitní podobě a je přenášena ve velice zkrácené podobě. Odpadá tak také možnost, jak řádně uspokojit potřeby spotřebitelů a výrobců v nižších stádiích výroby (stádiích blíže spotřebě).

Pro ilustraci ve stalinském Sovětském svazu byly nesporné úspěchy při budování těžkého průmyslu a elektrifikaci doprovázeny obecným poklesem životní úrovně obyvatelstva a absolutně nejnižší úrovní produkce spotřebního zboží, i když svůj vliv mělo vedle preferování těžkého průmyslu i porevoluční zničení

soukromého maloprůmyslu a řemesel. Textilní výrobky a potraviny se vyznačovaly neobyčejně nízkou kvalitou. Minimalizace soukromé spotřeby občanů umožnila zároveň vydávat čtvrtinu HDP na průmyslové investice (!) a dostatečně financovat také vzdělávání, vědu a ozbrojené síly [4]. Samozřejmě je nutné dodat, že část lidí v tu dobu trpěla i hladem.

Problémy s kvalitou

Vraťme se však k jednání ČNR a problému kvality. Ze stenoprotokolů se totiž nezdá, že by tehdejší výroba a služby byly příliš kvalitní. Komunistický poslanec Jan Kolářský uvedl na 2. schůzi ČNR dne 3. července 1986, že: „Vítáme proto opatření vlády, která mají za cíl zvýšit nejen dodávky pro vývoz, ale především dosáhnout zlepšení zhodnocovacího procesu v zahraniční směně. Týká se to zejména kožedělných, textilních, sklářských a keramických výrobků, porcelánu, nábytku i konfekce. Zde musí naši výrobci udělat taková opatření, aby jejich výrobky, vyvážené na zahraniční trhy, obstály náročné konkurenci. K tomu bude potřeba v daleko větší míře zvýšit inovační aktivitu, jakost a sortimentní skladbu výrobků. Připomínám to proto, že inovační programy neodpovídají ještě požadavkům, rozsahu a ani tempu potřebné inovační intenzity. Podíl nových výrobků z celkové výroby zboží v minulém roce představoval malou část a z hodnocených výrobků dosáhla celá čtvrtina výrobků standardní úroveň jakosti. To vše se samozřejmě projevilo negativním způsobem na zahraničním trhu, ale ani náš spotřebitel nebyl plně uspokojen. Dokladem toho je nedostatek vkusných, módních výrobků široké spotřeby a naopak zásoby nezajímavého a neprodejného zboží.“ [5]. Zde také mimo problematické kvality jasně vidíme, že došlo k plýtvání, protože dokladem toho byl nedostatek vkusných, módních výrobků široké spotřeby a naopak zásoby nezajímavého a neprodejného zboží. Čili vzácné výrobní faktory včetně práce byly vynaloženy na věci málo potřebné či nepotřebné a na věci žádané se jich o to dostalo méně, protože v daném období je množství výrobních faktorů omezené. Toto je jeden ze zdrojů chudoby socialistických ekonomik.

Nežijeme prostě v ráji. Na skutečném trhu může podnikatel samozřejmě vyrábět nezajímavé a neprodejné statky, ať už proto, že se zmýlil v odhadu budoucí poptávky spotřebitelů nebo protože se mu to líbí, či protože je pomatený atd. Nejprve tedy utratí svoje peníze za suroviny a kapitálové statky, které nechá zpracovat prací do podoby takovýchto statků. Tyto statky mu pak zůstanou na skladu (skladování stojí také peníze) anebo je prodá za méně, než činily náklady na produkci těchto statků. Výsledkem je ztráta na podnikatelově (anebo věřitelově) majetku, na základě této ztráty je pak byznys zastaven, a pokud není (např. z důvodu pomatenosti podnikatele) tak se majetek podnikatele zmenší na tolik, že už tento nebude schopen nakupovat či najímat další výrobní faktory. Samozřejmě pokud dostane dotace, jako tomu bylo v éře chozraščotu u podniků veřejného sektoru, tak může pokračovat ve své výrobě vesele dále. Podobné to bude v systému direktivního plánování, kde dostane výrobní jednotka přímo přidělené výrobní faktory. To bude navíc posíleno i tím, že když bude někdo úspěšný, tak si na něj páni došlápnou a peníze mu seberou.

Nakonec se dojde k obludné úpravě, která částečně nápadně připomíná intervencionistickou současnost: „Je třeba ocenit, že přes uvedené potíže vytváří návrh rozpočtu prostor ke stimulaci rychlejšího zavádění výsledků vědeckotechnického rozvoje do výroby, že počítá i pro příští rok s rezervou na intenzifikaci oprav a údržby spojených s modernizací základních prostředků. Jak ukazují letošní poznatky, podniky této možnosti využívají velice opatrně. Tento opatrnický přístup, který je často kritizován, je ovšem nežádoucím způsobem podporován neustálým odčerpáváním většiny zdrojů z chozrasčotní sféry a přes zdůrazňování důležitosti pětiletky dosud uplatňovaným způsobem hospodaření v rámci ročního plánu a rozpočtu.“ [6]. Nejprve to uregulujeme a obereme téměř k smrti, a poté se to snažíme pracně vzkřísit. Nač se snažit když z toho nic nekápne, a pokud ano, tak nám to seberou a na výkonu jediného muže přece nezávisí.

Zavádění výsledků vědeckotechnického rozvoje do výroby a modernizace základních prostředků představuje vlastně investice do rozvoje produkčních schopností ekonomiky (tj. nikoliv investice udržovací – tj. na opravy třeba strojů, budov, nástrojů apod. – které pomáhají udržet stávající strukturu výroby). Potíž v případě socialistického hospodaření (veřejného vlastnictví výrobních faktorů) je to, že není možné v tomto typu hospodaření určit z hlediska potřeb spotřebitelů, které investice a kam mají být provedeny. To nám osvětlí vynikající pozorovatel a ekonom W. Eucken: „Donucovací síla za ekonomickou kalkulací: Cenový systém v tržní ekonomice není pouze měřítkem vzácnosti nebo aparátem ekonomické kalkulace...Cenový systém je také kontrolním mechanismem, který má velikou donucovací sílu. Pokud náklady převyšují výnosy, potom tento rozpor v dlouhém období přirozeně přinutí firmu změnit své chování nebo úplně skončit. Vyjádřeno jiným způsobem, pokud je cena výrobních faktorů nezbytných k vyprodukování zboží vyšší než je cena při prodeji tohoto zboží, pak musí nastat změna. Ale v centrálně plánované ekonomice tato hodnocení hrají odlišnou úlohu. Například: během války [druhé světové války v Německu, pozn. autora] byla v Hannoveru postavena továrna na hedvábí. I z hrubého agregovaného ohodnocení bylo jasné [často to však jasné není, pozn. autora], že toto místo je nevhodné, a že továrny v Krefeldu produkují hedvábí s daleko menšími nároky na zdroje všech druhů. Spotřebování železa, cementu, strojů a lidské práce na postavení továrny v Hannoveru byla zbytečná a chybná investice. Tyto výrobní faktory by našly lepší uplatnění při jiném využití, což bylo jasné již z hrubých agregovaných dat. Přesto díky osobnímu zásahu jedné ze stranických špiček bylo rozhodnutí postavit továrnu prosazeno. V tržní ekonomice by továrna v Hannoveru byla brzy vyhodnocena jako neúspěšná investice a musela by být uzavřena. V centrálně plánované ekonomice, kde nefunguje žádný takový automatický proces selekce špatných investic, tato továrna mohla být nejen postavena, ale také udržována v provozu. Tato agregovaná ocenění prováděná centrální autoritou za sebou zkrátka nemají žádnou ekonomickou sílu, která by je mohla zkorigovat... V centrálně plánované ekonomice je vztah mezi poptávkou (potřebami) a nabídkou docela jiný. Tenze mezi nimi není na trhu nijak efektivně vyjádřena. Poptávka po uhlí nebo železe a veškerém ostatním zboží zde nemá svůj původ v rozličných nezávislých ekonomických plánech jednotlivců. Určení potřeb a směřování produkce je soustředěno do jedné ruky...Možná by se tohle dalo považovat za slabinu centrálně

plánované ekonomiky. Ve skutečnosti je to slabinou pouze tehdy, pokud považujeme maximální uspokojení potřeb populace za hlavní úkol ekonomického systému [viz výše, pozn. autora]. Absence jakékoliv donucovací moci v podobě ekonomické kalkulace je zároveň zdrojem síly, jelikož se díky tomu dá velice snadno dosáhnout plné zaměstnanosti.“ [7]. Jak je patrné z této předlouhé citace, tak v socialistické ekonomice se prosazují i různé lobbistické tlaky (to však platí i o interveccionistické – sociálně tržní ekonomice současnosti).

Pokračujme však dále. Na prakticky úplně stejný problém upozornil na 4. schůzi ČNR dne 10. prosince 1986 komunistický poslanec JUDr. Alois Skoupý. Poslanci při svých poslaneckých průzkumech zjistili, že výrobci často měli ve své nabídce výrobky, o které by mezi spotřebiteli jistě zájem byl (to však mohl poslanec jen odhadovat), ale obchod je neodebíral. Ale: „Naopak, v obchodech jsou vidět výrobky, které nedělají žádnému výrobcu čest a jsou samozřejmě těžko prodejné. Zvyšují objem zásob, který je v resortu obchodu vysoko nad plánovaným stavem. Domníváme se, že tento dlouhodobě oprávněně kritizovaný stav je zapotřebí společným úsilím resortů obchodu a průmyslu, za pomoci dalších orgánů, změnit. Je to jeden z předpokladů pro úspěšné fungování vnitřního trhu a tedy i prvořadý politický úkol.“ [8]. Samozřejmě mít něco v nabídce a něco vyrábět je rozdíl. Výrobě mohly zabránit nedostatky v zásobování komplementárními statky (suroviny, meziprodukty, doprava, reklama, výrobní přípraveky, nástroje, energie atd.), které jsou nutné pro výrobu žádaných výrobků. Jde jak o nedostatky ve smyslu, že něco není, tak i o to, že to něco je, ale v nedostatečné kvalitě (viz i dále). Dále výrobě mohlo zabránit třeba selhání jediného muže či administrativně stanovené ceny výrobních faktorů a spotřebních statků, či direktivní přidělování těchto výrobních faktorů a spotřebních statků. Dále obchodní organizace mají své jisté (dotace) a zákazníci pro ně nejsou prioritou, nač se tedy snažit! Zvláště když o zisk pak ještě přišly. Dále, jak bylo před chvílí uvedeno, je tu černý trh, kam lze dodávat apod. A konečně hypoteticky je i možné, že mít nějaký výrobek v nabídce, který se jinak nevyrábí, mohlo znamenat, že si daná výrobní jednotka šplhla u nadřízených či přímo vladaře.

Tentýž poslanec uvedl ještě, že: „V jednáních výborů v souvislosti s posuzováním náročnosti úkolů pětiletky odezněly i poznatky poslanců k otázkám kvality výroby a výrobků. Nízká kvalita je jednou z vážných příčin nejistot v dodavatelsko-odběratelských vztazích. Má také přímé dopady na nežádoucí zvyšování výrobní spotřeby.“ [9]. To stojí za pozornost, protože náhle se nám ve společnosti založené na jistotách objevila nejistota. Vrhá to i stín na to, zda naplněný plán byl skutečně splněn. Respektive můžeme třeba vyrábět na 110 %, ale pokud máme 20 % nekvalitních výrobků, tak ve skutečnosti plán splněn asi moc nebyl.

Paradoxně neprodané zásoby, čili plýtvání vedlo k ohrožení státního rozpočtu (k jeho špatnému stavu viz kapitola o Praze): „Rizika jsou spojena, jak konstatovali poslanci při jednáních výborů, i v naplňování záměrů daně z obrátu, jejíž objem stagnuje. Souvisí to bezprostředně s kvalitou zabezpečení potřeb obyvatelstva na vnitřním trhu. Plánovitě zakládáme růst osobní spotřeby obyvatelstva, ale pokud se nevypořádáme energičtěji než dosud s kritizovanými nedostatky mezi obchodem a výrobou, nezlikvidujeme neprodejné

zásoby zboží v obchodech a nenahradíme je žádanými výrobky především průmyslového spotřebního charakteru, nevytvoříme základní předpoklad pro realizaci vytyčených záměrů.“ [10]. Tato skutečnost vznikla kvůli tomu, že socialistické hospodářství bylo v našich podmínkách (a většinou i v podmínkách bývalého východního bloku) spojeno s existencí peněz a umělých cen (tj. cen neodrážejících vzácnost), místo toho, aby peníze neexistovaly a zboží a služby byly spotřebitelům přímo přidělovány. Ve svých poznámkách k návrhu stranického programu v roce 1920 samotný V. I. Lenin napsal, že cílem je organizace veškerého obyvatelstva ve výrobní a spotřební komuny a že strana bude usilovat o přípravu co nejrychlejšího zrušení peněz [11]. Uspořádání s penězi ovšem znamená, že je nutné poté, co člověk dostane stanovený příděl, vyměnit nevhodné statky s někým jiným v barterové (a tedy velmi neefektivní a časově náročné) směně anebo je vyměnit pomocí nějakého de facto nelegálního prostředku směny (například cigarety). Čili prostřednictvím černého trhu. Navíc to, že spotřebitelé jsou tak přímo explicitně postaveni před fakt, že dostávají něco, co nechtějí, činí selhání vladařů, kteří přiděly stanovují, zřejmějším. Při existenci peněz nejsou sice také potřeby poddaných plněny, ale lze se vymluvit na práci poddaných vyšší úrovně či nějakého nepřítele lidu, státu nebo říše. Jinými slovy poddaní v druhém případě budou pravděpodobně méně často vinit přímo své vladaře. Vladař totiž není zcela nezávislý na vůli svých poddaných.

K nízké kvalitě a i nedostatkům se dále vyjádřila třeba na 3. schůzi ČNR dne 20. října 1986 i komunistická poslankyně Vlasta Šustrová, která sice konstatovala, že ohlédneme-li se za uplynulou 7. pětiletkou, můžeme jistě říci, že rozšířená nabídka zboží na trhu, rozvoj materiálně technické základny obchodu a vyšší peněžní příjmy obyvatelstva přinesly růst osobní spotřeby občanů a lepší uspokojování jejich potřeb. Avšak dle ní: „Zdaleka však není ještě všechno v pořádku. I z tribuny XVII. sjezdu Komunistické strany Československa zazněla kritika na adresu obchodu. Na plánování a zajišťování dodávek zboží, na nízké technické parametry některých průmyslových výrobků, na problémy v úrovni poskytovaných obchodních služeb, na nedostatek vybraných druhů zboží a především na případy špatné kvality dodávaného sortimentu.“ [12].

Kvalita zemědělské produkce

Ke kvalitě zemědělské produkce se vyjádřil nepříteli lichotivě komunistický poslanec Břetislav Vařečka na 2. schůzi ČNR, který zároveň poukázal na úskalí objemových kritérií: „V souladu se záměry 8. pětiletky usilujeme v družstvech o zabezpečení dalšího přednostního růstu rostlinné výroby. Nejde nám jen o objemové ukazatele. Součástí našeho úsilí je i boj za kvalitu produkce, která u řady plodin neodpovídá našim možnostem a potřebám. Mám zde na mysli nejen opakovaně kritizovanou jakost sladovnického ječmene, cukernatost řepy, konzumní vlastnosti brambor, ale i dalších plodin, včetně kvality objemné píce, kde jsme si vědomí rezerv a nedostatků, a proto tímto směrem zaměříme pracovní iniciativu družstevních rolníků i naši propagační a agitační práci.“ [13]. Sladovnický ječmen slouží k výrobě piva. Asi stěží se dá dnešní pestrost nabídky piva porovnat s tou komunistickou. Nejinak je tomu dnes i u vína. „Nová

encyklopedie českého a moravského vína“ uvádí na jednu stranu, že od konce 60. let až do roku 1984 (na počátku roku 1985 mnoho vinic pomrzlo a muselo být vyklučeno) se postupně zvětšovaly plochy vinic, na kterých hospodařila Jednotná zemědělská družstva (JZD), a že úroveň našeho vinohradnictví snesla i v dobách socialistického hospodaření srovnání s ostatními evropskými vinařskými oblastmi. Ale v tehdejší Československu došlo k uniformitě vyráběných vín, důvodem měla být (srovnej s jiným pohledem W. Euckena o standardizaci výše, který se však nevylučuje s tímto tvrzením) snaha o co největší sklizeň, často na úkor vyzrálости hroznů. A dále: „Na moravských vinicích se v té době dosahovalo průměrné sklizně 6 000 až 7 000 kilogramů hroznů z hektaru. Většina soukromých vinařů však dosahovala sklizní až dvojnásobných [14].

6.5 Projev poslance Očenáška

Projev poslance Očenáška

Komunistický poslanec Antonín Očenášek měl na 3. schůzi ČNR ze dne 20. října 1986 velmi zajímavý příspěvek. V něm uvedl některá důležitá pozorování, ale i konkrétní příklady. Všiml si například nedostatečnosti kontroly a selhání jediného muže: „I když výrobní organizace provádějí opatření k zajišťování a zvýšení kvality výrobků a jejich užité hodnoty, ne vždy se jim to daří. Stále dochází k nedostatkům, a to jak při dodržování technologie výroby, tak i při výstupní kontrole prováděné ve výrobních závodech a dílnách. Nedostatky pak jsou často zdůvodňovány objektivními důvody. V mnohých případech je však příčinou pracovní nekázeň, nízká účinnost řídicí a kontrolní práce vedoucích hospodářských pracovníků a mnohdy snaha po plnění hospodářských ukazatelů i za cenu výroby či expedice nekvalitních výrobků.“ [1]. Již dříve jsem uvedl, že sledování různých měřítek (kritérií) stanovených pro produkci, vede k tomu, že se výrobní jednotka a odpovědní činitelé koncentrují na splnění těchto kritérií a vše ostatní spíše ignorují, protože to odvádí pozornost a vzácné výrobní faktory od dosažení daného měřítka. Čím větší přísnost nadřízených orgánů panuje v otázce dosažení daných měřítek produkce, tím může být klidně situace horší.

Dle tohoto poslance provedli pracovníci České obchodní inspekce v roce 1985 30 819 kontrol. Při kontrolách jakosti zboží byl uložen zákaz jeho prodeje, dodávek nebo použití zboží v celkové hodnotě cca 33 mil. Kčs, a to až do doby jeho přetřídění. Dále bylo zlikvidováno zboží za 2 milióny korun a sleva z ceny byla poskytnuta ve výši 1 600 000 Kčs. V prvním pololetí roku 1986 byl stav obdobný a hodnota zákazu prodeje anebo dodávek spotřebního zboží představovala cca 16 miliónů korun. Poskytnuté slevy byly skoro půl miliónu korun [2]. Kolik to dnes je asi tak peněz? Za roky 1989 až 2012 vzrostla cenová hladina asi 5.25 krát [3]. Jde samozřejmě o hrubý odhad. Za roky 1986 až 1989 jsem se nepokoušel inflaci ani zjišťovat, protože ceny neodrážely vzácnost (i když i dnešní ceny jsou do jisté míry také deformovány). Pro rok 1985 tedy vychází, že při kontrolách jakosti zboží byl uložen zákaz jeho prodeje, dodávek nebo použití zboží v celkové hodnotě

cca 173 miliónu dnešních Kč (bez nákladů na přetřídění apod.) Dále bylo zlikvidováno zboží za minimálně 10.5 miliónu dnešních Kč a sleva z ceny byla poskytnuta ve výši minimálně 8.4 milionu dnešních Kč. Bylo by zajímavé tyto počty porovnat s dnešní situací, bohužel změny v přísnosti kritérií, standardech, normách, práce inspekce, jejího rozsahu, přibytí evropských direktiv, značek shody CE, řady soukromých iniciativ (u nás třeba časopis D test, Peklo na talíři, Nejburger.cz apod.) apod. změnily výrazně kvalitu inspekce tak, že toto porovnání má velmi malý smysl. Navíc je otázkou, zda zbytek zboží, který prošel testy kvality a spadl do některé ze tříd jakosti, byl kvalitní při dané ceně i z pohledu zákazníků, tj. zda se někde pak nehromadil v neprodaných zásobách. Jistě ne všechny statky mohly být zkontrolovány a jistě se nabízela i možnost inspekci zkorumpovat.

Poslanec uvedl také konkrétní příklady nedobré kvality, které zde nyní celé odcitujeme: „Kontrola jakosti smaltovaného nádobí prokázala, že příčinami zjištěných nedostatků ve výrobních podnicích SFINX České Budějovice a NORMA Frýdlant nad Ostravicí bylo především nedodržení technologie výroby a nedůsledně prováděná výstupní kontrola. V obchodních organizacích nebyla na potřebné úrovni kontrola jakosti výrobků při jejich prodeji spotřebitelům. Z těchto důvodů přeřadila např. Státní zkušebna 202, pobočka Jablonec nad Nisou 5 druhů smaltovaného nádobí do III. stupně jakosti. Kontrola jakosti užitkového skla přes splnění opatření přijatých v roce 1984 ukazuje stále nedostatky v jakosti výrobků, jejich značení, balení apod. Chce to zvýšit úroveň vnitřní kontroly, technické kontroly při výstupech ze závodů. Kontrola jakosti a prodeje řeziva v prodejnách Stavebniny spotřebního družstva Jednota, v odbytových skladech a expedičních skladech dřevařských závodů prokázala, že ve výrobních hospodářských jednotkách Dřevařský průmysl nebylo důsledně jednotně řešeno značení a třídění řeziva podle Československé státní normy pro prodej ve vlastní síti, v odbytových skladech a pro prodej v Jednotách. Většina kontrolovaných nákupů byla předražena z uvedených důvodů. Při kontrole jakosti luxusní obuvi a obuvi vyráběné v mimořádné jakosti bylo zjištěno, že jakost těchto výrobků je značně kolísavá. Ve výrobních organizacích by vzhledem k malé sériovosti měla být zabezpečena vysoká jakost. Některé vzory obuvi se značným výskytem vadnosti však svědčí o porušování technologické kázně a o nízké úrovni technické kontroly. Podobně tomu bylo u kožichů a kožešinových výrobků ve Snaze Jihlava, kterou řídí Český svaz výrobních družstev, u výrobků místního hospodářství a dalších výrobců. V našem Východočeském kraji při kontrole jakosti průmyslových výrobků ve 14 prodejnách a ve dvou velkoobchodních skladech podniku Domácí potřeby Pardubice z celkového množství 3 024 ručního nářadí neodpovídalo příslušným normám a tedy jakostním požadavkům asi 16% kontrolovaného zboží.“ [4].

Adresný byl i už zmíněný poslanec A. Skoupý: „Setkali jsme se s případy, kdy např. podnikům ČSAD zbytečně rostou náklady, protože nově dodávané pneumatiky mají zhruba o 1/3 nižší životnost proti dosavadním. Známe konkrétní případy licenčních výrobků, u kterých po náhradě některých elementů z dovozu našimi dodávkami ztrácí výrobek své užitné vlastnosti a je prakticky nepoužitelný. Oborový podnik Karlovarský

porcelán letos hluboko neplní plánované úkoly. Kdyby se kvalita výrobků dostala do normy, asi by takové problémy neměl. Právě u výrobků, které se exportují, vznikají špatnou kvalitou nejen ekonomické škody, ale často dlouhodobé ztráty trhů a zákazníků. V řadě případů se o možných následcích předem ví, a přesto se nedaří jim předcházet. Dochází k případům dodávek nekvalitních surovin i subdodávek, které odběratel nebo finalizující výrobce sice na vstupní kontrole zjišťuje, ale vzhledem k nedostatku těchto dodávek a v zájmu zajištění vlastní plánované výroby tento materiál zpracovává. Z takových příčin vzniká řada zahraničních reklamací např. u osobních automobilů Škoda, nákladních automobilů Tatra a dalších výrobků. S tímto stavem se nemůžeme smířovat. I tady je nezbytné přijmout účinná opatření, jak to odeznělo na posledním zasedání ÚV KSČ.“ [5]. Na svobodném trhu může vyrobit někdo podobné „kvalitní“ pneumatiky nebo prakticky nepoužitelné výrobky. Stěží je však bude schopen na tomto trhu, až na pár počátečních kupců, udat (anebo bude muset jít s cenou hodně dolů a dodávat pro nenáročné zákazníky, o prakticky nepoužitelné výrobky budou mít zájem spíše jen smetiště). Jak je patrné, tak to nebylo tehdy v těchto zlatých časech nijak s jakostí slavné, a to platilo i pro export.

Další problémy s kvalitou

O problémech ohledně kvality se hovořilo velmi konkrétně i na 5. schůzi ČNR ze dne pondělí 30. března 1987. Komunistický poslanec profesor RNDr. Bohumír Rosický, DrSc. PhMr. (zde nešlo uvedení titulů odolat) uvedl, že monopolní subdodavatel dodává finálnímu výrobcí elektronické součástky v takové jakosti, kdy z pěti jsou čtyři vadné: „Setkali jsme se s tím v ZPA Nový Bor - tam v rámci chvályhodné iniciativy "jedno procento zboží do tržních fondů" vyrábějí počítače IQ 150 pro zajištění programu elektronizace na našich školách. Výsledkem je nekvalitní výrobek, s nímž máme vychovávat naši mládež.“ [6]. Zřejmě zde zapůsobil problém selhání jediného muže, problémy se surovinami, zastaralost výrob a neadekvátní technologie. Že však nešlo jen o selhání jediného muže, dokládá na 6. schůzi komunista M. Mrázek: „Domníváme se, že nelze jednostranně, jak se to často děje například ve sdělovacích prostředcích, vidět cestu k řešení jen v činnosti národních výborů všech stupňů. Příkladem může být například pražská Kovoslužba. Dnes je kvalita a úroveň tímto podnikem poskytovaných služeb v některých oborech výrazně negativně ovlivněna naprostým nedostatkem náhradních dílů, a to od našich domácích výrobců.“ [7]. Vliv tedy měly i diskordinace ve výrobě komplemetárních statků, bez kterých nejde poskytnout v odpovídající kvalitě danou službu.

Další komunista a poslanec Václav Michalec na 5. schůzi uvedl: „Zúčastnil jsem se průzkumu v Pardubicích na VŠCHT a ve Výzkumném ústavu organických syntéz a v Přelouči v Tesle. Kam jsme přišli, slyšeli jsme stesky na zastaralé přístrojové a technické vybavení anebo součástky, které mají špatnou kvalitu a spolehlivost. Např. při montáži zesilovače a magnetofonů v Tesle Přelouč jsme měli možnost se přesvědčit, kolik namontovaných součástek se musí zpětně vyjmout a nahradit novými. Výrazně se tak znehodnocuje kvalita finálního výrobku. Donesl jsem do svého závodu prospekty zmíněného zesilovače a magnetofonu a

chtěl jsem spolupracovníkům ukázat, jaké pěkné věci dovedeme vyrobit. Bylo mi řečeno: na pohled to vypadá docela pěkně, ale s kvalitou už to bude horší, stejně to budou ležáky, budou drahé a poruchové. To ukazuje, jaké zkušeností mají naši občasně s některými výrobky, které jsou u nás vyráběny. V našem případě ať se Tesla Přelouč snaží sebelepší výrobky dodat na trh, je její úsilí úplně znehodnoceno vadnými součástkami obdrženy od monopolního výrobce. Je proto nezbytně nutné kvalitní výrobou bojovat o lepší vědomí a myšlení našich lidí ve smyslu přerodu našeho hospodářství. Hovořím o součástkové základně, ze které čerpají podniky, vyrábějící elektroniku pro naše stroje a přístroje pro všechna odvětví našeho národního hospodářství. Myslím si, že federální ministerstvo elektrotechnického průmyslu má v tomto směru co dělat a dohánět.“ [8].

Problémy s kvalitou na zahraničních trzích

Toto téma již nakouzl poslanec ČNR A. Skoupý, nyní v něm budeme pokračovat. Nešlo jen o problémy s kvalitou na tzv. vnitřním trhu, ale problém byl i s vývozem za hranice. Jinak by stěží mohl komunista, místopředseda vlády ČSR a předseda České plánovací komise Zdeněk Krč na 4. schůzi ČNR dne 10. prosince 1986 uvést, že: „Ve vztahu k nesocialistickým zemím nepočítáme s dalšími přírůstky ve vývozu surovinového bloku, naopak, posilujeme vývoz ze zpracovatelských odvětví, především z chemického a lehkého průmyslu. Stojíme před úkolem vyvážet kvalitní výrobky, které umožní zastavit pokles efektivnosti zahraničně obchodní směny. Dnes, stejně jako v budoucnu, bude platit, že konkurenci můžeme předčít jen vyšší kvalitou a technicko-ekonomickou úrovní výrobků, pestrým sortimentem a pohotovým servisem našich výrobců ve spojení s komerční zdatností pracovníků zahraničního obchodu. Úsilí o podstatné zvýšení kvality výroby je významnou součástí naší hospodářské politiky. O rezervách v této oblasti svědčí nejenom neuspokojivý vývoj dosahovaných zahraničních cen, ale i počet reklamací, rostoucí náklady na opravy a další ztráty. Od ledna příštího roku, v souvislosti s novelizací Zákona o státním zkušebnictví, se proto zpříšňuje a racionalizuje postup při hodnocení kvality výrobků a současně se vytvářejí předpoklady pro zvýšení objektivitu celého řízení kvality. To je však pouze jedna stránka problému. Současně usilujeme o to, přesvědčit lidi o nutnosti odevzdávat jen kvalitní práci [9]. Opět zde narážíme na problém s motivací, a na to, že veřejný sektor není schopen zaručit kvalitu ani jim vyráběných výrobků.

Na stejné schůzi jako Z. Krč vystoupil i socialistický poslanec Jaroslav Šafařík, který uvedl na téma vývoz do zahraničí následující: „Pro zajištění efektivnějšího vývozu do NSZ zlepšit strukturu vyváženého sortimentu, urychlit modernizační akce exportními výstupy a v souladu s vývozními programy musí urychlit vývoz dalších výrobních komodit. V této souvislosti je třeba zvýraznit potřebu kvality výrobků. Na jedné straně je velká část výrobků kvalitních, splňujících funkční, technickou i estetickou stránku, s nimi jsou zákazníci spokojeni, na druhé straně jsou výrobky, u nichž se příčiny reklamací stále opakují. Jde o nedodržování technologie zpracování, špatnou povrchovou úpravu, materiálové a konfekční vady, poškozování při expedici a přepravě

atd. Již vůbec by se neměly vyskytovat případy nekvalitních výrobků určených k vývozu. Dnes je u některého spotřebního zboží konjunktura, leckde se maličkosti promínou, ale do budoucna to poznamená náš odbyt. Varující je skutečnost, že za posledních 10 let poklesl náš podíl na světovém vývozu např. u bižuterního oboru z 10 % na 8 % a stále klesá. Často k tomu přispívá snaha o úsporu nákladů, která vede ke zhoršení kvality. To není ovšem jen problém bižuterní výroby, tyto tendence se projevují i jinde v jiných odvětvích. I při snižování nákladů v podnicích by mělo být jako prvořadé celospolečenské hledisko.“ [10]. Je tedy patrné, že vývoz kdysi slavného bižuterního průmyslu (tím netvrdíme, že nutně jen díky komunismu, ale míra z hlediska trhu kvalitních inovací v té době byla zřejmě, jak je patrné z jiných kapitol, malá, naopak se implementovaly nekvalitní inovace) upadal již v době kolem roku 1986 a byl dále na sestupu. Je otázka, zda je korektní pád bižuterního průmyslu připisovat porevoluční situaci. Ve skutečnosti situace tohoto průmyslu není ani dnes nějak zvláště špatná [11]. Uvedená citace však naráží ještě na jeden významný problém, a to sice, že není možné za hospodárné kritérium pro správné hospodaření považovat úsporu nákladů v podobě úspory surovin, energií apod.

Již dříve jsme uvedli, že lidé se neřídí při nákupech pouze kvalitou. Nicméně to neznamena, že kvalita nehraje nějakou roli. Může se stát, že snížení kvality přiměje nakupující kupovat méně daného zboží, a to i tehdy, pokud klesne jeho cena. Je na podnikateli, aby tuto situaci dopředu odhadl. Čtenář již ví (a já se již opakuji a ještě opakovat budu), že podnikatel čelí v tomto bodě nejistotě a může přijít o majetek nebo o něj přijde jeho věřitel. V podstatě se postupuje často metodou pokus-omyl. Někdo je v tomto lepší a někdo horší, ale skoro nikdo netáhá pilku věčně, a pokud ano, neutáhnou ji jeho potomci. Pokud se tedy zmýlí v kvalitě, tak vytvoří informaci, že tudy to nejde a musí své jednání změnit anebo přijde o možnost kupovat a najímat výrobní faktory včetně práce, které se budou přesouvat k úspěšnějším podnikatelům. Ti z logiky věci se v tomto případě tedy v odhadu spotřebiteli požadované kvality nemýlili. Výsledkem je tedy fakt, že pro uspokojení potřeb spotřebitelů je nutné v tomto oboru nesnižovat kvalitu produkce a tedy ani nezavádět úspory surovin, energií apod. Kdo se postaví rozhodnutí spotřebitelů, ten bude muset jít dělat něco jiného anebo bude muset nejprve spotřebitele argumenty přesvědčit, že pravdu má on. Je potřeba doplnit, že spotřebitelé mohou mít nejrůznější důvody proč preferovat tu a tu kvalitu produkce (na trhu bude v realitě určitá pestrost, co se týká kvality). Může jít o výsledný vzhled výrobku, odolnost, trvanlivost, rychlost morálního zastarávání, módní střídání věcí apod.

Zopakujme zde, že často má význam cena a i jiné parametry. Často (ne ovšem vždy) platí, že za vyšší kvalitu je nutné si připlatit. Cena kvalitních surovin, výrobních prostředků (kapitálových statků) a jiného vybavení má totiž tendenci ovlivňovat výši nabídky daného statku, a tak i jeho cenu na trhu. Někdo preferuje například kvalitnější potraviny, a tím pádem si za ně musí připlatit. Jiný preferuje cenu a kupuje levnější a méně kvalitní potraviny, a to i přesto, že kvalitnější a dražší potraviny jsou k dispozici. Vliv mají i jiné věci než je cena a kvalita.

6.6 Otázka bydlení

Otázka bydlení

V uvedených stenoprotokolech se podobně jako v případě Prahy řeší sem tam bydlení. Již zmíněný komunistický poslanec Ing. Miroslav Mrázek uvedl na 4. schůzi ČNR ze dne 10. prosince 1986, že v rozpočtech národních výborů jsou některé otevřené problémy, kdy poslanci poukazovali například na nedostatečné přiděly do fondu oprav organizací řízených národními výbory. Konkrétně měl řečník na mysli údržbu a opravy bytového fondu a dalších potřebných základních prostředků. Národní výbory se tím dostávaly prý do složité situace, kterou potom nebyly v konkrétních případech samy mnohdy schopny řešit [1].

O bydlení mluvil na 4. schůzi i komunista Antonín Zicha. Ten se zaměřil na neplnění plánu: „Jde především o rozestavěnost, která má dlouhodobě nepříznivý vývoj. Plánované úkoly v dokončování se v roce 1985 nesplnily o cca 33 %, přitom v zahajování staveb byly téměř vyčerpány, pokud bude tento vývoj pokračovat i letos a plnění za 9 měsíců tomu nasvědčuje, potom zůstatky rozpočtových nákladů rozestavěných staveb i počet těchto staveb v roce 1986 opět vzrostou. Nesplní se tím nejen záměry plánu, ale ani zásady pro regulaci - tj. povinnost nezahájit stavby, pro které není kapacitní prostor k jejich realizaci v limitních lhůtách výstavby. Tato zásada není dodržována. V plnění věcných a kvalitativních úkolů plánu dosahují jednotlivé VHJ stavební výroby rozdílných výsledků. Složitá je situace ve VHJ pozemního stavitelství, kde nepomohlo ani nové organizační uspořádání odstranit letité problémy s rozestavěností, růstem zásob, zaměstnaností v potřebné profesní skladbě a tím i výkonností a efektivností.“ [2].

Tento nepříznivý trend se odrazil i na kvalitě výstavby: „Nedostatky v plynulosti dokončování bytů znamenaly v závěru roku 1985 "šturmování", jehož důsledky se projevily i v průběhu letošního roku. Vedle nekvality a nekomplexnosti, kterou musely odstraňovat tyto VHJ ještě v I. čtvrtletí 1986 na úkor jiných rozestavěných staveb, nebyly vytvořeny ani v případě bytové výstavby předpoklady pro plynulé dokončování. Přejít do 8. pětiletky je znovu jako v předchozích pětiletkách poznamenán problémy s územní a projektovou nepřipraveností investorů, zejména v komplexní bytové výstavbě.“ [3]. Šlo tedy o letitý problém.

Používaly se však i účetní triky a obcházel se i zákon: „V této souvislosti chci upozornit na závažný problém, který je třeba dořešit. Z národohospodářského hlediska jsou mezi dokončené byty započítávány i byty, které jsou již předány investorům, ale nelze je užívat. Výjimku tvoří pouze byty vybudované v individuální výstavbě, kde se za okamžik dokončení považuje kolaudace. Těžko bychom hledali individuálního stavebníka, který by považoval byt nebo rodinný domek za dokončený, aniž by v něm mohl bydlet. Ve

vztazích mezi dodavatelskými a investorskými organizacemi je však něco takového docela dobře možné. V čem je hlavní problém? Především v tom, že se nerespektují ustanovení Stavebního zákona. Ten považuje dodávku, stavbu a tedy i byt za dokončený pouze tehdy, je-li schopný užívání. Zakořenila se však praxe, kdy investorské a dodavatelské organizace toto ustanovení mlčky přecházejí. Někde dokonce přežívá představa, že je to tak v pořádku, neboť se údajně postupuje podle Hospodářského zákoníku. Ten ale určuje jen podmínky a okolnosti, za kterých dodavatel předává odběrateli hotové dodávky. Dosavadní vžitá, ale nelogická praxe staví do popředí hmotný zájem dodavatele na předání maximálního počtu bytů, bez ohledu na jejich faktickou dokončenost a kvalitu. Investor, zpravidla národní výbor, je nezřídka nucen převzít i byty, kde se pod tzv. drobnými závadami a nedodělkami skrývají i hrubé závady, které zcela znemožňují, aby byt plnil funkci, pro níž je určen. Investor nakonec ustoupí ve vlastním zájmu. Zejména proto, aby si nekomplikoval další vztahy k dodavatelským organizacím a neupadl u nich v nemilost. Nejde o ojedinělé případy. V roce 1985 bylo v našem Severomoravském kraji, bez individuální bytové výstavby, zkolaudováno 66,4 % všech bytů dokončených v rámci plánu národních výborů. Ve většině ostatních krajů ČSR byla situace ještě podstatně horší. Např. ve Východočeském kraji bylo zkolaudováno jen 30,5 % a v hl. m. Praze necelých 10%. Přitom doba od předání bytů do jejich zkolaudování je někdy značně dlouhá. Např. v Praze byla část bytů, které byly vykázaný jako dokončené již v roce 1979, předána do užívání až v roce 1983.“ [4]. Čekalo se tedy čtyři roky!! Zdá se, že dodání zboží či služby bylo někdy chápáno, jako jistá zvláštní milost, to je předvídatelný důsledek privilegovaného monopolu.

Opět se zde setkáváme s problémem upřednostňování objemového kritéria před ostatními požadavky: „Nadřízené orgány musí s vyšší náročností svoji organizátorskou, řídicí a kontrolní činnost zaměřovat na prosazení celospolečenských hledisek při realizaci stanovených úkolů a daleko přísněji postupovat proti tendencím hospodářské sféry usnadňovat si plnění plánu na úkor kvality. Důsledné uplatňování těchto přístupů v každodenní činnosti odpovědných pracovníků všech stupňů je základním předpokladem k urychlenému odstranění přetrvávajících nedostatků a k podstatnému zvyšování kvality práce ve stavebních organizacích.“ [5]. Ovšem díky neexistenci soukromého vlastnictví výrobních faktorů, a tím i nemožnosti ekonomické kalkulace a chybějícím podnikatelům, nebylo možné určit, kde je správný poměr mezi objemem dané produkce, její kvalitou, mírou standardizace a uniformity (respektive destandardizace a neuniformity), dopovodnými službami, včasností dodávky a servisu, líbivostí, ochotou personálu, cenou náhradních dílů a řadou jiných věcí, které zákazníci zajímají. Ani tentokrát se nedozvídáme, co je to ono zmíněné celospolečenské hledisko.

Problémů si všiml i poslanec J. Fleyberk na 6. schůzi ČNR, dle něho bylo dokončeno bylo přes 96 % plánovaného počtu bytů, ale oproti roku 1985 to znamenalo pokles o více než 15 tisíc bytů. Těžiště neplnění bylo v družstevní svépomocné bytové výstavbě. Za malý úspěch považoval to, že podíl bytů dokončovaných ve 4. čtvrtletí poklesl z 56 % v roce 1985 na 44,5 % v roce 1986 [6]. Šturmovalo – tj. pracovalo méně kvalitně - se tak u relativně (i absolutně) menšího počtu bytů. Nebylo však zahájeno více jak 1200 nových bytů proti

plánovanému množství. Těžiště neplnění bylo v individuální bytové výstavbě. Poslanci se zdálo, že úprava finanční pomoci individuálním stavebníkům, platná od 1. ledna 1986, zatím nesehrála očekávanou úlohu, i když počet zahájených bytů proti roku 1985 vzrostl na více než 2800 [7].

Na stejné schůzi ČNR komunistický poslanec Jiří Prošek uvedl, že šlo v neposlední řadě nejen o kvalitu bytů, ale i o komplexní občanskou vybavenost sídel, o které se hovořilo už celá léta. Že šlo o to odstranit například závady střešních konstrukcí, obvodových plášťů staveb, zabránit úniku tepla z budov a o další a další opatření [8].

Památková péče a další výstavba

Nešlo však jen o bydlení, ale šlo i o údržbu starších staveb včetně památek. O tom se mluvilo na 5. schůzi ČNR ze dne 30. března 1987. Poslanec a lidovec Pavel Krystyník uvedl, že jsme často svědky nežádoucí kampaňovitosti a nedůslednosti v péči o konkrétní památkové objekty. V mnoha případech by to chtělo málo, především pak ze strany vlastníka nebo uživatele, např. soustavnou drobnou údržbu, aby se zamezilo rychlému chátrání objektů. I tady dle něj působila nepříznivě někde nedostatečná kvalita odváděné práce, nedostatek speciálních materiálů, úzký profil v některých profesích i nízká kvalita některých běžně používaných materiálů. Bylo to patrné především na střeších, klempířských pracích a fasádách řady objektů, často i nákladně opravených [9]. Úzký profil představuje v socialistickém slovníku nedostatkový materiál – tj. vlastně i diskoordinaci ve výrobě komplementárních výrobních statků. Péče ze strany vlastníka mohla být způsobena buď tragédií veřejného vlastnictví (majetek je všech a zároveň ničí) anebo prostě dobře dokumentovaným nedostatkem stavebních materiálů a služeb stavebních podniků a nekvalitními dodávkami, či problémem slehání jediného muže.

Poslanec a socialista Josef Sedláček uvedené velmi dobře ilustroval: „Podíl jednotlivých okresních stavebních podniků na akcích památkové obnovy se neustále snižuje a velké stavebnictví není do těchto akcí zapojeno vůbec. Problém se prohlubuje také při obnově městských památkových rezervací, jejichž počet se v České socialistické republice zvyšuje z 35 na 40, avšak ani dosavadní průběh prací například v Olomouci a některých dalších městech, zdaleka neodpovídá původním a vládou schváleným záměrům právě proto, že ani velké stavebnictví své plánované úkoly nesplnilo. Také kvalita stavebních materiálů používaných při rekonstrukcích a modernizacích až příliš často nevyhovuje. Velice citlivým a závažným nedostatkem je nízká kvalita střešních krytin, zejména cihlářských, které zdaleka neodpovídají základní normě. Podle odborných posudků zhruba 40 % prejzové krytiny má přijatelnou kvalitu. Vezmeme-li v úvahu, že máme současně naprostý nedostatek pokrývačů, pak s jejich prací plyneme až neodpuštělně. A pokrývání střech nekvalitní krytinou je více než hazardem. Rovněž nedobrá je stav i u dalších materiálů - jako u dřeva, vápna, barev do omítek - a tento seznam by mohl dále pokračovat. K problémům, které se hlásí o řešení, patří i odměňování pracovníků, neboť je třeba brát v úvahu zvláštní charakter obnovovacích a

udržovacích prací na památkových objektech, kdy často teprve při zahájení vlastních akcí se zjišťuje skutečný, většinou špatný stav objektů a jejich instalací, což zpravidla vyžaduje větší podíl ruční řemeslné, často velmi kvalifikované práce. Situaci pak zachraňuje fortel a um starých mistrů, jejichž zkušenosti bychom měli včas podchytit a využít pro výuku mladé generace pracovníků v požadovaných profesích.“ [10]. K tomu není nutné nic dodávat.

Ministr financí ČSR Jiří Nikodým uvedl na 6. schůzi k danému tématu, že sice zabezpečovali rovněž údržbu a rekonstrukce historických a kulturních památek, a to sice, že na tyto účely poskytly národní výbory v minulém roce 650 miliónů korun. Ale zaměřil se ještě na stav silnic a nebyl rozhodně spokojený: „Značného objemu dosáhlo rozšiřování a údržba silniční sítě a místních komunikací. Na rekonstrukce, prováděné formou velkých oprav, bylo vydáno 2,6 miliardy korun a na běžné opravy 4,8 miliardy korun. Těmto obrovským vkladům rozhodně však neodpovídá stav našich silnic. To, jak mnohdy vypadají, není ničím jiným než odrazem nízké kvality prováděných prací, nehospodárností, neodpovědně prováděné kontroly. I zde musíme bezodkladně zjednat nápravu.“ [11]. Připomíná to i dnešní situaci.

Problémy byly i u sociální výstavby: „Považuji za nutné upozornit na to, že v budoucnu se budeme muset při výstavbě a reprofilizaci míst v ústavech sociální péče zaměřit na kvalitu, neboť již nyní jsou například domovy důchodců, které mají velký seznam neuspokojených žadatelů, a na druhé straně jsou takové domovy důchodců, do kterých se staří lidé brání nastoupit a jdou do nich až tehdy, když už nemají jiné řešení. Na druhé straně je nutno ocenit trvalou pozornost, kterou věnují národní výbory i údržbě a opravám zařízení sociální péče, která spravují. V roce 1986 získaly národní výbory v zařízeních sociální péče 854 míst. Úkol stanovený plánem tak splnily na 68,6 %. Skutečnost, že do dalšího období vstoupily národní výbory s dluhem 391 míst, je ovlivněna jednak přetrvávajícími nedostatky ve výstavbě, jednak poměrně vysokým úbytkem kapacit v roce 1986. V souvislosti s tím chci také upozornit na to, co dlouho kriticky zaznívá ve vystoupení poslanců při jednání zdravotního a sociálního výboru České národní rady. Jedná se o nedokončení některých plánovaných investičních akcí dodavatelskými organizacemi podle plánovaných harmonogramů, které se ve stavebnictví již řadu let opakuje, stejně tak jako nedostatečná intenzita práce na stavbách, přechodné přerušování stavebních prací nebo-snižování počtu pracovníků v důsledku jejich převedení na jiné akce. Častým jevem je, bohužel, i špatná kvalita práce odrážející se ve velkém množství kolaudačních závad. Tím se stává, že národní výbory nedosahují takové přírůstky nových míst v zařízeních sociální péče, které by naplnily úkoly směrnice 8. pětiletky i direktivu XVII. sjezdu Komunistické strany Československa [12].

6.7 Automobilový průmysl

Dnes se v České republice vyrábí a montuje o mnoho více automobilů než v době vlády komunismu, i když

nákladních aut se nyní u nás produkuje méně. Jedna věc je však automobily vyrobit, druhá věc je již vyrobené kusy udržet v provozuschopném stavu. K tomu je potřeba mít samozřejmě náhradní díly. Situace však nebyla v tomto směru dle 6. schůze ČNR ze dne 30. června 1987 hned dle několika řečníků vůbec růžová. „Všichni známe situaci, jaká je například v autoopravárenství. Tady všude je třeba vytvářet podmínky k řešení v práci příslušných resortů a přetrvávající problémy řešit rychleji a důsledněji. Impuls musí dát i vláda, když to jinak nejde. Vždyť je stále dosti příkladů nezájmu řady našich monopolních výrobců o zabezpečování náhradních dílů, což vede nejen k hospodářskému plýtvání, ale i k morálním a politickým škodám na vědomí lidí.“ [1].

Zřejmě na slovo vzatým odborníkem na tuto problematiku byl však komunistický poslanec Bohumil Ladislav, který pracoval v „Československých automobilových opravách Praha“. Dle něj šlo o letitý problém nedostatku náhradních dílů v automobilovém opravárenství: „O závažnosti tohoto problému v dnešní době svědčí skutečnost, že potřeby autoopravárenství v dodávkách náhradních dílů jsou kryty v minimálním rozsahu. Je známo, že k řešení této situace byla v minulosti přijata celá řada závažných dokumentů včetně několika vládních usnesení, která však nebyla nikdy zcela splněna. Je rovněž známo, že proto je tento stav dále předmětem kritiky všech sdělovacích prostředků a postihuje celou škálu motorových vozidel, osobními automobily počínaje, přes užitková a nákladní vozidla až po prostředky hromadné dopravy. I přesto, že v současné době vzrůstá intenzita intervencí na všech úrovních, nedaří se problém zásadně řešit ani cestou státní arbitráže, ani uplatňováním sankcí, které umožňují cenové znevýhodnění. Důsledky tohoto stavu pro celou naši společnost považuji za dále zcela neúnosné, zejména proto, že vyvolávají oprávněnou nespokojenost našich pracujících a občanů. Skutečnost, že výrobci motorových vozidel nejsou v celé řadě případů z uvedených důvodů schopni zajistit opravu vozidel, dokonce ani v průběhu záruční doby, svědčí nejen o rozsahu problému, ale odpovídá i na otázku, kde je třeba hledat příčiny vzniku této situace. To vše vyvolává bezdůvodný vznik politicky negativního klimatu, vyjadřovaného veřejností, pochybnosti o schopnostech společnosti problémy voličů odpovědně řešit. Jsem proto toho názoru, že jedno z dočasných východisek je třeba hledat v okamžitém snížení objemu výroby všech československých motorových vozidel ve prospěch výroby náhradních dílů. Jedině tak lze přivodit zvrát ve vývoji situace, zlepšit stávající nedobrou situaci. Rovněž je třeba důsledně trvat na splnění závazků na dovozy ze zahraničí, které sjednávají podniky zahraničního obchodu. Zdůraznil jsem náhradní díly pro automobily, ale podobná situace je i u náhradních dílů řady dalších průmyslových výrobků, což značně ztěžuje pozici podniků služeb při realizaci závěrů 6. zasedání ústředního výboru Komunistické strany Československa z roku 1982.“ [2]. Stěží si lze představit, že by v systému soukromého vlastnictví výrobních faktorů nějaký podnikatel nevyužil za ta léta situace a nezaplnil by mezeru na trhu. Vydělal by na tom. Příklad s náhradními díly ukazuje na letitou a masivní diskoordinaci v produkci, která navíc ohrožovala udržení stávajícího rozsahu produkce ekonomiky.

Pro úplné doražení čtenáře ještě přidáme výtah z řeči poslankyně Gertrudy Hambalčíkové na toto téma, ani tehdy nebyla auta zřejmě ryze mužskou záležitostí: „Prvních pět měsíců letošního roku spíše signalizuje

zhoršení stavu než jeho zlepšení. Situace je stejná na úseku náhradních dílů pro užitková i osobní vozidla. Přes veškerá jednání a iniciativu ze strany ministerstva vnitra České socialistické republiky, správy pro dopravu, zůstala pro podniky ČSAO v České socialistické republice na rok 1986 z vybraných 550 položek celá řada nulových nebo s minimálním plněním. Tento stav je v přímém rozporu s usnesením vlády České socialistické republiky číslo 56 z roku 1983, dle kterého měly být již od roku 1984 oprávněné požadavky stoprocentně vykryty. Nemělo by smysl, abych zde jmenovala počty a názvy jednotlivých součástí. Faktem však zůstává, že za této situace se roční plány opraven plní jen s krajním vypětím, často i bez ohledu na skutečné potřeby národního hospodářství. Dochází k výpadkům výroby a ke kolísání jakosti oprav, a to vše se negativně projevuje i v politické náladě pracujících. Vinu nese především výroba, ani distribuce však neodpovídá současným krizovým podmínkám... Také v oblasti náhradních dílů osobních automobilů, zvláště u typů Škoda 105 - 130, se situace zhoršila natolik, že je obecně považována za havarijní. Z důvodu nedostatku širokého sortimentu dílů, včetně těch nejzákladnějších, není možné poskytovat služby velmi často ani o minimálním rozsahu. Opatření n. p. Mototechna č. 10 z letošního roku, jehož cílem je nedostatkovými díly zásobovat pouze 12 vybraných opraven národního podniku Mototechna, je diskriminační, v rozporu s Hospodářským zákoníkem, a situaci neřeší, pouze se snaží zastříť vinu výroby za vzniklý stav.... Je přece neslučitelné se socialistickými vztahy, aby občan naší republiky, a to se týká i organizací, zaplatil plnou cenu za výrobek, který nemůže v případě poruchy používat pro nedostatek náhradních dílů. Jsme toho názoru, že jejich výroba by měla být pevně zakotvena v plánech a posuzována stejně jako výroba finálních výrobků. Pokud výroba není schopna zabezpečit dostatek náhradních dílů pro své výrobky, měly by tyto být zařazeny do nižší cenové kategorie, případně omezena finální výroba.“ [3]. 12 opraven na celou zemi je poněkud silné káfé. Za pozornost stojí, že Hambalčíková podobně jako B. Ladislav navrhovali poměrně drastické opatření v podobě omezení výroby automobilů. Volné (nevyužité) výrobní faktory prostě nebyly k dispozici. Nemožnost ekonomické kalkulace, a tím i nemožnost určit, jaké zboží a služby se mají přednostně produkovat (plus určit jaké množství úspor je to právě), a s tím spojené plýtvání výrobními faktory, vedly ke vzniku velkých pnutí ve struktuře ekonomiky. To vše navíc bylo někde podtrženo tím, že placení za zboží a služby bylo odděleno, a poptávka tak byla uměle zvýšena. I když tehdejší ceny obecně neodrážely vzácnost spotřebních statků a výrobních faktorů.

7. Školství, kultura, zdravotnictví, sociální péče a důchody pohledem schůzí České národní rady

7.1 Školství a kultura

V této kapitole se podíváme podíváme na školství, zdravotnictví a sociální péči. To jsme již udělali v případě Prahy, ale tentokrát se to bude více týkat Českých zemí obecně. Opřeme se zejména (ne však výhradně) o 6. schůzi České národní rady (dále jen ČNR) ze dne 30. června 1987, která se této problematice hojně věnuje.

Školství

Úroveň vybavení školství v Praze nebyla valná a zřejmě to platilo i pro zbytek České socialistické republiky. Předseda vlády ČSR Josef Korčák na 2. schůzi ČNR ze dne 3. července 1986 uvedl, že: „Zvláštní pozornost budeme věnovat přípravě mládeže pro dělnická povolání. Výuku v nevyhovujících budovách a na strojích, které neodpovídají úrovni osmdesátých let, nelze donekonečna omlouvat chybějícími kapacitami nebo nedostatkem finančních prostředků.“ [1].

Obsáhlý referát na téma školství měl na 6. schůzi ČNR komunistický poslanec Václav Reinberg. Tento si všiml toho, že pánovací komise se zmínila v přírůstku poddaných. Ti se totiž z pohledu plánů neplánovaně de facto přemnožili: „Problémy se koncentrují především do oblasti plánu počtu pracovníků a limitu mzdových prostředků. Skutečnost je taková, že úvahy České plánovací komise v tomto směru podhodnocují skutečnou potřebu školství. Původní projekce obyvatelstva provedená Českým statistickým úřadem v roce 1982 a použitá při zpracování 8. pětiletky, podhodnotila skutečný demografický vývoj. Proto dochází k překračování plánu výkonů mateřských škol, základních a středních škol v počtech dětí a žáků a v počtech tříd. Přitom snižování počtu tříd lze realizovat mimo městské aglomerace jen velmi obtížně. Platí to zejména pro příhraniční oblasti, kde škola má navíc důležitý společensko-politický význam, neboť když není škola, obec se vylidňuje. Výuka musí být na našich školách denně zabezpečena. V plánech stanovenými počty pracovních sil nebylo však možno úkoly roku 1986 zabezpečit a tím docházelo - i při uplatňování racionalizačních a úsporných opatření - k jeho překračování. Plán počtu pracovníků byl celkově překročen o 1705 pracovníků t. j. o 0,7 % a plánovaná průměrná mzda u rozpočtových organizací nebyla splněna o 16,- Kčs t. j. 0,6 %. Na krytí mezd vyššího počtu pracovníků bylo nutno dodatečně vyčlenit další mimořádné finanční zdroje a z části použít i prostředků na odměny, které zůstaly za rok 1986 téměř ve všech krajích stabilizovány na úrovni roku 1985. Rozpor je zesilován i tím, že v plánu na rok 1986 ani v plánu celé pětiletky nejsou zahrnuty počty provozních pracovníků při uvádění nových kapacit do provozu a příslušné mzdové prostředky pro ně.“ [2]. Došlo tedy i k jisté diskoordinaci (viz hned následující odstavec).

Dále je patrné, že na školství se nedostávaly plně potřebné prostředky: „Výsledky plnění plánu výkonů, počtu pracovníků a mzdových prostředků především v rozpočtové sféře národních výborů v odvětví školství za rok 1986 tak potvrdily nerovnováhu mezi věcnou částí plánu a plánem práce. Problémem zde zůstává i způsob plánování v odvětvích řízených národními výbory. Česká plánovací komise stanovuje krajským národním výborům počty pracovníků a závazný limit mzdových prostředků formou globálu, tedy bez odvětvového členění. Další rozdělení do odvětví nižších stupňů národních výborů stanoví v souladu se zákonem o národních výborech jednotlivé krajské národní výbory. Položky určené pro odvětví školství jsou mnohdy kráceny a nebo použity k jiným účelům. Výbor České národní rady pro školství a vědu proto považuje za nezbytné, aby Česká plánovací komise ve spolupráci s ministerstvy školství a financí České socialistické republiky projednala řešení uvedených rozporů v prováděcích ročních plánech a současně navrhla řešení ekonomických dopadů do plánu počtu pracovníků a mezd vyplývajících z podhodnocení demografické projekce příslušných věkových skupin dětí. Je jisté, že společnost nemůže rozdělit víc, než

vytvoří. O to důsledněji musíme s vynaloženými prostředky účelně a efektivně hospodařit a zároveň kontrolovat zda jsou využívány k účelu, pro který byly původně určeny.“ [3].

Zdá se, že podobně jako dnes, ani tehdy nebyli učitelé úplně spokojeni. Plánování víceméně drhlo i v této oblasti: „Pozornost školských pracovníků je odváděna od pedagogických problémů a celkové kvality pedagogické práce k otázkám ekonomickým. Vzrůstá počet stížností, učitelé zveřejňují často v tisku svá stanoviska, v nichž se objevuje kritika na neschopnost kompetentních orgánů tyto problémy zásadně řešit. Negativní dopady jdou, jak jsem již uvedl, i do mzdové oblasti. Mzdy pracovníků, o které se překračuje plán jsou hrazeny z prostředků meziročního mzdového nárůstu, v některých okresech dochází i k poklesu průměrné mzdy ve školství proti předchozímu roku. Přetrvává nízký podíl pobídkových složek v platu pedagogických pracovníků, čímž je omezeno využívání účinných způsobů mzdové stimulace. V této souvislosti je nutno ocenit rozhodnutí stranických a státních orgánů o zvýšení platů pedagogických pracovníků. Nepřipustíme však, aby dopad tohoto významného rozhodnutí byl postupně rozměňován chybnými přístupy v plánování a řízení a nerespektováním oprávněných potřeb výchovy a vzdělávání naší mladé generace. Problémy plánování ve školství obecně a v působnosti národních výborů zvláště je nutno z tohoto hlediska co nejdříve dořešit.“ [4].

V kapitole o pražském zdravotnictví jsme se již dozvěděli, že všude tam, kde je odděleno placení za statky od jejich spotřebovávání, a kde jsou dané statky nabídnuty jakoby zdarma, dochází k nadměrné poptávce po těchto statcích, k jejich nadměrné spotřebě a jejich nedostatkům. To zákonitě vede k přetížení výrobních faktorů a vzniku jejich umělého nedostatku a dále nutnosti hledat někde úspory (nutnosti někde něco obětovat). Bohužel díky neexistenci možnosti provádět ekonomickou kalkulaci nevíme, kde tyto úspory provést. Také jsme si řekli, že tam, kde je odděleno placení za statky od jejich spotřebování, je klientem poskytovatelů takovýchto to statků nadřízený úředník anebo politik a nikoliv ten, kdo tyto statky spotřebovává. Ve vztahu k těmto „falešným“ klientům se nebudou poskytovatelé těchto statků moc snažit a jejich motivace nebude valná. Tito „falešní“ klienti se totiž při poskytování nekvalitních statků nemohou rozhodnout, že danému poskytovateli za ně nezaplatí a půjdou jinam, anebo že se vzdají spotřeby. Z uvedené citace je to docela patrné, kdo zde byl skutečným klientem, který přiděloval výplatu.

Kultura

Ohledně kultury je zajímavé prohlášení, že: „Při rozvoji kultury byly finančně zajištěny základní úkoly kulturních a kulturně výchovných zařízení. Nutno zároveň dodat, že získané vstupné zdaleka nekryje výdaje těchto zařízení. Péče o rozvoj kultury a o její zpřístupnění široké veřejnosti se projevuje i v tom, že na jednu vstupenku do divadla jsme v průměru loni poskytli příspěvky ve výši 54 Kčs a jednoho návštěvníka kina 1,80 Kčs.“ [5]. Pokud použijeme dříve odvozený hrubý přepočít, že jedna tehdejší koruna je 5.25 koruny dnešní (roku 2012), tak byly dotace zhruba 283 korun u divadla respektive 9.50 Kč u kina. Návštěvníci divadel tak byli z nějakého důvodu o dost více protěžováni. Přičemž se však na 4. schůzi uvádí, že je počítáno i

s postupným odstraňováním havarijního stavu některých divadelních budov [6], čili doatce by musely být ještě větší než byly, aby bylo vše v pořádku. Zde je důležité si uvědomit, že ztrátovost divadel značí to, že o tento statek nebyl mezi lidmi takový zájem. Případně značí neefektivnosti v hospodaření těchto divadel. Každopádně to však znamenalo vynaložení vzácných výrobních faktorů, které nemohly být vynaloženy na jiné potřeby obyvatel.

7.2 Zdravotnictví

Zdravotnictví

5. a 6. schůze ČNR se věnují poměrně dost problémům zdravotnictví. Začneme však nejprve 4. schůzí ČNR ze dne 11. prosince 1986. Socialistický poslanec Jiří Fleyberk konstatoval, že největší nárůst rozpočtových výdajů byl ve zdravotnictví. A prohlásil, že jde nyní o to, aby tomuto nárůstu nákladů odpovídala také péče o pacienty [1]. Možná tedy nákladům asi tato péče plně neodpovídala. Lidovecká poslankyně Marie Sobotová potvrzuje citaci páně Průši (v kapitole o Praze) o zvrácených motivacích pojištěnců veřejného pojištění: „Skutečnost, že léčebně preventivní péče je poskytována bezplatně a na vysoké odborné úrovni, je pro občany této země samozřejmostí. Protikladem k uvedeným výdajům za léčiva je zjištění, opírající se o výsledky průzkumů ministerstva zdravotnictví ČSR, že jen asi 3/4 vydaných léků je účinně užíváno. I nevyužité léky však musely být vyrobeny, opatřeny obalem, mnohdy dovezeny, skladovány, distribuovány. Vystává tedy potřeba využití rezerv v hospodárném využití léků, zejména výchovou občanů k vyšší léčebné kázni. Lépe hospodařit by bylo možno i zhodnocením použitých obalů nebo úpravou obalů a balení léků, dlouhodobě aplikovaných.“ [2]. To, že však někdo užije lék ještě neznamená, že to bylo účinné využití léku, a to zvláště za situace, kdy je placení za léky odděleno od jejich spotřebovávání. Za této situace se budou léky užívat více.

Zaostávání československé socialistické ekonomiky za vyspělým světem dokládá řeč bezpartijního poslance MUDr. Josefa Domase na 5. schůzi ČNR: „Při průzkumech jsme mohli konstatovat, že naše vývojová základna je schopna tvořit progresivní elektronické celky dobrých parametrů. Brzdou vývoje a výroby a tím i realizace v praxi je však nedostatek progresivních elektronických součástí. Inovační cyklus trvá příliš dlouho v porovnání s vyspělými státy a technologie se jeví jako nejslabší článek inovačního procesu. K otázce obchodní realizace jsme se setkali s ne vždy dobře fungujícími kooperačními vztahy i mezi státy RVHP, kde bude nutno pokročit ve vyjasnění otázek výrobní specializace v oblasti lékařské elektroniky, která by umožnila účinněji a efektivněji využívat stávající výzkumné a vývojové základny. Již více jak deset let je vyvíjen vlastní dialyzační přístroj, zatím však nebyl vyvinut přístroj požadovaných parametrů a spolehlivosti a tato skutečnost je brzdou rozvoje dialyzační sítě.“ [3].

Poslanec si stěžoval na malou schopnost inovací domácího průmyslu ohledně zdravotnického zařízení a na nespolehlivost některých vyráběných součástí: „Při analýze zkvalitňování diagnostického procesu jsme

mohli konstatovat, že rentgenová technika je vyráběna na dobré technické úrovni, některé špičkové výrobky jsou konkurence schopné i na zahraničních trzích. I zde je však nezbytný proces inovace, vývoj vysokoobrátkového zdroje a nové generace zesilovačů velkoplošného typu. Jak ve výrobních závodech, tak i poznatky poslanců z volebních obvodů však ukázaly, že rychlost zavádění inovovaných diagnostických přístrojů do praxe je pomalá především z nízkých investičních zdrojů jednotlivých zdravotnických zařízení. V současné době nebyl dosud vyvinut potřebný ultrazvukový přístroj pro klinickou potřebu. Tento diagnostický přístroj znamená kvalitativní skok v neinvazní diagnostice. Při zavádění ultrazvukové techniky jsme dosud závislí na devizově náročných dovozech, i když již pět prototypů těchto přístrojů je připraveno ke klinickému testování. Vybavení sítě zdravotnických zařízení těmito přístroji je nezbytné, neboť rozhodujícím způsobem zkvalitňují a zrychlují diagnostický proces a tím jej i zlevňují, snižují se náklady na přepravu nemocných atd. V posledních letech byl zaznamenán i pokrok ve vývoji a výrobě lékařské elektroniky. I zde však trvá devizová náročnost hlavně na dovozy elektronických součástek, neboť náš elektrotechnický průmysl nevyrábí tyto součástky s požadovanými parametry spolehlivosti. Toto v plné míře platí o našich kardiostimulátorech. Zatím není vyráběn programovatelný kardiostimulátor, který je pro klinickou potřebu dovážěn. Konkrétním naplněním mezinárodní spolupráce ve vývoji je vývoj číslicového ophtalmotonometru s dobrými parametry.“ [4]. Patrná je zde závislost zdravotnictví na dovozu z nesocialistických zemí. Tedy zemí, které měly dle socialistických teorií upadat. Uvedené přístroje se měly přece vozit přesně opačným směrem. Tato citace opět dokomunetuje vzájemný obchod mezi socialistickými a nesocialistickými zeměmi.

Také některé moderní, ale vcelku banální věci se v ČSSR, ale ani v RVHP, nevyráběly. Ovšem podobně jako výše, byl pořád možný jejich dovoz (z citací tohoto poslance je patrné, že menší počty se z těchto zemí skutečně dovážely) z nesocialistických zemí, ale i přesto se tyto zařízení u nás příliš nerozšířila. To by totiž musela socialistická ekonomika být schopna dodávat více žádaných statků do nesocialistických zemí tak, aby získala potřebné devizi na dovoz: „Pozornost z pohledu vědeckotechnického rozvoje jsme věnovali i hospodářsko-technickým provozům v resortu zdravotnictví. Ověřili jsme si, že některá - hlavně pražská - zařízení tohoto druhu nutně potřebují modernizaci. Zařízení stravovacích provozů je převážně tradiční a moderní zařízení, např. konvektomaty, rychlovarné kotle, se v ČSSR ani v jiných socialistických státech prakticky nevyrábějí. Pokud se vyrábějí, tak pouze ojediněle a v malém množství. Je žádoucí více rozšířit tabletový systém distribuce jídel v nemocnicích. V oblasti prádelny je situace obdobná. Bude potřeba zastaralá zařízení s fyzicky náročnou obsluhou zmodernizovat. Dobrý příklad moderní prádelny jsme viděli ve fakultní nemocnici Motol. Víme, že je to drahá záležitost, protože kompletní prací linky dosud dovážíme převážně z nesocialistických států.“ [5]. Shodou náhod (anebo záměru?) byl hned vedle nemocnice v Motole umístěn i „Státní ústav národního zdraví“ (dnešní nemocnice Na Homolce). Známějším byl pod názvem Sanopz. Toto zařízení bylo určeno pro vysoké komunistické funkcionáře. Vzniklo tak zdravotnické zařízení s vysokým standardem nemocniční péče, vybavené v některých oborech kvalitní léčebnou a

diagnostickou technikou. Jeho součástí byl dokonce i bazén [6]. Zdá se, že národem se zde mysleli vysocí komunističtí funkcionáři.

Situace však byla dle téhož poslance horší, protože docházelo i místy ke spotřebování kapitálu ve zdravotnictví: „Při poslaneckých průzkumech jsme se zabývali otázkou přístrojového vybavení zdravotnického terénu technikou vzhledem k současným požadavkům a k tomu, že v těchto zařízeních je poskytováno největší procento zdravotnických služeb. Mohli jsme konstatovat, že devizové zdroje ministerstva zdravotnictví ČSR jsou omezené a prakticky nejsou přidělovány tyto prostředky na zařízení nemocnic s poliklinikou prvního až třetího typu. V oblasti pořizování tuzemské techniky je též řada problémů. Základním rysem jsou nízké investiční limity jednotlivých ústavů národního zdraví. Ověřili jsme si, že prostředky, poskytované na přístrojové investice často nestačí k pouhé reprodukci přístrojového vybavení a tím se nedaří překonávat stávající situaci. Z ústavu národního zdraví ve svém volebním obvodu mám informaci o klesajícím trendu výše rozpočtových prostředků. Při vyčíslené hodnotě základních prostředků, která činí asi 20 mil. Kčs, by bylo potřebné investovat k pouhé reprodukci 5 - 10 %, tj. asi 1 - 2 mil. Kčs. Skutečnost je taková, že prostředky na 8. pětiletku činí přibližně 300 000 Kčs ročně.“ [7]. Tj. místo 5 až 10 % šlo jen o 1.5 % potřebných investic v daném obvodu. Při stávajícím napnutém stavu rozpočtu nebylo, kde další volné zdroje brát. Zdroje by se musely uspořít někde jinde, čili někde jinde by se musely přestat alespoň částečně pokrývat jiné potřeby občanů či vládců. Pokud by k tomu nedošlo, tak by rozsah zdravotní péče byl v budoucnosti neudržitelný a musel by se redukovat. Určité zanedbání reprodukce v jednom časovém období navíc znamená o to větší výlohy v následných obdobích.

Problémy se sanitkami

Komunistický poslanec Miroslav Mrázek na 6. schůzi ČNR poukázal na špatný stav vozového parku záchranné služby v některých oblastech a i na nedostatek a zastaralost přístrojů: „V souvislosti s činností národních výborů, respektive zajišťováním jejich úkolů v oblasti zdravotnictví vyvstala v několika výborech, a někde opakovaně, kritika současného, naprosto neuspokojivého vozového parku sanitek. Jde nejen o nedostatečné počty provozu schopných vozů, ale i o nevyhovující užité vlastnosti a technické parametry současných vozů Š 1203. Víme, že nedostatečná kvalita sanitních vozidel Š 1203 byla naposledy kritizována na březnové společné schůzi obou sněmoven Federálního shromáždění. Odpověď ministra všeobecného strojírenství Československé socialistické republiky je z pohledu na existující problém v našich volebních obvodech neuspokojující. Situace je vážná a je třeba hledat urychleně řešení. Proto se s tímto podnětem obracím na vládu České socialistické republiky a zároveň budeme žádat o pomoc v řešení partnerské výbory Federálního shromáždění. Podobná, i když asi ne tak vyhrcovaně kritická, je situace v zabezpečení diagnostických přístrojů pro zdravotnická zařízení spravovaná národními výbory. Je jich nedostatek a mnohde se pracuje s takovými, které již dávno měly být vyřazeny. Domníváme se, že v tomto směru by k řešení problému mělo aktivněji přistupovat ministerstvo zdravotnictví, a to také budeme od ministra

zdravotnictví soudruha Prokopce požadovat. Víme samozřejmě, že součinnost dalších orgánů je přitom pochopitelně nezbytná.“ [8].

7.3 Sociální péče a důchody

Sociální péče

K sociální péči se vyjádřila na 6. schůzi ČNR socialistická poslankyně Alena Hanzlová. Také její řeč nevyznívá moc příznivě, byť připouští i pozitivní zkušenosti: „Jako zpravodajka výboru jsem se při svých průzkumech v domovech důchodců setkala jak s dobrými příklady, tak se zápornými. Jsou případy kdy na jednom pokoji je umístěno 10-14 starých lidí. Taková zařízení je nutno dobudovat, případně zvážit jejich jiné využití. Na druhé straně jsem navštívila i krásné, moderní domovy důchodců s jedno až třílůžkovými pokoji, ale i zde se vyskytl problém. Domovy důchodců jsou vybavovány sériově vyráběným nábytkem, který ovšem potřebám špatně pohyblivých starých lidí vůbec nevyhovuje. A tak se vynakládají značné prostředky bez dosažení potřebného efektu. Starý, špatně pohyblivý člověk, sotva ocení kvalitní provedení válečky nebo křesla, které je tak nízko nad zemí, že bez cizí pomoci z něho nedokáže vstát. Řešit tento problém nábytkem vyrobeným na zakázku by bylo velmi ne hospodárné. Vznáším proto podnět k ministru průmyslu České socialistické republiky, kterého žádám, aby zvážil možnost úpravy výšky, v podstatě jde o prodloužení nožiček, u nábytku určeného nebo objednaného pro vybavení domovů důchodců.“ [1]. Tato žádost jde proti duchu standardizace a opomíjí fakt, že ne každý starý člověk bydlel v domově důchodců. Jak je patrné, tak jste mohli za minulého režimu skončit s dalšími 9 až 13 lidmi na pokoji.

Poslankyně zároveň upozornila na poměrně nízké platy personálu sociálních ústavů a velkou fluktuaci těchto pracovníků: „Důležitým faktorem pro bezporuchový provoz ústavů sociální péče je i potřebný počet pracovníků. Zatím se nepodařilo zamezit poměrně velké fluktuaci pracovníků, zejména v ústavech sociální péče. Svůj podíl na této situaci mají bezesporu i mzdové otázky. Nedostatečné objemy mzdových prostředků, vyčleněných plánem pro odvětví sociálního zabezpečení, umožňují stanovovat základní platy i jejich pohyblivé složky většinou v dolní polovině platového rozpětí. To způsobuje, že například střední, nižší a pomocní zdravotničtí pracovníci, kteří tvoří celou polovinu všech pracovníků odvětví, dosahují ve srovnání se státní zdravotní správou ve srovnatelných funkcích výdělků v průměru o 300 korun nižších. Tento stav je dlouhodobý. Poslanci na něj mnohokrát upozorňovali a myslím, že je už na čase, aby se tato disproporce vyřešila.“ [2]. Poslankyně Hanzlová tedy volala obecně po dalších prostředcích ze státního rozpočtu. Připomenu, že tento rozpočet byl krajně napnutý [3].

Důchody

V dnešní době se starobní důchody považují v České republice často za nízké. Někteří je považují i za nízké z pohledu důchodů za minulého režimu. Jiní s tím moc nesouhlasí [4]. Na 6. schůzi ČNR zaznělo v projevu již

zmíněné poslankyně A. Hanzlové kromě toho, že celkové výdaje na sociální zabezpečení dosáhly v ČSR v roce 1986 43 miliard 330 miliónů korun, což bylo o jednu miliardu korun více než v roce 1985, i následující tvrzení: „Uvedu několik číselných údajů. Výdaje na ústředně vyplácené důchody činily v loňském roce 38,538 miliard korun. Koncem roku 1986 bylo vypláceno 2,851 miliónů důchodů, to je o 12 tisíc důchodů více než v předchozím roce. Na soustavu důchodového zabezpečení navazuje široce rozvinutý systém sociální péče, kterou plně zajišťují národní výbory. Ze svých rozpočtů vynaložily na tyto účely 4,207 miliard korun, tedy o 128 miliónů korun více než v roce 1985.“ [5]. V roce 1986 tedy činil průměrný měsíční vyplácený důchod 1126 Kčš.

Od revoluce do roku 2011 došlo dle odhadů k nárůstu cenové hladiny spotřebitelských cen asi o 510 %. Jedna tehdejší Kčs je tedy zhruba asi 5,1 Kč roku 2011 [6]. V dnešních cenách (se zanedbáním inflace za roky 1987 až 1989, údaj by tedy byl ve skutečnosti o něco vyšší a se zanedbáním i jiných překážek ve shánění zboží a služeb – např. čas, korupce anebo to, že některé zboží a služby nebyly vždy dostupné, a také se zanedbáním technologického pokroku) by důchod z konce roku 1986 byl dnes asi 5 743 Kč. Průměrný měsíční starobní důchod byl k prosinci roku 2011 dle Českého statistického úřadu asi 10 552 korun [7]. Potíž je v tom, že to je údaj jenom ke starobnímu důchodu. Uvedme proto další údaje ze statistiky ČSÚ. Koncem roku 2011 dosáhl průměrný měsíční plný invalidní důchod (3. stupně) 10 005 Kč, vdovský důchod (kombinace přímého starobního a vdovského důchodu) 11 179 Kč, vdovecký (kombinace přímého starobního a vdovského důchodu) 12 458 Kč (ten však byl zaveden až teprve několik let po revoluci) a sirotčí důchod byl ve výši 5 428 Kč [8]. Rozdíly tu tedy jsou dost velké. Alternativně pokud využijeme údaje ohledně průměrného měsíčního starobního důchodu z ČSÚ, tak tento důchod byl roku 1989 1 639 korun měsíčně [9]. To odpovídá asi 8 359 Kč roku 2011. Průměrný měsíční starobní důchod tak vzrostl o asi 544 % v nominálním vyjádření a o asi 26 % v reálném vyjádření.

Bohužel uvedené měření vzestupu cenové hladiny nezahrnuje náklady na nájem a některé energie [10]. Uvedené údaje o 544 % a 26 % by pravděpodobně měly menší hodnotu. Bohužel však na druhou stranu byl za komunismu starší bytový fond zanedbáván, protože se nevybíralo na nájemném tolik, kolik by bylo potřeba. Jinde jsem napsal a citoval, že: „... se nedostatky projevovaly v nedostatečných investicích do obnovy stávající kapitálové struktury ekonomiky. Nedostatečné investice do kapitálové struktury pak ohrožovaly i stávající úroveň spotřeby. Jako příklad lze z knihy uvést bydlení - což je jedna z věcí, která byla za komunismu "levnější" než dnes (nájem byl v Praze 400 Kčs/měsíc za třípokojevý byt) - a tuto problematiku lze rozšířit na budovy jako celek. Šedé neopravené fasády většiny tehdejších měst si pamatuje asi každý. Tím se zároveň dostáváme i ke čtvrtému mýtu – „Žádní bezdomovci, každý měl kde bydlet“, který se věnuje bydlení podrobněji. Autoři k tomu píší: "Nízké nájem a ceny bydlení zase způsobovaly, že státní podniky a družstva neměly peníze na opravy domů, věčně v nich nic nefungovalo, stovky krásných, historicky cenných budov ... chátraly a pustly.". Budovy byly doslova spotřebovávány. Dodejme, že na byt se čekalo mnoho let...Jsme-li u bydlení, tak autoři uvádí: "Ke konci osmdesátých let bylo možné koupit v Praze

byť za pár desítek tisíc korun (dle velikosti a místa), ovšem byť vám pochopitelně nepatřil, pouze jste podvodem mohli získat tzv. dekret [vlastně právo na podnájem, pozn. autora]." [11]. Nízké ceny v tehdejší době byly dosaženy jen na úkor budoucnosti – tj. bylo by nutné je dříve nebo později poměrně radikálně zvýšit. Jak je také patrné z dřívějších kapitol, tak se vyskytovala v námi zkoumané době i celá řada nedoplatků za bydlení. To vše by uvedená procenta ohledně starobního důchodu naopak zvyšovalo. Dalším problémem jsou ovšem sociální dávky, které se dnes vyplácí na bydlení (a tehdy možná také?). Sumasumáru předchozí početní cvičení je nutné brát jen zhruba. Nezdá se z něj však, že by se pozice důchodců oproti době vlády lidu reálně nějak zhoršila, spíše naopak a vzpomínkový optimismus vede k mylným závěrům.

8. Zamyšlení nad kriminalitou

O kriminalitě, korupci a úplatkářství za komunismu jsem již psal v 5. kapitole. Nyní se krátce zamyslíme nad kriminalitou dnes a tehdy. Nepůjde zde o žádnou důkladnou analýzu. Ta by si vyžádala důkladné studium a spoustu času, místo toho zde provedeme poměrně hrubé srovnání stavu kriminality dnes a nakonci komunismu. Nejprve se podíváme na statistiku ČSÚ ohledně počtu odsouzení a počtu vězňů v České republice. Dle ní byl roku 1989 počet odsouzení 57 743 a k 31. 12. bylo vězňů celkem 22 635. K roku 2011 byla tato čísla 70 160 (růst oproti roku 1989 o 21.5 %) a 23 154 (růst oproti roku 1989 o 3.5 %). Průměr za roky 2002 až 2011 byl 70 276 odsouzení (růst oproti roku 1989 o 21.7 %) a 19 553 vězňů (pokles oproti roku 1989 o 13.6 %). Vrcholem u odsouzení bylo 75 761 odsouzení roku 2008 a u vězňů jim je právě rok 2011 a dost podobné číslo bylo dosaženo roku 1999. K významnému nárůstu došlo u odsouzení za vraždu, zde došlo k vzestupu z 69 odsouzení k roku 1989 na 120 roku 2011 (růst oproti roku 1989 o 74 %). Průměr za roky 2002 až 2011 je dokonce 135 vražd (růst oproti roku 1989 o 95.6 %). Vrcholem byl rok 1996, kdy došlo k odsouzení za vraždu dokonce u 203 případů [1]. Bohužel statistika ČSÚ „Zjištěné trestné činy v České republice“ začíná až rokem 1991. Přitom je důležitá, protože zmíněné počty odsouzení a vězňů nedávají celý přehled o kriminalitě. Musíme tedy využít jen údaje za rok 1991. Zjištěných trestných činů bylo tehdy 282 996 a vražd 107, k roku 2011 byla čísla 304 528 (růst oproti roku 1991 o 7.6 %) a 188 (růst oproti roku 1991 o 75.7 %). Průměry za roky 2002 a 2011 dosahují 373 132 (růst oproti roku 1991 o 32 %) a 222 (růst oproti roku 1991 o 107.5 %). Z této tabulky je patrná za poslední roky klesající tendence u obou sledovaných položek. Vrchol byl zaznamenán pro zjištěné trestné činy v roce 1999, kdy jich bylo 426 626 a pro vraždy v roce 1998, kdy jich bylo dokonce 313 [2]. Dle vcelku stabilního počtu odsouzení za vraždu za roky 1989 až 1992 se zdá, že pro rok 1989 by mohl předběžně (!) platit údaj o počtu vražd kolem jednoho sta.

Někdo by mohl správně namítnout, že co dnes není trestné, to tehdy bylo a naopak. To je samozřejmě pravda a byla by nutná v tomto směru důkladná srovnávací analýza (která však nemůže být nikdy kvůli

rozdílné kvalitě trestných činů přesná), kterou zde nyní provádět nemůžeme (data z ČSÚ na ni ani nestačí). Ovšem jistě není situace taková, že by byla dnešní doba v tomto směru jen uvolněnější. Dříve se neřešily takové věci jako sexuální harašení či stalking (nebezpečné pronásledování). Dnes naopak neexistuje trestný čin příživnictví. Další správnou námitkou je to, že dnes se musí na vězení mnohdy čekat, a že existuje ještě domácí vězení. Není ovšem jasné, zda domácí vězení statistika ČSÚ zohledňuje anebo nezohledňuje, nicméně protože domácí vězení je v platnosti teprve od 1. ledna 2010, tak jeho význam pro nás za námi sledované období nebude významný. Spíše jde tedy o vězně čekatele, kteří budou výše vypočtená procenta zvyšovat. Další námitkou by mohl být ten fakt, že za minulého režimu byli věznění i političtí vězni, kteří uvedené statistiky za rok 1989 navyšují. To je v případě odsouzení celkem dost možné. V případě vězňů je to nepravděpodobné, protože 8. prosince tyto vězně amnestoval poslední komunistický prezident Dr. Gustáv Husák [3]. Těchto vězňů navíc byli zřejmě jen desítky až stovky [4]. To pravděpodobně bude platit i pro počty odsouzení. Dalším problémem je, že se tu nevěnujeme podmíněným odsouzením a přestupkům. Námitku v opačném duchu by mohl vznést ten, kdo by poukázal na větší cizinecký ruch v dnešní době oproti době komunismu, což by samo o sobě mohlo vést k určitému nárůstu kriminality. Za roky 2007 až 2010 bylo v českých, moravských a slezských vězeních od 7 do 7.5 % cizinců [5]. Růst by to tedy mohl být jen v řádu procent (nelze očekávat, že by za komunismu byl počet cizozemských vězňů roven 0 procentům. Například tu dlouhodobě pobývali pracovníci ze spřátelených zemí, jako bylo Polsko, Vietnam, Kuba apod.). Přesto tato námitka může mít ve skutečnosti větší význam, než se ze statistiky zdá, a to díky migrantům, kteří se dnes považují již za Čechy (Moravany ani Slezany zde ČSÚ neuvádí a vystačí si pouze s národností českou).

Někdo by mohl namítat, že brutalita trestných činů roste, bohužel tyto statistiky stěží mohou zachytit. Zároveň je však pravdou, že už i za minulého režimu brutalita rostla: "Znepokojují nás současně některé rysy kriminality, zejména zvýšená hrubost a brutalita při útocích proti zdraví občanů, trestná činnost mladistvých pachatelů, namnoze skupinová, stejně tak jako vysoký počet bytových krádeží a podíl pachatelů, kteří nejsou na území hlavního města Prahy odhaleni." [6]. Dokonce nárůst bezohlednosti je doložen i u řidičů [7]. Zajímavou námitkou je fakt, že za komunismu došlo k nárůstu kriminality mládeže, což jsme doložili dříve v řeči komunistického poslance Ladislava Lišky, který uvedl, že: „...zpráva také poukazuje na to, jak velký problém představuje trestná činnost mládeže. Vzestupný vývoj v posledních letech nutí k zamyšlení jak nad efektivností trestního postihu, tak zejména nad účinností všech výchovných složek a potlačování delikventních projevů mládeže.“ [8]. Dnes je tato mládež již ve středním věku a má již odrostlejší děti. Dodejme k tomu, že je docela paradoxní, že státy bývalého sovětského bloku mají alespoň dle následujícího zdroje většinou větší počet vražd na 100 tisíc obyvatel než státy západní Evropy [9]. Za pozornost zde stojí ještě jedna skutečnost. Václav Havel roku 1990 propustil v Českých zemích na svobodu asi 15 tisíc vězňů (nešlo o politické vězně, ty už propustil, jak bylo uvedeno, Dr. Husák), mnozí z nich se pak dopustili nejružnějších zločinů, a to včetně vražd. Mnozí to označují za Havlovo selhání. Dejme tomu, neselhal zde však ještě někdo? Neselhal systém komunistického vězeňství? Jeho výchovné složky? Zdá se, že tento systém vedl jen velmi málo k převýchově vězňů a možná vedl k opačnému výsledku [10].

Také s korupcí, úplatky a rozkrádáním socialistického vlastnictví to nebylo zrovna slavné (viz zejména V. kapitola). Rozdíl zde však je v tom, že dnes zde máme informačně otevřenější společnost než za komunismu (tím neříkáme, že tehdejší společnost byla informačně zcela uzavřená). Dnes se mnohdy na téma korupce, úplatků a rozkrádání veřejného vlastnictví v informačních médiích setkáváme i s pouhým rozebíráním dohadů, náznaků a spekulací.

Pokud se podíváme na zde prezentované statistiky a jejich rozbor, tak dojdeme k závěru, že kriminalita oproti roku 1989 u nás stoupla a stoupla docela dosti u vražd, zároveň je však patrné, že kriminalita u nás není řádově někde jinde, než byla za minulého režimu ke konci 80. let. Ovšem další bádání na toto téma je žádoucí [11].

9. Průmysl, zaostalost, diskoordinace a byrokracie

9.1 Průmysl

V této kapitole se podíváme na stav průmyslu, jeho zastaralost (modernost) a na různé diskoordinace v druhé polovině 80. let, a to nejen pohledem několika schůzí České národní rady (dále jen ČNR), která byla v podstatě parlamentem České socialistické republiky (dále jen ČSR). Také se dotkneme problémů s motivací pracujících, pracovních podmínek, zemědělství a problémů vývozu do nesocialistických zemí aj.

Průmysl

Již několikrát zmíněný předseda vlády ČSR komunista Josef Korčák na 2. schůzi ČNR ze dne 3. července 1986 konstatoval, že se připravuje akce k modernizaci produkce dřevěného nábytku, užitkového porcelánu, textilních přípravků a zušlechťoven, pletářské, konfekční, oděvní, kožedělné a obuvnické výroby. K tomu dodal: „Od ministerstva průmyslu požadujeme, aby podporovalo produktivní a rytmickou výrobu a zavádění nejlepších zkušeností předních podniků a kolektivů. Má plnou odpovědnost za to, aby nové moderní závody co nejrychleji vracely vložené prostředky. Nelze se v rozporu s racionálním využíváním surovin i pracovních sil dál smířovat s udržováním zastaralých neefektivních provozů.“ [1].

Zároveň premiér na této schůzi odhalil základy, na jakých stálo socialistické hospodaření v zemědělství před rokem 1989: „Po kvantitativní stránce se v řadě ukazatelů blížíme úrovni vyspělých zemí. Není tomu tak ale v efektivnosti, ve výši nákladů, ve spotřebě paliv a energií a velikosti ztrát. Úroveň práce zemědělských závodů nemůžeme hodnotit jen podle úrody na polích nebo přírůstků ve stájích, ale především podle množství a kvality potravin na stole spotřebitele. Proto orientujeme investiční politiku v agrokomplexu přednostně na budování skladovacích prostor pro brambory, obilí, objemná krmiva, ovoce, zeleninu a na rekonstrukci zpracovatelských závodů.“ [2]. Jinými slovy hospodaření zde stálo na extenzivních faktorech a

nikoliv na intenzivních faktorech, které reflektují moderní technologie a vyžadují větší investice a úspory, ovšem jen do oborů a výrob, které uspokojují potřeby spotřebitelů, protože jinak budou investice zmařeny. Hned uvidíme, že tento poznatek se netýkal jen zemědělství.

K tomu nám poslouží citace komunistické poslankyně, místopředsedkyně ČNR a komunistky Marie Jarošové, která jasně poukazuje na extenzivní charakter (kvantitativní růst hospodářství) socialistického hospodářství a na malé množství a význam inovací, a tím plynoucího nedostatečného kapitálového vybavení práce, a tedy i nedostatečné produktivity práce: „Soudružky a soudruzi, uplynula polovina roku 1986, prvního roku 8. pětiletky. Přes určité zlepšení v plnění státního plánu rozvoje národního hospodářství nemůžeme být s dosaženými výsledky spokojeni. Existuje poměrně vysoké procento podniků, které plán neplní, a v dalších podnicích a VHI není plněno to nejdůležitější, a to kvalitativní ukazatele. V žádoucí míře nejsou snižovány materiálové náklady výroby. Není dosahováno plánovaného růstu produktivity práce. Mnohé podniky zaostávají v plnění efektivnosti zahraničního obchodu. Objemové ukazatele jsou stále v příliš vysoké míře dosahovány cestami extenzivního růstu. Další přetrvávání těchto nedostatků nelze tolerovat. V tom se shodli při svých jednáních poslanci všech výborů České národní rady. Nízká kvalita výroby a způsobů jejího dosažení by zákonitě vedla k prohlubování disproporcí v užití vyrobené produkce. Vysoká materiálová a energetická spotřeba spolu s nízkou produktivitou práce by nepříznivě ovlivnila tvorbu národního důchodu. Ve svých důsledcích by tyto negativní vlivy podvázaly naše záměry v sociální oblasti.“ [3].

Možnost zvýšit hospodářský výstup jen pomocí extenzivních forem je omezená. Můžete zavést směny navíc, vyžadovat přesčasy a používat stroje, nástroje a jiné zařízení déle a více, to však vede k jejich většímu opotřebení, a tím i ke zvyšování nároků na obnovovací investice, které mají za cíl udržet stávající zvýšený rozsah výroby. Větší investice vyžadují úspory, čili nutnost vzdát se části současné spotřeby a utáhnout si opasky. To však nedává mnoho smyslu tehdy, pokud extenzivní formy výroby mají právě za cíl zvýšit současné množství finálních statků pro spotřebitele. V případě, kdy je nutné úroveň spotřeby extenzivně zvýšit a učinit tak lidi bohatšími bez utažení opasků někde jine v ekonomice, dojde ke spotřebovávání kapitálových statků, což v budoucnosti bude mít za následek nemožnost udržení výroby ve stávajícím stavu. Dojde k jejímu omezení, a tím i propadu životní úrovně spotřebitelů. Životní úroveň měřená metafyzickými statky stejně i tak klesá, protože lidem zbývá méně času na jiné aktivity (přece jen k jistému utažení opasků tedy dojde), než je produkce fyzických statků. Proto je nutné přikročit k intenzivním formám růstu, kdy vzestup úspor a pokles spotřeby (tj. utažení opasků) umožní přírůstek investic nad úroveň investic potřebnou k udržení stávajícího rozsahu výroby. Tyto investice spolu s technologickým pokrokem umožní zavedení nových produktivnějších metod výroby stávajících statků, či metod výroby s kvalitnějšími statky nebo zcela novými statky anebo kombinaci těchto tří možností. Alespoň část spotřebitelů se tedy musí uskromnit a musí dojít ve změnách ve struktuře výroby. Výrobní faktory včetně práce se uvolní ze stádií výroby bližších spotřebě (ty nyní nesou menší zisk anebo generují ztrátu) a přesouvají se ke stádiím výroby

vzdálenějších spotřebě (ty nesou nyní vyšší zisk). Tedy výrobní faktory musí projít určitou dobou nevyužití a nezaměstnanosti. Intenzivnější rozvoj výrobních možností ekonomiky pak vede k uspoření části peněžních prostředků a výrobních faktorů a umožňuje jejich nasazení na krytí dalších a dalších palčivých potřeb spotřebitelů. Společnost se tak stává bohatší a dochází v ní k ekonomickému růstu. Naopak dlouhodobé extenzivní využití výrobních faktorů povede k hospodářskému úpadku společnosti a růstu chudoby. Dodejme ještě, že větší extenzivní produkce může klidně vyústit do problémů s kvalitou výsledné produkce, a to například vlivem únavy materiálu, nedostatečné údržby, menší pozornosti dlouho pracující obsluhy apod. A také z důvodu nutnosti nasazovat do výroby méně kvalitní suroviny a pracovníky. Jak ještě dále uvidíme, tak režim ve skutečnosti množství investic v ekonomice snížil. Tímto ovšem netvrdíme, že nemůže být užitečné produkci někdy v některém odvětví či firmě po nějaký čas extenzifikovat, když je to výhodné. Bude to mít však své náklady a dlouhodobé přežití firmy na trhu to však neumožní. Naopak výhodou takového přístupu je v systému socialistického hospodářství to, že z krátkodobého hlediska garantuje větší jistoty, co se týká pracovního místa a nutnosti ho změnit.

Výše uvedené potvrdila na 2. schůzi ČNR i komunistická poslankyně Miroslav Němcová (nejde o známou političku ODS), která uvedla, že z programového prohlášení vyplývá, že se stává pro činnost české vlády závazným především požadavek dosáhnout podstatného pokroku v intenzifikaci (tj. kvalitativního růstu hospodářství, čili kvalitativního hospodářského pokroku) národního hospodářství [4]. Na zastaralost materiálně technické základny výroby poukázal i komunistický poslanec Miroslav Mrázek na 6. schůzi ČNR ze dne 30. června 1987: „Projednávání vývoje situace v tomto resortu bylo často na programu jednání výborů ČNR i jejího předsednictva. V této souvislosti se vždy poukazovalo na zastaralost materiálně technické základny výroby. Je však třeba říci, že to je obecný problém celého průmyslu řízeného vládou ČSR. Jak čísla státního závěrečného účtu ukazují, nepodařilo se dosud zastavit růst opotřebení základních prostředků, jehož stupeň je právě v resortu ministerstva průmyslu ČSR nejvyšší. Existuje zde vysoký podíl plně odepsaných základních prostředků, zejména strojních, roste průměrné stáří strojů a prodlužuje se doba jejich obratu, což je nejhorší u lehkého průmyslu. Nepříznivě se v roce 1986 vyvíjelo využívání základních prostředků. Jako poslanci to můžeme z vlastních poznatků v plném rozsahu potvrdit. Příčin je jistě celá řada. Avšak jedna se nám zdá jednoznačně základní: je to investiční politika a s tím spojené řešení strukturálních otázek a otázek rozvoje a stabilizace pracovních sil, tedy v konečném důsledku sociálních cílů.“ [5]. Jinde pak pokračoval tím, že státní závěrečný účet ČSR za uplynulý rok je sice předkládán jako vyrovnaný, ale jen díky mimořádné dotaci z federálního rozpočtu, aby tato vyrovnanost byla zabezpečena. Hlavní příčinou nevyrovnanosti bylo dle něj nedosažení plánované dynamiky v tvorbě zisku ústředně řízených státních hospodářských organizací. Projevil se především nedostatečný vliv snižování nákladů jako rozhodujícího intenzifikačního faktoru. V lehkém průmyslu došlo dokonce dle řečníka ke zcela opačnému vývoji, než plán předpokládal. Z hlediska jednotlivých druhů nákladů byl růst nákladovosti ovlivněn růstem materiálových a finančních nákladů [6]. Tzv. základní prostředky představují budovy, stavby, energetické a

hnací stroje a zařízení, pracovní stroje a zařízení, přístroje, dopravní prostředky, inventář a trvalé porosty (vyjma lesů).

Snaha o rychlejší uplatňování výsledků vědy a výzkumu v praxi vedla dle místopředsedy vlády ČSR Zdeňka Krče na 41. zasedání státu Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) roku 1985 k přijetí "Komplexního programu vědeckotechnického pokroku členských států RVHP do roku 2000" [7]. Moc platné to však zřejmě nebylo, protože dle téhož řečníka: „Vývoj národního hospodářství za 11 měsíců letošního roku potvrzuje, že proces kvalitativní přestavby ekonomiky nedosáhl zatím intenzity zakotvené v "Hlavních směrech" XVII. sjezdu strany. V důsledku toho zůstáváme úkolům vytyčeným v Zákoně nemálo dlužni. Dynamika průmyslové výroby se sice v odvětvích řízených vládou České socialistické republiky zvýšila do konce listopadu o 2,6 %, avšak tohoto růstu bylo dosaženo při podstatně vyšší nákladovosti a poměrně značných odchylkách od požadované struktury užití. Plánovaný podíl materiálových nákladů na výkonech byl překročen o 0,6 bodu a celkový objem materiálových nákladů o 3,2 mld. Kčs. Vývoz do nesocialistických zemí byl nižší zhruba o 600 mil. Kčs, plánovaný objem zásob byl překročen o 2,6 mld. Kčs, a to převážně v odbytových zásobách, které budou jen obtížně využitelné k plnění plánu v letošním i v příštím roce.“ [8]. Nejsložitější situace byla dle řečníka především v sektoru průmyslu: „Resort sice splní plánovaný objem hrubé výroby i vývozu do socialistických zemí, k výraznému neplnění však dojde v ukazatelích efektivnosti, v dodávkách do tržních fondů a ve vývozu do nesocialistických zemí. Největší odchylka se předpokládá ve snížení podílu materiálových nákladů na výkonech. Celkový výpadek v upravených vlastních výkonech zřejmě dosáhne 2,5 mld. Kčs a v zisku 2,6 mld. Kčs. Očekávané nesplnění plánovaného objemu upravených vlastních výkonů, nedosažení relace mezi maloobchodními a velkoobchodními cenami a rozdílového ukazatele v zahraničním obchodě představuje výpadek v přínosu resortu k tvorbě národního důchodu ve výši 3,2 mld. Kčs.“ [9].

Vidíme zde, že větší produkce bylo dosaženo často jen větším extenzivním (kvantitativním) využitím výrobních faktorů. Patrné také je, že sice dynamika průmyslové výroby se zvýšila, ale odchylovala se i od plánovači předpokládaného užití. Dále část nově vyrobených statků skončila v neplánovaných zásobách. Spotřebitelé a výrobci výrobních statků nižších řádů tyto statky tedy nechtěli. Nebyli, totiž dostatečně objeveny informace o tom, co tito spotřebitelé a výrobci chtějí a ani jistě nebyly kvůli svému rozsahu zpracovány informace již objevené. Anebo tyto statky nemohly být použity pro výrobu další produkce anebo pro řádné spotřebitelské užití, díky nedostatku komplementárních výrobních statků (diskoordinace mezi jednotlivými výrobami), které jsou nutné právě pro dokončení výroby a řádnou spotřebu. Hodnota automobilu bez kol, traktoru bez nafty nebo počítače bez obrazovky, je velmi nízká, v extrémním případě až žádná. Ostatně (nejen) to potvrzuje ve stejném vystoupení samotný Z. Krč: „Příčin, proč se resort průmyslu nedokázal v letošním roce vyrovnat s úkoly státního plánu, je celá řada. Patří mezi ně zejména nedosahování projektovaných parametrů na nových kapacitách, nedostatečná provázanost plánu materiálně technického zásobování s plánem výroby a finančním plánem, neuspokojivý vývoj v kvalitě a

inovačních tocích, nedostatek pracovníků, odbytové potíže a nedostatky v řízení. Příčiny neplnění úkolů plánu nejsou jen záležitostí letošního roku, ale mají své kořeny již v minulosti.“ [10]. Jak je patrné diskoordinace v dodávkách se netýkala jen komplementárních statků fyzických, ale týkala se i pracovní síly, což bylo dále zhoršováno plnou zaměstnaností. Šlo o dlouhodobý problém.

Své asi sehrálo i selhání jediného muže (k tomu podrobněji viz i dále), protože místopředseda vlády ČSR Z. Krč poukázal, že neplnění rozhodujících kvalitativních ukazatelů plánu vytváří nepříznivou hospodářskou situaci zejména v 9 výrobně-hospodářských jednotkách (VHJ), ve kterých by dle něj mělo dojít k postihům osobní hmotné zainteresovanosti. Avšak: „Důsledky by se promítly i do podnikové hmotné zainteresovanosti. Krácení přidělů investičním fondům a fondům kulturních a sociálních potřeb by vážně ohrozilo sociální záměry podniků přijaté v kolektivních smlouvách.“. Přičemž zároveň dle řečníka platilo, že k posouzení příčin tohoto stavu vznikla zvláštní dočasná pracovní skupina, která za objektivní uznala dopady cenových úprav, záměny dovážených surovin a opožděné uvádění některých nových kapacit do provozu způsobené cizími dodavateli. Nemohla a také neuznala dopady zaviněné nízkou úrovní řídicí a organizátorské práce [11]. Takováto situace, kdy nešlo zcela jednoduše oddělit selhání jediného muže od objektivních příčin, nahrává různým výmluvám. Přičemž jen v trochu komplexním hospodářství vznikají právě takové situace. Dále zvláštní vztahy v rámci byrokratických struktur mohly činit kontrolu málo objektivní a neúčinnou. Na trhu prostě daný podnik skončí ve ztrátě ať tak nebo tak, nikdo nemusí nic extra zkoumat a může přistoupit i k řešení cestou pokusu a omylu. Pokud neuspěje, tak se ztráta naakumuluje a podnik skončí a výrobní faktory se budou přemísťovat k úspěšnějším (tj. spotřebitele lépe uspokojujícím) podnikům respektive podnikatelům. Jak je patrné, tak se sociální záměry podniků (každému dle jeho potřeb, i když to zcela neplatilo ani tehdy) staly překážkou k alespoň částečné nápravě nedobré situace a zdrojem další tendence pro nedostatečné řešení problémů. Přičemž však neplnění výrobních plánů a to, že struktura výroby a výrobní plány neodpovídají potřebám spotřebitelů (problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu – viz dále) a dále spotřebovávání výrobních statků (kapitálu), které do budoucna neumožňuje zachování stávajícího rozsahu výroby, vedou opět k nemožnosti naplňovat sociální záměry a dokonce neumožňují zachovat jejich stávající úroveň. Socialistická ekonomika se tak ocitá v začarovaném kruhu (viz výše projev Marie Jarošové).

Výše uvedené projevy si můžeme ilustrovat i z jiného zdroje, kde se lze také dozvědět o důsledcích zastaralosti kapitálových statků. Autoři „Hospodářských a sociálních dějin Československa v letech 1918-1992“ uvádí, že: „Nepříznivým průvodním jevem poměrně vysokých přírůstků základních prostředků byl neuspokojivý stupeň vyřazování zastaralých budov, strojů a zařízení a následkem toho mnohdy neefektivní prodlužování doby jejich fungování...Zastaralé stroje, zařízení a dopravní prostředky pohlcovaly vysoké náklady na údržbu a opravy, neumožňovaly zavést energeticky a materiálově úspornější provoz a zpravidla nesplňovaly ani požadavky na vyšší kvalitu produkce a služeb.“ [12]. Doplňme, že z 3. kapitoly o textilním průmyslu víme, že někdy byla s nimi práce pro obsluhu i velmi nepříjemná. Dále zdroj pokračuje, že základní

prostředky (budovy, stavby, energetické a hnací stroje a zařízení, pracovní stroje a zařízení, přístroje, dopravní prostředky, inventář a trvalé porosty (vyjma lesů)) se mezi lety 1968 až 1976 omladily, ale později se u strojů a zařízení situace obrátila a v roce 1987 již mělo Československo ve srovnání s nejvyspělejšími ekonomikami základní prostředky podstatně starší. Průměrný věk strojů a zařízení v celém národním hospodářství dosahoval v Českých zemích 11 let a na Slovensku 9.8 let [13]. Účinnost základních prostředků ve výrobní sféře, měřená tvorbou společenského produktu na 1000 Kčs základních prostředků, zůstala v 1. polovině 70. let na stejné úrovni, ale později klesala – do roku 1989 v celé výrobní sféře a v průmyslu zhruba o třetinu, v zemědělství o 43 % a ve stavebnictví bezmála o polovinu. Pokles účinnosti výrobních základních fondů byl jeden ze symptomů nízké efektivnosti ekonomiky. K příčinám dle autorů patřila fondová náročnost čs. hospodářství (podmíněná odvětvovou strukturou), nedostatečné využívání výrobního potenciálu, nízký stupeň směnnosti, neuspokojivá kvalita části existující i zaváděné techniky a mnohdy také zdražování nově vyráběných strojů a zařízení, jemuž neodpovídal jejich výkon. V průmyslu byla strojní pracovní místa využívána v roce 1989 jen na 63 % [14].

Věková struktura strojů a zařízení

Pro příklad věková struktura strojů a zařízení byla v roce 1968: se stářím do 10 let 64.3 %, pro stáří 11 až 25 let to bylo 24.6 % a pro stáří více než 26 let to bylo 11.1 %. Roku 1976 to bylo pro stroje a zařízení se stářím do 10 let 65.9 %, pro stáří 11 až 25 let to bylo 27.3 % a pro stáří více než 26 let to bylo 5.8 %. Roku 1987 to bylo pro stroje a zařízení se stářím do 10 let 59.3 %, pro stáří 11 až 20 let to bylo 26.7 % a pro stáří více než 20 let to bylo 14 %.

Věková struktura strojů a zařízení v průmyslu byla v roce 1968: se stářím do 10 let 61.6 %, pro stáří 11 až 25 let to bylo 25.3 % a pro stáří více než 26 let to bylo 13.1 %. Roku 1976 to bylo pro stroje a zařízení se stářím do 10 let 61.2 %, pro stáří 11 až 25 let to bylo 30.6 % a pro stáří více než 26 let to bylo 8.2 %. Roku 1987 to bylo pro stroje a zařízení se stářím do 10 let 54.6 %, pro stáří 11 až 20 let to bylo 27.9 % a pro stáří více než 20 let to bylo 17.6 %.

Věková struktura strojů a zařízení v zemědělství byla v roce 1968: se stářím do 10 let 80.6 %, pro stáří 11 až 25 let to bylo 18.3 % a pro stáří více než 26 let to bylo 1.1 %. Roku 1976 to bylo pro stroje a zařízení se stářím do 10 let 84 %, pro stáří 11 až 25 let to bylo 15.6 % a pro stáří více než 26 let to bylo 0.4 %. Roku 1987 to bylo pro stroje a zařízení se stářím do 10 let 77.8 %, pro stáří 11 až 20 let to bylo 19.6 % a pro stáří více než 20 let to bylo 2.6 % [15].

Z výpočtů je patrné, že od roku 1968 do roku 1976 došlo vyjma strojů a zařízení v průmyslu ke zvýšení procentního zastoupení počtu strojů a zařízení do 10 let věku na celkovém množství strojů a zařízení. Mezi lety 1976 až 1987 toto procentní zastoupení naopak všude pokleslo, a to i oproti roku 1968. V (souhrnné) kategorii strojů a zařízení (první odstavec této sekce) došlo do roku 1987 k poklesu o 6.6 procentních bodů

oproti roku 1976 a o 5 procentních bodů oproti roku 1968. V procentním vyjádření to byl pokles o 10 % respektive o 7.8 %.

9.2 (Ne)intenzifikace hospodářství

Intenzifikace

Komunistický poslanec JUDr. Alois Skoupý na 4. schůzi ČNR ze dne 10. prosince 1986 prohlásil, že: „Proces intenzifikace vyžaduje, aby bylo vyráběno jen to, co nachází užití, aby výsledná produkce měla takovou kvalitu, která snese přísná mezinárodní měřítka a abychom zároveň vyráběli s co nejnižšími náklady. Odpovědnost za respektování těchto požadavků musí převzít podniky, VHJ i resorty s vědomím toho, že odměňovat pracovní kolektivy je třeba důsledně podle výsledků dosahovaných v souladu s těmito vytyčenými záměry.“ [1]. Proces intenzifikace a jeho předpoklady (včetně omezení spotřeby, utažení opasků a nezaměstnanosti) jsme probrali již výše. Nyní se zaměříme na problém jak zjistit, co se má vyrábět a kde investovat tak, aby bylo vyráběno jen to, co nachází užití. Dle ekonoma Ludwiga von Misesa platí pro systém soukromého vlastnictví výrobních faktorů (kapitalismus) následující: „V kapitalistickém společenském řádu je kalkulace rentability vodítkem oznamujícím jednotlivci, zda podnik, jež provozuje, lze za daných poměrů vůbec provozovat a zda se provozuje co nejúčelněji, tj. s nejnižšími náklady. Ukáže-li se, že je nějaký podnik nerentabilní, znamená to: existují podniky, které jimi používané suroviny, polotovary a práci vynakládají na naléhavější a důležitější účel (u hlediska spotřebitele) anebo na týž účel, jenže hospodárněji (tj. s menšími náklady kapitálu a práce)...Plánuje-li se nový podnik, lze předem kalkulovat, zda vůbec a jak jej lze učinit rentabilním. Chce-li někdo vystavět železniční trať, lze po odhadu očekávaného provozu a schopnosti tohoto provozu platit přepravné spočítat, zda se vyplatí investovat do tohoto podniku kapitál a práci. Ukáže-li se, že stavba železnice neslibuje zisk, znamená to tolik jako: pro kapitál a práci existuje jiné, naléhavější použití, než jsou náklady na stavbu železnice; svět ještě není dost bohatý, aby si mohl výstavbu železnice dovolit. Avšak kalkulace hodnoty a rentability je rozhodující nejen pro otázku, zda lze nějaký podnik vůbec založit, nýbrž kontroluje každý jednotlivý krok podnikatele.“ [2].

Důležité je, že kapitalistická ekonomická kalkulace, se zakládá na peněžní kalkulaci. Na trhu existují v penězích vyjádřitelné ceny odrážející vzácnost pro všechna zboží a veškeré služby a různorodé a rozmanité statky a pracovní výkony lze vyjádřit v jednotném systému kalkulace. Naopak hospodářský řád založený na veřejném vlastnictví výrobních prostředků: „Socialistický společenský řád, kde jsou všechny výrobní prostředky vlastnictvím celku, který tudíž nezná obchodování na trhu a směnu výrobních prostředků a výrobních služeb, ani nemůže znát peněžní ceny statků vyššího řádu a pracovních výkonů. Zde by proto nutně chyběl prostředek racionálního řízení podniku, kalkulace rentability. Neboť kalkulace rentability nemůže existovat bez společného jmenovatele, na který lze převést všechny různorodé statky a služby.“ [3].

V čistě socialistickém hospodářství: „...nemůže existovat soukromé vlastnictví výrobních prostředků, tudíž ani směna výrobních prostředků na trhu, a proto nemohou existovat ani peněžní ceny, ani peněžní kalkulace. Generální ředitelství čistě socialistické společnosti nebude tudíž mít po ruce žádný prostředek, jak převést na společného jmenovatele náklady nutné na každou jednotlivou výrobu. Porovnáváním různých naturálních výdajů a naturálních úspor nelze zde dospět k cíli. Nemáme-li možnost najít společný výraz pro pracovní hodiny různě kvalifikované práce, pro železo, pro uhlí, pro stavební materiál všeho druhu, pro stroje apod., nemůžeme počítat. Kalkulace je možná jen tehdy, když převedeme všechny příslušné statky na peníze.“ [4].

Citovaný Misesův postřeh míří na direktivně řízenou socialistickou ekonomiku s tvrdým řízením. Bohužel na tom nic nemění ani existence peněz a cen v hospodářství, tak jak je známe z období reálné socialistického hospodářství před rokem 1989 (směs tvrdého a měkkého direktivního řízení, jak uvidíme v některé další kapitole, tak spíše toho tvrdého, ale to je nyní jedno). A to jednoduše proto, že část produkce byla stejně řízena direktivně skrze politickou objednávku a práci plánovací komise, docházelo k zasahování do chodu podniků, dotování ztrátových výrob, odebírání zisku (viz citace Miroslava Mrázka a Jindřicha Matyáše dále) dále kvůli tomu, že ceny byly uměle administrativně stanoveny a neodrážely vzácnost, což dobře ilustrují tehdy běžné nedostatky a přebytky výrobních a spotřebních statků a služeb. Ceny a jejich změny totiž tehdy nečistily trh od těchto nerovnováh. Neexistuje možnost jak převést na společného jmenovatele všechny různorodé statky a služby, když jejich ceny neodpovídají vzácnosti těchto služeb a statků. Mises ve své knize uvádí pro příklad stavbu železnice: „Mezi A a B je například hora. Můžeme vést trať přes horu, okolo hory, anebo tunelem skrze horu. V kapitalistickém společenském řádu je snadné spočítat, která z tratí je nejrentabilnější. Zjistíme náklady na výstavbu každé z těchto tří tratí a rozdíly v provozních nákladech, jež by vyžadoval provoz na každé z nich. Z těchto veličin pak snadno zjistíme, která trať je nejrentabilnější.“ [5]. Co se však stane, pokud třeba náklady na ražbu tunelu jsou uměle kvůli představám vlády sníženy? Nebo je stanovena z politických či lobbistických důvodů maximální cena tarifu, či spotřebitelům nejsou přiděleny potřebné prostředky na zaplacení jízdného. Anebo se staviteli nepřidělí ozubnicové lokomotivy na trať přes horu, či se mu ztrátový provoz zadotuje? Či nebyl dodán komplementární výrobní statek pražce nebo drát? Do toho neexistují podnikatelé snažící se na svůj účet maximalizovat svůj zisk, a tudíž ani objevovat nové subjektivní, praktické, rozptýlené a obtížně sdělitelné informace (včetně odhadu budoucí poptávky spotřebitelů) a maximalizovat užití již známých informací a dále vytvářet nové informace včetně nových cen. Výsledkem bude nemožnost ekonomické kalkulace i v takové socialistické ekonomice, která kombinuje směs tvrdého a měkkého direktivního řízení ekonomiky, či má jen měkké direktivní řízení. A to jsme vůbec neřešily problém selhání jediného muže a politické tlaky. Socialistické hospodářství je tak, co se týče rozhodování o výrobě a investicích slepé anebo se musí spolehnout jen na velmi hrubé odhady, či opisování z nesocialistického (či částečně nesocialistického) zahraničí.

Zopakujeme jak to viděl další teoretik W. Eucken, který napsal, že: „V centrálně plánované ekonomice je vztah mezi poptávkou (potřebami) a nabídkou docela jiný. Tenze mezi nimi není na trhu nijak efektivně vyjádřena. Poptávka po uhlí nebo železe a veškerém ostatním zboží zde nemá svůj původ v rozličných nezávislých ekonomických plánech jednotlivců. Určení potřeb a směřování produkce je soustředěno do jedné ruky. Plánovací autority nejprve stanoví požadavky na množství uhlí, chleba, domů a tak dále a pak těmto požadavkům přizpůsobují výrobní proces na základě svých agregovaných ohodnocení. Ale nemusí postupovat jenom takto. Mohou také pozměnit spotřební stranu rovnice, kterou pak přizpůsobí výrobní straně. Přidělování textilu může být náhle zastaveno nebo výstavba nové továrny přerušena. Spotřebitelé nemají žádnou kontrolu nad centrální administrativou, kde je koncentrována veškerá ekonomická moc, která pak již není předmětem žádného kontrolního mechanismu.“ [6]. Spotřebitel byl tedy obětován a nemohl celkem nic moc dělat. Stěžít mohl být tedy spokojen.

Problémy s intenzifikací v ČSR

Poslanec A. Skoupý pokračoval a upozorňoval na problémy intenzifikace, patrná je i diskoordinace v dodávkách kompletních statků, nedosahování projektovaných kapacit, zanedbanost: „Podle předběžných výsledků se letos očekává překročení plánovaného objemu investiční výstavby, ovšem převážně ve zvláštních investicích v zemědělství. Nadále dochází k překračování rozpočtových nákladů nově zahajovaných staveb, nedaří se snižovat rozestavenost, z hlediska resortů je plnění značně nerovnoměrné. Jako trvalý problém uváděli poslanci stále existující neplnění projektovaných parametrů kapacit uváděných do provozu. Např. při sledování přínosu výrobních kapacit bylo ze 23 těchto kapacit uvedených do zkušebního provozu za tři čtvrtletí t.r. pouze 9, které dosahovaly projektovaných parametrů. V působnosti vlády ČSR to znamená stamilionové propady ve výkonech, zisku, vývozu s dalšími negativními dopady. Největší neplnění vzniká z tohoto důvodu v resortu MP ČSR. Jak jsme se mohli sami na mnoha místech přesvědčit, jsou hlavními příčinami vleklé závady na technologických zařízeních, pořízených často i z dovozu, nezvládnutí nových postupů s dopadem na kvalitu výrobků a někde i snížení možnosti odbytu proti předpokladům....Je to důležité zejména nyní, kdy je třeba důsledně investiční prostředky dávat na akce celospolečensky nejužitečnější. Regulací míry investování se nutně vytváří napětí v ekonomice s konkrétními dopady. Mohu uvést komplexní bytovou výstavbu. V Brně např. plán KBV vzhledem k počtu bytů a nezbytné technologické infrastruktury umožňuje řešit jen některé potřeby občanské vybavenosti. Přes přijímaná opatření ke snížení investiční náročnosti chybí proti technicko-hospodářským ukazatelům více než čtvrt miliardy v objemu investic. Zatímco na počátku 7. Pětiletky činila tzv. zanedbaná občanská vybavenost 850 mil. Kčs a během 7. pětiletky došlo k jejímu snížení zhruba o polovinu, 8. pětiletka v tomto směru zakládá zhoršení.“ [7]. Jak víme již z předchozího výkladu, není možné v hospodářském řádu založeném na veřejném vlastnictví (socialismus) zjistit, co je celospolečensky nejužitečnější. Ledaže vládce chápeme, jako společnost. To však tento poslanec na mysl neměl, protože ve svém projevu uvedl, že: „Při prosazování investic nejsou zdaleka zájmy resortů a VHJ vždy v souladu s celospolečenskými zájmy.

Investoři v některých případech nedostatečně komplexně zvažují všechny vlivy, které určují ekonomickou efektivnost navrhovaných akcí. Mnohdy stačí změna podmínek např. v odbytové sféře a miliardová investice, jejíž výstavba trvala několik let, nepřináší efekty, pro které byla zařazena do plánu. Příkladem je Sklárna pro barevnou televizní obrazovku Valašské Meziříčí, Chezacarb Litvínov a další.“ [8].

Tento poslanec si na druhou stranu uvědomoval, že změny ve struktuře produkce včetně nutnosti intenzifikace hospodářství, znamenají při omezeném množství výrobních faktorů, jejich přemísťování z jednoho produkčního užití do druhého produkčního užití, což vyžaduje určitou fázi nejistoty a dočasné nevyužití daných výrobních faktorů: „Plán v současné situaci může úspěšně podobné problémy řešit pouze tehdy, bude-li na jedné straně preferovat rozvojové programy a na druhé straně důsledně prosazovat programy útlumové. Tak jako ve všech předchozích pětiletkách, ani v této se zatím nepodařilo plně prosadit jasnou strukturu a potřebnou strukturalizaci jednotlivých odvětví. Limitované prostředky na rozšířenou reprodukci se potom nežádoucím způsobem rozptylují. Jak jsme se opětovně přesvědčili, mnohde chybí koncepce rozvojových oborů. Resorty byly oprávněně kritizovány za to, že při sestavování 8. pětiletky nedodaly včas investiční záměry, a to některé resorty ani do doby předložení plánu, takže státní plán byl sestavován bez potřebné znalosti těchto záměrů, především na základě státních cílových programů. Z toho také vyplývá, že se stále v plánování projevuje setrvačnost dosavadních přístupů.“ [9]. Z této citace je jasné, že plán byl přijat dokonce bez znalosti informací, které mohly být získány (tj. byly již dříve objeveny). Z citace však plyne, že za problém poslanec považoval jen nedostatečné řízení.

Komunistický poslanec Jindřich Matyáš uvedl na téma intenzifikace hospodářství na 5. schůzi ČNR ze dne 30. března 1987, že: „Jinak jsem toho názoru, že o vědeckotechnické revoluci dlouhou dobu hovoříme, máme řadu institucí, které by měly být spolehlivými garanty jejího prosazování v životě naší společnosti. Velká část našich výrobků a výrobních technologií nás ale usvědčuje z toho, že slova a činy jsou od sebe velmi vzdáleny. Sice vyvíjejí usilovnou činnost, ale neřídí to, co by řídit měly. Alespoň ne tak, aby z toho měla naše společnost potřebný užitek. Poznatky získané při poslaneckých průzkumech to plně dokumentují.“ [10]. Jako jeden z poměrně neúspěšných příkladů intenzifikace mimo oblast průmyslu (a tedy mimo téma této kapitoly) můžeme uvést problém čističek vod: Za rok 1986 bylo v ČSR předáno do provozu 25 čistíren odpadních vod z celkového počtu 498 plánovaných pro 8. Pětiletku (1986 až 1990). Tj. za první rok šlo o 5 % plnění plánu [11].

Své si přisadil k tématu intenzifikace hospodářství na 6. schůzi ČNR ze dne 30. června 1987 i komunistický poslanec Josef Podlešák, když uvedl, že: „Dle provedených průzkumů lze za hlavní příčinu neplnění plánovaných úkolů v roce 1986 a zpomalení dynamiky růstu kvalitativních ukazatelů proti předcházejícímu období 7. pětiletky považovat technickou nepřipravenost výrobní základny resortu na zajištění náročných úkolů 8. pětiletého plánu. Koncepční záměry výstavby v předcházejících letech nezajistily žádoucí zvýšení efektivnosti výrobního procesu. Vážným problémem je nízká úroveň výrobně-technické základny, čímž

stanovené úkoly se zajišťují obtížně, za cenu značného vypětí, za cenu neúměrné přesčasové práce, nesmírné obětavosti a pracovitosti, převážně našich žen. Takové tendence neodpovídají současným potřebám.“ Na doložení uvedl některé údaje za průmysl ČSR ve Východočeském kraji, pro generální ředitelství Bavlna. K 31. 12. 1986 činilo opotřebení strojů a zařízení 65,3 %, podíl plně odepsaných strojů a zařízení v provozu přesahuje 35 %, výrobu ve výši 11,2 miliardy korun zajišťuje 60 939 pracovníků; z tohoto počtu bylo ale 6759 důchodců a 3973 zahraničních pracovníků [12].

Dle jiného pramenu: „Ztráta dynamiky po roce 1976 měla řadu příčin. ČSSR neprokázala potřebnou adaptabilitu na složitější objektivní podmínky, které souvisely s důsledky obou ropných šoků na světovou ekonomiku. Neprosadil se obrat k vyšší efektivnosti výroby, hospodárnosti a kvalitě práce. Očekávané přínosy se nedostavily ani z hospodářské spolupráce zemí RVHP (kromě dodávek za nižší než světové ceny). Základní příčina nepříznivých tendencí spočívala v přetrvání centrálně direktivního systému řízení hospodářství. Obavy z nepříznivých „sociálních dopadů“ vedly k odkladům i takových opatření (např. v cenové nebo dotační politice, u nájemného aj.), která mohla i v rámci tehdejší soustavy zmírnit vnitřní ekonomickou nerovnováhu.“ [13]. Dále ještě uvidíme v projevu Jindřicha Matyáše a Bohumíra Rosického, že dělba práce byla ve skutečnosti nutná, protože umožňovala snížit počet řízených odvětví a odlehčit a zjednodušit tak řízení, ale za normálních okolností dělba práce umožňuje se soustředit na produkci toho, v čem jsou lidé v dané zemi relativně lepší než lidé v cizích zemích (teorie komparativních výhod D. Ricarda). Bohužel dělba práce má smysl jen tehdy, pokud je to hospodárné, což v systému, který neumožňuje ekonomickou kalkulaci (za které ceny odráží vzácnost statků), fungování podnikatelů a soukromého vlastnictví výrobních faktorů a naopak umožňuje významné politické tlaky a selhání jediného muže, není možné. Je také potřeba uvést, že z ropných šoků se lépe vzpamatovaly právě státy se smíšeným hospodářským systémem (viz i dále). Příčinám ztráty dynamiky se postupně budeme věnovat i v dalších částech této kapitoly.

9.3 Extenzifikace místo intenzifikace

Extenzifikace místo intenzifikace

Již je patrné, že s intenzifikací hospodářství (tj. kvalitativního růstu hospodářství, čili kvalitativního hospodářského pokroku) to moc dobré nebylo. Výroba však rostla. V 2. díle „Hospodářských a sociálních dějin Československa v letech 1918-1992“ se lze dočíst o růstu významných průmyslových výrobků. Pro ilustraci mezi roky 1970 až 1989 vzrostla například výroba elektřiny o 97.5 %, plastických hmot o 384 %, automobilového benzínu o 83.5 %, kovoobráběcích strojů o 6 %, traktorů o 85.5 %, nákladních automobilů o 106.5 %, osobních automobilů o 32 %, televizí o 37 %, oděvů z tkanin o 22.5 % a obuvi o 2.4 %. Některé položky zaznamenaly i pokles výroby (například černé uhlí, dřevoobráběcí stroje nebo tkalcovské stavy),

patrné je i značné zvolnění růstu a více poklesů mezi roky 1980 a 1989 [1]. Výroba však celkem rostla. Jak je to možné? Výše citovaný Alois Skoupý odhalil ve svém projevu cestu, kterou se socialistické hospodářství vydalo: „Úkoly, které zde pětiletý plán ukládá, jsou velmi náročné a letošní výsledky především podniků ministerstva průmyslu varují. Ve srovnání s plánem pomalé snižování zejména materiálových nákladů např. signalizuje, že se nedaří snižovat výrobní spotřebu v souladu s celospolečenskou potřebou. Naše poznatky z pracovišť dokládají, že jednou ze základních příčin je myšlení v zaběhnutých stereotypch a kolejích. Podniky dnes již nemohou hledat cesty ke zvládnutí plánovaných úkolů v další přesčasové práci, v nastavování sobot a nedělí, v kooperacích, kterými se sice řeší nedostatek pracovních sil vlastní kapacity, ale které přinášejí růst nákladů a další rizika. Takový přístup je výrazem extenzivního způsobu myšlení stejně tak, jako mnohé požadavky na novou investiční výstavbu.“ [2].

Konkrétní příklad k čemu vede dlouhodobá extenzifikace výroby (kvantitativní růst hospodářství) uvádí ve svém projevu na 4. schůzi ČNR ze dne 10. prosince 1986 již několikrát citovaný komunista a poslanec Miroslav Mrázek. Jeho proslov je velmi závažný a vrhá temný stín na stav a hospodaření některých podniků spravovaných veřejným sektorem, a to včetně několika velmi známých podniků. Proto si jeho citace uvedeme celou. Mimo jiné tato citace velmi dobře ilustruje dosud námi uvedenou teorii: „Na příkladu oborového podniku Svit Gottwaldov je možné uvést typické potíže řady podniků a zároveň dokumentovat složitost jejich řešení. Především jde o nedostatek pracovníků pramenící z neatraktivnosti intenzivní práce u pásové výroby, zastaralého strojního vybavení, nedostatečných sociálních podmínek a neodpovídajícího mzdového ohodnocení. K zabezpečení plánovaných výrobních úkolů hledal podnik doposud cesty v přesčasové práci, sobotních směnách, přijímání zahraničních pracovníků, brigádních výpomocích technickohospodářských pracovníků ve výrobě, ale i v kooperacích, dokonce v některých JZD i v jiných zemích. Průvodními jevy zákonitě bylo zvyšování nákladů, zhoršování kvality, poruchy v rytmičnosti výroby apod. Současná míra opotřebení základních prostředků o.p. Svit je 56 %. Závěry XVII. sjezdu KSČ ukládají modernizovat vybraná odvětví spotřebního průmyslu, mimo jiné i výrobu obuvi. Rozpis investic na 8. pětiletku však v podniku zůstává na úrovni předchozí pětiletky, během které došlo ke značnému zhoršení míry opotřebení základních prostředků. Zkracuje se limit zahajovaných staveb a v rámci tří jmenovitých plánovaných investičních akcí na pětiletku o rozpočtových nákladech nad 10 mil. Kčs jsou dvě čistírny odpadních vod. Přitom limit na akce o rozpočtových nákladech do pěti mil. Kčs, které podnik může zajistit ve své režii, pokrývá jen 25 % potřeby. To neumožňuje pochopitelně vytvářet podmínky pro využití strojů z modernizačních akcí. Přesto vše jsou i zde značné rezervy. Podniku se nedaří zvládnout řízení výroby ani technického rozvoje na potřebné úrovni, jsou nedostatky ve využívání nové techniky a projevují se i nedostatky ve využívání pracovní doby. Vlivem reklamací zahraničních odběratelů dochází i ke ztrátám zahraničních zakázek. Prakticky stejně bych mohl mluvit na základě našich poznatků o oborovém podniku Karlovarský porcelán, o podnicích Bavlňánského i vlnářského průmyslu apod. Hovořím o tom, soudružky a soudruzi, tak podrobně proto, abych dokumentoval současnou situaci několika desítek podniků MP ČSR, jak ji registrujeme ve svých volebních obvodech a jak o nich hovořili naši poslanci. V podobné situaci jsou však i

mnohé podniky jiných resortů. Jde o politicky velice citlivou situaci, kdy řada podniků, protože neplní plánem stanovené ukazatele, se dostala do obtížné finanční situace, překračuje použitelné mzdové prostředky a půjčuje si na mzdy. Z hlediska pracovních kolektivů těchto podniků však jde o působení negativních vlivů, které jsou z valné části mimo jejich dosah a které nemohou ovlivnit.“ [3]. Jak mohly takhle zdevastované podniky projít úspěšnou privatizací? Privatizace zde musela jevit tendence ke krachu i bez zlodějin. Dost možná, že rozkrádání zachránilo alespoň něco. Patrné také je, že díky tomu, že socialistická ekonomika se motá v začarovaném kruhu, nedokázaly některé podniky udržet sociální jistoty již jinak než na dluh. Extenzifikace nemůže vést k trvalejšímu udržitelnému růstu.

Také A. Skoupý uvedl konkrétní důsledky extenzifikace, když dle něj mnohé závody pletářského, ale i obuvnického průmyslu se nemohly úspěšně vyrovnat s náročnými úkoly pětiletky bez odpovídající techniky. Trvalý nedostatek pracovníků nešlo řešit jinak. Rozpis plánu z resortu na VHJ, z VHJ na podnik i z podniku na závody by tomu měl odpovídat. Přesto se však dle něj i pro rok 1987 opakovala situace, že závod nakonec obdržel takové výrobní úkoly, které s ohledem na skutečný stav nemohl zvládnout: „Nezvládá je dnes, a přesto mu podnik rozepisuje další nárůsty na plánované výrobní úkoly letošního roku, aniž by se cokoliv jiného řešilo. To je, podle našeho názoru, především věcí řízení.“. Dále: „Vážené soudružky a soudruzi, když jsme shrnuli poznatky poslanců z individuálních průzkumů zejména v těch podnicích a VHJ, které letos neplní plán, a nejsou to pouze podniky českého průmyslu, všude bylo možné konstatovat jako jednu ze základních příčin obtíží nejistotu v dodavatelsko-odběratelských vztazích. Je zarážející, když si materiálové obtíže i vzájemně způsobují podniky téže VHJ a VHJ jednoho resortu. Zde je jedna z podstatných rezerv. Je to také jedna z příčin, pro které se stále nedaří vypořádat se s nadměrnými zásobami.“ [4]. Z této citace je patrný i problém v diskoordinaci v dodávkách komplementárních výrobních statků, který měl za následek nemožnost dokončit výrobu. Nedokončené statky (meziprodukty) tak musely být skladovány, což stojí další peníze a výrobní faktory. Stěží lze navíc tyto statky považovat za něco, co přispělo k růstu bohatství. Ze Skoupého a Mrázkovy citace je opět patrné, že si poslanci dělali vlastní výzkumy.

Pozoruhodné konkrétní příklady, které dokazují inferiorní postavení jedné ze dvou nejvyspělejších socialistických ekonomik tehdejšího světa (vedle NDR), uvedl tentýž poslanec. Tatáž citace dokládá i problém diskoordinace v dodávkách komplementárních výrobních statků, a sice ne, že by zrovna tyto statky chyběly, ale že byly dodány v nevyhovující kvalitě: „Setkali jsme se s případy, kdy např. podnikům ČSAD zbytečně rostou náklady, protože nově dodávané pneumatiky mají zhruba o 1/3 nižší životnost proti dosavadním. Známe konkrétní případy licenčních výrobků, u kterých po náhradě některých elementů z dovozu našimi dodávkami ztrácí výrobek své užité vlastnosti a je prakticky nepoužitelný. Oborový podnik Karlovarský porcelán letos hluboko neplní plánované úkoly. Kdyby se kvalita výrobků dostala do normy, asi by takové problémy neměl. Právě u výrobků, které se exportují, vznikají špatnou kvalitou nejen ekonomické škody, ale často dlouhodobé ztráty trhů a zákazníků. V řadě případů se o možných následcích předem ví, a přesto se nedaří jim předcházet. Dochází k případům dodávek nekvalitních surovin i subdodávek, které

odběratel nebo finalizující výrobce sice na vstupní kontrole zjišťuje, ale vzhledem k nedostatku těchto dodávek a v zájmu zajištění vlastní plánované výroby tento materiál zpracovává. Z takových příčin vzniká řada zahraničních reklamací např. u osobních automobilů Škoda, nákladních automobilů Tatra a dalších výrobků. S tímto stavem se nemůžeme smířovat. I tady je nezbytné přijmout účinná opatření, jak to odeznělo na posledním zasedání ÚV KSČ.“. Dle Skoupého bylo nesporné, že se o řadě nedostatků, které brzdily proces intenzifikace ekonomiky, nehovořilo poprvé [5]. U vývozu byl tento problém nepříjemný i z politických důvodů: „Zvláště při vývozu zboží do zahraničí nesmíme pouštět se zřetele, že jeho kvalita je dokladem naší technické, ekonomické i kulturní vyspělosti.“ [6].

Důsledkem větší extenzifikace (kvantitativního růstu hospodářství) namísto větší intenzifikace byl nejen v ČSSR i ten fakt, že vedoucí postavení si i přes výkyvy za ropných šoků udržovaly vyspělé tržní ekonomiky (přesněji země s kapitalisticko-socialistickým hospodářstvím či také smíšeným hospodářstvím) vedoucí postavení. Začátkem 80. let na ně připadalo podle údajů UN Conference on Trade and Development (UNCTAD) téměř 63 % hospodářského potenciálu světa a zbytek byl zhruba rovným dílem rozdělen mezi socialistické a rozvojové země. „Koncem 80. let byly podíly na světovém objemu HDP odhadovány takto: Západ 70 %, Východ 12 % a rozvojový Jih včetně ČLR 18 %. Podíly uvedených zemí na světové průmyslové výrobě dosahovaly 62, 21 a 17 %, přičemž údaj 21 % (Východ) se týkal jen zemí RVHP. Ještě větší převahu vykazovaly vyspělé tržní ekonomiky v obchodu; na přelomu 80. a 90. let na ně připadalo z úhrnného světového vývozu v rozsahu přes 3000 mld. USD přibližně 71 %, na „Východ“ 8 % a na rozvojové země včetně Číny 21 %.“ [7]. „Země RVHP včetně Československa nedokázaly na nové podmínky ve světě ani na zrychlený modernizační proces v nejvyspělejších ekonomikách adekvátně reagovat. Jejich technické, technologické, a tím i ekonomické opoždění se prohlubovalo. Orientace na úsporu energie, surovin a materiálů se i po jejich zdražení prosazovala jen zvolna.“. Doplňme, že se tak dělo i přesto, že dynamika růstu v nejvyspělejších ekonomikách měla u většiny těchto ekonomik klesající tendenci [8]. Kolektiv V. Průchy píše na jiné straně svého díla, že materiálová náročnost tvorby jednotky objemu národního důchodu vzrostla v běžných cenách v letech 1969 až 1989 o více než pětinu. Výrobní spotřeba na 100 Kčs vytvořeného národního důchodu stoupla v letech 1971 až 1985 v běžných cenách ze 134 na 175 Kčs a pak se v následujících čtyřech letech snížila na 168 Kčs. „Expanze ‚výroby pro výrobu‘ odčerpávala prostředky, které mohly zabezpečit výraznější růst národního důchodu i spotřeby obyvatelstva.“ [9]. Ovšem je k tomu třeba dodat, že zde uvedené ceny nezobrazovaly vzácnost. Znovu nyní připomenu, že intenzivní formy růstu předpokládají vzestup úspor a pokles spotřeby (tj. utážení opasků). To umožní přírůstek investic nad úroveň investic potřebnou k udržení stávajícího rozsahu výroby. Tyto investice spolu s technologickým pokrokem umožní zavedení nových produktivnějších metod výroby (aniž by se třeba finální výrobek jakkoliv změnil), či metod výroby s kvalitnějšími produkty nebo zcela novými produkty anebo kombinaci těchto tří možností. Alespoň část spotřebitelů se tedy musí uskromnit a musí dojít ve změnách ve struktuře výroby. Výrobní faktory včetně práce se uvolní ze stádií výroby bližších spotřebě (ty nyní nesou menší zisk anebo generují ztrátu) a přesouvají se ke stádiím výroby vzdálenějších spotřebě (ty nesou nyní vyšší zisk). Výsledkem

intenzivní formy růstu je pak nárůst počtu spotřebních statků a pokles jejich ceny (odhlížíme od problému inflace). To umožňuje použít uvolněné finanční prostředky a výrobní faktory na krytí dalších potřeb lidí. Zároveň to znamená nutnost přemísťování výrobních faktorů, a to včetně pracovní síly z jednoho produkčního užití do druhého produkčního užití, což vyžaduje určitou fázi nejistoty a dočasné nevyužití daných výrobních faktorů. Socialismus je však založen na volání po udržení jistot. Následně uvidíme, že režim skutečně dal přednost jistotám a změkčil dopady změn na jistoty lidu. Samozřejmě i extenzifikace si žádá úspory a investice. Ostatně to jsme již probírali dříve a ukázali jsme si, že ani tyto investice nebyly často dostatečné a nebyly dostatečné ani investice na pouhé udržení stávající struktury výroby (docházelo ke spotřebování kapitálu). Dočasnou výhodou extenzifikace a i spotřebovávání kapitálu ovšem je, že z počátku mohou být tyto investice relativně malé a tedy i utažení opasku je menší. Rozhodování o tom, kam směřovat tyto investice je také užší, a tím pádem snadnější, protože se rozhoduje v obou případech jen mezi existujícími výrobami.

Že se orientace na úsporu energie, surovin a materiálů (tj. intenzifikace) i po jejich zdražení prosazovala jen zvolna, ale přesto částečně probíhala, dokládá stejný pramen, dle něhož se částečně úspora podařila u materiálové a dopravní náročnosti hospodářství: „I v absolutních údajích klesla spotřeba ropy, černého uhlí, železné rudy, neželezných kovů, válcovaného materiálu, cementu, přírodního kaučuku a vlny.“ [10]. Částečná intenzifikace hospodářství tedy probíhala, byla však nedostatečná, a proto se uplatňovala extenzifikace hospodářství více než je zdravo. Bohužel tyto úspory jsou znehodnoceny tím, že není možné za hospodárné kritérium pro správné hospodaření považovat jenom úsporu nákladů v podobě úspory surovin, energií apod. Jednak to může mít dopad na kvalitu, přičemž platí, že lidé se neřídí při nákupech pouze kvalitou. Nicméně to neznamená, že kvalita nehraje nějakou roli. Může se stát, že snížení kvality přiměje nakupující kupovat méně daného zboží, a to i tehdy, pokud klesne jeho cena (viz. 5. kapitola 6. část). Ale i pokud není kvalita dotčena, tak není jasné díky nemožnosti ekonomické kalkulace (za které ceny odráží vzácnost statků) a neexistenci podnikatelů a soukromého vlastnictví výrobních faktorů a naopak díky existenci významných politických tlaků a selhání jediného muže, zda se daná úspora měla provádět tam, kde se provedla anebo jinde. Zda se měla ropa šetřit v odvětví A nebo B, či v obou, ale v jednom nebo druhém více. Nebo zda se nemělo více šetřit uhlí a méně ropy, či neželezných kovů atp. (viz dříve v této kapitole uvedené citace L. von Misese a W. Euckena). To samo povede k zvrácení některých investic (tomu se budeme věnovat i dále). O tom, že úspora materiálů byla i tak považována z pohledu námi citovaných představitelů komunistického establishmentu za nedostatečnou, dokládají výše uvedené citace Marie Jarošové, Miroslava Mrázka, Zdeňka Krče a Aloise Skoupého. Dále pak uvedeme citace na toto téma z řeči Františka Šrámka, Jiřího Nikodýma a Jaroslava Samka.

Dopady extenzifikace na pracovní sílu

Extenzifikace výroby (kvantitativní růst hospodářství) měla negativní dopad na pracovní sílu. Socialistický poslanec Jaroslav Šafařík uvedl pro podniky lehkého průmyslu: „Vždyť v tomto odvětví [lehkého průmyslu, pozn. autora] existuje vysoká intenzita práce, zvláště vysoká směnnost v porovnání s jinými resorty, a přitom v odvětví lehkého průmyslu pracují většinou ženy. V textilkách, přádelnách, tkalcovnách je nadměrná hlučnost, vlhkost nebo prašnost a vysoký podíl přesčasové práce. Některé závody dosahují až -10 % [není jasného čeho, zřejmě výdělků, pozn. autora], mají nižší výdělky než je celostátní průměr, a zejména než je průměr u organizací jiných oborů. Nabídka pracovních míst snad s výjimkou Jihočeského a částečně Východočeského kraje v rámci jednotlivých okresů převyšuje poptávku. Lidé snadno najdou zaměstnání s vyšším platem a snazšími podmínkami.“ [11]. Na jedné straně tedy lidé dřeli a na druhé straně se lidé flákali. Dnes se nadává na dřinu v obchodech, a to zejména v předvánočním čase, tehdy to však nebylo někdy moc jiné: „Chtěl bych vás, vážený soudruhu předsedo a soudružky a soudruzi poslanci, ubezpečit, že pracovníci obchodu vynakládají zejména nyní v závěru roku úsilí k vytvoření co nejlepších nákupních podmínek. Dokumentují to probíhající vánoční trhy a další akce, kdy řada kolektivů prodejen pracuje nepřetržitě o sobotách a nedělích, až 20 dnů bez jediného dne volna, s cílem uspokojit přání zákazníků a splnit úkoly v plánu maloobchodního obratu, vytvořit zároveň předpoklady pro úspěšný vstup do roku 1987.“ [12].

Na 6. schůzi ČNR poukázal na tyto dopady již zmíněný lidovecký poslanec J. Samek. Samek citoval vystoupení tkadleny Tepny Náchod ze závodu Červený Kostelec Hany Kožešníkové, které zaznělo na ÚV KSČ: „Cílem nás, textiláků je vyrábět módní kvalitní výrobky, výrobky špičkové úrovně, schopné konkurence na trzích a potřebných k naplnění společenské objednávky.“. Dále však Samek pokračoval, že: „Těžko se však vysvětluje, proč není možné zajistit moderní stroje a zařízení, které přinášejí zvýšení produktivity práce, úsporu pracovníků a kvalitu produkce oproti zastaralým nebo opotřebovaným strojům. Pomalé a nedostatečné řešení tohoto problému se projevuje ve zvýšené nemocnosti, poklesu výkonnosti i kvality, z čehož pramení nespokojenost a mnohdy odchody pracovníků pro neúnosné sociální podmínky a nezajištění perspektivy. Přitom generální ředitelství Bavlna vyrábí značnou část produkce ve vysoké jakosti a přes 2,8 miliardy korun zboží dodává na export, čímž se značně podílí na úkolech exportu celého resortu ministerstva průmyslu.“ [13]. Je evidentní, že tvrzení, že za komunismu lidé v práci často lelkovali, není úplně správné. Ve skutečnosti se jedná o polopravdu. Někteří lidé v některých odvětvích a regionech lelkovali a jiní lidé v jiných odvětvích a regionech se docela dost nadřeli.

Ovšem tentýž poslanec poukázal i na důsledky diskoordinací v dodávkách komplementárních výrobních statků, které jsou nezbytné pro dokončení produkce nějakého statku (viz i dále). A protože vše souvisí se vším, mají vliv tyto diskoordinace i na přetěžování pracovní síly: „Na druhé straně technický rozvoj nelze realizovat jen zabudováním nových technologických zařízení, ale je třeba modernizovat a rekonstruovat dosavadní objekty a budovy. Resort ministerstva průmyslu nachází jen malé pochopení stavebnictví. Podniky a závody musí převážně stavební úpravy provádět vlastními silami. Tak je tomu například v Tepně,

kde přestavbu závodů provádějí za plného provozu, za mimořádného vypětí tkadlen a přadlen, které ve ztížených podmínkách zajišťují plnění plánu, s plachtami nad stroji při rekonstrukci střechy. Takový stav není možné považovat za trvalý. Klademe si otázku, s jakou odpovědností je přistupováno k rozpisům plánů s komplexní provázaností. Jak je možné, že někde se úkoly zvládají snáze, jinde nestačí ani noční a sobotní směny? Rozepsaný plán národnímu podniku Tepna na rok 1987 počítal znovu s 5,5 % přesčasové práce, což přepočítáno znamená, že v průměru každý pracovník by měl odpracovat 30 mimořádných směn. To je pro ženy vysoké pracovní napětí a není to jedno jejich rodinám.“ [14]. Pokud by jedna mimořádná směna měla 8 hodin, tak by šlo o 240 hodin ročně, čili pracovní doba zde byla tedy v realitě přepočtena na pracovní dny kolem 9 hodin denně. Dle V. Průchy a kolektivu byli významným zdrojem pracovního potenciálu lidé v poproduktivním věku, kteří se podíleli na úhrnu pracovních sil mezi 8.8 a 9.8 procenty, roku 1987 (kulminační bod) bylo těchto pracovníků 747 tisíc. Zároveň panovala přezaměstnanost a v poměru k výslednému výkonu ekonomiky vykazovala ČSSR neúměrně velký počet pracovních sil, k průvodním jevům přezaměstnanosti patřila neuspokojivá produktivita práce a relativně nízká úroveň průměrné mzdy, která zpomalovala záměnu živé práce moderní technikou [15]. Máme jeden z dalších zdrojů zaostalosti hospodářství, tzv. příživa byla trestná i vězením a tedy bylo levnější si opatřit pracovní sílu než investovat do kapitálových statků šetřících práci.

Selhání jediného muže

Ukázali jsme si na dřinu a nyní se zaměříme na lelkování. Na selhání jediného muže, které se touto knihou line jako červená nit: „Nemůžeme pasivně přihlížet ke stále se vyskytujícím případům plýtvání, ztrát, neuvážlivého zacházení se svěřenými prostředky. Donekonečna se přece nedají jenom konstatovat rozdíly vyvolané slabým řízením či neschopností získat zájem a probudit iniciativu lidí. Tyto nedostatky nejednou ke škodě věci i nás samotných snižují převažující pozitiva. Ti, kteří tyto vazby nechápou, musí, jak se říká, na vlastní kůži pocítit hmotné a morální dopady. Také v tomto ohledu chceme využít všech možností platných finančních nástrojů.“ [16]. Jedno ze socialistických kréd: každému dle jeho potřeb, evidentně nemělo již nadále alespoň v představách některých komunistů už moc platit (přesněji ono nikdy zcela neplatilo).

Komunistický poslanec František Štěfan na 4. schůzi uvedl, že: „Mnoho se v této souvislosti hovoří o změně myšlení vedoucích řídících pracovníků. Že je tato změna nanejvýš žádoucí, ukázaly průzkumy obou komisí pro vědeckotechnický a investiční rozvoj, jakož i individuální průzkumy poslanců našeho výboru. Bylo např. zjištěno, že přibližně 2 % ředitelů skutečně pracuje s vědeckotechnickými poznatky, 40 % sporadicky a tudíž [asi, pozn. autora] 60 % se o tyto poznatky vůbec nezajímá. To jsou varovná čísla. Mimo jiné rovněž ukazují, že výrobní sféra zatím není dostatečně ekonomicky přinucená tento proces absolvovat, přičemž výběr a zadání technických úkolů pro výzkum musí vycházet z materiální výroby. A konečně je zde i otázka kritérií. Nikoliv subjektivní hlediska našich možností, ale hlediska úrovně světového vědeckotechnického pokroku, jak to ve svých vystoupeních několikrát zdůraznil soudruh Gorbačov, určují výšku laťky. Chceme-li si klást

kritéria jiná, zpravidla měkčí než v této oblasti stanoví světový vývoj, je upevňování naší pozice mezi předními ekonomickými vyspělými státy světa iluzorní.“ [17].

Pád (nedostatečný) jednoho z principů socialistického učení dokumentuje i komunistický poslanec a předseda Českého svazu spotřebních družstev Josef Prchal na 4. schůzi ČNR: „Dosud projednaná a přijatá opatření ve směru posílení hmotné zainteresovanosti, jsou zatím málo účinná. Podstatné mzdové řešení, zohledňující jak dosažené výkony, tak kvalitu práce a působící na efektivní využívání pracovních sil, bude třeba ve spolupráci s příslušnými orgány a v rámci zdokonalování mechanismů řízení dále hledat a bezodkladně prosazovat.“ [18]. Podobně na 5. schůzi ČNR uvedl komunistický poslanec Václav Michalec, že: „Když jsem si chystal toto své vystoupení, navštívil jsem naše konstruktéry v Královopolské strojárně n. p. a hovořil jsem s nimi o tom, co se u nich změnilo. Za 37 let, co tato konstrukční kancelář existuje, nezměnilo se téměř nic. Změnili se jenom lidé, ostatní je vše při starém. Hovořili jsme o odměňování za vykonanou práci a myslím si, že i zde bude co dávat v budoucnu do pořádku, jak zdůraznilo 5. zasedání ÚV KSČ. Nemůžeme nadále trpět rovnostářství, které nedostatečně zainteresovává tvůrčí pracovníky, kteří by svou prací pro naše národní hospodářství mohli přinést velké hodnoty. Jak zaznělo i ve zprávě společného zpravodaje, a já to mohu ze svého podniku potvrdit, lidi máme šikovné, chce je jenom náležitě usměrnit a zainteresovat.“ [19].

9.4 Limity extenzifikace

Komunistický poslanec M. Mrázek na 4. schůzi ČNZ ze dne 10. prosince 1986 upozorňoval na zvrácené motivace v ekonomice a na to, že rezervy jsou již jen omezené: „Uplatňuje se dodatkový odvod ze zisku, jak o něm hovořil už soudruh ministr, jehož objem se předpokládá ve výši 2,5 mld. Kčs. To nadále posiluje přerozdělovací procesy a v rozporu s přijatými zásadami finanční politiky potlačuje chozrasčotní principy. Jak jsme byli informováni, měnový plán na příští rok počítá spíše s omezováním úvěrů a se zapojováním vlastních zdrojů hospodářských organizací pro financování jejich potřeb. Domníváme se, že zde je nutno postupovat koordinovaně tak, aby se nezužoval finanční prostor pro podnik natolik, že by předem potlačoval jejich možnou iniciativu. Středem oprávněné pozornosti poslanců při posuzování úkolů příštího roku jsou investice. Existující problémy se odrážejí plně i v návrhu rozpočtu a potvrzuje to naše poznatky, že zde se situace ve srovnání s minulými lety příliš nezlepšila. Dokladem je mimo jiné i skutečnost, že proti původním 4 % rozpočet na příští rok počítá s nekrytím 6% plánovaného objemu investic hospodářských organizací. Předpokládá se, že tyto investice budou financovány z nadplánovaných zdrojů, které si chozrasčotní sféra během roku vytvoří.“ [1].

Zdroje na intenzifikaci produkce (tj. na kvalitativní růst hospodářství, čili kvalitativní hospodářský pokrok) však chyběly a zastaralá výroba měla tedy běžet dále: „Z rozpočtu příštího roku zatím nevyplývá, že se

výrazně zlepšila situace v zabezpečení investičních prostředků, které podmiňují jak inovační procesy, tak i radikálnější zlepšení efektivnosti resortu ministerstva průmyslu. Daná výrobní základna se svou zastaralostí jak fyzickou, tak i morální, je i pro příští rok skutečností, se kterou musíme počítat. Dosáhnout v relativně krátké době kvalitativně vyšší úrovně výrobků je možné jenom cestou modernizace této základny. Tou je potřeba rozumět proces, který zahrnuje nejen modernizaci technického a technologického vybavení, ale i modernizaci ostatních činitelů výrobního procesu. Je to modernizace struktury výroby, vyráběného sortimentu, surovinové a materiálové základny, celkové zkvalitnění struktury a stabilizace pracovních sil. Jen tato komplexní přestavba či lépe řečeno modernizace umožní kvalitativní zvrat v technicko-ekonomické úrovni.“ [2].

Na zvrácené motivace ukázal i J. Matyáš na 5. schůzi ČNR ze dne 30. března 1987, kdy uvedl, že výrobky vysoké technickoekonomické úrovně jako základna pro bezprostřední efekt cenového zvýhodnění pro ekonomiku podniku pozbyly motivačního významu. Nejprve odbouráním možnosti cenového zvýhodnění u vývozních dodávek a postupným omezováním prostoru pro cenové zvýhodnění i pro tuzemské dodávky. Řešením části této problematiky měl být výrazný efekt ekonomický pro podniky dosahující vysokých rozdílových ukazatelů při realizaci výrobků na zahraničních trzích [3]. Přirozeně manipulace s cenami nemohly vést k zajištění toho, aby ceny odrážely vzácnost, a tudíž opět nemohla být ekonomická kalkulace provedena. Zajímavá a pozoruhodná je i další část Matyášova projevu: „Ceny výzkumných úkolů se stanovují při zařazování úkolů do plánu rozvoje vědy a techniky nebo při uzavírání hospodářských smluv na základě zkušeností odhadem: Materiál, mzdy, ostatní přímé náklady, kooperace, režie, zisk. Hlavní ukazatele plánu organizací vědeckovýzkumné základny jsou výkony, náklady, upravené vlastní výkony, zisk, použitelný objem mzdových prostředků a z toho vyplývající vztahové ukazatele. Vychází pak z takto stanovených cen výzkumných úkolů. Proto např. úspora ve spotřebě materiálových nákladů by měla mít za následek snížení objemu výkonů. Úspora mzdových nákladů při řešení úkolů má za následek rovněž pokles objemu výkonů. Dále snížení zisku a tím zhoršení ukazatelů efektivnosti hospodaření organizace. Z uvedených skutečností vyplývá, že případné urychlení výzkumu a vývoje zhoršuje především podílové ukazatele nákladovosti organizací vědeckovýzkumné základny.“ [4]. Čili úspora nákladů znamená neplnění plánu a snižuje zisk, protože se zřejmě musí snížit uměle stanovené ceny, které jsou založeny na mylné nákladové teorii ceny. Podnikatel na trhu by si zisk z úspory ponechal pro sebe, což by ho motivovalo výrobu dále inovovat a rozšiřovat a zároveň by to do odvětví lákalo další a další podnikatele a výrobní faktory.

Na limity extenzifikace (kvantitativní růst hospodářství) upozornil zmíněný poslanec František Štefan. Dle něj cesta realizace kvalitativních ukazatelů, založená převážně na úsporných opatřeních a mobilizaci rezerv, sice nadále existovala, ale postupně byla vyčerpávána. Nezbyvalo tedy než volit spolu s organizačně úspornými opatřeními aktivní přístup založený na nových technologických postupech, nové organizaci práce, inovacích, čili volit přístup založený na realizaci vědeckotechnického pokroku v jeho plné šíři

(dodejme, že mnohem více je potřeba tento přístup založit na utažení opasků, úsporách a investicích). Na tom byl dle něj pětiletý plán založen a jiným způsobem nešlo jeho úkoly v podstatě splnit: „Mnohokrát bylo v souvislosti se závěry XVII. sjezdu KSČ zdůrazněno a potvrzeno, i na nedávném skončeném 4. zasedání ústředního výboru naší strany, že je nutno prosadit nové přístupy i do řízení vědeckotechnického rozvoje na všech jeho úrovních. Praxe nám totiž potvrzuje, že ty dosavadní se zřejmě blíží k hranici svých možností. Sotva lze očekávat, že pouze náročností při zadávání a realizaci výzkumných programů v rámci dosavadních intencí se zabezpečí zásadní obrat v intenzifikaci národního hospodářství.“ [5]. Extenzifikace prostě dříve nebo později narazí na své limity.

Poslanec uváděl například příklad spojený s úsporou tepla při vytápění, a to pomocí lepších tepelně izolačních materiálů, nových tepelně izolačních oken, zlepšených otopných a regulačních systémů apod. Ve svých důsledcích by to mělo dle něj vést k 20 procentnímu snížení spotřeby tepla pro vytápění objektů, ale: „Pro jednotlivé dodavatele z různých resortů to představuje vývoj nových výrobků, který je samozřejmě zatížen výzkumnými i výrobními riziky, a pokud není prosazena lukrativní cena za tyto výrobky, zájem potencionálních výrobců o jejich výrobu je jen malý.“ [6]. Z takového tvrzení ovšem neplyne, že tato investice má být podstoupena, protože ceny tak jako tak tehdy neodrážely vzácnost, jedno jak je plánovači a politici upraví. Fr. Štefan se de facto vyslovoval pro takovouto arbitrární manipulaci s cenou tak, aby se zvýšil potenciální zájem výrobců o danou výrobu. Ovšem pokud by dosáhli tito výrobci zisku, tak existovalo riziko, že o zisk přijdou. Navíc není jisté, zda by jejich dodavatelé mohli dodat potřebné suroviny, stroje, nástroje a jiné vybavení, protože i ceny a množství těchto produktů by se musely změnit. A co dodavatelé dodavatelů a jejich dodavatelé a další a další ceny a množství a jejich změny a generování dalších a dalších informací? Ekonomika je dynamický systém, kde změna jedné proměnné mění jiné proměnné. V ekonomice skoro vše souvisí se vším. Ve skutečnosti Štefan nevěděl, že je potřeba se na základě tehdy existujících cen ubírat tímto směrem, prostě to tipnul anebo se podíval do zahraničí na růst cen energií. Každopádně ze zpětného pohledu byl jeho předpoklad v zásadě asi správný. Důležité však je, že ceny tuto informaci tehdy pramálo zobrazovaly a bylo nutné s nimi manipulovat, což však nemohlo být dostatečné, protože změna jedné cen v systému centrálně plánovaného hospodářství nemění ceny jiné produkce a nemění vyráběné množství této produkce a negeneruje tak dostatečně nové informace. Navíc chybí podnikatelé, kteří by cen a jejich změn využívali a tvořili nové informace.

Na závěr této části odcitujme ještě jedny hospodářské dějiny. Konkrétně „Dějiny světového hospodářství“ od Libora Žídka. Dle něj se v 70. letech začínaly projevovat nedostatky centrálně plánovacího modelu, který socialistické země aplikovaly. Tempo růstu se snižovalo, a to přesto, že na země nedopadl ropný šok takovou intenzitou jako na země vyspělé. Příčinou bylo to, že se růst cen surovin v těchto ekonomikách rozkládal do delšího časového období. Ropa byla dodávána v cenách pětiletých vážených průměrů. To nenutilo podniky k vyšší efektivitě ve využívání zdrojů, což dle Žídka zapadá do celkového charakteru centrálně plánované ekonomiky [7]. Chybělo zde soukromé vlastnictví výrobních faktorů a podnikatelé,

kteří by ropné šoky brali jako výzvu k dosažení zisku, a tím pádem i odstranění nerovnováh na trhu. Dle Žídka bylo v 1. polovině 70. let ještě dosaženo solidních hospodářských výsledků. V 80. letech došlo ve většině zemí východního bloku k hospodářské stagnaci. Vzrůstala zadluženost těchto zemí, a aby mohly tyto země své dluhy splácet, musely zvýšit export do vyspělých zemí. Obchod se Západem tak narostl (roku 1963 19 % podíl na obchodu zemí RVHP, v 80. letech mezi 27 až 33 %), ale země východního bloku byly na západní trhy schopny vyvážet pouze suroviny a maximálně nejkvalitnější výrobky. Jinde autor pokračuje, že: „Celkově tedy 40 let socialistického centrálního plánování dovedlo ekonomiky až na okraj ekonomické propasti.“ [8]. Je patrné, že i přes určité restriktce ze strany Západu (a dodejme Východu také) byl obchod mezi těmito zeměmi poměrně živý (viz i dále). Co se týče intenzifikace v Československu tak: „Až do poloviny 70. let (v letech 1970-1975 probíhala 5. pětiletka) přetrvávaly poměrně pozitivní hospodářské výsledky. Průměrný ekonomický růst společenského produktu za tuto pětiletku byl 5.7 %. Nedařilo se však dosáhnout vytyčených cílů v oblasti přechodu z extenzivního na intenzivní ekonomický růst ani v oblasti vědeckotechnického rozvoje.“ [9]. Problémy s intenzifikací tedy byly staršího data. Více se „extenzifikovalo“ než intenzifikovalo“. Přínosy extenzifikace se vyčerpávaly postupně.

9.5 Plnění plánu, dluhy a investice

Plnění plánu

Na 4. schůzi ČNR ze dne 10. prosince 1986 vystoupil i komunistický poslanec Antonín Zicha, který přednesl projev, který jasně naznačuje (mimo jiné), že není dostatečné sledovat plnění plánů produkce za minulého režimu. Dle něj byl problémem rozestavěnost, která měla dlouhodobě nepříznivý vývoj. Plánované úkoly v dokončování se v roce 1985 nesplnily o cca 33 %. „V této souvislosti chci upozornit na závažný problém, který je třeba dořešit. Z národohospodářského hlediska jsou mezi dokončené byty započítávány i byty, které jsou již předány investorům, ale nelze je užívat. Výjimku tvoří pouze byty vybudované v individuální výstavbě, kde se za okamžik dokončení považuje kolaudace. Těžko bychom hledali individuálního stavebníka, který by považoval byt nebo rodinný domek za dokončený, aniž by v něm mohl bydlet. Ve vztazích mezi dodavatelskými a investorskými organizacemi je však něco takového docela dobře možné. V čem je hlavní problém? Především v tom, že se nerespektují ustanovení Stavebního zákona. Ten považuje dodávku, stavbu a tedy i byt za dokončený pouze tehdy, je-li schopný užívání. Zakořenila se však praxe, kdy investorské a dodavatelské organizace toto ustanovení mlčky přecházejí... Dosavadní vžitá, ale nelogická praxe staví do popředí hmotný zájem dodavatele na předání maximálního počtu bytů, bez ohledu na jejich faktickou dokončenost a kvalitu. Investor, zpravidla národní výbor, je nezdárka nucen převzít i byty, kde se pod tzv. drobnými závadami a nedodělkami skrývají i hrubé závady, které zcela znemožňují, aby byt plnil funkci, pro niž je určen. Investor nakonec ustoupí ve vlastním zájmu. Zejména proto, aby si nekomplikoval další vztahy k dodavatelským organizacím a neupadl u nich v nemilost. Nejde o ojedinělé případy. V roce

1985 bylo v našem Severomoravském kraji, bez individuální bytové výstavby, zkolaudováno 66,4 % všech bytů dokončených v rámci plánu národních výborů. Ve většině ostatních krajů ČSR byla situace ještě podstatně horší. Např. ve Východočeském kraji bylo zkolaudováno jen 30,5 % a v hl. m. Praze necelých 10%. Přitom doba od předání bytů do jejich zkolaudování je někdy značně dlouhá. Např. v Praze byla část bytů, které byly vykázány jako dokončené již v roce 1979, předána do užívání až v roce 1983. Kromě úniku nájemného vícenáklady na nezbytné vytápění i údržbu neobydlených objektů představovaly v letech 1978 - 1981 např. jen v Praze částku 56 mil. korun.“ [1].

Plán se tedy naplnil byty, v kterých se nedalo bydlet. Dodání daného statku bylo v tomto systému znakem zvláštní milosti. Tehdy však nebylo jednoduché jít za jiným stavitelem bytů a právě omezená možnost jít jinam (opět k veřejnému podniku) znamenala problém. V lidské přirozenosti je touha po vlastním hmotném (a z něho plynoucím nehmotném) zájmu za současného vydání, co nejmenších nákladů. Prodat draho při co nejmenších nákladech a zároveň získat co nejvíce za co nejméně. Stavitel domů by tedy přitaženo za vlasy nejraději prodal boudu za co nejvíce peněz, avšak nakupující by chtěl palác za zlamanou grešly. Zajímá nás však zde jen stavitel. Ten bude nabízet shnilou boudu třeba za 10 milionů korun při nákladech pár tisíc korun za nekvalitní dřevo a něco práce. Dejme tomu, že obchod proběhne. Ovšem díky touze po vlastním hmotném (a nehmotném) prospěchu ohromný zisk přiláká další nabízející, kteří se budou snažit prodat podobnou boudu za méně peněz (nebo nabídnou lepší boudu za stejné peníze či zvolí kombinaci těchto dvou možností) tak, aby získaly od kupujících peníze. Lidé jsou kreativní a objevují nové a nové informace. První stavitel tedy dlouho na trhu s podobnou cenou působit nebude. Co se však stane, pokud ostatní nabízející na trh vstoupit nemůžou (není vůbec podmínkou, aby na trhu byli od počátku přítomni)? Co se stane v socialistickém hospodářství? Stavitel může dále nabízet svoji chajdu za nehoráznou cenu a může jednat s panskou povýšeností. Jak poznamenal publicista Václav Rambousek: "Motivace, cíle, a tedy chování jednotlivých státních institucí nakonec není odlišné od skupin organizovaného sobectví - lobby, klanů, svazů." [2]. To platí i pro podniky vlastněné veřejným sektorem. Místo vysoké ceny je možné si doplnit nízkou kvalitou, nedokončenost produktu, mizerný servis nebo obsluhu apod. Či různé kombinace těchto skutečností. Lidé jsou prostě pořád lidé a vstupem do služeb veřejného sektoru a jeho podniků u nich nedochází ke konverzi na anděly. Každopádně s bombastickými plněními plánu je tedy nutné nakládat opatrně.

Co mohlo být za špatnou situaci v bytové výstavbě? Selhání jediného muže, korupce a nemožnost provádění ekonomické kalkulace, diskordinace v dodávkách komplementárních statků (s chybějícími vanami, sporáky, fitinkami, okny, dveřmi, elektromateriálem a výtahy jsme se setkali v podkapitole 5.2), které jsou nutné pro dokončení výstavby, či snaha udržovat jistoty. Na předposlední ukazuje i projev socialisty Jiřího Fleyberka, která uvádí problémy s řízením a organizací investiční výstavby a upozorňuje obecně na problémy v materiálně technické základně národních výborů (nejen, co se týče výstavby). Komunista Miroslav Šenkýř zase upozorňuje na rizika plánu ve výstavbě bytů a na odsouvání výstavby

občanské vybavenosti v jižních Čechách o 2-3 až 4 roky. Jižní Čechy se totiž v důsledku výstavby jaderné elektrárny [Temelín, pozn. autora] staly z pohledu bilance stavebních kapacit silně deficitní [3]. Deficit v Jižních Čechách by samozřejmě lákal podnikatele a kapitalisty, a ti by zase lákali výrobní faktory, ale podnikatelé a kapitalisté tehdy nebyly. Na pouhé časté neplnění plánu poukazuje (podobně jako poslanec A. Zicha) i kolektiv V. Průchy v 2. díle „Hospodářských a sociálních dějin Československa v letech 1918-1992“. Zde u většiny uvedených položek nebylo dosaženo více či méně v letech 1976 až 1985 plánu [4]. A to se tyto položky mohly klidně, jako jsme právě viděli u bytové výstavby, naplnit ledasčím.

Vývoz, investice a dluhy

Nízká míra inovací v produkci se negativně projevovala i na vývozu do jiných států, až na občasné výjimky anebo některé věci (elektronika) se totiž relativně čile obchodovalo, a to i s nesocialistickými státy (viz konec předchozí části této kapitoly). Komunistický poslanec Kolářský na 2. schůzi ČNR ze dne 3. července 1986 uvedl, že se v současnosti se zabezpečovaly úkoly plánu prvního roku osmé pětiletky, ale dosavadní výsledky z plnění letošního plánu ukazovaly nejen na přetrvávající problémy, ale současně odhalovaly, kde jsou rezervy: „Vítáme proto opatření vlády, která mají za cíl zvýšit nejen dodávky pro vývoz, ale především dosáhnout zlepšení zhodnocovacího procesu v zahraniční směně. Týká se to zejména kožedělných, textilních, sklářských a keramických výrobků, porcelánu, nábytku i konfekce. Zde musí naši výrobci udělat taková opatření, aby jejich výrobky, vyvážené na zahraniční trhy, obstály v náročné konkurenci. K tomu bude potřeba v daleko větší míře zvýšit inovační aktivitu, jakost a sortimentní skladbu výrobků. Připomínám to proto, že inovační programy neodpovídají ještě požadavkům, rozsahu a ani tempu potřebné inovační intenzity. Podíl nových výrobků z celkové výroby zboží v minulém roce představoval malou část a z hodnocených výrobků dosáhla celá čtvrtina výrobků standardní úroveň jakosti. To vše se samozřejmě projevilo negativním způsobem na zahraničním trhu, ale ani náš spotřebitel nebyl plně uspokojen. Dokladem toho je nedostatek vkusných, módních výrobků široké spotřeby a naopak zásoby nezajímavého a neprodejného zboží. Proto je na místě nekompromisní požadavek vlády - a my ho budeme plně podporovat - aby podniky zabezpečily mnohem rychlejší zvyšování technické úrovně a kvality vyráběné produkce.“ [5]. To svědčí o potížích v držení kroku se zahraniční konkurencí.

Na 6. schůzi ČNR ze dne 30. června 1987 uvedl Miroslav Mrázek, že: „Ukazuje se jednoznačně, že problémy, se kterými se potýkáme, nejsou nové, ale potřeba jejich řešení se stává stále naléhavější. Zvýšenou potřebu prostředků z rozpočtu federace vyvolaly i vyšší dotace na finančně-ekonomické nástroje zahraničního obchodu. Chtěl bych zdůraznit, že 70 % vývozu Československé socialistické republiky do nesocialistických zemí tvoří nestrojírenské zboží. Velký podíl v tom má průmyslové spotřební zboží, dále výrobky včetně potravinářského průmyslu. Naprosto převažující část je z odvětví řízených vládou České socialistické republiky. Jak opětovně zaznívá z jednání výborů, nejsme dobře připraveni na neustálý růst konkurence ve světě a na zpříšňující se požadavky zákazníků na kvalitu a sortiment dodávek. Zde je prvním předpokladem

řešení mnoha problémů účelná rekonstrukturalizace národního hospodářství.“ [6]. Jak víme, byly tyto výdaje nedostatečné. Citace je zajímavá i z toho důvodu, že ukazuje na to, že vývoz ze Slovenské socialistické republiky (SSR) v těchto oborech do nesocialistických zemí byl okrajový, podobně jako vývoz z odvětví spravovaných přímo federální vládou.

Ovšem i přes kvantitativní růst vývozu, už v dřívější době – v době 6. pětiletky (roky 1976 až 1980) to nebylo s vývozem v některých ohledech nijak slavné. Dle kolektivu V. Průchý skončil zahraniční obchod ve všech letech šesté pětiletky pasivním saldem, které za pětiletí představovalo 6 % úhrnného dovozu a s kapitalistickým světem 12 % dovozu, rostlo zadlužení v konvertibilních měnách (rozdíl mezi větším dovozem a vývozem byl kryt půjčkami ve měnách, za které bylo možné statky dovážet), i když výše dluhu ČSSR byla v mezinárodním srovnání relativně malá. Část úvěrů však byla čerpána i na nákup agrárních produktů. Režim také nepromítal zvýšení dovozních cen do životních nákladů domácností. V letech 1973 až 1975 vzrostly dovozní ceny o 54 %, ale průměrné velkoobchodní ceny se nezměnily a životní náklady domácností vzrostly jen o 1 %. „V dekadě 1971-80 se zvýšily průměrné ceny čs. vývozu o 101 %, ale dovozní ceny o 155 %, takže za srovnatelný fyzický objem vývozu bylo možno směniti v roce 1980 o pětinu méně výrobků než v roce 1970.“. Na tomto zhoršení měl podíl nejen pohyb světových cen a možnost uspět na západních trzích proti tamější zvýhodňované konkurenci jen s nižšími cenami, ale i neuspokojivá jakost části exportovaných výrobků. Jiný pramen uvádí, že: „Československý vývoz do vyspělých demokratických zemí byla stále obtížnější, protože jak strojní zařízení, tak spotřební zboží se stávaly s ohledem na jejich kvalitu pro západní země stále méně atraktivní.“. Československé podniky také čelily rostoucí konkurenci na světovém trhu ze strany Japonka a tzv. asijských tygrů. V letech 1975 až 1987 se snížil podíl Československa na celkových dovozech do zemí OECD (v podstatě organizace hospodářsky nejvyspělejší země světa) klesly z 0.28 % na 0.18 %, ale například u strojního zařízení byl pokles z 0.21 % na 0,07 %. Nízký zůstal i vývoz do rozvojových zemí (roku 1985 necelých 11 % na celkovém československém exportu a roku 1989 8 %) [7]. Evropské země RVHP byly u kapitalistických zemí zadlužené. „V přepočtu na jednoho obyvatele se Polsko, Maďarsko a NDR dostaly do postavení význačných světových dlužníků a mnohdy nebyly schopny splácet ve stanovených termínech půjčky a úroky z nich. Rumunsko se do roku 1990 vymanilo ze zahraničních dluhů vývozem základních životních potřeb, což přispělo k rozpadu jeho vnitřního trhu.“. Toto zadlužení a z něho plynoucí splácení půjček a úroků, nutilo země RVHP vyvážet své kvalitnější výrobky přednostně do věřitelských zemí a neplnit vzájemné závazky, to však paralyzovalo činnost RVHP. Jedním z důvodů zadlužení zemí RVHP, bylo i poskytování úvěrů jiným státům (některé tyto úvěry byly i politicky motivované), ale jejich návratnost byla v mnoha případech nejistá. Zadlužení ČSSR činilo roku 1989 7.9 mld. dolarů a na hlavu 757 dolarů. V roce 1990 byl kurz československé koruny devalvován na 28 korun, když předtím byl asi 14 korun. Čili šlo o částku ca 220 miliard korun pro kurz 28 korun a případně 110 miliard korun pro kurz 14 korun. V roce 1990 však nebyla koruna ještě konvertibilní (směnitelná). Násobíme 5.25 krát (k tomuto koeficientu viz výše), abychom částku upravili o inflaci a dostaneme 1.15 případně 0.58 bilionu korun roku 2012. Československý ekonom Miloš Pick uváděl výši dluhu pro Československo v roce

1989 asi 114 miliard korun. Mělo jít asi o 11 % HDP. Opět násobíme 5.25 krát pro získání částky v dnešních cenách, tj jde asi o 600 miliard korun roku 2012. Nutné by bylo ještě vzít v úvahu dluhy veřejných podniků. U Maďarska dosáhly tyto cifry 20.4 mld. dolarů a 4 261 dolarů na hlavu a u Polska 40.8 mld. dolarů a 2 843 dolarů na hlavu [8]. Nešlo tedy u Maďarska a Polska zrovna o málo peněz. Na druhou stranu výhodné půjčky či případně i trvalé nevratné dotace poskytovaly jiným státům i státy Západu, například USA Izraeli, Egyptu, ale i svým různým diktátorským satrapům jinde ve světě. Čili země Západu v tomto žádnou velkou výhodu oproti zemím „Východu“ neměly. Jak je z uvedeného patrné, lidé na Západě byli již v té době ochotni něco socialistickým zemím půjčovat, tehdy už totiž neplatilo leninské: dluhy se neplatí. Dokonce je zřetelně patrná snaha dluhy splácet, protože jinak by socialistické státy přišly v očích věřitelů o svůj kredit a půjčky by dostaly za velmi draho anebo vůbec. Je třeba také doplnit, že zvýhodňování domácí konkurence - Průcha zmiňuje dovozní kvóty, ale lze si představit i cla, předpisy kvality apod. - je a bylo běžné i při vzájemném obchodu mezi kapitalistickými (přesněji zeměmi s kapitalisticko-socialistickým hospodářstvím či také smíšeným nebo též sociálně tržním hospodářstvím) zeměmi. Navíc dovozní kvóty a cla znamenají, že ty země, které je uplatňují proti dovozu, zároveň poškozují svůj vývoz, a tím i svoje hospodářství. Dovážející země pak totiž nezískají prodejem svých statků v dovoz omezujících zemích tolik místní měny, a tudíž zde pak mohou nakoupit jen omezené množství statků. Dále rozhodně neplatilo to, že by si firmy odjinud mohly dovézt jen tak dovážet zboží na „Východ“. Anebo, že by země „Východu“ vyvážely na Západ své tajné a pokročilé technologie (i takové zde sem tam byly), když to nedělaly ani u některých produktů země Západu [9]. Vraťme se však k vzestupu dovozních cen a investicím. Je logické, že někde se muselo nepromítnutí růstu těchto cen do životních nákladů projevit. Pravděpodobně i kvůli tomu došlo k poklesu podílu investic v 7. pětiletce.

I když na pokles množství investic měly jistě vliv i jiné věci. Například výše uvedená snaha garantovat lidem jistoty (do jistot však v podstatě spadá i eliminace dopadů dovozních cen), která je v přímém rozporu s intenzifikací ekonomiky (tj. kvalitativním růstem hospodářství, čili kvalitativním hospodářským pokrokem), která vyžaduje úspory (omezení spotřeby – utažení opasků) a investice, a tím i určitou fázi nejistoty a dočasné nevyužití daných výrobních faktorů (viz podkapitola 9.2). To vede k tendenci „lepení“ výrob, které se budeme věnovat dále. Další vliv mělo zvrácení investic, díky nemožnosti ekonomické kalkulace (za které ceny odráží vzácnost statků), přičemž tato nemožnost pramení z neexistence podnikatelů a soukromého vlastnictví výrobních faktorů. To také neumožňuje lépe využívat subjektivní, praktické, rozptýlené a obtížně sdělitelné (sdělují se ve zkrácené čili zkomprimované podobě) informace a znalosti, které jsou již objeveny a neumožňuje to i lepší objevování jiných dosud neznámých informací a znalostí, a tím opět vytváření dalších a dalších informací a znalostí. Dále to neumožňuje lepší odhady budoucích změn v poptávkách spotřebitelů. Výsledkem je špatné uspokojování nejdůležitějších potřeb spotřebitelů. Dále masivní diskoordinace v dodávkách komplementárních statků, které neumožňují dokončovat výrobu a neumožňují řádnou spotřebu. A dále to, aby se výrobní faktory dostaly do rukou toho času schopnějších podnikatelů, a to i za cenu postupování metodou pokusů a omylů, kdy ztráta a následné nevyužití výrobních faktorů (včetně práce) má

také svoji důležitou informační hodnotu. Socialistické hospodářství je tak, co se týče rozhodování o přidělení investic do různých možných produkcí slepé. Na zvrácení investic má dále vliv vznik významných politických tlaků (vzpomeňme na továrnu na hedvábí v Hannoveru v kapitole 6., díl 4., viz i syndrom velkých očí dále), který je vlastní veškerému silnému veřejnému sektoru a dále problém selhání jediného muže. Tomuto všemu jsme se zde již věnovaly anebo se ještě věnovat budeme. Můžeme však nyní již sepsat určitý závěr. Tím vším co tu bylo uvedeno, vzniká v systému veřejného vlastnictví výrobních faktorů (socialismu) tlak na další a další investice. Ten je navíc posilováno tím, že jejich zvyšováním lze (možná) zasáhnout účinně některé z potřeb občanů (viz i dále syndrom velkých očí). Vzniká tak nedostatek úspor, investic a kapitálových statků. Je tomu podobně, jako je tomu v tomto systému s nedostatkem pracovní síly (viz dříve uvedené důsledky extenzifikace na pracovní sílu) a některých spotřebních statků, které přímo spotřebitelé neplatí nebo je platí jen zčásti. A u statků kterých je nedostatek z důvodu špatného vystižení poptávky spotřebitelů. To vše je přitom vzácné, a proto je to v tomto systému tak palčivě nedostatkové, protože neexistuje účinný mechanismus, který by úspory, investice, kapitálové statky, práci (a někde i půdu včetně surovin) a spotřební statky přiděloval na nejdůležitější potřeby spotřebitelů a výrobců, a který by určil správný poměr mezi úsporami a spotřebou. Přičemž paradoxně, díky rozsáhlým diskoordinacím v dodávkách potřebných komplementárních statků, díky nárůstu počtu neobjevených informací a znalostí a nevyužívání stávajících informací a nedostatečné tvorbě nových informací a znalostí, díky selhání jediného muže a i díky politickým tlakům a snahám o garantování jistot atp., zároveň v systému veřejného vlastnictví výrobních faktorů (socialismu) dochází k nevyužívání investic, pracovní síly, půdy (včetně surovin) a přebytkům spotřebních statků. Všeho je zde málo a zároveň mnoho. Chybí lepší koordinace a hladší náprava nerovnováh v ekonomice.

Dobře to na 5. schůzi ČNR z pondělí 30. března 1987 ilustroval na investicích místopředseda vlády František Šrámek: „Vážené soudružky a soudruzi, zpráva předsednictva na 5. zasedání ústředního výboru strany obsáhle a kriticky hodnotila investiční výstavbu, která je jedním z významných zdrojů inovací. V posledních letech byla na úseku investiční výstavby přijata řada opatření. Přesto zůstává tato oblast nejslabším článkem v řízení národního hospodářství. Míra investování se převážně pohybuje na horní hranici únosnosti. Vznikají stále nové a nové požadavky na investice, přestože se ve výrobě pracuje s nízkou směnností. Zastaralé technologie se nevyřazují, poněvadž je méně konfliktní požadovat nové pracovní síly než prosazovat vyšší směnnost na nové technice. Vkládané investiční prostředky se úměrně a včas nevracejí a léta jsou zaznamenávány ztráty v mnoho miliardách korun produkce, která nebyla vyrobena.“ [10]. K tomuto pánovi a viz i dále. Samozřejmě vynaložení výrobních faktorů na nějaké produkce znamená, že už nemůžou být jednoduše vynaloženy na jiné produkce.

Autoři 2. dílu „Hospodářských a sociálních dějin Československa v letech 1918-1992“ uvádějí, že v 7. pětiletce (roky 1981 až 1985): „Podíl investic na užitém národním důchodu byl v zájmu udržení úrovně spotřeby obyvatelstva snížen.“. Připomeňme, že investice však vyžadují úspory, čili nutnost vzdát se části

současné spotřeby a utáhnout si opasky. Dle autorů se tímto podvazovaly možnosti inovací a širší aplikace nejnovějších poznatků vědy a výzkumu v praxi. Zároveň autoři uvádí, že i sociální politika si kladla skromnější cíle než v 70. letech – udržet a zkvalitňovat dosaženou vysokou životní úroveň obyvatelstva i jeho sociální jistoty [11]. Omezení investic, tak vedlo i k omezení budoucího růstu blahobytu. Jinde autoři uvádějí, že v období let 1969 až 1989 dosahoval průměrný roční přírůstek investic ve stálých cenách 3.7 %, rozhodující část připadla na první dekádu 1969 až 1978, kdy se objem investic téměř zdvojnásobil. „Nejvyšší tempo růstu kolem 9 % ročně spadá do let 1969 a 1972-75. První polovinu 70. let je možno pokládat za další, v pořadí třetí poválečnou investiční vlnu. Svědčí o tom také vzestup míry investic (podílu investic na vytvořeném národním důchodu). Tento ukazatel, odvozený z údajů v běžných cenách, se zvýšil z 30 % v roce 1968 na 35 % v roce 1976, pak opět klesl a v 80. letech se ustálil na výchozí úrovni 30-31 %.“. Průměrný roční přírůstek investic byl 7 % mezi lety 1969 až 1978 a 0.8 % v následujících 11 letech, ale v letech 1986 až 1989 byly tyto investice větší než v letech 1981 až 1985 o 5 % [12]. Náznaky zvýšení investic ve 2. polovině 80. let byl zvráceno tím, že nebyly překonány nepříznivé jevy: „...zejména dlouhé lhůty výstavby, neuspokojivou technickou úroveň části budovaných kapacit, plýtvání se stavebními materiály, dodatečné náklady spojené s odstraňováním závad při uvádění objektů do provozu a zanedbávání údržby domovního fondu.“. Někde se v 2. polovině 80. let situace zlepšila. Třeba ve vzestupu podílu strojů a zařízení na celkových investicích, kdy za roky 1985 až 1989 nastalo pozoruhodné zvýšení růstu tohoto podílu ze 42 na 47 %, čímž se ČSSR zařadila na v tomto ukazateli na úroveň vyspělých kapitalistických států (přesněji kapitalisticko-socialistických států) [13].

Potíž je ovšem v tom, že v kapitalistických státech byly stroje a zařízení vyráběny v soukromém sektoru tak, aby lépe jejich produkty odpovídaly potřebám spotřebitelů. Pouhé kvantitativní srovnání zde selhává. Navíc zde byl problém, na který upozornil na příkladu (nejen) Svitů Gottwaldův poslanec M. Mrázek: „Podniku se nedaří zvládnout řízení výroby ani technického rozvoje na potřebné úrovni, jsou nedostatky ve využívání nové techniky a projevují se i nedostatky ve využívání pracovní doby.“ [14]. Přitom, ale tyto stroje nebyly k dispozici na trhu tak, aby si je mohli jiní zájemci koupit, čili nepatřily mezi nevyužité výrobní faktory, které je možné použít k likvidaci nerovnováh, které vznikají na trhu (pokud tedy nebyly vyrobeny omylem a nemají malou či dokonce žádnou hodnotu, čili nehodí se na uspokojování potřeb spotřebitelů). Stroje tedy byly vyrobeny, vykazány a nebyly dostatečně využívány a ani nesloužily jako nevyužité výrobní kapacity k použití v jiných podnicích či výrobach. Na stejný problém poukázal, ale i kolektiv V. Průchy, když uvedl, že: „O technické úrovni strojního parku svědčil údaj z roku 1982, kdy z jeho hodnoty v ústředně řízených průmyslových podnicích ČSSR připadlo 14 % na plně automatizované stroje a 44 % na částečně automatizované stroje. Průzkum z roku 1980 zjistil překvapivou skutečnost, že ve všech polo- a plně automatizovaných strojů byly nejméně časově vytiženy právě nejprogresivnější plně automatizované, programově řízené stroje se současnou optimalizací řídicího procesu.“ [15]. Podobně i v této části viz František Šrámek. Důvod proto je vypsán ve zkratce o dva odstavce výše. Dále zopakují to, co bylo uvedeno výše o základních prostředcích (budovy, stroje, přístroje, dopravní prostředky, inventář atd.): Účinnost

základních prostředků ve výrobní sféře, měřená tvorbou společenského produktu na 1000 Kčs základních prostředků, zůstala v 1. polovině 70. let na stejné úrovni, ale později klesala – do roku 1989 v celé výrobní sféře a v průmyslu zhruba o třetinu, v zemědělství o 43 % a ve stavebnictví bezmála o polovinu [16]. Také zhoršování věkové struktury strojů a zařízení se nepodařilo zabránit (viz podkapitola 9.1.).

K tomu patří následující poznámka: „Rok 1981 přinesl náhlou redukci akumulace proti předchozímu roku z 26 na 20 % užitého národního důchodu, což ve finančním vyjádření představovalo během jediného roku 32 miliard korun. Centrální orgány se přeskupením zdrojů snažily změkčit důsledky nepříznivé hospodářské situace na životní úroveň lidu.“. V letech 1968 až 1975 se zvýšil podíl akumulace z 23 na 29 %, což bylo maximum v době vlády komunismu, ve druhé polovině 70. let došlo ke stabilizaci na úrovni 20 % a v letech 1986 až 1989 nastal pokles na 16 %. Pro objasnění termínu akumulace: Akumulace například představovala přírůstek základních prostředků, což byla, jak je z pramenu patrné, i zdaleka nejvyšší položka akumulace. [17]. Z toho je patrné, že komunisté brali v potaz i potřeby lidí, je to logické, protože na to musí brát každý, kdo chce vládnout dlouhodobě, alespoň částečný ohled. A je to slučitelné i s tím, že politici a veřejní úředníci sledují vlastní zájmy. Co je na uvedených datech k investicím a akumulaci zvláštní? A co je zvláštní na změkčení důsledků nepříznivé hospodářské na životní úroveň lidu? Lidé obecně investují (a spoří) proto, aby mohli v budoucnosti více spotřebovávat. Logicky by tedy po zvýšení investic mělo do nějaké doby dojít ke zvýšení spotřeby a blahobytu. Zde k tomu pořádně nedošlo a v citovaném pramenu se píše, že podíl investic byl snížen s ohledem na udržení spotřeby obyvatelstva, a že se centrální orgány přeskupením zdrojů snažily změkčit důsledky nepříznivé hospodářské situace na životní úroveň lidu. I když budeme předpokládat, že redukci množství investic bylo nutné částečně udělat i z důvodu podstatného zvýšení dovozních cen a z důvodu problému selhání jediného muže a z důvodu tlaků zájmových skupin, tak je zřejmé, že dříve realizované investice se musely často minout účinkem, zapracovalo zde to, co jsme uvedli o čtyři odstavce výše. Konkrétně je to doloženo v podkapitole 9.2, kde poslanec A. Skoupý upozorňoval, že: „Podle předběžných výsledků se letos očekává překročení plánovaného objemu investiční výstavby, ovšem převážně ve zvláštních investicích v zemědělství. Nadále dochází k překračování rozpočtových nákladů nově zahajovaných staveb, nedaří se snižovat rozestavěnost, z hlediska resortů je plnění značně nerovnoměrné. Jako trvalý problém uváděli poslanci stále existující neplnění projektovaných parametrů kapacit uváděných do provozu. Např. při sledování přínosu výrobních kapacit bylo ze 23 těchto kapacit uvedených do zkušebního provozu za tři čtvrtletí t.r. pouze 9, které dosahovaly projektovaných parametrů.“ Podobně dle kolektivu V. Průchy doslova: „Zvyšování míry akumulace ústilo někdy do nezvládnutého rozsahu investiční výstavby, prodlužování lhůt uvádění nových objektů do provozu a do disporcí v národním hospodářství, což vyvolávalo snahu řešit zostřující se problémy absolutním i relativním omezováním akumulace...Nemalou část akumulace pohlcoval i přírůstek nedokončené výstavby.“. Dále dle autorů analýza vztahu mezi hospodářským růstem a strukturou užitého národního důchodu ukazuje, že zpomalení dynamiky rozvoje vedlo zpravidla k omezení akumulace ve prospěch nevýrobní spotřeby. Souviselo te se snahou vrcholných orgánů zabezpečit vzestupný trend spotřeby obyvatelstva i v podmínkách, kdy se

zmenšoval přírůstek vytvořených zdrojů, nejmarkantnějším příkladem bylo období první poloviny 60. let [18]. Podíl nevýrobní spotřeby na užitém národním důchodu posiloval. Přičemž, ale zároveň klesal relativní význam osobní spotřeby vzhledem k nevýrobní spotřebě, a to ve prospěch hmotné společenské spotřeby. Osobní spotřeba se vyvíjela od poloviny 70. let méně příznivě a na několik let se i její růst zastavil. Na Slovensku se obě spotřeby vyvíjely příznivěji, ale pokles tempa růstu se projevil i tam [19]. To je logické, protože hospodářský růst se značně zvolnil, až zastavil.

9.6 HDP a zemědělství

Hrubý domácí produkt

Citovaná publikace z pera V. Průchy a jeho kolektivu uvádí také růsty hrubého domácího produktu (HDP) v evropských zemích RVHP. Pro ČSSR se tam uvádí pro roky 1976 až 1980 3.7 %, pro roky 1981 až 1985 1.8 % a pro roky 1986 až 1989 2.0 % [1]. To není úplně málo, i když je třeba mít na paměti, že to bylo dosaženo z velké části extenzifikací hospodářství, která byla spojena s velkým opotřebením (a i spotřebováním) strojů, budov, nástrojů, zařízení atp., přičemž nemálo těchto kapitálových statků bylo zastaralých. Tudíž tento růst nebyl dlouhodoběji udržitelný. Navíc však přepočty a porovnání vývoje HDP s jinými státy prováděné mezinárodními institucemi vždy vycházely primárně z oficiálních kursů. Pavel Kohout uvádí, že odhady OSN československého HDP před rokem 1990 vycházely z oficiálního kursu 15 Kčs za dolar. „Skutečný kurs na černém trhu však podle autorů Švejnara a Dyby činil v letech 1980-84 průměrně 29,10 Kčs/USD, v roce 1989 dokonce 47,40 Kčs/USD. Když komunisté v roce 1989 v rámci „přestavby“ umožnili experimentální konání devizové aukce pro státní podniky, dolar dosáhl kursu neuvěřitelných 121,24 korun československých za jeden dolar.“. Zajímavé je, že podle Pavla Kohouta bylo na tom Československo v roce 1948 podobně jako Rakousko, a že za předpokladu podobného vývoje (Rakousko nemělo zrovna pověst ekonomického tygra), by u nás musela být úroveň bohatství zhruba stejná. To pak vede autora k závěru, že: „Suma sumárum, budování socialismu nás v letech 1949-89 přišlo v průměru na 3 366 Gearyho-Khamisových dolarů na osobu a rok. Tyto ztráty se však prohlubovaly každým rokem s tím, jak rostla míra zaostalosti československé ekonomiky. V roce 1989 ztratil v důsledku socialismu každý občan tehdejší ČSSR dohromady 7 592 dolarů podle Gearyho-Khamise.“ V oficiálním kursu 15 Kčs/USD by těch 3366 Gearyho-Khamisových dolarů bylo bezmála 50,5 tisíce Kčs. 7 592 těchto dolarů by pak bylo skoro 114 tisíc Kčs. Kdybychom počítali podle černého kursu dle Švejnara a Dyby, došli bychom ke ztrátám ve výši téměř skoro 98 tisíc Kčs na osobu a ke ztrátám skoro 221 tisíc Kčs na osobu jen za samotný rok 1989. [2]. Toto je nutné brát ovšem jen jako hrubý odhad.

Zemědělství

Kolektiv V. Průchy v 2. díle „Hospodářských a sociálních dějin Československa v letech 1918-1992“ uvádí pozvolný růst zemědělské výroby do roku 1965, mezi lety 1966 až 1975 kvalitativní skok, na nějž navázal další vzestup pokračující až do roku 1989. Od poloviny 60. let se zrychlil přechod k velkovýrobnímu hospodaření zemědělských podniků, rozšiřovala se investiční činnost, pokročila mechanizace (viz i stáří strojů a zařízení v zemědělství uvedené v podkapitole 9.1), zlepšovala se organizace práce a do praxe pronikaly v širší míře vědecké poznatky. „V 80. letech patřilo Československo k zemím s vysoce koncentrovanou a technicky vyspělou zemědělskou výrobou, která zabezpečovala rozhodující část domácí spotřeby surovin.“. Při srovnání tempa růstu zemědělské výroby v ČSSR se světovými regiony si nevedla země vůbec špatně. V letech 1966 až 1975 byla země dokonce dle Tab 3.25 Mezinárodní srovnání průměrných ročních přírůstků zemědělské výroby za několikaleté období premiantem a ani později si nevedla špatně a dosahovala většinou jen o trochu nižšího přírůstku než celý svět [3]. Dále k investicím autoři píší, že: „Zemědělství již bylo mechanizací dostatečně vybaveno a na některých úsecích i přesyceno, což snižovalo stupeň jejího využití...Vybavenost pracovníka v zemědělství základními prostředky dosáhla v roce 1989 v průměru 516 tis. Kčs a byla o 9 % vyšší než v průmyslu, ale vybavenost stroji a zařízeními o 41 % nižší. Stupeň opotřebení strojů a zařízení (v běžných cenách) se zvyšoval v letech 1980 až 1989 ze 49 % na 59 % a byl podobný v celém národním hospodářství.“. Pro představu pár dat ke vzestupu mechanizace v zemědělství za roky 1970 až 1989: traktory vzestup za dané období o 2.8 %, nákladní auta o 237.5 %, sklízecí obilní mlátičky o 30 %, sklízecí brambor o 41 % a spotřeba průmyslových hnojiv o 24 % [4].

Pro představu také pár dat ke vzestupu (někdy i poklesu) výroby některých plodin v ČSSR za období od let 1966-1970 až do roku 1989 (počet obyvatel v té době ovšem o něco stoupl, ale většinou ne o tolik, jako ukazují uvedená procenta): obiloviny vzestup za dané období o 72.5 %, brambory pokles o 44 %, cukrovka pokles o 11 %, řepka a řepice vzestup o 461 %, chmel vzestup o 33.9 %, píce vzestup o 46 % a víno vzestup o 59.5 %. U hektarových výnosů to bylo za stejné období: obiloviny vzestup o 79 %, brambory vzestup o 22.5 %, cukrovka pokles o 3.7 %, řepka a řepice vzestup o 83.5 %, chmel pokles o 12 %, píce vzestup o 55 % a vinné hrozny vzestup o 2.8 %. Ke vzestupu živočišné výroby několik dat za roky 1970 a 1989: dojivost jedné dojnice vzrostla za tu dobu o 56 %, snáška vajec jedné slepice vzrostla o 43.5 %, výroba masa v tunách živé váhy o 57.5 %, výroba mléka o 48 % a výroba vajec o 51 % [5].

Takovýto vzestup výroby by se dobře prezentoval v „Haló novinách“. Ovšem samotná výroba nám nic moc neříká o blahobytu ve společnosti a o uspokojení potřeb obyvatelstva. Přesně to vyjádřil na 2. schůzi ČNR zde dne 3. července 1986 premiér Josef Korčák: „Po kvantitativní stránce se v řadě ukazatelů blížíme úrovni vyspělých zemí. Není tomu tak ale v efektivnosti, ve výši nákladů, ve spotřebě paliv a energií a velikosti ztrát. Úroveň práce zemědělských závodů nemůžeme hodnotit jen podle úrody na polích nebo přírůstků ve stájích, ale především podle množství a kvality potravin na stole spotřebitele.“ [6]. Výroba nějakého produktu, který má malou anebo žádnou hodnotu a nedokáže uspokojit řádně anebo vůbec nějakou lidskou potřebu, je sama o sobě bezcenná. Dokonce představuje ztrátu, protože výrobní faktory (půda, práce a

kapitálové statky) použité na výrobu takovýchto produktů, nemohly být použity na výrobu produktů, které uspokojují urgentnější a palčivější potřeby lidí. K témuž vede i výroba něčeho, co sice má v očích lidí nějakou hodnotu, ale na tento produkt použité výrobní faktory měly vyšší hodnotu než daný výrobek. Čili výroba takového produktu je ztrátová a znamená, že někde jinde mají na tento produkt používané výrobní faktory lepší uplatnění a budou krýt urgentnější a palčivější potřeby lidí. Na zjištění tohoto je však potřeba, aby byla možná ekonomická kalkulace (za které ceny odráží vzácnost statků) aby působili podnikatelé a existovalo soukromé vlastnictví výrobních faktorů. Respektive působení podnikatelů a existence soukromého vlastnictví výrobních faktorů vedou k možnosti provádět ekonomickou kalkulaci.

Taková produkce se však v tehdejší době vyskytovala. V podkapitole 6.3 jsme citovali komunistického poslance Josefa Podlešáka, který dobře ilustruje naše tvrzení: „Přes tyto pozitivní jevy jsou však některé věci, kterým bude třeba věnovat pozornost. Mám na mysli např. otázku lnu. Zemědělství ho vyrábí dost. Realizovalo požadavky plánu, tj. nároky společnosti. Ale výroba tohoto množství zřejmě činí zpracovatelskému průmyslu potíže. Čili len se vyrábí na sklad a jsou ho několikaleté zásoby. Myslím proto, že budeme naši pozornost zde orientovat na to, aby se ani zemědělská produkce takto bez zabezpečení užití nevyráběla. Jsou i jiné příklady ne zcela domyšlených výrob, kdy jedna část produkce je žádána a to, co je nutné s ní současně vyrobit, nemá užití. Např. chov ovcí. Vlnu potřebujeme, ale pro skopové maso není dostatečný odbyt [7]. Výroba lnu tedy běžela pěkně podle plánu, ale neměla užití, proč ji tedy považovat celou za růst bohatství? Ve skutečnosti se jednalo o plýtvání podobně jako u ovcí. Výhodou ovšem bylo, že jen část zemědělské produkce je vhodná k dlouhodobému skladování, protože určitá část zemědělské produkce podlého rychleji zkáze. Šetří se tak náklady na skladování.

„V zemědělské výrobě začíná poněkud vystupovat problém vyšší zaplevelenosti pozemků. Je to zejména u některých druhů plevelů. Zčásti je to v celkovém nedostatku prostředků chemické ochrany, zčásti v tom, že dosavadní prostředky buď na ně nepůsobí, nebo přestaly dost účinně působit. To by vyžadovalo podívat se na skladbu postřiků a na jejich množství. Jsou však i případy, kdy se v některých situacích šetří nevhodně s naftou a vypouštějí se některé agrotechnické operace a v důsledku toho se také zvyšuje zaplevelenost. Ale stále častěji se setkáváme s tím, že na nezemědělské půdě plevel krásně bují a jsou zdrojem, z něhož se plevel neustále rozšiřuje.“ [8].

Situace nebyla příznivá, co se týče techniky ani v některých oblastech v zemědělství. To svědčí o tom, že se produkovala technika, která byla méně potřeba (viz zmínka o přesycenosti výše) a naopak se neprodukovala ta, která byla více potřeba. Poptávka výrobců nižších řádů byla špatně vystižena. Je to opět také zároveň ukázka diskoordinace v dodávkách komplementárních statků, které umožňují dokončit (zemědělskou) produkci, byť mohlo jít o diskoordinaci jen oblastní. Svě o tom věděl i komunista Josef Podlešák, i když poukazoval i na více jak 100% plnění plánu u potravinářského průmyslu: „Samozřejmě nemůžeme opomenout, že vždy není dost mechanizace a chemických prostředků. O tom už se víckrát hovořilo. Stále

přetrvávající nedostatky náhradních dílů snižují provozuschopnost zemědělské techniky. Např. dodávky nové mechanizace v našem Západočeském kraji jsou zajišťovány na 30 % skutečné potřeby u bramborových kombajnů. Na potřebu 50 ks v kraji je dodáváno jen 15. Na 35 % skutečné potřeby jsou kryty samo sběrací vozy, na 50 % obrabeče a shrnovače píce, auto přívěsy jsou kryty dokonce jen na 5 % skutečné potřeby. Tak bych mohl vypočítávat další problémy v zajišťování dodávek zemědělské techniky pro potřeby našeho zemědělství. Nakonec o problémech nerovnoprávnosti dodavatelsko-odběratelských vztahů pro naše zemědělství hovořil poslanec Janda při projednávání státního závěrečného účtu ve Federálním shromáždění. Plně se ztotožňuji s jeho připomínkami na tomto úseku. A bylo by myslím zbytečné je zde opakovat, protože byly řečeny na vyšších místech a před povolanějším okruhem lidí.“ [9]. Nedostatek náhradních dílů znamená delší odstávky a tedy i to, že se prostředky vložené do takových strojů vrací delší dobu.

Navíc jak je patrné z díla V. Průchy a kolektivu, došlo díky dlouhodobějšímu předstihu růstu živočišné produkce do začátku 70. let k další disproporci (vlastně diskoordinaci), která se projevila deficitem krmiv a rostoucím tlakem na jejich dovoz, navíc v době, kdy se světové ceny krmiv pronikavě zvýšily. Na přelomu 70. a 80. let se vláda rozhodla radikálním zásahem zredukovat stav hospodářského zvířectva v těch podnicích, které neměly odpovídající vlastní zdroje krmiv, a to i přes přechodný pokles spotřeby masa (činil 5 % na obyvatele) [10]. To samozřejmě představovalo ztrátu vzácných výrobních faktorů. Výrobní faktory (práce, krmivo, léky a možná i stavby či nějaké stroje a nástroje) byly ve zvířectvu, které spadlo do redukovaného stavu, již nevratně utopeny. Samozřejmě redukce stála dočasně další výrobní faktory.

Ke kvalitě zemědělské produkce se vyjádřil nepříliš lichotivě na 2. schůzi ČNR ze dne 3. července 1986 komunistický poslanec Břetislav Vařečka, který zároveň poukázal na úskalí objemových kritérií: „V souladu se záměry 8. pětiletky usilujeme v družstvech o zabezpečení dalšího přednostního růstu rostlinné výroby. Nejde nám jen o objemové ukazatele. Součástí našeho úsilí je i boj za kvalitu produkce, která u řady plodin neodpovídá našim možnostem a potřebám. Mám zde na mysli nejen opakovaně kritizovanou jakost sladovnického ječmene, cukernatost řepy, konzumní vlastnosti brambor, ale i dalších plodin, včetně kvality objemné píce, kde jsme si vědomí rezerv a nedostatků, a proto tímto směrem zaměříme pracovní iniciativu družstevních rolníků i naši propagační a agitační práci.“ [11].

Ani, co se týká hnojiv, nebyla situace dobrá, zopakujme tedy: „V zemědělské výrobě začíná poněkud vystupovat problém vyšší zaplevelenosti pozemků. Je to zejména u některých druhů plevelů. Zčásti je to v celkovém nedostatku prostředků chemické ochrany, zčásti v tom, že dosavadní prostředky buď na ně nepůsobí, nebo přestaly dost účinně působit. To by vyžadovalo podívat se na skladbu postřiků a na jejich množství. Jsou však i případy, kdy se v některých situacích šetří nevhodně s naftou a vypouštějí se některé agrotechnické operace a v důsledku toho se také zvyšuje zaplevelenost. Ale stále častěji se setkáváme s tím, že na nezemědělské půdě plevele krásně bují a jsou zdrojem, z něhož se plevel neustále rozšiřuje.“ [12].

Možná se však zbytečně jen moc hnojilo. To však bez ekonomické kalkulace, podnikatelů a soukromého vlastnictví nezjistíme. Kvantita nezaručuje požadovanou kvalitu a ani to, že potřeby spotřebitelů (a díky diskoordinacím ve výrobě a selhání jediného muže i vládců) budou uspokojeny. Opět je patrné, že část investic byla zvrácena.

9.7 Projev místopředsedy vlády ČSR Františka Šrámka

Úpadek hospodářství

Ve stenoprotokolech České národní rady (ČNR) za období let 1986 až 1989 (1990) se nacházejí dva velmi zajímavé projevy ohledně stavu českého průmyslu a možnostech hospodářského pokroku nakonci období socialistické ekonomiky. Oba dva se nacházejí ve stenoprotokolech 5. schůze z pondělí 30. března 1987. Tato schůze se stavem průmyslu a hospodářským pokrokem zabývá poměrně obsáhle, i když není rozhodně jedinou schůzí, která se tímto tématem zabývá. Nyní si (nejen) je ve zkratce přiblížíme a každému z těchto dvou projevů věnujeme jeden díl této kapitoly. První projev pronesl místopředseda vlády ČSR a komunista František Šrámek, který byl i předsedou České komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj a dříve i ministrem výstavby a techniky [1]. Byl tedy zřejmě osobou povolnou. Již jsme s ním měli čest se seznámit. V jeho projevu jde v podstatě o popsání neduhů veřejného vlastnictví výrobních faktorů, čili socialistického hospodářství v kostce.

Dle něj se stav ekonomiky postupně zhoršoval a netýkalo se to jen českého průmyslu: „Výsledky minulé pětiletky i výsledky uplynulého roku ukazují, že se plně nedaří zabezpečovat rozvoj naší ekonomiky cestou intenzifikace. Ze zhodnocení vývoje v minulém roce, stavu rozpracování 8. pětiletky a zejména zabezpečení plánu na rok 1987 vyplývá, že rozsah problémů v řadě oblastí československé ekonomiky, včetně odvětví řízených českou vládou, narůstá. Růst efektivnosti a kvality neodpovídá úkolům stanovených XVII. sjezdem strany. Trvá - a počátkem tohoto roku se prohloubila - nestabilita v materiálně technickém zásobování i značný sortimentní, objemový a časový nesoulad vzájemných dodávek, nerytmičnost výroby, růst zásob. Prohlubují se nepříznivé tendence v investiční výstavbě a ve využití stávajících výrobních kapacit. Znepokojivý je i vývoj obchodní a platební bilance s nesocialistickými a rozvojovými státy. Neplní se plánované objemy ve vývozu, roste podíl vývozu na dlouhodobé úvěry. Současně se zvyšují tlaky a požadavky na dodatečně dovozy, a to ani ne tak na progresivní techniku, jako na výrobní a osobní spotřebu.“ [2]. Patrné jsou významné diskoordinace ve výrobě komplemetárních statků, špatné vystižení poptávky spotřebitelů a dalších výrobců, zvrácení a neúspěch některých provedených investic (to bylo ostatně vidět i na nízkém využívání základních prostředků) a vůbec celkový úpadek hospodářství. Řečník si plně uvědomoval důsledky tohoto stavu: „Zastavit tyto tendence je v současné době jedním z nejnaléhavějších úkolů, protože pokračovat v těchto tendencích a přístupech znamená ohrozit realizaci hospodářské linie XVII. sjezdu...K udržení československé ekonomiky na úrovni průmyslově vyspělých zemí

je třeba zabezpečit dynamický růst, a to i s výrazným využitím a účastí na Komplexním programu vědeckotechnického pokroku členských zemí RVHP do roku 2000, který je i pro odvětví řízená českou vládou - akčním programem urychlování vědeckotechnického pokroku.“ [3].

Syndrom velkých očí

Podobně jako jakékoliv jiné hospodářství, tak i hospodářství na bázi veřejného vlastnictví výrobních faktorů hospodaří za situace, kdy jsou výrobní faktory vzácné. Nemožnost provádět ekonomickou kalkulaci, která plyne z toho, že ceny neodrážejí vzácnost, což je dáno tím, že neexistují podnikatelé a soukromé vlastnictví, znamená, že není možné určit, které aktivity jsou z hlediska spotřebitelů nejdůležitější a měly by být uspokojeny přidělením výrobních faktorů. Je tedy potřeba najít alternativní (byrokratický) systém přidělování výrobních faktorů různým aktivitám. Ten však není schopen zabránit diskoordinacím v dodávkách komplementárních výrobních statků, které jsou nutné pro dokončení produkce nebo řádnou spotřebu, není schopen zabránit výrazným nedostatkům v zásobování a plýtvání výrobními faktory. Často trpí i problémem selhání jediného muže (blíže k uvedenému viz zejména podkapitola 9.2 a 9.5). Má však ještě zřejmě jeden důsledek. Politický proces přidělování vede k nadměrnému přidělování respektive přesněji slibování nadměrného přidělování výrobních faktorů. Snaha politiků uplatit zájmové skupiny a podporovatele včetně části lidu (snaha o udržení jistoty) a snaha politiků naplnit vlastní zájmy, vede k nadměrnému množství úplatků a výdajů na udržení se u moci a na vlastní zájmy. Jak bylo již dříve uvedeno: "Motivace, cíle, a tedy chování jednotlivých státních institucí nakonec není odlišné od skupin organizovaného sobectví - lobby, klanů, svazů." [4]. Prostě lidé jsou prostě pořád lidé a vstupem do služeb státu u nich nedochází ke konverzi na anděly. Toto dobře ilustruje řeč poslance A. Skoupého, který uvedl na 4. schůzi ČNR ze dne 10. prosince 1986, že: „Plán v současné situaci může úspěšně podobné problémy řešit pouze tehdy, bude-li na jedné straně preferovat rozvojové programy a na druhé straně důsledně prosazovat programy útlumové. Tak jako ve všech předchozích pětiletkách, ani v této se zatím nepodařilo plně prosadit jasnou strukturu a potřebnou strukturalizaci jednotlivých odvětví. Limitované prostředky na rozšířenou reprodukci se potom nežádoucím způsobem rozptylují [5].

Důvodem slibování nadměrného přidělování výrobních faktorů je to, že politici neplatí z vlastního, ale z cizího majetku. Ten je získán skrze donucení buď zestátněním, inflací (spojeno s platidlem s nuceným oběhem) anebo daněmi (či půjčkami, které spočívají na budoucím zestátnění, inflaci nebo daních). Ti, na které je toto břemeno uvaleno, mají omezené možnosti se mu vyhnout, a to obzvlášť v době tvrdší diktatury. To vede k menším ohledům na tento majetek ze strany politiků. Dále politici mají omezené funkční období, a to platí často i pro diktatury. Jednotlivé kliky a zájmové skupiny dané diktatury spolu zápasí o moc. Víteztví jedněch znamená odstavení druhých. Vládnoucí diktaturu navíc ohrožují i zájmové skupiny z venku. Daný politik tak ví, že nebude vládnout věčně a neodevzdá svoji vládu do rukou svých potomků nebo přátel. Tři z pěti komunistických prezidentů se poroucheli z trůnu pod politickým tlakem. Pád utrpěli i lidé jako Slánský, Barák, Dubček a to se týkalo i jejich soudruhů. Jinými slovy zainteresovanost

politiků na dobrém, přiměřeném a z hlediska rizika vyváženém hospodaření není velká. Je to jako podnikat, když ztráty nese někdo jiný a nemůže se jim vyhnout. Navíc politici jsou obětí klamu, který na ně lící jejich podřízení: "Nejprve nadhodnocují své potřeby a význam a přínosy svých projektů a investic a zároveň podhodnocují náklady včetně potřebného času na uvedení projektu do provozu.". Po přidělení rozpočtu je pak obtížné již rozběhnutou akci zastavit a státní projekty běží i léta poté, co se ukázaly jako neefektivní nebo zadání bylo nereálné. Při ohrožení rozpočtu (tj. svého příjmu) státní instituce nepostupují jako podnikatelé, kteří se často snaží snížit své náklady, protože jinak přijdou díky konkurenci o své živobytí, ale místo toho: "...okamžitě hrozí omezením nebo zrušením služeb tam, kde to pro veřejnost bude nejbolestnější..." [6]. A. Skoupý k tomu uvedl, že: „Nadále dochází k překračování rozpočtových nákladů nově zahajovaných staveb, nedaří se snižovat rozestavěnost, z hlediska resortů je plnění značně nerovnoměrné.“ [7]. Politický boj také vede k tomu, že politici a úředníci souhlasí s úsporami všude jinde, než u svého rozpočtu [8].

Z těchto důvodů dochází ke vzniku řekněme jakoby syndromu velkých očí, který dále prohlubuje problémy se špatným směřováním investic do (z hlediska spotřebitelů) méně hodnotných užití (či do nehodnotných „užití“), což vede k horšímu uspokojení potřeb spotřebitelů, dále to prohlubuje problémy s diskoordinací v produkci, objevování, využívání a vytváření informací a znalostí, které jsou vyvolány nemožností ekonomické kalkulace, čili neexistencí podnikatelů a soukromého vlastnictví výrobních faktorů a problémy dané selháním jediného muže a snahou udržet jistoty poddaných. Protože však výrobní faktory jsou pořád vzácné a jejich množství je omezené, je časem nutné bolestivě redukovat plány. K tomu došlo i ve druhé polovině 80. let. (dle podkapitoly 9.5 k změkčení důsledků nepříznivé hospodářské situace na životní úroveň lidu došlo i dříve) Fr. Šrámek prohlásil, že: „V závěrech 5. zasedání vyslovil ústřední výbor požadavek, aby resorty vypracovaly návrhy na zastavení málo efektivních rozestavěných akcí a na odsun nově zahajovaných staveb v letech 1987 - 1988 o 15 - 20 %. Ukládá, aby nové stavby byly povolovány až po vícesměnném využití stávajících kapacit. Státní plánovací komise, Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj spolu s národními komisemi mají uloženo provést prověrku technickoekonomické úrovně a nezbytnosti staveb v této pětiletce a nepřipustit zahajování těch, které neodpovídají potřebám rozvoje národního hospodářství a postupným strukturálním změnám. Rozhodující úlohu při plnění tohoto úkolu musí v odvětvích řízených českou vládou - sehrát Česká plánovací komise a Česká komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj.“ [9].

Takové rozhodnutí je bolestivé u již rozestavěných staveb, do kterých byly již utopeny služby výrobních faktorů. Práci na ně vynaloženou již vrátit nelze, půdu lze mnohdy použít až po jejich přestavbě nebo stržení, vyrobené kapitálové statky lze dílem použít jinde (zpravidla s nějakými náklady) a dílem se použít jinde nedají. Závisí na jejich specifičnosti a nákladech na změnu jejich účelu. Například pláty na kovové nádrže nebo volné cihly stačí roztavit anebo převést jinde (i to však něco stojí), ale na textilním mykacím stroji těžko budete schopni pálit střešní tašky nebo chovat prasata. Část výrobních faktorů tak byla nevratně

vynaložena na produkci, která nebyla dokončena a nikomu nepřinesla žádný užitek. Tyto ztracené výrobní faktory snižují disponibilní zásobu výrobních faktorů na krytí důležitějších a urgentních potřeb spotřebitelů. Společnost tak zchudla. Samozřejmě je nutné přepracovat komplexní plán, což trvá dlouho. K takovým situacím dochází i na svobodném trhu, rozdíl však je, že zde podnikatelé a kapitalisté, kteří jim půjčili své ušetřené prostředky, jednají na vlastní triko (soukromý majetek včetně výrobních faktorů), dále tito mohou využít cen (a jejich změn) odrážejících vzácnost a mohou tedy provádět ekonomickou kalkulaci, dále zde vývoj trhu směřuje výrobní faktory skrze ztráty a zisk k těm podnikatelům a kapitalistům, kteří nejlépe a s co nejnižšími náklady uspokojují přání spotřebitelů a navíc je podnikatelů a kapitalistů mnoho a mohou tedy lépe využívat subjektivní, praktické, rozptýlené a obtížně sdělitelné informace a znalosti a mohou je i lépe objevovat a vytvářet. Tento decentralizovaný systém funguje pak hladším způsobem, než socialistické hospodářství (veřejné vlastnictví výrobních faktorů).

“Lepení“ výroby

Existuje ještě jedna tendence, která se dá očekávat u socialistické ekonomiky, a to zvláště u těch s poněkud lidštější tváří (určitě to neplatí obecně pro socialistické ekonomiky stalinského, gottwaldovského a hitlerovského stylu). Za přednost socialismu jsou považovány tzv. jistoty, které jak jsme již viděli, jsou často spojeny s jinými nejistotami, to je zde nyní však vedlejší. Jednou z jistot má být jistota stabilního zaměstnání, ta však vyžaduje redukování počtu přesunů pracovní síly z jednoho užití do druhého užití a případně i mezi-regionální přesuny. Pro tuto jistotu není moc přijatelné, aby člověk začal jako pracovník na pásu, pak se z něj stal prodáváč, dále údržbář a nakonec skončil jako řidič atd. To totiž znamená nutnost se učit novým věcem, zapracovat se v novém kolektivu a někdy i nutnost stěhování za prací. Tendence tedy bude směřovat k tomu, aby se takovým věcem předcházelo (i když tyto věci zákoník práce za ČSSR umožňoval) a budou se konzervovat staré výroby a staré teritoria produkce. Čím déle bude tento proces probíhat, tím více bude struktura ekonomické produkce odtrženější od potřeb spotřebitelů a výrobu obnovující investice (už tak nedostatečné), tak budou přicházet i tímto způsobem více vniveč. Nakonec budou muset být alespoň částečně dříve nebo později odepsány. Co se týká investic určených na zvětšení rozsahu a kvality produkce, bude vliv této tendence podobný. Protože z hlediska jistoty stabilního zaměstnání je lepší modernizovat a rozšiřovat stávající provozy a budovat zcela nové provozy u těch stávajících, než budovat někde jinde nové provozy, protože to narušuje stabilitu zaměstnání (nutnost stěhování nebo dojíždění), protože je nutné do těchto nových provozů dostat zaměstnance. Nejvýhodnější tedy bude asi staré provozy nechat být a k nim „lepit“ nové investice. V praxi se toto vše může projevit tak, že podnik pracuje zhruba dále tak, jak pracoval (a na stejném místě) a vedle toho se zavede nějaký modernizovaný či zcela nový výrobek, který je vyráběn v malých objemech. Staré výrobky, na které jsou lidé zaběhnutí, pokračují v masovější výrobě dále, protože je to dobré pro jistoty. Samozřejmě jde o tendenci, protože každé hospodářství musí reagovat na hlubší změny, děj se, co děj. V socialistickém hospodářství bude tato tendence silnější, což bude zvyšovat těžkopádnost ekonomiky při reagování na změny poptávky

ze strany spotřebitelů a vládců. I proto možná komunistický poslanec J. Kolářský na 2. schůzi ČNR ze dne 3. července 1986 uvedl, že podíl nových výrobků z celkové výroby zboží v minulém roce představoval malou část [10].

Inferiorita socialistického hospodářství proti zemím se smíšeným kapitalisticko-socialistickým hospodářstvím

Místopředseda vlády a předseda České komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj František Šrámek šel ještě dále a přímo v ČNR prohlásil o jedné ze dvou nejvyspělejších socialistických ekonomik tehdejšího světa: „Otázkou je, proč náš inovační cyklus - od záměru k uvedení kapacity do provozu - je většinou delší než v průmyslově vyspělých státech. Již po desetiletí jsme v situaci, že se centrum brání tlaku na zahajování dalších a dalších investic, přičemž krátce po zahájení se u řady plánem schvalovaných staveb zjišťuje jejich vážné neplnění. Nedostatky v projekci, ve stavebních pracích, dodávkách technologií, jejich montáži, jsou obvykle omlouvány nedostatkem kapacit.“ [11]. Podobný názor měl na stejné schůzi komunistický poslanec J. Matyáš: „Všude se nám při bližším pohledu vedle subjektivních příčin, kterých je dost a lze je urychleně odstraňovat, objevily i příčiny výrazně systémového charakteru. Proto jsme velmi uvítali schválené zásady přebudování hospodářského mechanismu, protože ty nehovoří o vědeckotechnickém pokroku jako o oblasti, kterou je nutno plánovat a řídit vedle výrobního procesu. Jejich koncepce vychází z poznání základní příčiny našeho ekonomického zaostávání, kterou je současná úroveň výrobních vztahů. Nezbytný rozvoj výrobních vztahů ve vzájemné dialektice s výrobními silami je třeba zabezpečit právě přebudováním hospodářského mechanismu. Tak to také jasně zaznělo i na XXVII. sjezdu KSSS.“ [12]. Tím upozornil i na to, že na zvrácení přínosů vědy a výzkumu měly vliv i diskoordinace v dodávkách výrobních statků pro vědu a výzkum a pro jejich realizaci. Dále tentýž poukázal na nedostatečnou dělbu práce: „Je rovněž velmi diskutabilní, jestliže se kapacita vědeckovýzkumné základny věnuje řešení toho, co je jinde ve světě již známo a využíváno, a to jen proto, abychom nahradili určitý objem dovozu za devizi. Krátkodobou potřebu nám to sice třeba pomůže vyřešit, ale podporujeme tím další relativní zaostávání za světovou špičkou, protože vědeckovýzkumná základna by měla přinášet zcela nová, progresivní a špičková řešení a ne to, co již je jinde objeveno.“ [13]. Soběstačností se jde prostě k chudobě.

Zkreslené výsledky vývojové a výzkumné činnosti

Fr. Šrámek upozornil i na zkreslení výsledků vývojové a výzkumné činnosti a nemožnost zachytit její přínosy. Státní plán zachycoval jen ty přínosy, které se týkaly úkolů státního plánu technického rozvoje. Nebyl dostatečný přehled o skutečných přínosech výzkumné a vývojové základny řízené VHI a podniky: „Tento přehled je přitom významný a naléhavý, jestliže se má posoudit účinnost nebo dokonce oprávněnost existence výzkumných ústavů a pracovišť v jednotlivých odvětvích a oborech. Je to dluh, se kterým se dosud nevypořádala ani teoretická fronta, ani pracovníci České komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj, ani odborníci ústředních orgánů. Výsledky výzkumné a vývojové základny zkresluje, že v prostředcích

vynakládaných ze státního rozpočtu na rozvoj vědy a techniky v ČR jsou zahrnuty i výdaje na činnosti nevýzkumné povahy. Dále jsou do těchto výdajů zahrnovány činnosti mající charakter speciálních výkonů a funkcí, které však mají reálné výsledky. Tak například výzkumné ústavy českého ministerstva zdravotnictví poskytují speciální klinickou a léčebnou péči obyvatelstvu s kapacitou představující více než 1200 lůžek.“ [14]. Atd. Inovační činnost hospodářství byla dle řečníka malá: „Obdobná situace je i ve výzkumných ústavech jiných ústředních orgánů. Chci tím říci, že rozsah výzkumné a vývojové základny nevýrobní sféry je v ČR poměrně vysoký. I když činnost této výzkumné a vývojové základny umožnila v řadě případů zdokonalit výrobní technologie, zabezpečit zvýšení technickoekonomických ukazatelů produkce, zajistit energetické a materiálové úspory i růst produktivity práce, je třeba konstatovat, že vědeckotechnický rozvoj VJH a podniků probíhal v uplynulém období převážně jen v tradičních oborech na úkor oborů nových a progresivních. To způsobilo, že výrobní proces probíhal většinou v nezměněných podmínkách, jak pokud jde o výrobky, tak technologie. Inovované výrobky sloužily z větší části k rozšíření sortimentu a pouze z menší části k náhradě výrobků nízké technické úrovně a kvality. Počet původních řešení v úrovni vyšších inovačních řádů, které by měly vliv na podstatné zvýšení technickoekonomické úrovně výroby a výrobků, byl malý.“ [15]. Výroby se jakoby „lepily“.

Řečník si všiml i diskoordinací v dodávkách výrobních statků, které podvazovaly intenzifikaci hospodářství a jeho modernizaci (tj. kvalitativní růst hospodářství, čili kvalitativní hospodářský pokrok): „Rozvoj odvětví řízených českou vládou není určován jen efektivností práce jejích ústředních orgánů, výrobních hospodářských jednotek, podniků, výzkumných ústavů a ostatních organizací. Jejich výsledek je odvislý od dodávek strojů a zařízení, které rozhodují o zvýšení technickoekonomické úrovně výroby a přitom spadají do působnosti federálních orgánů. Přitom od plnění dodávek z těchto odvětví závisí obnova výrobních zařízení, modernizace výroby a nových technologií pro investiční výstavbu. Výkyvy, které se v tomto plnění projevují, měly v posledním období negativní dopad na technickoekonomickou úroveň výrobní sféry řízené českou vládou.“ [16]. Patrné z uvedeného je, že existovalo i jistý informační šum mezi českými a federálními institucemi. Řečník také volal proti heslu každému dle jeho potřeb, kdy požadoval, aby změna myšlení se projevila mimo jiné v tom, že na všech úrovních bude dennodenně nastolována otázka vztahu mezi vynaloženými prostředky a jejich přínosy [17].

Kolektiv V. Průchy v 2. díle „Hospodářských a sociálních dějin Československa v letech 1918-1992“ uvádí k diskoordinacím, že: „Některé chronické problémy čs. ekonomiky byly kritizovány desítky let, ale k nápravě nedošlo. To se týkalo poruch v dodavatelsko-odběratelských vztazích, nadměrné rozestavěnosti, nízké efektivnosti využívání základních fondů a zahraničněobchodní směny, špatné údržby domů, trvajících nedostatku některých druhů zboží (např. automobilů, stavebních materiálů nebo nábytku), zaostávání placených služeb aj.“ [18]. Poruchy v dodavatelsko-odběratelských vztazích, nadměrná rozestavěnost a nízká efektivnost využívání základních fondů jsou příznaky (nejen) diskoordinací ve výrobě komplementárních výrobních statků.

9.8 Hovoří komunistický poslanec Bohumír Rosický

Soběstačností k chudobě

Druhým zajímavým řečníkem byl komunistický poslanec a profesor Bohumír Rosický. V některých směrech jde dokonce dle mého o nejpozoruhodnější řeč zkoumaných stenoprotokolů. Rosický sice uvedl příklady, kdy i přes rozsáhlou a často kritizovanou administrativní agendu vynálezecké a zlepšovateľské činnosti, bylo dosaženo například ekonomický přínosů vynálezů a zlepšovacích návrhů podaných v severomoravské celulózce Paskov za 109 miliónů Kčs, ve Svitu Gottwaldov za 86 miliónů Kčs, Barum Rudý říjen Otrokovice za 34 mil. Kčs [1]. S úrovní modernizace však celkově spokojen nebyl: „Má-li dosud platný systém řízení nějakou zásadní nevýhodu, pak nikoliv tu, že by vědeckotechnický rozvoj neumožňoval, ale že se v míře stále ještě neúnosné umožňuje opak, to je jeho opomíjení. Jak jinak si vysvětlit, že stále ještě řada podniků může plnit plánované úkoly, aniž by nové přístupy a inovace byly nuceny zavádět ve výrobě. Je proto na místě se ptát, zda postavený plán odpovídá tomu, co se od vědeckotechnického rozvoje očekává. Vědeckotechnický rozvoj se osou plánu ještě nestal. Nový hospodářský mechanismus založený na úplném chozrasčotu musí nutit výrobu k zavádění inovací a k výrobě kvalitního zboží. Konec konců je třeba přijmout světovou úroveň jako praktické kritérium pro hodnocení úspěchů nebo neúspěchů v našem počínání. Rozhodující roli v tomto procesu sehrává člověk, jeho aktivní postoj k plnění úkolů, včetně oproštění od extenzivních přístupů úzce souvisejících s tím, čemu říkáme setrvačnost v myšlení. Chybná je představa, že vědeckotechnický rozvoj dokáže řešit problémy tam, kde je malá kultura práce, nízký stupeň rozvoje organizace a řízení a kde jsou mezery v kvalifikaci pracovníků.“ [2]. Veřejné podniky a instituce nepostupují jako podnikatelé, kteří se často snaží snížit své náklady pomocí investic do inovací, protože jinak přijdou díky konkurenci o své živobytí. Jejich příjmy nepochází od zákazníků, ale od politiků a úředníků a nehrozí jim žádná konkurence a je dokonce celkem jedno, zda zákazníci vyprodukované statky nakupují nebo ne.

Dle téhož řečníka: „V diskusi s hospodářskými pracovníky bylo často poukazováno na rozpor vyplývající z toho, že s dosavadním objemem vyčleněných investičních prostředků nelze udržovat na světové úrovni náš široký výrobní sortiment. Ten vede až k malosériové a kusové výrobě a způsobuje, že stále chybějí ty či ony subdodávky, jejich potřebná kvalita, inovace apod. Vysoce žádoucí se tedy jeví potřeba účelných strukturálních přeměn a zúžení sortimentu výroby. Zde je rovněž prostor, naše šance, ale také nezbytnost přispět k rozvoji mezinárodní dělby práce, neboť sami nemůžeme udržovat na světové úrovni tak širokou produkci. Proto se musíme prioritně orientovat na Komplexní program a jeho potřebám přizpůsobit plánování, organizaci a řízení výzkumných ústavů a podniků.“ [3]. To dobře ukazuje na zápas s nedostatky v objevování nových subjektivních, praktických, rozptýlených a obtížně sdělitelných informací (včetně odhadu budoucí poptávky spotřebitelů) a maximalizování užití již známých informací.

Také to reflektuje zřejmě nedostatečnou dělbu práce, čili zaostalost vyvolanou lpěním na přílišné soběstačnosti, protože Rosický pokračuje svoji citaci následujícím poznatkem: „Obchodní výměnu musí doplnit úzká kooperace a specializace mezi zeměmi RVHP na všech úrovních. Jestliže např. v oblasti elektroniky se pracuje v zemích EHS z necelé 1/3 pomocí vlastních součástek a zbytek je dovoz, tak u nás to dělá, jak jsme si ověřili, téměř 60 až 70 % součástek z vlastní výroby. Např. jen velice malá část spotřebního zboží, jako jsou ledničky, pračky a spotřební elektronika, vzniká ze společných dílů a ve spolupráci mezi zeměmi RVHP. Nerealizuje se v potřebné míře utváření přímých výrobních vztahů a společných výrobních podniků, jak předpokládá Komplexní program. Jsou podniky, které vstoupily do úzkých integračních vztahů v rámci RVHP a vykazují velmi dobré výsledky. Viděli jsme to např. v n. p. Škoda Plzeň. Zároveň však poukazují na to, že k potřebné těsnější spolupráci, která by odlehčila výrobní strukturu, ještě zdaleka nebyly vytvořeny podmínky v legislativní normotvorné činnosti, cenové tvorbě apod. [4]. Nejen že podmínky nebyly připraveny, ale tento požadavek je v rozporu s jistotou stabilního zaměstnání, protože náhrada domácí výroby dovozem znamená, že je nutné predisponovat výrobní faktory včetně pracovní síly do nového užití, tj. i nutnost se učit novým věcem, zapracovat se v novém kolektivu a někdy i nutnost stěhování či dojíždění za prací. Tento požadavek přirozeně potřebuje úspory a investice, tj. je nutné si utáhnout opasek a omezit spotřebu. A to za situace, kdy rozpočet praskal ve švech [5]. Konečně je nutné předělat komplexní plány, a to trvá dlouho, a přesto tyto plány nejsou úplné (až 7 let trvalo do nich něco prosadit, jak jsme dříve uvedli a ještě uvidíme, že plány nebyly hotové ani včas). Platí také, že dělba práce má smysl jen tehdy, pokud je to hospodárné, což v systému, který neumožňuje ekonomickou kalkulaci a fungování podnikatelů a soukromého vlastnictví výrobních faktorů a naopak umožňuje významné politické tlaky, garantování tzv. jistot a selhání jediného muže, není možné. Konečně dělba práce mezi zeměmi RVHP byla omezena nutností platit dluhy, které měly tyto země na Západě.

Věda a výzkum

Na problémy s nemožností ekonomické kalkulace poukazuje další část řeči B. Rosického, kdy tento uvádí, že si ověřili, že prostředky vkládané do vědecko-výzkumné činnosti nejsou malé, a to i přes určité zkreslení, jak o tom hovořil ve zprávě vlády místopředseda vlády Fr. Šrámek. Dle Rosického se však muselo uplatňovat jejich optimální využití. Bylo třeba dát prostředky tam, kde šlo dosáhnout zcela nových objevů a přitom se zároveň podívat, co už bylo ve světě v dané oblasti úspěšně provedeno. Nešlo dle něj přece absolvovat všechny minulé etapy, ale bylo nutno začínat od dosažené úrovně ve světě [6]. Tím opět skončil u negativních dopadů usilování o soběstačnost. Dále upozornil na plýtvání v oblasti průzkumu a na zvrácené motivace v nakládání s výsledky vědy a výzkumu: „Jinak je nebezpečí, že výzkum bude vynalézat to, co nikdo nepotřebuje, a společnost naopak bude potřebovat to, co nikdo nezabezpečil a tudíž ani nevyrobil. V knihovnách a výzkumných ústavech pak často leží výzkumné zprávy, se kterými nikdo nepracuje, protože nejsou k použití. Ve výrobě mnohdy obtížně hledají uplatnění objevy, které zaručují vysokou efektivnost. Výroba na rychlé změny zaběhnutého režimu není připravena. Ve všech navštívených podnicích, které

vyrábějí technicky náročnější sortiment, uváděli, že zavádění nových výrobků v etapě ověřování a první série negativně dopadá na hospodaření organizace. To do značné míry odrazuje výrobce od přebírání výsledků výzkumu a vývoje. Dosavadní systém plánování a řízení neposkytuje dostatečné podněty pro inovační aktivitu jak výzkumných pracovišť, tak podniků. V některých případech urychlený převod výzkumných poznatků do praxe spíše brzdí.“ [7]. To si však poněkud odporuje s tvrzením, že ztrátové podniky byly běžně dotovány. Samozřejmě záleželo na intrikách u dvora, při kterých nemohly uspět veškeré podniky. Spíše šlo o to, že výsledky vědy a výzkumu eliminovaly diskoordinace v dodávkách statků nutných pro realizaci vlastního výzkumu a vědy a pro jejich zavádění do praxe (viz hned dále) a dále nemožnost určit díky nemožnosti ekonomické kalkulace a neexistenci podnikatelů a soukromého vlastnictví, který výzkum a věda a které investice (a v jaké výši) mají být realizovány pomocí vzácných výrobních faktorů. Své jistě vykonal i problém selhání jediného muže ve vědecko-výzkumné činnosti, politické tlaky a garantování jistot. Tato citace vůbec vypadá tak, jako by profesor Rosický citoval von Misesa.

Jak socialistická ekonomika omezuje a znemožňuje vědu a výzkum

Dejme však slovo opět profesorovi Rosickému. Následující citace poukazuje opět na problém vyvolaný nemožností provádět ekonomickou kalkulaci, a tím tedy i neschopnost určit, který vynálezy a nápady si zasluhují podporu: „Rovněž důsledné rozpracování přijatých zásad zdokonalování hospodářského mechanismu musí vést k vytvoření takových podmínek, aby dobré nápady našich lidí, výzkumných ústavů a institucí, které nejsou o nic horší než jinde ve světě, nezůstávaly ležet v zásuvkách, ale zkvalitňovaly naši výrobu. Vytvoření podmínek však nelze zužovat na požadavek (a s tím jsme se také setkali) "dejte nám investice včetně deviz a my budeme realizovat vědeckotechnický pokrok". Jistě, bez investic nelze řadu inovačních akcí vůbec založit, neboť investiční výstavba představuje významný zdroj vědeckotechnického rozvoje. Musí však jít o zajištění kontinuity ve zdokonalování výroby v nejširším slova smyslu. I ten nejnovější stroj a výrobní postup je za několik let zastaralý, pokud nedochází k jeho inovaci. To musí zabezpečit lidé od řídicích pracovníků centrálních orgánech až po mistry a dělníky v závodech.“ [8]. Tato citace volá také po určité byrokracii, aby se nestalo: dejte nám investice včetně deviz a my budeme realizovat vědeckotechnický pokrok alias válet si šunky nebo investovat do toho, co baví nás.

Dále se zde upozorňuje na diskoordinace v zajištění vstupů pro vědu a výzkum, které jak je patrné nelze odstranit vyšší hmotnou motivací výzkumníků a vynálezců, tedy pokusem odstranit selhání jediného muže: „Další závažný nedostatek, na který bylo při průzkumech poukazováno, je ten, že technologický vývoj, konstrukční a projektová příprava nejsou ve výrobních organizacích dostatečně materiálově a kádrově zajištěny. Objednací lhůty materiálu jsou nejednou příliš dlouhé, že i když se podaří zkrátit výzkum, tak konstruktér by mnohdy musel určit materiál a součástky, které v určitém stroji použije, již na začátku samého konstruování. Těžko lze pak sestavit progresivní strojní zařízení na světové úrovni bez vysokých technickoekonomických parametrů prvkové základny. Tento nedostatek nemůže vyřešit ani osobní ohodnocení předních technologů a konstruktérů. Vlastně jej eliminuje. Tato skutečnost byla konstatována u

více než 3/4 navštívených organizací.“ [9]. Těžko plánovat něco, když vstupní informace do plánu nebyly dosud objeveny.

Jaké to má důsledky pro ekonomiku? Dle Rosického - je nutné upozornit, že jde o závažné sdělení - docházelo k následujícímu: „Vyřeší-li se např. úkol dříve, než předpokládá plán, docházíme k tomu, že na realizaci nejsou prostředky. Výsledky výzkumu zastarávají a oddalováním realizace přichází společnost o značné efekty. Např. v ZPS Gottwaldov byl vyvinut špičkový obráběcí stroj, o nějž se na výstavě ucházelo asi 260 zahraničních zájemců. Podnik však vzhledem ke kapacitním možnostem nemohl dodat více než 40 kusů. Průzkumy též konstatovaly nízké přístrojové vybavení výzkumné a vývojové základny nejnovějšími přístroji. Tam, kde je mají, nejsou plně využívány. Nedořešena zůstává i legislativní otázka společného používání, případně výměny drahých-špičkových přístrojů mezi různými organizacemi. Často se uvádí, že uskutečňování technického rozvoje je rychlejší, když jsou výzkum a výroba organizačně propojeny. S čím jsme se ale setkali v praxi? Existuje řada VHI a podniků s podřízenou výzkumnou základnou, ale inovační cykly mají pomalé a tempo zavádění vědeckotechnického rozvoje nepostačující. Přitom oba, podnik i výzkumný ústav, plní plán s tím důsledkem, že dochází k trvalým potížím s kvalitou a ke snížení podílu exportovatelných výrobků. Kritérium náročnosti ekonomických podmínek a výrazného ocenění práce těch, kteří se v nich prosazují, v praxi zatím plně nepůsobí. A to je také vysvětlení toho, proč podnik může plnit plánované úkoly bez výrazného využití výsledků technického rozvoje. Plán technického rozvoje je nedostatečně propojen s výrobním plánem závodu. Na prvním místě zůstává plnění úkolů výroby bez žádoucí rytmičnosti a úkoly technického rozvoje jsou až druhořadé.“ [10]. Výhodou takového přístupu podniků však je, že je více naplněna jistota stabilního zaměstnání.

Dejme opět slovo kolektivu autorů pod vedením V. Průchy, dle nich se ve využívání vědecko-technického potenciálu projevovaly chronické nedostatky, které měly vedle omezených možností čerpání poznatků ze světových zdrojů rozvoje vědy a techniky především systémové příčiny: „Administrativně direktivní soustava řízení národního hospodářství nepodněcovala v potřebné míře uplatňování získaných poznatků v praxi, což zpomalovalo postup vpřed při zvyšování výkonnosti ekonomiky. Ani vědecko-výzkumné základně se nevyhnul extenzivní vývoj. K příčinám tohoto stavu patřila organizace výzkumu, složení pracovníků a jejich odměňování.“. Své důsledky měla i výměna vedení výzkumných institucí ze začátku 70. let [11]. Tehdy se režim zbavil nepohodlných účastníků reformního procesu z konce 60. let. Přitom ve vědecko-výzkumné základně (dále jen VVZ) pracovalo v letech 1981 až 1985 186.1 tisíce pracovníků, z toho ve výzkumu a vývoji 108.1 tisíce a v letech 1986 až 1989 šlo analogicky o 199.8 tisíce a 113.3 tisíce pracovníků. Výdaje VVZ na rozvoj vědy a techniky činily za roky 1981 až 1985 19.5 miliardy Kčs a za roky 1986 až 1989 už 24.6 miliardy Kčs. Dle autorů je však přesnější vymezení skutečného vědecko-výzkumného potenciálu obtížné. Sledovala se však skupina „tvůrčích pracovníků vědy, výzkumu a vývoje“. Tuto skupinu je možné věrohodněji než celý soubor pracovníků VVZ považovat za hlavní potenciál vědy a výzkumu. Těchto pracovníků bylo roku 1980 53 997, tj. 29 % stavu pracovníků VVZ z let 1981 až 1985. Poddimezované měly být dle autorů kapacity

konstrukční přípravy, přičemž konstruktéři a technologové měli často nižší platy než kvalifikovaní dělníci [12]. Přirozeně při nemožnosti ekonomické kalkulace (za které ceny odráží vzácnost statků) a neexistenci podnikatelů a soukromého vlastnictví výrobních faktorů a naopak při existenci významných politických tlaků, garantování tzv. jistot a problému selhání jediného muže není možné vědět, zda byly poddimenzovány kapacity konstrukční přípravy, a v jakém poměru mají být platy zmíněných profesí [13].

Podílem pracovníků vědy a výzkumu na celkové zaměstnanosti a podle nákladů na rozvoj VVZ, které dosahovaly v 70. a 80. letech 3.7 až 4 % HDP, Československo patřilo mezi přední země [14]. Náklady na výzkum a vědu tedy byly velmi slušné. Výsledky však byly už o poznání horší: „Na srovnatelný počet obyvatelstva připadalo v ČSSR o 20 až 30 % více výzkumných pracovníků než v menších evropských kapitalistických státech. Pokud však posuzujeme výsledky počtem vynálezů na 1000 absolventů vysokých škol zaměstnaných ve výzkumu, byla výkonnost výzkumné a vývojové základny v ČSSR 2 až 3krát nižší. Nemalé prostředky vyčleňované na vědu, výzkum a vývoj se optimálně nevyužívaly. V menších kapitalistických zemích byla výzkumná činnost silněji orientována na zpracovatelský průmysl, a naopak méně na stavebnictví a zemědělství, paleta výzkumu byla užší, výsledky se rychleji uplatňovaly v praxi a výzkumné instituce zpravidla disponovaly modernějším přístrojovým vybavením. V ČSSR dosahovalo ve VVZ, podle průzkumu z roku 1977, průměrné stáří strojů, zařízení a přístrojů šest let, přičemž bezmála 80 % tohoto vybavení se časově využívalo na méně než dvacet procent a jen 5% z více než čtyřiceti procent.“ [15]. Z uvedené citace plyne, že náklady na vědu a výzkum v rámci veřejného sektoru neznamenají automaticky žádoucí výsledky, což platí i pro současnou vědu a výzkum, které provádí veřejný sektor.

9.9 Byrokracie

Byrokracie a výzkum

Zajímavou kapitolou, kterou však teorie předjímá, je rozsáhlá byrokracie za socialismu. Můžeme začít citací profesora Bohumíra Rosického.: „Pro cenovou tvorbu by měly být stanoveny jednoduché ekonomické zásady, nikoli složitý a podrobný postup. Tvorba cen od cenových úřadů trvá někdy léta, takže výroba nového magnetofonu, jak sdělili pracovníci v Tesle Přelouč, kdyby se dodržovaly všechny cenové, normativní a jiné předpisy, musí trvat 7 - 8 let, i když výzkum je většinou schopen zabezpečit dobu srovnatelnou s dobou řešení ve vyspělých státech.“ [1].

Dále: „Prakticky ve všech závodech jsme se setkali s námitkou, že některé naše technické a jiné normy jsou tak složité a někdy až neúměrně přísné, že už předem vyřazují naše výrobky ze soutěže se zahraničními. Naopak v jiné oblasti máme zase normy tak slabé, že jejich dodržování ve výrobě neumožňuje efektivní uplatnění našeho zboží na zahraničních trzích. Rádi bychom znali, co se v této oblasti připravuje ke zlepšení, jak a kdy.“ [2]. „Ve výzkumných ústavech a vysokých školách byla často diskutována otázka přetrvávajících administrativních metod řízení vědy a rozpis ukazatelů mnohdy nesouvisejících s věcnou podstatou problému. Značně negativní dopad má rozsáhlá administrativa z úrovně ministerstev a VHI, která zahlcuje

pracoviště výzkumné a vývojové základny nejrůznějšími statistickými výkazy a hlášeními, která nejsou spjata s vlastním výzkumem. Cílový efekt tím ustupuje do pozadí. Výzkum musí být odpovědný za to, co v rámci vědeckotechnické politiky strana udělá, a tato odpovědnost končí teprve výrobou. Důsledným uplatněním kritéria "výzkum pro realizaci" by musela řada výzkumných pracovišť zřejmě přehodnotit výsledky své práce. Naopak ty výzkumné instituce, kde mají trvale dobré výsledky, např. VŠCHT v Praze navrhuje dokonce přejít na plný chodrasčot. Vystala, též otázka, zda při plánování a vykazování nákladů na řešení výzkumných úkolů neplánovat pouze celkové náklady, úkoly na pětiletku a dispoziční právo s určenou částkou přenechat koordinátorovi úkolu. Přísné a důsledné rozdělování nákladů na různé položky, a to na každý rok a často i čtvrtletí, především na pětiletku, je považováno za nesmyslné nebo je nelze spolehlivě na 5 let určit. Výzkumní pracovníci by měli mít při své činnosti více důvěry, jak zaznělo z průzkumu. Ve vědě nelze plánovat úkoly jako výrobě. Práce s nepoznanými tendencemi a zákonitostmi může mít i opačný efekt, než se předpokládá. Ale plně musí platit, že to, co věda vyřeší, musí zaplatit veškeré náklady i na neúspěšné případy a ještě přinést mnoho navíc." [3]. Zní to, jako by to pronesl dnes. Podobně hovořil poslanec J. Matyáš, dle něj administrativní a předpisová právní agenda pro tvorbu, řízení, realizaci a hodnocení VTR se stala rozsáhlou a nepřehlednou a získala charakter brzdícího faktoru pro vědeckotechnický rozvoj.". Podobně se na téma velké administrativy vyjádřil i komunistický poslanec Václav Michalec, když citoval rektora a profesorský sbor na „Vysoké škole chemicko-technologické“ v Pardubicích. Ten upozornil i na nevýhodnost univerzálního zákoníku práce: „Ve Výzkumném ústavu organických syntéz jsme se setkali s velmi vážným námětem pro novelizaci zákoníku práce. Je třeba i v zákoně umožnit při sledování dlouhodobého kontinuálního pokusu práci přesahující 12 hodin. Skupiny výzkumných pracovníků, většinou dvojice, musí sledovat chemický kontinuální proces zpravidla delší dobu než jen 12 hodin přípustných podle zákoníku práce. Povaha odpovědné a originální práce neumožňuje dvojice nebo skupiny měnit. Nová novela by měla toto umožnit. Zřejmě podobná situace je i v jiných oborech než v chemii. Je to předpoklad pro zdárné prověření nových výrobků.“ [4].

Ve své knize „Byrokracie“ Ludwig von Mises tvrdí, že byrokratický management musí řešit podobně jako ziskový management problémy (využívající zisku a ztráty na trhu), které plynou ze vzácnosti výrobních faktorů: „...každá služba může být zlepšena pomocí zvýšení výdajů. Bez ohledu na možný skvělý stav nemocnic, podzemní dráhy či vodovodních služeb by manažer vždy dokázal tyto služby zdokonalit, jen kdyby měl k dispozici potřebné prostředky.“ [5]. Je nasnadě, že kdyby měl manažer-byrokrat volnou ruku, staly by se náklady pro veřejné rozpočty neúnosné, a proto: „...jediným prostředkem, jak učinit manažera odpovědným jeho nadřízenému - státní pokladně - je omezit jeho svévoli pomocí pravidel a předpisů.“ [6]. Krátce řečeno je nutné zavést byrokracii. „Byrokratický management je řízením, které spočívá v podřízení se podrobným pravidlům a regulacím, jež stanovuje nadřízený orgán.“. Jinými slovy iniciativa podřízeného se musí na rozdíl od ziskového managementu více spoutat [7]. Fungování byrokratického managementu, spojeného nedílně se státem případně obcemi či kraji, je od ziskového managementu zásadně odlišné. Není zde žádný výkaz zisků a ztrát. Pokud někdo plýtvá s penězi firmy, ohrožuje dosažení zisku té části firmy,

kteřou spravuje, snižuje zisk firmy jako celku a ohrožuje své vlastní zájmy (svoji pozici, příjmy atd.). V případě vládní organizace je tomu jinak: „Ve veřejné správě neexistuje pojítko mezi příjmy a výdaji. Veřejné služby pouze utrácí peníze.“ [8]. Příjem není získáván prodejem zboží a služeb na trhu, je získáván díky vynucování zákonů (samotné náklady samozřejmě o možné ceně nic neříkají - cena je dána poptávkou a nabídkou.). Příjem tak nesouvisí přímo s poskytovaným produktem. Pokud se však nezískávají příjmy za zboží a služby jejich prodejem, znamená to následující: „Byrokratický management je metoda řízení uplatňovaná v oblasti správních vztahů, jejíž výsledek nemá na trhu peněžní hodnotu [to neznamena, že nemá vůbec žádnou hodnotu, pozn. autora].“ [9]. Pro daný produkt neexistuje skutečná cena. A nemění na tom nic ani skutečnost, že některé zboží a služby jsou vládou prodávány za nějakou úředně stanovenou arbitrární cenu. Mises proto mohl svoji definici byrokratického managementu doplnit o velmi důležitý dodatek: „Byrokratický management je řízení vztahů, které nemůže být ověřeno ekonomickou kalkulací.“ [10]. Z toho je také jasné, proč vzniká tendence, aby byl byrokratický management doprovázen podrobnými pravidly, regulacemi a nařízeními, jinak si podřízený byrokrat začne dělat, co chce (to se ovšem také může někdy stát).

Profesor Rosický poukázal ve své řeči i na nedostatky ve využívání stávajících (tj. již objevených informací) veřejným sektorem, což je pozoruhodné, protože podle představ některých současných ekonomů to má být právě veřejný sektor, kdo má napravovat nedostatky v informovanosti. Dle Rosického: „Náš výzkum nemůže pochopitelně zajistit všechny potřeby spojené s inovacemi a s technickým pokrokem vůbec. Proto jsme se na průzkumech zajímali rovněž o to, jak je to s vyhledáváním a uplatňováním osvětových poznatků v praxi. Co jsme se dověděli, nebylo nijak příznivé. Podniky nejsou dostatečně informovány o konkurenčních výrobcích, o součástkové základně, chybí cizí firemní literatura. Nejnovější informace se tak nedostávají rychle do výzkumné a vývojové základny podnikové sféry. Dnes nové progresivní myšlení a informace ve všech oborech vědy a techniky jsou cenným zbožím, za které se musí draze platit. Ani na tuzemských veletrzích, kde mají naše závody možnost přímého kontaktu se zahraničními firmami - toto právo jednat s nimi je vyhrazeno organizacím zahraničního obchodu. Informace, které OZO získávají, nejsou dostatečně konkrétní, protože většinou jde o pracovníky obchodního zaměření, nikoliv bezprostředně zúčastněné na výzkumu a výrobě. Umožnit odborníkům a specialistům výrobních závodů na veletrzích vstupovat v přímý kontakt se zahraničními firmami by mohlo v podstatě ovlivnit při dodržování příslušných předpisů - jejich informovanost o parametrech špičkových výrobků zahraničních firem. Objevuje se i neúnosná agenda při schvalování zahraničních cest. Např. ve Výzkumném ústavu chemických syntéz nebyl od roku 1970 ani jeden vědecký pracovník na zahraničním sympóziu v KS. Není to ojedinělý případ.“ [11]. Patrné je, že strachování se o diverze ze západu a útěk některých obyvatel do zahraničí přidávalo další komplikace v cestě za potřebnými informacemi. Dlouholeté byrokratické komandování podniků a přerozdělování zdrojů mezi „bohatými“ a „chudými“ podniky uvádí i kolektiv V. Průchy [12].

Inflace legislativy

Další problém, který známe dobře z naší dnešní společnosti, a který úzce souvisí s problémem byrokracie, rozebral na 5. schůzi ČNR ze dne 30. března 1987 komunistický poslanec a porevoluční vysoký funkcionář ČSSD a podnikatel Mgr. Ing. Michal Kraus, Ph.D., MBA, proslavený později bytem v Harrachově a kakaem z Ghany [13]. Opět jde o velmi důležitý poznatek: „Vážený soudruhu předsedo, vážené soudružky a soudruzí poslanci, vážení hosté, jednou z uváděných příčin neuspokojivého a stále pomalého zavádění výsledků vědeckotechnického rozvoje do hospodářské praxe je i stav a kvalita právních norem, regulujících rozvoj vědy a techniky. Na řadě průzkumů přímo ve výrobních podnicích jsme proto ověřovali, zda a jak právní normy brzdí či přispívají k urychlenému zavádění nových poznatků do praxe. Využili jsme též poznatků, které získaly právnická fakulta University Karlovy a Ústav státu a práva ČSAV. Nutno konstatovat, že zjištěný stav není zdaleka optimální. Jednotlivé resorty ve snaze postihnout nejrůznější situace rozpracovávají příslušné zákony do detailů, takže vyhlášky, směrnice, instrukce a příkazy se hrnou ze všech stran. A právě na adresu těchto předpisů bylo nejvíce připomínek. Mnohé z nich zazněly i na nedávném 5. zasedání ÚV KSČ. Jejich značná část je již vývojem překonaná a v praxi nevyhovuje, ztratila se přehlednost a účinnost. Kromě toho jsou postaveny bez obsahové koordinace. Navíc jsou zdrojem velké administrativní náročnosti, která brzdí řízení a rozhodování v těchto věcech. Jenom pro ilustraci: v oblasti řízení rozvoje vědy a techniky platí v současné době více než 100 právních předpisů různé právní síly. V oblasti investiční výstavby, která s vědeckotechnickým rozvojem bezprostředně souvisí, existuje dokonce několik set právních předpisů registrovaných ve Sbírce zákonů od téměř 50 legislativních orgánů, počítaje v to národní výbory jako jedinou položku. Jestliže bychom však do této skupiny zahrnuli i směrnice a normy nižšího řádu, došli bychom k číslu podstatně vyššímu. Proto nelze samozřejmě hovořit o účinném řízení, neboť toto neúměrné množství předpisů způsobuje, že právní regulace vědeckotechnického rozvoje je nepřehledná a komplikuje operativní přístupy k řešení problémů. Navíc se často stává, že předpisy se vzájemně věcně i formálně dublují, i si dokonce odporují. K pomalé realizaci výsledků řešení jednotlivých úkolů také velkou měrou přispívá nevyrovnaná situace v dodavatelsko odběratelských vztazích. Dlouhé předkládací lhůty na subdodávky, materiál, výrobní stroje, výpočetní techniku, složité schvalovací řízení u dovozů a další způsobují, že řada technicky progresivních návrhů se realizuje opožděně, což má za následek znehodnocení jejich technické progresivity.“ [14]. Přičemž řešením mělo být: „Pro vytvoření podmínek k zajištění vytyčených úkolů je třeba zjednodušit soustavu právních předpisů, urychleně odstranit především ty, které brzdí a komplikují vědeckotechnický rozvoj, jak bylo zdůrazněno i na nedávném 5. zasedání ústředního výboru KSČ. Nejblíží řešení může být obdobné, jako je obsaženo v usnesení vlády ČSR č. 335 z roku 1986, kde byla přijata opatření ke snižování administrativní náročnosti v činnosti.“ [15]. Přemíra právních norem se měla řešit vydáním nového usnesení. Klín se tak vytloukal klínem. Zrušení a omezení právních norem by redukovalo možnost vládců ovládat společnost. Další a další právní normy však šly pomalu ke stejnému výsledku.

Doprava

Ještě pár řádek k dopravě za minulého režimu. „Ačkoliv důraz na dopravu v hospodářské politice vzrostl, zaostávání v technické úrovni a kvalitě služeb proti západoevropským státům se nedařilo zmírnit. Investice do železniční a silniční dopravy se s výjimkou výstavby dálnic soustřeďovaly v podstatě na údržbu a vylepšování z minulosti zděděné dopravní sítě, nikoli na její zásadní přestavbu. Neuspokojivé bylo využívání dopravních prostředků při zpětných jízdách.“ [16]. Jde o důsledek malé schopnosti využívat již známé informace a malé schopnosti v objevování a tvoření nových informací. Chyběli podnikatelé a soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Železnice zaznamenala rozvoj, například co se týče zabezpečovací techniky, dálkové světelné signalizace, kontejnerových terminálů. Nejvýkonnější zahraniční technická zařízení však byla pro ČSSR nedostupná. Přes uvedená a další zlepšení přetrvávaly na železnici nedostatky. „Mezinárodní statistiky udávaly, že vytížení čs. drah bylo objemem přeprav na 1 km trati po Polsku největší v Evropě, ale modernizace nedržela krok s technickým rozvojem, spolehlivostí, rychlostí a kulturou cestování v západoevropských zemích.“ [17].

9.10 Ministr financí ČSR hovoří

Ministr financí ČSR o stavu intenzifikace

Ministr financí České socialistické ekonomiky ČSR, ekonom, komunista a porevoluční pracovník v bankovníctví Jiří Nikodým se zamýšlel nad stavem hospodářství na 6. schůzi ČNR ze dne 30. června 1987 [1]. Zmínil se i o dopadech na rozpočet. Dle něj bylo nutné: „... si zcela objektivně přiznat, že v prvním roce 8. pětiletky jsme nezvládli všechny ekonomické záměry. Největší problémy máme i nadále v oblasti intenzifikace hospodářského procesu. Nerovnoměrnost výroby, odchylky od plánovaných směrů užití finální produkce v čase a sortimentu, vyšší materiálová náročnost, než předpokládal plán, to vše prohloubilo problémy v odběratelsko-dodavatelských vztazích. Zvýšil se počet podniků, které se nevyrovnaly s uloženými povinnostmi. Část produkce zůstala umrtvena v zásobách, jejichž objem se nepodařilo v potřebném rozsahu snížit.“ [2]. Komunistický poslanec Miroslav Mrázek uvedl na stejné schůzi, že vlastní příjmy státního rozpočtu České socialistické republiky za rok 1986 zůstaly nesplněny v objemu 3,31 miliard Kčs. Nebyly splněny především odvody státních hospodářských organizací, které dokonce absolutně poklesly ve srovnání s rokem 1985. Tuto skutečnost výrazně negativně ovlivnily hospodářské organizace ministerstva průmyslu České socialistické republiky [3].

Dle ministra Nikodýma přetrvávala místo intenzifikace extenzifikace, která měla dopad na stav rozpočtu (ten nakonec skončil jako vyrovnaný): „Přetrvávající převaha extenzivních tendencí vývoje ekonomiky, podcenění a nerespektování nové kvality rozvoje národního hospodářství se ve velmi konkrétní podobě odrazilo ve státním finančním hospodaření, a to zejména při zajišťování vlastních příjmů státního rozpočtu.

V souhrnu za celý rok jejich tvorba představovala skoro 71 miliard korun, byla však nižší o 3,3 miliardy korun, než uvažoval státní rozpočet. Výdaje činily 152,7 miliardy korun a byly překročeny o 2,2 miliardy korun. Hlavní příčinou byl růst dotací na finančně-ekonomické nástroje v zahraničním obchodě, kde dlouhodobá tendence zvyšování nároků na státní rozpočet je projevem nízké efektivnosti našeho vývozu. Přes nenaplnění plánované tvorby vlastních zdrojů a překročení výdajů přicházíme - a to je třeba zdůraznit - v návrhu státního závěrečného účtu za rok 1986 s vyrovnaným hospodařením. Rozpočtová rovnováha byla zajištěna až v rámci celé rozpočtové soustavy Československé socialistické republiky [dotace z federálního rozpočtu musela být zvýšena, pozn. autora], třebaže po celý rok jsme usilovali zpřísněním podmínek rozpočtového hospodaření a následně provedeným náročným finančním zúčtováním nevyrovnanost příjmů a výdajů zmírnit.“ [4].

Objektivizace

„V minulém roce, jak jsem již uvedl, se největší odchylky v plnění plánovaných úkolů intenzifikace soustřeďovaly do organizací resortu ministerstva průmyslu. V zájmu objektivit a spravedlivého posouzení věcí musíme však dodat, že byly poznamenány změnami podmínkami, zejména cenovými. Vláda ČSR tento stav posoudila a souhlasila s částečnou objektivizací výsledků hospodaření za minulý rok. Současně uložila zpracovat oborové programy obnovy dynamiky a efektivnosti.“ [5]. Je zřejmé, že i arbitrární cenová struktura hrála svoji roli, na druhou stranu nikdo v té době nemohl tušit, jaké jsou ty správné ceny. Objektivizace je důležitým pojmem centrálně plánovacího new speaku. Spočívala v tom, že se plány a požadavky přizpůsobily realitě. Vyrobito-li se místo 100 kusů nějakého produktu jen 90, tak se plán a požadavky upravily na těchto 90 kusů. Zpětně byl pak plán nebo požadavek jakoby splněn na 100 %. Názorně to přibližuje lidovecký poslanec Jaroslav Samek: „Vláda České socialistické republiky objektivizovala v lednu tohoto roku resortu ministerstva průmyslu plán roku 1986, jistě z určitých objektivních důvodů. V podstatě odsouhlasila výsledky, jichž bylo dosaženo, protože v lednu letošního roku se již úkoly roku 1986 plnit nedaly. Podotýkám, že vláda České socialistické republiky tím na sebe vzala odpovědnost za příčiny.“ [6].

Důsledky jaké to mělo pro motivace státních podniků, precizně uvedl M. Mrázek. Dle něj neplnění odvodů státních hospodářských organizací vedlo k následujícímu: „Konečným výsledkem byla objektivizace hospodářských výsledků loňského roku, provedená zpětně po ukončení roku a zohledňující mimo jiné i vlivy, které vláda a její příslušné orgány do plánu svými rozhodnutími vědomě založily. Tato objektivizace znamenala mimo jiné snížení plánované tvorby zisku zhruba o 3 miliardy korun, pochopitelné s dopadem na státní rozpočet. Celý postup, podle našeho názoru, nepřispěl k podpoře autority státního plánu a zákona o státním rozpočtu. Při projednávání stavu mnohokrát odeznělo, že takováto objektivizace upevňuje ve vědomí moha lidí společensky velmi nebezpečný názor, že když se úkoly plánu nesplní, tak se plán prostě upraví a znovu to vyjde.“ [7]. Díky dotacím a klientelismu se objektivizující firmy mohly bez problému udržet na „trhu“, jiné firmy byly k objektivizaci přinuceny diskoordinacemi v dodávkách komplementárních

výrobních statků, cenami, které neodrážely vzácnost, direktivním zasahováním, selháním jediného muže, snahou udržovat jistoty či rozkrádáním socialistického (to patří zároveň všem a nikomu) vlastnictví. Přičemž vše se propojovalo a proplétalo. Například někde kradli jen proto, aby se vyrovnali s diskoordinací.

Jakou formu mělo dosahování hospodářského růstu, odhaluje pokračování Nikodýmovi řeči: „Některé příčiny naznačovaly už výsledky roku 1985. Po období využívání lehce mobilizovatelných rezerv a inovací nižšího řádu nebyla výrobní sféra dostatečně připravena na kvalitativně vyšší úroveň úkolů. Nebyla s to zvládnout požadavky na objektivně danou technicko-ekonomickou úroveň produkce. V technice samotné, ve výstupech technického rozvoje, v kvalitním řízení materiálových toků, ve vyjasňování výrobních programů se však nedokázala plně orientovat na naše náročnější programové záměry. Zákonitým důsledkem těchto přístupů je nedostatečná úroveň inovace výroby, pomalý růst její kvality, slabé zhodnocování dodávek pro vnitřní obchod a pokles efektivnosti vývozu, zejména do nesocialistických zemí. Ekonomické přínosy nových kapacit zaostávají za plánem. Neplníme projektované parametry. Mnohé z nových kapacit v resortu ministerstva průmyslu vykazují ztráty.“ [8]. Extenzifikace tedy nahrazovala intenzifikaci. Důsledky extenzifikace jsme již dříve popsali, nyní jen ve stručnosti zopakujeme, že možnost zvýšit hospodářský výstup jen pomocí extenzivních forem je omezená. Můžete zavést směny navíc, vyžadovat přesčasy a používat stroje, nástroje a jiné zařízení déle a více, to však vede k jejich většímu opotřebení, a tím i ke zvyšování nároků na obnovovací investice, které mají za cíl udržet stávající zvýšený rozsah výroby. To demonstrujeme za chvíli. Prvně je nutné uvést, že režim i nadále něco investoval (k investicím blíže viz zejména podkapitola 9.8, protože samotný ministr uvedl na stejné schůzi, že do rozvoje vědy a techniky na neinvestičních výdajích vložili 4,2 mld. Kčs, z toho na přímých dotacích ze státního rozpočtu téměř 2 mld. Kčs. Ovšem ne všechny plánované prostředky byly využity a část z nich se promítla do růstu zůstatků na fondech technického rozvoje organizací [9]. V dnešních cenách (krát 5.25 od roku 1989 do roku 2012) šlo tedy asi o 22 miliardy korun.

Investice na vědu a výzkum byly zvráceny díky diskoordinacím, které podvazovaly vlastní vědu a výzkum a jejich zavádění do výroby (což se projevilo i nemožností všechny peníze na vědu a výzkum vyčerpat), dále docházelo k vynakládání investic na jiné oblasti. Další část přišla vniveč, když byly investice vynaloženy na projekty, jejichž produkty nenašly uplatnění na trhu, což vzniklo kvůli nemožnosti ekonomické kalkulace, protože ceny neodrážely vzácnost výrobních faktorů a spotřebních statků, protože neexistovalo soukromé vlastnictví výrobních faktorů a podnikatelé, kteří by prováděli ekonomickou kalkulaci a odhadovali budoucí poptávku spotřebitelů, riskující svůj anebo svěřený majetek, a kteří by byli nuceni obstát na trhu. Dále mělo vliv selhání jediného muže a udržování tzv. jistot. Čili část výdajů na vědu a výzkum a jejich realizaci byla zvrácena a jejich přínos byl velmi malý, je pak jen logické, že takový hospodářský režim potřebuje investovat více jak režim s výraznějším podílem soukromého vlastnictví výrobních faktorů. Potřebuje investovat více tak, aby se s větší pravděpodobností (a to ještě možná) trefil, to znamená nutnost více se vzdát současné spotřeby a utáhnout si opasky, což jde proti jistotám. A pokud se tak nestane, tak se ocitne

na cestě k hospodářskému zaostávání. Diskoordinaci, selhání jediného muže a důsledky neexistence cen neodrážejících vzácnost (nemožnost ekonomické kalkulace), podnikatelů a soukromého vlastnictví si nyní ukážeme na konkrétních příkladech z 6. schůze ČNR.

Neplánované zásoby

Důsledkem investic vynaložených na projekty, jejichž produkty nenašly uplatnění na trhu anebo nereagovaly správně na změnu poptávky po dříve žádaných produktech je růst zásob a platební neschopnost podniků: „Vývoj zásob u rozhodujících resortů řízených českou vládou je velice nepříznivý. Resort průmyslu vykazuje 3,9 mld Kčs v zásobách nad plán, z toho zhruba polovinu v hotových výrobcích, ministerstvo stavebnictví 800 mil. Kčs zásob nad plán, ale ministerstvo obchodu má stavy zásob zhruba 2,5 mld Kčs pod plánovanou úroveň. Roste platební neschopnost hospodářských organizací, která ke konci května představovala částku řádově 6 mld Kčs. Z uvedených skutečností je zřejmé, že nástup do celé pětiletky není takový, jak jsme si slibovali a jak jsme také předpokládali na jejím počátku. Dnes máme 1,5 roku za sebou a, i když jsou více než dvě třetiny celé pětiletky před námi, existující manko zvyšuje výrazně nároky na naši práci pro celé zbývající období 8. pětiletky...Jedna z prvních otázek je, proč např. jsme včas nepočítali s některými vlivy, které byly nakonec objektivizovány. Je to širší otázka než otázka roku 1986 a souvisí bezprostředně s kvalitou a autoritou státního plánu i státního rozpočtu, na jejímž posílení na všech úrovních se chceme jako poslanci vždy aktivně podílet.“ [10]. V dnešních cenách (krát 5.25 od roku 1989 do roku 2012) bylo zásob u průmyslu nad plán asi za 20.5 miliardy a platební neschopnost činila 31.5 miliardy korun. Tato platební neschopnost pak po revoluci táhla některé z podniků ke dnu. Na asi 13 miliard vyšel stav zásob pod plánovanou úroveň u ministerstva obchodu. Je jasné, že za situace, kdy je množství výrobních faktorů omezeno, a tyto faktory jsou vzácné, znamená jejich vynaložení na produkty, které nikdo nechce, ztrátu bohatství společnosti, protože s těmito faktory nemohou být vyrobeny žádané produkty, které budou kryt palčivější potřeby spotřebitelů. Zopakujme, že k takovým situacím dochází i na svobodném trhu, rozdíl však je, že zde podnikatelé a kapitalisté, kteří jim půjčili své uspořené prostředky jednají na vlastní triko (soukromý majetek včetně výrobních faktorů), dále tito mohou využít cen (a jejich změn) odrážejících vzácnost a mohou tedy provádět ekonomickou kalkulaci, dále zde vývoj trhu směřuje výrobní faktory skrze ztráty a zisk k těm podnikatelům a kapitalistům, kteří nejlépe a s co nejnižšími náklady uspokojují přání spotřebitelů a navíc je podnikatelů a kapitalistů mnoho a mohou tedy lépe využívat subjektivní, praktické, rozptýlené a obtížně sdělitelné informace a znalosti a mohou je i lépe objevovat a vytvářet. Tento systém funguje pak hladším způsobem, než socialistické hospodářství (veřejné vlastnictví výrobních faktorů).

Na platební neschopnost, přílišnou materiálovou náročnost a zásoby upozornil na stejné schůzi i lidovecký poslanec J. Samek: „Nezajištění upravených vlastních výkonů, nepříznivý vývoj ostatních nákladů zejména finančních, i neplnění plánované úrovně zisku ze zahraničního obchodu v ministerstvu průmyslu ČSR jsou příčinami výpadku plánované tvorby zisku ve výši 3,7 miliardy korun, to je 17,2 % ročního úkolu. Neplnění

tohoto ukazatele je způsobeno překročením plánované úrovně nákladovosti, zejména materiálové. Plánovaný objem zásob byl překročen o 2,5 %. Negativní dopad tohoto překračování zvyšuje nepříznivá struktura zásob. I stanovisko Státní banky Československé, hlavního ústavu pro ČSR dokládá, že v průběhu roku 1986 nadplánované stavy zásob dosahovaly výrazně vyšších hodnot. Jejich vlivem vznikala velká platební neschopnost, která se řetězově přenášela i na organizace, které plánované stavy dodržovaly. Pozdní úhrady faktur tak byly hlavní příčinou vysokého objemu neproduktivních nákladů, zejména pokut a penále, jejichž rozsah přesáhl v roce 1986 300 milionů korun. Připočteme-li k tomu další vícenáklady, spojené s vysokými nadplánovanými stavy zásob, je zřejmé, že neplánované hromadění zásob má pro podniky tvrdé ekonomické důsledky. Ani vývoj v letošním roce nenaznačuje, že by došlo k zásadnímu obratu. V prvním čtvrtletí vzrostly zásoby resortu o 1,3 miliardy korun, což je o 354 milionů korun větší nárůst, než byl v prvním čtvrtletí minulého roku. Rovněž platební neschopnost se udržuje na vysoké úrovni. K překračování plánovaných stavů dochází zejména v kategorii materiálových zásob a hotových výrobků. Příčiny jsou převážné v nerovnoměrných dodávkách z tuzemska i ze zahraničí. Podstatná část dodávek je realizována uvnitř resortu, tedy mezi organizacemi ministerstva průmyslu.“ [11].

Kritický komunista M. Mrázek pokračoval ve své řeči ještě dále a uvedl i konkrétní příklad zvrácené investice: „Na příkladech řady investičních akcí bych mohl dokumentovat, jak přes dosavadní způsob podrobného a adresného určování, sledování a vyhodnocování jednotlivých akcí z centra nedosahujeme především toho nejdůležitějšího, a sice aby investiční proces byl plánovitým vyústěním vědeckotechnického rozvoje a zabezpečoval plnění vytyčených cílů ekonomického a sociálního rozvoje. Povedou se nám i akce, se kterými si nakonec nikdo neví rady. Příkladem může být např. výstavba mlékárny v České Lípě, ale mohl bych jmenovat řadu dalších staveb. Dnes jsme v situaci, že jako objektivizační vliv při posuzování výsledků nejen loňského, ale i letošního roku, uznala vláda ČSR faktický dopad nesprávně založených dlouhodobých investičních akcí. Je to rozhodnuto a nic jiného se asi nedalo dělat. Ale nás by zajímalo, kde je záruka toho, že se situace nebude opakovat. Řeknu konkrétně, z čeho naše obavy pramení. Dodnes nemají resorty jasno ve strukturálních změnách výroby pro další období, především pak v takových změnách našich výrob, které by s využitím domácí surovinové základny zabezpečovaly růst produktivity práce, úspory pracovních sil, efektivnost a dynamiku zahraničně obchodní směny a uspokojování vnitřního trhu. Týká se to samozřejmě celé 8. pětiletky.“ [12].

Tentýž konstatoval, že sice na zabezpečení životní úrovně obyvatelstva ze státního rozpočtu a z rozpočtu národních výborů vydalo v roce 1986 opět více prostředků než v předchozích letech. To bylo dle něj základní a pozitivní konstatování dokládající prioritu, kterou naše společnost úkolům v dané oblasti přikládala. I přes problémy v tvorbě finančních zdrojů byly zabezpečeny prostředky na rozhodující plánované záměry, ale: „I tady bychom se však měli podívat na výsledky důsledněji z hlediska plnění věcných cílů. Stále zaznívá na jednáních výborů České národní rady oprávněná kritika například k úrovni a zabezpečení placených služeb pro obyvatelstvo. Ekonomické ukazatele zde hovoří o dobrém plnění úkolů,

ale je nezbytné vidět, že nejsou spolehlivým odrazem věcného plnění a již vůbec ne odrazem spokojenosti obyvatel se službami.“ [13]. S plněním plánu tedy pozor, v některých případech to nic extra pozitivního neznamena a dokonce ani plnění potřeb spotřebitelů (a ani vládců). Toho jsou si vědomi i V. Průcha a kolektiv, kteří již pro dobu 6. pětiletky (roky 1976 až 1980) uvádí prohlubování nerovnováhy i ve vnitřní ekonomice: „V obchodě a službách přibývaly položky s nekrytou poptávkou.“ [14].

9.11 Neplánovaně plánované hospodářství

Opět problém selhání jediného muže

Ministr financí J. Nikodým ve svém projevu poukazoval na selhání jediného muže v socialismu: „Začátkem letošního roku jsme při prosazování skutečné kvality výrobků dali značnou pravomoc a odpovědnost výborům lidové kontroly. V současné době je kontrola jakosti prováděna v 15 vybraných organizacích z resortů řízených vládou ČSR. Již první výsledky provedených kontrol ukazují, že základní příčina nedostatků v kvalitě vyráběné produkce spočívá v nedodržení technologické kázně a v nedostatečné vstupní, mezioperační i výstupní kontrole...Obdobné poznatky dokumentují i závěry z kontrol a revizí prováděných finančními orgány. V průběhu minulého roku bylo finančními správami a revizním odborem ministerstva financí ČSR zjištěno ve více než 60 % případů porušení finanční a hospodářské kázně. Orgánům prokuratury bylo pro všeobecný prokurátorský dozor předáno 1700 případů, kromě toho bylo podáno 276 oznámení pro podezření z trestného činu. Do státního rozpočtu, včetně rozpočtu federace, bylo uloženo dodatečně odvést 666 mil. Kčs. Jenom na pokutách za porušení povinností v oblasti správy národního majetku bylo uloženo 13 mil. Kčs. Současné při těchto kontrolních akcích bylo konstatováno, že podniky ve snaze splnit ukazatele rozhodně pro hmotnou zainteresovanost provádějí např. neoprávněnou fakturaci, fiktivně předávají zásoby i nesprávně časově rozlišují náklady a výnosy. Tím dochází v účetnictví podniku ke zkreslování hospodářských výsledků, což je třeba považovat za zvláště společensky nežádoucí. Za porušování předpisů o účetnictví uložily finanční správy v roce 1986 sankce 377 pracovníkům, to je téměř 10krát více než v roce 1985. K vyvozování osobní odpovědnosti vedeme finanční správy proto, že s tímto stavem v podnicích je nezbytné rázně skoncovat. Nejde jen o neoprávněně vyplacené podíly a prémie, ale především o škody morální a politické.“ [1]. Z toho plyne, že selhání jediného muže přerůstalo do kriminality. Na druhou stranu za nedodržování finanční a technologické kázně se mohly skrývat i diskoordinace v dodávkách potřebných komplementárních výrobních statků, bez nichž se nedá dokončit výroba a splnit plán, a tudíž bylo nutné použít méně kvalitní náhrady, či nějakou náhradu získat pokoutně. Je také patrné, že rozsah kontrol byl poměrně nízký, ostatně kontroly také něco stojí. Pro srovnání v rámci výrobně-hospodářských jednotek (VHJ), těch bylo v průmyslu k 31. XII. 1985 168 rozpadajících se na 1 109 organizací, existovalo ke konci komunismu na 1700 národních podniků (myšleno v ČSSR). V průmyslu bylo těchto podniků koncem roku 1988 v ČSSR 890 a malých provozoven bylo v průmyslu koncem roku 1986 2

187 [2]. Čísla jsou sice za ČSSR a kontroly se jistě prováděly i v SSR a u podniků spravovaných federální vládou, ale i tak jsou řádově o dost jinde, a to pokud budeme uvažovat o tom, že bylo kontrolováno ročně mnohem více než 15 organizací. A to ještě nemáme čísla za malé provozovny ve službách a za zemědělské podniky a provozovny. Nikodýmova citace také ukazuje na ošidnost plnění různých plánovacích kritérií.

M. Mrázek poukázal na problém diskoordinací v dodávkách komplementárních výrobních statků, které jsou nutné na dokončení výroby anebo na spotřebu spotřebních statků, bez nich není možné výrobu řádně dokončit ani řádně spotřebovávat: „Z pohledu centra by měly loňské výsledky státního závěrečného účtu vést přinejmenším k zamyšlení nad provázaností, vybilancování a proporcionálností plánu, která je zejména na nižších úrovních, a to podtrhávám, naprosto nedostatečná. Dokumentují to mj. rozpory mezi finančními plány a ostatními částmi plánu v řadě podniků, řada otevřených problémů v dodavatelsko-odběratelských vztazích apod. Nedá se např. rozumně vysvětlit, že třeba důlní podnik dostane náročně stanovené úkoly těžby i odbytu, ale není v jeho moci ovlivnit potřebný přísun vagónů pro nezbytný odvoz vytěženého uhlí, přičemž se zcela ztrácí efekt z mimořádné iniciativy horníků, nabíhají neplánované vícenáklady, o politických škodách ani nemluvě. Podnikům pletařského průmyslu jsou např. rozepisovány vysoké úkoly v objemech výroby, ale odbyt vážne a ani bilance základní vstupní surové příze neodpovídají výrobním úkolům. Na druhé straně máme kapacity na výrobu příze, ale ty nejsou využity, protože nemají dostatek pracovních sil atp. Pracovní síly u řady nových kapacit chybějí, protože nejsou v první řadě byty. A tak bych mohl pokračovat ve specifikaci vzájemně provázaného řetězce příčin a následků současného stavu, který vyúsťuje navíc vždy i v neplnění záměrů finanční politiky.“ [3]. Tato citace je zajímavá i tím, že poukazuje na to, jak vysoce komplexní je moderní ekonomika. Vše souvisí se vším! Ukazuje to také na schopnost socialismu zvrátit mimořádné pracovní výkony (viz i dále).

Za takové situace nepřekvapí, že se hledaly alternativní možnosti. Ministr J. Nikodým k tomu uvedl, že: „Prvky nového hospodářského mechanismu ověřujeme experimentálně ve čtyřech VHJ. Zájem ale projeví i další organizace...Podmínky úplného chozrasčotu pro podniky budou tvrdší a obtoží jen ten, kdo bude mít dobrou koncepci rozvoje, kdo bude mít dobře připravený pracovní kolektiv. A to nepřijde samo sebou.“ [4]. Jak jsme již viděli, tak některé podniky pracovaly již v režimu chozrasčotu, k tomu se později ještě vrátíme. Otázkou je, co by se stalo s neúspěšnými podniky? Šly by do likvidace a pracovníci by dostali výpověď? Asi ne.

Neplánovaně plánované hospodářství

„Základní příčinu špatných výsledků ministerstva průmyslu vidí poslanci především v tom, že plán tohoto resortu a jeho rozpracování v podobě a kvalitě, v jaké existoval v průběhu loňského roku, nemohl být a také nebyl řídicím dokumentem, plnícím své poslání. Jak jsme se mohli přesvědčit při svých četných průzkumech všemi výbory, byly podniky, kde celý rok pracovaly v atmosféře nepřijatého plánu. Tento naprosto nežádoucí stav měl především subjektivní příčiny. Jeho důsledkem ovšem bylo, že například iniciativa

pracujících v podnicích a závodech se nemohla projevit jako jeden z rozhodujících intenzifikačních faktorů, ale stále se je jenom nahrazovaly nedostatky v plánování, řízení a organizaci práce.“. Situace byla pro rok 1987 v mnoha směrech podobná, a to i přes provedenou objektivizaci plánu (tj. změkčení plánu): „Plnění úkolů za dosavadní období letošního roku ukazuje, že se jen velmi pomalu daří překonávat loňské negativní tendence. Přestože byla provedena objektivizace plánu roku 1987, stále se na mnoha místech setkáváme s názory na jeho úkoly i na úkoly celé 8. pětiletky, jaké existovaly loni při posuzování plánu na rok 1986. Mnohde se mlčky kalkuluje znovu s další objektivizací. Dosavadní výsledky hovoří o opětném nedostatku finančních zdrojů ve státním rozpočtu, protože tvorba rozhodujících příjmových položek není zabezpečována v souladu s plánem podobně jako loni.“ [5]. Autor této citace M. Mrázek se však mylí, protože hlavním zdrojem intenzifikace hospodářství je větší množství a vyšší kvalita kapitálových statků. Možná má však přece jen pravdu v případě socialistického hospodářství, pokud si uvědomíme, že socialistické hospodářství trpí problémem selhání jediného muže. Čili například kapitálové statky (včetně těch komplementárních) jsou, ale lidé nejsou dostatečně motivovaní. To je však dáno zvrácenými motivacemi hesla: každý dle svých možností, každému dle jeho potřeb. Jak bylo tradicí, požadoval řečník zlepšit řízení: „Státní rozpočet byl vloni realizován v podstatně jiné struktuře, než jakou předpokládal zákon ČNR, a obtížně se zabezpečovala jeho vyrovnanost. Rozhodujícím způsobem zde působila především horší kvalita růstu, než s jakou počítal státní plán a státní rozpočet. Při hledání příčin zjišťujeme, že výrazně negativně působily subjektivní vlivy, jako je např. úroveň norem, úroveň řídicích kádrů, nedodržování plánovací disciplíny a rozpočtové kázně, nekvalitní práce atd. S těmi se musí chozrasčotní sféra vypořádat naprosto jednoznačně. Je nesmírně důležité a potřebné, aby je řešila vždy ta úroveň řízení, která je k tomu nejvíce kompetentní, a aby se nepřenášely donekonečna požadavky na jejich řešení stále jen směrem nahoru.“ [6]. Je zřejmé, že se volalo i po tom, aby se zbytečně nezatěžovalo plánovací centrum. Podobná situace nastala i během 7. pětiletky (roky 1981 až 1985), kdy plánovací komise nebyla schopna sestavit plán na léta 1981 až 1985, takže první dva roky byla ekonomika řízena pouze ročními plány. Pětiletý plán, o jehož stabilitě se mohl plánovačům jenom zdát, byl dotvořen až na počátku třetího roku pětiletky [7]. Problém však nebyl v řízení, problém byl v nemožnosti svobodně podnikat a držet soukromě výrobní faktory. Tolik na závěr k celé kapitole o průmysl, zaostalosti a diskoordinaci. Čtenář si může udělat sám o špatném stavu tehdejšího hospodářství.

10. Dějiny socialistických měst

V této části ponecháme stranou stenoprotokoly z jednání České národní rady a hospodářské dějiny a podíváme se opět pro zpestření na dějiny několika obcí za socialismu. Tentokrát půjde o rozvíjející se města, jedno ospalé maloměsto a jednu vesnici.

Sudoměřice: razantní zdražování

Východomoravská obec Sudoměřice (okres Hodonín, dnes asi 1 270 obyvatel) má obsáhle zpracované dějiny. V roce 1979 se tu konalo šest plenárních zasedání MNV (Místního národního výboru), občané na nich poukazovali vedle životního prostředí, opravy vozovek, výstavbu kanalizace a veřejného osvětlení i na zásobování prodejen a odvoz odpadků. "V obci byly čtyři provozovny Jednoty Hodonín. Situaci v zásobování řešil na schůzích dohlížecí výbor, protože docházelo k potížím v zásobování některých druhů potravin i textilu a jiného zboží pro běžný život.". Tento materiál uvádí i zdražování k roku 1979: benzínu Speciál ze 4.40 na 6.50 Kčs (zdražení o 48 %), Superu z 5.00 na 7.50 Kčs (zdražení o 50 %) a topné nafty z 0.80 na 2.00 Kčs (zdražení o 150 %). Od 26. VII. došlo ke zvýšení poštovních a telefonních poplatků a cena elektřiny se zvýšila o 50 % [1]. Během roku 1981 se zde projeví nedostatky v zásobování (mouka, cukr, sůl, jižní ovoce a prací prostředky). Opět došlo ke zdražení pohonných hmot vlivem světové energetické krize. V roce 1983 byla situace lepší a nedocházelo k závažným nedostatkům, kromě jižního ovoce a ojediněle masa a uzenin a v létě limonád a piva. Občané kritizovali časté uzavření prodejny textilu a průmyslové prodejny [2]. V letech 1986 až 1988 zde proběhla rekonstrukce silnice, při níž se vyskytly problémy s pracovními silami dodavatele i s nedostatkem materiálu [3]. V osmdesátých letech se v obci vybudovala řada jiných staveb, například čistička, prodejna či mateřská škola. Ale třeba zrovna ta poslední se budovala i pomocí brigádnické aktivity místních občanů [4]. Proti tomu lze stěžet co namítat, pokud šlo o dobrovolnou aktivitu, protože taková aktivita přispívá u lidí k větší družnosti. Pokud tomu tak nebylo, což se stávalo, tak lidé, kteří před větší družností dávají přednost jiným hodnotám nebo jiné formě družnosti, asi moc nadšení nebyli. Navíc to pro ně znamenalo prodloužení pracovní doby.

Klatovy: fronta na párek v rohlíku

Dějiny Klatov uvádí rozsáhlou bytovou výstavbu, která měla vyřešit palčivý problém města - nedostatek bytů, v letech 1970 až 1983 tak zde mělo prý vzniknout přes 8 tisíc bytů [5]. Bohužel není zde uvedeno, kolik bytů v té době zaniklo. Mezi roky 1971 až 1983 vzrostl počet obyvatel města z 17 191 na 22 630 - tj. o 5 439 obyvatel, včetně však 514 obyvatel za připojenou obec Tupadly, tedy celkem o 4 925, a to v době - v pramenu zmíněných - relativně vysoké porodnosti a migrace do města z jiných částí okresu, který se vzhledem k dlouhodobému trendu dále vylidňoval [6]. To nasvědčuje tomu, že část staršího domovního fondu byla zároveň zlikvidována, což potvrzuje i zmíněný pramen [7]. Běžně se soudí, že zaniklé byty byly většinou byty nižší kategorie. To však platilo spíše jen pro jejich vybavení vodou, teplem, záchodem, koupelnami atd. Přesto řada starších činžáků, domků a starých měšťanských domů mohla po rekonstrukcích na přijatelný standart sloužit dále a mnohde jich část dále slouží. U bytů ve strších cihlových domech platí, že ty které přežily, dnes stojí často více než byty v panelových domech. Režim se dle autorů snažil masovými investicemi do sociálních služeb, včetně bydlení, finanční podpory novomanželů, propopulační politikou apod. získat si občany Československa na svoji stranu. To bylo možné jen do začátku 80. let. "Poté postihly československou ekonomiku poměrně závažné problémy a již v osmdesátých letech nebyl režim schopen potřeby svých občanů uspokojovat - zejména v nabídce spotřebního zboží. I to byl jeden z důvodů jeho

konce.". V době stavební modernizace města se budovaly nové byty, byly památky ve špatném stavu, a to zejména ty církevní [8].

Dle autorů se lidé v 80. letech nechtěli spokojit jen se zajištěním základních životních potřeb, jako je práce, bydlení apod. Chtěli si nyní život zpříjemnit novou módou, spotřební elektronikou, automobily apod. "A mimo jiné se chtěli vyrovnat nebo alespoň přiblížit úrovni svých německých sousedů.". Tuzex zde sice nevznikl, ale vznikl zde obchod s luxusnějším potravinářským zbožím Eso a bufet s moderním rychlým občerstvením Smaženka. Bufet Slavia zavedl novinku, na kterou se nakonci 80. let stály fronty - šlo o párek v rohlíku. Fronty se tvořily i u reprezentační prodejny JZD Měčín, kde se také začaly nabízet smažené bramborové lupínky. Podobně se stály fronty na téměř veškeré spotřební zboží, kterého byl kvůli nefungování centrálně plánovací ekonomiky všeobecný nedostatek. "Fronty se stály na barevné televizory, pračky, na ledničky, auta, zájezdy k moři atd. Krizová situace v zásobování se projevovala mimo jiné i nedostatkem takových komodit jako maslo, toaletní papír či dámské hygienické potřeby." [9].

Příbram: extenzifikace v hutnictví

Z důvodu těžby uranu (a i polymetalických rud) zažilo během komunistické éry velký rozvoj město Příbram. Počet obyvatel zde stoupl několikrát a vzniklo zde mnoho nových staveb. Do těžby, hutnictví a do města přiteklo velké množství dotací (které tak nemohly být vynaloženy jinde). Přesto se v dějinách Příbrami lze setkat i s tím, že zdejší podnik Kovohutě Příbram i přes některé konkrétní modernizační změny: "Dosáhl záhy výrazného vzestupu výroby olova, ale spíše extenzivními metodami, které se záporně projeví na životním prostředí. Tyto negativní jevy byly způsobeny jednak silicím tlakem centrálních orgánů na podnik, s cílem zvyšovat za každou cenu výrobu, dále nedostatkem vlastních finančních prostředků na investice a takřka neexistujícími kontakty s odborníky z nesocialistických zemí.". Po revoluci čekala Kovohutě modernizace [10]. Kovohutě existují dodnes. Zajímavé na tom je, že hutnictví bylo jinak obecně protěžovaným oborem.

Ústí nad Labem: fronta jako znak pokroku

V podrobných dějinách města Ústí nad Labem (kde se také hodně za komunistů budovalo a neméně hodně bořilo) se lze dočíst, že socialistický způsob hospodaření dovozoval, aby organizace řízené Městským národním výborem (MěNV) byly značně ztrátové. "Podnik bytového hospodářství vykazoval ztrátu, městská doprava na tom byla obdobně. Průměrně nájemné ve městě činilo v roce 1963 45,50 korun měsíčně a přitom celkový náklad na jeden nájemní objekt dosahoval měsíčně 141 korun. Velice nízké nájemné nekrylo ani 30 % nákladů na bytový majetek ani náklady na údržbu bytů. Tento trend, na co nestačily zdroje města. To doplnily zdroje státu, přetrvával celé období socialismu." [11]. Přirozeně stát ty peníze nejprve vzal podnikům a občanům. To však nebylo přímo viditelné, a proto to vypadalo opticky lépe. Už od dob starého mocnářství bylo Ústí nad Labem předním průmyslovým městem Českých zemí a celého mocnářství (Spolek

pro chemickou a hutní výrobu, podnikatelé Schichtové, Wolfrumové, Petschkové apod.), to platilo i v době rudých mocnářů. V té době zde měla význam především chemie, ale i strojírenství, hutnictví, průmyslové stavební hmoty, textil, sklářství, těžba uhlí. Ovšem nakonci rudého mocnářství: „Ústecký průmyslový potenciál charakterizovala vysoká opotřebovanost základních fondů [budovy, stavby, energetické a hnací stroje a zařízení, pracovní stroje a zařízení, přístroje, dopravní prostředky, inventář a trvalé porosty (výjma lesů), pozn. autora], jejich organická i organizační nesourodost, nízké využití zastavěných ploch, nízké využití území. Rovněž struktura základních fondů byla značně nepříznivá, což se projevovalo vysokým podílem základních stavebních fondů na jejich celkovém objemu. Převážná většina stavebních fondů pocházela z druhé poloviny minulého století." [12]. Režim zde z důvodu těžby hnědého uhlí nerespektoval ani soukromé vlastnictví občanů a uhelný velkolom Chabařovice měl pohlit i město, po němž byl pojmenován (tehdy šlo ovšem o část Ústí nad Labem), naštěstí se uskutečnily již jen dílčí demolice (některé však i v roce 1990!) a usnesení vlády z roku 1991 těžbu před Chabařovicemi zastavilo. Již dříve však padly za obětí dolování obce Tuchomyšl, Lochočice, Vklíce, Otovice, Hrbovice a Český Újezd [13]. I takovéto "jistoty" režim přinášel. Stejně jako jinde i v Ústí bylo přistoupeno za nějaký čas po Vítězném únoru k zestátňování živností. Například ze 450 soukromých potravinářských prodejen zbyla roku 1954 jediná. Rok po měnové reformě z roku 1953 bylo dle autorů dějin města konstatováno: "že zásobování obyvatelstva je větší a kvalitnější a že dlouhé řady lidí, čekající na prodej masa ukazují, že žijeme lépe, spotřebujeme více masa." [14]. To byl svérázný humor. V 70. letech zde filtrovaná voda odebíraná z Labe i přes míchání s vodami z jiných zdrojů proslula svou odporností [15].

Skuteč: kupředu k sociální anomii

Malé město Skuteč (okres Chrudim, dnes asi 5 200 obyvatel) má docela detailně zpracované dějiny. Co se lze v nich dočíst? Například to, že v době normalizace zde někteří obyvatelé radnici nadávali (byl nedostatek bydlení), že se zde vyskytují prázdné rodinné domky a prázdné byty v rodinných domcích. Od posledního sčítání zde ubylo 30 bytů. Dokud se uhlí odebíralo na základě uhelných listů, měl každý v rodinném domku hlášeno několik bytů. Když tohoto opatření nebylo třeba, tak každý, po odstěhování se někoho z domku, se hájí tím, že má v domku jeden byt. Nikdo nikoho nevezme do rodinného domku, i když tam má volný byt, raději to nechá prázdné a nebo by chtěl z toho udělat nebytové prostory a pronajat to podniku, poněvadž dostane více nájemného. Protože se již nepsala 50. léta, tak k nastěhování nájemníků do soukromých domků již nedošlo. Místo toho se přikročilo ke svépomocné družstevní výstavbě. Zdejší autoopravna nemohla být na počátku normalizace rozšířena z důvodu nedostatku potřebných prostor. Podnik neměl dostatečné prostředky na novou výstavbu ani stavební kapacitu. "Nedošlo ani ke zvýšení počtu pracovníků, a to hlavně odchodem vyučených pro malé výdělky." Byl tu však i další problém, který už na Skutči nezávisel, a to: 'Nedostatek náhradních dílů práci zdržuje a neopravené zakázky zbytečně zabírají místo v provozovně.'". Podobně tomu bylo i v jiných oblastech: "Instalatérskou provozovnu podnik [komunálních služeb, pozn. autora] nezavedl pro nedostatek místností. Zrušena zámečnická dílna pro úmrtí vedoucího.

Pro obor elektromechanika a sochaře-kameníka se nepodařilo zajistit vhodné pracovníky ani místnosti pro provozovny.". Situaci v autoopravnách měla řešit výstavba autoservisu Svazarmu. Dále zámečnictví spojené s praxí instalatérského charakteru aj. V dalších oblastech služeb se situace však pronikavěji neměnila. Znovu je zde zmíněn zoufalý nedostatek bytů [16].

Téměř jako by to bylo dnes, nám dějiny Skutče sdělují, že se nedařilo centrálně řešit problémy, které hrozily hýbat celou společností, mezi nimi byla kvalita zdravotní péče. Jinak tomu nemohlo být ani ve Skutči. "Na plénu 22. 10. 1974 mohl MUDr. Hrbek jen smutně konstatovat: 'zubní péče je všude špatná - nedostatek zubních lékařů'". V roce 1979 mělo dojít k úpravě objektu zdravotního zubního střediska. Vybavení zubního oddělení bylo staré, chybělo umyvadlo a v čekárně se netopilo [17]. Roku 1974 si lidé i stěžovali na věčné nedostatky prodejen, dokonce se vyskytl i názor, že je malá konkurence - málo prodejen - cukrárna na celou Skuteč pouze jedna. Zdejší hasiči vlastnili vedle Tatry 805 i dvě vozidla RN Praga (roky výroby 1933 až 1953), jež byla vedena již jako historická. Chyběl výsuvný hasičský žebřík, i když se na zdejším sídlišti už stavěly výškové několikapatrové budovy. Na začátku 80. let byly veřejné schůze KSČ občanstvem hojně navštěvovány, podrobný obsah diskusí se bohužel opět nedozvíme: "...z kronikářova záznamu víme jen, že se tentokrát jednalo o kvalitě služeb a o obchodu, a s nimi souvisejícím, a v diskusi patřičně o zdůrazněním, požadavku na zlepšení zásobování." [18]. Kroniky byly (jsou) oficiálními úředními dokumenty, zřejmě však uvedené problémy připadaly všem tehdy normální, a proto se dostaly běžně i do kronik.

Jednou se p. Slaviček na zasedání zeptal, kdy bude ve Skutči čerstvý a měkký chléb, soudruh Kyšperský se přidal a uvedl, že chleba je dovážěn jako placky - náprava žádná, jen stále pěkné řeči. Představitel obchodní organizace odpověděl: "pečivo je dodáváno přes Chotěboř - pokud je chléb černý, spálený, mohou je prodejny vrátit. V prodejnách je nedostatek pracovních sil." [19]. Toť jistě jasná a přímá odpověď. Stupňující se kritika na úroveň prodeje ve Skutči vyústila v požadavek výstavby obchodního domu. "Vedení radnice však podotýkalo, že si akce vyžádá velké množství brigádnických hodin ze strany občanů. Obdobně se diskutovalo o problémech výstavby třetí (!) restaurace ve Skutči. Opět vzrostly stížnosti občanů na nedostatek bytů ve Skutči. Tentokrát již okresní tajemník ing. Kapoun hovořil o tom, že bytová výstavba v 7. pětiletce (1981-1958) bude omezena pouze na družstevní svépomoc a individuální výstavbu." [20]. To jsou zajímavá tvrzení, protože není jasné, v čem by vlastně výstavba obchodního domu (pomíjíme to, že na tak malém městě jde spíše o neobvyklou věc) měla přinést lepší úroveň prodeje. Dnes jsem ve Skutči napočítal 8 restaurací [21]. Zajímavá je i informace o tom, že v době odstřelu v nedalekých lomech, padaly do ulic občas zřejmě kameny. V roce 1987 hovořil předseda Městského výboru (MěV) KSČ František Lorenz o problémech rozvozu mléka, pečiva a i o opakujících se "kádrových problémech". Jako vymoženost byl Městským národním výborem (MěstNV nebo MěNV) stanoven úkol, aby v jedné prodejně se základními potravinami byla prodloužena prodejní doba do 18. hodin. Místopředseda Okresního národního výboru (ONV) ing. Kapoun opět komentoval problémy se zásobováním tím, že Průmysl mléčné výživy bojoval s nedostatkem řidičů. Lidé si stěžovali i na nedostatečnou zdravotní péči, zdravotní středisko bylo pak po

stránce hygienické nevhodné a současný provoz ve stísněných prostorách nebyl bezpečný [22]. Tesco Skuteč má zde dnes otevřeno každý den do 21 hodin. Pro rok 1988 uvádí zdejší kronikář: "Od počátku roku 1988 byl značný nedostatek toaletního papíru (nejen ve Skutči, celostátně). Při dodávkách tohoto druhu zboží se tvořily velké fronty, např. v týdnu od 14. 3. do 19. 3. a v dalších obdobích roku. Od poloviny roku byl nedostatek hygienických vložek pro ženy. Opět i na toto zboží se tvořily velké fronty. Byl nedostatek různých prášků na praní a zubní pasty. V prosinci se poněkud zmírnil nedostatek toaletního papíru. Dovážel se z Rakouska, Finska, Jugoslávie a Číny." [23]. Dle autora dějin města Skutče pro poslední dva roky existence reálného socialismu vyznívá výsledný dojem tak, že problémů rychle přibývalo tak, že se zdálo, že vedení města již jen s obtížemi situaci řeší (zásobování, služby, znečištění města etc.). Dle autora se nejednalo primárně o politické napětí, nýbrž o jakýsi rostoucí stav, který může připomínat rysy sociální anomie." [24]. Mělo to tedy připomínat rysy chaosu.

Děčínské kovohutě

Situaci v tomto městě demonstrujeme na dějinách zdejších kovohutí. V těchto dějinách je zajímavé, že: "Děčínské Kovohutě řešily v polovině 50. let velké problémy s nedostatkem zakázek pro splnění celoročního plánu. Situaci podniku navíc zhoršovaly časté výpadky dodávek elektrického proudu, uhlí i surovin. Nárůst zmetkovosti výroby a absence zaměstnanců. V únoru roku 1956 rovněž zastavila výrobu celostátní krize, vyvolaná neobvykle silnými mrazy.". Poté plnil podnik závazky celkem dobře, ale situace se opakovala v roce 1957, tehdy podnik dlužil odběratelům 200 tun ocelovohliníkových lan, tuny trubek, tyčí a jiných druhů výrobků, nedodržel dodávky ani zakázky podle přání a potřeb zákazníků, kteří pak pro nedostatek daného výrobku nemohli kompletovat stroje a zařízení (vznikly tak diskoordinace v dodávkách kompletních statků, nutných pro dokončení výroby). Zařízení podniku trpělo velkou poruchovostí, kvalita výrobků klesala a množily se zmetky především z nedbalosti, neopatrného zacházení a nedodržování předpisů. Nakonec musely být provedeny změny ve vedení podniku, a to včetně ředitele [25]. Konkrétně pro rok 1954 je zde uvedeno, že: "V kritickém roce 1954 se výroba v podniku musela pro nedostatečný objem objednávek skoro zastavit a dělníci, kteří by byli 'za kapitalismu propuštěni', odešli konat 'dobrovolné brigády' do Hronu, Rokycan a Chomutova. Přes velké problémy musel mít závod navíc prostor pro pomoc krachujícímu socialistickému zemědělství a vysílat své zaměstnance do patronátních obcí Malá a Velká Bukovina, později do Verneřic a Louček." [26]. To je zajímavé, protože to vypadá jako by někdo při plánování zapomněl naplánovat jiným podnikům vstupy od zdejších kovohutí?

Zajímavá je zde i určitá forma politického boje mezi tímto podnikem a Povážskými strojírnami a Žiareckými hliníkárnami o převzetí větší části výrobního programu děčínských Kovohutí, a také snaha vymanit se ze závislosti na problematických dodávkách hliníkových čepů ze ZSNP v Žiaru nad Hronom [27]. Od poloviny 60. let podnik zápasil s velkým nedostatkem pracovních sil, což mělo samozřejmě vliv na výši přesčasové práce, protože třísměnný provoz nebyl atraktivní. V 70. letech podnik zaměstnával i důchodce, recidivisty,

fluktuanty a zemědělské sezónní dělníky ze Slovenska. Na závodě pracovaly ženy z Polska, či muži z Kuby a Vietnamu [28]. V 70. letech podnik zvýšil zisk (proběhly i nějaké modernizace) a vzrostly zde i platy. Ovšem byla zde i zavedena hmotná zainteresovanost technicko-hospodářských pracovníků (tzv. progresivní hmotná stimulace) [29]. To byl ústup od socialistické teorie. Po revoluci byl podnik celkem úspěšně zprivatizován, což dle knihy mělo mimo jiné přinést nutné zdroje pro modernizaci a produkci konkurenceschopných výrobků. Jen v letech 1991 až 1993 bylo proinvestováno na výstavbu hal a technické zařízení přes 350 milionů Kč [30]. Dnes jde o firmu Alcan Děčín Extrusions s.r.o..

Na závěr je nutné uvést, že výše zmíněné neznamena, že nedostatky v zásobování, službách a průmyslu se děly neustále anebo, že nemohly existovat obce, podniky a skupiny obyvatelstva, kterých se tyto problémy dotkly jen okrajově.

11. Devizové přísliby jako zdroj korupce a klientelismu

Devizové přísliby, korupce a klientelismus

V této kapitole se podíváme na individuální soukromé cestování do zahraničí (tj. nikoliv na organizované turistické zájezdy apod.), a to především na cestování do kapitalistických států, ale případně i do Jugoslávie a socialistických zemích. A budeme se věnovat i korupci a klientelismu, které s tímto úzce souvisí. K tomu využijeme knihu historika Jana Rychlíka „Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace“. Dle tohoto historika bylo jasné, že deviz bude málo, a proto znamenalo po roce 1969 vázání vydání výjezdní doložky na devizový příslib ve skutečnosti plošné snížení počtu výjezdů na Západ [1]. De facto se takhle ekonomicky elegantně omezilo cestování do nepřátelské ciziny, kde se mohli lidé nakazit závadnými myšlenkami, či rovnou emigrovat [2]. Dle devizového zákona č. 142/1970 Sb. byla československá koruna pouze vnitřním československým platidlem a nebylo ji proto v zásadě dovoleno vyvážet ani dovážet (v Rakousku a SRN se celkem běžně v směnárnách s Kčs obchodovalo a nákup této měny zde byl mnohem výhodnější než směna za oficiální turistický kurz v Československu, ovšem na hranicích hrozilo riziko zabavení korun a hrozila i pokuta za devizový přestupek). Devizoví tuzemci (fyzické i právnické osoby), mající trvalé bydliště či sídlo v tuzemsku, byli dle zákona povinni nabídnout do 15 dnů po nabytí oprávněné devizové bance nebo devizovému místu k odkupu nezpracované zlato (stříbro a platina byly po novu vypuštěny) a veškerá zahraniční platidla (valuty) a platební dokumenty znějící na cizí měnu (devizy) [3].

"Získávání devizových příslibů ve skutečnosti nezáleželo na žádných třídně-politických kritériích, šlo o vysloveně protekční záležitost. Kdo měl známé ve vedení pobočky SBČS, na oddělení pasů a víz nebo na příslušném ONV či stranickém sekretariátu, měl mnohem větší šanci než sebelepší pracovník. Jako všude tam, kde se rozhoduje o přidělu něčeho nedostatkového, otevíralo i příslibové řízení široký prostor korupci. V praxi komise totiž zpravidla rozhodovala na základě různých intervencí zvenčí, což bylo pochopitelně

především ve velkých městech, kde se žádosti pohybovaly v řádu tisíců a sama jména žadatelů komisi stejně většinou nic neříkala." [4]. Korupce a klientelismus, tak sloužily, jako jistá forma náhrady nemožnosti ekonomické kalkulace: „...korupce [a klientelismus, pozn. autora] se objevuje právě z toho důvodu, že klasické rozhodování na základě zisku a ztráty ve státním sektoru nemůže vzniknout. Manažer či zaměstnanec soukromé firmy na trhu má samozřejmě také možnost zadávat firmám svých známých předražené zakázky či přímo firmu rozkrádat a poškozovat tak její vlastníky. Avšak na jeho chování se přijde: pokud je firma kvůli jeho zkorumpovanosti ve ztrátě, majitel to zjistí z účetního výkazu a manažer či zaměstnanec přijde o práci [nebo zaměstnavatel zkrachuje, pozn. autora]. Bohužel, u byrokrata nemáme takový nástroj. Nad ním nevisí Damoklův meč tržního zisku a ztráty. Korupce má proto volný prostor. Ne proto, že by úředníci byli špatně vybraní. Ani proto, že by byli charakterově jiní než pracovníci soukromého sektoru. Pouze proto, že ve státním sektoru neexistuje ekonomický tlak na zaměstnance, aby se chovali efektivně. Korupce tak nastupuje jako logické, náhradní kritérium rozhodování. Je se státním sektorem nerozlučně spjata. ... nelze odstranit morálními apely dnešní plýtvání byrokratů. Jeho kořen je v samotných státních výdajích [i jakýchkoliv jiných veřejných výdajích, pozn. autora], kde se nerozhoduje na principu zisku a ztráty a kde úředník nemá měřítko, jak vyhodnotit efektivnost projektů, a proto ani povinnost jakékoli efektivnosti dosahovat. Korupce pak nutně nastupuje jako náhradní způsob, jak činit rozhodnutí.“ [5]. Archív ČNB obsahuje velký počet udání, ve kterých se uvádí, že konkrétní občané získávají bez problému devizové přísliby každý rok, zatímco jiní (míněni zřejmě pisatelé samotní) ještě nezískali devizový příslib nikdy. Nechybí ani udání na nestandardní postupy některých poboček SBČS při příslibovém řízení: "Následné kontroly často skutečně zjistily vážné porušení interních předpisů." [6].

Jan Rychlík uvádí i konkrétní příklady. Například revizi v pobočce SBČS Brno-město z přelomu let 1980 a 1981. Mimo jiné (mírné překročení devizového limitu) zde byly vydávány devizové přísliby "bez deviz" po dohodě s ředitelem pobočky, což znamenalo, že devizy si zřejmě cestující opatřil sám nebo mu je za zahraničí někdo poslal (doplňme, že v úvahu připadá i jejich obstarání na černém trhu – viz dále), obdobný postup byl však tehdy zakázán a šlo o obcházení vládního nařízení z roku 1969. Některé přísliby byly rozděleny na více osob se sníženou kvótou počtu dní, což interní směrnice SBČS rovněž zakazovaly. Závažnější ale bylo, že bylo vyřízeno kladně 340 žádostí od osob, které cestovaly soukromě do zahraničí v letech 1977 až 1979 a dalších 243 žádostí od osob, které v Brně vůbec nebydlely ani nepracovaly, respektive nebyly tam policejně přihlášeny. "U 118 žádostí komise zjistila, že na podaných formulářích byla přímo uvedena jména intervenujících osob, která byla později znečitelněna. Bylo kladně vyřízeno 292 žádostí, kde byly údaje na originálu žádosti a kopii různé, resp. byly dodatečně měněny." Dále bylo kladně vyřízeno 38 žádostí, které ve skutečnosti byly jedinou žádostí hromadnou určenou na krytí hromadného zájezdu (ty se měly dle pravidel vyřizovat jinak). Ředitel pobočky toto pochybení ovšem odůvodnil tím, že šlo o 38 pracovníků městského výboru KSČ, kteří se 12. dubna 1980 zúčastnili ve Vídni setkání s představiteli Komunistické strany Rakouska [7]. Jaký byl trest za tyto skutečnosti? "Celá věc pro pracovníky SBČS v Brně ale nakonec dopadla nečekaně dobře, zřejmě proto, že nevznikl větší devizový schodek: ředitel pobočky byl

potrestán důtkou." [8]. To je zvláštní, protože minimálně to, že na podaných formulářích byla přímo uvedena jména intervenujících osob, která byla později znečitelněna či rozdíl mezi originály a kopiemi žádostí, poměrně jasně naznačuje, že nešlo o pochybení, ale o plánovanou činnost. Důvody pro ni jsou nasnadě: klientelismus a korupce. Dle J. Rychlíka nedodržování zásad pro opakované výjezdy zjišťovaly revize prakticky u všech poboček. "V menších městech, kde se lidé lépe vzájemně znají, totiž každoroční cesty některých lidí do zahraničí logicky vyvolávaly závist a zároveň vztek těch žadatelů, kteří byli opakovaně neúspěšní.". Konkrétně autor zmiňuje třeba Břeclav a Hodonín [9]. I zde tedy zapracoval klientelismus a korupce. Dodejme k tomu, že opakované výjezdy směly být vyřizovány (od roku 1979) až po vyřízení žadatelů, kteří doposud nevycestovali. Pro příklad v roce 1984 bylo v ČSSR uspokojeno 15.39 % žadatelů o soukromé individuální cesty, 13.36 % žadatelů (asi 18 217 osob) v České a 21.31 % žadatelů (asi 8 714 osob) ve Slovenské republice. Z těch, kteří doposud nikdy nikam soukromě necestovali, bylo uspokojeno 24.8 %, v ČSR 22.4 % a v SSR 42 % [10]! Bylo-li v té době Čechů (chcete-li, tak včetně Moravanů a Slezanů) zhruba 2 ku 1 Slovákovi (včetně Maďarů), tak v roce 1984 byl u vyřízených devizových příslibů poměr asi 2.09 Čecha ku 1 Slovákovi. Individuální cestování s devizovým příslibem zahrnovalo roku 1983 24 % osob vycestovalých do nesocialistických států (NS) [11].

V pobočce SBČS v Benešově její zaměstnanci použili opakovaně devizové přísliby ke krytí hromadného zájezdu, na který si dokonce objednali vlastní autobus. "Vyšetřování udání bylo nejprve vedeno orgány samotné benešovské pobočky a dospělo k závěru, že porušení předpisů nelze prokázat. Hlavní ústav pro ČSR se s tím nespokojil a provedl nové šetření, které obejití předpisů potvrdilo. Z dochovaného spisu není ale jasné, zda následovaly nějaké sankce vůči zaměstnancům benešovské pobočky. Konec konců, ve všech případech byly porušeny jenom interní předpisy, nebyl to přestupek či dokonce trestný čin." [12]. Přímo trestný čin byl odhalen v brněnské pobočce roku 1975, kde vedoucí zahraničního oddělení inspektor František Dočkal vydával neoprávněně devizové přísliby, na kterých padělal podpis ředitele pobočky. Dle Rychlíka se dá předpokládat, že tyto přísliby měly posloužit jen pro vylákání výjezdní doložky od oddělení pasů a víz, avšak někteří držitelé těchto padělaných příslibů si u jiných poboček SBČS nebo u jiných bank nakoupili devizy a valuty, což byla chyba, protože banky tyto přísliby zaslaly vystavující pobočce v Brně, kde byl podvod odhalen, protože Dočkal uváděl na padělcích čísla skutečně vydaných devizových příslibů [13].

Černý trh s měnami

Zmíněný pasivní cestovní ruch byl placen z aktivního cestovního ruchu (tj. pobytu cizinců u nás). V 80. letech činil průměrný roční příjem z aktivního cestovního ruchu 90 až 100 milionů dolarů, z toho 40 milionů připadalo na individuální návštěvníky ze zahraničí, kteří neměli zaplacený předem žádné služby a museli proto v rámci tzv. povinné směny vyměnit za každý den stanovenou částku v hotovosti nebo v cestovních šecích. "Odborníci v osmdesátých letech kromě toho spočítali, že se ročně do Československa dostává v rámci aktivního cestovního ruchu dalších 100 až 120 milionů dolarů, které jsou směňovány na černém trhu za podstatně výhodnější kurz." Finanční experti SBČS a ministerstva financí dle Rychlíka opakovaně

upozornili, že tuto částku by bylo možné získat pro státní pokladnu, zrušením tzv. povinné směny u devizových cizinců a následně vyrovnaním oficiálního turistického kurzu s kurzem černým, aby se cizincům nevyplatilo riskovat směnu na černém trhu. "Tento návrh odborníků se v osmdesátých letech z politických důvodů nerealizoval, neboť by v praxi znamenal faktickou devalvaci koruny a růst cen.". Navíc odhadem 50 až 60 milionů dolarů z černého trhu skončilo i tak ve státní pokladně. Tzv. veksláci je jen v menší míře totiž opět prodávali anebo tajně vyváželi ze země, většinou za ně v bankách nakupovali tuzexové poukázky (tzv. bony) umožňující nákup v tzv. Tuzexu, které pak rozprodávali [14]. Přičemž však občanům se prodávaly na základě devizového příslibu zahraniční měny v československých směnárnách v důsledku vysoké přírážky v podstatě za černý, tj. reálný kurs. Prodej cizí měny se uskutečňoval dle platného kursu s připočítáním 75 % přírážky a 125 % správního poplatku na rozvoj cestovního ruchu, počítaného ze součtu kursovní hodnoty a příslušné přírážky, tj. celkem šlo o přírážku ve výši 293.75 % [15]. Je patrné, že dle úředního odhadu tedy černý trh převyšoval ten legální. Je také dost pravděpodobné, že pracovníci v bankách si museli všimnout, že někteří občané (veksláci) mění nezvyklé množství finančních prostředků, ale asi se nic moc nestalo a nikomu to zřejmě moc nevadilo.

Pár dalších poznatků z knihy

Letem světem doplníme ještě pár zajímavých poznatků (aniž bychom je zdaleka všechny vyčerpali) z knihy J. Rychlíka. Ta, i když neprezentuje příliš čtivé téma, za přečtení rozhodně stojí. A navíc vlastní text (tj. nepočítáme-li otištěné dokumenty) je poměrně krátký. Z knihy je patrná následující překvapivá věc (kniha se nezabývá jen obdobím normalizace), a to sice že: "V rozporu s obecnou představou totiž právo občanů cestovat do zahraničí nebylo občanům odebráno až po komunistickém převratu, ale neexistovalo už ani ve třetí republice." [16]. Třetí republikou se rozumí období let 1945 až 1948. Komunisté tak navazovali jen na (kvazi) demokratický režim. Únorový převrat měl pro cestování do ciziny jen ten dopad, že byla ještě více zpřísněna kritéria pro vydávání cestovních pasů a zavedena jednorázová výjezdní povolení (později zvané výjezdní doložky) nutná ke každému výjezdu z Československa. Dle vládního usnesení z 1. března 1949 neměly být soukromé cesty do zahraničí vůbec povolovány, přičemž zákaz se týkal i cest do ostatních lidově demokratických států [17]. Na druhou stranu dle autora v období 1965 až 1969 bylo soukromé krátkodobé cestování občanů do kapitalistických států relativně svobodné. V roce 1967 vyjelo do kapitalistických států na pozvání na soukromou cestu 191 888 osob a roku 1968 375 192 osob (roku 1968 to bylo 93 % všech povolených soukromých cest) [18]. Pro srovnání roku 1983 bylo cest do nesocialistických zemí jen (na pozvání s devizovým vybavením i na devizový příslib) 116 400 [19].

Úplně snadné nebylo za normalizace ani cestování do spřátelených socialistických zemí. Atraktivita jednotlivých zemí byla silně spojena s dostupností nedostatkového zboží. Tuto nákupní turistiku se snažily země omezovat. Řada zboží tehdy byla totiž dotována a prodávala se za ceny nepokrývající výrobní náklady, které si stát, ale zpětně vybíral od občanů v podobě vyplácení nízkých mezd a různých nucených odvodů. Další exotické zboží a potraviny se musely dovážet z kapitalistické ciziny za volně směnitelnou měnu. Prodej

dotovaného nebo dováženého zboží cizincům ze spřátelených socialistických zemí, kteří nepřinášeli do země volně měnitelnou měnu ani zde nebyli zaměstnáni, tak znamenal pro stát ve skutečnosti ztrátu. „Členské země RVHP zaváděly silná omezení pro vývoz předmětů v turistickém styku. Vývoz některého zboží byl buď vůbec zakázán (z NDR např. obuv) nebo byl vázán na povolení, za které bylo třeba platit. V obavě před nákupní turistikou proto například Maďarská národní banka odmítala zvyšovat kvótu forintů poskytovaných Státní bance československé a podobně postupovala i Státní banka československá ve vztahu k Státní bance NDR a Polské národní bance.“ [20]. Toto bylo zhoršováno i tím, že kursy měn států RVHP byly stanoveny fixně a často po velmi dlouhou dobu a časem už vůbec neodrážely skutečnou hodnotu. „Každoroční jednání národních bank o limitech na příští rok byla stále složitější, protože většinou byla vázána na souhlas se změnou kurzu, který měl zabránit vykupování zboží cizinci.“ [21]. Část zboží byla nedostatková a ještě měla být vykoupena cizinci? To nešlo připustit.

Konkrétně například od podzimu 1980 se u nás prodávaly polské zloté jen jednou za devadesát dnů a v polských bankách československé koruny také jednou za devadesát dnů. Důvody byly dle autora hospodářské i politické: obava z nákupní turistiky Poláků a minimalizace politicky nežádoucích vlivů vyplývajících ze vzniku nezávislých polských odborů „Solidarita“. To omezilo cesty mezi těmito státy pro občany na čtyřikrát za rok. V prosinci 1981 československá vláda zavedla jednostranná opatření pro cesty našich občanů do Polska a polských občanů do ČSSR (těsně před vyhlášením výjimečného stavu v Polsku), podle kterých bylo možné cestovat jen na základě ověřeného pozvání blízkých příbuzných. V červenci 1985 československá strana odmítla polský požadavek na úplné uvolnění vzájemného cestovního ruchu a učinila jen určité ústupky. Od roku 1979 požadovala rumunská vláda od všech cizinců platbu za pohonné hmoty ve volně směnitelné měně (čili západní měně) a později po cestujících z Československa začaly požadovat rumunské celní úřady minimální částku 80 lei na osobu a den. „Od roku 1980 se také projevoval permanentní nedostatek maďarských forintů, takže jejich prodej byl omezen prakticky jen na jednu nebo dvě cesty ročně. Pokud občan neměl v celním prohlášení přiděl forintů, neumožnily mu maďarské pohraniční orgány vstup do země.“ [22]. Situace tak neplánovaně vedla (podobně jako zadlužení socialistických států na Západě) k něčemu, co se podobalo hospodářskému nacionalismu, který však měl být s teorií socialismu v rozporu.

Pro zbylé zajímavosti (a jejich ještě řada) bude muset čtenář sáhnout po Rychlíkově knize. Z této stati si však může utvořit představu o dalším zdroji korupce, klientelismu a černého trhu za minulého režimu, a o tom, že někdo si mohl docela dobře cestovat po světě a jiný měl smůlu.

12. Průmysl a otázka sociální

V této části se nakrátko vrátíme ještě k problematice průmyslu v době 7. (1981 až 1985) a hlavně 8. pětiletky (1986 až 1989). Tentokrát se podíváme do stenoprotokolů 9. schůze České národní rady (ČNR) ze

dne pondělí 11. dubna 1988. Jde tedy o stenoprotokoly z doby o něco (asi rok) pozdější, než byly stenoprotokoly použité v kapitole 9. Bohužel od té doby se nic nezměnilo. Teda něco přece jen ano, docházelo dle některých řečníků v některých oblastech ke zhoršování situace. Zajímavostí 9. schůze je ten fakt, že na ni hovořil mimo jiných ministr průmyslu České socialistické republiky (ČSR), komunista a porevoluční sportovní funkcionář a manažer hokejového klubu Petr Hojer. Hlavní slovo zde však bude mít investigativní komunistický poslanec Jan Kolář, který je někdy i značně konkrétní. Kdo nechce číst zmíněnou rozsáhlou IX. kapitolu, může si místo ní přečíst právě tuto kapitolu (ovšem přijde tak o část teorie). Tato kapitola se navíc znovu vrátí i k otázce sociální. Tentokrát můžeme i ve většině omezit teoretické komentování situace, protože teorie se nám tu rýsuje pod rukami taška sama. Zopakujeme zde tedy jen to nejdůležitější.

Ministr průmyslu ČSR o průmyslu, vývozu a obchodu

Ministr průmyslu ČSR, komunista Petr Hojer se na 9. schůzi ČNR rozhovořil o stavu průmyslu a vývozu produkce do zahraničí (část z této citace byla již citována v 3. kapitole): „Zhodnocení produkce na vnitřním a zahraničním trhu mělo v průběhu 7. pětiletky sestupný trend. Byl to především důsledek celkového poklesu cen na světových trzích u některých komodit, jako např. dřevařské výrobky, buničina a další. Podílela se na tom i stagnující kvalita a nepřizpůsobení se požadavkům trhu, zejména u výrobků nábytkářského, keramického, textilního, oděvního a kožedělného průmyslu. V letech 1984 a 1985 byly vyčerpány přínosy na nových kapacitách, došlo k výraznému nárůstu cen surovin z dovozu a nepodařilo se plně eliminovat úbytek pracovních sil v lehkém průmyslu. Toto způsobilo zlom v příznivém vývoji příspěvku resortu k tvorbě národního důchodu. Pokles efektivnosti byl od tohoto období výrazným způsobem ovlivňován také některými investicemi, které se nepodařilo uvést do provozu v plánovaných termínech a u dalších nebylo dosaženo projektovaných parametrů. Sníženou mírou investování v sedmdesátých letech a v období 7. pětiletky se prohloubila zastaralost výrobně technické základny. Stupeň opotřebení strojů a zařízení dosáhl v roce 1987 více jak 62 %, přitom více jak jedna pětina strojů byla zcela odepsána. Koncentrace investic na rozvoj palivoenergetické základny zpomaluje postup modernizace a rekonstrukce výrobní základny.“ [1]. Vidíme zde zvrácení investic v podobě nedosažení jejich předpokládaných parametrů a neschopnosti je nasadit včas do provozu. Vidíme zde i omezení množství investic [2], které vedlo k zastarávání výrobně technické základny. Investice se tedy mýjely účinkem a zároveň se jich nedostávalo. Možná by jich byl pořád dostatek, ale musely by se dostat do oblastí, kde byly skutečně potřeba, což je další problém. To by však vyžadovalo omezení nemožnosti provádět (legálně) ekonomickou kalkulaci (za které ceny odráží vzácnost statků), jejíž nemožnost plyne z neexistence významnějšího počtu podnikatelů a soukromého vlastnictví výrobních faktorů, což neumožňuje lépe využívat subjektivní, praktické, rozptýlené a obtížně sdělitelné (sdělují se ve zkrácené čili zkomprimované podobě) informace a znalosti, které jsou již objeveny a neumožňuje to i lepší objevování jiných dosud neznámých informací a znalostí, a tím opět vytváření dalších a dalších informací a znalostí. Jinak totiž dochází ke vzniku diskoordinací v dodávkách komplementárních

statků, které neumožňují dokončovat výrobu a řádnou spotřebu. Dále to neumožňuje lepší odhady budoucích změn v poptávkách spotřebitelů, a tedy ani jejich přijatelné uspokojování, což vede k zavádění a udržování produkčních kapacit, které pak neodpovídají potřebám poptávajících. Dále to neumožňuje, aby se výrobní faktory dostaly do rukou toho času schopnějších podnikatelů, a to i za cenu postupování metodou pokusů a omylů, kdy ztráta a následné nevyužití výrobních faktorů (včetně práce) má také svoji důležitou informační hodnotu. Socialistické hospodářství je tak, co se týče rozhodování o přidělení investic do různých možných produkcí slepé. Na zvrácení investic má dále vliv vznik významných politických tlaků a problém selhání jediného muže. Jenže omezení nemožnosti ekonomické kalkulace by znamenalo připuštění soukromého podnikání a soukromé držby výrobních faktorů, a tedy de facto popření nebo alespoň omezení socialismu. A to nebylo politicky přijatelné.

I kdyby se tak nepostupovalo a došlo by jen ke zvýšení objemu investic, výrobu udržovacích i těch nutných pro hospodářský růst, ovšem bez záruky, že se trefíme do přání spotřebitelů a jiných výroby, muselo by se tak dít na úkor omezení současné spotřeby, provedení strukturálních změn ekonomiky, a to včetně změny ve struktuře zaměstnanosti, což by znamenalo například dočasné nevyužití daných výrobních faktorů včetně práce a tedy utažení opasků a omezení jistot. To by bylo opět politicky nepřijatelné.

Vratmě však slovo soudruhu Hojerovi: „V obou prvních letech 8. pětiletky bylo plnění výrobních úkolů dále provázáno relativně vysokými úbytky pracovních sil zejména v některých lokalitách textilního, oděvního a kožedělného průmyslu. Také dosavadní přínosy z investiční výstavby jsou nižší než z kapacit vybudovaných v sedmé pětiletce. Ve značné míře působila i zastaralost výrobně technické základny, nedostatek a kvalita některých surovin a materiálů. Na exportní možnosti odvětví nepříznivě působilo zvýšení pohotové nabídky spotřebního zboží z netradičních zemí. V roce 1986 se k uvedeným vlivům přiřadil i výrazný pokles cen ropy a ropných produktů na světových trzích. Vlivem zejména těchto podmínek resort v roce 1986 nesplnil plánované úkoly v oblasti výroby a návazně i v dodávkách pro vnitřní obchod a ve vývozu do nesocialistických zemí. Nejsložitější byla situace v zabezpečování ukazatelů efektivity hospodaření, kde se koncentrovalo působení všech uvedených faktorů. To mělo za následek výrazné nesplnění záměrů plánu upravených vlastních výkonů a zisku.“ [3]. Ač to vypadá jako objektivní příčiny neúspěchu, co se týká vývozu do nesocialistických zemí, tak jde zároveň i o subjektivní příčiny. A to sice o neschopnost hospodářství se přizpůsobit změnám na zahraničních trzích. Trh je dynamickým systémem, který i přes tendenci k rovnováze generuje téměř pořád nějaké nerovnováhy, které vychylují trh mimo rovnováhu. Tyto nerovnováhy jsou zdrojem problémů, ale zároveň jde o velké požehnání, protože je to příležitost jak uspokojit, co realitně nejlépe neuspokojená přání spotřebitelů. Podnikání totiž umožňuje, aby rozvoj (civilizace) byl tak hladký a harmonický, jak jen to v daných historických podmínkách možné, protože neadekvátní přizpůsobení (nerovnováhy), která jsou neustále vytvářena tím, jak se civilizace vyvíjí a objevují se nové informace, mají tendenci být objevena a odstraněna podnikatelskou silou samotného lidského jednání [4]. Čili objektivní příčiny vlastně celkem trvale působí, ať jde o hospodářství jakékoliv. Jde tedy spíše o subjektivní příčiny ve

smyslu schopnosti se vypořádat, co nejlépe s objektivními příčinami. To se moc nedařilo. Zvláště pokud si uvědomíme, že nepříznivá situace se datovala už do 7. pětiletky.

P. Hojer nebyl spokojen ani se zásobováním domácího trhu. Poukázal na jedné straně na nedostatky a na druhé straně na přebytky: „Jedním ze závazných problémů je neuspokojivá situace na vnitřním trhu. Proto vláda bude soustavně orientovat výrobu i obchod na podstatně lepší uspokojování požadavků spotřebitelů. Půjde o to, aby trh byl plynule zásoben zbožím v širokém sortimentu, žádoucí kvalitě a cenovém vějíři, aby nové výrobky se dostávaly na pulty prodejen včas a zamezilo se hromadění neprodejných výrobků. V této souvislosti bude nutno rozšiřovat i mezinárodní spolupráci a kooperaci umožňující širokou výměnu sortimentu i přímé vazby mezi obchodními i výrobními organizacemi. K tomu budou vytvořena nezbytná systémová opatření. Již v současné době je však zapotřebí vytvářet u jednotlivých výrobních i obchodních organizací nezbytné organizační a kádrové předpoklady.“ [5]. Připomenu, že přebytky znamenají, že vzácné výrobní faktory byly vynaloženy na výrobu statků a služeb, které nikdo nechtěl anebo je chtěli lidé jen málo. Vynaložené výrobní faktory tak již nemohly být použity jinde na urgentnější potřeby obyvatelstva – třeba na krytí nedostatků.

Extenzifikace na místo intenzifikace a dopady na sociální otázku

Komunistický poslanec Jan Kolářský dále uvedl: „Neodkladnost řešení celé problematiky zdůrazňuji proto, že výsledky činnosti odvětví českého průmyslu významně ovlivňují jak hospodaření naší republiky, tak spokojenost našich pracujících při naplňování jejich potřeb. V řadě průzkumů měli poslanci České národní rady možnost se konkrétně seznámit s problematikou výroby, stavem výrobních prostředků i s otázkou pracovních a sociálních podmínek v těchto odvětvích. Většina našich poznatků není radostná. Neuspokojivý vývoj některých oborů resortu pociťuje přece každý z nás na vnitřním trhu, neboť - jak bylo ve zprávě vlády zdůrazněno - 16 % z celkového objemu produkce v minulém roce bylo určeno pro vnitřní obchod a resort dodávkami do tržních fondů pokrýval 30% celkového maloobchodního obratu průmyslového zboží. Nabídka výrobků na vnitřním trhu - chudá ve vzorech, provedení i barvách - nedává průmyslu ČSR dobré vysvědčení vzdor jeho někdejší dobré tradici. Dosavadní výsledky hospodaření podniků resortu se za první dva roky liší od původních záměrů vytyčených XVII. sjezdem KSČ a cílů původního pětiletého plánu rozepsaného resortu. Při uspokojivém naplňování kvantitativních ukazatelů se nedaří zlepšit ukazatele kvalitativní ani ve výrobě samé, ani u výsledné produkce. Stav je možno ilustrovat některými údaji. V roce 1987 byla dynamika růstu hrubé výroby sice vyšší o 1,8% než uvažoval plán, avšak plánované snižování podílu celkových nákladů se nedařilo plnit. Jejich skutečná úroveň zůstává v minulých dvou letech zhruba na stejné úrovni. V roce 1986 byla plánovaná hodnota překročena o 2,4 % a v roce 1987 o 1,4 %. To je zejména způsobeno materiálovou náročností, jejíž úroveň proti plánované byla překročena v letech 1986 o 2,5 % a v roce 1987 o 1,4 %.“ [6]. Nedařilo se tedy dodržovat plánované snížení materiálové náročnosti hospodářství. Výsledkem byl i výpadek příjmů státního rozpočtu ČSR: „Překročení plánovaného podílu materiálových nákladů na výkonech se projevilo v neplnění plánů upravených vlastních výkonů. Nesplnění upravených vlastních výkonů u 14

VHJ resortu v uplynulém roce znamenalo výpadek 2,1 % proti plánu. Nebyly dodrženy ani plánované mzdové náklady na 100 Kčs dosažených výkonů. Vyšší úroveň nákladovosti v roce 1987 znamenala i nižší tvorbu zisku, který zůstal nesplněn o 17,2% v roce 1986 a o 7 % v roce 1987. Důsledkem byly nižší odvody státnímu rozpočtu o 3,3 a 1,7 mld Kčs v těchto letech. Vzhledem k nedostatečným zdrojům bylo nutno odpovídajícím způsobem snížit uspokojování plánem předpokládaných potřeb, mj. ve sféře národních výborů, sociální a zdravotní oblasti.“ [7]. Problémy průmyslu znamenaly i omezení možnosti naplňovat potřeby obyvatel, a to i v oblasti sociální a zdravotní. Z této citace plyne, že ekonomika neplnila dokonce ani představy vládců.

J. Kolářský pokračoval a uvedl, že: „Ukazuje se, že český průmysl dosud nepřekonal bariéry bránící potřebnému intenzivnímu rozvoji. Podle výsledků poslaneckých průzkumů se resortu dosud nedaří uskutečňovat v plné míře to, co od něj požadujeme při každoročním projednávání návrhů zákonů o státním závěrečném účtu a rozpočtu. Jak vyplývá ze zprávy předsednictva ústředního výboru KSČ přednesené na 9. plénu nemůžeme předpokládat, že se za současných podmínek v tomto roce a zřejmě ani ve zbývajících letech 8. pětiletky podaří snížit výpadky a skluzy z prvních dvou let. Všechna naše činnost se musí zaměřit na to, abychom zastavili další narůstávání těchto odchylek. Je tedy žádoucí, aby i v českém průmyslu došlo k zastavení stagnace a nástupu rychlé intenzifikace výroby. Letošní rok, který je třetím rokem osmé pětiletky, s konečnou platností rozhodne o jejím úspěchu či nezdaru. I když nelze pominout řadu dosažených pozitivních výsledků v průběhu uplynulých let 7. pětiletky, plnění plánovaných úkolů v letech 1986 a 1987 je varujícím příkladem. Proto se musí vláda i resort průmyslu soustředit s větším důrazem i pozorností na problémové oblasti a důsledně a plánovitě odstraňovat příčiny horších výsledků, vycházet ze závěrů 9. zasedání ÚV KSČ a zajistit plán ve všech ukazatelích v roce 1988 a 1989.“ [8]. 8. pětiletka se nevyvíjela tedy ani podle představ vedení státu.

Konkrétní data k investicím a jejich výsledkům poskytl na stejné schůzi komunistický poslanec Milan Šebor: "Dodávkami do tržních fondů zajišťují odvětví spotřebního průmyslu, mám na mysli textilní, oděvní a kožedělný průmysl, zhruba 1/4 maloobchodního obratu průmyslovým zbožím. Rozsáhlý vývoz umožňuje těmto odvětvím i přes jejich určitou závislost na dovozu, vytvářet aktivní devizové saldo. Přesto však technická báze celého spotřebního průmyslu postupně chátrala, i když současně objem jeho produkce stále absolutně narůstal. Na koncepční přestavbu celého spotřebního průmyslu není dostatek prostředků. Je proto i tady třeba jít cestou postupné rekonstrukce a modernizace. Konkrétní pokusy byly již nastoupeny např. přijetím usnesení vlády ČSSR č. 308 z roku 1984 a č. 240 z roku 1985, respektive navazujícím usnesením vlády ČSR č. 335 z roku 1985. Těmito usneseními byla nastoupena cesta modernizace. Je založena na bázi dovozu progresivní techniky z nesocialistických zemí s minimálními požadavky na stavební práce. Dospěli jsme však k závěru, že činí problémy dodržet stanovené podmínky efektivnosti modernizovaných výrob. Původně například Česká plánovací komise počítala s přínosem 1 koruny 46 haléřů ve výkonech na každou vloženou korunu do modernizace. Ale protože v programu modernizace jsou v

současnosti uvažovány též modernizace podmiňujících prvovýrob, což je samozřejmě nezbytné, ale s čímž nebylo počítáno v původních úvahách, muselo by se v modernizaci finální produkce dosahovat daleko vyšších přírůstků, aby byly původní úvahy o dosažených efektech vložených do prostředků dodrženy. Podíváme-li se z tohoto pohledu na první, tzv. malou modernizaci, prováděnou na základě usnesení vlády č. 308 z roku 1984, potom můžeme konstatovat, že z jedné koruny vložených prostředků bylo získáno pouze 96 haléřů na výkonech. Tento údaj ukazuje, že je nezbytné důsledně se vracet k dosaženým výsledkům a vyhodnocovat realizované akce z hlediska jejich efektivnosti. Přitom musíme hodnotit zejména to, jak se daří zvyšovat jakost a kvalitu výrobků. To je nezbytný prvotní předpoklad, abychom byli úspěšní na zahraničních trzích. Podle našich informací se zatím vůbec nedaří řešit jeden z klíčových cílů modernizace, a to náhradu nedostatkové pracovní síly technikou. Nedochozí k předpokládanému útlumu výroby standardních výrobků při současném rychlejší rozvoji výroby špičkových, vysoce kvalitních výrobků.“ [9].

Pozoruhodné zde je, že do druhé nejvyspělejší socialistické ekonomiky světa bylo nutné vozit progresivní techniku z nesocialistických zemí. Dále to, že bylo opomenuto započtení nákladů na přizpůsobení výroby vstupů této nové technice. Vše totiž souvisí se vším. Jak bylo výše uvedeno vznik nové skutečnosti v ekonomice a tedy i vznik nové informace vede ke změně obecného vnímání možných cílů a prostředků každého člověka ve společnosti, což má za následek vznik nových neznámých informací a tak pořád dále a dále. V nesocialistické ekonomice existence podnikatelů jednajících na podkladě jejich soukromého vlastnictví výrobních faktorů umožňuje lepší odhady budoucích změn v poptávkách spotřebitelů, a to díky tomu, že se výrobní faktory zde dostávají do rukou toho času schopnějších podnikatelů, a i díky postupování metodou pokusů a omylů, kdy ztráta a následné nevyužití výrobních faktorů (včetně práce) má také svoji velmi důležitou informační hodnotu, která napomáhá vyhlazovat nerovnováhy v ekonomice. Toto však v socialistické ekonomice není možné. Výsledkem pak bude to, co přednesl Milan Šebor. Investice, které vynášejí méně než to, co bylo do nich vloženo – tj. generují ztrátu. Přičemž otázka toho, zda je zastavit či zrušit zde není otázkou ekonomickou, ale otázkou strnulého a pomalého politického procesu a boje zájmových klik [10], který navíc umožňuje přesun nákladů na bedra druhých.

Výzkumy hospodářství

Ke cti některých tehdejších poslancům (z nichž někteří byli pracujícími v různých veřejných podnicích) slouží, že se zajímali o poměry panující v průmyslu (problém rozptýlenosti informací však neumožňuje takto získat ucelený přehled ani o menší části problémů). Toho jsme si již mohli všimnout výše a i v předchozích kapitolách. J. Kolářský k tomu uvádí, že: „Proto jsme s ohledem na závažnost projednávané problematiky v období od října do prosince 1987 uskutečnili rozsáhlý skupinový průzkum poslanců v podnicích resortu. Poslanci uplatnili i svoje individuální zkušenosti z volebních obvodů. Poznatky jsme pečlivě shrnuli a důkladně projednali ve všech výborech ČNR, konzultovali otázky s vládou a dalšími odborníky. Chceme tak ve smyslu závěrů XVII. sjezdu a 7., 8. a 9. plenárního zasedání ÚV KSČ přispět svým dílem k řešení závažných otázek, které před českým průmyslem dosud stojí. Provedené poslanecké průzkumy v 36 hospodářských

organizacích [to nebylo mnoho, pozn. autora] všech odvětví resortu MP ČSR zjistily některé vážné nedostatky. Jejich příčiny lze rozdělit do dvou skupin. Do první patří ty, které jsou z hlediska resortu vnější, do druhé skupiny pak výhradně ty v působnosti resortu. Vnější příčiny spočívaly především v neprovázanosti plánu. Ukázalo se však, že i v některých případech nebyl resort připraven stanovené úkoly zejména ve snižování materiálových nákladů a plánu růstu zisku, splnit. Stále přetrvávají potíže v zásobování a dodavatelskoodběratelských vztazích. Nelze se nezmínit ani o vlivu poklesu cen při vývozu ropných produktů a o vlivu snižování cenového zvýhodnění výrobků. Mnozí poslanci byli velmi překvapeni špatným stavem výrobně technické základny organizací MP ČSR a z ní vyplývající úrovně řady pracovišť. Souběh nepříznivých podmínek na pracovištích, neuspokojivé sociální zázemí a vysoká intenzita práce vede k trvalému úbytku pracovníků, hlavně v lehkém průmyslu. Jsme rádi, že si vláda tyto otázky uvědomuje a hledá cesty k jejich řešení.“ [11]. Je jasně patrné, že plánovači nebyli sto vzít v úvahu obrovské množství informací, které je nutné znát. Neuvědomovali si, že povaha informací je taková, že informace jsou rozptýlené, subjektivní, implicitní, praktické (nejsou teroertické povahy) a obtížně sdělitelné (sdělují se ve zkrácené čili zkomprimované podobě), že jsou neustále vytvářeny, objevovány a dodejme i modifikovány (je nemožné přenášet informace, které nebyly ještě vygenerovány) [12]. Nejde tedy implicitně předpokládat danou znalost cílů a prostředků a redukovat ekonomické problémy jen na technický problém (už samo o sobě obtížný) pouhé alokace, maximalizace či optimalizace při určitých omezeních, která jsou považována známá [13], ale jde i o totéž při omezeních, která nejsou dopředu známá. Dodejme k tomu, že i zpracování známých dat pomocí nových vědeckých metod a zařízení (jako jsou třeba počítače) vede samo o sobě k nárůstu komplexnosti ekonomiky a ke vzniku nových neznámých informací, které po svém objevu mění obecné vnímání možných cílů a prostředků každého člověka ve společnosti, což má za následek vznik nových neznámých informací a tak pořád dále a dále [14]. Přirozeně při tomto procesu dochází zároveň i k destrukci části stávajících známých a neznámých informací.

J. Koláčný pokračoval dále: „Mimo to existují vnitřní problémy, ale i rezervy v činnosti po celé ose řízení resortu. To se odráží zejména v nedosahování plánovaného snižování materiálových nákladů, v neplnění projektových parametrů na nových kapacitách a v nedostatečném využívání zdrojů vědeckotechnického rozvoje ke zvyšování technickoekonomické úrovně a kvality výrobků. Jednotlivé stupně řízení vždy důsledně nehledaly cesty a rezervy, jak náročné úkoly řešit. Mnohdy spíše hledaly možnosti, jak snížit plánované úkoly a příčiny neúspěchu se sváděly často na vnější činitele, bez toho, aby byla kriticky zhodnocena především vlastní práce.“ [15].

Zmínil také problém se zataralostí stávajících kapacit, nedostatek investic v hospodářství, jejich chybné vynaložení (slepota při jejich vynakládání), byrokracii a – co je důležité - přímo i zaostávání za soudobými sociálně tržními (kapitalisticko-socialistickými čili smíšenými) ekonomikami Západu: „Ukázalo se, že dosavadní objem investic za poslední tři pětiletky a způsob jejich rozdělení neumožňoval rychlejší modernizaci a rekonstrukci stávajících kapacit. Tato skutečnost se nejvýrazněji projevila v opotřebení strojů

a zařízení. Stupeň opotřebení v roce 1980 činil 57 %, v roce 1987 dosáhl již výše 62 %. Na jedné straně docházelo k trvalému růstu úkolů resortu, na druhé straně nebyly likvidovány opotřeбенé základní prostředky a nahrazovány zařízením špičkové soudobé úrovně. Došlo k výraznému růstu nákladů na údržbu, které v roce 1986 dosáhly úrovně ročního objemu investic, přibližně 8 miliard Kčs. Nízký rozsah likvidace strojních základních prostředků souvisí s tím, že ceny těchto prostředků rostou rychleji než jejich užitná hodnota, tuzemské stroje špičkových parametrů jsou nedostatkové nebo nejsou vůbec v našem národním hospodářství vyráběny. Řada oborů je odkázána na dovoz, jímž však při nízkém přidělu devizových prostředků - například v odvětví výroby obuvi, skla, porcelánu, dřeva nebo v polygrafickém průmyslu - nelze situaci řešit. Pro podniky - pokud nemohou obnovovat strojní zařízení za ceny, které odpovídají užitným parametrům - je výhodnější pracovat s odepsaným zařízením, protože tak dosáhnou vyššího zisku. To však konzervuje morální zastarávání výrobně technické základny se všemi důsledky. Protože v mnohých podnicích stále nemají ujasněny reálné koncepce dalšího rozvoje a získávání nových strojů je spojeno s řadou potíží, včetně dlouhých dodacích lhůt, jsou staré stroje ponechávány v provozu "pro každý případ". [16]. Za roky 1980 až 1987 tak vzrostl stupeň opotřebení o 9 %. Základní prostředky představovaly budovy, stavby, energetické a hnací stroje a zařízení, pracovní stroje a zařízení, přístroje, dopravní prostředky, inventář a trvalé porosty (výjma lesů) [17]. Je patrné, že docházelo i ke spotřebovávání kapitálu.

Jak si stály některé odvětví průmyslu?

J. Kolářský rozebíral i konkrétní odvětví průmyslu: „Základní fondy v našem chemickém průmyslu jsou zhruba z poloviny odepsány. Investice do rozvoje petrochemického komplexu a některých dalších akcí, které ne vždy přinesly očekávaný efekt, nedovolily větší inovační rozvoj v řadě dalších oborů. Jde o většinu anorganických výrob, kam patří celý obor průmyslových hnojiv. O tom jsme se přesvědčili v Severočeských chemických závodech v Lovosicích a obdobně to platí téměř v celém oboru zpracování pryže a plastických hmot.“ [18].

„Dřezpracující průmysl - i přes určitý pokrok v modernizaci vlastní výrobně technické základny - projevuje stále značné zaostávání za předními světovými výrobci. Poslanci při návštěvě Západočeských dřevařských závodů konstatovali, že se to svými důsledky promítá do srovnatelně nižší úrovně produktivity práce. S ohledem na celkovou zastaralost strojního zařízení dosahuje technická produktivita sotva 70 % světové úrovně.“ [19].

„U lehkého průmyslu se průměrné stáří likvidovaných strojů a zařízení pohybuje kolem 22 let, přičemž průměrná doba jejich odpisování je kolem 13 let. To způsobuje, že náklady na všechny druhy oprav těchto strojů a zařízení jsou dvakrát až třikrát vyšší než činí sama pořizovací hodnota těchto strojů. Při průzkumech v lehkém průmyslu se ukázalo, že strojní zařízení vybavená elektronickými prvky nebo komplexně mechanizované provozy jsou spíše výjimečné. Tyto poznatky jsme získali v řadě podniků, z nichž uvádím Tepnu Náchod, Triolu Praha, Jitex Písek.“ [20]. Šlo zde o textilní průmyslové podniky.

„Navíc sem přistupuji i problémy surovinového a materiálového zajištění výroby. Chybí nám syntetické materiály s vysokými sacími schopnostmi, trvalou antistatickou úpravou, sníženou žmolkovitostí a v případě celulózových vláken zejména modálové typy vláken. Nedostatečné je množství jemných a česaných bavlnářských přízí a směsových vlnářských přízí. V oděvním průmyslu postupuje celosvětový vývoj směrem k automatizování konstrukční a modelářské práce na bázi výpočetní techniky. Musím zdůraznit, že využití těchto systémů je zatím v tuzemských podmínkách ojedinělé, podstatné rozšíření a využívání této vyšší mechanizace a automatizace z dovozu vyžaduje vytvořit z pozic ministerstva technickoorganizační předpoklady v rozhodujících podnicích, jako je OP Prostějov, Triola Praha a dalších.“ [21]. Opět jde zde o podniky textilního (potažmo oděvního) průmyslu.

Kolářský nakouzl i problém byrokracie a nízkého podílu špičkových technologií: „Vysoké opotřebení základních prostředků a opožďování jejich technické úrovně za světovým standardem je dáno i nízkou účinností vědeckotechnického rozvoje. Ten je omezován řadou bariér. Při diskusi s pracujícími, vedoucími hospodářskými a politickými pracovníky i dalšími členy složek NF bylo poukazováno na nedostatek investičních prostředků, dlouhodobou orientaci našeho strojírenství na jinou strukturu než jsou stroje a zařízení pro lehký průmysl, ale také na mnohoznačný výklad předpisů pro financování technického rozvoje a zejména omezenou a roztržitou výzkumně vývojovou základnu. Přestože plánované přínosy realizačních výstupů technického rozvoje jsou většinou plněny, nezrychluje to nijak odstraňování technickoekonomického zaostávání našich technologií a výrobků. To jenom vysvětluje, že průměrný inovační řád je příliš nízký, než aby změnil postavení našich výrobků na světovém trhu. V loňském roce jsme ve výboru pro průmysl a stavebnictví projednávali, jak jsou plněny projektované parametry na investicích v resortu a jaké jsou záměry v investiční politice do konce této pětiletky. Podle expertizního hodnocení připravovaných centralizovaných a závazných staveb státního plánu je ve srovnání s úrovní ve vyspělých státech podíl pouhých 17 % špičkových technologií velmi nízký. Zbývající stavby budou přinášet jen nadprůměrnou produkci. Přitom je třeba si uvědomit, že po ukončení jejich výstavby budou názory na technologickou úroveň asi jiné než dnes.“ [22].

Zastaralý průmysl a otázka sociální

Dle J. Kolářského byl problémem téměř všech navštívených podniků - jak ukázala zjištění průzkumů - nedostatek pracovníků, zejména v dělnických profesích. Tento nedostatek byl již delší dobu řešen pomocí zahraničních pracovníků, středoškoláků i vysokoškoláků v rámci letní aktivity a v omezené míře též výpomocemi vlastních technicko-hospodářských pracovníků. Poslanec si všiml také vysoké fluktuace pracovníků, na niž se podílela celá řada faktorů, k nimž patřily neuspokojivé sociální podmínky na pracovišti, nedostatek bytů, konkurence jiných výdělkově výhodnějších míst a nepříznivý charakter výroby. Šlo převážně o těžkou ruční práci, vysokou směnnost, monotónnost a namáhavost práce: „Pro resort je charakteristická nadprůměrná zaměstnanost žen, které tvoří 56 % všech pracovníků proti průměru ČSR 46 %. Zejména právě ženy trpí prašností a vysokou hlučností četných pracovišť. Značné problémy jsou rovněž

se získáváním dělníků v odpovídající kvalifikační skladbě. Tak např. v chemickém průmyslu je z celkového počtu dělníků jen 50 % vyučených v oboru, v dřevozpracujícím průmyslu je to 41 %, v průmyslu papíru a celulózy 79 %. Velmi nepříznivý je stav v lehkém průmyslu, kde úbytek kvalifikované pracovní síly není kompenzován odpovídajícím způsobem. Situace byla v době našeho průzkumu obzvláště tíživá ve Svitě Gottwaldov, Sázavě ve Zruči, dále v podnicích polygrafického průmyslu, v národním podniku Interier a dalších.“ [23]. To ukazuje na to, že socialistické hospodaření nedokázalo všude odstranit zhoršené pracovní poměry na pracovišti dané technologií výroby, jedním z důvodů byla i zastaralost výroby (k tomu viz i 3. kapitola.).

Nešlo však jen o zastaralou výrobu, ale i nedostatečné vybavení pracovišť: „Na základě poznatků poslaneckého průzkumu lze konstatovat, že i když se v posledních letech situace v péči o pracující postupně zlepšuje, nemá tento trend dosud potřebnou dynamiku. Většinou jsme se setkali s konkrétně zpracovanými sociálními programy, kterým však mnohde v plánech chybělo odpovídající finanční a hmotné zabezpečení. V některých organizacích jsme však zjistili špatnou situaci. Je tomu tak např. v n.p. Sázavě ve Zruči nad Sázavou, kde chybí odpovídající základní sociální vybavení pracovišť, stejně jako v dřevařské prvovýrobě i jinde. I u nově vybudovaného podniku, jako je např. Osvětlovací sklo ve Valašském Meziříčí, jsme rovněž shledali nevyhovující pracovní prostředí. Z dalších zjištěných nedostatků sociálního vybavení šlo o neplnění hygienických norem a o rizikovou práci, která roste v zastaralých provozech s rostoucím objemem výroby. To poslanci viděli zejména na pracovišti foukačů a kuličů skla ve Sklota Teplice, nebo v mykárnách příze n.p. Textlenu i Tepny Náchod.“ [24].

Otázky sociální se dotýkalo samozřejmě i špatné a mnohokrát zde již zmiňované zásobování: „Při svém průzkumu poslanci museli konstatovat, že z řady již uvedených příčin se dosud ministerstvu průmyslu ne daří odstranit problém nedostatkivosti zboží na vnitřním trhu. Tato skutečnost vytváří nejen růst napětí mezi výrobou, obchodem a zákazníkem, ale především má nesmírně závažné dopady na celkovou spokojenost a myšlení obyvatelstva. Musíme však vidět, že vedle zabezpečování výrobní spotřeby domácích tržních fondů je resort významným výrobcem zboží na vývoz. Z diskuse i z příslušné dokumentace na podnicích vyplynulo, že rostoucí vývozní úkoly jsou naplňovány převážně objemově, často sortimentem s nízkou efektivností a většinou těmi výrobky, které jsou na domácím trhu nedostatkové. Vývozní produkce jednotlivých odvětví a oborů resortu je ve srovnání s vývojem v průmyslově vyspělých zemích charakterizována většinou nízkým stupněm zpracování, vysokou materiálovou, energetickou a pracovní náročností. To se v zahraniční směně projevuje dosahováním nižších cen ve srovnání se světovými cenami.“ [25]. To značí neschopnost hospodářství se přizpůsobit změnám na zahraničních trzích a tedy především subjektivní příčiny, které k této situaci vedly. Je to i známka zastaralosti. Vývoz byl nutný pro získání deviz na umoření dluhů v nesocialistickém zahraničí, na dovoz moderních technologií, nové lékařské přístroje atd.

Dle poslance Koláčného nepřekvapivě uvedené průzkumy postihovaly i dodavatelsko-odběratelskými vztahy mezi jednotlivými podniky, a to ještě podle názorů těchto podniků mělo plnění závazků vyplývajících

z těchto vztahů stále zhoršující se tendenci. „Často bylo poukazováno i v této souvislosti na neprovázanost a nekomplexnost plánů, což se promítá právě v těchto vazbách. Ke zlepšení nepřispělo ani vydání vyhlášky č. 48/80 Sb. o projednání dodavatelsko-odběratelských vztahů v plánovacím procesu. Zásadní rozpory mezi zdroji a potřebami se projevují podle názorů vedoucích pracovníků navštívených organizací v řadě jevů. V rozhovorech s nimi bylo často uváděno, že nepříznivý dopad na plnění plánu má především vybilancování kapacit bez jakýchkoliv rezerv. Dále se zde projevují neoperativnost a zdlouhavost v uvolňování devizového krytí a neschopnost řešit zásadní rozpory především ve vztahu k podnikům strojírenských resortů. Velmi často byla zdůrazňována nedostatečná koordinace ze strany průřezových ústředních orgánů. Především se jedná o případy ve vztahu k vývozu, kdy dochází k preferenci exportu za každou cenu.“ [26].

Na 9. schůzi ČNR ze dne 11. dubna 1988 si k otázce sociální přisadil i komunistický poslanec a pozdější ministr vnitra ČSSR a polistopadový vězeň František Kincl: „Do dnešního dne například nebyl naplněn požadavek krajských orgánů k předložení rozvoje spotřebního průmyslu v Severomoravském kraji, kde toto uskupení je druhé nejsilnější. Rozvoj těchto odvětví byl v kraji celá léta podceňován, a proto je po ministerstvu průmyslu požadován diferencovaný přístup pomoci nejzaostalejším podnikům, které svým vysokým stupněm vyhospodaření, ze 60 - 70 %, nízkou úrovní pracovních i sociálních podmínek, například Tonak Nový Jičín, Karnola Krnov a další, nevytváří potřebnou základnu pro efektivní rozvoj výroby.“ [27]. Tonak je dodnes výrobcem pokrývek hlavy (třeba klobouky) a Karnola byla (a už není) textilní továrnou.

Řeč poslankyně Hany Lagové

Na závěr uvedeme řeč komunistické poslankyně a předsedkyně Ústředního výboru Českého svazu žen Hany Lagové. Stojí za to z ní odcitovat větší část. Mimochodem je zde vidět, že některé skupiny zaměstnanců (a i obyvatel) mohly být postiženy zastaralostí průmyslu a z ní plynoucích sociálních problémů relativně více než druhé: „Vážené soudružky a soudruzi poslanci, vážení hosté, dnešní schůze České národní rady se zabývá odvětvími průmyslu ČSR, která mají podstatnou úlohu v rozvoji národního hospodářství. Svědčí o tom celá řada faktorů uvedených ve zprávě - od podílu jednotlivých odvětví na tvorbě národního důchodu až po aktivní přínos do platební bilance státu. Projednáváme vážnou situaci v odvětvích, která více naší společnosti dávala, než dostávala ke svému nezbytnému rozvoji. Výrobně technická základna natolik zastarala, že stupeň opotřebení v posledních letech neustále roste a dále se vyrábí na zcela odepsaných strojích. Závažnost situace v jednotlivých odvětvích, ale především v textilním, oděvním a kožedělném průmyslu, vyvrcholila na počátku 8. pětiletky. V podnicích textilního, oděvního a kožedělného průmyslu pracuje téměř 70 % žen, je zde mimořádně vysoká intenzita a monotónnost práce, přitom vysoká směnnost. Zcela bez přehánění lze říci, že z hlediska nepříznivých pracovních podmínek situace v tomto odvětví nemá prakticky srovnání. Potvrdila se oprávněnost kritických připomínek pracujících, tlumočených odborovými svazy, že donekonečna nelze jenom z odvětví chtít více a kvalitní výroby, ale současně, že je nezbytné řešit základní podmínky pro plynulou práci a důsledně zajišťovat další nutnou modernizaci výrobní základny. Odboroví funkcionáři a odpovědní hospodářští pracovníci byli a jsou pod palbou oprávněných připomínek i

otázek pracujících. Setkávali jsme se s takovými otázkami: podle jakých pravidel se rozepisují úkoly téměř o 100 % vyšší v horších se podmínkách, proč máme vyrábět to, co bychom si sami nechtěli koupit. Vyčítali, že o problémech se jen mluví, výsledkem jsou většinou jen sliby. Nelze však pracujícím vyčítat, že vždy nevidí problémy objektivně v potřebných širších souvislostech a nedokáží rozpoznat skutečné příčiny. Pokud totiž bylo možno ještě čerpat z rezerv podniků a úkoly plánu se koncem hospodářského roku dařilo splnit, nakonec se při hodnocení úspěšnosti roku argumentovalo převážně objemovými ukazateli. Zastaralé strojní vybavení, pomalé zavádění modernější techniky, vážné nedostatky v odběratelsko-dodavatelských vztazích, v řízení vyššími hospodářskými orgány, včetně v některých případech stanovení nereálných plánů - to vytvářelo mezi pracujícími dojem, že v podnicích se dělá vše pro zajištění plánu, ale do potíží je přivádějí mimopodnikové vlivy. A odpovědní hospodářští pracovníci mnohdy na připomínky pracujících odpovídali argumenty charakteristickými pro extenzivní způsob hospodaření. Není divu, že pak mnozí odboroví funkcionáři přejímají argumenty a zdůvodňování hospodářských pracovníků.“ [28]. Zdá se, že pracující zde nepochopili, že výroba nepotřebných věcí a z ní plynoucí ztráta na ně vynaložených výrobních faktorů je druhá strana mince zvané jistoty práce.

V podobném duchu by se dalo v pročitání 9. schůze ČNR dále pokračovat, ale to již bude muset udělat hloubavější čtenář sám. Z této kapitoly je celkem patrné, že průmysl zastarávala, což mělo negativní dopad i na otázku sociální. Nějaký vliv to muselo mít i na vývoj privatizace a na (ne)konkurenceschopnost českého průmyslu v potýkání se zahraniční konkurencí po roce 1989.

13. Poznámka k dotování Slovenska

Dle kolektivu autorů „Hospodářských a sociálních dějin Československa v letech 1918-1992“ bylo období komunismu spojeno se snahou hospodářského vyrovnávání obou částí Československa. Tento proces pokračoval i po roce 1968. Existovala trvalá preference Slovenska měřená investiční kvótou na obyvatele [1]. Jak je z knihy patrné, tak šlo o cílevědomou a dlouhodobou politiku [2]. V roce 1970 byla relace u investic v přepočtu na jednoho obyvatele mezi SSR (Slovenská socialistická republika) a ČSR (Česká socialistická republika) (ČSR rovná se 100) 102.1, v roce 1980 dokonce 109.7 a roku 1989 už jen 102.8. Tj. byl zde rozdíl od 2.1 do 9.7 %. Co se týká vybavení základními prostředky (budovy, stavby, energetické a hnací stroje a zařízení, pracovní stroje a zařízení, přístroje, dopravní prostředky, inventář a trvalé porosty (vyjma lesů)), tak relace na jednoho obyvatele mezi SSR a ČSR (ČSR rovná se 100) roku 1970 činila 72.7, roku 1980 už 84.9 a roku 1989 85.3. Dle autorů je z dat patrné, že proces vyrovnávání charakterizovaný preferencí investic a zmírňováním rozdílů v objemu základních prostředků na jednoho obyvatele se v 80. letech proti předcházejícím dvěma desetiletím zvolnil [3]. Je jasné, že takové vyrovnávání zhoršovalo situaci v ČSR více, než bylo nutné. Z dat je, ale zároveň zřejmé, že ke konci 80. let, což je doba, kterou jsme se zde především zabývali, byl už vliv tohoto vyrovnávání celkem malý. Výpočty národního důchodu (pokud vůbec

něco znamenají) uvádějí, že roku 1970 činil národní důchod v mld. Kčs u SSR 36.1 % národního důchodu ČSR, roku 1980 to bylo 40.8 % a roku 1989 43.7 %. Z toho je možné vypočítat, že podíl národního důchodu SSR na národním důchodu Československa (ČSSR) činil 26.5 % roku 1970, 29 % roku 1980 a 30.5 % roku 1989 [4]. I zde je patrné zvolnění v 80. letech. Vývoj národního důchodu na jednoho obyvatele byl následující: Roku 1970 dosáhl vytvořený národní důchod na obyvatele v SSR 78.2 % ČSR, roku 1980 84.5 % a roku 1989 85.7 % [5]. Opět je patrné zvolnění, a to celkem značné.

Dle kolektivu V. Průchy: "K ekonomickému rozvoji Slovenska přispíval přesun zdrojů z českých zemí na Slovensko. Ačkoliv jeho přesnější kvantifikace naráží v centrálně řízené ekonomice na těžko řešitelné metodické problémy, je možno odhadnout, že na Slovensko bylo dlouhodobě přesouváno několik procent z národního důchodu vytvořeného v českých zemích. Zpomalení hospodářského vývoje ČSSR a stagnace reálných příjmů v 80. letech vyvolávaly v české veřejnosti i v českých odborných kruzích náladu proti dalším přesunům prostředků na Slovensko. Stagnační tendence postihovaly i slovenské obyvatelstvo, ale výzkumy potvrzovaly celkově větší spokojenost Slováků s hospodářskou a sociální situací ve srovnání s Čechy.". Z oficiálních míst se od poloviny 80. let stále zřetelněji ozývaly hlasy, že proces vyrovnávání byl v hrubých rysech dokončen [6].

Alespoň odhad výše transferů se dá ze statistik vyčíst, a to z porovnání užitého národního důchodu (utracený národní důchod) a vytvořeného národního důchodu. Kolektiv V. Průchy k tomu dodává, že: "V letech 1969-80 činil na Slovensku souhrnný rozdíl obou veličin v běžných cenách 151 mld. Kčs a užitý národní důchod za toto dvanáctileté období převýšil vytvořený národní důchod o 12 %. Naproti tomu v českých zemích byl užitý národní důchod nižší než důchod vytvořený. Podle propočtů ekonoma Alexeje Bála bylo v letech 1971-80 přesunuto z českých zemí na Slovensko 124 mld. Kčs, což představovalo 4.4 % národního důchodu vytvořeného v českých zemích." [7]. To není málo a zároveň ani mnoho.

Pro roky 1981 až 1989 činil tento rozdíl mezi vytvořeným a užitým národním důchodem v běžných cenách 119 mld. Kčs a Slovensko mělo proti své tvorbě k dispozici navíc o 8.7 % prostředků [8]. Z tabulky 3.8 na straně 695 se dá vypočítat alternativně porovnáním vytvořeného a užitého národního důchodu, kolik českého národního důchodu (bez zahraničního obchodu, což může být kámen úrazu – viz dále) plynulo na Slovensko. Pro rok 1970 jsem tedy vypočítal 3.8 %, pro rok 1980 ještě 2.96 % a pro rok 1989 již jen 1.6 % [9]. Zvláště pro rok 1989 nejde o vysoké číslo, což by odpovídalo i výše uvedenému poklesu ve vyrovnávání. Můžeme tedy uzavřít, že dle těchto odhadů zřejmě v posledních letech komunismu, kterými se v těchto statích zabýváme, nešlo o příliš velké transfery. I tak však vyvolávaly nacionalistické vášně. Je to logické, protože šlo o dobu, kdy hospodářství nebylo v dobrém stavu a situace se spíše zhoršovala.

Co se týká dynamiky růstu vytvořeného národního důchodu za období 1979-1980, 1981-1982 a 1983-1989 nebyl rozdíl mezi Českými zeměmi a Slovenskem v pozdější době výrazný: průměrný roční přírůstek byl 2 %

(ČSR) versus 3.2 % (SSR) pro období 1979-1980, -0.8% versus -0.1 % pro období 1981-1982 a 3.5 % versus 3.7 % pro období 1983-1989. V případě investiční výstavby za období 1981-1985 a 1986-1989 byl průměrný roční přírůstek -0.7 % (ČSR) versus -1.8 % (SSR), respektive 2.6 % versus 3.5 %. Průměrný roční přírůstek za roky 1969 až 1989 byl u investiční výstavby u ČSR 3.6% a u SSR 3.9 %. [10]. Dále v roce 1987 průměrný věk strojů a zařízení dosahoval v Českých zemích 11 let a na Slovensku 9.8 let [11]. V posledních dvou položkách nebyly rozdíly tedy nijak velké.

Pokud se bavíme o transferech, tak musíme uvést i „transfer“ pracovní síly. Ten byl v opačném gardu. Pro období let 1949 až 1968 uvádí kolektiv autorů pod vedením V. Průchy, že otázka vnitrostátních transferů byla citlivou a mnohdy spornou otázkou i mezi odborníky. Ze slovenské strany se poukazovalo na značný počet Slováků pracujících v českých zemích, na realizaci vývozu ze Slovenska přes organizace v českých zemích (mnohdy po finalizaci exportované produkce v českých zemích i z výrobků vytvořených na Slovensku), na cenové regulace surovin a dalších produktů nevýhodné pro Slovensko při jeho výrobní struktuře aj. Od konce druhé světové války do roku 1968 ztratilo Slovensko ve prospěch Českých zemí přibližně 400 tisíc obyvatel. Migrační ztráty se postupem doby zmírňovaly, a tak jestliže zpočátku získávaly České země ze Slovenska zhruba 1.4 % svých pracovních zdrojů, v 80. letech to bylo již jen 0.4 % (asi myšleno ročně?). V letech 1969 až 1989 přišlo ze Slovenska do Českých zemí v čistém vyjádření 74 tisíc osob [12]. Další obyvatelé Slovenska však dojížděli za prací. Pro srovnání k vývozu zopakujeme, že na 6. schůzi České národní rady ze dne 30. června 1987 uvedl komunistický poslanec Miroslav Mrázek, že: „Ukazuje se jednoznačně, že problémy, se kterými se potýkáme, nejsou nové, ale potřeba jejich řešení se stává stále naléhavější. Zvýšenou potřebu prostředků z rozpočtu federace vyvolaly i vyšší dotace na finančně-ekonomické nástroje zahraničního obchodu. Chtěl bych zdůraznit, že 70 % vývozu Československé socialistické republiky do nesocialistických zemí tvoří nestrojírenské zboží. Velký podíl v tom má průmyslové spotřební zboží, dále výrobky včetně potravinářského průmyslu. Naprosto převažující část je z odvětví řízených vládou České socialistické republiky. Jak opětovně zaznívá z jednání výborů, nejsme dobře připraveni na neustálý růst konkurence ve světě a na zpřísnující se požadavky zákazníků na kvalitu a sortiment dodávek. Zde je prvním předpokladem řešení mnoha problémů účelná rekonstrukturalizace národního hospodářství.“ [13]. Citace ukazuje na to, že vývoz ze Slovenské socialistické republiky (SSR) v těchto oborech do nesocialistických zemí byl okrajový, podobně jako vývoz z odvětví spravovaných přímo federální vládou. Je tedy otázkou, zda investice učiněné na Slovensku měly i srovnatelné efekty a alespoň nějakou konkurenceschopnost v nesocialistických zemích, tak jako investice učiněné v Českých zemích. To však může být stěží nějak ověřeno a jde tedy o hypotézu. Je také otázkou, zda problémy po roce 1989 nebyly na Slovensku z těchto důvodů větší.

Suma sumárum transfery tu z Českých zemí na Slovensko byly, nebyly z pohledu Českých zemí ani zanedbatelné ani nějak extra velké [14]. Zejména v námi sledovaném období 2. poloviny 80. let, šlo už spíše o slabší tok transferů, který by nějaké mírnější dopady na zhoršení hospodářské situace Českých zemí měl

jistě mít, ale nemělo by jít o výraznější dopady. Faktem je, že výše transferů není v úplnosti známá (a zde uvedené statistiky je dobré brát jen orientačně!). Částečně mohla být ztráta plynoucí z transferů kompenzována vystěhovalectvím (a dojížděním) ze Slovenska do Českých zemí a možná i jinými věcmi. Nezapomeňme také na důsledky investiční slepoty, tato slepota nemusela být větším rozsahem investic kompenzována, ale klidně mohla být větším rozsahem investic naopak prohloubena.

Bez transferů by tedy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku byla situace o něco lepší. To je však malou útěchou, protože velká moc s sebou nese i zvýšené riziko transferů do jiných oblastí. Nešlo jen o transfery mezi republikami, ale i o transfery v rámci těchto republik (budování Ostravska či severozápadních Čech, jaderných elektráren apod.) či dokonce i okresů (dost časté protežování okresních měst). Jeden region byl dotován druhým regionem. Stejně tak tomu bylo mezi odvětvími hospodářství (viz kapitola 12. a problém N. S. Chruščova), či skupinami lidí. Pokud by se nedotovala SSR, tak by situace v ČSR byla z hospodářského hlediska celkově o něco lepší, ale klidně by mohlo docházet k prohloubení dotování jednoho regionu na úkor jiného regionu. Také se mohlo více prostředků poslat do nějakého ze spřátelených států, chybně investovat apod. Jde o vrozenou vlastnost systému přílišné moci. Ostatně s tím se potýkáme i dnes (Evropská unie, poměrně dost rozdělené dotace ze státního rozpočtu krajům na obyvatele apod.).

14. Průmysl na Slovensku

14.1. Průmysl na Slovensku - Extenzifikace nebo intenzifikace?

Předchozí kapitola nám poslouží jako výchozí bod pro to, abychom se věnovali i Slovensku v době pokorčilé normalizace. Jak bylo patrné, tak na Slovensko (SSR) mířily v té době nějaké dotace, tudíž je vcelku logické očekávat, že situace by zde měla být o něco růžovější. Ovšem komplikací je, že „Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna“ dosud neobsahuje stenoprotokoly Slovenské národní rady (dále jen SNR) z doby 8. pětiletky (roky 1986 až 1990). Musíme si tedy vypomoci stenoprotokoly z doby 7. pětiletky (roky 1981 až 1985), i když jeden ze zde citovaných stenoprotokolů je i z roku 1986. Jde o stenoprotokoly 18. až 20. schůze SNR za volební období 1981 až 1986. I tento posun v čase se může odrazit ve větší míře optimismu. Se stenoprotokoly SNR se nám zde objevuje i slovenský jazyk. Z toho důvodu zde autor omezil i parafráze a uchýlil se více k plným citacím [1].

Intenzifikace nebo jen extenzifikace?

Základy ekonomického růstu na Slovensku odhalil na 18. schůzi Slovenské národní rady ze dne 24. října 1985 dlouholetý předseda vlády Slovenské socialistické republiky (dále jen SSR) komunista Peter Colotka, který si jinak pochvaloval vcelku dosažení cílů (růst národního důchodu a průmyslné výroby) a poukázal i na snížení spotřeby surovin: „Veľmi náročné úlohy musela vláda zabezpečovať v hospodárskej oblasti.

Vyplynulo to zo zložitosti podmienok nášho ďalšieho ekonomického rozvoja. Podstatne sa totiž znížili a niekde i vyčerpali extenzívne zdroje rastu. Zúžili sa - vzhľadom na prudký vzostup cien i dostupnosť na svetových trhoch - možnosti zadovážovania potrebných zdrojov palív a surovín cestou dovozu. Pre zostrenú konkurenciu, uplatňovanie ochranárskej politiky i diskriminančné opatrenia zo strany kapitalistických štátov, ale často aj pre zaostávanie určitých našich výrob za technickým pokrokom vo svete zhoršili sa tiež podmienky odbytu našich výrobkov na svetových trhoch. Tieto nepriaznivé vplyvy sa vystupňovali zvlášť na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, keď sa k nim ešte pridružili problémy vyplývajúce z nesplnenia úloh v poľnohospodárskej výrobe.“ [2]. To je paradoxní, pretože 70. léta se vyznačovala zvýšenou investiční aktivitou a akumulací. Tentýž řečník upozornil i na to, že vynaložené investice se mohly minout účinkem: “Vyšší tvorba zdrojů umožní nejen dosáhnout, ale aj překročit cíle v osobnej i spoločenskej spotrebe nášho obyvateľstva. Prekročí sa tiež predpokladaný objem investičných prác, aj keď objemovému prekročeniu úloh nezodpovedá vždy a všade aj jeho vecný, či celospoločenský prínos.” [3].

I ta intenzifikace ekonomiky (kvalitativní vzestup hospodářství, extenzifikace značí kvantitativní vzestup hospodářství), která již probíhala měla ne úplně lichotivé pozadí a nebyla ani na Slovensku ve srovnání se zeměmi Západu dostatečná: “Treba však vidieť, že v doterajšom intezifikačnom úsilí sa mobilizovali v prevažnej miere ľahšie dostupné rezervy a že niekde nastali aj nežiadúce formy úspor, napr. v zanedbávaní údržby a opráv, čo je v rozpore s intezifikačným procesom i celospoločenskými záujmami. V porovnaní s vyspelými priemyselnými krajinami je u nás materiálová a energetická náročnosť i spotreba živej práce na jednotku národného dôchodku ešte stále príliš vysoká. To znamená, že máme ešte značné rezervy v racionalizácii štruktúry našej výroby i v technickej, úrovni a kvalite našich výrobkov. Rad podnikov sa zatiaľ nedokázal vporiadať s náročnejšími podmienkami cenového vývoja i na svetových trhoch, dopravných taríf, zmien dotácií a intervencií...O technickom napredovaní priemyslu na Slovensku svedčí aj vzrast podielu Výrobkov vysokej technicko-ekonomickej úrovne na výrobu tovaru, a to z 9, 4 % v roku 1980 na očakávaných 14, 65 % v roku 1985. Je to trend zaznamenateľný, ale v žiadnom prípade nie dostatočný, vzhľadom na potreby domáce i zahraničné...Porovnanie rýchlosti a úrovne inovačného procesu u nás a vo svete ukazuje, že ešte nedosahujeme žiadúcu dynamiku, že vynaložené prostriedky neprinášajú v primeranom čase a rozsahu patričné efekty.” [4]. Začátek této citace připomíná tzv. lepení výrob, které jsme probírali v 9. kapitole.

Colotka byl ve své řeči konkrétní ohledně dřevozpracujícího průmyslu, který i přes uvedení řady nových kapacit do provozu znatelně kulhal: “V dřevospracujícím průmysle sa v uplynulých rokoch uviedol do prevádzky rad nových kapacít na mechanické i chemické spracovanie dreva. Umožnilo to značne zvýšiť exportnú schopnosť tohto odvetvia, vývoz do socialistických štátov vo veľkoobchodných cenách sa zvýšil o 82, 5 % a do nesocialistických štátov o 85, 4 %. Musíme však konštatovať, že sa nedosiahne päťročnicou stanovený rast výroby o 25, 4 % - očakáva sa totiž zvýšenie iba o 16, 6 %. Je to sčasti spôsobené nižšími potrebami stavebno-stolárskych i ďalších výrobkov v dôsledku poklesu investovania, ale najmä

nedosahovaním projektovaných parametrov a pomalým odstraňovaním jeho príčin, osobitne na nových kapacitách vo Vranove, Žiline, Polomke i niektorých ďalších...V poslednom čase došlo síce k určitému zlepšeniu, ale s dosiahnutým stavom nemôžeme byť spokojní. Preto musíme vo vláde i v rezorte naďalej venovať riešeniu tejto problematiky patričnú pozornosť.” [5]. Dřezpracující průmysl kritizovali i další řečníci, pro příklad Jaroslav Gábor, a to i přes dvojnásobný růst zisku: “V tejto súvislosti sme vo výbere poukázali na potrebu urýchleného uvádzania nových kapacít na projektované parametre najmä v drevospracujúcom priemysle, kde doterajšie výsledky ukazujú neplnenie pôvodných plánovaných zámerov. Neopomenuli sme ani tú skutočnosť, že výroba by sa mala pružnejšie prispôsobovať požiadavkám svetových trhov. A tam, kde sa dosahujú nepriaznivé cenové relácie našich výrobkov, na týchto dochádza k zníženiu efektívnosti vývozu s negatívnym dopadom na tvorbu vlastných zdrojov i našich výrobkov.” [6].

Intenzifikace lehce dosažitelnými rezervami

Vraťme sa však ešte k intenzifikaci a snižování materiálové náročnosti. I poslanec Miroslav Smatana uváděl, že se sáhlo po lehce dosažitelných rezervách. V jeho vyjádření je problém popsán celkově méně optimisticky než u P. Colotky: “Najvýraznejší pokrok v intenzifikačnom procese sa dosiahol v oblasti znižovania energetickej a materiálovej náročnosti reprodukčného procesu. Potvrdzujú to dobré výsledky, ktoré sa v 7. päťročnici dosiahli v spotrebe palív a elektrickej energie, základných hutníckych materiálov, pohonných hmôt, cementu a jadrových krmív. Ako už bolo konštatované, zdrojom úspor boli v značnej miere ľahšie prístupné a mobilizovateľné rezervy, čo samozrejme, považujeme za pozitívne, no len do takej miery, pokiaľ neviedli k niektorým nežiadúcim dôsledkom - napríklad k zanedbávaniu údržby, nedodržiavaniu technologických procesov a pod. I pritom, že sa znižujú materiálové náklady na 1 korunu výkonov a zvyšuje sa celkový zisk, v makroekonomických vzťahoch medzi tvorbou zdrojov a výrobnej spotreby sa v roku 1984 v porovnaní s rokom 1980 zvýšila výrobná spotreba na 1 korunu vytvoreného národného dôchodku. Je to spôsobené najmä tým, že tento celkove dynamicky vývoj spotreby nevyrovnal dôsledky úprav veľkoobchodných a nákupných cien, dopravných taríf, zmien dotácií a intervencií uskutočnených v rokoch 1981 až 1985, predovšetkým nadväzne na vývoj svetových cien. Preto v súčasnosti, ale najmä v budúcich rokoch, pôjde o udržanie, ale i ďalšie stupňovanie progresívneho vývoja v spotrebe energie a materiálov pri väčšom pôsobení trvalých faktorov tohoto vývoja. Zároveň zlepšovanie hospodárskych výsledkov, znižovanie neproduktívnych nákladov, odstránenie stratovosti niektorých podnikov a organizácií a tvorba finančných prostriedkov dostatočných pre vlastnú reprodukciu je stále vysoko aktuálnou úlohou, ktorá priamo súvisí s tvorbou konečného výsledku reprodukčného procesu národného dôchodku.” [7]. Dále tentýž poslanec uvedl, že: “Súbor opatření uplatňovaný v našej ekonomice od roku 1981 znamená nesporne významný krok vpřed v zameraní na intenzívny a efektný rozvoj. Aj jeho presadzovaním dochádza k rýchlejšiemu znižovaniu energetickej a materiálovej náročnosti, zvyšuje sa starostlivosť o celkovú hospodárnosť, menia sa prístupy ľudí k úlohám efektívnosti a kvality a obnovila sa dynamika rozvoja. Na druhej strane nenastal obrat vo všeobecnom využívaní faktorov intenzifikácie. Je to

zapríčinené najmä nedôsledným uplatňovaním súboru opatrení v praxi, ako aj malou účinnosťou niektorých jeho prvkov v porovnaní s tým, čo sa od nich očakávalo.” [8].

Na 19. schůzi Slovenské národní rady (dále jen SNR) ze dne 12. prosince 1985 upozornil poslanec Jaroslav Karas na úskalí při snižování energetické náročnosti hospodářství: „Cesta uplatňovania vedeckotechnického pokroku nie je ľahká a nesie so sebou aj určité riziká. Napríklad pri riešení vlastných energetických opatrení v znižovaní náročnosti na použitie energie každého druhu, vo vzťahu k jednotke výroby, alebo v absolútnom vyjadrení niektoré podniky zodpovedne využili rezervy pre zníženie spotreby energie. Lenže v súčasnosti s veľkými ťažkosťami plnia im uložené úlohy, lebo rozpisované toľkokrát kritizovanou indexovou metódou idú v šetrení do krajnosti. Je prinajmenšom diskutabilné, či ten podnik, ktorý v minulosti dôsledne a trvalé znižovať spotrebu pohonných hmôt a energie, môže i naďalej plniť indexovou metódou predpísané úlohy v znižovaní a zhospodárňovaní, ako podniky, v ktorých v minulosti tejto úlohe nevenovali primeranú pozornosť. Žiadalo by sa v tomto smere hľadať znižovanie energie objektívnejšími kritériami pre posudzovanie a tým aj pre stanovovanie limitu poľnohospodárskym podnikom pre plán bežného roka.“ [9]. Systém obsahoval teda i složku demotivující podniky od provádění úspor.

Na 19. schůzi SNR vystoupil s kritikou efektivity slovenského hospodářství dlouholetý komunistický ministr financí SSR František Mišeje [10]. Ten uvedl vedle toho, že bude dosaženo vyrovnané hospodaření rozpočtu, následující: “Výsledky za uplynulé pětiročné období ukazují, že potenciálne možnosti hospodářstva na Slovensku, najmä pokiaľ ide o kvalitatívnu stránku rozvoja, nie sú zďaleka využité. Pozornosť, ktorú orgány vlády SSR venovali najmä v poslednom období rastu efektívnosti, sa síce prejavila v prekonaní niektorých problémov a v zabezpečovaní plánu, avšak rozhodujúce úlohy, ktoré z hľadiska novej kvality a náročnosti budúcich cieľov treba urýchlene riešiť, sú pred nami...Nemôžeme byť však spokojní ani s celkovou úrovňou efektívnosti nášho hospodárstva a najmä s jeho nízkou rentabilitou. Na jej zvýšenie sa sústreďuje naša pozornosť v ďalšom období. S jej úrovňou bezprostredne súvisí tvorba finančných zdrojov v podnikovej sfére a nadväzne na to i rozsah celospoločenských zdrojov, z ktorých zabezpečujeme ďalší hospodársky rozvoj i rast životnej úrovne, najmä v oblasti spoločenskej spotreby. V predchádzajúcich päťročníkoch sme vložili do rozvoja viacerých odvetví nášho hospodárstva značný rozsah prostriedkov, preto sme opodstatnene očakávali zlepšenie nielen výrobných, ale aj ekonomických efektov, teda aj rentability. Oprávnené nás preto znepokojuje zaostávanie v rentabilite niektorých našich odvetví v celoštátnych reláciách. Takými sú najmä drevársky, nábytkársky, celulózo-papierenský a textilný priemysel, ktoré sú pre nedostatočnú úroveň vlastných finančných zdrojov, vyplývajúcu z nízkej rentability, odkázané vo svojom hospodaření na zdroje spoločnosti. I keď časť rozpočtových dotácií dopĺňa funkcie cenových nástrojov, je ich celkový rozsah stále vysoký.” [11]. Investice tedy byly částečně zvráceny, čili minuly se účinkem.

Ztrátové podniky a zaostávání za Západem

Tentýž řečník upozornil i na existenci ztrátových podniků v hospodářství: “Špecifickým problémem v našem hospodářství, o ktorom sme v SNR i v niektorých výboroch už hovorili, je pretrvávajúca stratovosť viacerých podnikov. Po celé obdobie tejto päťročnice hospodári 30 až 40 podnikov so stratou, pritom jej celkový objem dosiahne za päť rokov vyše 7 miliárd Kčs. Stanovili sme postup odstraňovania stratovosti a zvyšovania rentability, presadili sme ho do konsolidačných programov a programov zvyšovania efektívnosti zainteresovaných VHJ a podnikov. Situácia sa však zatiaľ výraznejšie nezlepšila...Pravda, je rad ďalších oblastí a úsekov hospodárstva, kde sa doteraz nepodarilo dosiahnuť žiadúci obrat v efektívnosti a kde sa v nastávajúcom období musí upriamiť pozornosť predovšetkým riadiacej sféry. Pritom nemám na mysli len zvyšovanie efektívnosti, rentability a kvality vo výrobnjej sfére. Rovnaký význam prikladáme aj efektívnemu a maximálne účelnému vynakladaniu spoločenských prostriedkov na rozvoj odvetví nevýrobnej sféry riadenej ústredne i národnými výbormi, v ktorých sa predovšetkým vytvárajú podmienky pre stále plnšie a kvalitnejšie uspokojovanie potrieb života našich občanov.” [12]. To nevypadá na bezproblémové hospodárení. Snaha garantovať jistotu práce zamestnancům, vedľa k udržování ztrátových podniků při životě a kumulaci ztrát do gigantické hodnoty 7 miliard Kčs (dnes odhadem 37 miliard Kč, koeficient 5.25, koeficient však pouze za roky 1989 až 2012, pro odvození vzestupu cenové hladiny viz kapitola 6.3). Jak je patrné, tak řečník viděl řešení (mylně) v lepším řízení.

Co Mišeje doporučoval k investiční výstavbě? “V investičnej výstavbe sa budú uprednostňovať rýchlonávratné modernizačné akcie zvyšovaním podielu strojových základných fondov a s využitím najnovších vedeckotechnických poznatkov. Chceme, aby finančná a tiež úverová politika účinnejšie pôsobili na skrátenie investičného procesu a uvoľnenie prostriedkov viazaných v rozostavanosti a na dosahovanie nielen technických, ale aj ekonomických parametrov nových i existujúcich základných fondov, na zvyšovanie ich účinnosti.” [13]. Tomu samozrejme bránila investiční slepota socialistického (veřejné vlastnictví výrobních faktorů) hospodářství, vzniklá díky nemožnosti ekonomické kalkulace, která není možná díky neexistenci soukromého vlastnictví výrobních faktorů a podnikatelů.

Poslanec Ján Pikula srovnal na 19. schůzi SNR slovenské hospodářství přímo s hospodářstvím zemí se sociálně tržním hospodářstvím (též kapitalisticko-socialistickým či smíšeným hospodářstvím): “Výsledky dosiahnuté v rozvoji ekonomiky SSR preukazujú, že zatiaľ nie sú ešte vyčerpané zdroje a možnosti ďalšieho rastu jej výkonnosti. Treba vidieť, že sme ešte nedosiahli žiadúci prechod k urýchleniu rozvoja a jeho intenzifikácii tak, ako si to vyžadujú podmienky 8. päťročnice. Naša výroba je ešte v mnohých prípadoch energeticky, materiállové i v práci náročnejšia, ako je tomu vo vyspelých krajinách a v kvalite i technickej úrovni u mnohých výrob a výrobkov zaostávame. Na rokovaní výborov SNR poslanci poukazovali, že je treba presadzovať zásadný obrat k intenzifikácii ekonomiky najmä vytváraním ekonomického tlaku na rast efektívnosti, podporou vecných zámerov plánu a zabezpečovaním štrukturálnych zmien, upevňovanie vonkajšej a vnútornej ekonomickej rovnováhy ako vcelku tak i v štruktúre, finančnej a menovej rovnováhy a vyrovnanosti štátneho rozpočtu a zabezpečovanie ďalšieho skvalitňovania a rastu životnej úrovne

obyvateľstva a upevňovanie jeho sociálnych istôt.” [14]. Všiml si zde také ztrátových podniků a neplnění plánovaných kapacit u nové výroby: “Ešte stále je dosť podnikov, ktoré majú vo svojej činnosti stratu. Je nedobрым vysvedčením nášho investičného rozvoja, keď práve v novovybudovaných kapacitách namiesto zisku produkujeme stratu. Ide pritom o odvetvia, ktoré sme rozvíjali ako perspektívne na báze vlastných surovinových a hmotných zdrojov.” [15].

14.2. Průmysl na Slovensku – Diskoordinace v hospodářství

Diskoordinace v dodávkách komplemetárních výrobních statků, věda a výzkum

Poslanec Miroslav Smatana upozornil na 18. schůzi SNR i na problém diskoordinace v dodávkách komplemetárních výrobních statků včetně práce, které byly nutné pro dokončení výroby, zmínil i neplnění potřeb spotřebitelů a problémy s vědou a výzkumem a i kvalitou: “V mikroštruktúre sa tiež nie vždy darí plniť výrobcom potreby odberateľov, a to nielen čo do množstva, ale i štruktúry, kvality, technickej úrovne, miesta a času. Vyjadrením mikroštruktúrálnych väzieb je úroveň dodávateľsko-odberateľských vzťahov, plnenie hospodárskych zmlúv a nepriamo i stav zásob. Neplánovaný rast zásob ku koncu roka 1984 predstavuje 5,9 %, pričom zásoby rástli rýchlejšie aj v porovnaní s výkonmi. Dosiahnuté výsledky ukazujú, že sa nepodarilo dosiahnuť rozhodný obrat v intenzite využívania základných fondov. Prejavuje sa to v rasovom využití základných prostriedkov v priemysle, kde koeficient smennosti poklesol a znížilo sa využívanie strojových pracovných miest. Obdobne je to pri využívaní stavebných mechanizmov. V makroekonomických reláciách koeficient účinnosti základných prostriedkov taktiež klesá a v SSR viac ako v ČSR, i keď pri tomto ukazovateli treba brať do úvahy, že obyčajne ceny nových strojov rastú rýchlejšie ako ich výrobnosť. Na výbore sa v tejto súvislosti diskutoval problém, že na jednej strane máme na Slovensku relatívny dostatok pracovných síl, na druhej strane aj mnohé nové moderné kapacity sa nevyužívajú pre nedostatok pracovníkov. Ako príklad môžem uviesť Preglejku Žarnovica, Bukóza Vranov a i. Praktické uplatňovanie vedeckotechnického rozvoja pri zvyšovaní intenzifikácie a výkonnosti národného hospodárstva predstavujú realizačné výstupy a zvyšovanie kvality a technickej úrovne výrobkov i služieb. Ani v jednom zo štyroch rokoch 7. päťročnice sa nepodarilo splniť plán realizačných výstupov, dosahované zlepšenia v kvalite a technickej úrovni výrobkov, t. j. zrýchlenie inovačného procesu nezodpovedá potrebám a výraznejšie sa to neprejavuje najmä na zahraničných trhoch “ [1]. Evidentne zde docházelo ke zvrátení investic, kterému jsme se věnovali zejména v 9. kapitole.

Poslanec za Stranu slovenské obrody (SSO) a výzkumník Alojz Čmelo se zabýval ve svém vystoupení vědou a výzkumem. Dle něj vedle některých pozitivních výsledků: “V popředí pozornosti vlády SSR, ako to vyplýva z jej programového vyhlásenia, sú primerane ich významu aj otázky vedeckotechnického rozvoja, ktorý v zmysle zákona SNR č. 128/ 1981 Zb. o štátnom pláne rozvoja národného hospodárstva SSR na roky 1981 až

1985 v súčasnej etape rozvinutej socialistickej spoločnosti má rozhodujúcim spôsobom ovplyvňovať tempo i efektivnosť ekonomického rastu, uspokojovanie potrieb občanov našich voličov i celkový spôsob života spoločnosti, ako aj vyrovnanosť našich zahranično-obchodných vzťahov. Preto aj poslanci, členovia Výboru SNR pre priemysel a stavebníctvo venovali týmto otázkam mimoriadnu pozornosť, a to aj preto, že doterajšie výsledky uplatňovania vedeckotechnického rozvoja nezodpovedajú našim možnostiam a am potrebám národného hospodárstva. Tým nechcem podceňovať dosiahnuté výsledky v jeho prínosoch pre prax. Vychádzame však zo značných spoločenských vkladov, ktoré v 7. päťročnici predstavujú takmer 11,5 mld Kčs, z toho na štátne úlohy 4,5 mld Kčs...Vychádzajúc z analýz Slovenskej komisie pre vedeckotechnický a investičný rozvoj, vo výbore s kritickou náročnosťou sa triezvo pozeráme na dosiahnuté výsledky v tejto oblasti, ktoré naznačujú, že nie všetky plánované úlohy v zabezpečení hmotných realizačných výstupov vedeckotechnického rozvoja sa podarilo uspokojivo zvládnuť. Problémy sú aj v tom, že sa odsúva realizácia poloprevádzok, kde sa mali overovať parametre navrhovaných riešení súbežne s výskumom. V tejto súvislosti sme vo výbore poukázali na to, že príčinou oneskorovania realizácie týchto poloprevádzok je tiež investičná a projektová nepripravenosť a niekedy nie je ešte dostatočne rešpektovaná potreba prednostne zabezpečovať takéto úlohy stavebnými kapacitami a technologickými zariadeniami. V súlade s poznatkami poslancov členov výboru, a dokumentuju to a analýzy Výboru ľudovej kontroly SSR, výraznejšie sa nepokročilo v komplexnom riešení problémov elektroniky, robotizácie a automatizácie, ako aj ich dopadu na rozvoj výrobných síl. Chýba uspokojivé užšie prepojenie základného a aplikovaného výskumu, vývoja a výroby. Denná prax ukazuje, že tam, kde viazne výroba, kde sa nedosahujú projektované parametre a akosť výrobkov, resp kde je zatiaľ nízky podiel technicky pokrokových výrobkov, tam sa nevyužíva dostatočne fond technického rozvoja. Z našich poznatkov z volebných obvodov a pracovísk je vidieť ešte neuspokojivú prvkovú a kompletačnú základňu, najmä elektronických prvkov a periférnych zariadení, projektovanie, servis a dodávateľský systém robotizovaných pracovísk. Dostatočne sa neprihliada na technologické požiadavky automatizácie výrobných procesov s využitím priemyselných robotov a manipulátorov pri projektovaní nových, resp. konštrukcií zotrvačných blokov daných výrobných kapacít.". Řečník nebyl spokojen ani s úrovní počtu vynálezů [2]. To moc nevypadá na pokročilé hospodářství.

Problém rozestavěnosti

Slovenský premiér nebyl spokojen se stavebními investicemi a stavem jejich dokončenosti. Dle něj: "Treba povedať, že aj pri očakávanom prekročení päťročným plánom stanoveného objemu investícií na Slovensku zhruba o 13 miliárd korún nedarí sa nám dosť dobre plniť uvedené kvalitatívne zámery. Obmedzovaním rozsahu začínania nových stavieb a sústreďovaním dodávateľských kapacít na dokončovanie stavieb dosiahneme síce zníženie rozostavanosti, avšak nie v takom rozsahu, ako sme si to pre siedmu päťročnicu vytýčili. Je tomu tak preto, že rad stavieb sa nedokončil v stanovenom termíne a u ďalších došlo k zvýšeniu rozpočtových nákladov. Tak napríklad v rozhodujúcich 121 stavieb, ktoré sa mali dokončiť v rokoch 1981-1984, sa v plánovaných termínoch nedokončilo 42 % stavieb. Pokrokom je, že napriek zníženiu miery

investovania v siedmej päťročnici dosiahli sme koncentráciou prostriedkov na dokončovanie stavieb vyšší prírastok základných prostriedkov ako v predchádzajúcom období. Kým v období šiestej päťročnice predstavoval tento prírastok priemerne ročne 38, 7 mld. Kčs, v prvých troch rokoch 7. päťročnice to už bolo 47, 9 mld. Kčs a v rokoch 1984-1985 viac ako 52 mld. Kčs ročne. Efekt investovania však znižovalo časté nedosahovanie projektovaných parametrov na dokončených a do prevádzky uvedených výrobných kapacitách. Vláda pravidelne ročne hodnotila plnenie prijatých opatrení na nápravu a vyžadovala tiež prísnejší postup pri schvaľovaní príslušných stupňov projektovej dokumentácie. Vyžadujeme, aby všetci účastníci investičného procesu dôsledne postupovali podľa týchto prijatých opatrení. " [3]. To nepriamo svedčí o existencii diskoordinácií v dodávkach komplementárných výrobných (kapitálových) statkú nutných pro dokončení těchto staveb a o zvrátení některých provedených investic. Vliv mohl mít i syndrom velkých očí, politický boj a problém selhání jediného muže. Řešením byl dovoz potřebných komplementárných výrobních statkú ze zahraničí: "Investičná politika pre 7. päťročnicu si vyžadovala rozhodnejší postup v reštrukturalizácii dodávateľských kapacít, najmä stavebných. I keď nastal v tomto smere určitý posun, stále sa prejavuje nedostatok kapacít pre dokončovacie práce a pre montáž strojného zariadenia. Na dokončenie niektorých stavieb sa muselo preto pristúpiť k dovozu značne nákladných kapacít či profesií zo zahraničia. Na základe uznesenia Predsedníctva ÚV KSČ i Predsedníctva ÚV KSS boli prijaté a postupne sa realizujú opatrenia na ďalšie rozšírenie stavebných kapacít, na stabilizáciu ich pracovníkov i na celkové zvýšenie výkonnosti stavebnej výroby, avšak ešte sa nedosiahol žiaduci pokrok v mobilizácii takých rezerv, ako je zlepšenie priamej riadiacej a organizátorskej práce, poriadku a disciplíny na stavbách. Od toho závisí riadne využitie fondu pracovného času ľudí i mechanizmov, a týra aj trvalé zvýšenie efektívnosti a intenzifikácia celého procesu investičnej výstavby. Len tak bude môcť totiž stavebníctvo zvládnuť aj v budúcnosti svoje úlohy spojené s investičnou výstavbou na Slovensku, výpomocou v Českej socialistickej republike i značne zvýšeným vývozom stavebných prác, ktorým si budeme zabezpečovať tak prepotrebné zdroje palív, energie a surovín pre ďalší rozvoj nášho národného hospodárstva." [4].

Podobné názory na rozestavěnost měl i místopředseda SNR komunista Dezider Krocsány, který na stejné schůzi uvedl, že: „Kvantitativny rast priemyselnej výroby sa spájal so štruktúrnymi zmenami v záujme vyváženosti vonkajších ekonomických vzťahov, efektívneho využitia zdrojov energie, palív, surovín, materiálu a lepšieho krytia dopytu obyvateľstva na vnútornom trhu. Plne sa však nepodarilo realizovať zámery v drevospracujúcom a čiastočne v ľahkom priemysle. Poukázali i na to, že na niektorých nových kapacitách sa nedosahujú projektované parametre. Preto doporučili sprísniť kritériá ich hodnotenia a požadovať vyššiu a konkrétnu zodpovednosť za zavinené nedostatky. Na intenzifikáciu procesu investičnej výstavby nepriaznivo pôsobia nedostatky a problémy v plánovaní, projektovaní a riadení prípravy stavieb. Poslanci konštatovali, že projektová dokumentácia je často nekvalitná, chybná alebo neúplná. Značná časť stavebných kapacít je ešte stále viazaná na odstraňovanie nedostatkov a kolaudačných závad. Neustále sa pri rokovaníach orgánov SNR vraciame k bytovej výstavbe, ktorá sa plní vcelku uspokojivo, avšak zaostáva realizácia vecných úloh základnej občianskej a technickej vybavenosti. Rozostavanosť sa podstatne neznižila

a doba výstavby, vzhľadom na značný rozsah náročnosti, sa neúmerne predlžuje aj na spoločensky významných stavbách. So zreteľom na meniace sa zameranie stavebných prác v nasledujúcej päťročnici poslanci odporúčajú vytvárať takú štruktúru výrobných kapacít, ktorú by bolo možné pružnejšie prispôsobovať zmeneným podmienkam a požiadavkám.“ [5]. Svě si prisadil i poslanec Jaroslav Gábor a uvedl ďalší problém spojený s dĺžkou rozestavěnosti: „Nedarí sa na všetkých stavbách dodržať plánované termíny ich dokončenia a priemerná doba výstavby sa vzhľadom na značný rozsah investovania a jeho náročnosť predlžuje. Z týchto dôvodov na niektorých kapacitách je nebezpečie straty garancií na dovezenú technológiu. Nedostatky a problémy v plánovaní, projektovaní i riadení prípravy stavieb nepôsobia priaznivo na intezifikáciu procesu investičnej výstavby, ako to zdôraznil XVI. zjazd KSČ a následné zasadanie ÚV KSČ a ÚV KSS. Ako ukazujú štátne expertízy Slovenskej komisie pre vedeckotechnický a investičný rozvoj, ako i analýzy Výboru ľudovej kontroly, projektová dokumentácia nie je vždy kvalitná, niekedy dokonca chybná, resp. neúplná. Na niektorých stavbách nie sú určené vyššie dodávateľa technológií a často sú títo suplovaní investormi. Vo výbore sme tiež konštatovali, že v období 7. päťročnice sa ešte stále prejavuje malý rozsah stavieb s rozpočtovým nákladom vyše 10 mil. Kčs modernizačných a rýchlonávratných akcií s nízkym podielom stavebných prác. V roku 1985 podľa údajov ŠBČS je v štátnom pláne iba 4, 4 % progresívnych modernizácií.“ [6].

Problém investičnej výstavby a rozestavěnosti staveb se probíral i na 19. schůzi SNR ze dne 12. prosince 1985. Poslanec Vincent Földes uvedl, poté co upozornil na to, že v dřevařském, nábytkářském a celulózopapírenském průmyslu přetrvávají problémy z minulosti i přes podstatnou modernizaci, že: „Pokial' ide o samotnú investičnú výstavbu kriticky bolo opätovne poukázané na nedostatočnú pripravenosť stavieb. Presvedčili sa napríklad o tom aj poslanci na prieskume v Mochovciach. Podľa údajov Slovenskej komisie pre vedeckotechnický a investičný rozvoj na rok 1986 bolo včas pripravených len 61 % stavieb a ostatné na začatie stavieb v roku 1987 malo zodpovedajúci stupeň prípravy v auguste 1985 iba 12 % stavieb. Pre nové investície sa ešte počíta s nárastom pracovníkov z nábory vykonávaného národnými výbormi, čo môže tiež vyvolať problémy pri uvádzaní nových výrobných kapacít do prevádzky.“ [7]. Dále pokračoval: „Ak vo výbore [pro průmysl a stavebnictví, pozn. autora] v súlade so závermi 8. zasadania ÚV KSČ i zasadania ÚV KSS i 16. zasadania ÚV KSČ a nedávneho zasadania ÚV KSS sústavne presadzujeme, aby vedeckotechnický rozvoj sa stal základným obsahom riadiacej, plánovacej a organizátorskej práce, ako i osou národohospodárskych plánov, mrzí nás, že pre investorskú nepripravenosť a dodávateľské nezabezpečenie sa odsúvajú termíny overovacích jednotiek nových výrob, ktoré mohli priaznivo ovplyvniť štátny rozpočet. ...V rámci komplexnej bytovej výstavby poslanci poukázali na nepriaznivú kumuláciu dokončovania bytov do posledných troch rokov 8 päťročnice, čo si vyžiada prijať príslušné opatrenia na vyťaženie panelárni, ako i na odstránenie napätosti dodávok špecializovaných výrobkov z ostatných rezortov, kde aj teraz sú problémy.“ [8]. I na Slovensku tedy existovalo ve výstavbě tzv. šturmování.

Pryč od každému dle jeho potřeb

Ve studovaných stenoprotokolech ze SNR za roky 1985 a 1986 se často rozebírá motivace pracovníků. Ta byla za socialismu velkým problémem, který ústil v selhání jediného muže, zvláště proto, že dle socialistické teorie mělo platit, každý dle svých možností a každému dle jeho potřeb. S tímto heslem se někteří řečníci docela dost rozcházeli. Třeba poslanec komunista Bohumil Chudý, který pro zajištění programových požadavků strany považoval za nutné, aby: „Preto i my, poslanci, musíme vo svojich volebných obvodoch, pracoviskách viacej pracovať s ľuďmi, so svojimi voličmi, s cieľom zvyšovať zodpovednosť za vykonanú prácu na všetkých úrovniach riadenia, upevňovať pracovnú disciplínu, zavádzať poriadok v odmeňovaní podľa zásluhovosti. Treba nám smelšie vystupovať proti nešvárom, všetkým prípadom lajdáctva, príživníctva, proti snahám získavať bezpracné zisky. Musíme súdružky a súdruhovia, vytvárať ovzdušie dôvery vo vlastné sily, vo vlastné schopnosti.“ [9].

Poslanec Andrej Antoš pak prohlásil následující: „Osobne pokladám za mimoriadne dôležité, že len efektívnejšie hospodárenie a konečný výsledok práce môže byť základom pre takú mzdu, ako si kto zaslúži. Problematickou ostáva však naďalej otázka, že keď sa podnik alebo závod dostane do nerentability - a podotýkam, že nestáva sa tak vinou nás robotníkov - ťažko je potom hovoriť o princípe zásluhovosti. Je úlohou nás poslancov, aby sme si otázky mzdového vývoja sústavne osvojovali a aj tejto problematike venovali svoju pozornosť vo volebných obvodoch i na vlastných pracoviskách. V tejto súvislosti sme aj na septembrovej schôdzi nášho výboru i včera konštatovali, že v uplatňovaní druhej etapy zefektívňovania mzdovej sústavy sa žiada venovať zvýšenú pozornosť utváraníu podmienok pre jej realizáciu. Zásadne treba pri tom zlepšiť politicko-výchovnú prácu s ľuďmi, zvýšiť úroveň kádrovej a personálnej práce s cieľom zvýšenia rastu spoločenskej produktivity práce. Jednou z podmienok uplatnenia druhej etapy zvyšovania ekonomickej účinnosti mzdových sústav je aj v našom podniku Bučina Vranov znížiť o 10 % počet pracovníkov, ktorí nepracujú podľa noriem spotreby práce. Preto sa aj u nás v tomto roku robia previerky noriem obslúh a noriem početných stavov vo viacerých útvaroch, prevádzkach a cechoch. Náš podnik by mal prejsť na realizáciu spomínanej druhej etapy zefektívňovania mzdových sústav v druhom polroku 1986.“ [10]. Tato citace je zajímavá i z toho důvodu, že je z ní zřejmé, že v reálném hospodářském životě není možné zcela přesně odlišit důvody neúspěchu podnikání. To jednak umožňuje různé těžko rozlišitelné pravdivé i nepravdivé výmluvy a zároveň to ukazuje na to, že testování úspěchu či neúspěchu podnikání na svobodném trhu nepotřebuje detailní (nezjistitelné i zjistitelné) informace o fungování daného podniku. Testuje se zde z pohledu potřeb spotřebitelů podnikání jako celek. Jde tedy o účelné zjednodušení komplexní a složité hospodářské reality.

14.3. Průmysl na Slovensku – Byrokracie, kriminalita a rozkrádání

Byrokracie

I Slovensko sužovala byrokracie, ktorá je socialistickému hospodárstvu (veřejné vlastnictví výrobních faktorů, vyskytuje se však i v pokročilém intervencionismu) vlastní. O tom na 18. schůzi Slovenské národní rady (SNR) ze dne 24. října 1985 referoval prof. JUDr. Jaroslav Filo, CSc: „Veľký podiel rezortnej normotvorný na právnom poriadku aj v VII. volebnom období a z toho vyplývajúce negatívne dôsledky prejavujúce sa hlavne v množstve a v neprehľadnosti právnych predpisov budú viesť orgány SNR k tomu, aby pri prerokúvaní zásad a návrhov zákonov zvlášť starostlivo posudzovali splnomocňovanie ustanovenia na vydanie vykonávacích, všeobecne záväzných právnych predpisov. Zvýšenú pozornosť bude treba venovať interným normatívnym smerniciam, ktorých je v súčasnosti vo všetkých oblastiach spoločenského a štátneho riadenia obrovské množstvo. Bolo by vhodné uviesť do praxe jestvujúce právne mechanizmy, ktoré v československom právnom systéme umožňujú zrušenie alebo zmeny týchto smerníc.“ Proběhla i jistá prověrka na toto téma, ale její výsledky nebyly moc příznivé: „Výsledky doterajšej previerky totiž ukazujú, že zatiaľ nedošlo k podstatnému zníženiu právnych noriem, čo si naďalej vyžaduje venovať tejto problematike zo strany vlády SSR a príslušných rezortov zvýšenú pozornosť a dôsledné plnenie prijatých opatrení.“ [1]. Co se týká realizace Souboru opatření na zdokonalení plánovitého řízení národního hospodářství, tak doktor Filo soudil, že: „Napriek tomu, že na jeho realizácii bolo prijatých viacero nových alebo novelizovaných noriem, nevytvára náš právny poriadok ako celok ešte stále dostatočný priestor a podmienky pre tlak na intenzívny rozvoj národného hospodárstva, kvalitu, hospodárnosť a efektívnosť. Čo do vytvárania podmienok pre vedeckotechnický rozvoj a pokrok je náš právny poriadok v niektorých smeroch málo pružný, konzervatívny a aj zastaralý. Príkladom toho sú napr. vzťahy regulované právom autorským, patentovým a vynálezcovským. Vážne nedostatky pretrvávajú v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch a priam zarážajúci je negativistický postoj veľkej Časti vedúcich pracovníkov k hospodársko-právnym predpisom. Mnohí z vedúcich hospodárskych pracovníkov zdôvodňujú porušovanie a obchádzanie hospodársko-právnych predpisov faktickým fungovaním dodávateľsko-odberateľských vzťahov, a tým čo je ešte horšie, že hospodársko-právne predpisy im bránia, resp. sťažujú plnenie výrobných úloh. Autorita zákona nie je stále ešte primeraná jeho postaveniu v systéme socialistického právneho poriadku a v určitých oblastiach sa právny život odvíja výlučne v odvodených najmä terciálnych aktov.“ [2].

Narážíme zde na problém hospodářské kriminality, která však byla někdy i nutná z toho důvodu, aby bylo vůbec možné splnit plán: "Není vůbec pravdou, že černý trh vždy podrývá centrálně naplánované cíle. Naopak: v moderní průmyslové výrobě je potřeba tolik různorodých materiálů a součástek, že přes veškerou standardizaci je pro centrální úřady nemožné udržet si o nich přehled. Například jeden strojní podnik dokončil výrobu strojů přesně tak, jak mu bylo přikázáno. Nemohl je však odeslat, protože mu chyběly hřebíky na zatlučení beden. Stávalo se, že vedoucí, který přesně dbal předpisů, musel čekat s odesláním hotových strojů celé měsíce, než mu byly na jeho žádost plánovacím úřadem hřebíky přiděleny. Jiní vedoucí však nečekali. Uvědomovali si následky zpožděné dodávky a tak opatřili hřebíky načerno. Takovéto „ilegální“ akce byly na denním pořádku, ale přes jejich nelegálnost, byly podstatnou oporou uskutečnění centrálního plánu." [3].

Kriminalita a rozkrádání

Premiér SSR P. Colotka ve svém projevu na 18. schůzi SNR rozebíral i kriminalitu: „V nadväznosti na uznesenie Predsedníctva ÚV KSČ a ÚV KSS sme vo vláde prerokovali opatrenia na prehĺbenie uplatňovania zásad kontroly v národnom hospodárstve a na základe Listu Predsedníctva ÚV KSČ sme prijali súbor opatrení na prehľbovanie účinnosti boja proti porušovaniu zásad socialistickej zákonnosti, morálky a disciplíny. K tejto problematike sa pred niekoľkými mesiacmi uskutočnili rezortné a krajské aktívy. Ich priebeh a závery potvrdili, že prijaté stranické a vládne dokumenty prispeli k prehĺbeniu účinnosti boja s protispoločenskou činnosťou. Všeobecne sa vyjadrila podpora a súhlas s ich dôslednou realizáciou. Realizačná oblasť, pravda, je slabšou stránkou našej činnosti, a preto aj v tomto smere, pochopiteľne, musí byť ťažisko nášho snaženia. Na mnohých miestach ešte pretrvávajú nedostatky, v dôsledku ktorých dochádza k rozsiahlym škodám na majetku v socialistickej vlastníctve. Vznikajú predovšetkým pre nedokonalosť zábranných systémov vo vnútri samotných organizácií, pre neplnenie povinností orgánov a organizácií oznamovať trestné činy a prečiny, ale aj pre nie dosť účinnú a kvalifikovanú vnútornú kontrolu. Tu sa žiada, aby bol zavedený do evidencie poriadok, aby sa na náležitej úrovni robily rozборы, aby kontrola nadobudla preventívny charakter a nie, ako to často býva, že k hĺbkovej kontrole pristupujeme až na základe signálov a neporiadkoch. Je nevyhnutné, aby nielen kontrolóri, ale predovšetkým vedúci pracovníci omnoho dôslednejšie preverovali plnenie uložených úloh a vyvodzovali z toho príslušné závery. Na viacerých miestach, hlavne na stredných článkoch riadenia a podnikoch, neboli vytvorené funkcie hlavných kontrolórov. Sú tiež poznatky, že nie všade, kde táto funkcia bola vytvorená sa vykonáva dôsledne. Od orgánov činných v trestnom konaní vyžadujeme, aby rýchlejšie reagovali na poznatky kontrol, ktoré signalizujú páchanie trestnej činnosti. Najslabším článkom vnútorného kontrolného systému je technická kontrola, o čom svedčia výsledky previerok v podnikoch ľahkého priemyslu, technických služieb, kvality poľnohospodárskych i potravinárskych výrobkov atď. Jej úloha sa musí posilniť a výkon zlepšiť, aby to zodpovedalo vysokým nárokom na kvalitu a efektívnosť výroby.“ [4]. Účinnosť boje s protispoločenskou činnosťou se prohlubuje, ale realizační oblast je už slabší stránkou. Proč se nepochválit i za neúspěch, že? Nabízí se otázka, proč by nemohl být korumpován i hlavní kontrolor.

Ministr spravodlivosti SSR prof. JUDr. Ján Pješčák, DrSC. viděl činnost justice v SSR následujícím způsobem: "Pretrvávajú však niektoré nedostatky, ktoré znižujú účinnosť práce na všetkých úsekoch činnosti. Nedostatky sú v kvalite a kultúrnosti konania a rozhodovania niektorých prokurátorov, sudcov a štátnych notárov a v rýchlosti vybavovania vecí. To oslabuje naďalej dôveru pracujúcich súdnictva a prokuratúry, čo je jedným z predpokladov účinnejšieho formovania ich právneho konania. V praxi sa aj naďalej nedarí zdokonaľovať súdne vykonávacie konanie. Nedoceňujú sa taktiež zákonné možnosti mimosúdneho vybavovania predovšetkým občianskoprávných sporov. Problémom je, že až do súčasnej doby nie sú dostatočne chápané a využívané demokratické inštitúty účasti spoločenských organizácií v súdnom konaní. Morálne vlastnosti a politické i odborné schopnosti niektorých pracovníkov nezodpovedajú požiadavkám na

výkon funkcie prokurátora, sudcu alebo štátneho notára v socialistickej spoločnosti. Značný nedostatok administratívnych a odborných pracovníkov a ich nízka profesionálna úroveň spôsobuje potiaže.“ [5].

Předseda Strany slobody JUDr. Kamil Brodziansky na 18. schůzi SNR uvedl k problému kriminality, že vláda udělala řadu opatření na zabezpečení úloh souvisejících s upevňováním socialistické zákonnosti a snižování protispolečenské činnosti, ovšem: "...napriek vynaloženému úsiliu sa v znižovaní kriminality a ostatnej protispoločenskej činnosti ešte nedosahujú výsledky adekvátne tomuto závažnému sociálnemu javu, aj keď najmä v posledných dvoch rokoch došlo k zastaveniu trendu jej nárastu a na niektorých úsekoch k miernemu zníženiu. Poznatky i štatistické údaje svedčia o tom, že nepriaznivý stav je v hospodárskej kriminalite, v recidíve trestnej činnosti, kriminalite mládeže, trestnosti cigánskych občanov i v páchaní trestných činov v doprave a pod vplyvom alkoholu. Obdobné sú poznatky aj z môjho volebného obvodu v okrese Žiar nad Hronom.

V súvislosti s potrebou prekonávať javy nezlučiteľné so socialistickou zákonnosťou, morálkou, štátnou a občianskou disciplínou vláda SSR prijala Súbor opatrení na predchádzanie neoprávnenému obohacovaniu sa a na zabezpečenie účinnejšieho postihu majetku a majetkového prospechu z nestatočných zdrojov. Pravidelne kontrolovala jeho plnenie a dôrazne vyžadovala od rezortov, ním podriadených organizácií a národných výborov plnenie úloh vyplývajúcich z tohto dokumentu. Treba povedať, že pri plnení súboru opatrení sa dosiahli len čiastkové výsledky.

Stále sa v značnom rozsahu vyskytuje protispoločenská činnosť, ktorá je zdrojom nezákonného obohacovania. Spôsobuje to najmä nenáročný prístup a malá dôslednosť vedúcich pracovníkov pri plnení prijatých opatrení. Mnohí z nich nevytvorili dostatočné zábrany protispoločenskému konaniu, tolerujú negatívne javy, ba sa na nich aj sami podieľajú. V roku 1984 sa v SSR zistilo 10 206 trestných činov, ktorými sa ich páchatelia obohatili na úkor socialistickej ekonomiky. Nejde len o straty materiálne, ktoré síce tiež nie sú zanedbateľné, ale súčasne i o vážne politické a morálne dôsledky. Nie sme proti tomu, ako sa to zdôraznilo aj na jednom z plén ÚV KSČ, aby ľudia mali autá, chaty, ale sme proti tomu, aby sa stali jediným zmyslom a cieľom ich života. Pre výrazné zlepšenie stavu treba zintenzívniť nekompromisný celospoločenský boj s protispoločenskými javmi a ich nositeľmi a dosiahnuť, aby uskutočňovanie súboru opatrení bolo trvalou súčasťou riadiacej a kontrolnej činnosti vedúcich pracovníkov vo všetkých štátnych orgánoch, hospodárskych i spoločenských organizáciách.“ [6]. V roce 1984 se zjistilo přes 10 tisíc činů spojených s rozkrádáním socialistického vlastnictví! Je jasné, že řada jiných činů nebyla odhalena. Není se moc čemu divit, ačkoliv doktor Brodziansky to nechápal, že hospodářský systém socialismu generuje korupční prostředí a vybízí k nemorálnímu jednání, a to i ty, kteří chtěli jen a pouze dostat výrobním plánům anebo si opatřit nedostatkové produkty.

14.4. Průmysl na Slovensku očima vrchního slovenského plánovače

Průmysl na Slovensku očima vrchního slovenského plánovače

Na na 19. schůzi Slovenské národní rady (dále jen SNR) ze dne 12. prosince 1985 vystoupil ekonom, místopředseda vlády SSR a předseda Slovenské plánovací komise, pozdější předseda vlády SSR Pavol Hrivnák [1]. Nyní si části jeho projevu, které popisují některé hospodářské problémy přiblížíme. Dle P. Hrivnáka: „Počnúc druhým štvrťrokom sa postupne zlepšuje aj plnenie kvalitatívnych ukazovateľov plánu, sprogresívnených v porovnaní s úlohami 7. päťročnice v súlade s uznesením 10. zasadania ÚV KSČ a zasadania ÚV KSS z apríla 1984. Avšak doteraz sa ešte nedosahuje v rade hospodárskych odvetví plánované zníženie materiálovej a najmä celkovej nákladovosti. Ani vyššiu spotrebu palív, vyvolanú nepriaznivými poveternostnými podmienkami, sa nedarí eliminovať ich efektívnejším využitím a pretrvávajú stále problémy v hospodárení s pohonnými hmotami.“ [2]. Dále dle něj byl problém s používáním nových zařízení a se zásobami: „V budúcom roku je tiež potrebné udržať tempo rastu produktivity práce z predchádzajúcich troch rokov. Podstatne dôslednejšie treba osvojovať výrobu na nových zariadeniach, ktoré zatiaľ nedosahujú výkon podľa projektu. Stálu pozornosť vyžaduje aj lepšie využívanie zásob.“[3].

Další řečník uvedl, že intenzifikace hospodářství (kvalitativní vzestup hospodářství) spočívá spíše v realizaci snadněji mobilizovatelných zdrojů: „Náročnosť týchto úloh vidíme v tom, že prírastky národného dôchodku treba zabezpečiť už v roku 1986 so zníženou úrovňou surovinových, energetických a materiálových zdrojov vo väzbe na 8. päťročnicu. Tejto náročnosti však nezodpovedali niektoré návrhy plánov, s ktorými prichádzali závody, podniky, ale i výrobné hospodárske jednotky. Tieto návrhy svedčia o zotrúvaní na starých praktikách zakrývania rezerv, zvyšovania požiadaviek na materiálové a energetické krytie výroby, na investície, dovozy a mzdy. Tak ako si to overili poslanci na prieskumoch, napätosť v niektorých rezortoch, výrobně-hospodárskych jednotkách i podnikoch je hlavne v tom, že po vyčerpaní ľahšie mobilizovatelných zdrojov je dosť neujasnených ciest, ako usporiť tony uhlia, tony vykurovacieho oleja, tony nafty, kW elektrickej energie, tony valcovaných materiálov a pod. Plán zisku ale s týmito úsporami ráta a ako významný ekonomický nástroj bude ovplyvňovať činnosť účastníkov hospodárskeho podnikania. V celom národnom hospodárstve Slovenskej socialistickej republiky sa plánuje, že zisk v budúcom roku bude o 22, 6 % vyšší. Táto úroveň zabezpečuje zvýšenie národného dôchodku zhruba o 4 %, a preto je nutné zisk ďalej zvýšiť minimálne o 1, 5 %.“ [4]. Narazil zde i na neujasněnost toho, co dále dělat. Dost možná, že závody, podniky a výrobně hospodářské jednotky nebyly sto plnit plány se stávajícím vybavením a zařízením. Jakoby plány byly někdy jen zbožnými přáními.

Vraťme se však k P. Hrivnákovi, ten se zmínil opět o problému velké rozestavěnosti: „V súlade s kapacitnými možnosťami sa zabezpečujú objemy prác a dodávok na stavbách. Prostriedky treba dôslednejšie sústrediť na dokončovanie objektov, získanie kapacít a dodržiavanie postupových termínov na stavbách určených ako záväzné úlohy štátneho plánu. Pritom zvýšenie rozpočtových nákladov viacerých stavieb v minulých rokoch,

stále vysoký stav rozostavanosti, ktorý prevyšuje ročné objemy investícií, 2, 4-násobne, núti veľmi trpezlivo posudzovať možnosti začínania stavieb nielen v budúcom roku, ale aj v priebehu ďalších dvoch - troch rokov 8. päťročnice...K zefektívneniu reprodukčného procesu musí vo väčšom meradle prispieť zmena spôsobu investovania v prospech modernizácie a rekonštrukcie. Zníženie rozostavanosti má vyústiť do urýchleného získania kapacít a treba podstatne znížiť aj straty z nezvládnutia nábehov výroby na týchto zariadeniach. V súlade s tým kapacitu stavebnej výroby treba smerovať na výstavbu veľkých energetických diel a priemyselných stavieb a na zabezpečovanie úloh v miestach sústredenej investičnej výstavby. Dôslednejšie treba splniť aj dlhodobú úlohu posilniť kapacity rozhodujúce pre dokončovaciu fázu výstavby.“ [5].

I tento řečník se odklonil od hesla každému dle jeho potřeb: „Od kvality všetkej práce závisí ako dokážeme využiť tieto možnosti. Preto je v popredí pozornosti vlády postup ďalšieho zdokonaľovania sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva, ktorá sa orientuje na vytvorenie náročnejšieho ekonomického prostredia a na užšie spájanie rozvoja podnikov, či VHI, so skutočnými výsledkami ich práce a s prínosom pre národné hospodárstvo. Jeho zmyslom je zainteresovanosť ľudí pri splnení vytýčených úloh a na lepšom využívaní zdrojov a rezerv na každom pracovisku.“ [6].

Poslanec Branislav Bíroš zmínil diskoordinácie v dodávkách výrobných statkov, problémy s kvalitou, špatnou pracovní disciplínu apod.: „Trebá odstrániť relatívne veľkú odtrhnutosť strojárstva od nestrojárskych rezortov. Zjednoduší sa tým množstvo medzirezortných a medzipodnikových vzťahov, ktoré dnes hamujú a predražujú technický pokrok. Odstránením tejto odtrhnutosti strojárstva sa zníži dnešný nedostatok progresívnych strojov pre mnohé odvetvia hlavne ľahkého priemyslu. Máme mohutné strojárstvo, ale moderné stroje treba napríklad pre drevársky priemysel nakupovať prevažne v zahraničí. Vedeckovýskumná základňa, ale nielen ona, musí prispieť k zvýšeniu úrovne výrobkov, s ktorými ideme na trh. Mnoho zisku nám uniká pre nízku konštrukčnú úroveň a pre nezodpovedne prevedenú prácu. Česť továrenskej značky obhajuje i česť a úroveň socializmu nielen v našej republike, ale i vo svete, kde predávame naše výrobky.

Zvýšenie úrovne kvality výrobkov nám pomôže prehlbiť i medzinárodnú deľbu práce a dosiahnuť predstih dynamiky zahraničného obratu pred dynamikou národného dôchodku. Považujeme za potrebné prehodnotiť, v mnohých prípadoch predĺžiť čas záruk za jednotlivé tovary a výrobky, a to podľa životnosti výrobku alebo stavby. Čím dlhšia životnosť, tým primerane dlhší čas záruky. Kto pracuje zle, nech pracuje dvakrát i trikrát za tie iste peniaze. Určité množstvo rezerv pre rast produktivity práce predstavujú zbytočné straty pracovného času, ktoré dosahujú v hospodárskych organizáciách zhruba 15 % a v stavebníctve ešte viac. Podporujeme opatrenia hospodárskej sféry na upevňovanie pracovnej disciplíny, na zlepšenie riadiaceho procesu a zvýšenie právomoci i zodpovednosti pracovných kolektívov... Poslanci Slovenskej národnej rady kritizovali pretrvávajúce problémy v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch. K riešeniu

týchto problémov by okrem iných nástrojov, osobitne cien, malo prispieť i podporovanie investičných akcií na odstraňovanie nerovnovážneho stavu prevahy dopytu nad ponukou.“ [7].

Zvlášť dôležité je, že: „Veľké možnosti zrýchlenia intenzity našej ekonomiky vidíme v racionálnom využívaní základných výrobných prostriedkov. Pokles ich účinnosti o 15 % v priebehu 7. päťročnice je varujúcim signálom, aby sa zvýšila hmotná zainteresovanosť organizácií i jednotlivcov za hospodárny prístup k využívaniu toho, čo máme a osobitne pri výstavbe ďalších kapacít, aby sa nestavalo nové, keď sa nevyužíva to, čo sme už postavili.“ [8]. Čili klesalo využívanie výrobných prostriedkov. Rečník to pričítal problému selhání jediného muža. Stejně tak dobře mohlo jít o nedostatečnou provázanost či nereálnost plánů (obrovské množství informací nemůže být zpracováno, neadekvátní a těžkopádné reakce socialistického hospodářství na existující nerovnováhy a neadekvátní pokrok v objevování nových informací), čili o diskoordinace v dodávkách komplementárních výrobních statků včetně jejich nízké kvality, nedostatek pracovníků a opotřebení či nízká kvalita strojů nebo politické tlaky. Svou daň si vybrala jistě i investiční slepota socialistického hospodářství, která vedla k investicím do odvětví, jejichž produkty spotřebitelé a výrobci nižších řádů nechtěli anebo je chtěli jen v menším množství. Tj. předchozí vysoké investice 70. let přišly částečně vniveč, a proto bylo nutné pro další období snížit rozsah investic a akumulaci (kapitálu). Každopádně pokles ve využívání budov, strojů, zařízení, přístrojů apod. znační pokles efektivity a růst plýtvání, protože vzácné výrobní faktory (práce, půda a kapitál) byly použity na výrobu výrobních (kapitálových) statků, které nebyly tolik potřeba anebo výrobních statků, které stávající podmínky nedovolovaly plně využít. V těchto výrobních statcích utopené výrobní faktory, tak již nemohly být nasazeny na krytí jiných palčivějších potřeb spotřebitelů a výrobců. Společnost tedy byla chudší o ztrátu těchto statků.

Intenzifikace a diskoordinace v zemědělství

Již dříve citovaný poslanec Jaroslav Karas se na 19. schůzi Slovenské národní rady ze dne 12. prosince 1985 vyjádřil i k intenzifikaci v oblasti zemědělství a upozornil i na diskoordinace v dodávkách komplementárních výrobních statků, prudké zvyšování cen některých produktů, na těžkopádnost hospodářského systému, problém selhání jediného muža ad. Stojí za to uvést rozsáhlejší citaci: „Ukazuje sa tiež, že naďalej budú pretrvávať problémy v zabezpečovaní chemických ochranných prostriedkov pre rastlinnú výrobu. V tejto oblasti sa každoročne vedú príliš dlhé rokovania medzi zainteresovanými orgánmi ohľadne ich devízového zabezpečenia z dovozu. Nakoniec sa dá súhlas na ich dovoz, ale z hľadiska agrotechnických termínov je už neskoro na to, aby sa mohli účinne aplikovať proti vyskytujúcim sa škodcom alebo chorobám. Na poľnohospodárskej výrobe sa čoraz viac podieľajú ostatné rezorty národného hospodárstva, ktoré, ako sa vo všeobecnosti uznáva, až dvojtretinovým podielom ovplyvňujú výsledky vo výrobe a vývoj ekonomiky poľnohospodárskej výroby. Treba pripomenúť, že nie všetky vstupy, ktoré sú z iných odvetví, najmä priemyslu, predávané poľnohospodárskym podnikom, idú v súlade s požadovanými trendami zvyšovania kvality výroby, produktivity práce, znižovania nákladov a zvyšovania rentability. Uvediem niektoré príklady

zo strojárstva: do poľnohospodárstva nám dodávali Tatry 148, ktoré teraz nahradili T 815. Lenže ak Tatra 148 stála 220 083 Kčs, cena Tatry 815 sa zvýšila na 484 972 Kčs. Normovaná spotreba nafty u T 148 na 100 km je 31, 5 lit., u T 815 32, 5 lit., pričom užitočná nosnosť T 815 je vyššia len o 0, 5 tony. Skutočná spotreba nafty pre T 815 v podmienkach poľnohospodárskej výroby predstavuje neraz viac ako 50 litrov na 100 km. Obdobné zdražovanie je z rezortu elektrotechnického priemyslu. Napr. regulátor napätia na traktor stál 68 Kčs, teraz stojí 432 Kčs. Taký podobný regulátor na nákladné auto stál 150 - 200 Kčs, teraz 800 - 900 Kčs. Alebo u nás vyrábaný dopravník zemiakov možno kúpiť za 50 000 Kčs. Keďže nedosahuje požadované technické parametre, radšej kupujeme dopravník z NDR za 199 165 Kčs. Ďalší nežiadúci dopad na ekonomiku poľnohospodárstva má zvyšovanie cien chemických ochranných prostriedkov, priemyselných hnojív a pod. Nemôžeme byť spokojní so stavom techniky, napr. na zber a pozberovú úpravu zemiakov, ktorá neriešená vynucuje s veľkú spotrebu ručnej práce, veľké sústredovanie brigádnikov, čo poľnohospodárskym podnikom, ale predovšetkým spoločnosti, z celospoločenských prostriedkov zbytočne odkrajuje značné čiastky.“[9].

Dále: „Keď sme vo Výbore SNR pre pôdohospodárstvo a výživu rokovali o výsledkoch práce v agrokomplexe i lesnom a vodnom hospodárstve, ako aj o úlohách v budúcom päťročí, nemohli sme konštatovať, že nastal čas, aby sa, tak ako sa to zdôrazňuje v straníckych dokumentoch, viac, všestrannejšie a s dopadom aj v oblasti hmotnej zainteresovanosti zosúladžovali podnikovo-kolektívne záujmy poľnohospodárov so záujmami celospoločenskými, aby tieto záujmy zasúladžovali aj medzi poľnohospodárstvom a ostatnými odvetvami národného hospodárstva Nie, nie sme proti zvyšovaniu cien zá inovovanú techniku, ak ono je v súlade so zvyšujúcimi sa technickými parametrami vo výkonoch, kvalite práce a znižovaní nákladov na jednotku plochy i výroby. Dovoľte mi vyjadriť presvedčenie našich poľnohospodárov, vyjadriť svoje presvedčenie pokračovať v ôsmej päťročnici v nastúpenom trende, a tak v nových podmienkach plniac spoločenskú objednávku prispievať k všestrannému rozvoju našej socialistickej vlasti.“ [10].

14.5. Průmysl na Slovensku pohledem 20. schůze SNR

O slovenském průmyslu se živě diskutovalo i na 20. schůzi Slovenské národní rady (SNR) ze dne 15. května 1986. Opět zde vystoupil dlouholetý komunistický ministr financí SSR František Mišeje. Ten nejprve hospodářství vcelku pochválil: „...napriek niektorým zložitostiam vo výrobných i ekonomických podmienkach sa v uplynulých rokoch ďalej upevnili pozitívne tendencie rozvoja nášho hospodárstva. Úlohy štátneho plánu sa vcelku splnili i prekročili.“ [1]. V některých dalších bodech už tak jeho projev přesvědčivý není: „Ak hovoríme o pozitívnom plnení plánovaných úloh, nemôžeme nevidieť, že vývoj nebol na všetkých úsekoch rovnako úspešný. V hospodárstve zostal rad nevyriešených problémov a nevyužitých rezerv. Za osobitne nepriaznivý jav považujeme značné, väčšinou neodôvodnené rozdiely medzi organizáciami v

intenzifikácii a z hospodárňovaní výroby. Tvorbu nových hmotných zdrojov naďalej ovplyvňovali pomerne vysoké vklady do reprodukčného procesu, najmä do nových výrobných zariadení a ich nedostatočné využívanie. To súčasne vyvolávalo vysoké nároky na finančné zabezpečenie a na štátny rozpočet.“ [2]. Opäť zde dochádzalo k promrhání (zvrátení) investíc.

Fr. Mišeje kritizoval i vedeckotechnický rozvoj, pokles ve využívaní základních prostředků, neschopnost dotáhnout investiční výstavbu, problémy s dosahováním technicko-ekonomických parametrů u nových investic a zmínil i efektivnost vývozu a problém selhání jediného muže: „Vedeckotechnický rozvoj sa vo väčšine podnikov zatiaľ pomaly presadzuje pri komplexnom riešení problémov zvyšovania efektívnosti. Prínosy vedy a techniky sa v žiadúcej miere neprejavujú v kvalite, spoľahlivosti, životnosti, funkčnej účinnosti - jednoducho v raste úžitkovej hodnoty výrobkov a najmä v zhodnocovaní materiálových vstupov a energií. Predovšetkým vo zvyšovaní akosti sú z hľadiska využívania vedeckotechnického rozvoja rozsiahle rezervy. O tom svedčí najmä neuspokojivý vývoj a úroveň dosahovaných zahraničných cien, ale aj rozsah reklamácií a rastúce náklady na opravy, výrobkov...Nezlepšuje sa ani využívanie základných výrobných fondov. V rezorte priemyslu výťažnosť strojových základných prostriedkov bola na úrovni roku 1984, pričom v ľahkom a chemickom priemysle sa táto zhoršila. Podľa hlavných smerov hospodárskeho rozvoja na 8. päťročnicu tento nepriaznivý vývoj je nevyhnutné urýchlene a rozhodne riešiť. Cestou k tomu je plnšie časové a výkonové využívanie výrobných fondov, najmä technicky progresívnych a dosahovanie projektovaných parametrov na nových kapacitách. Vyžaduje to, aby sa reprodukcia základných fondov zabezpečovala na kvalitatívne vyššej úrovni, a to tak v smerovaní investícií do odvetví a odborov výroby, ako aj v ich skladbe, kde rozhodujúcu časť nových investícií musíme orientovať do strojov a zariadení. V investičnej výstavbe sa výraznejšie nezlepšuje doba a plynulosť výstavby, neuspokojivo sa plnili úlohy v uvádzaní nových kapacít do prevádzky a dosahovaní projektovaných technicko-ekonomických parametrov. Zaostávanie v dosahovaní technicko-ekonomických parametrov na nových kapacitách sa zaznamenalo najmä v organizáciách drevospracujúceho priemyslu, ale i na niektorých kapacitách v ľahkom priemysle. Obdobné problémy pretrvávali i na nových kapacitách v potravinárskom priemysle. Účinnosť opatrení, ktoré sa doteraz prijali v tejto oblasti, sa zatiaľ dostatočne neprejavila.“ [3].

„Ukazuje to, že sa plnenie úloh vo vývoze nezabezpečuje všade takými výrobkami, pri ktorých možno dosahovať vyššie ceny a primerané zhodnotenie. V efektívnosti vývozu úlohy, nesplnili najmä viaceré organizácie celulózo-papierenského priemyslu a výrobo-hospodárska jednotka Slovakotex. Od hospodárskych organizácií žiadame, aby pružnejšie reagovali na zmeny dopadu zahraničného trhu, na vývoz ponúkali progresívne technicky pokrokové výrobky, zvyšovali kvalitu produkcie a zabezpečovali pohotovú servisnú činnosť...Ďalšie rezervy úspešnej realizácie procesu intenzifikácie vidíme v prehľbovaní pracovnej disciplíny, v prehľbovaní autority a kvality, plánovania, v stimulácii odmeňovania, v cenovej politike i v ďalších oblastiach hospodárskej činnosti. Osobitne v hospodárskych plánoch, v ich častých zmenách, ale i v zásluhovosti pri odmeňovaní sme mali niektoré problémy.“ [4].

Jak to viděl Branislav Bíroš

Podobně kritický byl již zmíněný poslanec Branislav Bíroš, který dokonce citoval i prezidenta Gustáva Husáka: „V politickej správe Ústredného výboru Komunistickej strany Česko-slovenska na XVII. zjazde súdruh Husák uviedol: "Cenový mechanizmus musí podnecovať výrobu k rýchlejším inováciám, k obohacovaniu sortimentu kvalitným a požadovaným tovarom vo všetkých cenových polohách. Nemožno však trpieť, aby sa pod zámienkou inovácií dodávali na trh za vyššie ceny v podstate staré výrobky a lacnejšie, široko dostupné výrobky sa z trhu vytrácali... cenovými machináciami sa národné bohatstvo nezvyšuje, ani sa neuspokojujú potreby spoločnosti". Toľko citát.“ [5]. Zdá se, že i doktoru Husákovi byly některé z problémů známy. Husák si všiml, že problém je v cenovém mechanismu. To je logické, protože cenová kalkulace nebyla díky neexistenci soukromého vlastnictví výrobních faktorů a podnikatelů možná a ceny tedy neodrážely vzácnost výrobních a spotřebních statků.

Co dále B. Bíroš uvedl? Třeba problémy vývozu do nesocialistických zemí: „Analýza výsledkov hospodárenia za rok 1985 upozorňuje, že výsledný efekt hospodárskeho rozvoja Slovenska je znižovaný neuspokojivou úrovňou zhodnocovania tovarov, osobitne na trhoch s nesocialistickými odberateľmi. Na vyrovnanie rozdielov medzi veľkoobchodnou cenou a frankocenou bolo pre organizácie riadené ústrednými orgánmi SSR poskytnuté zo štátneho rozpočtu zhruba 4,740 mld Kčs. Efektívnosť meraná rozdielovým ukazovateľom ďalej poklesla. Nízke rozdielové ukazovatele v uplynulom roku boli dosiahnuté u tovarov, ako sú: drevotrieskové dosky, polyesterový hodváb, inštalачné sklo a rad ďalších. O nedostatočnej snahe našich podnikov svedčí i malá inovačná aktivita, ktorá nezodpovedá súčasným požiadavkám trhu.“ [6].

I on nebyl mimo jiné spokojený s neschopností dokončit včas plánovanou investiční výstavbu a zvyšujícím se (pokles směnosti) či stagnujícím využíváním základních prostředků, které značně pokles efektnosti a růst plýtvání: „Prečo nebol podľa plánu uvedený do chodu rad základných prostriedkov? Prečo poklesla smennosť v závodoch drevospracujúceho, ľahkého a elektrotechnického priemyslu? Využitie základných prostriedkov v priemysle charakterizované koeficientom 1, 416 zostalo na úrovni roku 1984. Straty z nekvalitnej výroby v organizáciách na území Slovenskej socialistickej republiky dosiahli viac ako 240 mil. Kčs. Vo federálne riadených organizáciách vzrástli o 26,8 % oproti roku 1984. Tieto údaje o stratách z nekvalitnej výroby nám úplne neodhaľujú obrovské škody, ktoré vznikajú socialistickej spoločnosti a socializmu vôbec výrobkami, ktoré nerobia česť socializmu.“ [7]. Patrná je i nekvalita, která by v dnešních cenách činila asi 1.26 miliardy Kčs (koeficient 5.25.), a to šlo jen o odhalené škody.

Vzácné výrobní faktory byly utopeny i v zásobách: „Organizácie riadené národnými výbormi vykázali stratu 287,2 mil. Kčs. V tom podniky reštaurácií namiesto plánovaného zisku 25 mil. Kčs vykázali stratu 14,4 mil. Kčs a organizácie bytového hospodárstva prekročili stratu o 100 mil. Kčs. Nezrýchlil sa čas obratu zásob, tak ako bolo určené plánom a zásoby dosiahli sumu 103,2 mld Kčs. Tieto fakty plne potvrdzujú závery prijaté XVII. zjazdom Komunistickej strany Československa, že máme ešte veľa rezerv, ktoré je možné využiť bez

nároků na nové zdroje investicí i pracovníků pro zvýšení společenské produktivity práce.“ [8]. Zde uvedená cifra 103.2 miliardy Kčs představuje ohromné číslo! V dnešních cenách (odhad koeficientu 5.25 krát) přes půl bilionu korun! Každopádně zásoby byly problémem a představovaly jednou provždy zcela anebo částečně utopené vzácné výrobní faktory, což zvlášť vynikne v kontrastu se zároveň panujícími nedostatky v zásobování v jiných oblastech. Zopakujeme, že se na tom podepsala nemožnost ekonomické kalkulace, neexistence soukromého vlastnictví výrobních faktorů a nemožnost podnikání.

Na závěr exkurze po slovenském komunistickém průmyslu uvedeme citát poslankyně Brigity Vilkové: „Pozitivně trendy, ako aj problémy v plnení vecných úloh plánu rezortu sa premietli aj do realizácie finančných vzťahov rezortu k štátnemu rozpočtu. Príjmy rezortu priemyslu vo výške 6,9 mld Kčs umožnili splniť príjmovú časť rozpočtu kapitoly iba na 98,9 %. Rozpočtové výdavky splnil rezort na 117, 6 %. Prekročenie výdavkov a nesplnenie príjmov malo nepriaznivý vplyv na výsledné aktívne saldo rezortu k štátnemu rozpočtu, ktoré sa v porovnaní so schváleným rozpočtom znížilo o 707 mil. Kčs. Vo výbore sme venovali pozornosť znižovaniu stratovosti a to preto, lebo jedna tretina celkových strát SSR pripadá na rezort Ministerstva priemyslu SSR a tvorí takmer 900 mil. Kčs, pričom v porovnaní s východiskovým rokom 7. päťročnice sa tento objem zvýšil takmer trojnásobne, keď pôvodne plánovaná strata 379 mil. Kčs u 10 podnikov sa zvýšila na takmer 900 mil. Kčs, u 14 podnikov. Dlhodobý charakter majú straty v n. p. Bavlárské závody V. I. Lenina Ružomberok, Bukóze Vranov, Chemocelulóze Žilina a Závodoch 1. mája Liptovský Mikuláš. Zámery programov na odstraňovanie stratovosti sa nedosiahli. Preto sme sa so záujmom na výbore oboznámili s ubezpečením ministra priemyslu SSR súdruha Urbana, keď na zjazde KSS uviedol, že v rezorte do roku 1990 nebude ani jeden podnik stratový.“ [9]. Ani po půlroce od 19. schůze se se ztrátovostí některých podniků nic nestalo, naopak došlo ke zhoršení stavu. Ztráty vzhledem k rozpočtu rezortu průmyslu nebyly zrovna malé.

Tolik tedy nepřilíživý stav slovenského průmyslu. Musím zde zdůraznit, že výše uvedené je pouze výběrem problémů z daných stenoprotokolů 18. až 20. schůze SNR z let 1985 až 1986. Problémy se vyskytují i v dřívějších stenoprotokolech, ale kvůli rozsahu této kapitoly se jimi nebylo možné zabývat a autor je nemohl ani všechny přechít.

15. Nedostatky v zásobování na Slovensku a jiné kratochvíle

15.1. Nedostatky v zásobování na Slovensku

Minule jsme se zabývali (nejen) průmyslem Slovenské socialistické republiky (dále jen SSR) v letech 1985 a 1986. Nyní přejdeme k nedostatkům v zásobování, nedostatečné kvalitě, bytové výstavbě, zemědělství a i sociálním službám. Opět použijeme stenoprotokoly 18. až 20. schůze Slovenské národní rady (dále jen SNR).

Nedostatky v zásobovaní

Na 18. schůzi Slovenské národní rady ze dne 24. října 1985 uvedl na téma nedostatků v zásobování dlouholetý předseda vlády Slovenské socialistické republiky komunista Peter Colotka: „V potravinářskom priemysle pri celkovom zvýšení výroby v siedmej päťročnici o 9,9 % dosiahol sa určitý pokrok v zhodnocovaní surovín, hlavne rozšírením hľadaných druhov potravinárskych výrobkov i zavedením výrobkov nových. Vzástol počet priemyselne vyrábaných polotovarov a hotových mrazených jedál, pričom vo výrobe detskej výživy sa v porovnaní s rokom 1980 dosiahol rast o 48, 3 %. Naďalej však nebol pokrytý dopyt po týchto tovaroch a pre neospravedlniteľný nezáujem obchodu sa náležite nerozvinul predaj balíčkového mäsa. Pretrvávajú problémy s kvalitou mliečnych a mlynársko-pekárenských výrobkov. Porovnanie s vyspelými krajinami a v niektorých odboroch aj s podnikmi v Českej socialistickej republike ukazuje, že potravinársky priemysel na Slovensku musí rýchlejšie riešiť šírku a pestrosť sortimentu, úroveň balenia i kvalitu výrobkov, od čoho závisí tiež vyššie zhodnocovanie suroviny a rast rentability výroby, no predovšetkým spokojnosť našich občanov.“ [1].

Dále uvedl, že sice peněžní příjmy budou oproti roku 1980 vyšší o 20.1 %, a že po přechodném poklesu v důsledku cenových úprav se opět zvýší spotřeba masa, ale: „Úsilie, ktoré sme vo vláde a na ministerstvách vyvíjali pre ďalšie zlepšovanie zásobovania obyvateľstva, sa prejavilo znížením okruhu nedostatkových tovarov i rozšírením sortimentu tovarov s lepšími úžitkovými vlastnosťami, vyššou kvalitou a širšou cenovou škálou. Aj pre budúcnosť vyžadujeme od výrobných rezortov a podnikov viac iniciatívy a pocitu zodpovednosti za zásobovanie obyvateľstva. Obchodné organizácie musia zlepšovať prieskum trhu, zabezpečovať plný sortiment tovaru počas predaja a odstraňovať také nedostatky, ako je zatváranie predajni, svojvoľne skracovanie predajného času. V rozvoji platených služieb pre obyvateľstvo sa realizáciou opatrení prijatých na zabezpečovanie uznesení 6 zasadnutia ÚV KSČ dosiahli zatiaľ (hovorím otvorene) len dielčie výsledky. Tržby od obyvateľstva za platené služby poskytované miestnym hospodárstvom a výrobnými družstvami vzrastú v priebehu päťročnice o 11,4 %, teda menej, ako sa počítalo v pláne. Je to pomalšia dynamika ako u maloobchodného obratu, čo je opačný trend oproti vývoju v priemyselne rozvinutých krajinách. I keď sa postupne rozširuje sieť a sortiment služieb a zlepšuje ich pohotovosť a kvalita, treba vidieť, že situácia je značne rozdielna u jednotlivých druhov služieb a tiež v jednotlivých okresoch. Vcelku sa ukazuje, že národné výbory, výrobné družstvá i príslušné ústredné orgány musia venovať prijatým opatreniam na rozvoj služieb naďalej zvýšenú pozornosť, osobitne príprave kvalifikovaných pracovníkov a rozvoju materiálno-technickej základne.“ [2].

Místopředseda SNR komunista Dezider Krocsány na 18. schůzi SNR uvedl nejen ke kvalitě následující: „V tejto súvislosti dovoľte mi zmieniť sa i o otázkach kvality výrobkov, ktorá nie vždy je na potrebnej úrovni. Nedostatočný sortiment pociťujú občania najmä u niektorých textilných a odevných výrobkov a v obuvi. Oblasť inovácie stagnuje na úrovni minulého roka. Viacero nových výrobkov nemožno zaradiť do prvého stupňa akosti. Relatívne nízky je aj podiel technicky pokrokových výrobkov. Podiel výrobkov vysokej

technicko-ekonomickej úrovne rastie veľmi pomaly. Štátne skúšobne signalizujú, že namiesto toho, aby podiel výrobkov prvej akosti narastal, má klesajúcu tendenciu a narastá podiel tretej akosti.“ [3].

Nebyl spokojen ani se stávajícím sortimentem výrobků a zřejmě ani kvalitou dopravy: „Súčasná etapa budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti je charakterizované novými tendenciami vo vývoji osobnej hmotnej spotreby obyvateľstva. Ďalej stúpa i náročnosť nášho spotrebiteľa, ktorý právom žiada v obchode širší sortiment, výrobky s vyššími úžitkovými a estetickými vlastnosťami. Je to zákonitý jav, ktorý vyplýva z dosiahnutej životnej úrovne, pracovnej vyspelosti a aktivity našich občanov. To zaväzuje, aby obchod, a výroba pružnejšie a predvídavejšie reagovali na spotrebiteľský dopyt, rozširovali sortiment, zvyšovali kvalitu a urýchlňovali inováciu tovarov. Zabezpečovanie prepravných potrieb obyvateľstva a najmä kvality poskytovaných služieb pri preprave robotníkov a žiakov sú permanentne v centre pozornosti našich občanov a nás poslancov. Nároky na osobnú hromadnú dopravu neustále rastú. Už po niekoľko rokov sa znižuje počet prepravovaných osôb na železnici presunom na dopravu ČSAD, ktorá pre občanov má viaceré výhody. Zvyšovanie kvality týchto služieb naráža na problémy ekonomického i technického charakteru.“ [4].

A napríklad poslanec Vincent Földes na 19. schůzi uvedl: „Veď takmer tretina výrobkov má mať vysokú technicko-ekonomickú úroveň. Domnievame sa však, že podiel nových výrobkov z celkovej výroby tovaru je ešte malý.“ [5].

Konkrétní nedostatky v zásobování

Komunistka a poslankyně Petronela Višňovcová byla v otázce zásobování (a kvality) slovenského trhu konkrétní a na 18. schůzi vystoupila s následujícími poznatky: „Zásobovací situaci v potravinářském tovaru v uplynulých čtyřech letech 7. pětičnice možno hodnotit poměrně vyrovnaným vztahem mezi ponukou a dopytem ve všech rozhodujících druzích potravin. Je však potřebné zlepšit zásobování vidieka masom a masovými výrobky. Kvalita některých potravinářských výrobků, zejména mléka, masa a výrobků z nich nie je uspokojivá. Masové výrobky napr. sú často presolené a tým trpí ich kvalita. Túto kvalitu treba omnoho rozhodnejšie riešiť a tak zlepšiť kvalitu spomínaných výrobkov. Predaj priemyselného tovaru svedčí o trvalej a v podstate tiež uspokojenej spotrebe predovšetkým textilu a obuvi. Dosiahlo sa zvýšené tempo predaja predmetov dlhodobého používania. Nepostačujúca je však jeho štruktúra. V rokoch 7. pätročnice sa napriek vynaloženému úsiliu nepodarilo zabezpečiť žiadúcu skladbu tovarov v sortimente odievania. V priemyselnom tovaru dlhodobého používania sú nedostatkovými mrazničky, farebné televízory, šijacie stroje i bicykle. Úroveň vnútorného trhu bola narušovaná nedostatočnou kvalitou niektorých druhov výrobkov, ktoré prenikali z výroby do obchodnej siete. Medzi ne patrí i nábytok. Ďalšími tovarmi, v ktorých bola zaznamenaná nižšia kvalita, dovoľte niektoré spomenúť: automatické práčky, kompresorové chladničky, tepelné spotrebiča, čiernobiele televízory, prijímače, magnetofóny. Chýbajú aj niektoré druhy galantérnych tovarov, napr. opasky, vešiaky a iné mnohé ďalšie výrobky. Nedostatky v štruktúre ponuky sú predmetom teda oprávnenej kritiky našich pracujúcich. Pri kvalitnom zabezpečovaní

služieb vnútorného obchodu zohráva popri mechanizácii a technike prirodzene najdôležitejšiu úlohu ľudský činiteľ - pracovníci. Preto výchove mladej generácie v rezorte obchodu sa musí venovať trvalé ešte väčšia pozornosť, aby vzťah pracovníkov obchodu k občanom bol citlivejší, aby sa zvyšovala kultúra predaja.“ [6].

Dále zde vystoupila i s kritikou služeb a dopravy: „Popri kladnom hodnotení čiastkových výsledkov v rozvoji služieb obyvateľstva treba poukázať na niektoré problémy v tejto oblasti. Neuspokojujúca je kvalita, najmä vzhľadové a úžitkové vlastnosti zákaziek, nedostatočná je úroveň obsluhy, pretrvávajú problémy v materiálno-technickom zásobovaní. Po zvýšení cien zákazkových služieb klesá dopyt občanov po týchto službách. Prevádzky v niektorých okresoch, mestách a ich sídliskách i obciach sú nerovnomerne rozmiestnené. Žiada sa preto riešiť za účinnej pomoci plánovacích orgánov materiálno-technické zásobovanie v záujme dostatku potrebných materiálov na jednotlivé druhy služieb, pretože dodávky tak ako sa realizujú nie sú úplné, pretože sa neplnia na 100 %. Hlavnou úlohou dopravnej sústavy je včas, plynulé, kvalitne a efektívne zabezpečovať prepravné potreby národného hospodárstva a obyvateľstva. Vďaka obetavosti pracovníkov dopravy i národných výborov sa dané úlohy darilo plniť. Prepravné potreby národného hospodárstva a obyvateľstva sú v zásade zabezpečené a darí sa znižovať aj ich prepravnú náročnosť. Pretrvávajú však ešte nedostatky najmä v rýchlosti dopravy, včasnosti a spoľahlivosti, v znižovaní nehodovosti, vo využívaní protismernosti prepráv i v kultúre cestovania. Súdruhovia poslanci a poslankyne poukázali najmä na nízku úroveň kultúrnosti cestovania, ktorá súvisí aj so zlým a zastaralým technickým stavom autobusov, s vybavenosťou autobusových staníc a zastávok...Dôležitú úlohu zohráva i kvalita a dĺžka komunikačnej siete. Tempo jej výstavby a rekonštrukcie je žiadúce zrýchliť. Podobne sa treba zamyslieť i nad urýchléním rekonštrukcie železničných staníc, a to najmä v Bratislave, Žiline, Leviciach a v ďalších mestách.“ [7].

Na 19. schůzi Slovenské národní rady (dále jen SNR) ze dne 12. prosince 1985 byl konkrétní i komunistický poslanec Juraj Hlinka: „Návrh rozpočtu tejto kapitoly sa spracovával v zložitých podmienkach hmotného plánu, pretože nie sú ešte doriešené dodávky do trhových fondov, najmä z hľadiska sortimentnej skladby, ktorá má vplyv na hodnotové ukazovatele finančného plánu a tým i na rozpočet. Plánovaná nákupná úloha dodávok do trhových fondov za všetky obchodné systémy na rok 1986 je vo výške 99 mld Kčs, čo je oproti roku 1985 viac o 3, 1 %. Treba však otvorene povedať, že podľa doterajších výsledkov dodávateľsko-odberateľských rokovaní na budúci rok nie sú zabezpečené dodávky pre vnútorný trh celkovo o 2,8 mld Kčs, čo predstavuje 3 % z celkových dodávok do trhových fondov. Zatiaľ čo dodávky základných druhov potravinárskeho tovaru menovite mäsa, hydiny, mlieka, syrov, múky a ďalších potravín sú zabezpečené v súlade s potrebami trhu, sortimentné rozpory v dodávkach niektorých druhov priemyselného tovaru, najmä textilu a odevov, obuvi predstavujú vo vzťahu k potrebám závažné rozdiely. Preto ich riešeniu treba v ďalšej etape dodávateľsko-odberateľských rokovaní venovať zvýšenú pozornosť. Z rozpravy na rokovaní nášho výboru tiež vyplynulo, že i v dohodnutom objeme dodávok sú viaceré odchýlky od požiadaviek občanov. Otvorene a konkrétne sme poukazovali na skutočnosť, že štrukturálne problémy na vnútornom trhu sú dôsledkom toho, že výroba a ponuka tovarov sa odlišuje od požiadaviek spotrebiteľov. Odklon od

spotrebiteľského dopytu sa sústreďuje najmä do priemyselného tovaru, kde nedostatkovosť v niektorých druhoch je dlhodobejšieho rázu a vyplýva i z nedostatočného plnenia programu odstraňovania vybraných nedostatkových druhov tovaru. Žiada sa tiež dôsledne plniť dohodnuté dodávky tak v množstve, ako aj v štruktúre, v čase a na konkrétne miesto.“ [8]. Tato citace je o neschopnosti hospodárství uspokojovať potreby spotrebiteľů, a to nejen v tom, že výroba nedodala obchodu nějaká 3 % dodávek, ale i část z těch 97 % dodaných výrobků nesplňovalo představy spotřebitelů (odchýlky od požadaviek občanov). Je jasné, že potreby občanů je možné si naplánovať, ale jistě je není možné naplánovať tak, aby jsme se do nich převážně střefili. Navíc je patrné, že někdy šlo o dlouhodobé problémy.

Nebyly to jediné problémy. J. Hlinka zmínil problémy v zásobování obyvatelstva uhlím a palivovým dřevem a na nízkou kvalitu uhlí. Důvodem špatného zásobování byla diskoordinace v dodávce komplementárního výrobního statku, v tomto případě šlo o službu dopravy: „Viacerí poslanci nášho výboru na základe skúseností zo svojich volebných obvodov signalizovali problémy v zásobovaní obyvateľstva uhlím a palivovým drevom. Naviac poukázali i na to, že dodávané uhlie je nekvalitné a väčšinou hodne prachové. Hlavnou príčinou miestneho nedostatku uhlia je jeho doprava. Pri doterajšom tempe dodávok uhoľných palív pre vnútorný trh SSR je predpoklad splnenia očakávaných dodávok a tým aj vytvorenia celkových plánovaných zásob palív. Pravda, akékoľvek ďalšie výluky v sieti ČSD by splnenie týchto dodávok pre trhové fondy SSR veľmi sťažili. Organizátorskou prácou treba tomu včas predchádzať.“ [9]. Hlinka kritizoval i služby: „Niekoľko slov chcem povedať k problematike služieb poskytovaných obyvateľstvu, keďže sme prerokovali i časť rozpočtu národných výborov. Na jeho základe možno konštatovať, že plánovaný rast rozvoja služieb môže prispieť k spokojnosti našich občanov. V pláne a rozpočte tejto kapitoly sú vytvorené podmienky pre zrýchlenie rozvoja a skvalitnenie služieb, rozšírenie ich siete a sortimentu. Rozhodnejšie sa žiada postupovať v oblasti kvality, včasnosti a pohotovosti poskytovaných služieb. Najzávažnejšou úlohou riadiacich orgánov národných výborov i organizácií služieb je zachovanie únosnej miery nákladovosti, najmä však výrobnéj réžie podnikov. Zlepšenie v oblasti služieb vyžaduje súčasne, aby príslušné výrobné podniky a organizácie s väčšou zodpovednosťou zabezpečovali materiály a náhradné diely pre podniky miestnej výroby a služieb. Chcem sa krátko zmieniť o hlavnom meste SSR Bratislave. V Bratislave v súčasnosti chýba niekoľko tisíc štvorcových metrov predajnej plochy. Budovaniu obchodnej siete, starostlivosti o rekonštrukciu a modernizáciu obchodných jednotiek a tiež plánu pracovníkov pre obchod treba preto v budúcom období venovať zvýšenú pozornosť. Ministerstvo obchodu SSR a národné výbory musia svoju organizátorskú prácu zacieliť viac na mobilizáciu plnenia úloh prvého roku 8. päťročného plánu a viac ako doteraz zvyšovať úroveň najmä vnútornej kontroly pre vyššiu disciplínu a tým aj vyššiu kvalitu poskytovaných služieb. Treba organizovať iniciatívu všetkých pracovníkov, ktorí poskytujú služby obyvateľstvu.“ [10].

Na 18. schůzi Slovenské národní rady (SNR) ze dne 24. října 1985 nebyl premiér Peter Colotka spokojen ani zcela v oblasti služieb. Dle něj: „Vieme, že praktická aplikácia zákonom zvýšených kompetencií národných výborov nie je bez problémov. V ich činnosti sú ešte značné rezervy v skvalitňovaní výkonu štátnej správy,

zvyšovaní účinnosti práce volených orgánov a v nemalej miere i v práci poslancov a aktívov. Väčšiu iniciatívu, pochopenie a rozhodnosť musia národné výbory, najmä na nižších stupňoch preukazovať pri riešení takých problémov, ako je čistota a poriadok na uliciach, v parkoch, na nových sídliskách, dodržiavaní predajného času v obchodoch a v prevádzkach služieb i pri prekonávaní ďalších nedostatkov, ktorých odstraňovanie síce nekladie vysoké nároky na finančné prostriedky, ale ich neriešenie vyvoláva oprávnenú nespokojnosť a kritiku obyvateľov.“. Tentýž autor požadoval, aby národní výbory zlepšili i správu bytového fondu a zkvalitnili služby bytových organizácií [11].

15.2. Zemědělství a bytová výstavba

Na 18. schůzi Slovenské národní rady (SNR) ze dne 24. října 1985 uvedl již zmíněný předseda vlády Slovenské socialistické republiky (SSR) komunista Peter Colotka na adresu zemědělství mimo jiné (třeba vzestupu v doživosti krav a snášce vajec či vzestupu zisku) i následující poznatky: „Stále sa nám však nedarí výraznejšie zvýšiť hektárové úrody zemiakov a cukrovej repy, znížiť straty pri zbere a pri manipulácii s úrodou, zvýšiť kvalitu zemiakov i obsah cukru v cukrovej repe. Nevysporiadali sme sa uspokojivo s kvalitou objemových krmív, sladovníckeho jačmeňa, potravinárskej pšenice i niektorých ďalších plodín. V rade poľnohospodárskych podnikov pretrvávali nedostatky v dodržiavaní technologickej disciplíny, čo sa okrem iného prejavovalo v nedostatočnom využívaní závlahových zariadení, priemyselných hnojív i chemických ochranných látok...K problémom, ktoré bude vláda naďalej sledovať a ktoré musia poľnohospodárske podniky i riadiace orgány dôraznejšie riešiť, patrí celkove neuspokojivá kvalita mlieka, pretrvávajúca sezónnosť vo výrobe a nákupe mlieka a jatočných zvierat i nedostatky v plánovanej reprodukcii hospodárskych zvierat.“ [1].

Poslanec a komunista Josef Gála informoval na stejné schůzi o ďalších problémoch v zemědělství. Vedle některých pozitiv ve sklizni se zmínil o problému selhání jediného muže a rozkrádání socialistického vlastnictví: „Pretrvávajú problémy vo vysokom hynutí zvierat a vyradovaní kráv na jatočné účely. Previerky Štátnej veterinárnej správy ukazujú na to, že nie je všetko v poriadku v oblasti zooveterinárnej starostlivosti o hospodárske zvieratá. Nedodržiavanie základných opatrení, nedisciplinovanosť a nedbalosť pracovníkov, nedostatočná kontrolná činnosť riadiacich pracovníkov spôsobuje aj hromadné úhyny zvierat. Nie je ku cti nám, poľnohospodárom, že len pomaly sa upravujú hospodárske dvory a zvyšuje ochrana socialistického majetku pred rozkrádaním a vznikom škôd.“ [2]. Pak se rozhovořil na téma vybavení zemědělství kapitálovými statky, jako jsou třeba stroje: „Kladne možno hodnotiť, že v posledných rokoch sa zvýšili dodávky pluhov, sejačiek a ostatného závesného náradia. Na rokovaníach výborov SNR však bolo poukázané aj na to, že okrem ďalšieho využitia vnútorných rezerv by sa žiadalo vyrábať a dodávať traktory, ako aj ostatné stroje s nižšou spotrebou energie. Zatiaľ sa neuspokojivo plní aj program prechodu traktorovej dopravy na automobilovú pre nedostatok vhodných automobilov na poľnohospodárske účely.“ [3].

O podstatě slovenského socialistického zemědělství mluvila na 20. schůzi SNR ze dne 15. května 1986 poslankyně Ďuricová: „Druhou stránkou výroby poľnohospodárskych surovín a potravín je otázka, že ich vyrábame pomerne draho, najmä ak robíme porovnanie v reláciách na svetové ceny. Aj v agropotravinárskom komplexe musíme urýchliť proces ekonomickej, alebo ako sa to ľudovo hovorí, úspornej intenzifikácie. V tomto smere určitý nátlak sledujú aj niektoré úpravy ekonomických nástrojov. Ide totiž o to, aby sa so vstupmi do výroby zaobchádzalo naozaj hospodárne. Niektoré poznatky však signalizujú, že najmä v dobre hospodáriacich podnikoch sa pociťuje tvrdosť týchto opatrení. Uplatňovanie diferenciálnej renty vo forme diferenciálnych príplatkov a iných nástrojov voči podnikom hospodáriacim v horších klimatických, pôdnych a iných podmienkach je samozrejmé. Niektoré poznatky najmä z dlhodobozaošávajúcich podnikov však naznačujú, že nie vždy a všade sa celospoločenský rentuje, ak sa pridáva zaošávajúcim a uberá sa dobre hospodáriacim. Je dosť príkladov na to, že rentabilita v týchto podnikoch je na hranici únosnosti. Kritické pripomienky, resp. názory nesúhlasu sú aj na praktizovanie prerozdelenia jaderných krmív na úkor tých, čo si ich vyrobili. Pravdou je i to, že aj v týchto podnikoch je veľa rezerv, najmä vo využívaní základných výrobných prostriedkov a ostatných hmotných vstupov do výroby, v znižovaní strát vo výrobe, v spracovaní a uskladňovaní produktov. Vieme, že v rezorte boli spracované programy, ako je program hospodárnosti, protistratový program a iné. Ide však o to, aby sa dôslednejšie realizovali vo výrobe.“ [4]. Čili výroba potravín zde byla poměrně drahá, intenzifikace byla nedostatečná. Šetření surovinami nevedlo vždy ke zlepšení situace [5]. Dobře hospodařící byli po zásluze potrestáni a špatně hospodařící nebo hospodařící ve špatných přírodních podmínkách byli odměněni. Ve špatných přírodních podmínkách se hospodařilo jednak kvůli jistotám práce v daném místě a jednak kvůli snaze o soběstačnost v produkci potravin mírného pásu. Soběstačnost by zde měla být správně v uvozovkách, protože na produkci potravin se v té době dovážela ropa a železná ruda (na výrobu zemědělských strojů a zařízení) ze SSSR, fosfáty a jiné věci se také musely odněkud dovést.

Na stejné schůzi měl k zemědělství projev i ministr obchodu Jaroslav Zelko: „Pri dôslednom uplatňovaní zmluvných vzťahov by sa v tejto päťročnici [8. päťletka, pozn. autora] mal odstrániť stav, že "... keď sa neurodí je zle, keď sa urodí, aj tak je zle". Zmluvné vzťahy obojstrannej partnerskej rovnosti vytvárajú taký vzájomný vzťah medzi výrobou a obchodom, z ktorého závery musia byť rovnocenné tak pre poľnohospodársku a potravinársku výrobu, ako aj pre vnútorný obchod. Na takejto spolupráci sme sa aj medzirezortné dohodli. V potravinách nám ďalej pôjde o zvyšovanie kvality, t. j. o prehodnotenie štátnych noriem niektorých výrobkov, opäť v spolupráci s dodávateľskými organizáciami tak, aby sa rozšírila výroba výrobkov mimoriadnej kvality a aby sme zabezpečili stabilitu a permanentnosť ponuky výrobkov a aby sme ich vedeli vyrobiť nielen pre výstavy, ale predovšetkým pre trvalú ponúkli. Na tomto sme sa už s Ministerstvom poľnohospodárstva a výživy SSR dohodli a to bude aj súčasť programu.“. Tentýž si sťažoval i na nedostatok obalů [6].

Bytová výstavba

Čemu se tehdy dařilo byla rozsáhlá bytová výstavba. Bohužel se však stavěly jen nové byty a ostatní se nechalo chátrat, což znamenalo de facto spotřebování kapitálu: „V bytové výstavbě bude splněná úloha dokončit 24 600 bytov aj pri čiastočnom schodku v individuálnej bytovej výstavbe. Bratislava dosiahne takmer 150 000 trvalé obývaných bytov a počet bytov pripadajúcich na 100 cenзовých domácností sa zvýši z 89 na 92, 5 bytov. To sú nesporne hmatateľné úspechy. No i tak v Bratislave evidujeme na národných výboroch vyše 4600 žiadostí o byty. Na bytových družstvách je zaevidovaných vyše 24 000 neubytovaných členov. Na pracoviskách sú ďalšie tisíce žiadostí o pridelenie podnikových alebo družstevno-stabilizačných bytov.

Vcelku priaznivé výsledky znižuje stále pretrvávajúci nepriaznivý stav vo finalizácii sídlisk objektami občianskej a technickej vybavenosti, najmä ich vecnej štruktúry a včasnosti dokončovania objektov. ...Neuspokojivá je situácia v realizácii viacerých stavieb v účelovej investičnej výstavbe. Obzvlášť vypuklé sa prejavuje oneskorevanie výstavby na úseku dopravy, vodného hospodárstva a zdravotníctva... V nových sídliskách býva prevažná časť obyvateľov nášho mesta. To však nijako neznižuje, ale naopak umocňuje funkcie centrálnej mestskej oblasti. Obrazne povedané, táto časť je tvárou nášho mesta. Minulé generácie nám tu zanechali veľa vzácných pamiatok, z ktorých mnohé si vyžadujú stavebne i technicky náročnú rekonštrukciu. Treba povedať, že trvalo pomerne dlho, kým sa v Bratislave vytvorili nevyhnutné podmienky pre investorské, projektové, ale najmä dodávateľské zabezpečenie regenerácie historického jadra mesta.“ [7]. Z této citace jsou také patrné diskoordinace ve výstavbě sídlišť, kdy stavba bytů nebyla adekvátně časově sladěna s výstavbou tzv. objektů občanské a technické vybavenosti (to mohly být třeba obchody, školy, chodníky, doprava apod.). Konečně je patrné, že (částečné či úplné) oddělení placení nákupu bytu od možnosti jeho užívání, vedlo k vytvoření vysoké poptávky po bytech, která nemohla být uspokojena, vznikl zde tedy nedostatek bytů [8].

Odvrácenou tvář rozsáhlé výstavby zmínil poslanec Jaroslav Gábor: „Vo výbore sme ocenili skutočnosť, že za roky 1981 až 1984 sa uviedli do prevádzky ďalšie výrobné kapacity, najmä v energetike, strojárstve, chemickom a celulózopapierenskom priemysle. V období 7. päťročnice podniky riadené Ministerstvom stavebníctva SSR odovzdajú takmer 120 tis. bytov s vysokou úrovňou ich vybavenia a 749 objektov občianskej vybavenosti. Naši voliči očakávajú, že príde k zlepšeniu dokončovania objektov vnútorného obchodu a komunálnych služieb, materských a základných škôl, objektov sociálnej starostlivosti a okolia obytných domov, najmä na nových sídliskách. To je jedna, tá lepšia stránka mince. Druhá, nie však už taká lichotivá, je v tom, že v kvalite odovzdaných stavieb sú ešte rozdielne výsledky a tam vidíme nemalé rezervy v práci nášho stavebníctva, ako i v lepšom využívaní vnútorného pracovného času ľudí a mechanizmov, ako i poriadku na stavbách.“ [9].

S kritikou v oblasti výstavby vystoupil i poslanec Ján Kurjatko. V jeho řeči stojí za pozornost vedle informace, že na práci městských národních výborů je stále ještě mnoho kritiky, dvě sdělení: „Oneskoroje sa a predlžuje riešenie niektorých závažných otázok, ako je vybavenosť sídlisk službami, obchodnou sieťou,

výstavbou sociálnych zariadení, najmä pre starých občanov, modernizácia bytového fondu a zmena štýlu práce a niektoré ďalšie úlohy. Príčina tohto stavu spočíva v tom, že k prijatým opatreniam sa neprístupuje všade s dostatočným dôrazom a iniciatívne....V súvislosti s bytovou výstavbou dodávateľským spôsobom by som chcel upozorniť na jeden závažný problém. Uznesením vlády ČSSR a vlády SSR sa uložilo národným výborom zabezpečiť novú bytovú výstavbu v rámci štátneho cieľového programu O2 regulačnou a meracou technikou. Toto uznesenie sa plní len čiastočne. Príčiny sú v nedostatku meracej a regulačnej techniky. Výrobca sa vyhovára, že národné výbory neobjednávajú v dostatočnom množstve túto techniku a národné výbory zas tvrdia, že výrobca nie je schopný objednané množstvo dodať. Vzhľadom na závažnosť tohto problému by sa mal tento rozpor vyriešiť na úrovni centra. To je jedna z hlavných príčin, prečo národné výbory stanovené úspory palív a energie neplnia. Okrem toho prejavuje sa tiež i nedostatok vysokotlakových sodíkových výbojek pre verejné osvetlenie.“ [10]. Čili opäť tu máme diskordinácie v dodávkach komplemetárních statků, které byly nutné pro dokončení výstavby a jejího řádného užívání.

15.3. Otázka sociální a 20. schůze SNR

Na 18. schůzi Slovenské národní rady (SNR) ze dne 24. října 1985 nebyl premiér Peter Colotka spokojen také ani v oblasti otázky sociální. Dle něj: „V oblasti sociální starostlivosti sa zvýši počet miest v ústavoch spolu o 12 % a dosiahne tak kapacitu 18 tisíc miest. Zatiaľ sa uspokojivo nerozširujú kapacity v domovoch a penziónoch pre dôchodcov, kde za štyri roky sa počet miest zvýšil o 473, čo je na naše pomery veľmi málo..“ [1]. I přes některé pochvaly nebyl spokojen ani komunista Ladislav Abrahám na stejné schůzi: „Úloha poskytovať do konca päťročnice závodnú zdravotnícku starostlivosť celkove 75 % pracujúcim sa vysoko prekročila. Osobitnú pozornosť odbory venovali zabezpečovaniu zdravotnej starostlivosti pracujúcim v poľnohospodárstve a zvyšovaní kvality závodnej zdravotníckej starostlivosti vôbec, lebo zatiaľ nedosahuje požadovanú úroveň, a preto je často predmetom oprávnenej kritiky pracujúcich. Aj napriek priaznivým tendenciám vo vývoji zdravotníckej starostlivosti vývoj pracovnej neschopnosti pre chorobu a úraz za posledné obdobie je nepriaznivý. Za rok 1984 dosiahla pracovná neschopnosť na Slovensku od roku 1971 najvyššiu hodnotu 4, 02 %. Väčšina odborových orgánov sa príčinami zvyšovania pracovnej neschopnosti zaoberala. Aj Slovenská odborová rada za osobnej účasti ministra zdravotníctva.“ [2]. Je zde patrné zřejmě působení morální hazardu v oblasti nemocenské v podobě jejího zneužívání. Bezpartijné poslankyně Viera Martinčicová se na 19. schůzi věnovala zdravotnictví. Uvedla, že se vynakládají značné prostředky na rozvoj zdravotnictví. Problém však byl zřejmě s jejich účelným vynakládáním: „Zároveň sme však položili dôraz na hospodárne a efektívne využívanie týchto prostriedkov v záujme reálnych potrieb zdravia národa. Napríklad uplatňovanie vedeckotechnického rozvoja v medicínskej praxi - liečebnej i diagnostickej - neznižuje, ale zvyšuje nároky na zdravotnícku techniku. A pritom vieme, že aj ceny práve tej najprogresívnejšej zdravotníckej techniky nielen tuzemskej, ale ešte viac z dovozu sa z roka na rok zvyšujú...Prijatými uzneseniami sme so súhlasom vzali na vedomie návrhy ročných plánov a návrhy rozpočtov pridelených

kapitol na rok 1986 s tým, že plnenie programu hospodárnosti pri účelnom a racionálnom využívaní rozpočtových prostriedkov je jednou z mobilizovateľných rezerv. Jestvujúca neúmerne vysoká spotreba liečiv, ktorá je biologicky nepodložená, ako sa vyjadril na rokovaní nášho výboru súdruh minister zdravotníctva Matejíček, je tiež jednou z takýchto rezerv.“ [3].

Na 20. schůzi SNR ze dne 15. května 1986 měl řeč o zdravotnictví poslanec Ondrej Horniak: „Na rokovaní Výboru SNR pre veci sociálne a zdravotné sme konštatovali, že i keď výsledky záverečných účtov nám pridelených kapitol sú vcelku vyrovnané, vo vnútornej štruktúre sa za čerpaním rozpočtu ukrývajú okrem pozitív aj niektoré nedostatky, ktoré svedčia o rezervách v riadiacej práci, koordinácii a organizácii práce. Napríklad pretrváva nedostatočné využívanie základných fondov, konkrétne prístrojovej techniky v zdravotníctve riadenom národnými výbormi. Už neraz sa to kritizovalo v orgánoch Slovenskej národnej rady. Chcem poukázať aj na opakujúce sa nedostatky v investičnej výstavbe zdravotníckych stavieb, že sa na stavebné práce rozpočet opätovne nevyčerpal, kým na strojoch a zariadeniach sa prostriedky prečerpali vo všetkých krajoch SSR. Tieto dva výrazné rozdiely vo vnútornej štruktúre čerpania rozpočtu je nevyhnutné uviesť v tomto roku do súladu. Veď napríklad ročný objem plnenia výstavby polikliniky v Banskej Štiavnici bol vlani iba na 53 % a od začiatku výstavby iba na 26 % z celkového nákladu okolo 80 mil. Kčs. Alebo na výstavbe naliehavého chirurgického pavilónu v Lučenci sa plán plnil iba na 21 %.“ [4]. Čili vyrábela se anebo se vozila ze zahraničí drahá zdravotnícká technika, aby se pak někdy málo využívala. Jde o klasický příklad důsledku nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu, čili jde o důsledek neexistence podnikatelů a soukromého vlastnictví výrobních faktorů.

„Občania často poukazujú na miestne výkyvy v zásobovaní liekmi a liečivami. Nechcem tu rozvádzať široké súvislosti, spomeniem iba nevyhnutnosť zmeniť v odborovom podniku pre zdravotnícke zásobovanie Medika štruktúru autoparku smerom k malotonážnym nákladným vozidlám, ktoré sa dajú použiť operatívnejšie, racionálnejšie, navyše s nižšou spotrebou pohonných látok. Pozitívne treba hodnotiť kontrolnú činnosť orgánov Slovenskej správy nemocenského poistenia. Hospodárnosť s prostriedkami nemocenského poistenia preverovali vlani vo vyše 4 800 organizáciách, pričom len v 38 %ách z nich sa nenašli žiadne nedostatky vo výpočtoch nemocenských dávok a rodinných prídavkov na deti. Zistená výška prídavkov na týchto dávkach reprezentuje v súhrne vyše 3 mil. Kčs. Najvyššie preplatky boli v žilinskom Montostroji (95 tis. Kčs), v Bavlňárskych závodoch V. I. Lenina v Ružomberku (výške 61 tis. Kčs), v Bratislavských automobilových závodoch (vyše 60 tis. Kčs) atď. Nie je to poznatok nový, pretože sa každoročne opakuje a menia sa len názvy organizácií.“ [5].

20. schůze SNR

Dlouholetý komunistický ministr financí SSR František Mišeje na 20. schůzi Slovenské národní rady (SNR) ze dne 15. května 1986 nejprve uvedl, že vzrostly peněžní příjmy obyvatelstva, ovšem výroba nebyla schopna

plne uspokojovat potreby spotrebitelů. Ministr nebyl spokojen ani se službami: „Celkové peňažné príjmy obyvateľstva vzrástli o 3, 3 % a výdavky o 3, 7 %. Pri medziročnom raste maloobchodného obratu o 4, 2 % prejavili sa nedostatky v štruktúre ponuky niektorých druhov, najmä priemyselných výrobkov, ale i sortimentné, časové a miestne nedostatky v zásobovaní potravinami. Trvalé je platná požiadavka, aby výroba i obchod uspokojovali potreby občanov nielen z hľadiska objemu, ale aby sa rešpektoval aj záujem o pestrejší sortiment, kvalitu, technickú úroveň a v neposlednom rade i módnosť výrobkov. To si však vyžaduje pružnejšie zmeny vo výrobkovej štruktúre spotrebného tovaru a sústavné zlepšovanie služieb obchodu. Viaceré priaznivé výsledky sa zaznamenali aj v rozvoji platených služieb pre obyvateľstvo. Ich rozšírenie o nové druhy služieb a úroveň kvality však nie je zatiaľ všade v súlade s požiadavkami občanov. Je potrebné, aby sa ďalej zlepšovali tiež materiálne podmienky pre rozvoj miestnej výroby a služieb. Priaznivo sa vyvíjali aj peňažné služby poskytované štátnou sporiteľňou a poisťovňou, ktorých činnosť sa významne podieľa na zabezpečovaní úloh v raste životnej úrovne a posilňovaní životných istôt občanov.“ [6].

Člen strany Strany slovenskej obrody Viktor Antal kritizoval na schůzi bytové podniky, dopravu, dodávky pitnej vody (!) a služby: „Osobitnú pozornosť vo výbore sme venovali chozrasčotnému hospodáreniu národných výborov a jeho prosperite. Väčšina týchto organizácií je zisková, avšak stretávame sa i s podnikmi stratovými, v ktorých sa straty plánujú. Poslanci kriticky poukazujú na hospodárenie bytových podnikov. Žiada sa na tomto úseku zaviesť systémové opatrenia. Stratovosť sa plánuje v miestnej doprave. Plánovaná strata sa prekračuje, pritom kvalita cestovania sa nezlepšuje. Osobitne vážna situácia je najmä v hlavnom meste SSR Bratislave...Vo viacerých okresoch pretrvávajú problémy s pitnou vodou, jej ochranou a najmä údržbou vodovodov a kanalizácií, kde národné výbory nevyčerpali dané prostriedky zo štátneho rozpočtu na túto činnosť. V smennosti žiakov sú taktiež medzi okresmi pomerne veľké rozdiely. Veľkú smennosť, ktorá značne prevyšuje priemer, dosahujú okresy Banská Bystrica, Čadca a Nitra. Nerovnomerný rozvoj je i v kapacitách miestneho stavebníctva. Očakávané výsledky nedosiahli stavebné podniky v Nitre, Lučenci a Michalovciach. Osobitne páličivým problémom ostáva ďalší rozvoj služieb pre obyvateľstvo, i keď rozpočty národných výborov a finančné plány nimi riadených organizácií miestneho hospodárstva vytvárali podmienky pre túto činnosť. Nedosiahla sa však požadovaná kvalita, včasnosť a pohotovosť služieb. V mnohých prípadoch existuje i veľká koncentrácia tzv. špecifických služieb, za ktorými musí občan precestovať niekoľko desiatok kilometrov, ako napr. za opravou zlatníckych predmetov, malých traktorov, niektorých druhov elektrospotrebičov a podobne. Doposiaľ v tejto oblasti prežívajú prekonané riadiace metódy a prístupy mnohých funkcionárov a pracovníkov národných výborov a služieb.“ [7]. I V. Antal se mýlil v tom, že problém je v řízení.

Ne zcela spokojená byla i komunistická poslankyně Karola Chlebová, poukázala i na významný korupční potenciál socialistické ekonomiky: „V príprave na rokovanie výboru i dnešnej 20. schůdze Slovenskej národnej rady sme podobne ako ďalšie výbory SNR organizovali účasť vybraných poslancov na rozboroch hospodárskej činnosti za rok 1985. Poslanci nášho výboru sa zúčastnili záverečného hodnotenia na

Generálnom riaditeľstve ZDROJ Bratislava, OHJ Obchodu s ovocím a zeleninou Bratislava a OHJ Obchodu s nábytkom v Žiline. Dovoľte mi podčiarknuť skutočnosť, že na uvedených rozboroch sme získali užitočné poznatky. Stabilizoval sa trh potravín, ktorými je naše obyvateľstvo vcelku dobre zásobené. Maloobchodný obrat sa v potravinách prekročil. Generálne riaditeľstvo ZDROJ dosiahlo dobré výsledky, keď splnilo a vo viacerých ukazovateľoch i prekročilo plánované úlohy. Problémom sa však ukázal relatívny nárast mánk a škôd. Závažným negatívnym javom je, že ich výskyt sa sústreďuje u starších, skúsených vedúcich predajní, ktorí si vedia vyrátať tzv. bezpečné manko, teda také, za ktoré ešte nie sú súdne stíhaní. V celej oblasti predaja potravinárskych výrobkov treba jednoznačne zvýšiť kultúrnosť predaja a zlepšovať vzťah k zákazníkom.“ [8]. Prípád s mankom môže znieť divne, ale jde v podstate opäť o jedno z umelo stanovených kritérií, ktoré de facto supluje trh. Lidé nejsou neomylní a nějaká manka občas vzniknou vždycky. Nelze tedy manka zakázat. Kdo na trhu bude dělat často větší manka, bude si muset za čas hledat novou práci, protože přijde o své peníze nebo ho zaměstnavatel, který přichází o peníze propustí. Je jedno, zda je zloděj anebo to jen prostě jinak není schopen dělat. V socialistickém hospodářství však takovýto tržní test neexistuje. Je tedy potřeba stanovit arbitrárně jaké manko je ještě tolerovatelné. Lidé, kteří jsou schopní manko u sebe minimalizovat, tak mají možnost si, s dodržením nějaké rezervy, přikrádat. Panující nedostatky na trhu v dodávkách zboží a služeb je budou k tomu ostatně finančně motivovat.

Problém dle poslankyně Chlebové byl s dodávkou průmyslových výrobků, konkrétně zmiňovala obchod s nábytkem a poukázala na to, že změna plánu nebyla komplexně do plánů zapracována. Nezapomeňme, že v ekonomice vše souvisí se vším: „Plánovaný objem maloobchodného obratu rezort obchodu nesplnil. Rozhodující podiel na neplnení mal priemyselný tovar, keďže celý rad podnikov sa s plánom nevyrovnal. Dokumentovať to môžeme na príklade Generálneho riaditeľstva Obchod s nábytkom Žilina, ktoré nesplnilo 2 hlavné ukazovatele, so všetkými z toho vyplývajúcimi dôsledkami. Za jednu zo základných príčin možno označiť nesplnenie objemu dodávok zo strany výrobných organizácií. Zmienku si zasluhuje i nekomplexná zmena plánu, keď sa upravilo viacero ukazovateľov, ale dodávky pre obchod zostali v pôvodnom objeme a v nevyhovujúcej štruktúre. Obchodno-hospodárska jednotka nárokovala od dodávateľov 3, 5 milióna korún penále za neplnenie dodávok, čo však nemalo dostatočný účinok na to, aby, bol vnútorný trh včas, v množstve a v kvalite zásobený. Pri rozbere hospodárskej činnosti sa tiež ukázalo, že Obchod s nábytkom v Žiline má nedostatok potrebných skladových priestorov. To spôsobuje nielen znehodnocovanie nábytku, a teda i použitého materiálu a ľudskej práce, ale aj sťaženie pracovných podmienok a dáva i možnosť k rozkrádaniu majetku v socialistickom vlastníctve a vzniku mánk.“ [9]. Penále nezafungovalo (možná i díky dotaci ztrátových podniků). Penále totiž jaksí nedokáže vytvořit další potřebný skladovací prostor. Opět na nás vykoukla tedy diskoordinace v dodávce komplementárního výrobního statku a tentokrát i půdy. Za pozornost stojí, že tato náročná situace byla, jak už to v jakémkoliv alespoň trochu pokročilem hospodářství bývá, natolik komplexní, že umožňovala i průnik kriminality. Test podnikání na trhu znamená, že není nutné bojovat proti rozkrádání podniku zaměstnanci úplně důkladně (to stojí peníze, čas a úsilí), ale je potřeba ho držet na přijatelné úrovni. Krade-li se hodně, tak podnik skončí ve ztrátě, a pak zbankrotuje a povedení

zaměstnanci přijdou o práci a zaměstnavatel o majetek. Malé kradení však nemusí stát za velkou pozornost. Navíc možnost měnit svobodně výši mzdy, umožňuje mzdu zaměstnancům snížit. Kradení si tak zaměstnavatel může celkem elegantně kompenzovat.

Vraťme se však k poslankyni Chlebové a nábytku: „Kritika občanov smeruje aj ku kvalite a sortimentu predávaného nábytku. Výroba ponúka ucelené zostavy, tzv. steny, ktoré sú nemoderné, do väčšiny nových bytov svojimi rozmermi nevhodné ale i cenové, najmä pre mladé manželstvá ťažko dostupné. Na trhu chýbajú napríklad obyčajné stoličky, pretože sa dáva prednosť exportu. Ku kvalite sa žiada uviesť aspoň jedno porovnanie. Výrobcovia nábytku v ČSR mali v minulom roku 11 inovovaných druhov zaradených do I. stupňa akosti, zatiaľ čo výrobcovia v SSR iba 2 druhy. Zlepšenie tohoto stavu si vyžaduje hlbšiu spoluprácu medzi výrobou a obchodom.“ [10]. I zde jde o jistou formu diskordinace, kdy nově stavěným bytům neodpovídal vyráběný nábytek. Zřejmě na to nikdo nepomyslel, což není při ohromné komplexnosti ekonomiky zrovna překvapivé. Zajímavé je, že někteří mladí lidé tehdy evidentně neměli na nábytek.

Pro zajímavost poslanec J. Gábor uvedl na 20. schůzi SNR, že: „Ocenili sme aj tú skutočnosť, že sa celkom dokončilo 25060 bytov, čím sa plánované úlohy prekročili o 233 bytov...Popri ocenení súhrnného pozitívneho vývoja sme vo výbore upozornili najmä na tie nedostatky, ktoré v odvetví stavebníctva pretrvávajú a znižujú výsledky vynaloženého úsilia pracujúcich. Ide predovšetkým o kvalitu odovzdávaných objektov, najmä bytov, neehospodárne zaobchádzanie so stavebným materiálom na stavbách i jeho niekedy zbytočnú prepravu. I keď podniky miestneho stavebníctva vcelku splnili časové plány i upravené vlastné výkony, museli sme vo výbore konštatovať neuspokojivé zabezpečovanie modernizácie bytového fondu, keď zmodernizovali 193 namiesto 350 bytov.“ Jinde v materiálu uvádí poslanec B. Bíroš dokončení celkem 37 539 bytů. [11]. Čili modernizovalo se naprosté minimum bytů. 0.77 % bytů vůči novým bytům uváděným J. Gáborem a 0.51 % bytů vůči novým bytům uváděným B. Bírošem (ten zahrnul dle mého zřejmě i byty z individuální bytové výstavby?). I splnění plánu by bylo pouze velmi malým zlepšením. Pro srovnání poslanec B. Chudý uváděl na 18. schůzi SNR, že jen samotná Bratislava dosáhne téměř 150 tisíce trvale obydlených bytů [12]. K počtu těchto bytů bylo modernizováno jen 0.1 % bytů. Závěr z této citace i celé kapitoly nechť si udělá každý sám.

16. Reformy hospodářství

Ten kdo přečetl předchozí kapitoly by si mohl pomyslet, že při takovém fungování hospodářského systému musely vzniknout snahy k jeho reformování. To je pravda. V této části použijeme „Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992: 2. svazek“ a na stručný přehled těchto reforem, a na to co obnášely se nyní mrkneme. Půjde o výběr z daného díla s komentářem. Zvědavější čtenář nechť si danou publikaci půjčí v nějaké lepší knihovně.

Reformy se plánovaly už nakonci 60. let, ale po potlačení Pražského jara byly opuštěny. Hodnocení schválené na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970 konstatovalo následující: "Pravicově oportunistická praxe i výklad ekonomické reformy směřovaly ke zrušení všech centrálních řídicích hospodářských orgánů, k úplnému popření úlohy plánu, k oddělení ekonomického řízení od politického rozhodování a k postupné likvidaci všelidového vlastnictví. V podstatě šlo o to, aby byly socialistický stát, strana i odbory zcela vyřazeny z tvorby a provádění ekonomické politiky a aby se rozpoutala tržní živelnost se všemi svými negativními důsledky pro společenské i hmotné postavení pracujících.". Dále zde byl požadavek na vytváření rad pracujících vykládan jako součást koncepce směřující k destrukci řídicí hospodářské struktury a rozbití socialistického systému plánování, k vytvoření protiváhy a oslabení pozic stranických organizací v závodech [1]. Byla zde tedy obava ze ztráty moci, kterou by přinesla jistá míra decentralizace v rozhodování. Došlo tedy k návratu administrativně-direktivních metod přímé regulace podniků ročními "ukazatelovými" plány [2].

Počátkem 80. let neuspěl pokus o dílčí systémové změny v řízení národního hospodářství, což mělo prohloubit skepsi k možnosti skutečné reformy hospodářského mechanismu v rámci tehdejšího politického systému. "Polovičatost a celkový neúspěch z první poloviny 80. let přiznali i vedoucí čs. představitelé na XVII. sjezdu KSČ v roce 1986.". V roce 1986 byla podobně jako v SSSR vyhlášena strategie urychlení sociálně-ekonomického rozvoje. Přijatý program však nebyl podložen odpovídajícími systémovými změnami, respektive tyto změny se předpokládaly až následně projektem další ekonomické reformy - komplexní přestavby hospodářského mechanismu [3].

Dle V. Průchy a kolektivu se z početných reformních opatření předpokládaných od roku 1990 některá uskutečnila nebo byla legislativně připravena ještě před listopadem 1989. Šlo například o to, že se podniky mohly sdružovat na základě dobrovolnosti, forma národních podniků byla převedena na státní podniky a jejich pravomoc se rozšířila zrušením výrobně hospodářských jednotek (dále jen VHJ), v podnicích se zaváděla samospráva pracovních kolektivů a společenských organizací, posíleno bylo samofinancování podniků včetně rozhodující části investic, redukovaly se dotace a byly odstraněny překážky, které bránily podnikání družstev mimo hlavní sféru jejich působnosti. Měly se i omezit územní přerozdělovací procesy. Dále se měly přidělovat úvěry dle kritéria efektivity a mzdy se měly tvořit v podnikové sféře v závislosti na zdrojích, které si organizace vytvoří svým hospodařením. Avšak ve své cílové podobě předpokládala reforma sestavování plánů na základě prognostické činnosti a návrhy nepočítaly se zásadnějšími vlastnickými přeměnami kromě širších možností drobné individuální živnostenské činnosti. Reforma nemohla být pro listopadové události roku 1989 dokončena [4]. Viz i dále.

Na straně 700 až 705 „Hospodářských a sociálních dějin Československa 1918-1992“ se probírají reformní kroky z 80. let detailněji. Například návrh "Řízení pro osmou pětiletku", který předcházela reformě zmíněné v předchozím odstavci. Ten opět spočíval na vypracování pětiletých plánů. Od ukazatelů pětiletky se opět měla odvíjet hmotná zainteresovanost podniků. Jen zprofanovaný ukazatel hrubé výroby měl být nahrazen

ukazatelem „čisté výroby“, což měly být tzv. upravené vlastní výkony, tj. odpisy, mzdy a zisk. Tento staronový ukazatel sice dle autorů eliminoval podnikový zájem na zvyšování materiální náročnosti výroby, ale produkoval jiný typ hmotné zainteresovanosti: ve fázi tvorby plánu stimuloval podniky k minimalizaci takto vykazovaných výkonů, aby pak při jeho plnění a překračování podniky maximalizovaly své příjmy za použití jiných způsobů substitucí, například místo dřívější "pracnosti" a materiálové náročnosti výrobků se kritériem pro rozhodování měl stát podíl zisku v centrálně plánované ceně - tzv. rentabilita. Podniky vypouštěly za své výroby "nevýhodný sortiment" a naopak preferovaly "výhodný sortiment", i když po něm nebyla poptávka. Výsledkem byly nedostatky a přebytky a zařazování do výroby "inovovaných" výrobků, u nichž do navrhovaných cen prosazovaly vyšší podíl zisku [5]. V kapitole 14. byla uvedena citace prezidenta Gustáva Husáka, která tento problém dobře ilustruje: „Cenový mechanismus musí podnecovat výrobu k rychlejšímu inovaciám, k obohacování sortimentu kvalitním a požadovaným tovarom vo všetkých cenových polohách. Nemožno však trpieť, aby sa pod zámienkou inovácií dodávali na trh za vyššie ceny v podstate staré výrobky a lacnejšie, široko dostupné výrobky sa z trhu vytrácali... cenovými machináciami sa národné bohatstvo nezvyšuje, ani sa neuspokojujú potreby spoločnosti“ [6]. Důvodem pro takovou situaci byl ten fakt, že ceny produktů a surovin včetně kapitálových statků neodrážely vzácnost a tedy skutečné potřeby spotřebitelů. Odrážely jen to, co navrhli plánovači, kteří skutečné potřeby spotřebitelů mohli na nejvýš, jen hrubě a často mylně odhadovat. Samozřejmě dotace ztrátovým produkcím a odvádění zisku dále existovalo, což tento efekt poněkud tlumilo, ale potřeby spotřebitelů to nedokázalo ani tak uspokojit. Ve zmíněném "Řízení pro osmou pětiletku" bylo také uvedeno, že dlouhodobé normativy by se neměly měnit. Současně byl tento princip zpochybněn, neboť se počítalo s úpravou normativů při výrazné změně podmínek, na jejich základě byly pětiletým plánem stanoveny. To se brzy stalo [7]. Samozřejmě potřeby spotřebitelů a dostupné zdroje se v ekonomice více či méně mění. Vznikají nové nerovnováhy, staré jsou likvidovány. Vznikají a jsou objeveny nové informace a staré zanikají. I malá změna v jedné části ekonomiky mění informace a vnímání možných cílů ekonomickými subjekty v úplně jiných částech ekonomiky a mění i jednání těchto subjektů. Podmínky se tedy setrvale mění.

Pak přišel Gorbačov (a jeho lidé) s perestrojkou v SSSR. Návrh nového sovětského zákona o podniku, který byl československému vedení zaslán jako vnitřní informace, počítal nejen s volbou podnikových ředitelů, ale všech vedoucích pracovníků až po mistry a vedoucí brigád. Do té doby vyčkávající generální tajemník ÚV KSČ a prezident Gustáv Husák, inicioval na rychlo vydání "Zásad přebudování hospodářského mechanismu ČSSR". Byl vypracován i zákon o podniku. "Při nejbližší příležitosti, na plénu ÚV KSČ v březnu 1987, pak G. Husák poprvé veřejně vystoupil jako zanícený gorbačovce a reformátor." [8]. Reakce konzervativní frakce na ohrožení mocenských pozic strany a vlády nenechala na sebe dlouho čekat a v prosinci 1987 byl (věčný oportunista) G. Husák nahrazen v rozhodující mocenské pozici generálního tajemníka strany Miloušem Jakešem a v říjnu roku 1988 byl odvolán z funkce předsedy federální vlády další příznivec reformy Lubomír Štrougal [9]. To je dobrá ilustrace boje zájmových skupin v rámci diktátorských stran.

V listopadu roku 1987 byl pak zasedáním předsednictva ÚV KSČ schválen "Komplexní dokument pro přestavbu hospodářského mechanismu ČSSR". Změny se v něm připravovaly prý na všech frontách: v organizaci celé podnikové sféry, v uspořádání vrcholného řídicího centra, ve způsobu centrálního plánování, v cenové a mzdové soustavě, v konstrukci odvodů a daní, bankovníctví, v právním řádu, Zákoníku práce apod. Ovšem kolektiv V. Průchy správně konstatuje, že: "Pokud základním systémotvorným prvkem zůstával nadále centrální "ukazatelový" plán (bez ohledu na to, jaké ukazatele měly být tentokrát použity), jeho dominantní vliv by "převálcoval" i na pohled progresivní prvky změn v jednotlivých dílčích oblastech. Jejich potencionální pozitivní vliv by byl buď zcela "vygumován", nebo deformován [10]. I tak připadal například komunistovi, tajemníku ÚV KSČ a hlavnímu stranickému ideologu Janu Fojtíkovi jako snaha o zrušení socialismu a Milouš Jakeš prohlásil, že "stát, společnost musí mít vliv nejen pomocí ekonomických nástrojů" [11]. Šlo tedy i o otázku moci. Reformy totiž směřovaly k jejímu jistému omezení. Na druhou stranu reformy byly nutné, protože tato moc generovala situaci, která potřebovala reformy, jinak se ociatala moc v ohrožení. Jde zde o zřejmý příklad toho, jak se velká moc dokáže sama ničit. Mocní se pokoušejí v tomto směru o kvadraturu kruhu. Socialistické hospodářství generuje výsledky (vedle diskoordinací v produkci, které postihují i produkční záměry mocných), které jsou v rozporu s představami mocných. Problémem určitého uvolnění poměrů byrokratického řízení by bylo to, že ředitelé či jiní správci podniků by si pak mohli více dělat, co by sami chtěli, ovšem za situace, kdy by v nejlepším případě vlastnili jen výnosy z daného majetku a nikoliv jeho kapitálovou hodnotu. To by je mohlo vést k vyvádění majetku z podniku a plundrování výrobních faktorů, které by se odrazilo na snižování jejich kapitálové hodnoty. Stát by musel zpracovávat velké množství informací o různorodé samosprávné činnosti těchto podniků a stěží by tak mohl adekvátně vykonávat bez tužší byrokracie funkci majitele. Je pravda, že náklady za špatnou správu mohli vládci přenést na obyvatele, a že komunističtí vládci i přes to, že vydrželi déle, než vydrží ti demokratičtí, byly u moci také jen dočasně. A vlastnili tedy také jen výnosy z daného majetku a nikoliv jeho kapitálovou hodnotu, ale zavedení přísné byrokracie vládcům umožňuje maximalizovat výnos z daného majetku ve svůj prospěch a umožňuje jim prosadit své zájmy. Proto zde bude tendence k tužší byrokracii.

Co se dělo dále? Dlouholeté byrokratické komandování podniků spolu s neustálým přerozdělováním vytvořených zdrojů mezi "bohatými" a "chudými" podniky vedlo k tomu, že bylo podáno 1 500 individuálních návrhů na osamostatnění, a to i přes zastrašování a korupci ze strany řídicích struktur resortních ministerstev a generálních ředitelství [12]. Tyto instituce se jistě bály ztráty moci a v předchozím odstavci uvedeného. O osamostatnění však vláda rozhodovala na základě návrhů, které jí předkládala resortní ministerstva, která většinu podaných návrhů zamítla. V jednotlivých odvětvích se počet odmítnutých individuálních návrhů pohyboval mezi 50 až 80 %, a to i přes to, že se tyto návrhy opíraly o souhlas celopodnikových, celozávodních a většinou i okresních výborů KSČ. "Základní parametry vývoje měl nadále určovat pětiletý bilanční plán (včetně plánovaných cen) se všemi důsledky, které z toho vyplývaly.". Dále: "Programová přestavba cenového systému ponechávala beze změny základní stavební kameny předchozího mechanismu: centrem určované plánované ceny v několika navzájem izolovaných cenových

okruzích (velkoobchodní ceny, nákupní ceny, ceny zahraničního obchodu, maloobchodní ceny).". Předpokládalo se sice, že po zavedení nových velkoobchodních cen od 1. ledna 1989, bude centrum pokračovat v jejich korigování prostřednictvím aktualizace: "Takový postup - pokud by měl simulovat úlohu cen ve fungujícím peněžně-tržním mechanismu - byl ovšem při milionovém sortimentu výrobků iluzorní.". A to i přesto, že centrum při přestavbě velkoobchodních cen určovalo jen jakési cenové globály pro odvětví a obory, jejich konkretizace do cen jednotlivých výrobků probíhala na nižších úrovních a rozhodující úlohu měl přitom tlak podniků na uznání jejich "reálných" individuálních výrobních nákladů [13]. Zdá se, že zde šlo o jistý boj u dvora. Je také patrné, že podkladem pro určení cen byly náklady, což značně nákladovou teorii hodnoty. Potřeby spotřebitelů, které určují co produkovat, tím že u výrobců vznikají zisky a ztráty, zde tak nemohly dojít sluchu a nemohly být tedy ani adekvátně uspokojeny [14]. Dle autorů i přes jisté změny: "Základní rysy starého cenového mechanismu, a tím i působení cen na chování podniků, však zůstaly zachovány." Dále například: "Přetrvávalo oddělení cenových okruhů, čímž byla přerušena přímá vazba mezi efektivní poptávkou a nabídkou, mezi spotřebitelem a výrobcem. Nadále bylo možné, aby ceny jedněch výrobků zůstávaly pod úrovní výrobních nákladů (dotace cen prostřednictvím tzv. záporné daně z obrátu), a ceny jiných výrobků výrobní náklady převyšovaly. Pokud při tom vznikl "mimořádný zisk", měl být odčerpán daní z obrátu do státního rozpočtu a sloužit ke krytí ztrát u výrobků se zápornou daní z obrátu." [15].

Pokud se někomu zdá, že v tomto bodě jsme se, vrátí-li do výchozího bodu před reformami, tak má naprostou pravdu. Ceny nadále neměly odrážet vzácnost a nemohly být tedy použity adekvátně jako vstupy do ekonomické kalkulace. Čili stávající obrovské množství informací nemohlo být adekvátně zpracováno. Neexistovalo totiž soukromé vlastnictví výrobních faktorů a podnikatelé. Navíc tyto dvě "položky" jsou nutné i pro odhadování budoucího vývoje poptávky po produktech, tak, aby její uspokojování bylo v rámci daných podmínek, co nejplynulejší (metoda pokusu a omylu, směřování výrobních faktorů do rukou podnikatelů, kteří jsou v dané době a oboru nejschopnější, zainteresovanost podnikatelů na dosažení zisku a rozmnožení jejich majetku). Výsledkem uvedených reforem by musely být opět nedostatky a přebytky produktů, diskoordinace v produkci komplementárních statků nutných pro řádnou výrobu a spotřebu, a tedy neuspokojení potřeb spotřebitelů, demotivace výrobců, selhání jediného muže a opět politické tlaky. Za zisk měla existovat nadále pokuta a za ztrátu odměna. To je pochopitelné, protože co dělat se ztrátovými podniky respektive s jejich zaměstnanci? Propustit je anebo jim alespoň najít práci někde jinde? Ale to znamená nejistotu, nutnost dojíždět a někdy se i přestěhovat, být nezaměstnaný, brát sociální dávky, mít nižší mzdu (za stávající mzdy by nemusel být jiný podnik ochoten dané zaměstnance zaměstnat), nutnost se učit novým věcem apod. Po (částečném) pádu hesla každému dle jeho potřeb, by tak odešel na věčnost anebo prošel alespoň redukcí i druhý pilíř socialistického hospodářství (veřejného vlastnictví výrobních faktorů) zvaný jistoty. Tím by však odešlo i to, pro co se zavádí socialismus. Kapitalismus (soukromé vlastnictví výrobních prostředků) čili výše zmíněná tržní živelnost vykopnutá dvěřmi se nám vrací oknem či komínem nazpět.

17. 70. léta nejen v Severních Čechách

Těžba uhlí a diskoordinace

Až doposud jsme se tu zabývali převážně stenoprotokoly z období 80. let a tedy obdobím 7. a zejména 8. pětiletky. Nyní to napravíme a podíváme se na stenoprotokoly i z konce 70. let a tedy období 6. pětiletky (roky 1976 až 1980). Tentokrát se zde příliš nebudeme zabývat teorií, spíše jen některé věci připomeneme. Půjde tedy spíše jen o sbírku vybraných citací, které mají doložit, že problémy s nedostatky v zásobování, s diskoordinacemi ve výrobě, se zastaralostí průmyslu, se zvrácením provedených investic, s rozkrádáním atd. se vyskytovaly i v této době. Komu toto konstatování stačí, může pokračovat rovnou 21. kapitolou věnovanou městu Ostravě (možné je si přečíst jako jistou náhradu alespoň kratší kapitoly 18. nebo 20.). Připomeňme jen, že: „Rok 1981 přinesl náhlou redukci akumulace proti předchozímu roku z 26 na 20 % užitého národního důchodu, což ve finančním vyjádření představovalo během jediného roku 32 miliard korun. Centrální orgány se přeskupením zdrojů snažily změkčit důsledky nepříznivé hospodářské situace na životní úroveň lidu.“. V letech 1968 až 1975 se zvýšil podíl akumulace z 23 na 29 %, což bylo maximum v době vlády komunismu, ve druhé polovině 70. let došlo ke stabilizaci na úrovni 20 % a v letech 1986 až 1989 nastal pokles na 16 %. Pro objasnění termínu akumulace: Akumulace například představovala přírůstek základních prostředků (budovy, stroje, zařízení, přístroje, některé porosty apod.), což byla zdaleka nejvyšší položka akumulace. [1]. Tudíž se budeme pohybovat v období vyšší investiční aktivity. Vyší investiční aktivita obecně prvně znamená omezení spotřeby a utažení opasků, ale v budoucnosti by měla přinést naopak růst spotřeby a zvýšení bohatství společnosti. To, jak jsem viděli v kapitole 9., často nenastalo, protože část investic byla zvrácena, protože byla od základu chybná (spotřebitelé a výrobní podniky nižších řádů produkci vyprodukovanou výrobami, které vznikly díky těmto investičním aktivitám, nechtěli vůbec anebo ji nechtěli v dostatečném množství) anebo nemohla být plně dokončena, či dosáhnout svých projektovaných kapacit kvůli vážným diskoordinacím v dodávkách výrobních (kapitálových) statků, které byly právě potřeba k dokončení těchto investic či jejich uvedení na plné projektované kapacity, kvůli slehání jediného muže, politickým rozhodnutím apod. Velkou nevýhodou socialistické ekonomiky (veřejné vlastnictví výrobních faktorů) je vedle toho, že vzniká příliš mnoho zvrácených investic, i to že tyto zvrácené investice jsou uměle dlouho udržovány kvůli garantování tzv. jistot a kvůli politickým ohledům. To stojí další vzácné výrobní faktory, které tak nemohou uspokojovat jiné palčivější potřeby spotřebitelů a někdy i vládců samotných. Vytváří se tedy jiný typ nejistot.

Nyní tedy přejdeme k citacím z 8. schůze Česká národní rady (dále jen ČNR) ze dne pondělí 26. června 1978. Tato schůze se hojně zabývala situací v silně průmyslové, dotované a budované oblasti Severních Čech. Došlo však i na jiné věci.

Místopředseda vlády České socialistické republiky (dále jen ČSR), předseda České plánovací komise, ekonom, praktik a komunista Stanislav Rázl, dříve dokonce i premiér ČSR, ministr plánování ČSR a ministr chemického průmyslu ČSSR, na 8. schůzi ČNR poukázal na rozsáhlé diskoordinace v dodávkách komplementárních výrobních statků nutných pro produkci a distribuci uhlí a výrobu elektrické energie. To je zvláště pozoruhodné, protože těžba uhlí byla protěžovaný odvětvím: „V odvětví paliv bylo za první dva roky 6. pětiletky vytěženo celkem 129,5 mil. tun hnědého uhlí. V minulém roce dosáhla těžba téměř 66,5 mil. tun uhlí a přiblížila se tak zhruba již úrovni plánované v roce 1980. Úkoly v odbytové těžbě byly překročeny o 1,8 milionu tun, což příznivě ovlivnilo zásobování národního hospodářství i obyvatelstva pevnými palivy. Daří se tedy v tomto směru zabezpečovat zvýšené úkoly 6. pětiletky, i když plynulé zásobování bude vyžadovat vysokou hospodárnost a nebývalou úspornost na celém území státu. Přes úspěchy těžby uhlí nelze však pominout nedostatky, které se projevují při jejím zajišťování. Jedná se zejména o neúplné krytí dodávek a montáží dobývací a dopravní techniky, která není uváděna do provozu v plánovaných termínech, ani nedosahuje požadovaných parametrů. Projevuje se to zejména na dole Maxim Gorkij, kde plánovaná těžba má dosáhnout zhruba 15 milionů tun uhlí ročně, avšak dosud není ani v polovině tohoto záměru. Nedůslednost dodavatelů strojírenské techniky přitom vyžaduje provádět mimořádná opatření, aby se zajistil plán těžeb na ostatních dolech revíru. Důsledkem jsou nepříznivé dopady na území, další potřeba zajištění vyvolaných investic, ale též nároky na novou investiční výstavbu u těch dolů, kam byly úkoly přesunuty. Nelze jistě pominout ani z toho plynoucí vlivy a zásahy do života obyvatel. Těžké strojírenství musí proto rozhodnými opatřeními zlepšit přístup k výrobě těžebních mechanismů a zvýšením kvality konstrukčních a montážních prací zajišťovat jejich plnou výkonnost. K dalším složitým otázkám patří zajišťování přepravy vytěženého uhlí ze severočeské pánve a neuspokojivý průběh výstavby těžbou vyvolaných investic, nahrazujících likvidované objekty v předpolí skrývkových řezů. Nedobrým příkladem je přeložka železniční trati Chomutov - Pruněřov nebo výstavba koridoru inženýrských zařízení v Mostě. V energetice byla v průběhu uplynulých dvou let splněna první část úkolu 6. pětiletky - zvýšit instalovaný výkon o 400 MW zahájením provozu dvou bloků v elektrárně Počerady II. Započala se také výstavba elektrárny Pruněřov II. Celkem se vyrobilo přes 46 miliard KWh. I když se produkce elektrické energie sice zvýšila o 11 %, přesto plán tohoto období nebyl splněn. Dosažená výroba totiž neodpovídala instalovanému výkonu a zejména v roce 1976 docházelo k vysoké poruchovosti, zvláště u 200 MW bloků...Znepokojivým jevem je však zvýšená poruchovost instalovaných odlučovačů popílků, které nejsou vhodně a včas opravovány. Ztrácí se tím účinek nákladných opatření, která byla v minulosti v poměrně uspokojivém rozsahu realizována ke snížení úletu pevných částic.“ [2].

Komunistický poslanec Vladimír Zvěřina ke stejnému problému diskoordinace na 8. schůzi uvedl, že: „Zatímco horníci těžbu urychlují nad směrnicí 6. pětiletky, investiční výstavba se naopak opoždí, nebo v optimálním případě se blíží směrnicí 6. pětiletky. Tímto způsobem narostl časový rozpor v těžbě uhlí na straně jedné, a při výstavbě vyvolaných investic na straně druhé, na 3-6 let se všemi z toho vyplývajícími problémy a důsledky. V samotné těžbě se tak snižuje předstih skrývky na neúnosně krátkou dobu. Např.

neplnění výstavby koridoru Most a tím zabrzdění postupu porubní fronty lomu Most znamenalo již v letošním roce výpadek 900 000 tun kvalitního uhlí. Zpoždění ve vývoji velkorypadel, vysoká poruchovost a nedosahování nominálního výkonu opozdilo výstavbu velkolomu Maxim Gorkij o 3 roky. Opoždění, či snad lze říci zanedbání rozvoje železniční přepravy je dnes jedním z nejvýznamnějších problémů, limitujících další rozvoj těžby. Substituce železniční dopravy silniční dopravou se u nás stalo již známým - a bohužel příliš často používaným východiskem z nouze. Nehledě k ekonomice tohoto řešení je třeba poukázat na vysokou náročnost na pracovní síly a značné zhoršení životního prostředí po celé uhelné trase. Skutečnost, že toto řešení dále zvyšuje nároky na ušlechtilé druhy paliva, je evidentní. Sama železnice byla nucena řešit úkoly v přepravě uhlí až krajními prostředky, např. vyloučením osobní dopravy z některých tratí vůbec a přenést úkol osobní přepravy na ČSAD. Skutečností je, že tato náhrada nezabezpečuje plně potřeby obyvatel se všemi z toho vyplývajícími důsledky.“ [3].

Komunistický poslanec Jaromír Plíva byl ohledně diskoordinací, které postihovaly těžbu uhlí, ještě konkrétnější: „Dlouhodobě působí nedostatky v zavádění do provozu nové, moderní a především spolehlivé strojní technologie pro dobývání, dopravu a úpravu uhlí a veškerého doplňujícího zařízení zajišťovaného investiční výstavbou. Rypadla KU 300 dosahují sotva poloviny výkonů předchozích typů a vykazují velmi vážné technické nedostatky, které výrobce odstraňuje velmi pomalu. Dosavadní nákladné rekonstrukce však projektovaný výkon rypadel nezabezpečily. Dálková pásová doprava vykazuje nedostatky v nevyhovujícím provedení převodových poháněcích stanic, bubnů a válečků. Pro zcela nevhodně řešené přesypy a nekvalitní pohyblivé části nelze dopravovat kusový materiál, dochází k neúměrnému namáhání pásu, převodových skříní, což má za následek časté havárie. Dodávky velkstrojů a dálkové pásové dopravy měly velké zpoždění v rozsahu jednoho i více roků. Charakteristickým příkladem je rypadlo K 10 000, na němž závisí rozvoj severní části Velkodolu Maxim Gorkij. Transport stroje z montážního místa byl zahájen v dubnu 1978 s ročním zpožděním a dosud nebyl tedy nasazen do provozu. Pozdním odjezdem do řezu zablokoval možnost skrývky nadloží dalším rypadlům v prostoru, kde měla již být prováděna těžba uhlí. Nejsou také zabezpečovány v plném rozsahu a v souladu s potřebami velkstrojové technologie základní technologická zařízení pro odvodňování, úpravu plání, čištění dálkové pásové dopravy, buldozery, bagry, čerpadla a další zařízení, bez nichž velkstrojová technologie není schopna provozu. Tyto skutečnosti, spolu s dalšími problémy, jako je včasné uvolňování předpolí lomů, na které je vázána i náhradní výstavba bytů a dalších zařízení občanské vybavenosti, včetně zdravotních a kulturních zařízení, velice vážně ovlivňují - s ohledem na potřebné progresivní zvyšování těžeb - zabezpečování plánovaných úkolů. Proto také v prvních pěti měsících letošního roku nesplnil revír odbytovou těžbu o 203 000 tun a odklíz zemin ve výši 3,2 milionů m³. Je to varovný signál k tomu, aby se nedostatky v celém komplexu příslušné orgány velmi vážně zabývaly a urychleně zjednaly nápravu.“. Tyto problémy byly řešeny větší zatížením pracovní síly [4].

Přirozeně pro těžbu uhlí a jeho zpracování potřebujete i lidi, kteří musí někde bydlet, nakupovat, něčím svítit a jezdit apod.: „Je namístě konstatovat, že se nepodařilo až dosud splnit úkol XIV. ani XV. sjezdu KSČ k

přesunu stavebních kapacit z ostatních krajů do Severočeského kraje, že se nedaří realizovat strukturální přestavbu stavebnictví, kde nadále zaostává rozvoj kapacit především pro údržbu a občanskou vybavenost. Jen v prvních dvou letech 6. pětiletky je výpadek 1,2 mld Kčs ve stavebních pracích. I když výpadek v počtu bytů se podařilo snížit vyšší výstavbou rodinných domků, projevuje se zde o to zřetelněji nedostatek v metodice, neboť se tímto stavem dále prohlubuje rozpor v bytech a občanské vybavenosti. Metodika plánu nepočítá v individuální výstavbě limity na občanskou vybavenost, a i vyvolané investice na inženýrské sítě, komunikace apod. na jeden rodinný domek jsou již zcela nedostačující. Problém občanské vybavenosti je velmi závažný zejména v pánevních okresech a je jedním z hlavních důvodů nestability pracovních míst. Řada rozporů je založena již v metodice plánu a řízení. Vyplývá zejména z nekomplexnosti pojetí investiční činnosti. Ať jsou názory na systém priorit jakékoli, užíváme-li tuto metodiku řízení, pak nekomplexnost v pojetí prioritních akcí způsobuje často nemožnost včasného dokončení i rozhodujících investic, nebo podstatné prohloubení problémů vzniklých jejich realizací. Rozvíjíme-li energetiku, je nepochopitelné, že problém rozvodu elektrické energie a teplotnictví není postaven na úroveň důležitosti výstavby elektráren, i když právě zde je jedna z cest k výraznému snížení spotřeby paliva.“ [5]. Vše souvisí se vším a žádný centrální plán nemůže komplexně pojmut obrovské množství spolu souvisejících informací nepočítaje v to informace, které musí být teprve objeveny. Je pravdou, že čekací doby na byt v Severních Čechách nebyly tehdy (na rozdíl od pozdější doby) tak dramatické: „Hlavní pozitivní změna v západní části kraje nastala v tom smyslu, že většina obyvatel bydlí v nových bytech, ať už z důvodu rozsáhlé bytové výstavby, tak i z toho, že se řada bytů v obcích i městech likviduje v důsledku rozvoje důlní činnosti. V okrese Chomutov se staví ročně v průměru 1700 až 1800 bytů, takže většina mladých lidí má možnost získání bytu do 1-2 let, ale i dříve, pokud jde o nábor.“ [6].

Poslance Zvěřinu doplnil ohledně bytové výstavby komunistický poslanec Václav Šlapák: „Proto např. v minulém roce n. p. Stavby silnic a železnic splnil roční plán pro národní výbory jen na 38 %. A v tom je také hlavní příčina splnění komplexní bytové výstavby za první dva roky 6. pětiletky na 86,5 %. Přitom bytová výstavba byla splněna na 95,9 %, technická vybavenost na 72,9 % a občanská vybavenost na 77,7 %. Příznivý vývoj není ani za uplynulé období letošního roku.“ [7].

Těžba uhlí byla protěžovaným odvětvím, které bylo v zájmu vládců. Ekonom W. Eucken uvedl, že: „V centrálně plánované ekonomice je vztah mezi poptávkou (potřebami) a nabídkou docela jiný. Tenze mezi nimi není na trhu nijak efektivně vyjádřena. Poptávka po uhlí nebo železe a veškerém ostatním zboží zde nemá svůj původ v rozličných nezávislých ekonomických plánech jednotlivců. Určení potřeb a směřování produkce je soustředěno do jedné ruky. Plánovací autority nejprve stanoví požadavky na množství uhlí, chleba, domů a tak dále a pak těmito požadavkům přizpůsobují výrobní proces na základě svých agregovaných ohodnocení. Ale nemusí postupovat jenom takto. Mohou také pozměnit spotřební stranu rovnice, kterou pak přizpůsobí výrobní straně. Přidělování textilu může být náhle zastaveno nebo výstavba nové továrny přerušena. Spotřebitelé nemají žádnou kontrolu nad centrální administrativou, kde je

koncentrována veškerá ekonomická moc, která pak již není předmětem žádného kontrolního mechanismu. Možná by se tohle dalo považovat za slabinu centrálně plánované ekonomiky. Ve skutečnosti je to slabinou pouze tehdy, pokud považujeme maximální uspokojení potřeb populace za hlavní úkol ekonomického systému... Navíc politická autorita v centrálně plánované ekonomice může formovat vývoj ekonomického života v souladu se svým politickým cílem a bez ohledu na náklady.“ [8]. Tato citace se v tomto světle nejeví jako úplně správná, protože je jasné, že diskoordinace v dodávkách komplementárních statků, které jsou nutné pro řádné dokončení výroby kapitálových a spotřebních statků, bude postihovat i cíle uspokojující potřeby samotných vládců.

Marie Hábllová hovoří

Významnou řeč na 8. schůzi ČNR měla poslankyně Marie Hábllová, která upozornila na jinou diskoordinaci, tentokrát v „dodávce“ pracovní síly, hlavně se však zaměřila na kritiku dopravy, což představuje také jistou formu diskoordinace: „V souvislosti s investiční výstavbou plánovanou na 7. pětiletku je nutné upozornit na zjevnou disproporci mezi zdroji a potřebami pracovních sil. Jediným současným řešením je prodloužení výjimky o přijímání manuálních a provozních pracovníků z místně vázaných zdrojů pracovních sil nad plánované limity při současném řešení potřebných mzdových prostředků nad rámec plánu. Vážené soudružky a soudruzi, velké problémy jsou také v dopravě. Délka silniční sítě v Severočeském kraji se od roku 1973 do roku 1975 zkrátila v důsledku těžby uhlí o 109,3 km. V kraji je o pětinu více neúnosných vozovek než je průměr v celé ČSR. Podíl nevyhovujících mostů je 28,1 %, zatímco průměr v ČSR je 20,8 %. V zatížení silnic je Severočeský kraj na druhém místě v ČSR. V Severočeském kraji připadá na každých 11 km silnic jeden úrovnový železniční přejezd, zatímco v celé ČSR připadá až na každých 17 km. V oblasti dopravy se problémy výrazně koncentrují do oblasti silničního hospodářství, kde se v prvních dvou letech 6. pětiletky nesplnil plán investiční výstavby vybrané silniční sítě a rovněž plnění za prvních pět měsíců letošního roku nenasvědčuje, že by došlo k zásadnímu obratu. Z rozestavěných akcí na silnicích I. a II. třídy realizovaných n. p. Stavby silnic a železnic je nejkritičtější situace na největší z nich - a to na průtahu silnice I/8 Teplice - kde bylo z plánovaného objemu stavebních prací 23 mil. Kčs na rok 1978 realizováno v období leden až duben pouze za 531 000 Kčs. Hlavní příčiny dosavadního neplnění plánu investiční výstavby jsou především v dodavatelské, investorské a projektové sféře. Jedná se o nedostatek specializovaných stavebních kapacit a o jejich přednostní nasazení na stavby vyšší důležitosti, zejména na stavby přeložek tratí ČSD, vyvolaných důlní těžbou.“ Atd. [9].

Výsledek diskoordinace v ekonomice v případě neodstatečného zajištění silničního spojení a dopravních služeb byl dle této poslankyně následující: „Dalším vážným problémem je problematika přepravní kapacity veřejné dopravy. V nákladní dopravě zůstalo na rok 1978 nepřevzato více než 4 mil. tun nákladů pro podniky ministerstva stavebnictví ČSR, nehledě k dalším požadavkům federálního ministerstva paliv a energetiky. Nepokrytí požadavků podniků ministerstva stavebnictví ČSR vyplývá zejména z toho, že řada

podniků přichází do Severočeského kraje provádět stavební práce, avšak odpovídající podíl veřejné dopravy ČSAD do kraje nepřichází. Nedostatek dopravní kapacity je prohlubován ještě tím, že procento oprav, zejména u těžkotónážních vozidel Tatra je neúměrně vysoké, a to v důsledku nedostatku jednak náhradních dílů a současně i opravárenských kapacit.“ [10]. Bratru jen 4 miliony tun neměl, kdo odvézt. Vykoukla zde na nás také i diskoordinace v dodávkách náhradních dílů a nedostatku opravárenských kapacit. A aby toho nebylo málo, tak návdavkem ještě diskoordinace v přepravě osob: „Nepříznivá situace je rovněž ve veřejné přepravě osob, a to jak u ČSAD, tak u městských dopravních podniků. Je zapříčiněna především nenaplněním plánu stavu řidičů. Přepravní potřeby, vyplývající např. v souvislosti s dopravní obsluhou nových sídlišť jsou v této situaci pokrývány s největším úsilím, a to jednak využíváním řidičů - brigádníků a dále neúnosně vysokým počtem přesčasových hodin - 700 až 900 hodin na osobu za rok. A zde zatím plnění usnesení vlády ČSSR č. 37/1978 o úspoře řidičů v osobní dopravě v jednotlivých institucích a resortech se neprojevuje.“ [11].

U téže poslankyně můžeme najít i kritiku úrovně služeb: „Vážené soudružky a soudruzi, významné postavení v uspokojování hmotných potřeb obyvatelstva zauímají placené i neplacené služby poskytované podniky a organizacemi místního hospodářství. Příznivé výsledky se projevují zejména v prioritních oborech služeb, jako je např. autoopravárenství, protektorování pneumatik, radiotelevizní služby, opravy elektrických spotřebičů pro domácnost, prádelenské a čistírenské služby a další. Přes radu opatření setrvávají některé potíže i v těchto oblastech, způsobené především nedostatkem základního materiálu a náhradních dílů.“ [12].

Diskoordinace ničí životní prostředí

Na 8. schůzi ČNR ze dne pondělí 26. června 1978 uvedl komunista, ministr výstavby a techniky ČSR, později i místopředseda vlády a předseda České komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj František Šrámek příklad diskoordinace v dodávkách komplementárního výrobního statku, který měl dopad na životní prostředí. Jak je patrné, šlo o dlouhodobější problém, který ukazoval i na spotřebovávání kapitálu: „Na začátku 6. pětiletky provedlo ministerstvo lesního a vodního hospodářství ČSR svou českou technickou inspekci ochrany ovzduší podrobnou prověrku technické a provozní úrovně odlučovačů popílků u 15 vybraných koncernů československých energetických závodů s celkovým instalovaným výkonem zhruba 5600 MW. Ze závěru provedené prověrky vyplývá, že stárí a fyzické opotřebení instalovaných odlučovačů popílků má podstatný vliv na pokles průměrné odlučivosti zařízení oproti projektovaným hodnotám. Mezi 15 prověřovanými elektrárnami bylo šest energetických celků ze Severočeského kraje, a to elektrárna Ervěnice, Komořany, Tušimice 1, Ledvice, Počerady a Pruněrov s celkovým instalovaným výkonem zhruba 3150 MW. Všechny 41 kotlů v těchto elektrárnách je vybaveno odlučovači popílků většinou s elektrofiltrem s předřazenými mechanickými odlučovači. Podle zjištění české technické inspekce ochrany ovzduší překračuje 50 % instalovaných odlučovačů míru předpokládané životnosti zařízení pro odlučování popílků,

kteřá zní 15 let. V důsledku fyzického opotřebení a často nevhodné koncepce zařízení na odlučování popílku pracuje asi 40 % odlučovačů s průměrnou účinností od 3 a více procent, tj. menší než je garantovaná. Tento nepříznivý jev není zanedbatelný, protože při poklesu účinnosti o 1 % se zvyšuje úlet popílku až o 100 %. Z tohoto důvodu česká technická inspekce ochrany ovzduší požaduje, a podle mého názoru právem, provedení rekonstrukce odlučovačů popílku téměř u všech kotlů v elektrárně Tušimice 1, Ledvice, Počerady a Prunéřov. V rámci těchto rekonstrukcí je doporučováno jít na systém, který se osvědčil u elektrárny Tušimice 2.“ [13].

Inspekce sice požadovala, ale: „Požadavky této inspekce podporované orgány hygienické služby a národními výbory v Severočeském kraji, nejsou dostatečně zabezpečeny z důvodu nedostatku investičních limitů koncernu československých energetických závodů i výrobních kapacit, zejména n. p. Vzduchotechnika v Milevsu. Nechal jsem si to spočítat. Jestliže by měla přetrvávat dnešní situace, trvala by obnova a rekonstrukce odlučovačů popílku v elektrárnách Severočeského kraje 17 až 20 let, a to je nepřijatelné.“ [14]. To je bratru celkem mnoho let. Nebyly žádné volné výrobní faktory, které by se daly využít.

Problém ze zastaralým zařízením nebyl omezen jen na elektrárny. Fr. Šrámek uvedl ve své řeči i následující: „I přes příznivé výsledky v dosahování úspor ukázaly některé rozbor, zejména rozbor provedený ministerstvem zemědělství a výživy ČSR, na nepříznivou situaci znemožňující dosažení větších úspor paliv a energie v kotelním hospodářství, ve kterém v důsledku zastaralého zařízení a havarijních stavů kotlů je v provozu 12 vysoce neekonomických lokomotiv, vyřazených z provozu ČSD. V kotelnách potravinářského průmyslu se spotřebovává asi 80 % všech dodaných paliv v kotlech s nízkou účinností. Kritický stav je v cukrovarnickém průmyslu, ve kterém ze 60 cukrovarů má 51 cukrovarů buď všechny nebo část parních kotlů starších než 50 let. Totéž se týká mlékáren a papíren, tedy vesměs provozů s velice náročným tepelným hospodářstvím. Opatření na další období spočívají v tom, že bude pokračováno v doplňování programu dalšími akcemi na zvyšování úspor paliv a energie. Tím se budeme zabývat podrobně při přípravě plánu na rok 1979 a přípravě směrnice na rok 1980.“ [15].

Ministr financí o investicích a nedostatcích

Dlouholetý ministr financí ČSR, ekonom, komunista a později i místopředseda vlády Jaroslav Tlapák sice na 8. schůzi ČNR ze dne pondělí 26. června 1978 uvedl, že: „Naše ekonomika se i v roce 1977 dynamicky rozvíjela a dosáhli jsme výrazného pokroku v rozvoji společenské výroby. Vytvořený národní důchod vzrostl v ČSR proti roku 1976 o 4,7 %, v průmyslu řízeném vládou ČSR se zvýšila výroba o 5,4 % a ve stavebnictví o 4,4 %. Zvláště oceňujeme, že přírůstek průmyslové výroby byl takřka plně zabezpečen a u stavebních prací zhruba z 82 % kryt růstem produktivity práce. Příjmy obyvatelstva stouply v uplynulém roce o 9 mld Kčs, tj. o 4,2 %. Průměrná mzda v socialistickém sektoru v národním hospodářství dosáhla 2455 Kčs a byla o 3,3 % vyšší než v roce 1976. “. Apod. Ale ekonomickou situaci jinak různě neviděl. Jeho komentář ukazuje, že si

nemyslel, že ekonomika druhé nejvyspělejší socialistické země světa je srovnatelná s vyspělými státy: „V posledních letech se např. soustavně snižuje účinnost základních fondů. Jinými slovy dochází k jejich stále horšímu využívání. Směnnost v průmyslu klesla v roce 1977 na 1,289 proti 1,293 v roce 1975. V průmyslu řízeném naší vládou jsme z důvodů neomluvené absence ztratili 269 000 pracovních dnů. Střízlivě odhadujeme, že jsme tak přišli o téměř 350 mil. Kčs výroby a asi o 37 mil. Kčs zisku. Velké rezervy v oblasti nákladů jsou rovněž ve snižování spotřeby surovin a energie na jednotku výroby. Propočty ukazují, že naše průmyslová výroba je energeticky v mnohém náročnější než ve vyspělých státech. Řada našich strojů je relativně těžší než špičkové stroje zahraniční. Do budoucna se nelze s takovým stavem smiřovat nebo jej dokonce omlouvat, ale bude nezbytné promyšleně vytvářet podmínky pro rychlá a spolehlivá řešení.“ [16]. Snižující se využívání základního fondu, čili základních prostředků (čili budov, strojů, zařízení, přístrojů, některých porostů apod.), mohlo být důsledkem selhání jediného muže, což řečník možná naznačoval absencemi. Stejně tak dobře mohlo jít o chybu v plánech, neprovázanost plánů (obrovské množství informací nemůže být zpracováno centralizovaně), nereálnost plánů, neadekvátní reakce socialistického hospodářství na existující nerovnováhy a neadekvátní pokrok v objevování nových informací, a z toho plynoucí diskoordinace v dodávkách komplementárních výrobních statků (viz problém s dodávkou 4 milionů tun dřívě), včetně jejich nízké kvality, nedostatek pracovníků a opotřebení či nízká kvalita strojů. Anebo šlo o kombinaci těchto skutečností. Každopádně pokles ve využívání základních prostředků značí pokles efektivity a růst plýtvání, protože vzácné výrobní faktory (práce, půda a kapitál) byly použity na výrobu výrobních (kapitálových) statků, které nebyly tolik potřeba anebo výrobních statků, které stávající podmínky nedovolovaly plně využít. V těchto výrobních statcích utopené výrobní faktory, tak již nemohly být nasazeny na krytí jiných palčivějších potřeb spotřebitelů a výrobců. To je jeden z důvodů chudoby socialistické ekonomiky.

Ani tento ministr nebyl spokojen s uváděním investic do provozu a narazil i na problém tzv. šturmování: „Nesporná je také naše společná odpovědnost za ty případy, kdy kapacity nejsou uváděny do provozu ve stanovených termínech, kdy dochází k růstu rozpočtových nákladů staveb, k růstu rozestavěnosti, kdy nejsou po uvedení do provozu dosahovány projektované parametry. Například v podniku Skleněná bižuterie v Jablonci nad Nisou bylo u nové výstavby dosaženo jen 58 % výroby a 4,5 % zisku. V investiční výstavbě se však objevují některé další nedostatky, které vedou jednak k vážnému zamyšlení a jednak vyvolávají nezbytnost aktivnějšího přístupu na všech řídicích stupních. Je např. známo, že plnění úkolů není dosud rovnoměrné, ale ve značném rozsahu se soustřeďuje na konec roku. V Praze bylo v prosinci 1977 dokončeno více než 25,2 % bytů z celoročního plánu a navíc část z tohoto množství bylo nutno k 1. čtvrtletí letošního roku dodatečně opravit.“. Nelíbila se mu ani vysoká rozestavěnost. Problémem byla i občanská vybavenost: „Z částky určené na investiční rozvoj nevyužily národní výbory celkem 2,4 mld Kčs. Největší část, přes 1 mld Kčs, se týkala komplexní bytové výstavby. Stále se bohužel nedaří plnit plán technické a občanské vybavenosti. Jsme oprávněně kritizováni, že úspěchy při zajišťování kvalitního bydlení jsou do určité míry znehodnocovány zpožděním ve výstavbě škol, obchodní sítě, tepelných zdrojů i terénních

úprav v sídlištích. Zkušenosti ukazují, že při větší důslednosti, zodpovědnosti a náročnosti můžeme i v této oblasti postupně zjednat nápravu. K největšímu neplnění plánu investic došlo v preferovaných oblastech, a to u Národního výboru hl. m. Prahy a v Severočeském kraji.“ [17].

Ministr financí J. Tlapák si v uvedené řeči pro změnu pochvaloval dlouhodobé, úrokově zvýhodněné půjčky na pořízení a zařízení bytu, kde bylo vyhověno 99,7 tisíc mladých manželství a celková výše vynaložených prostředků představovala 2,1 mld Kčs. Dále byl spokojen se státním příspěvkem při narození dítěte, který byl přiznán v 95 000 případech, přičemž souhrnná částka pravidelných odpisů tvořila 28,5 mil. Kčs. Samozřejmě vláda to neplatila za svého, ale prvně to od lidí vybarala. A chválil i rostoucí výdaje na zdravotnictví, a to včetně výdajů na léčiva, zde však obejvil problém: „Zavádění nových léčebných metod a účinnějších preparátů vedlo k růstu výdajů na léky o 9,8 % oproti roku 1976. Na jednoho obyvatele připadá 210,30 Kčs ročně. Stručně řečeno - efektivnost práce našich zdravotníků je stále výrazněji umocňována uplatňováním nových modernějších léčiv. Současně ovšem chci připomenout, že v některých případech se s léky ne právě nejlépe hospodaří a dokonce se s nimi plýtvá. Je pochopitelné, že společenské výdaje určené do této oblasti potom neplní sledovaný účel.“ [18]. Jde zde o problém oddělení placení za produkt od jeho spotřebování. Pacienti buď viděli svůj příspěvek na léky jako částku na výplatní pásce, na kterou si stejně nemohly sáhnout anebo v horším případě tyto peníze neviděli nikdy. To u nich vyvolalo chování, kdy byli lidé racionálně motivováni ze svého paušálního příspěvku dostat co nejvyšší množství léků. A to bez ohledu na efektivnost jejich vynaložení. I když přečerpali výši svého odvodu, nijak nepociťovali vyšší náklady na svoji léčbu, ta se přenášela do systému. Pojištěnci byly přímo motivováni plýtvat a tedy nijak nekontrolovat výdaje na léky. Což paradoxně při konzumaci těchto léků (tj. pokud léky neskončily bez užitku v koši) mohlo vyvolat v budoucnosti zdravotní komplikace. Podobně působil problém oddělení placení za produkt od jeho spotřebování v případě jeslí: „Počet míst v jeslích se zvýšil o dalších 2368 a dnes je v těchto zařízeních 54 560 míst. Přesto však ani toto tempo rozvoje zdaleka nestačí plně krýt oprávněné potřeby a 45 775 žadatelů prozatím marně čeká na uspokojení svých požadavků. Proto ani tento úkol nelze do budoucna ztrácet ze zřetele.“ [19].

Rozkrádání a nízké využívání základních prostředků

Na rozkrádání socialistického vlastnictví a problém selhání jediného muže upozornil poslanec Josef Smola: „Jednou ze základních podmínek péče o národní majetek je jeho řádně prováděná evidence a ochrana před znehodnocením, zničením a rozkrádáním. Podle analýzy provedené ministerstvem financí ČSR i podle našich zkušeností se ukazuje, že tyto základní podmínky nejsou stále ještě dodržovány. Nejde jen o porušování předpisů týkající se ochrany národního majetku, ale především o škody, které jsou způsobovány výpadkem produkce a z toho vyplývajících hospodářskými ztrátami; podle odhadů dosahují řádově miliardových hodnot. Správa národního majetku není však jen činností sama o sobě, jak to ještě některé organizace dosud chápou, ale součástí celého procesu ekonomické činnosti těchto organizací. Proto

především na úrovni řídicí a rozhodovací činnosti všech organizací záleží, jak bude spravovaný národní majetek nejen evidován a chráněn, ale i využíván, což do značné míry ovlivňuje i efektivnost a celkové výsledky hospodářské činnosti.“ [20].

Tentýž se vyjádřil i k nízkému využívání základních prostředků (a tedy zvrácení investic), citující dokonce prezidenta Gustáva Husáka: „Na 11. zasedání ÚV naší komunistické strany poukázal soudruh Husák na to, že základní prostředky, v první řadě pak strojní, se dostatečně nevyužívají, ačkoliv právě zde jsou velké zdroje pro zvyšování efektivnosti. Již několik let nám koeficient směnnosti ve výrobních kapacitách klesá. Ptáme-li se po příčinách, dostáváme na závodech a podnicích různé odpovědi. Jednou je to malá přizpůsobivost veřejných dopravních prostředků potřebám výroby, jindy nedostatek kvalifikovaných pracovníků či stabilizačních bytů, nebo je to velký počet pracovních příležitostí v zájmovém území, kde se druhá a třetí směna nevyžaduje apod. Vesměs jsou to tzv. objektivní příčiny a jejich výčtem tuto situaci nevyřešíme. S nízkým využíváním strojních základních prostředků souvisí nejen pokračující růst pracovních míst vyvolaných novou investiční výstavbou, ale též trvale klesající podíl počtu dělníků z celkového počtu pracovníků bez odpovídajícího nahrazování jejich práce novou technikou. Existují např. propočty, že zvýšení objemu částečně a plně automatizovaných strojů o 10 mld Kčs při snížení objemu zastaralých strojů o tutéž částku by přineslo úsporu asi 50 000 strojních pracovních míst, což při směnnosti 1,5 % představuje úsporu asi 75 000 strojních dělníků. Dostáváme se tak k otázce využívání moderní techniky dovážené ze zahraničí. Podle údajů SBČs nebylo loni na území ČSR uvedeno včas do provozu 23 % z celkového objemu dovezených strojů a zařízení. Z toho vznikají značné ztráty ve výrobě, které pak mají dopad i na obchodní a platební bilanci, neboť zhruba jedna třetina tohoto výpadku ve výrobě byla původně určena na vývoz nebo k zajištění náhrady dovozu. Rezervy ve využívání dovezené techniky jsou i v lepším dodržování plánovaných přínosů ve výrobě a ekonomické efektivnosti. Bylo zjištěno, že v 16 % případů dříve realizovaných dovozů nebyly původně plánované parametry v loňském roce dosaženy. V poslední době se musíme stále zabývat otázkou, jak se projevuje v naší společnosti činnost vědeckovýzkumné základny, jaký je její ekonomický přínos a jak se prosazují výsledky vědy a techniky do výrobního procesu. Důraz, který položil ÚV KSČ na svém 11. zasedání na tuto významnou oblast, je více než oprávněný. Podle výsledků revizí neodpovídají dosud ekonomické přínosy dokončených úkolů technického rozvoje po jejich zavedení do výroby v řadě případů předpokladům, se kterými bylo uvažováno při zařazování těchto úkolů do státního plánu technického rozvoje, případně údajům, uváděným v závěrečných protokolech.“ [21]. Jinými slovy, druhé nejrozvinutější socialistické hospodářství nahrazovalo nedostatečnou kapitálovou vybavenost pracovní síly prací samotnou. Přičemž je třeba upozornit, že za rozvojem hospodářství stojí především větší kapitálová vybavenost práce a v mnohem menší míře její nasazení a kvantita. Jedním z důvodů vedle zaostalosti hospodářství bylo i to, že hospodářství nebylo schopno nasadit nové strojní vybavení (i to z dovozu) nejen včas do provozu (vliv selhání jediného muže, diskoordinací apod.), ale i je pak řádně využívat!

Dost podobný názor měl i komunistický poslanec Josef Brisuda, který na 8. schůzi uvedl, že: „Až na některé

výjimky, kde byly stroje maximálně využity jako např. na zemních pracích, betonáži apod. možno říci, že celková činnost strojních prostředků a využití současné mechanizace ve stavebních organizacích měla klesající tendenci. Podle předpokladů nedošlo k podstatnějšímu zlepšení v dodržování pracovní doby a jejího využití. Přes vykonaná opatření se situace o mnoho nezlepšila. K nedostatečnému využívání pracovních směn napomáhala mimo jiné v některých případech nedostatečná organizace práce na pracovištích, pomalý přísun materiálů apod. Nelze proto v této souvislosti opominout ani otázku řízení a organizace práce, která ovlivňovala plnění výrobních úkolů. Nepodařilo se v praxi podstatně uplatnit snížení vysoké materiálové náročnosti výroby a překračování materiálových nákladů. V řízení materiálové spotřeby pomocí nástrojů vnitropodnikového řízení se vyskytovala u podniků řada nedostatků. Odpovědní pracovníci všech stupňů řízení soustřeďovali hlavní pozornost na věcné plnění a na plnění objemových ukazatelů, přičemž zabezpečení kvalitativních ukazatelů, mezi nimi i materiálové spotřebě, věnovali menší pozornost. Je také třeba připomenout nepřesné stanovení cenových koeficientů pro přepočet státního plánu na rok 1977.“ [22]. Tentýž tedy narazil i na problém stanovaných kritérií. Pro ilustraci, jak to funguje na trhu: „Naproti tomu firmy na svobodném trhu, a do velké míry i oddělení jednotlivých firem, mají obrovský manévrovací prostor zkoušet nová a netradiční řešení. Nikdo po nich nemusí chtít dodržování rigidních pravidel, protože jediný požadavek je vytvářet zisk. Majitel firmy nemusí nikoho přesvědčovat o tom, jestli je daná inovace slibná či nikoliv, i kdyby byl jediným jejím zastáncem na světě. Stačí, když investuje své peníze a nechá realitu, aby ukázala, jestli byl úspěšný, či nikoliv.“ [23]. Čili na trhu se pomocí zisku a ztráty testuje zároveň mnoho kritérií současně a není je potřeba ani umět všechny znát.

Nedostatky v obchodě

O nedostacích obšírněji na 8. schůzi ČNR referovala komunistka Jana Klasová: „Z porovnání vývoje maloobchodního obratu v 5. pětiletce a prvních dvou letech 6. pětiletky vyplývá, že došlo ke značnému zpomalení tempa růstu maloobchodního obratu v průmyslovém zboží. Vyplývá to, podle mého názoru, z toho, že dříve tzv. nosné sortimenty nejsou nahrazovány novými druhy zboží, které by zajistily odčerpání peněžních příjmů v plánovaném rozsahu. Kromě nedostatečné inovace je řada zboží dlouhodobě nedostatkových a jejich zvýšené dodávky by znamenaly zvýšení maloobchodního obratu. Zatímco lze dosažené výsledky v zisku na úrovni nákladů hodnotit vcelku příznivě, prohloubily se strukturální nedostatky v zásobách k 31. prosinci 1977 a tím se i zhoršily výchozí podmínky pro plnění plánovaných úkolů v roce 1978 a v dalších letech 6. pětiletky. Pokud jde o inovační procesy - u potravinářského zboží - plán inovace v roce 1977 počítal se zavedením 105 nových výrobků. Ve skutečnosti bylo odbytově schváleno a dodáno 155 nových nebo obměněných výrobků. Kladem je, že k inovaci sortimentu došlo zejména u výrobků, které znamenají přínos pro racionální výživu. Ovšem přes tyto příznivé skutečnosti se na druhé straně nepodařilo zavést do výroby pro problémy materiálně technické základny nové, progresivní druhy zboží s vyššími užitnými vlastnostmi, jako jsou např. mléčné a pekárenské výrobky a nápoje s delší trvanlivostí a hotová jídla v miskách, určená k přímé konzumaci.“ [24].

I když tržby od obyvatelstva stoupaly, tak dále tato pokračovala: „Nemůžeme být však spokojeni ani s vývojem inovace a obměny sortimentu průmyslového zboží, který byl v roce 1977 nepříznivý. V textilním zboží byly požadavky obchodu plněny na 40-50 %, nepodařilo se zabezpečit zejména inovaci založenou na výrobě nových nebo upravovaných textilních vláken, v požadovaném rozsahu finálních úprav /antistatické, nežehlivé atd./. Pozitivní výsledky byly dosaženy pouze v obměně kolekcí. Obdobně je tomu v sortimentu obuvi, kde též došlo k větší obměně kolekcí, avšak nebyl zaveden žádný nový, ani podstatně obměněný výrobek. U nábytku lze ocenit příznivý vývoj výroby skládacích systémů kuchyní, ložnic i obývacích pokojů. Nedaří se však i nadále řešit zlepšování estetického vzhledu výrobků různými doplňky. Neuspokojivá byla i situace v inovaci strojírenského zboží, kdy za celý rok 1977 nebyl na trh dodán ani jeden úplně nový výrobek. Tím dochází k výraznému zaostávání plnění inovačního programu, proti záměrům, se kterými počítalo ministerstvo obchodu ČSR pro 6. pětiletý plán. Soudružky a soudruzi, zásobování vnitřního trhu v požadovaném sortimentu, úrovni a kvalitě je stále obtížnější, neboť stále rostou nároky obyvatelstva v souladu s růstem reálných příjmů a růstem spotřeby. Tomuto stavu neodpovídá v roce 1977 dosahovaný stupeň kvality výrobků, a to především u těch, které jsou významné i z hlediska odčerpávání kupní síly /např. u automatických praček, chladniček, nábytku, obuvi, textilu a oděvů apod./. V tomto směru se v roce 1977 neprojevilo opatření z rozpracování 7. zasedání ÚV KSČ konkrétním zlepšením na vnitřním trhu, působilo však pozitivně v tom, že obchodní organizace zvyšují tlak na dodávky v potřebné struktuře a že jsou hledány cesty k jejich řešení. Pro zlepšení služeb obyvatelstvu byla v roce 1977 provedena řada opatření. Jedná se např. o nové pojízdné sběrný šatstva, prádla, koberců, oprav elektrospotřebičů, nové provozovny i domy služeb na sídlištích, nové služby - akvaristika, kladení podlahových krytin a jejich čištění, zavedení odtahové služby a další. I přes některé dílčí úspěchy však stále přetrvávají nedostatky v dodacích lhůtách, kvalitě a dostupnosti služeb. Jak absolutní objemy, tak skladba tržeb od obyvatelstva neodpovídá záměrům stanoveným pro 6. pětiletku. Vážným problémem je i to, že značný počet podniků neplní plán tržeb od obyvatelstva /jde zejména o podniky komunálních služeb, kde ze 172 podniků nesplnilo plán tržeb od obyvatelstva 50, tj. 29 %/. V této souvislosti je nutno připomenout, že pětiletková tempa růstu tržeb od obyvatelstva nejsou respektována již při sestavování plánu. Příčiny nepříznivého vývoje spočívají jak v problému materiálně technického zásobování pro služby - zejména je složitá situace v náhradních dílech, nedostatku pracovníků, který nevyplývá jen z limitujícího činitele plánu - tak v nedostatku kvalifikovaných pracovníků i nízké úrovni řídicí práce. V neposlední řadě nepříznivý vývoj v zabezpečování služeb obyvatelstvu ovlivňují i progresivně stanovené úkoly plánu, které odvádí organizace od zajišťování náročných a méně rentabilních činností, mezi něž patří většina služeb, což ještě zesílilo právě v roce 1977, kdy některé nedořešené problémy z přepočtu velkoobchodních cen byly do plánu promítnuty až ve III. čtvrtletí 1977. [25]. Nakupující se evidentně nedrželi představ plánovačů.

I přes jistá zlepšení (zvýšení dodávek pro kojence a děti) nehodnotil situaci jako dostatečnou ani výše zmíněný poslanec Josef Brisuda, protože náročný úkol zabezpečení dodávek v žádoucím rozsahu pro potřeby vnitřního trhu odpovídající představám spotřebitelů a jejich kupní síle a špičkových, módních a

moderních výrobků, jakož i technických novinek se nepodařilo zabezpečit v dostatečné míře. Obdobně tomu bylo dle něj u nábytku a dámské obuvi [26].

18. 70. léta - zemědělství a diskoordinace, nedostatky a rozkrádání

Zemědělství, zemědělská technika a diskoordinace

Na 9. schůzi Česká národní rady (dále jen ČNR) ze dne 26. a 27. října 1978 komunista a ministr zemědělství a výživy Miroslav Petřík upozornil na diskoordinace v dodávkách výrobních statků pro zemědělství, kritizoval i investiční výstavbu a upozornil na to, že úspěšné plnění plánu nemusí znamenat mnoho: „Na úseku chemizace se každoročně zvyšují dodávky průmyslových hnojiv, které jsou výrazným intenzifikačním faktorem růstu rostlinné výroby. Proti 231 kg/ha zemědělské půdy v roce 1975 můžeme počítat pro rok 1979 s dávkou 253 kg/ha. Stále však neuspokojivá je výroba některých speciálních druhů pesticidů, biofaktorů a chemických surovin pro potravinářský průmysl... Z hlediska dalšího rozvoje potravinářského průmyslu a zemědělství jsou stále problémy s dodávkami výkonné dopravní techniky, zejména o vysoké tonáži, speciálně přizpůsobené potřebám zemědělské velkovýroby, potravinářského a krmivářského průmyslu. Zatím se věci řeší v rámci kooperace podniků všeobecného strojírenství a výrobně hospodářské jednotky strojně traktorových stanic... Ani v zemědělství a potravinářském průmyslu neprobíhá výstavba bez starostí a problémů, které jsou ve větší či menší míře společné investiční výstavbě v celém národním hospodářství. Úspěšné plnění ukazatelů plánu pak samo o sobě nevyjadřuje ještě míru krytí skutečných potřeb či požadavků těchto odvětví, které je možno krýt postupně podle možností národního hospodářství.“ [1].

Také upozornil na problematickou návratnost investic do zemědělství, což naznačuje jistou míru zvrácených investic: „Důchodová situace zemědělských podniků v roce 1975 a zejména v roce 1976 byla výrazně ovlivněna poklesem hrubé zemědělské produkce proti dosažené úrovni předchozích let, a to jednak vlivem mimořádně nepříznivých klimatických podmínek, ale hlavně vzestupem nákladovosti výroby spojené s klesající účinností vkladů do výroby. Stále zaznamenáváme značnou důchodovou diferenciaci mezi zemědělskými podniky v jednotlivých oblastech. Nepříznivý vývoj vlastních nákladů v zemědělské výrobě a klesající účinnost materiálových vkladů do výroby vyžaduje soustředěnou a soustavnou pozornost řídicích orgánů na všech stupních. Byla přijata opatření, aby vývoj vlastních nákladů se ve všech organizacích podrobně analyzoval se zvláštním zaměřením na materiálové a neproduktivní náklady.“ [2].

Komunista Jan Jirásek upozornil na 9. schůzi ČNR na spotřebování kapitálu v zemědělství a potravinářském průmyslu, vzpomněl špatnou strukturu dodávané techniky a upozornil i na dlouholetý nedostatek náhradních dílů a spotřebovávání kapitálu: „Domnívám se, že bychom měli při plánování zemědělské výroby brát v úvahu úroveň příslušné techniky a technologie, přírodní podmínky i nerovnoměrné rozmístění pracovních sil a z těchto hledisek plánované úkoly zabezpečovat daleko komplexněji, včetně podmínek pro

nutnou reprodukci kádrů a pracovních sil, v níž výstavba bytů pro zemědělství hraje významnou úlohu. Z tohoto hlediska bych chtěl ocenit zpracování názorů na soustavu zemědělských strojů ve známém programu A 10, ale současně upozornit, že by již v některých případech potřeboval přehodnotit z hlediska nejnovějších poznatků a potřeb, které vyplývají z měnící se struktury a organizace zemědělské velkovýroby. Jsme si vědomi, že výroba strojů nové generační řady bude postupná a že i dodávky mechanizace pro zemědělství musí být v souladu s možnostmi národního hospodářství. Proto úkoly plánované v tomto směru pro 6. pětiletku považujeme tak, jak je uvedeno ve zprávě vlády, za kritérium vztahů mezi strojírenstvím a zemědělstvím. Přesto musíme upozornit na to, že v současné době v důsledku finančních limitů na nákup strojů v družstvech neprobíhá ani prostá reprodukce v obnově zemědělské techniky a dopravních prostředků. Obdobně je tomu i v potravinářském průmyslu. Pokládáme za nutné na tyto skutečnosti upozornit proto, že dlouhodobější setrvávání tohoto vývoje by mohlo negativně ovlivňovat rozvoj uvedených odvětví se všemi z toho vyplývajícími důsledky. Ve zprávě vlády ČSR se konstatuje, že plánované dodávky strojů jsou ve finančních objemech naplňovány a jsou vytvářeny předpoklady, aby byly úkoly 6. pětiletky objemově splněny. Tento pozitivní fakt však narušuje skutečnost, že nejsou plněny dodávky zemědělské techniky ve své struktuře. Projevuje se to zejména v nedostatečném plnění úkolů v dopravní technice, kdy jsme již 2 roky měli dostávat zemědělské automobily, ale fakticky nejsou. Nejsou uspokojovány potřeby v nakladačích, nejsou dodávány v potřebném množství traktory, zejména o výkonu nad 100 koní, malotraktory, některé stroje a zařízení pro mechanizaci živočišné výroby a chlazení mléka. Vážná je situace v dodávkách techniky pro pěstování a sklizen brambor a cukrovky, zeleniny a ovoce, je nedostatek strojů pro úklid slámy, nedostatečně je řešena mechanizace pro horské oblasti a zemědělské stavebnictví. Tyto nedostatky ve struktuře dodávané zemědělské techniky, vytvářejí vážný problém při zajišťování zemědělské rostlinné výroby a její sklizně a v řadě případů vedou ke stressovým situacím u řídících pracovníků, neboť zajišťování pracovních sil a dopravních prostředků z ostatních odvětví národního hospodářství na výpomoc vyžaduje neúměrnou námahu a zvýšené náklady. Již dlouhou řadu let se hovoří o nedostatku náhradních dílů a tento stav je kritizován. Musíme znovu s plným důrazem upozornit, že tento stav dále přetrvává. Jsme si vědomi, že ne vždy se s náhradními díly v zemědělství dobře hospodaří a proto chápeme úpravu cen náhradních dílů jako opatření směřující k jejich efektivnějšímu využívání. V tomto směru se postupně zavádí i nová organizace skladování, která též má za cíl zlepšit hospodaření s náhradními díly.“ [3] .

Na nedostatek náhradních dílů v zemědělství upozornil i komunista Jaromír Hájek, zřejmě plán moc nepočítal s tím, že více techniky bude vyžadovat více náhradních dílů: „Jde především o péči o základní prostředky, jejich úroveň by měla růst úměrně s přibývajícím počtem strojů a zařízení, s jejich složitostí i s náklady na jejich pořízení. Zatím tomu však vždy není, o čemž svědčí i výsledky průzkumu situace v zabezpečování potřeb vybavenosti, údržby a oprav strojních základních prostředků, který provedl náš výbor v letošním roce. Problémy se soustřeďují zejména do nedostatku náhradních dílů, servisu a vlastních i externích opravárenských kapacit. To má svůj vliv i na růst materiálových nákladů a na nižší využívání strojů

a zařízení. Např. jen podíl prostojů z titulu nedostatku náhradních dílů a neplánovaných oprav na celkových prostojích traktorů činí 7 až 12 %. Zemědělské podniky a STS se snaží vyrovnat s touto situací tím, že si vyrábí příslušné díly a opravy provádějí pokud možno sami, přičemž si vytvářejí vlastní sklady náhradních dílů, což není vždy efektivní jak z hlediska pracovních sil, tak i nákladů. To je také jedna z příčin, proč náklady související s opravami základních prostředků bez vyplacených mezd stouply za poslední tři roky o více než 21 %. Zanedbatelný není ani rozsah prováděné technické údržby, na kterou se jen u traktorů spotřebuje denně podle odhadu okolo 110 000 pracovních hodin. Nad tím je třeba se zamyslet a hledat příslušná řešení, a to i např. výstavbou společných servisních středisek u větších zemědělských podniků, výstavbou ústředních skladů náhradních dílů a samozřejmě i zlepšením dodavatelsko-odběratelských vztahů. S rozvojem mechanizace souvisí i přísun nové techniky pro zemědělsko-potravinářský komplex. Jde v první řadě o důsledné plnění plánovaných dodávek strojů a zařízení a o řízení jejich další výroby a dodávek tak, aby tyto výrobky odpovídaly potřebám tohoto odvětví v požadované struktuře, kvalitě, výkonnosti a v neposlední řadě i vysokou úroveň typizace a unifikace. Jenom pro ilustraci uvádím, že v současné době se vyskytuje v zemědělských podnicích např. 27 typů traktorů, 7 typů obilních sklízecích mlátiček, minimálně 10 typů nákladních automobilů apod., přičemž ceny nově dodávaných typů zemědělských strojů a zařízení neodpovídají vždy kvalitě a výkonovým parametrům.“ [4]. Je patrné, že zvrátit investice do vyšší kapitálové vybavenosti práce mohl zapříčinit jen pouhý nedostatek náhradních dílů.

Na špatnou strukturu dodávané techniky upozornil i komunistický poslanec a generál Václav Růžička: „Je to dáno tím, že moderní zemědělství ve stále širším rozsahu vyžaduje dodávky moderní techniky, především v komplexních technologických linkách. Přes globální plnění úkolů se ukazuje, že máme řadu úzkých míst, které způsobují značné problémy při zajišťování zemědělské výroby. Především bych chtěl poukázat na nedostatky v dodávkách techniky pro pěstování a sklizeň cukrovky, ovoce, zeleniny a strojů a zařízení pro horské a podhorské oblasti. Uvedené plodiny a dané oblasti totiž patří k těm, které dosud vyžadují nepoměrně více lidské práce než jinde a úspěšné plnění je zde odvislé od zavedení moderní výroby na základě progresivních technologií, včetně servisu, který by zabezpečil potřebnou provozuschopnost. V tomto směru je třeba zdůraznit úlohu dodavatelských organizací i služeb, zejména proto, že výsledky našeho zemědělství jsou do značné míry odvislé od zabezpečování vstupů do zemědělské a potravinářské výroby.“ [5]. Konkrétní příklad diskoordinace v dodávce komplementárního výrobního statku, který byl nutný pro dokončení investice uváděl lidovecký poslanec Zbyněk Žalman: „V Dobřanech na okrese Plzeň-jih stojí mnohamilionová investice - úpravna vody, která není v provozu proto, že chybí dva rozvaděče elektrického proudu. Přitom musí zemědělci dovážet vodu až z Plzně, ale mimo ně to postihuje i občany, psychiatrickou léčebnu a předškolní a školní zařízení.“ [6]. To že mnohamilionová investice stála, představuje samozřejmě ztrátu, protože do ní byly utopeny výrobní faktory, které nikomu a ničemu nesloužily, ale nemohly být ani jednoduše nasazeny na uspokojování jiných potřeb.

Nejen na problémy v dodávkách některý docela banálních věcí upozornil i komunista František Rozhon: „Stále rostoucí spotřeba pneumatik je nadále ovlivňována špatným hospodařením v samotných zemědělských závodech. Trvající nepříznivý stav potvrdily kontroly, prováděné dopravními orgány VB ve spolupráci s technickými službami n. p. BARUM. Bylo zjištěno, že např. u traktorů 37 % pneumatik je podhuštěno a 8 % přehuštěno, u vlečných vozidel činilo procento podhuštěných pneumatik dokonce 43 %. Plných 57 % pneumatik je vinou nedokonalé údržby předčasně vyřazováno z provozu. Zemědělská technika a zařízení klade také vysoké požadavky na dodávky pryžových výrobků. Zásobování zemědělství těmito výrobky se uskutečňuje se značnými potížemi. Na základě narůstajících rozporů v zabezpečování potřeb národního hospodářství výrobky z technické pryže, bylo ve výrobních podnicích ministerstva průmyslu ČSR přikročeno k mobilizaci všech dostupných zdrojů a rezerv. V důsledku těchto opatření a iniciativou pracujících i přesčasovou prací, se podařilo u vybraných výrobků technické pryže zvýšení výroby asi o 10 %. Přes uvedená mimořádná opatření a dosažené výsledky, nejsou plně uspokojovány stále rostoucí požadavky na různé druhy těsnění, hřídelové těsnění, lisovaný gumokov, akumulační skříně apod. Těživá situace je u některých druhů hadic a dopravních pásů. Často pro tyto drobné dílce jsou zemědělské stroje nepoužitelné. Tento nepříznivý stav v dodávkách pryžových výrobků trvá již několik let. Na tuto situaci je poukazováno širokou veřejností a kritika zazněla i na jednání výboru ČNR pro průmysl a stavebnictví.“ [7].

Nedostatky a nekvalita

Místopředseda vlády ČSR, dříve ministr obchodu ČSR a komunista Štěpán Horník na 9. schůzi Česká národní rady ze dne 26. října 1978 upozornil na diskoordinace v podobě zajištění skladů na obilí a na nedostatky a přebytky na trhu (byť upozornil zároveň i na rostoucí spotřebu masa): „I když musíme říci, že v této pětiletce a v části minulé pětiletky se nám podařilo postavit mnoho skladů na obilí, dobrých, pěkných, mechanizovaných a účelných skladů, ale když si spočítáte úrody před pěti, sedmi léty a kapacity na skladování a současné úrody a kapacity, které máme ke skladování dnes, musíme bohužel konstatovat, že se situace relativně počítáno na množství úrody, vůbec nezlepšila, ale že rok od roku nám zůstává čím dále tím více obilí, které jsme horko a těžko vyrobili, které je špatně skladováno. A každý z nás ví, co to je za ztrátu...Pokud jde o zeleninu, dopadlo to tam velmi špatně, proti plánu jsme dostali méně o 8000 tun rajských jablíček, o 8000 tun paprik, úplný "výbuch" byl u okurek-nakládaček, kterých nám chybí prakticky 50 % - 24 000 tun. Nakládačky v letošním chladném počasí prostě nenarostly. Pokud jde o zelí, můžeme vyrobit jenom to, co umíme prodat, ale máme ještě na skladě zelí z loňského roku. Pokud jde o ovoce, výpadek je prakticky všude, od jahod, přes meruňky atd. Nyní se trochu ukazuje přebytek padaných jablek, ale je to proto, že kromě plantáží specializovaných na pěstování tržního ovoce, jiné organizace nemají lidi k česání ovoce a jablka se prostě se stromu setřesou a odevzdávají se jako padaná. Počítali jsme s jejich menším množstvím, dostáváme jich víc, jsme po pravdě řečeno rádi za ně a děláme všechno možné, abychom je zpracovali.“ [8]. Proč se nemohly prostě chybějící věci dovézt? Protože ekonomika nebyla schopna tolik vyvážet, aby získala zahraniční měnu.

Některé služby měly zřejmě nevalnou úroveň: „Nedořešená je problematika nedobrého technického stavu motorových vozidel, nízká úroveň servisu, nedostatek náhradních dílů, malý počet stanic technických kontrol. Proto bude třeba tuto situaci co nejdříve řešit, a to i v souvislosti s přípravou zásad zákona o provozu na pozemních komunikacích.“ [9]. Ani s kvalitou to nebylo slavné: „Neuspokojivý stav je v jakosti spotřebního zboží. Ve značném rozsahu proniká nejakostní zboží na vnitřní trh a až ke spotřebiteli. To má za následek i rostoucí objem spotřebitelských reklamací. Zatímco v roce 1973 činila hodnota reklamovaného zboží přes 229 miliónů Kčs, v roce 1977 představovala hodnota reklamovaného zboží již přes 450 miliónů Kčs. Kromě skutečnosti, že na vnitřní trh proniká ve značném rozsahu stále nekvalitní zboží, svědčí tento vývoj spotřebitelských reklamací i o tom, že spotřebitelé už znají a postupně stále více využívají možností, které jim reklamační řády poskytují. Seznámili jsme se s tím, že orgány České obchodní inspekce provedly několik tematických prověrek, ve kterých se zabývaly otázkou kontroly jakosti a uskladnění zboží vždy v příslušném sortimentu od výrobního podniku přes velkoobchodní sklady až do prodeje. V poslední době byla tato prověrka provedena v sortimentu nábytku, automatických praček a výsekového masa. Byly zjištěny vážné nedostatky jak v samotné výrobě, tak i při uskladnění zboží ve velkoobchodních skladech a při jeho prodeji.“ [10].

Zajímavý proslov měl komunista Karel Šimon, něco nám napovídá o socialistických dodavatelsko-odběratelských vztazích jako o zdrojích korupce: „Rovněž ochranou naší ekonomiky, nekázní a nezodpovědností jsme se v našem výboru již několikrát zabývali a stále se opakují tytéž případy porušování socialistické zákonnosti i v hospodářské sféře. Mohl bych uvést řadu příkladů v tomto ohledu nejen z oblasti ochrany národního majetku, ale i bezpečnosti práce, dodržování cenové kázně, či pracovněprávních a finančních předpisů a podobně. Omezím se však jen na oblast dodavatelsko-odběratelských vztahů a správního řízení. To, co se děje v oblasti dodavatelsko-odběratelských vztahů, je neustále předmětem oprávněné kritiky občanů i organizací. Hospodářské smlouvy se často neuzavírají nebo neplní, plánované dodávky se zajišťují nedostatečně, opožděně, kvalita výrobků neodpovídá normám a plánovací kázeň je nejednou nahrazována přijímáním protislužeb, či jiných pozorností. Sem patří i nedodržování předepsaných lhůt pro výrobu náhradních dílů a neoprávněné rušení výrobních programů. Dovolte mi, abych to dokumentoval alespoň na několika příkladech z arbitrážní praxe. V prvním případě se jednalo o zastavení výroby regulátorů k naftovým spotřebičům jejich jediným monopolním dodavatelem ještě dříve, než došlo k uzavření delimitační dohody s jinou výrobní organizací. V důsledku toho vznikly značné potíže při kompletování naftových topidel a bylo znemožněno uspokojení požadavků vnitřního trhu a spotřebitelů. V jiném případě vznikly poruchy zásobování vnitřního trhu zastavením výroby nůžek na plech a ohybačů plechu bez zajištění odpovídající náhrady. Obdobně byla ohrožena kompletace důležitých investičních akcí v potravinářském průmyslu tím, že byla zastavena výroba automatických obilních vah dříve, než byl zajištěn jejich dovoz z členských zemí RVHP. Ve všech těchto a dalších případech šlo o závažné porušení hospodářského zákoníku, který výslovně stanoví, že zásahy do výrobních programů je možno provést jedině

tehdy, jestliže je zajištěno plynulé zásobování národního hospodářství alespoň v dosavadním rozsahu a jakosti.“ [11]. Je patrné, že mocní nedokázali udržet své podřízené pod kontrolou.

Rozkrádání socialistického vlastnictví se dařilo

Řeč Karla Šimona nás navedla na problém kriminality a korupce. Dlouholetý generální prokurátor ČSR a komunista JUDr. Jaroslav Krupauer (viz i podkapitola 5.1) na 9. schůzi ČNR upozornil na problém rozkrádání socialistického vlastnictví: „Uspokojivý není ani velmi malý počet stíhaných pachatelů trestných činů proti hospodářské kázní, proti socialistické hospodářské soustavě, úplatkářství a zneužívání pravomoci veřejného činitele, který stěžuje odpovídá skutečnému výskytu těchto záporných jevů v ekonomice a v životě společnosti vůbec...V první řadě šlo o účinné uplatňování prostředků práva při ochraně socialistické ekonomiky a majetku v socialistickém vlastnictví. Trestná činnost namířená proti těmto velmi důležitým zájmům představuje plných 20 % kriminality a je vůbec nejpočetnější skupinou trestné činnosti. Škody způsobené naší ekonomikou přesáhly v minulém roce 300 000 000 Kčs, přičemž odhalování a úplné zjišťování spáchaných činů je obvykle spojeno s nemalými obtížemi...Ve snaze přispět dozorem nad dodržováním zákonnosti k posílení státní, hospodářské a pracovní kázně orgány prokuratury provedly v roce 1977 a v prvním pololetí 1978 zhodnocení stavu zákonnosti v tak důležitých hospodářských odvětvích ČSR, jakými jsou stavebnictví, zemědělství, státní a družstevní obchod. Shromážděné poznatky o porušování právních norem a o příčinách vedoucích k porušování zákonnosti byly projednány s příslušnými ústředními orgány, řídicími orgány v krajích i s těmi hospodářskými organizacemi, v nichž byly zjištěny nejzávažnější nedostatky...Obdobně jsme přistoupili ke zhodnocení stavu zákonnosti ve vybraných úsecích státní správy, zejména v rozhodovací činnosti národních výborů. Vycházeli jsme z toho, že národní výbory, jeden ze základních kamenů celého socialistického politického systému, plní i rozsáhlé úkoly při tvorbě a dodržování socialistického právního řádu. Naše poznatky ukázaly, že přes nesporné zlepšení v průběhu posledních let a soustavnou péči ústředních orgánů státní správy se i v současné době vyskytují při uplatňování právních předpisů v rozhodování národních výborů některé nedostatky. Přitom každé porušení zákona při rozhodování o právech a povinnostech občanů, které přísluší orgánům národních výborů přináší s sebou škodlivé společenské a politické důsledky, oslabuje důvěru občanů k orgánům socialistického státu, ztěžuje uplatnění socialistické demokracie a rozvoj společenských jistot našich občanů.“ [12]. Pro důkaz toho, že se za dalších ca 10 let nic nezměnilo, nechť si čtenář přečte podkapitulu 5.1.

Pár dat k problému rozkrádání socialistického vlastnictví: „Hlavní pozornost soudů je v současné době zaměřena na společensky nejzávažnější úseky trestné činnosti, především na trestnou činnost proti socialistické ekonomice. Přestože počet trestných činů tohoto druhu se v posledních letech snižuje /např. v roce 1973 bylo odsouzeno pro rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví 8258 osob, v roce 1977 celkem 6035 osob/, nelze ji podceňovat, neboť se stále ještě vyskytuje velký počet zejména závažných skupinových trestných činů s poměrně značnými škodami /pro ilustraci uvádím, že v roce 1977 činily škody

způsobené pravomocně odsouzenými pachateli trestného činu rozkrádání skoro 37 000 000 Kčs/." [13]. Odsuzováni byly tisíce osob a šlo částečně o organizovanou činnost.

A nyní pár konkrétních případů: „Rozbory dokládají, že rozhodující podíl na hospodářské kriminalitě má trestná činnost proti majetku v socialistickém vlastnictví, a to zejména jeho rozkrádání, které dosahuje zhruba 48 % všech trestných činů proti ekonomice. Z analyzovaných údajů zjištěných kontrolními orgány, individuálním průzkumem a z výsledků jednání našeho výboru vyplynulo, že příčiny umožňující trestnou činnost zůstávají stejné. Spočívají jednak v subjektivních vlastnostech pachatelů, jednak v objektivních skutečnostech, které tuto činnost umožňují. Do první skupiny patří touha po bezpracném obohacení na úkor společnosti, do druhé skupiny patří nedbalost při plnění funkčních a pracovních povinností, nedůsledná a nesoustavná kontrola pracoviště a nedostatečné hospodaření se svěřeným majetkem. Další ze závažných příčin je falešná solidarita pracovníků, kteří na nesprávnou činnost nebo jednání včas neupozorní. Nejrozšířenějším trestným činem je přímé rozkrádání materiálu, součástek, náradí, černé jízdy a podobně. Tuto trestnou činnost umožňuje především nedostatečná kontrola, nepořádek v účetní a dokladové evidenci, nevhodné zabezpečení uložených zásob, nepořádky na pracovištích, nedostatky v zabezpečení protipožární ochrany, hmotné odpovědnosti, v pracovní kázni, v ostraze a oplocení objektů apod. Jedním z nejvíce postižených odvětví touto trestnou činností je stavebnictví, kde útoky proti socialistickému vlastnictví se pohybují řádově v tisících případech ročně. Tak například pracovníci Vodních staveb Praha v noční době bez jakéhokoliv zabezpečení ponechali na stavbě odstavného nádraží Praha-jih značné množství stavebního materiálu, jako balíky lepenky, propan-butanové bomby apod., přičemž odcizením těchto věcí byla jmenované organizaci způsobena škoda ve výši 11 000 Kčs. V důsledku nedostatečného zajištění bylo Pozemním stavbám v Mostě odcizeno speciální bourací kladivo značné hodnoty, dovezené ze zahraničí, Severočeské Konstruktivně na stavbě nemocnice zdicí materiály a míchačka. O stroje, strojní součástky, elektro materiál a stavební materiál byl okraden Průmstav Pardubice na stavbě v Neratovicích, n. p. Armabeton na stavbě elektrárny v Mělníce, Pozemní stavby a okresní stavební podnik ve Strakoniciích atd. Pozemní stavby Brno na výstavbě sídliště volně uloženým úzkoprofilovým stavebním materiálem, nedostatečně strážným, vytvořily přímo ideální podmínky k rozkrádání a u sesterského podniku v Plzni činily finanční ztráty z titulu rozkrádaček za minulý rok až 300 000 Kčs. Podobné případy útoků proti socialistickému vlastnictví je možné uvést ze všech krajů České socialistické republiky. K trestné činnosti proti ekonomice obdobně - i když ne v takovém rozsahu jako ve stavebnictví - dochází i u závodů ministerstva průmyslu ČSR a Českého geologického úřadu. Hospodářské ztráty z této protispolečenské činnosti dosahují ročně u stavebnictví a průmyslu v ČSR desítky milionů Kčs. Uvedený stav je dokladem toho, že přes některá dílčí opatření, není otázkám boje proti hospodářské kriminalitě ze strany zodpovědných pracovníků závodů dosud věnována náležitá pozornost." [14]. Jistě na této situaci měly podíl i nedostatky v dodávkách výrobních a spotřebních statků (viz hned další citace). Odhaduji, že uvedené škody je nutné násobit asi tak deseti, abychom se pohybovali v dnešních cenách. Na

tehdejší poměry nešlo o zanedbatelnou částku. A to byl odhalena jen určitá část této činnosti (viz Jaroslav Krupauer výše.).

Svou troškou přispěl i bezpartijní poslanec Karel Kostka: „V této souvislosti bych se chtěl z mínit o tom, že bylo nadřízenými orgány uloženo zvýšit úsilí v zamezování různých forem úplatkářství a získávání neoprávněných výhod. S tímto opatřením lze jistě beze zbytku souhlasit. Jeho realizace však má některé problémy. Domnívám se, že bude třeba stejně intenzívně pečovat o to, aby se odstraňovaly příčiny které tento nešvar umožňují. Myslím si, že by měla být v této souvislosti zpřísněna i kontrola v přidělování limitů a rozdělování fondů a zlepšena distribuce náhradních dílů.“ [15].

Závěr nech si udělá každý sám, je však celkem jasné, že korupce a rozkrádání socialistického vlastnictví byly tehdy docela běžné a mocní je považovali za problém. Zvědavější čtenář nechť si přečte i další příspěvky na této schůzi. To, co je zde je pouze výběr. To stejné platí pro zemědělství, nedostatky a nekvalitu.

19. 70. léta - nedostatky, počítače, vývoz a jiné pohledem 12. a 14. schůze ČNR

Nedostatky a nízká kvalita

Pro ilustraci dalších nedostatků v 70. letech se podíváme na 12. a 14. schůzi České národní rady (ČNR) ze dne úterý 26. června 1979 respektive úterý 18. prosince 1979. Nejprve proslov lidoveckého poslance Cyrila Kuklínka: „Vážený soudruhu předsedo, vážené soudružky a soudruzi poslanci, při jednání ve výboru pro obchod, služby a dopravu, v souvislosti s úpravou pracovní doby jsme m. j. konstatovali, že obchodní organizace ve spolupráci s národními výbory zajistily rozšíření nákupních podmínek v odpoledních a večerních hodinách podle místních potřeb. V prodejní síti státního obchodu a v síti prodejen spotřebních družstev byla upravena prodejní doba u cca 3700 prodejen. Problémem zůstává, aby v prodejnách byl po celou prodejní dobu dostatek základních druhů zboží každodenní potřeby. Napomáhají tomu např. u nás v Jihomoravském kraji národní výbory ve spolupráci s Českou obchodní inspekcí, členy spotřebních rad a dohlížecích výborů, kteří organizují kontrolní akce, kde se zjišťuje skutečný stav na prodejnách před uzavírací prodejní dobou. Tyto namátkové kontroly ukazují, že v dosti četných případech ve večerních hodinách toto zboží na prodejnách není. Konkrétní fakta jsou projednávána za účasti vedoucích pracovníků obchodu a potravinářského průmyslu v krajské potravinářské komisi, v okresních a městské potravinářské komisi v Brně s uvedením příčin tohoto nedostatku a jsou vyvozovány i příslušné závěry. Ukazuje se, že některé příčiny spočívají v nedostatečných objednávkách vedoucích prodejen z obavy, aby toto zboží nezůstávalo na prodejnách. Další důvody vyplývají z nedostatku rozvozových plánů a v nedostatečných výrobních kapacitách některých podniků potravinářské výroby. Přitom zůstává skutečností, že úměrně s odstraňováním případů nedostatku zboží ve večerních hodinách rostou i náklady za neprodané zboží.“ [1].

Dále dle něj: „Při této příležitosti bych chtěl poukázat ještě na jeden problém. Během letošních veder se projevovaly nedostatky v zásobování obyvatelstva nealkoholickými nápoji a také nízko stupňovým pivem. Dodávky nápojů z potravinářské výroby vcelku byly sice v průměru za květen vyšší o 10 % proti loňskému roku, avšak toto zvýšení, jak ukazuje praxe, nestačí.“ [2].

Kuriózní byla situace v zásobování uhlím za topnou sezónu 1978/1979. Tehdy došlo k prudkému poklesu teploty v době kolem Nového roku a k energetické krizi, která však trvala mnohem déle (k tomu viz kapitola 1): „...výbor pro obchod, služby a dopravu v rámci návrhu státního závěrečného účtu na rok 1978 mimo jiné rovněž hodnotil průběh minulé topné sezóny a zabezpečování dodávek paliv na letošní rok. Minulá topná sezóna byla mimořádně složitá, neboť se dále prohloubila napjatost mezi zdroji a potřebami paliv na trhu. Situaci rovněž ztížily klimatické podmínky na počátku roku. Zásobování obyvatelstva vyžadovalo plné operativní řízení ze strany ministerstva obchodu až po Uhelné sklady v jednotlivých krajích a ve spolupráci s národními výbory též regulovat prodej spotřebitelům. Mohu to potvrdit z mého volebního obvodu v Teplicích. Ač toto místo leží přímo na uhlí, museli jsme často řešit situaci v ohrožených místech i urychlenými dodávkami uhlí přímo z revírů. Myslím si, že obdobná situace byla i jinde a že se mnou budete souhlasit, že díky těmto opatřením byla situace v zásobování palivy uspokojivě zvládnuta a že dnes můžeme konstatovat, že v průběhu celé topné sezóny nikde nedošlo k vážnějším zásobovacím poruchám. Přitom považuji za nutné připomenout, že topné období bylo proti minulým letům podstatně delší a tím i náročnější na spotřebu paliv. Pokud jde o plánované dodávky na letošní rok a zejména pak jejich dosavadní a očekávané plnění, nasvědčují tomu, že příští topná sezóna bude značně obtížná. Plánované dodávky na letošní rok jsou o 50 tis. tun nižší než loňská skutečnost a do konce dubna činilo jejich časové neplnění již 180 tis. tun a u koksu 40 tis. tun. Uvádím to proto, že obdobně jako loni vzniká tatáž situace a federální ministerstvo paliv a energetiky to také potvrzuje, že veškerá tíha zásobování palivy se přesune do druhého pololetí tohoto roku. Je třeba tedy využít zejména letní měsíce k zabezpečování zásobování obyvatelstva uhlím, a to mobilizací všech prostředků počínaje samotnou těžbou i rozvozem železnicí i nákladní automobilovou dopravou. Nenechávat hlavní nápor do období řepných kampaní a do zimních měsíců, kde zásobování si vyžaduje větší nároky na dopravní prostředky i lidi.“ [3]. Jinými slovy: taktak se podařilo zásobovat uhlím obyvatelstvo, a to dokonce i v uhelných oblastech.

Na 14. schůzi ČNR ze úterý 18. prosince 1979 uvedl dlouholetý ministr financí ČSR, ekonom, komunista a později i místopředseda vlády Jaroslav Tlapák k nedostatkům, že: „V praxi to znamená řídit a organizovat veškerou činnost tak, aby byla lépe než dosud uspokojována poptávka po kvalitním zboží, aby byly obchody dobře zásobeny, aby se zlepšovala struktura, sortiment a jakost výrobků. Vláda považuje rovnováhu na tomto úseku života společnosti za významnou součást odpovědnosti jednotlivých orgánů a bude dbát o to, aby k této problematice přistupovaly důsledně, cílevědomě a zásadově.“. Řečník zde také upozornil na nehospodárné užívání léků: „V poslední době jsme se mnohokrát zabývali napjatými vztahy mezi tvorbou zdrojů a jejich potřebou. Jedním z konkrétních způsobů řešení vznikajících problémů je prosazení

požadavku účelnějšího, racionálnějšího a úspornějšího hospodaření s prostředky určenými pro nevýrobní oblast. Nedávno provedené rozbory a prověrky společně potvrzují, že jsme v tomto často na počátku cesty. Přetrvává například nesprávné a ne hospodárné využívání léků. Hlubší zamyšlení vyžaduje též vztah mezi vývojem počtu pracovníků a rozpočtových výdajů na zdravotnictví - na straně jedné a objemem a kvalitou zdravotnických služeb - na straně druhé. Vzájemné srovnání totiž nenavědčuje tomu, že se daří zachovávat zcela zdůvodněné a společensky žádoucí proporce.“ [4]. Konečně dle ministra existovaly, jak to z citace vypadá, velké problémy s kvalitou: „Neméně důležitá je také další otázka. Jednotlivé organizace vnitřního obchodu pozastavují pro nedostatečnou kvalitu 15-20 % dodávek určitých druhů průmyslových výrobků a v některých případech dokonce až 40 %. To představuje obrovské ztráty lidské práce, materiálu, energie. Nelze ale podceňovat ani značné politické škody, které jsou těmito nedostatky způsobeny. Jde tedy především o důslednost, odpovědnost, zásadovost a o jejich plné prosazení v praxi. Víme, že spolurozhodují i o řešení takových problémů jako je nevyužívání výrobních kapacit, pokles směnnosti, nezdůvodněná surovinová, materiálová a energetická náročnost výroby, produkce zastaralých výrobků na sklad apod. Nemůžeme do budoucna trpět, aby tyto vlivy snižovaly efektivní tvorby národního důchodu, příjmy státního rozpočtu a životní úroveň.“ [5].

Nízká kvalita se týkala i bytové výstavby. Na to upozornil na 14. schůzi ČNR komunista Jaromír Plíva, který zároveň upozornil na problémy v technické a občanské vybavenosti (tato vybavenost představuje například obchody, služby, chodníky, dopravu, školy apod.): „Z našich dřívějších jednání vyplynula řada doporučení ministerstvu stavebnictví, jiným resortům a v některých případech i k jednotlivým členům vlády, kdy jsme žádali odstranění nedostatků, které se v investiční výstavbě řadu let opakují. Považujeme proto za nutné vrátit se znovu k některým poznatkům z poslaneckých průzkumů i k našim dřívějším doporučením, protože se domníváme, že ne na všech úrovních jsou brána vážně a nebo jsou opatření prováděna zdlouhavě a nedůsledně. Pravidelně se zabýváme výstavbou hl. města Prahy. Letošní situace ve výstavbě bytů je krajně neuspokojivá. Převážná část z 11 tisíc bytů bude předávána až v posledních týdnech tohoto roku. To se musí nezbytně projevit jak v nízké kvalitě odevzdávané práce, tak i ve zbytečných nákladech za přesčasovou práci i odstraňování kolaudačních závad. Podstatně horší je situace v technické i občanské vybavenosti, kde pro neplnění úkolů se stávají národní výbory i poslanci terčem ostré kritiky občanů.“ [6]. Řečník také odhalil, že velkolepá výstavba bytů těchto let byla doprovázena neméně významným úbytkem bytů: „Ukazuje se, že z nově postavených bytů připadá více než polovina na krytí úbytku bytů. To by znamenalo, že jen formou nové bytové výstavby by se existující bytový fond obnovil asi za 70 let. Vystává proto nutnost kromě reprodukce bytového fondu novou výstavbou přikročit i k ostatním formám, především modernizaci bytového fondu.“. Plíva proto doporučil modernizace bytového fondu, tak jak tomu bylo třeba v NSR, Francii, Anglii, ale i NDR a některých sovětských městech [7].

Je libo uvést nějaký přebytek? Proč ne. Třeba tento, i když smíchaný zároveň s nedostatkem, protože jak již víme, vše souvicí se vším: „Televize rozšíří své vysílání o 350 hodin a barevně o 600 hodin, takže podíl barevného programu dosáhne 70 %. Naproti tomu koncesionářů s barevným přijímačem je stále jen 5 %, ačkoli pravidelně se v barvě vysílá od roku 1973. Přitom výroba barevného obrazu je 3x dražší než černobílého. Barevný signál uniká bez dostatečného využití a jednáme tedy neehospodárně. Zájem o barevné televizory je značný, ale trh nenabízí dostatečný a kvalitní výběr, ať již z domácí výroby anebo z dovozu. Lze však očekávat ještě větší poptávku po barevných televizorech, neboť v příštím roce spolu s pořady k 35. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou se zájem diváků soustředí také na přenos spartakiádních vystoupení a na vysílání z letních olympijských her v Moskvě.“ [8].

Počítače

Již nám důvěrně známý komunista Miroslav Mrázek se zabýval počítači a jejich použitím. Typicky byl tento nový obor uchopen po socialisticku a představoval zvrácení investic par excelenc: „Pro zpracování poměrně jednoduchých úloh jsou používány složité počítače, jejichž možností pak není zdaleka využíváno. Zatím v minimální míře jsou využívány progresivní způsoby uchovávání údajů a různé analytické informace, tedy podklady, jež by nejvíce přispěly k zdokonalování řízení. Tím vzniká na jedné straně určité kapacitní nevyužití počítačů, ale na druhé straně vzniká ohromné množství informací, jejichž využití v řízení je obvykle minimální. Dále, i když byly vytvořeny určité metodické předpoklady fungování tak zvaných automatizovaných systémů řízení, lze postup jejich realizace po osmi letech od jejich vyhlášení charakterizovat jako problematický. Přitom se zrovna na tuto činnost vydává ohromné množství prostředků z naší společné kapsy a mnohé úlohy z tohoto bloku se řeší dokonce v rámci státního plánu rozvoje vědy a techniky za prostředky státního rozpočtu. Ve vlastní provozní praxi se pak ukazuje, že údaje z počítačů mají vysokou chybovost. Známe případy, že až polovina výsledků je chybných a je třeba tedy mimo sestav z počítače vyžadovat i původní výkazy, výsledky konfrontovat a opravovat čísla v počítačových sestavách. To je velice pracné, stojí to mnoho peněz, ale nejhorší je, že touto činností se zaměstnává mnoho lidí, kteří by mohli být využiti daleko efektivněji a v každém případě podstatně snižují vykazované úspory počtu pracovníků z titulu nasazování počítačů. Jsme toho názoru, že mnohým chybám by bylo možno zamezit zabudováním optimálních kontrolních funkcí, ale v neposlední řadě zejména zkvalitněním programu. V programátorské práci jsou vůbec značné rezervy. Programy nejsou ve své logice sjednoceny a typizovány, nejsou stabilní a stále se opravují. Jejich vypracování trvá dlouho a je velmi drahé. Oponentury programu jsou většinou formální a těžko lze k nim získat za oponenty někoho jiného, než zase jiné programátory, i když u těchto pracovníků existuje zvláštní kolegiálnost.“ [9]. Poslední věta je jedním z důvodů proč asymetrie v informacích nemůže být často pomocí veřejného sektoru odstraněna.

Mrázek nebyl spokojen ani s aplikací pracovní teorie hodnoty na oblast počítačů: „Využití počítačů, soudružky a soudruzi, měříme počtem odpracovaných strojových hodin. Ovšem počet hodin provozu

počítačů v podstatě neukazuje faktické využití těchto počítačů. To by se mělo opírat o skutečně provedený objem prací, o počet údajů reálně prošlých počítačem. Abonentům se však prodává strojový čas, nezávisle na tom, jaký skutečný objem práce byl vykonán, čímž vzniká tedy rozpor mezi zájmy společnosti a zájmy kolektivů výpočetních středisek. Vzдор stále rostoucí rychlosti počítačů je operativnost získání výsledků z počítačů malá, objednatelé dostávají výsledky pozdě, a to je vážný nedostatek pro oblast řízení. Je jasné, že to není vina jen počítačů, ale i organizace práce a přípravy dat. Samostatným vážným problémem může být problém s počítači dováženými z kapitalistických států, i když se tento dovoz nyní omezuje. Servisní technici ze závodů dodávajících tyto počítače mají plnou možnost získávat informace zpracovávané příslušným počítačem, což může mít charakter legální a vědomě připouštěné hospodářské špionáže, čemuž by mělo být za každou cenu zabráněno. Mohl bych pokračovat ve výčtu existujících nedostatků, není však mým cílem negovat potenciální přínosy počítačů pro naše hospodářství. Šlo mi jen o to, abychom se poučili pro budoucnost a vyvarovali se známých chyb.“ [10]. Tato citace ukazuje na to, že do jisté míry byl možný i dovoz progresivní techniky ze Západu, a že ani Východ nechtěl poskytovat své hospodářské informace Západu.

Mrázkův projev nepřímě také upozorňuje na investiční slepotu socialismu a zřejmě i na syndrom velkých očí (viz 9. kapitola), protože prohlásil: „Domníváme se, že napříště budeme muset zavádět počítače s velkým rozmyslem, centrálně velmi přísně rozhodovat o jejich nasazování, a to jen v případech, kdy budeme mít perfektní důkazy o nepostradatelnosti počítače, o jeho optimálním nasazení, o dokonalé kádrové přípravě a o odpovídajících organizačních a technologických změnách v souladu s možnostmi nasazeného počítače. A především o skutečných úsporách, kterých bude nasazením počítače docíleno.“ [11].

Investiční slepota socialismu, daná nemožností ekonomické kalkulace (ceny neodrážejí vzácnost), neexistencí soukromého vlastnictví výrobních faktorů a nemožnosti působení podnikatelů, se čínila i jinde. Na 14. schůzi ČNR o tom informoval komunista Jaroslav Horák: „Přihlédneme-li k tomu, že trvá nedostatečné využívání základních prostředků, vysoká rozestavenost investic, že existuje omezení zdrojů investic, potom z toho plyne mimořádná odpovědnost při rozhodování o tom, k jakým účelům, cílům bude investičních prostředků využito, při jakých nákladech společenské práce bude zamýšlených cílů dosahováno. Při hodnocení efektivnosti investiční výstavby zjišťujeme, že investoři se chovají úplně jinak v čase, když se investice připravuje, kdy se snaží dokázat její efektivnost a nevyhnutelnost. Jiný postoj zaujímají při realizaci, kdy většinou kladou nové požadavky, a jinak vystupují jako uživatelé, když obhajují nesplnění výrobních úkolů nedosahováním parametrů investic, kterou sami navrhli. Vážné jsou i případy nedodržení rozpočtových nákladů: Rekonstrukce závodu Kyjov, Sklářny Morávia - překročení o 75 %, Plavírna kaolinu Kaznějov 17 %, Čížkovice 8 %. Stejně závažné jsou příklady nedodržování lhůt výstavby: v resortu ministerstva průmyslu ČSR jsou případy od 6 do 54 v resortu ministerstva stavebnictví od 6 do 18 měsíců. Proto nebyly zatím ukončeny stavby nábytkárny INTERIER v Říčanech, cementárny v Mokré a přirozeně výpad ve výrobě bude mít velký dopad na tvorbu zisku. Podobně bych mohl poukázat na

zpožděnou výstavbu v AZNP Mladá Boleslav, která prodloužením o 5 měsíců zkomplikovala výběh starého typu a náběh nového se značným narušením dodavatelsko-odběratelských vztahů. Podobně zpožděná výstavba lisovny v automobilce o téměř celý rok vyvolala ztrátou kapacity značné množství přesčasových, sobotních a nedělních směn s celým dopadem do ekonomie výroby.“ [12]. Jako by člověk četl slova publicisty V. Rambouska o veřejných institucích: "Nejprve nadhodnocují své potřeby a význam a přínosy svých projektů a investic a zároveň podhodnocují náklady včetně potřebného času na uvedení projektu do provozu.". Po přidělení rozpočtu je pak obtížné již rozběhnutou akci zastavit a státní projekty běží i léta poté, co se ukázaly jako neefektivní nebo zadání bylo nereálné. Při ohrožení rozpočtu (tj. svého příjmu) státní instituce nepostupují jako podnikatelé, kteří se často snaží snížit své náklady, protože jinak přijdou díky konkurenci o své živobytí, ale místo toho: "...okamžitě hrozí omezením nebo zrušením služeb tam, kde to pro veřejnost bude nejbolestnější..." [13].

Vraťme však slovo poslanci Horákovi: „Dalším nepříjemným faktem je, že současná investiční cesta realizace vědeckotechnického pokroku je v našich podmínkách neúměrně dlouhá. Většina investičních akcí, v rámci kterých jsou realizovány a aplikovány výsledky vědeckotechnického rozvoje, se svým bezprostředním účinkem projeví se značným časovým posunem a mnohdy se stává že jsou uváděny v život vědeckotechnické poznatky již zastaralé, neboť věda a technika tento zdoluhavý investiční proces předběhla. V investiční výstavbě jsou sice závazně stanoveny průběžné lhůty realizace, ale již období přípravy mnohdy je několikanásobně delší než vlastní realizace investiční výstavby. Dále se nám v investiční výstavbě nedaří bilancování mezi potřebami a zdroji. Následkem toho nejsou zejména dořešeny dodavatelsko-odběratelské vztahy, což znesnadňuje řádnou a včasnou projektovou přípravu akcí a zavádí do vztahů mezi dodavatelem a odběratelem nežádoucí subjektivistické vztahy, kterými je mnohdy umožněno lokální zájmy povyšovat nad zájmy celospolečenskými. Ani kvalita investiční přípravy není na žádoucí úrovni. Stavby plánované k zahájení v roce 1980 měly v srpnu t. r. úvodní projekty u poloviny staveb a pro rok 1981 něco více než čtvrtina.“ [14]. Přirozeně nic takového jako celospolečenský zájem neexistuje.

Vývoz

Komunistický poslanec Oldřich Paul nebyl spokojen na 12. schůzi ČNR s kvalitou vyvážené produkce a vůbec se schopností socialistického hospodářství se poprat s konkurencí: „Kvalita výrobků, včasné dodací lhůty a v neposlední řadě i plnění sortimentních požadavků odběratelů ovlivňují výši vývozních cen. To znamená znát světovou technickou úroveň, znát požadavky zahraničních trhů a náročnost na parametry kvality. Bohužel však zjišťujeme případy, že i když se našemu vývoji podaří vyvinout výrobky, které snesou zahraniční konkurenci, jejich zavedení do výroby trvá tak dlouho, že jsou při uvádění na trh již překonané. Opožděná inovace, třeba jen o rok, už nemá žádaný efekt. Existují i případy, že vyvážíme výrobky, které neprodukují žádný zisk, naopak, jejich cena nekryje ani výrobní náklady. V zahraničním obchodě se mohou občas takové

případy vyskytnout, ale čelit bychom jim měli znalostí dlouhodobého vývoje a řešením těch problémů, které s tím souvisí. Chtěl bych ukázat na příklad na úseku potravinářského exportu. Na základě dlouhodobých vývojových trendů a posouzení světového vývoje bylo zpracováno 22 podrobných komoditních studií, ukazujících daleko kupředu efektivnost vývozu těchto výrobků. Je to správná cesta a bude-li těchto studií využito pro dlouhodobé plánování nejen v exportu, ale i při plánování investic a technického rozvoje ve výrobních podnicích, určitě se vyplatí. Na základě takových studií by měly VHJ i resorty přehodnocovat to, co se vyváží a vyřazovat z výrobního programu výrobky, které nejsou schopné světové konkurence. Nelze připustit stav, že zatímco některé podniky blokuji prostředky pro neefektivní výrobu a jejich zboží se hromadí ve skladech, nemůže se pro nedostatek investic a pracovních sil rozvíjet produkce těch výrobků, které mají tradici, jsou na zahraničních trzích zavedené a cenově jsou pro nás velmi výhodné.“ [15].

Přičemž na tehdejší dobu, kdy koruna měla celkem vysokou hodnotu (jednoznačně vyšší než koncem 80. let) byly ztráty dané nekvalitou dosti znančné: „Závažným jevem byla v roce 1978 reklamace vadného zboží. Jejich počet narůstá. V roce 1975 to bylo 100 mil. Kčs, loni 140 miliónů. Největší jsou u aut a traktorů, masově u televizorů a obuvi. U některých podniků je procento reklamací tak vysoké, že poslanci, členové pracovní skupiny, navrhovali, aby výstupní kontrola kvality u nich byla odloučena od výrobního podniku. Vedle toho hodnota zboží pozastaveného technickou kontrolou zahraničního obchodu, činila loni 1,2 miliardy Kčs. Toto zjištění je závažné proto, že takovéto případy vážně poškozují v zahraničí dobré mínění o práci našich lidí. Poznatky ukazují, že jde často o nekázeň v technologickém procesu a nedostatečnou náročnost mistrů na kvalitu práce. Značná část viny je i v odběratelsko-dodavatelských vztazích, jak už zde uváděli někteří poslanci přede mnou.“ [16]. Šlo zde tedy dle něj o problém selhání jediného muže, ale dá se dedukovat, že za nekázeň v technologickém procesu mohly stát i diskoordinace v dodávkách potřebných komplementárních výrobních statků, které jsou nunté k tomu, aby mohla být dokončena řádně výroba. Buď bylo (pokud chtěl podnik tedy alespoň něco vyrobit) nutné použít nekvalitní komplementární statky anebo nějakou méně kvalitní náhradu tak, aby se splnil plán. Každopádně diskoordinace v dodávkách potřebných komplementárních výrobních statků zmínil poslanec hned vzápětí: „Velké problémy jsou v obalové technice. Podle statistiky České státní pojišťovny se u pojištěného zahraničního obchodu, a to je asi 50 % veškerého exportu, uhradilo 200 - 300 miliónů devizových korun ročně za škody způsobené špatnými obaly, nebo nedostatečným balením a konzervací, ale často i jen špatným označením. Výrobní podnik i technický rozvoj na tomto úseku musí mnohem operativněji odstraňovat zaostávání. Není to snadné, ale je třeba říci, že zahraniční odběratele nezajímají ani subjektivní ani objektivní potíže našich výrobních organizací. Pokud k nim budou přihlížet, pak proto, aby jich využili na úkor efektivnosti prodeje.“ [17].

Na 14. schůzi ČNR uvedl dlouholetý ministr financí ČSR Jaroslav Tlapák na adresu ekonomiky a vývozu poměrně nelichotivý výrok: „Za několik dní uzavřeme čtvrtý rok šesté pětiletky. Vyhodnocení dosažených výsledků a rozbor získaných zkušeností nás vede k zamyšlení nad úrovní naší vlastní práce a nad jejím celkovým přínosem. Z těchto hledisek chci připomenout některé základní skutečnosti. Právem oceňujeme

pochtivé úsilí většiny pracujících v průmyslu a zemědělství, ve stavebnictví, vědeckovýzkumné základně i řídicí sféře. I když nedosahujeme plánovaného růstu, je vzestup národního hospodářství za současné světové situace nesporným úspěchem. Vážíme si aktivního přístupu k zabezpečování hlavních cílů, ale víme také o slabých místech a přetrvávajících potížích. Nesplníme plánované úkoly v zemědělství. Také ve stavebnictví zůstávají dluhy. Složitá situace je v oblasti zahraničního obchodu. V průmyslu vyrábíme s vysokými náklady, se značnými nároky na přesčasovou práci. Nedostatečně se uplatňuje efektivnost i hospodárnost. V řízení se dosud plně neprosadila nová kvalita přijatých úkolů. Nemůžeme být spokojeni ani s využíváním společenských zdrojů. Naše ekonomika se tedy jen pomalu přizpůsobuje změnám podmínek a s malou rozhodností přechází od extenzivního k intenzivnějšímu rozvoji.“ [18]. Přičemž však docházelo dle téhož řečníka ke zvrácení investic: „Často se hovoří a také vy se s tím bezpochyby setkáváte ve svých volebních obvodech, o dokonalejším využívání základních prostředků. V posledních letech byly stroje v ústředně řízeném průmyslu ČR využívány v průměru na 60 %. K tomu je ale třeba dodat, že tento číselný údaj ostatně není ve srovnání se světem nikterak vysoký, vlivem trvalého snižování směnnosti stále klesá. Je samozřejmé, že nestačí pouze kritizovat tento stav, ale především bude záležet na odstranění jeho příčin. Počátek spatřujeme v přípravné a projektové dokumentaci, v tom, aby vždy zajišťovala řádný a průkazný rozbor možností nynějších základních prostředků a podrobně analyzovala úroveň směnnosti. Zvláštní pozornost a odpovědnou péči zasluhují zejména dovezené stroje. Nelze trpět, aby se s draze zaplacenou technikou neuvážlivě zacházelo anebo dokonce zůstávala delší čas bez užitku. Chci připomenout, že ty organizace, které prodlouží lhůtu určenou pro uvedení dovezených zařízení do provozu, budou platit penále až do 10 % pořizovací ceny.“ [19]. Otázkou je, co když za to mohly diskoordinace v dodávkách komplementárních statků, nutných pro uvedení strojů do provozu? Co pak? A proč by si člověk dělal hlavu z penále, pokud mu případnou ztrátu zaplatí ze státního rozpočtu.

Zemědělství

Co se změnilo v zemědělství za tři čtvrtiny roku? Zdá se, že dle projevu bezpartijní poslankyně Jaroslavy Šenkové nic. Poslankyně sice chválila splnění plánu v potravinářském průmyslu za loňský rok na 100,1 %, ale třeba technika se vyráběla dle ní někdy v nevhodné struktuře (viz i podkapitola 9.6): „V současné době probíhá v zemědělství rychlý růst koncentrace a specializace zemědělské výroby. Především zde je možné a účelné v co nejširším rozsahu a co nejefektivněji uplatňovat nové vědecké poznatky. V návaznosti na tento proces je nutné upozornit, že ne vždy naše plánování i způsob řízení jej plně respektuje a využívá k dalšímu rozvoji naší ekonomiky. To je jeden problém, na který bych chtěla upozornit. Další problém je v tom - zejména v některých okresech, že technika dodávaná do zemědělství nemá potřebnou skladbu a komplexnost. V některých případech jsou její dodávky na takové úrovni, že nezabezpečují ani prostou reprodukci. To samozřejmě má nedobrá vliv nejen na plnění agrotechnických termínů, na potřebný růst produktivity práce, ale také na realizaci vědeckotechnického pokroku v zemědělské výrobě. Chceme ve výboru tyto problémy sledovat. Domnívám se, že by jim měly věnovat pozornost příslušné státní a řídicí

orgány.“ [20]. V některých případech docházelo pořád ke spotřebovávání kapitálových statků. Někdy došlo i k pozoruhodnému výsledku, kdy nahrazení práce kapitálovými statky vedlo k růstu nákladů: „Dosavadní zkušenosti i ze substitucí živé práce prací zhmotnělou ukazují na zvyšování nákladů v zemědělství. Často o tom ve výboru diskutujeme. Při projednávání na dnešním jednání pléna byly mimo jiné vysloveny názory, že dvoutřetinový podíl vstupů v návaznosti na pohyb cen dodávaných prostředků zde též sehrává určitou úlohu. V této souvislosti byl uveden příklad z jednoho družstva, v němž fyzicky vzrostly opravy práce od cizích a dodávky prostředků za tři roky celkem nepatrně, ale ve finančním vyjádření asi trojnásobně. Je v tom i podíl na potřebném růstu efektivnosti vynakládaných prostředků.“ [21].

Nízká pracovní kázeň a dřina

Na nízkou pracovní kázeň upozornil na 14. schůzi ČNR poslanec Jan Břicháček. Tato citace dokazuje, že problém selhání jediného muže má v případě socialismu, který vyznává heslo: každý dle svých možností, velký význam. Proto poněkud rozsáhlejší citace tohoto poslance: „Naše pozornost se především zaměřuje na zdroje technickoekonomické a na způsoby a formy jejich efektivnějšího využití. Neměli bychom však zapomínat, že o kvalitě a efektivnosti ekonomiky nerozhodují jen prvky technické a ekonomické, ale, že na ni působí velmi silně i prvky morálně politické, mám na mysli zejména socialistický vztah k práci, ke svěřeným prostředkům, iniciativu a obětavost lidí, odpovědnost za výsledky práce a státní, pracovní a technologickou kázeň. Mnohé příčiny problémů spočívají v nedostatečné práci konkrétních lidí, v neplnění svěřených úkolů, ve lhostejnosti k celospolečenským problémům, mnohdy v lajdáctví, v přehlížení různých nešvarů a nepořádků a v porušování pracovní kázně. Socialistická pracovní kázeň, jakož i její důsledné prosazování a upevňování je významnou podmínkou dalšího rozvoje socialistické ekonomiky a společenských vztahů. Stavem na tomto úseku se zabýval ústavně právní výbor z hlediska uplatňování právních předpisů při prosazování a upevňování pracovní kázně s využitím poznatků prokuratury na tomto úseku.“ [22].

„Dovolte mi, abych vás s některými poznatky seznámil. Tak především, jaké jsou formy a příčiny porušování pracovní kázně? Nejčastěji spočívají v neomluvené absenci, pozdních příchodech a předčasných odchodech z pracovišť, v nevyužívání pracovní doby a neplnění uložených úkolů či pokynů nadřízeného. Výjimkou není ani požívání alkoholických nápojů na pracovišti, porušování předpisů o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, drobné rozkrádání, zneužívání motorových vozidel, předražování zboží a jeho prodej "pod pultem", nevhodné chování ke spotřebiteli, nedodržování technologického postupu, nekvalitní práce, výroba zmetků apod. Příčiny uvedených projevů nekázně je možno hledat v nižší morálně politické úrovni některých pracovníků, v přežitcích myšlení, v nedostatku kvalifikace, kontroly a náročnosti ze strany nadřízených pracovníků. Někdy jsou příčiny složitější, zejména pokud nekázeň vyplývá z nedostatku autority vedoucího pracovníka nebo z jeho snahy vyhýbat se konfliktním situacím. Jednání ukázalo, že organizace nevyvozuje důsledně kárnou odpovědnost ve všech případech závažného nebo opětovného porušení pracovní kázně.

Na místo kárného postihu je užíváno pouze formy pohovorů nebo výtek. Tak je však možno postupovat jen při méně závažném porušení pracovní kázně. Za neomluvené absence jsou místo zavedení kárného řízení pouze kráceny prémie, rodinné přídatky a dovolená, zatímco kárná odpovědnost je uplatňována jen v krajních případech. Nevyvozování kárné odpovědnosti je motivováno nepopulárností kárných opatření, obavami z konfliktních vztahů na pracovišti a v neposlední řadě též snahou vyloučit, aby postižený pracovník ukončil pracovní poměr a organizace tak ztratila pracovní sílu, kterých je obecně nedostatek.“ [23].

„Tak např. v národním podniku Vagónka Studénka bylo postiženo kárně jen 5 pracovníků, ačkoliv neomluvená absence byla prokázána 125 pracovníkům. Jiný příklad lze uvést z JZD Ratiboř v okrese Nový Jičín, které neuplatnilo kárnou odpovědnost proti svému členovi s odůvodněním, že na něho žádné sankce neplatí. Podobných případů by bylo možno uvést celou řadu. Pouze ojediněle je uplatňována kárná odpovědnost za způsobení škody, která organizaci vznikla z porušení pracovní kázně. Socialistická organizace se v těchto případech snaží dokázat, že škoda nevznikla zaviněním konkrétního pracovníka, ale z objektivních příčin, aby škoda nemusela být na pracovnících vymáhána. Naše společnost má dostatečně účinné právní prostředky, které může uplatnit tehdy, jestliže nepůsobí prvky morální, tj. socialistický vztah k práci. Z toho, co jsem uvedl však vyplývá, že zákonné prostředky k upevňování pracovní kázně nejsou vždy důsledně využívány. Z tohoto hlediska je nejen porušování pracovní kázně, ale i nedostatečné uplatňování pracovně právních předpisů k jejímu prosazování negativním jevem, který poškozuje zájmy společnosti, neboť ve svých důsledcích působí nepříznivě i na rozvoj naší ekonomiky.“ [24].

Někde se lidé váleli a jinde pro změnu dřeli, a to mimo jiné i kvůli diskoordinacím v dodávkách komplementárních statků, které jsou nutné pro řádnou produkci: „Na mém pracovišti, v závodě Přádelny česané příze v Nejdku se soustavně staráme o to, abychom zvyšovali produktivitu práce a výrobu. Tak např. v rozhodujícím provozu, v přádelnách, klesl počet pracovníků v letech 1970 - 1978 o 22 % při nárůstu výkonu na jednu přádlenu o 42 %. Jak jsme toho dosáhli? Cestou organizačních a technologických opatření, převážně pak zvýšenou intenzitou práce. V posledních 10 letech 60 % přádlen obsluhuje 600 - 800 vřeten místo původních 400 bez jakékoliv úpravy strojů pro snížení namáhavosti práce při smekání a manipulaci s materiálem. Tím se stala práce přádlen vysoce namáhavou, takže po věku 35 let zůstávají přádelny u své profese pouze ojediněle. Z toho vyplývá, že nelze do nekonečna zvyšovat produktivitu práce jen její intenzifikací, protože schopnost člověka pracovat stále intenzivněji má své meze. Myslím, že v tomto směru zůstalo naše textilní strojírenství ženám - přádlenám mnoho dlužno. Další možností zvyšování produktivity práce je celá oblast manipulace s materiálem. V našem závodě však máme nesmírné potíže, protože nízkozdvíhových akuvozíků a dopravníků je takový nedostatek, že kryjí pouze prostou reprodukci. Některé prostředky a různá zlepšení si musíme sami zhotovovat. Často si na závodě na výrobních poradách klademe otázku, proč tomu tak je. Je to způsobeno nedostatkem výrobních kapacit. Dostatek mechanizačních prostředků by vedle úspory pracovních sil a snížení nákladů umožnil zaměstnávat v manipulaci s materiálem

i ženy a řešit tím problém nedostatku mužských pracovních sil v textilním průmyslu.“ [25]. Viz i zde: „Zatím ve všech těchto otázkách máme velké rezervy. Proto těžko vysvětlujeme pracovníkům naší automobilky, že pro získání potřebných počtů výlisků musíme využívat kapacity lisovny na 3 směny a v sobotu pracovat na dvě směny, když v jiných podnicích v lisovnách není využita ani druhá směna. S jakou představou mohla být v minulosti založena v těchto podnicích investiční výstavba. Musíme se zamýšlet nad tím, proč tak zvané využívání základních prostředků se prosazuje jen na pásových výroбах a nepřetržitých provozech a proč tato zásada se neuplatňuje v celé šíři resortů. Není jistě pochyb, že rozdílně se bude zabezpečovat zisk v podnicích, které odpracují sobotní směny anebo v podnicích, kterým stačí v týdnu přesčasová práce odpoledne. Myslíme si, že lhostejnost plánovacích orgánů i dalších, kteří rozhodují o přidělování investičních prostředků, k využívání základních fondů zde není na místě a podporuje jen fluktuaci pracovníků s přecházením do jiných podniků na práci na jednu směnu, do podniků, které pro plnění úkolů mají příznivěji vytvářené podmínky.“ [26]. Bohužel investiční slepota socialismu neumožňuje investovat správně.

Tolik tedy 12. a 14. schůze ČNR ze dne úterý 26. června 1979 respektive úterý 18. prosince 1979, aniž bychom vyčerpaly všechny zajímavosti z těchto schůzí, opak je pravdou. Zde je prezentována jen malá část těchto zajímavostí.

20. 70. léta - hromadící se zásoby

Ministr financí ČSR hovoří

Dejme tomu, že se nalázáme se ve stavu, kdy ceny neodrážejí vzácnost výrobních a spotřebních statků a nemohou být tedy adekvátně použity jako vstupy do ekonomické kalkulace. Čili stávající obrovské množství informací nemůže být adekvátně zpracováno, protože neexistuje soukromé vlastnictví výrobních faktorů a podnikatelé nemohou působit. Neexistence soukromého vlastnictví výrobních faktorů a znemožnění působení podnikatelů navíc neumožňují ani správné odhadování budoucího vývoje poptávky po produktech, tak, aby její uspokojování bylo v rámci daných podmínek, co nejplynulejší (metoda pokusu a omylu, směřování výrobních faktorů do rukou podnikatelů, kteří jsou v dané době a oboru nejschopnější, zainteresovanost podnikatelů na dosažení zisku a rozmnožení jejich majetku), a tedy likvidace palčivých nerovnováh na trhu, co nejrychlejší. Pak v takovém stavu platí, že uspokojování poptávky spotřebitelů, výrobců nižšího řádu a i vládců bude méně plynulé a nerovnováh bude více. Ty se budou odrážet ve významných nedostacích, přebytcích (zásobách nad plán) a diskoordinacích v dodávkách komplementárních statků, nutných k dokončení výrob a k řádné spotřebě (i diskoordinace samozřejmě představují nedostatky, ale je užitečné je dle mého vypíchnout).

Své nám o tom řekně dlouholetý ministr financí ČSR Jaroslav Tlapák, který vystoupil na 16. schůzi České národní rady ze dne úterý 24. června 1980: „Zamýšlíme-li se nad společenskou efektivností, nad její úrovní v loňském roce, je třeba se zvláště zmínit o vývoji zásob. Z hlediska celkového hodnocení - zejména v jejich struktuře, se projevují značné nedostatky. Zásoby ústředně řízených státních hospodářských organizací se zvýšily o 11 mld 400 milionů Kčs a dosáhly 160 mld 100 milionů Kčs. Když připočítáme výsledky, které v této oblasti zaznamenaly organizace řízené národními výbory, výrobní a spotřební družstva, pak výše zásob představuje 186,2 mld Kčs. Zvýšení jejich objemu tak na území ČSR vázalo 8 % vytvořeného národního důchodu. Přírůstek byl proti roku 1978 dvojnásobný a za léta 6. pětiletky absolutně nejvyšší. Na značné možnosti, které na tomto úseku máme, poukazuje i srovnání s průmyslově vyspělými zeměmi, kde docílují zhruba třetinového růstu na 1 % přírůstku národního důchodu.“ [1]. Jde v případě zásob až o neuvěřitelně vysoké číslo. Zásoby představovaly jednou provždy zcela anebo částečně utopené vzácné výrobní faktory, což zvláště vynikne v kontrastu se zároveň panujícími nedostatky v zásobování v jiných oblastech. Šlo o plýtvání, převyšující i dotace pro Slovensko.

Dále se řečník zabýval vývozem: „Citlivým měřítkem uvědomělých přístupů k veškeré práci je úspěšné uplatnění našich výrobků na mezinárodních trzích. Dílčí výsledky jsou sice příznivé, ale stále nedochází k tolik potřebnému zásadnímu obratu. Jinými slovy - jsme teprve na počátku cesty k výraznému prohloubení efektivnosti zahraniční směny. V průběhu 6. pětiletky se zvýšily naše vývozní ceny do nesocialistických zemí proti úrovni cen roku 1975 o 15 %, zatímco dovozní ceny za totéž období stouply téměř o 22 %, ale ceny surovin představují v této položce růst vyšší než 27 %. Ano, jde o mimořádné úkoly, před které je postavena naše republika, odkázaná na dovoz surovin a energie.“ [2]. I přes plnění maloobchodního obratu, kteréžto kritérium nám mimochodem nic přímo neříká o uspokojení či neuspokojení potřeb spotřebitelů, byl problém s kvalitou: „Vážené soudružky a vážení soudruzi, vážíme si toho, že i za složitých a obtížných podmínek se v minulém roce podařilo nejen udržet vysokou životní úroveň, ale v některých směrech ji dokonce zvýšit. Nominální příjmy obyvatelstva vzrostly proti roku 1978 o 3,2 %. Průměrná reálná mzda zůstala zhruba na stejné úrovni. Plán maloobchodního obratu jsme splnili na 101,4 %. Struktura nabízeného zboží v sortimentu a kvalitě ovšem stále není v souladu s náročnými požadavky spotřebitelů. Příkladem mohou být některé druhy průmyslového zboží, kde jsme nebyli s to plně pokrýt poptávku. Také v letošním roce se vláda České socialistické republiky konkrétně zaměřuje na složitě řešení problematiky zásobování vnitřního trhu. Počítáme s tím, že zvláštní péči budeme věnovat kvalitě výrobků. Vždyť počet oprávněných reklamací je stále neúměrně vysoký a kritické připomínky spotřebitelů v tomto směru mají své opodstatnění.“ [3].

Dále si řečník všiml i přes pozitiva neplnění plánu ve výstavbě: „I když stále ještě přetrvávaly neodůvodněné rozdíly ve výsledcích míst, okresů, krajů a jednotlivých oborů, finanční hospodaření těchto orgánů státní moci a správy se postupně upevňuje a přispívá k vzestupu úrovně jejich politickoorganizační, kulturně výchovné a ekonomické činnosti. Pokračoval rozvoj jejich materiální základny. Byly postaveny nové byty,

vybudována zdravotnická zařízení, školy a školky, domovy důchodců, provozovny služeb a kulturní zařízení. Zlepšili jsme vzhled měst a obcí, rozšířili plochy zeleně, pokročili v dokončování některých akcí. Tyto jistě příznivé stránky všeobecně prospěšného rozvoje dosud snižují některé nedostatky, jimž by poslanci a funkcionáři měli letos věnovat větší péči. S mimořádným důrazem vystupuje přitom do popředí investiční výstavba. Stále se plně nedaří uvádět do života ty úkoly, k nimž nás zavazuje státní plán a státní rozpočet. Starosti máme v tomto ohledu především v Severočeském kraji a Praze, kde je uváděné neplnění soustředěno zhruba z jedné poloviny. Nemůžeme být spokojeni ani s výsledky v komplexní bytové výstavbě. Do splnění loňského plánu scházelo více než 5700 bytů. V Praze bylo dokončeno jenom 88,3 % jejich uvažovaného počtu. Zůstaly též dluhy ve výstavbě objektů občanské vybavenosti, zejména škol a zdravotnických zařízení. Tyto problémy svědčí ve svém celku o nedostatečném pochopení náročnosti každodenní organizační práce, o podceňování celospolečenských zájmů v procesu řízení.“ [4].

A konečně jeho pozornosti neunikly ani služby: „Ekonomicky důležité a politicky citlivé je úsilí zastupitelských sborů na úseku služeb. Právem požadujeme, aby lépe odpovídaly nárokům spotřebitelů a byly zajišťovány v potřebném rozsahu. Chceme, a v tom je úloha poslanců nenahraditelná, aby se zvyšoval jejich objem, zdokonalovala organizace, aby dodací lhůty, otevírací doba a rostoucí kvalita efektivně dotvářela podmínky pro tvůrčí a iniciativní práci. Zásadně musíme zkvalitnit řízení restaurací a jídelen, podniků bytového hospodářství a okresních stavebních podniků, kde už po několik let a bez hlubších důvodů není naplňováno svěřené ekonomické a společenské poslání. Sotva se můžeme smířit s tím, že mnohé z podniků RaJ loni končily hospodaření se ztrátou. Z 86 okresních stavebních podniků se s plánovanými úkoly vyrovnalo pouze 57.“ [5].

Keramický a porcelánový průmyslu

Na závěr se podíváme na problémy keramického a porcelánového průmyslu, které kdysi byly i světově proslulé. Takto je na 16. schůzi ČNR prezentoval komunista Vladimír Zvěřina: „Patříme k průmyslovým zemím s neúplnou surovinovou základnou. Jednou z mála výjimek tohoto postulátu jsou suroviny pro keramickou výrobu a porcelán, kde zejména v druhém případě je československý kaolin světovým standardem. Dalo by se tedy očekávat, že potřeby domácího trhu i exportu budou zajišťovány jak v množství, tak v kvalitě a že dále rozvineme dobrou tradici např. rakovnických keramiků, kteří se svými dodávkami posílali odběratelům do celého světa rovněž své obkladače. Perfektně obložené stěny či podlahy pak spolu s vhodně umístěnou jedinou obkladačkou s firmou propagovaly dobrý materiál i dobré dílo celá desetiletí a mnohde slouží dodnes. Zdlouhavost řešení kapacitních problémů a nedostatečná modernizace technologie výroby, která spolu s nedostatkem vhodných dekoračních materiálů způsobily ztrátu postavení čs. keramické výroby ve světovém žebříčku a trhy obsadily výrobky španělské a italské, byť s podstatně horším střepem, než-li je stále ten náš. K nápravě bylo přistoupeno již před řadou let, a to oběma možnými cestami. Jednak vlastním vývojem, postupnou rekonstrukcí a modernizací. Je třeba přitom ocenit iniciativu i

dobré výsledky našich dělníků a techniků z Horní Břízy, kteří ve ztížených podmínkách plného provozu, dokázali realizovat řadu velmi dobrých mechanizačních a technologických prvků, které od nás přejímají i zahraniční výrobci. Druhou cestu volily Rakovnické keramické závody nákupem investičního celku RAKO III, který bude schopen v krátké době uspokojit i ty nejnáročnější odběratele. Škoda jen, že výsledky se projeví až po kulminaci naší bytové výstavby. Dobudováním investičních akcí i modernizací je položen základ k vyšší formě zpracování tuzemské suroviny. K dořešení úkolu je však třeba přizvat i podniky zahraničního obchodu, aby dokázaly vytvořit takové podmínky, jaké si např. vybudovaly Západočeské keramické závody - plavárna kaolinu Kaznějov, který nejen plně zhodnocuje vytěženou surovinu, ale cílevědomou modernizací výroby i výrobků, seriózností dodávek si získal důvěru odběratelů a dociluje tak vyšších ekonomických efektů.“ [6]. Na modernizaci se zde kašlalo až do té doby, než konkurence obsadila trhy.

Dále řečník uvedl, že: „Složitá je situace ve výrobě porcelánu, kde v obnově výrobního zařízení se nedociluje ani prosté reprodukce se všemi důsledky na zajištěnost trhu. Přes tyto nedostatky však čs. porcelán úspěšně konkuruje na světových trzích a je již u zákazníků pojmem. Přitom ale stále vyvážíme surovinu - kaolin - i když jako standard, ale přesto musím říci, že stále však 1 tunu sedleckého kaolinu přímo vyvezeného zhodnotíme za 1615 Kčs, zatímco v porcelánu vyvezeme tuto tunu za 72 tis. Kčs. Zásoby této suroviny ze 3/4 dosud vyvážené v surovém stavu máme už na několik málo let. Znovu jsme se přesvědčili při investiční výstavbě v oblasti keramiky, že strojírenství neplní své úkoly pro ostatní odvětví, a to nejen ve výrobě unikátních pokrokových strojů, ale ani v běžně zavedeném sortimentu a zpožďuje včasné najetí investic jako je tomu v případě RAKO III. Kardinální otázkou celé keramické výroby jsou vypalovací pece. Jsou zastaralé, mnohde v porcelánkách se pracuje ještě s kruhovými pecemi, ale i tunelové pece se rekonstruují velmi pomalu a jsou úzkým profilem závodů a v technicky nedobrému stavu. Přijatá zásada, že generální oprava se provádí až při havárii pece má velmi negativní vliv na celkovou výrobu. Tak např. jen v Rakovnických keramických závodech klesla výtěžnost primy obkládaček z 55 až 60 % na pouhých 20 % a úměrně k tomu vzrostla i tercie. Zvážíme-li, že cenový rozdíl mezi primou a sekundou je 5 Kčs a v tercii dokonce 40 Kčs, pak si snadno spočítáme, jak neefektivní opatření bylo přijato v honbě za kvantitativními ukazateli.“ [7]. To nepotřebuje celkem žádný komentář. Snad jen ten, že zde docházelo ke spotřebování kapitálových statků.

Spotřeba surovin ve srovnání se státy se sociálně tržním hospodářstvím

Na úplný závěr několika kapitol, které se zabývaly 70. léty ještě jedna citace, která upozorňuje na poměrně značnou surovinovou náročnost české socialistické ekonomiky ve srovnání se státy s tzv. sociálně tržním hospodářstvím Západu: „Dovolte, abych se v této souvislosti dotkl jedné, ale zato velmi významné složky úspor, a to jsou paliva a energie. Světová spotřeba prvotních energetických zdrojů neustále roste. Za dvacet let od roku 1955 do 1975 vzrostla 2,5x, tj. průměrně zhruba asi o 4,7 % ročně. Přitom je ale třeba si uvědomit, že světové zásoby ropy, plynu i uhlí jsou omezené, jejich dobývání je investičně stále náročnější, a proto i jejich cena se neustále zvyšuje. Československo se svou měrnou spotřebou prvotních zdrojů

energie řadí mezi průmyslově nejvyspělejší státy světa a v Evropě bylo v roce 1975 z tohoto hlediska na druhém místě. Tak vysoké měrné spotřebě však neodpovídá tvorba národního důchodu na jednoho obyvatele a ve srovnání s průmyslově vyspělými státy Evropy je naše měrná spotřeba energetických zdrojů v přepočtu na vytvořený hrubý domácí produkt vyšší o 20-30 %. I když některé příčiny jsou dány strukturou průmyslu, strukturou výroby i účinnosti některých zastaralých základních fondů, hlavní příčinu vidíme v nedostatečné úrovni řízení energetické politiky, plýtvání palivy a energií v průmyslu, zemědělství, stavebnictví, dopravě i komunálně bytovém hospodářství. Ceny paliv a energie jsou u nás relativně nízké a tvoří ve většině odvětví jen malý podíl na výrobních nákladech a v rodinném rozpočtu nehrají významnou roli.“ [8]. To je znakem zaostalosti a nehospodárnosti.

21. Husákova Ostrava

V době psaní série článků na téma nedostatky v zásobování, zastaralost průmyslu, kriminalita, korupce aj. za komunismu, vyšla poměrně podrobná kniha o historii města Ostravy z produkce Nakladatelství Lidových novin. Kniha námi zkoumané období normalizace nelíčí jen v tmavých barvách. Ale nás zde zajímají především nedostatky v zásobování, nekvalita, zastaralost průmyslu, kriminalita a pododobné stinné stránky tehdejšího života. Co se lze v této knize dočíst?

Průmysl a hospodářská kriminalita

Doba 2. poloviny 20. století se v Ostavě vyznačovala tím, že: "Situace, ve které vstupoval OKR [Ostravsko-karvinský revír, pozn. autora] do období "přestavby" nebyla jednoduchá. Kromě objektivních příčin se zde projevíly důsledky nerovnovážného rozvoje hospodářství, založeného na vysoce energeticky náročných oborech. Deficit v palivoenergetické bilanci bylo nutno pokrývat stále nákladnějším importem...Navíc některé z provozů byly značně zastaralé, což přispívalo k zhoršení již beztak špatného životního prostředí na Ostravsku." [1]. Trvalým problémem hutních a strojírenských podniků byly v 70. a 80. letech nadlimitní zásoby. Největší položka byla vázána ve výrobních zásobách (čili výrobních statcích, které slouží další výrobě), což byla třeba v Nové Huti Klementa Gottwalda (NHKG) železná ruda, kterou musel i přes útlum ve výrobě oceli a železa podnik odebírat ze SSSR na základě už dříve dohodnutých smluv [2]. Zřejmě plánovači nebyli schopni předjímat rozhodnutí o útlumu, a tak ho nepromítly odpovědné orgány do smluv. Anebo zde zafungovalo rozhraní nadřízený (SSSR) - podřízený (ČSSR), protože neodebírání surovin ze SSSR by znamenalo problém, co s výrobou a zaměstnanci u velkého bratra?

Někdy se řešil problém s odbytem hutních výrobků do zahraničí tím, že pokud nedokázal podnik dodržet zákazníkem požadovanou specifikaci materiálu, tak zákazníkovi byl nabídnut produkt horší kvality za sníženou cenu. Když byla nabídka akceptována, tak příslušní zprostředkovatelé obdrželi provize. To bylo hojně uplatňováno. Šlo však o nelegální transakce, o čemž svědčí případ vedoucího odbytu Vítkovických

železáren Klementa Gottwalda (VŽKG), který se provalil na veřejnost (nákup domů a auta z dovozu) a soudruh musel být přísně potrestán [3]. Bohužel nic bližšího k tomu, proč šlo o nelegální transakce, zde nenajdeme. Dá se spekulovat, že důvodem bylo zřejmě to, že přebytečné výrobky byly prodávány pod náklady, a tedy případné ztráty znamenaly buď výpadek příjmů pro státní rozpočet anebo v horším případě nutnost sanovat ztráty podniků. Na druhou stranu se alespoň uvolnily na čas skladovací prostory.

Ještě než přejdeme dále, je nutné uvést, že těžba černého uhlí skončila v Ostravě roku 1994. Uhlí se zde těžilo většinou ve slojích s malou mocností a s velkým úklonem (při těžbě bylo nutné často téměř ležet). Na Karvinsku, kde jsou sloje uhlí mocné i několik metrů, těžba pokračuje dodnes. Za normalizace byl obecně těžební průmysl výrazně podporován, avšak o nějaké efektivnosti těžby se dá často pochybovat. Například u těžby rud neželezných a drahých kovů stanovené nákladové limity na výrobu kovů v koncentrátech umožňovaly těžit i velmi chudá ložiska, například měděná ložiska s obsahem mědi kolem 0.5 %. Stát totiž dával přednost využívání domácích surovin před dovozem i za cenu výrazné finanční podpory těžebním a zpracovatelským podnikům. Po roce 1989 došlo ke snižování neinvestičních dotací na těžbu a zpracování rud tak, aby dotace nebyly již od roku 1993 poskytovány vůbec, v důsledku toho měla být ukončena do konce roku 1994 těžba rud v ČR. Co se týká uhlí v OKR tak došlo po revoluci k enormnímu poklesu poptávky především po koksovatelném uhlí určeném pro hutní výrobu, a proto bylo nutné připravit program útlumu a postupné likvidace některých dolů. Těžba klesla z 22.3 milionu tun v roce 1989 na 12.03 milionu tun roku 1994 [4]. Prostě tolik uhlí nebylo potřeba a doly v Ostravě se ukázaly jako horší než doly v Karviné a okolí. Nevydělaly si prostě na sebe.

Bydlení

Stejně jako jinde bylo zde problémem opožděné dokončování občanské vybavenosti. "Okolí domů většinou postrádalo chodníky, tonulo v blátě a bylo plné nepořádků po stavbařích, které často museli noví obyvatelé uklízet v soboty při "dobrovolných" brigádách. Dále: "Nové byty bývaly plné nedodělků a špatně odvedené práce." [5]. Konečně je zřejmé, že masová nová výstavba byla doprovázena i tím, že: "Starší bytový fond dále chátral. Na potřebné opravy chyběly finanční prostředky. Na domech padala omítka, poškozeny byly střechy, okna i vstupní dveře. Některé lokality se postupně měnily ve svého druhu ghetta.". Jedním z nich byla i dnes proslulá Stodolní ulice, kde byly domy v takovém stavu, že nakonec byly ještě znehodnoceny (odstranění oken, dveří a případně i vytrhání podlah), aby neposkytovaly další příležitost k nastěhování kočujícím osobám [6]. Zřejmě zde jsou myšleni Romové či bezdomovci. Ke cti režimu (ne)slouží, že se v těchto místech mohl natáčet film *Modrá hodina*, jehož děj se odehrává ve Frankfurtu nad Mohanem v době druhé světové války. Lokaci, jejíž vzhled by odpovídal představě režiséra (bombardováním poničené město), se ve Frankfurtu najít nepodařilo [7].

Výstavba bytů byla v Ostravě masová. V 50. až 70. letech dle pramenu vzniklo kolem 100 tisíc bytů, přesto se Ostrava dlouhodobě řadila mezi města s jejich trvalým nedostatkem. Narostl i značně počet obyvatel, a

to z 233 488 roku 1961 na 331 729 roku 1989. Ovšem údaj zahrnuje i obce připojené k Ostravě, ale i tak šlo o velký růst. Nicméně: "Po celé poválečné období je charakteristické upřednostnění bytové výstavby před údržbou a modernizací stávajícího bytového fondu. V roce 1990 byly náklady na opravy domů vyčísleny na 1.4 mld. Kčs. Značně zchátralé bylo zejména centrum města, 2/3 objektů byly ve špatném stavebně-technickém stavu." [8]. Docházelo zde tedy ke spotřebování budov. V dnešních cenách by těch 1.4 mld. Kčs bylo asi 7.35 mld. korun (koeficient 5.25krát). K uvedenému je potřeba ještě uvést, že během uvedené doby zanikla celá řada starších domů. Dle dobových standardů se jednalo o domy nižší kvality, avšak to platilo spíše jen pro jejich vybavení vodou, teplem, topením, záchodem, koupelnami atd. Přesto řada starších činžáků a domků mohla po rekonstrukcích sloužit dále a mnohde jich část dále slouží. Dokonce se to týká i domků v hornických koloniích. Příkladem může být například obec Zastávka (okres Brno-venkov), kde se celá řada původních staveb z hornických kolonií dochovala v různém stupni přestavěnosti dodnes [9].

Nedostatky v zásobování a službách a černý trh

Na problémy v oblasti zásobování upozorňuje fakt, že lidé z komunity Vietnamců, jejíž největší část přišla na Ostravsko na počátku 80. let, byli známí zajišťováním nedostatkového sortimentu textilu a spotřebního zboží, které nabízeli na burzách či tržnicích [10]. Jinde autoři uvádějí, že není snad pamětníka doby před rokem 1989, který by ve svých vzpomínkách vynechal situaci v obchodu a zásobování. Po potlačení Pražského jara se režim snažil neutralizovat politickou nespokojenost veřejnosti řadou opatření, z nich jedno bylo lépe zásobený trh, což se však v zajišťování sortimentu a množství spotřebního zboží příliš nedařilo. Základní potřeby obyvatel však byly v zásadě uspokojeny. "Často se ovšem objevovaly výpadky v dodávkách a sezonní nedostatek některých potravin, ovoce a zeleniny." [11]. Existovaly zde čtyři obchody Tuzexu, v nichž bylo možné nakupovat za valuty anebo tuzexové poukázky, které se staly předmětem stále se rozšiřujícího černého obchodu. "Kolem těchto prodejen se utvořila subkultura překupníků, lidově označovaných veksláci, dotvářející "kolorit" centra Ostravy." [12].

Centrálně řízená ekonomika nemohla vyřešit neschopnost plně uspokojit poptávku obyvatelstva: "Nekonečné fronty na nedostatkové zboží, pořadníky na automobily [později ovšem zrušené, pozn. autora], vázaný nákup, při němž si bylo nutno zakoupit k požadovanému zboží i to, které kupující vůbec nepotřeboval, jelikož ho byl přebytek, nízká kvalita některých produktů, provázely zákazníky prakticky po celou dobu "normalizace".". Zkoumaný pramen uvádí i některé konkrétní údaje. Například v kronice (čili oficiálním dokumentu) Ostravy se roku 1979 psalo, že na podzim se ztratila z prodeje zubní pasta, koncem roku se panickou šeptandou rozšířily zvěsti o údajném zvýšení cen cukru, mouky, jiných potravin a některých druhů průmyslového zboží, někteří vybírali i vklady a kupovali, co bylo [13]. Zdražování bylo tehdy dost běžné, ba někdy činilo i během krátké doby desítky procent (viz třeba 1. kapitola). Lidé si také dobře pamatovali měnovou reformu z roku 1953. Občas si člověk mohl přilepšit. Jednou ročně se v Ostravě konala výstava Ostrava s ústředním heslem "Za socialistické životní prostředí", kde se dal sehnat mnohdy nedostatkový sortiment, jako byl nábytek, bytové doplňky, textil, svítidla atd. Tzv. úzký sortiment se nabízel

ve stánkovém prodeji i při některých jiných příležitostech. Vypomohl i černý trh: "Specifickým fenoménem se stala celoměstská burza, která svým způsobem suplovala nedostatkový maloobchodní trh. Konala se od roku 1988 každou neděli na Černé louce. Nabízen zde byl nedostatkový sortiment riflového textilu, kožených bund, módních oděvů, kosmetiky, obuvi, spotřební elektroniky, autodoplňků, hodinek, atd., který byl většinou převážen přes hranice nelegálně." [14]. Na veřejnosti se tak prodávaly pašované věci. Stěží si lze představit, že by o tom oficiální místa nevěděla [15]. Zřejmě buď rezignovala anebo se spokojila s úplatky, či platilo obojí. Černý trh každopádně mírnil nedostatky v zásobování a činil situaci snesitelnější.

Zaostával i poněkud rozvoj ambulantní péče. Trvale se nedostávalo praktických lékařů, kterých v roce 1989 chybělo cca 170. Dále farmaceutů a středního zdravotnického personálu. Přístrojové vybavení nebylo na špičkové úrovni [16]. Dalším problémem byla městská doprava, článek z roku 1977 uváděl: "Tramvaj nabitá k prasknutí, sténající ve švech. Lidé nedospalí, nerudní, nervózní a vzteklí. Nevystupujte předem! Volá řidička, ale nelze, neboť tramvaj doslova vylévá dav lidí všemi otvory. Tohle není k vydržení, cožpak nemohou nasadit v ranních návalech víc tramvají, autobusů?". Na ranní směny nastupovalo denně 120 tisíc pracujících, z toho 76 tisíc na šestou hodinu ranní. Podobná situace nastávala i v meziměstské dopravě a stejné martyrium se opakovalo v odpoledních hodinách [17]. Člověk by si myslel, že v době tak velké centralizace, by řídicí centrální orgány měly být relativně snadno schopné odstranit do očí bijící situaci tak, že se jednoduše nařídí u různých podniků různé začátky směn.

Ostatní

Problémem Ostravska byl podobně jako v dřívějších dobách alkoholismus, ale také vysoký počet sebevražd. Lihovin zde bylo konzumováno v 70. letech na obyvatele jednou tolik oproti republikovému průměru. Zprávy určené orgánům KSČ dokládaly, že nákup alkoholu představoval 20 % veškerého maloobchodního obratu. Stále stoupající tendenci měl počet rozvodů. V roce 1965 připadalo 29 rozvodů na 100 sňatků a v roce 1980 se rozpadlo každé druhé manželství (čili tomu bylo jako dnes). Dalším problémem byla kriminalita: "Vliv průmyslového centra se svým specifickým sociálním složením a anonymitou sídlišť působily nepříznivě na stav kriminality. Násilné trestné činy, výtržnictví a narušování veřejného pořádků, často pod vlivem alkoholu, zde nebyly výjimečným jevem." [18].

Na své si přišlo životní prostředí. Stav povrchových i podzemních vod nebyl o mnoho příznivější a většina toků byla řazena do III. a IV. třídy znečištění. Ještě v roce 1989 bylo přímo do vodních toků vypuštěno 9 130 tun nerozpustných a 4 075 tun rozpustných škodlivin [19]. Přirozeně zde velkým tématem bylo znečištění ovzduší, což je však natolik známá okolnost, která je dodnes někdy problémem, že ji zde můžeme vynechat a odkázat čtenáře na citovanou knihu [20].

V knize je patrná ještě jedna poměrně zásadní věc, a to sice, že tehdejší společnost byla informačně méně otevřená, než ta dnešní. Čili pouhé srovnání televizních zpráv, novin či šeptandy tehdy a dnes nemůže podat přesný obrázek o problémech tehdejšího života a neumožňuje jeho srovnání s dnešní situací. Pád

vojenského stíhacího letadla v Zábřehu v roce 1974 byl zatajen. Výbuch (z potrubí unikajícího koksárenského plynu od jiskry vyvolané jedoucím trolejbusem) na mostu Pionýrů (prakticky v centru města) z roku 1976 již být zatajen nemohl, ale i tak se někteří Ostravané dozvěděli paradoxně první zprávy prostřednictvím zahraničních rozhlasových stanic. Nový most pak byl uveden do provozu za pouhých 9 let a 7 měsíců [21].

22. Brno-Bosonohy za socialismu

Na závěr se podíváme na situaci v zásobování a ve službách v jedné městské části Brna, a to konkrétně v Brně-Bosonohách. K tomu použijeme "Zápisy o schůzích komise pro obchod a služby" z let 1972 až 1975, které se nalézají v Archivu města Brna. Bosonohy byly samostatnou vesnicí, která byla roku 1970 připojena k městu Brnu. Roku 1970 měla obec 2 345 obyvatel [1]. Pro srovnání roku 2011 měla mít tato městská část 2 457 obyvatel [2]. Jde většinou o čtvrť domků, vilek a vil. Každopádně v roce 1970 šlo tedy o dost velkou vesnici. Nejedno městečko by jí mohlo počet obyvatel závidět [3]. Takový počet obyvatel už znamená existenci vícero prodejen zboží a provozoven služeb. Pojďme se tedy na zmíněné zápisy podívat.

Nejprve se podíváme na služby: "V důsledku, že plán KPS na I. pololetí 1973 nebyl dosud předložen k projednání a situace v KPS, hlavně v poskytování služeb obyvatelstvu je neuspokojivá, bude nutno tuto otázku resolutně projednat v radě MNV a učinit důrazná opatření." [4]. KPS měl poskytovat zřejmě řemeslnické a podobné služby obyvatelstvu. Problém však nebyl vyřešen ani v době schůze ze dne 4. IX. 1973 [5].

Nyní přejdeme k prodeji zboží. Zde bylo většinou střídavě jasno a oblačno: "Komise projednala připomínky občanů na rozšíření provozní doby v prodejnách potravin s tím, aby alespoň jedna prodejna měla denně otevřeno do 18.00 hodin." [6]. Dále se zde píše, že třeba k celkové zásobovací situaci v provozovně Ovoce a zelenina (OZ) není závažných připomínek, co do sortimentu zboží. [7]. Co ale připomínky k množství a kvalitě daného zboží? O tom se v daném zápise nic nedozvíme. Nebyl zde však splněn úkol ohledně zapojení přípojky elektrického vedení. Skladování obalového materiálu se od poslední prověrky zlepšilo jen poněkud. A poněkud vázl i termínovaný rozvoz zboží [8]. Jindy naopak bylo shledáno zásobování v pořádku. Například v případě vánočního prodeje roku 1973 bylo bez závažných připomínek, zboží bylo dostatek, s dostatečnou možností a pestrostí výběru [9]. Na stejné schůzi však bylo uvedeno, že: "Závažnou připomínkou z řad občanů je chování vůči občanům a neustálé nedodržování prodejní doby od vedoucího Kovomatu." [10].

Pro Vánoce roku 1974 se v materiálu opět uvádí, že zásobování při vánočním prodeji bylo uspokojivé, ale byly nedostatky v dodržování prodejní doby [11]. Byl to problém zřejmě celostátní, protože na schůzi ze dne 4. II. 1975 se uvádí, že bude provedena prověrka v prodejnách a provozovnách v návaznosti na vládní vyhlášku týkající se dodržování pracovní a provozní doby [12]. V zápisu ze dne 6. V. 1975 se připomíná postavení nového stánku Ovoce a zeleniny (OZ), čímž se zlepšila kulturnost prodeje. Ovšem: "K vlastnímu sortimentu zboží je nutno připomenout, že by tento v mnohých případech bylo nutné rozšířit a snad také

zlepšit přísun čerstvého zboží - zlepšením rozvozu." Jiných závažnějších připomínek k tomuto nebylo [13]. Dnes existují v Bosonohách dvě malé prodejny potravin, jedna (smíšené zboží na ulici Pražské) je otevřena ve všední den do 17 hodin a druhá spojená s vinotékou (ulice Přímá) je otevřena ve všední den do 18.30 hodin [14]. Větší prodejny potravin zde i přes počet obyvatel nevznikly. Zřejmě z toho důvodu, že za 13 minut autobusem (z ulice Pražská) je dostupné Tesco na ulici Netroufalky u nemocnice Bohunice s otevírací dobou denně do 23 hodiny. Zde je i celá řada jiných obchodů [15]. Osm minut je to autobusem k supermarketu Albert na ulici U pošty a jen čtyři minuty k supermarketu téhož jména na ulici Kurská. Tyto dva supermarkety jsou otevřeny denně do 21 hodin [16]. Autem to bude trvat jistě kratší dobu. Netřeba dnes tedy jezdit až do vnitřního města.

Z materiálu jsou patrné i jiné zajímavosti. Například, že prodejci museli informovat komisi o možnosti čerpat dovolenou [17]. To stejné se týkalo i dovolené v pohostinských podnicích, kdy se dokonce dostavila i inspektorka (dále v textu označená jako instruktorka) Jednoty. Zde byl sjednán zástup z důvodu zajištění teplých obědů pro důchodce [18]. Na schůzi komise dne 3. VII. 1973 se řešil problém odchodu vedoucího prodejny masa a masných výrobků do starobního důchodu, což mělo vést k uzavření prodejny. Tehdy totiž vedoucí soudruh Krupička odmítl nadále setrvat a ani nehodlal uvolnit místnosti pro jiného vedoucího. Tato otázka měla být urychleně řešena. Stejně tak celková spolupráce s Jednotou, jako třeba v případě dodržování prodejní doby [19]. Názvem Jednota se zde rozumí Lidové spotřební družstvo Jednota [20]. Dále zde občané nebyli spokojeni s pohostinstvím "Sokolovna", kde vlastní vybavení provozovny a sociální zařízení nedopovídalo zařazení do 3. cenové skupiny [21]. Následná žádost vedoucí pohostinství o přeřazení do 4. cenové skupiny byla s konečnou platností uzavřena tím, že stávající cenová skupina 3 bude zachována [22]. To však znamenalo, že ceny zůstanou vyšší [23], aniž by zohlednily vybavení podniku. V podstatě se nic tedy nevyřešilo. Ve zkoumaném materiálu se objevují zmínky jen o dvou podnicích pohostinství v městské části [24]. Dnes jsem zde napočítal, aniž bych si dělal nárok na úplnost, pět restaurací, barů a hospod. Jde o dva podniky na Bosonožském náměstí (jeden otevřen jen v době oběda), podnik na Pražské ulici, na Troubské ulici a na místním hřišti [25].

Střídavě jasno a oblačno ustalo začátkem srpna roku 1975, kdy se zdejší situace v zásobování stala vážnou. V komisi byla projednávána svízelná situace v obchodní síti, daná obzvláště dlouhodobým uzavřením potravinářské prodejny: "Tato situace je v současné době neřešitelná. Bylo již několikrát projednáváno s vedením Jednoty o případném předání prodejny - případně zástup. V důsledku nedostatku pracovních sil a předpokládaného manka, nelze tuto situaci zatím řešit. Předpokládalo se, že tato situace bude vyřešena otevřením nové prodejny." Budova nové prodejny sice byla předána Jednotě, ale vnitřní pultové vybavení a mrazicí zařízení nebylo dosud nainstalováno, nebyla hotova ani vnější úprava okolí a příjezdová cesta. Dále srpnový zápis komise sděluje, že: "Před otevřením nové prodejny bude nutné důsledně projednat s vedením Jednoty provozní dobu, aby nedocházelo ke konkrétním připomínkám z řad občanů, jak tomu je oprávněně doposud. Řada občanů musí dojíždět za nákupy do vnitřního města, z důvodů, že v místní

obchodní síti v odpoledních hodinách nejsou základní potraviny k dostání." [26]. O dva měsíce a 23 dnů později konstatovala komise, že konečný termín otevření nové prodejny dosud není znám v důsledku toho, že nejsou dosud vytvořeny předpoklady k zahájení provozu [27]. Došlo zde tedy k diskoordinaci v dodávkách výrobních statků nutných k zprovoznění prodejny. Tím ovšem zápisy končí. Místní národní výbor byl totiž po připojení obce k městu Brnu roku 1970 zachován jen do roku 1975 [28]. S jeho likvidací zřejmě zmizela i komise pro obchod a služby.

23. Sebevraždy za komunismu a nyní

Možná jste již četli podobné názory: „Vždyť komunisté zavraždili Horákovou, Slánského a další, řeknou mnozí. Je tento režim humánnější, když nevraždí lidi přímo? Kolik životů mají na svědomí exekutoři, právníci, tuneláři a jiné hyeny? ... Ve svém okolí znám jeden případ člověka po padesátce, kterého propustili z práce. Novou si v této době, posedlé kultem mládí a dravosti, nenašel a spáchal sebevraždu. Měl ženu a dítě, byl dobrý člověk, jediná jeho chyba byla, že neobstál v surovém darwinismu dnešního kapitalismu.“ [1]. Zajímavé, že. Pojďme se nyní spolu podívat, jaký byl vlastně vývoj sebevražd před revolucí a po revoluci.

Jak to bylo a je se sebevraždami za reálného socialismu a nyní? K tomu nám může dát odpověď statistika "Českého statistického úřadu". Ta nám podává informace o vývoji zaznamenaných sebevražd v moderní poválečné historii Českých zemí. Píše se zde následující: "Období po druhé světové válce je možno rozdělit do dvou základních období. Nejprve vzestup z hodnot okolo 2 tis. na poválečný největší počet 2 824 případů v roce 1970, pak pokles, který byl v některých časových úsecích i výrazný. Po roce 1970 stále platí, že každé následující pětileté období přináší snížení počtu sebevražd.". Rok 2007 s počtem 1 375 zemřelých sebevraždou je pak dle téhož materiálu rokem s historicky nejmenším počtem sebevražd [2]. Je nutné podotknout, že počet obyvatel Českých zemí nebyl ve sledované době konstantní. Roku 1961 to bylo 9.572 milionu obyvatel, roku 1970 9.808 milionu obyvatel a roku 1980 již 10.292 milionu obyvatel. Od roku 1980 je počet obyvatel stabilnější a k roku 2011 vykazoval 10.526 milionu obyvatel [3]. Z důvodu změny počtu obyvatel nás tedy bude zajímat i počet sebevražd vzhledem k počtu obyvatel, což statistika "Českého statistického úřadu" také obsahuje. Uvádí totiž (pětiletý) průměrný roční počet sebevražd na 100 tisíc obyvatel. Tento údaj byl v letech 1961-65 25,0, v letech 1966-70 to bylo 27,7, v letech 1971-75 pak 25,9, v letech 1976-80 22,3, 1981-85 pak 20,9 a konečně v letech 1986-90 pak již jen 19,3. Jak tomu bylo po revoluci? Roky 1991-95 vykazují počet sebevražd na 100 tisíc obyvatel ve výši 18,2, roky 1996-2000 pak 15,7, roky 2001-05 opět 15,7 a roky 2006-2010 již jen 13,7 [4]. Od té doby počet sebevražd naopak o něco roste [5]. Pokud tyto průměrné hodnoty ještě zprůměruji, tak do roku 1990 mne výjde průměrný roční počet sebevražd na 100 tisíc obyvatel ve výši 23,52 a po roce 1990 jen 15,83.

K tomu je nutné uvést ještě dvě poznámky. Za prvé jde jen o statistiku, čili skutečnost může být o něco jiná. Lze si představit, že někdy sebevražda může být neodhalenou vraždou anebo nepovedenou demonstrativní sebevraždou, která se vymkla kontrole. Pravda není to asi moc pravděpodobné. Mnohem pravděpodobnější, že některé nehody jsou ve skutečnosti neodhalenými sebevraždami, jmenovitě zde jde o dopravní nehody. Pravdou je, že tyto nehody mají u nás v poslední době sestupnou tendenci. Za druhé nelze tvrdit, že lidé páchají sebevraždu jen z důvodů politických a společenských a následně díky tomu i z ekonomických důvodů. Vedle toho totiž páchají sebevraždy z důvodů rodinných (vztahových), z důvodu závislostí (alkohol, drogy atp.) a z důvodu osobních finančních problémů (všechny tyto tři položky (včetně rodinné!) mohou, ale také nemusí být ovlivněny politickými, společenskými a ekonomickými důvody). Konečně dále lidé páchají sebevraždy z důvodů zdravotních, z důvodu nudy aj. Nelze tedy rozhodně všechny sebevraždy házet na současný či minulý režim. To podtrhuje i ten fakt, že příčiny sebevražd není často možné plně objasnit, dokonce ani tehdy, pokud zbyl dopis na rozloučenou.

24. Závěr

Zde končí naše vyprávění o tom, jak někdy také za komunismu bejvávalo. Je na čtenáři, jaký si udělá obrázek, a jak zde uvedené posoudí. Pravdou však je, že komunismus neměl rozhodně jen zlaté stránky, ale měl i své odvrácené stránky. Nebejvávalo tehdy často vůbec dobře. Komunismus měl i své zrezivělé, ošoupané a špinavé stránky. Stránky ohrožující pozlátka a jistoty. Jisté je, že si tohoto samotní komunističtí představitelé byli často velmi dobře vědomi.

Poznámky:

1. Nedostatky a nekvalita pohledem historie

[1] Kabát, s. 273-274 a 411. K budování sítě zvláštních kontaktů (vztahů) viz Kabát, s. 391-395.

[2] Maddison, s. 278. Je otázkou, jak se autor vyrovnal s existencí přebytků a masivní výrobou na sklad – viz dále. HDP u východních zemí bylo zřejmě ve skutečnosti nižší, než uváděné údaje. Problematické jsou také sami internacionální dolary.

[3] Drda, s. 31.

[4] Ibid, s. 31.

[5] Blucha, s. 153.

[6] Chrástský, s. 73.

[7] Ibid, s. 76.

- [8] Ibid, s. 82.
- [9] Vrbka, s. 175. Zajímavý popis k tuzexovému obchodování podává Kabát, s. 279-280.
- [10] Ibid, s. 179.
- [11] Ibid, s. 173.
- [12] Paměti Dolních Dunajovic, s. 51.
- [13] Ibid, s. 54. U položek kde byla dána cena rozptylem, byla vzata v úvahu průměrná hodnota ceny.
- [14] Ibid, s. 54. Samozřejmě při takovém srovnání je nutné zvažovat i kvalitu daného zboží a její růst či pokles (tzv. skrytá inflace), což je mimo možnosti zde uvedeného srovnání, které má ovšem tu výhodu, že nepracuje s váhami. Časovou náročnost shánění popisuje Kabát na s. 411.
- [15] Pisková, s. 651.
- [16] Ibid, s. 650.
- [17] Ibid, s. 650.
- [18] Jurok, s. 295.
- [19] Plaček, s. 424.
- [20] Ibid, s. 425.
- [21] Ibid, s. 426.
- [22] Zřídka veselý, s. 358.
- [23] Hodeček, s. 261.
- [24] Tj. v době, kdy se uhlí o těžilo více než dnes: viz česká wikipedie, heslo „Hnědé uhlí“ a podobné to bylo i s těžbou černého uhlí.
- [25] Ibid, s. 262.
- [26] Ibid, s. 262. Obecně viz Kabát, s. 411. Ke snaze totality blokovat volný čas člověka i Kabát, s. 423-424. Dále je nutné zmínit existenci povinné vojenské služby.
- [27] Bláhová, s. 309.
- [28] Ibid, s. 310.
- [29] Jan-Komín, s. 268, 272 a 275.
- [30] Restaurace.net. Na ulici Hlavní 112 a 112a jde o jeden a ten samý podnik. Odkaz evidentně nezahrnuje všechny pohostinské podniky, které dnes v této čtvrti působí. Není zde uvedena restaurace Orion na Řezáčově ulici, hospůdka na ulici Závist, či pivnice Magnet na ulici Chaloupky a restaurace Green umístěná hned vedle anebo káfé bar Schoorsteen na Hlavní ulici a možná i další podniky.
- [31] Česká wikipedie, heslo „Brno-Komín“.
- [32] Jan-Čejč, s. 311.
- [32] Ibid, s. 306-307.
- [34] Ibid, s. 306.
- [35] Kordiovský, s. 400.
- [36] Bylo třeba -10 nebo -13 stupňů C, srovnej s kratší, ale tuhou zimou roku 2012.

- [37] Ibid, s. 402-403.
- [38] Ibid, s. 403.
- [39] Ibid, s. 403.
- [40] Ibid, s. 403.
- [41] Ibid, s. 403.
- [42] Ibid, s. 403 a 404.
- [43] Schulz, s. 308. Obecně na korupci ohledně bydlení upozorňuje J. Kabát: „Poměrně brzy se šedivá a nudná práce v této administrativě stala zlatým dolem. Protože získat zdarma krásný byt v době tak strašné nouze o bydlení bylo možné jen skrze známost a určitý úplatek.“ (Kabát, s. 427).
- [44] Ibid, s. 310.
- [45] Ibid, s. 318.
- [46] Kilián, s. 320.
- [47] Ibid, s. 321.
- [48] Ibid, s. 323.
- [49] Tošnerová, s. 331.
- [50] Ibid, s. 340-341.
- [51] Ibid, s. 339 a 341.
- [52] Ibid, s. 350.
- [53] Převzato z www.mapy.cz.
- [54] Ibid, s. 350.
- [55] Ibid, s. 351.
- [56] Ibid, s. 351. J. Kabát uvádí, že řemeslníci dokonale zneužívali situaci ve svůj prospěch. Mzda byla vyděračská, byla vyžadována asistence, řemeslníci lidem nadávali a diktovali si podmínky ohledně piva i jídla apod. (Kabát, s. 412).
- [57] Ibid, s. 340.
- [58] Kováč, s. 277. Srovnej se zdrojem v poznámce 2.
- [59] Ibid, s. 278-279.
- [60] Veřejně vlastněné podniky hospodařily často formálně s vlastními prostředky.
- [61] Ibid, s. 302-303.
- [62] Otázka je, zda to nesouviselo i s tím, že vládní garnitura normalizace se ve značné míře skládala ze Slováků. Socialistům se velmi často nevyhýbá, jak si povšiml F. A. von Hayek, nacionalismus.
- [63] Ibid, s. 303-4. Autor má zřejmě na mysli, že se neinvestovalo do nových prodloužení výrobního cyklu, protože ne vše, co se vyrobilo, se také spotřebovalo, ale docházelo, jak sám autor sděluje, k neprodaným přebytkům a zavaleným skladům.

2. Otázka sociální

[1] Matoušek, s. 139.

[2] Viz první kapitola této série. K ekonomické kalkulaci viz Málek. Ke konkrétním dopadům nemožnosti ekonomické kalkulace na nejvyspělejší socialistickou ekonomiku NDR viz kapitola VIII. Vliv odstranění soukromého podnikání na nabídku spotřebního zboží v Německé demokratické republice v 70. a 80. letech 20. století v Stellner.

[3] Matoušek, s. 140-141. Občas se jisté aktivity na tomto poli objevily, například v první kapitole zmíněná sbírka na sanitní auto v Lysicích roku 1951 nebo dočasně SOS dětské vesničky – viz česká wikipedie, heslo „SOS dětské vesničky“.

[4] Matoušek, s. 141.

[5] Ibid, s. 141-142.

[6] Ibid, s. 142.

[7] Ibid, s. 142.

[8] Česká wikipedie, heslo „Karel Engliš“, heslo „Vlasta Burian“, heslo „Čeněk Šlégl“ a Šrámek. A to šlo jen o známé osobnosti.

[9] srovnej s Řihák-Cesta.

[10] Ibid, s. 142. Přesto se sociálním pracovnícím (často sestrám a absolventkám sociálních škol) dařilo neformálně se organizovat, předávat si informace, pořádat rekvalifikační kurzy a v 60. letech se někde mohly i vrátit do léčeben pro nevléčitelně nemocné nebo psychicky hendikepované – viz Ibid, s. 144.

[11] Ibid, s. 148.

[12] Ibid, s. 148.

[13] srovnej s Řihák-Romové a Řihák-Démon alkohol.

[14] Ibid, s. 149.

[15] Ibid, s. 149.

[16] Drda, s. 63.

[17] Ibid, s. 61.

[18] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016005.htm,

<http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016005.htm>. Tehdejší poslanec komunistický

František Kubát viděl nárůst kriminality poněkud jinak, ale upozorňoval na kriminalitu mladistvých:

„Kriminalita jako nejzávažnější porušování zákonnosti a její stav v 80. letech je po vzestupu na počátku tohoto období v podstatě stabilizována. Tuto stabilizaci však není možno považovat za pozitivní jev, neboť svědčí o nízké úrovni dosud přijímaných opatření v boji proti kriminalitě a souvisejícím negativním jevům nejen v hlavním městě Praze, ale v celé naší společnosti. Dosud se tedy nedaří účinně omezovat kriminalitu ani její hlavní příčiny a podmínky. V podmínkách na území hlavního města Prahy je nejvýrazněji ovlivňována vysokým podílem majetkové trestné činnosti, vlivem alkoholu, počtem recidivistů a počtem pachatelů z řad mladé generace do 29 let. Znepokojují nás současně některé rysy kriminality, zejména zvýšená hrubost a

brutalita při útocích proti zdraví občanů, trestná činnost mladistvých pachatelů, namnoze skupinová, stejně tak jako vysoký počet bytových krádeží a podíl pachatelů, kteří nejsou na území hlavního města Prahy odhaleni." (Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec František Kubát, list s016012.htm, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016012.htm>). K M. Tomanovi viz česká wikipedie, heslo „Miroslav Toman“.

[19] Drda, s. 74 a 75. V knize chybně uvedeno místo Milouš Miloš.

[20] Matoušek, s. 150.

[21] Řihák-Nástin charity.

[22] Matoušek, s. 150. Ve skutečnosti se už tehdy plánoval i útlum uhelného a rudného hlubinného dolování - viz Hornictví v českých zemích.

[23] Matoušek, s. 150.

3. Textilní průmysl

[1] Fasora, s. 172.

[2] Vinkler, s. 88.

[3] Šebela, s. 161. Zde šlo o preferenci podniku v Ústí nad Orlicí při přidělování prostředků na modernizaci, na oba podniky totiž nebylo a navíc v Ústí byly silnější lobbisté (i proto se ostatně stali okresním městem).

[4] Ibid, s. 162. Otázku zastaralosti výrob jsme nakousli už v první kapitole.

[5] Vlňařská centra, s. 90.

[6] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1986, Ministr průmyslu ČSR soudruh Petr Hojer, list s009001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009001.htm>. Omylem zde uveden rok 1937 na místo roku 1987. Také se zde konstatuje zvýšení pohotové nabídky zboží z netradičních zemí, zřejmě je myšlen nástup asijské konkurence. K Petrovi Hojerovi viz česká wikipedie, heslo „Petr Hojer“. Poslanec Jaroslav Samek pak uvedl na 6. schůzi "České národní rady" dne 30. června 1987 k opotřebení vybavení, že: „Vážným problémem je nízká úroveň výrobně-technické základny, čímž stanovené úkoly se zajišťují obtížně, za cenu značného vypětí, za cenu neúměrné přesčasové práce, nesmírné obětavosti a pracovitosti, převážně našich žen. Takové tendence neodpovídají současným potřebám. Na doložení uvedu některé údaje za průmysl ČSR ve Východočeském kraji, generální ředitelství Bavlna.

- k 31. 12. 1986 činí opotřebení strojů a zařízení 65,3 %

- plně odepsaných strojů a zařízení v provozu přesahuje 35 %

- výrobu ve výši 11,2 miliardy korun zajišťuje 60 939 pracovníků; z tohoto počtu je ale 6759 důchodců a 3973 zahraničních pracovníků." (Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslanec Jaroslav Samek, list s006005,

<http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006005.htm>). Přičemž opět šlo o podnik vyrábějící i na export. Jistý prostor pro zaměstnaní důchodců v pozdějších letech tedy byl, ale se souhlasem veřejného

sektoru.

[7] Ibid.

[8] Ibid.

[9] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Václav Anděl, list s005008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005008.htm>. V té době pracovaly podniky na základě tehdy zaváděného chozrasčotu (viz česká wikipedie, heslo „Chozrasčot“). Šlo o snahu do socialistického hospodářství přenést kapitalistické prvky, v tomto případě zisk. Tím se měli zajímat podniky na plnění přání spotřebitelů. Z důvodu správného vynakládání vzácných výrobních faktorů je ovšem důležitá i ztráta. Výrobní faktory (včetně práce) pak mají totiž tendenci se přesunovat ze ztrátového podnikání do tohoto ziskového, pak však nelze dodržovat socialistickou politiku plné zaměstnanosti. Mimo jiné z tohoto důvodu stát v té době ztrátové podniky dotoval a odebíral peníze těm úspěšným, čímž demotivoval úspěšné podniky a naopak udržoval při životě ty neúspěšné, což mělo negativní dopady na uspokojování spotřebitelů. Na druhou stranu díky masivní diskoordinaci, které se budeme věnovat v některé z dalších kapitol, a politickým objednávkám mnohdy o úspěchu podniků rozhodovala pouze jen náhoda. Také ceny produkce podniků byly určovány často administrativně a ceny výrobních faktorů (neexistoval s nimi trh) nutných pro výpočet zisku byly určeny administrativně a neodrážely vzácnost, šlo tedy o pseudozisk.

[10] Ibid.

[11] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006004.htm>.

[12] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006002.htm>.

[13] Ibid.

4. Zastaralá a zpustlá Praha

4.1 Průmysl, diskoordinace a nemožnost ekonomické kalkulace

[1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016003.htm>.

[2]] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředsedkyně ČNR a předsedkyně výboru pro národní výbory a národnosti poslankyně Marie Jarošová, list s016006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016006.htm>.

[3] Ibid.

[4] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jaromír Plíva, list s016007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016007.htm>. Pražský polygrafický průmysl se podílel na celkové hrubé výrobě tohoto průmyslu v ČSR roku 1975 53,1 % (Bělina, s. 461).

[5] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec František Antony, list s016009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016009.htm>.

[6] Stenoprotokoly 16. Schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jan Kolář, list s016009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016009.htm>.

[7] K chozrasčotu viz dále a i předchozí kapitola.

[8] Ibid. NPV = Národní výbor hlavního města Prahy, k. p. = krajský podnik. Dějiny Prahy II. z nakladatelství Paseka uvádí, že: „Vzhledem k náročným investicím nebylo prakticky možné vysídlit průmyslové závody z centra, snížit tak jeho dopravní zatížení a kvalitu ovzduší.“ (Bělina, s. 462).

[9] Stenoprotokoly 15. schůze České národní rady Čtvrtek 22. června 1989, Ministr financí, cen a mezd ČSR Jiří Nikodým, list s015001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/015schuz/s015001.htm>. Doslova: „Přes tento relativně dobrý výsledek nutno konstatovat, že stále převažující extenzivní rozvoj při zaostávání kvalitativní stránky výroby a reprodukčního procesu byl spojen se zvýšením napětí v ekonomice i ve státním rozpočtu. Ani v uplynulém roce se nepodařilo výrazněji pokročit v obnově rovnováhy. Zvláště citlivě se tento problém projevil na vnitřním trhu, takže vláda byla nucena přijmout některá mimořádná opatření k jeho stabilizaci.“.

[10] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jiří Cibelius, list s016011, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016011.htm>.

[11] Kabát, s. 315.

[12] Mises-Byrokracie, s. 60.

[13] Ibid, s. 55.

[14] Ibid, s. 44-5.

[15] Pseudonym Modrý pták.

[16] Čmolík, s. 88 a 90-91.

[17] Huerta de Soto, s. 24-25 a 27 a 109.

[18] Práce jako taková je nespecifická v tom smyslu, že kvalifikovaný pracovník může vykonávat některé málo kvalifikované práce.

[19] Ibid, s. 90.

[20] viz i Málek.

[21] Mises-Byrokracie, s. 61, podobně i s. 151.

[22] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Bohumil Ladislav, list s016015, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016015.htm>. Poněkud sebevědomé prohlášení poslance Ladislava ohledně: „...Již v minulosti byla komplexní bytová výstavba z hlediska rozpočtové soustavy tak propracována, že byl prakticky spočítán každý hřebík.“, kazí nedostatky uvedené ve druhé části této kapitoly, v řeči poslance Jaromíra Plívy.

[23] „Myslím, že při přihlédnutí i k těmto připomínkám je i podmínka toho, aby se u nás v Praze cítili spokojeni nejen devizoví cizinci, ale i všichni její obyvatelé, i hosté - naši občané a její ostatní návštěvníci.“ – viz Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jiří Cibelius, list s016011, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016011.htm>.

[24] Bělina, s. 460.

4.2 Nedostatky v bydlení a diskoordinace

- [1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016004.htm>.
- [2] Ibid.
- [3] Ibid.
- [4] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016005.htm>.
- [5] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016004.htm>.
- [6] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016006.htm>.
- [7] Málek.
- [8] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jaromír Plíva, list s016007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016007.htm>.
- [9] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Ministr výstavby a stavebnictví České socialistické republiky Jaroslav Vávra, list s016016, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016016.htm> a Bělina, s. 453-454.
- [10] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Zdeněk Horčík, list s016011, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016011.htm>.
- [11] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslankyně Miroslava Zajebalová, list s016013, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016013.htm>.
- [12] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Vedoucí tajemník MěV KSČ Miroslav Štěpán, list s016014, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016014.htm>.
- [13] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslankyně Marie Sobotová, list s016015, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016015.htm>.
- [14] Bělina, s. 459, 458 a 455.
- [15] Drda, s. 30, podobně s. 39.
- [16] Ibid, s. 30.
- [17] Stenoprotokoly 16. schůze, Místopředsedkyně ČNR a předsedkyně výboru pro národní výbory a národnosti poslankyně Marie Jarošová, list s016006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016006.htm>. Nevybavenosti nových sídlišť si všiml i poslanec Zdeněk Horčík – viz Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Zdeněk Horčík, list s016010, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016010.htm>.

[18] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jaromír Plíva, list s016007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016007.htm>.

[19] Ibid.

[20] Eucken, s. 15 (stránky nečíslovány).

[21] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jan Kolář, list s016009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016009.htm>. Podobně k témuž viz i Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Zdeněk Horčík, list s016011, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016011.htm>.

4.3 Selhání jediného muže a špatné zásobování

[1] Mises-Liberalismus, s. 64.

[2] Drda, s. 30, podobně s. 38.

[3] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Zdeněk Horčík, list s016010, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016010.htm>.

[4] Ibid.

[5] Stenoprotokoly 16. schůze, Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016005.htm>.

[6] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec František Antony, list s016009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016009.htm>.

[7] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec František Kozák, list s016010, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016010.htm>.

[8] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jiří Cibeliš, list s016011, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016011.htm>.

[9] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Čestmír Adam, list s016011, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016011.htm>.

[10] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Čestmír Adam, list s016012, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016012.htm>.

[11] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016005.htm>. Jiný zdroj uvádí technickou zaostalost telefonní sítě, a i když v Praze bylo již v polovině 80. let 800 tisíc účastníků, počet žadatelů stabilně převyšoval 100 tisíc a spíše stoupal. Na přidělení telefonní stanice bylo nutné, zejména ve starší zástavbě, čekat i několik let. Navíc v síti existovaly podvojně a společné linky se značně poruchovým provozem, které znamenaly, že pokud jeden účastník hovořil, blokoval hovory ostatních účastníků (Bělina, s. 477).

[12] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředseda vlády a předseda

České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016005,

<http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016005.htm>.

[13] Bělina, s. 465, 478 a 481.

4.4 Odbočka do Chomutova

[1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jan Kubišta, list s016014 a s016013, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016014.htm> a

<http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016013.htm>.

[2] Česká wikipedie, heslo „Trolejbusová doprava v Chomutově a v Jirkově“ a tamtéž hesla pro příslušné typy trolejbusů.

[3] Trolejbusy v Chomutově a Jirkově. Tramvaje v Mostě obsluhují i město Litvínov.

[4] Výroční zpráva za rok 2012, s. 1.

[5] Česká wikipedie, heslo „Trolejbusová doprava v Chomutově a v Jirkově“.

[6] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jan Kubišta, list s016013,

<http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016013.htm>.

4.5 Školství a zdravotnictví

[1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Místopředseda vlády a předseda České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslav Toman, list s016004,

<http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016004.htm>.

[2] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Bohumil Ladislav, list s016015 a s016016, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016015.htm> a

<http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016016.htm>.

[3] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jaromír Plíva, list s016007,

<http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016007.htm>.

[4] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Josef Jung, list s016008,

<http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016008.htm>. K J. Jungovi viz česká wikipedie, heslo „Josef Jung“.

[5] Ibid. ÚNZ NVP = Ústav národního zdraví Národního výboru hlavního města Prahy.

[6] Ibid.

[7] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec František Antony, list s016009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016009.htm>.

[8] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Josef Jung, list s016008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016008.htm>.

[9] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jan Kubišta, list s016013, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/016schuz/s016013.htm>.

- [10] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy ČSR Jana Synková, list s016016, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016016.htm>.
- [11] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Josef Jung, list s016008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016008.htm>.
- [12] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Josef Jung, list s016009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016009.htm>.
- [13] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec Jan Kolář, list s016009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016009.htm>.
- [14] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslankyně Marie Sobotová, list s016015, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016015.htm>.
- [15] Průša.
- [16] Ibid.
- [17] Ibid.
- [18] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Josef Domas, list s005006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005006.htm>.
- [19] Průša.
- [20] Ibid.
- [21] Drda, s. 11.
- [22] Kabát, s. 334-335.

4.6 Kriminalita a černý trh

- [1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec František Kubát, list s016012, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016012.htm>.
- [2] Kabát, s. 212.
- [3] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec František Kubát, list s016012, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016012.htm>.
- [4] Eucken, s. 15 (stránky nečíslovány).

5. Máme republiku rudou, kradu, kradeš, kradou

5.1 Kriminalita za socialismu

- [1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Předseda Nejvyššího soudu ČSR Josef Marek, list s016021, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016021.htm>.
- [2] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Josef Mečl, list s016022, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016022.htm>. K Josefu Mečlovi viz česká wikipedie, heslo „Josef Mečl“.

[3] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Ladislav Liška, list s016025, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016025.htm>.

[4] Sojka, s. 100.

[5] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Generální prokurátor ČSR Jaroslav Krupauer, list s016026, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016026.htm>.

[6] Ibid. K hájence a JUDr. Krupauerovi viz zde: <http://www.blesk.cz/clanek/radce-penize/5784/soud-o-hajenku-vyhral-schwarzenberg.html>, ke Krupauerovi z druhé strany barikády i zde: <http://www.nacerno.cz/view.php?cisloclanku=2009071101>.

[7] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec František Kubát, list s016012, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016012.htm>.

[8] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Předseda Nejvyššího soudu ČSR Josef Marek, list s016021, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016021.htm>.

[9] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Ladislav Liška, list s016025, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016025.htm>.

5.2 Rozkrádání socialistického vlastnictví

[1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Josef Mečl, list s016022, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016022.htm>.

[2] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Jiří Dona, list s016023, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016023.htm>. Dle tohoto poslance měla mít tato trestná činnost uplatnění i v novém systému řízení ekonomiky. K chozrasčotu viz česká wikipedie, heslo „Chozrasčot“

[3] Ibid.

[4] Ibid.

[5] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Květoslav Pazderník, list s016024, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016024.htm>.

[6] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Ladislav Liška, list s016025, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016025.htm>.

[7] Například kniha „Vlnářská centra Evropy. Brno-Jihlava. Od počátků do 20. století“ uvádí, že proslulý cech soukeníků v Jihlavě omezoval své členy v nákupu vlny, v rozsahu výroby i v prodeji zboží, a to značně nerovnoměrně. Hlavní slovo v cechu měli jeho nejbohatší členové, volení zpravidla do vedení cechu. Podle ustanovení z roku 1670 byli v počtu vyrobených kusů nejvíce zvýhodněni příbuzní radních, po nich představitelé cechu, pak usedlí mistři a nejméně sukna mohli vyrobit neusedlí mistři (Vlnářská centra Evropy, s. 24). Naopak v Brně se dobře dařilo (textilnímu) průmyslu pro malý odpor vcelku slabých a nepočetných textilních cechů, které jinak dokázaly v mnoha městech podnikatele od jejich úmyslu zatvrzelým právním bojem odradit (Ibid, s. 33).

[8] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Jiří Dona, list s016023, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016023.htm>.

[9] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989 Poslankyně Zlatuše Hladíková, list s016023, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016023.htm>.

[10] Ibid.

[11] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Jiří Dona, list s016023, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016023.htm>.

5.3 Rozkrádání socialistického vlastnictví v zemědělství

[1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslankyně Alena Dondová, list s016025, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016025.htm>.

[2] Ibid.

[3] Ryska.

[4] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslankyně Alena Dondová, list s016025, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016025.htm>. PS znamená zřejmě požární sbor, VB = Veřejná bezpečnost.

5.4 Socialismus jako zdroj patologického chování

[1] Kabát, s. 284 a 424-425. Viz i s. 309 o kolektivistické krádeži.

[2] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Předseda Nejvyššího soudu ČSR Josef Marek, list s016022, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016022.htm>.

[3] Ibid.

[4] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Květoslav Pazderník, list s016024, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016024.htm>.

[5] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Ladislav Liška, list s016025, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016025.htm>.

[6] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Předseda Nejvyššího soudu ČSR Josef Marek, list s016022, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016022.htm>.

5.5 Přetíženost soudů, korupce a šikana občanů

[1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Předseda Nejvyššího soudu ČSR Josef Marek, list s016022, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016022.htm>.

[2] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Josef Mečl, list s016023, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016023.htm>.

[3] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Květoslav Pazderník, list s016024, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016024.htm>. V této souvislosti je

zajímavé, že socialistický poslanec Jaroslav Šafařík přednesl návrh, že státnímu orgánu by mělo být zakázáno činit vůči občanovi cokoliv, k čemu není zákonem výslovně zmocněn a občanovi by mělo být naopak dovoleno vše, co mu zákon, případně socialistická morálka, výslovně nezakazuje – viz Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Jaroslav Šafařík, list s016024, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016024.htm>). Otázkou je, co to byla socialistická morálka?

[4] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Generální prokurátor ČSR Jaroslav Krupauer, list s016026, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016026.htm>.

[5] Dubnová.

[6] Studničná.

[7] Baletka, s. 226. OV KSČ = Okresní výbor KSČ, ONV = Okresní národní výbor. Jde o tu samou instituci.

[8] Ibid.

[9] Bělina, s. 465.

[10] Ibid. Již dříve soudruh Stalin vyvinul jinou metodu, jak naložit s nepotřebnými nebo nadbytečnými komunistickými funkcionáři, stačilo je prostě jenom zastřelit. V námi zkoumané době už však byli komunisté poněkud změkčilí, a tak je ani láce Stalinova řešení neoslovila.

5.6 Lumpenproletariát

[1] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Stanislav Kuna, list s016025, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016025.htm>.

[2] Ibid.

[3] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Ministr spravedlnosti ČSR Antonín Kašpar, list s016026, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016026.htm>.

[4] Drda, s. 24.

[5] Huerta de Soto, s. 114-115.

[6] Ibid, s. 115.

6. Nedostatky a nekvalita pohledem schůzí České národní rady

6.1 Nedostatky v zásobování

[1] Viz třeba zde: Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, Poslanec Josef Blín, list s003003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/003schuz/s003003.htm>: „Mám-li se dnes vyjádřit k předloženému návrhu zákona z těchto hledisek, chtěl bych se především opírat o poznatky poslanců výboru pro zemědělství a výživu.“. Anebo Stenoprotokoly 3. schůze, poslanec Antonín Očenášek, list s003004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/003schuz/s003004.htm>. A další.

[2] Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Předseda vlády ČSR soudruh Josef Korčák, list s002002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002002.htm>. K Josefu

Korčákovi viz česká wikipedie, heslo „Josef Korčák“.

[3] Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Místopředseda ČNR ing. Josef Kaňa, list s002007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002007.htm>. K Josefu Kaňovi viz česká wikipedie, heslo „Josef Kaňa“.

[4] Ibid.

[5] Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, Ministr obchodu Josef Ráb, list s003002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/003schuz/s003002.htm>. K Josefu Rábovi viz česká wikipedie, heslo „Josef Ráb“. ÚKRK KSČ = Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ.

[6] Ibid.

[7] Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, Poslanec Josef Blín, list s003003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/003schuz/s003003.htm>. Řeči tohoto poslance se budeme věnovat i dále, nyní tedy máme určité vytržení z kontextu jeho projevu, což ale celkem nic moc nemění.

[8] Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, Poslanec Antonín Očenášek, list s003004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/003schuz/s003004.htm>.

[9] Sjezd se konal ve dnech 24. - 28. března 1986, viz česká wikipedie, heslo „XVII. sjezd KSČ“.

[10] Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Místopředseda ČNR ing. Josef Kaňa, list s002007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002007.htm>.

6.2 Nedostatky podruhé

[1] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Místopředseda vlády ČSR Zdeněk Krč, list s004002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004002.htm>. Ke Zdeňku Krčovi viz česká wikipedie, heslo „Zdeněk Krč“.

[2] Ibid.

[3] Co můžeme říci o touze po rovnosti? „Vynucování rovnosti má tedy tyto následky: prokazatelně potlačí motivaci, odstraní přizpůsobovací procesy tržní ekonomiky, zničí veškerou efektivnost při uspokojování přání spotřebitelů, velmi omezí tvorbu kapitálu a povede k jeho spotřebě...“. Protože do reálného příjmu je nutné zahrnout i (stěžejí nějak ocenitelný) duševní příjem, a protože se rodí lidé na různých místech a s různorodými schopnostmi, není možné dosáhnout rovnosti příjmů ani příležitostí (Rothbard, s. 340-3). Proč také sledovat jen aktuální příjem? Majetek anebo minulé zážitky mají také přece svůj význam atp. Výsledkem pak je, že touha o dosažení rovnosti se mění na snahu o dosažení jiné nerovnosti.

[4] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Místopředseda vlády ČSR Zdeněk Krč, list s004002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004002.htm>.

[5] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslanec Josef Prchal, list s004009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004009.htm>. K Josefu Prchalovi viz česká wikipedie, heslo „Josef Prchal“.

[6] Ibid. Autor netuší, co byla zkratka ČSSD.

- [7] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslanec Jiří Fleyberk, list s004010, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/004schuz/s004010.htm>. K Jiřímu Fleyberkovi viz česká wikipedia, heslo „Jiří Fleyberk“.
- [8] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec František Marienko, list s005007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/005schuz/s005007.htm>.
- [9] Ibid.
- [10] Eucken, s. 12 (stránky nečíslovány).
- [11] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006002.htm>.
- [12] Stenoprotokoly 2. schůze, Místopředseda ČNR ing. Josef Kaňa, list s002007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/002schuz/s002007.htm>. K Josefu Kaňovi viz česká wikipedia, heslo „Josef Kaňa“.
- [13] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s004005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/004schuz/s004005.htm>.
- [14] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006002.htm>.
- [15] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslankyně Gertruda Hambalčíková, list s006007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006007.htm>.

6.3 Nedostatky v zemědělské produkci

- [1] Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, Poslanec Oldřich Burský, list s003002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/003schuz/s003002.htm>. K Oldřichu Burskému viz česká wikipedia, heslo „Oldřich Burský“.
- [2] Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, Poslanec Josef Blín, list s003003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/003schuz/s003003.htm>.
- [3] Huerta de Soto, s. 8, 7, 9 a 122
- [4] Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, Poslanec Josef Blín, list s003003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/003schuz/s003003.htm>.
- [5] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Josef Podlešák, list s004007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/004schuz/s004007.htm>.
- [6] Matoušek, s. 165.
- [7] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslanec Ing. Josef Meier, list s004009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/004schuz/s004009.htm>.
- [8] Ibid.
- [9] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslankyně Gertruda Hambalčíková, list s006006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006006.htm>.

k vepřovému masu viz i Stenoprotokoly 6. schůze, Poslanec Josef Podlešák, list s006005,

<http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006005.htm>.

[10] Vondra, s. 89 a 88. Údaj o 500 korunách se mi zdá poněkud přehnaný. Jiný zdroj uvádí růst ceny 1 kilogramu hovězího předního masa s kostí za roky 1989 až 2012 6.11 x, respektive u 1 kilogramu hovězího zadního masa bez kosti 4.46 x, u 1 kilogramu vepřové pečeně s kostí o 2.5 x a u vepřového bůčku o 3.78 x. Tedy až na hovězí přední maso méně než o vzestup celkové cenové hladiny (míry inflace), který činil dle stejného zdroje za roky 1989 až 2012 5.25 x. Ještě lepších poměrů zde dosahují ceny kuřat a vepřové šunky. Horšího poměru, ale stále pod vzestupem celkovém cenové hladiny, zde dosahují jemné párky. Naopak mražené filé tento poměr přesahuje – viz: Česká republika od roku 1989 v číslech, Spotřeba a ceny, Tab. 03.04, Míra inflace, vývoj spotřebitelských cen vybraných výrobků v České republice, http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#03.

[11] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslankyně Gertruda Hambalčíková, list s006006 a s006007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006006.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006007.htm>.

6.4 Nedostatečná kvalita zboží a služeb

[1] K tomu blíže a podrobně viz Böhm-Bawerk, s. 169-175.

[2] Eucken, s. 2 (stránky nečíslovány).

[3] Ibid, s. 13 (stránky nečíslovány).

[4] Stellner, s. 25, viz i s. 23. Na s. 21 autor uvádí, že si stát prostředky na rozvoj průmyslu opatřil na úkor rolníků na domácím trhu ve spotřebním zboží, zahraniční úvěry totiž nemohl sovětský stát pochopitelně využít (bolševické dluhy se neplatí zde mělo předvídatelný dopad). Dle s. 25 byli postiženi i dělníci, a to zejména ti méně kvalifikovaní, kteří přišli z venkova.

[5] Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Poslanec ing. Jan Kolář, CSc, list s002005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002005.htm>. Otázkou je jaké jakosti dosáhly zbylé ¾ výrobků?

[6] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s004006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004006.htm>. Mrázek byl člen KSČ.

[7] Eucken, s. 8 a 9 (stránky nečíslovány).

[8] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004004.htm>.

[9] Ibid.

[10] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s004006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004006.htm>.

[11] Švankmajer, s. 352.

[12] Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, Poslankyně Vlasta Šustrová, list s003003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/003schuz/s003003.htm>.

[13] Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Poslanec ing. Břetislav Vařečka, list s002008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002008.htm>.

[14] Kraus, s. 21.

6.5 Projev poslance Očenáška

[1] Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, Poslanec Antonín Očenášek, list s003004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/003schuz/s003004.htm>.

[2] Ibid.

[3] Česká republika od roku 1989 v číslech, Spotřeba a ceny, Tab. 03.04, Míra inflace, vývoj spotřebitelských cen vybraných výrobků v České republice, http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#03.

[4] Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986, poslanec Antonín Očenášek, list s003004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/003schuz/s003004.htm>.

[5] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004004.htm>. ČSAD = Československá státní automobilová doprava.

[6] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Bohumír Rosický, list s005003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005003.htm>. K výrobkům ZPA Nový Bor viz i následující: IQ-151 vyráběla firma ZPA Nový Bor. Počítač byl hlavně určen k výuce programování na všech typech škol. Na normální trh se nikdy nedostal...Uživatelé si často stěžovali na malou životnost membránové klávesnice. Klávesy šly špatně mačkat. Existovalo asi 50 kusů prototypu IQ-150, ale ten musel být kvůli ohromnému množství chyb stažen.“.

(<http://www.pslib.cz/museum/index.php?singleitem=143&menuopen=14>).

[7] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006004.htm>.

[8] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Václav Michalec, list s005006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005006.htm>. VŠCHT = Vysoká škola chemicko-technologická, dnes jde o „Univerzitu Pardubice“.

[9] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Místopředseda vlády ČSR Zdeněk Krč, list s004002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004002.htm>. Ke Zdeňku Krčovi viz česká wikipedie, heslo „Zdeněk Krč“.

[10] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Jaroslav Šafařík, list s004007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004007.htm>. NSZ = nesocialistické země.

[11] Žlábková. Citace: „Posledních deset let slyšíme o našem oboru samé negativní zprávy, ale to dávno neodpovídá pravdě.“ upozornil Pavel Kopáček, předseda pořádajícího Svazu výrobců skla a bižuterie.“. Za

návštěvu jistě stojí i Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, které má ve své expozici i současnou produkci.

6.6 Otázka bydlení

[1] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s004006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004006.htm>.

[2] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Antonín Zicha, list s004008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004008.htm>.

[3] Ibid.

[4] Ibid.

[5] Ibid.

[6] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslanec Josef Fleyberk, list s006006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006006.htm>. K Josefu Fleyberkovi viz česká wikipedie, heslo „Josef Fleyberk“.

[7] Ibid.

[8] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslanec Jiří Prošek, list s006005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006005.htm>.

[9] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Pavel Krystyník, list s005012, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005012.htm>.

[10] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Josef Sedláček, list s005012, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005012.htm>.

[11] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006003.htm>.

[12] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslankyně Alena Hanzlová, list s006007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006007.htm>. Alena Hanzlová byla poslankyní za Československou socialistickou stranu.

6.7 Automobilový průmysl

[1] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006004.htm>.

[2] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslanec Bohumil Ladislav, list s006006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006006.htm>.

[3] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslankyně Gertruda Hambalčíková, list s006007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006007.htm>. ČSAO = Československé automobilové opravny. Zvláštní je zde zmíněná účast ministerstva vnitra.

7. Školství, kultura, zdravotnictví, sociální péče a důchody pohledem schůzí České národní rady

7.1 Školství a kultura

[1] Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Předseda vlády ČSR soudruh Josef Korčák, list s002002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002002.htm>. Dle 6. schůze bylo vynaloženo poměrně dost peněz: „Neinvestiční výdaje na školství představovaly v roce 1986 15,1 mld Kčs. Proti předchozímu období stouply o půl miliardy. Zajistili jsme potřebnou údržbu a modernizaci včetně přístaveb a nástaveb školských objektů. Na tyto účely bylo využito 1,4 mld Kčs. Pozornost věnujeme dětem, které žijí v oblastech se zhoršeným životním prostředím. Na provoz škol v přírodě jsme vyčlenili 570 mil. Kčs.“ - viz Stenoprotokoly 6. schůze, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006003.htm>.

[2] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslanec Václav Reinberg, list s006007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006007.htm>).

[3] Ibid.

[4] Ibid.

[5] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006003.htm>.

[6] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslanec Jiří Fleyberk, list s004010, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004010.htm>.

7.2 Zdravotnictví

[1] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslanec Jiří Fleyberk, list s004010, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004010.htm>.

[2] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslankyně Marie Sobotová, list s004011, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004011.htm>. Dle 6. schůze ČNR bylo vydáno roku 1986 na za léky a zdravotnický materiál 527 Kč na jednoho obyvatele – viz Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslanec Jiří Fleyberk, list s006006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006006.htm>. Dle Marie Sobotové se počítalo, že by každý občan republiky by v roce 1987 obdržel léky za 412 Kčs – viz Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslankyně Marie Sobotová, list s004010, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004010.htm>.

[3] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Josef Domas, list s005006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005006.htm>. K historii hemodializačních strojů viz anglická wikipedie, heslo „Hemodialysis“.

[4] Ibid.

[5] Ibid. Ke konvektomatu viz anglická wikipedie, heslo „Combi steamer“. Jak je patrné šlo o vynález 60. a 70. let. 20. století.

[6] Z historie.

[7] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Josef Domas, list s005006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005006.htm>.

[8] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006004.htm>. Je to k nevíře, ale Škoda 1203 vycházela v některých věcech ještě z prvorepublikové výroby automobilů, například co se týče motoru – viz česká wikipedie, heslo „Škoda 1203“.

7.3 Sociální péče a důchody

[1] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslankyně Alena Hanzlová, list s006008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006008.htm>. Statistika ČSÚ ukazuje až na položku míst v ústavech sociální péče pro tělesně, smyslově a mentálně postiženou mládež nárůst (někdy značný) počtu těchto míst oproti roku 1989 (Česká republika od roku 1989 v číslech, Zdravotnictví a sociální zabezpečení, Tab. 13.02.).

[2] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslankyně Alena Hanzlová, list s006008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006008.htm>.

[3] Stenoprotokoly 15. schůze České národní rady: Čtvrtek 22. června 1989, Ministr financí, cen a mezd ČSR Jiří Nikodým, list s015001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/015schuz/s015001.htm>. Doslova: „Přes tento relativně dobrý výsledek nutno konstatovat, že stále převažující extenzivní rozvoj při zaostávání kvalitativní stránky výroby a reprodukčního procesu byl spojen se zvýšením napětí v ekonomice i ve státním rozpočtu. Ani v uplynulém roce se nepodařilo výrazněji pokročit v obnově rovnováhy. Zvláště citlivě se tento problém projevil na vnitřním trhu, takže vláda byla nucena přijmout některá mimořádná opatření k jeho stabilizaci.“.

[4] Viz třeba zde: <http://www.zakomunistu.cz/>, přejděte v roletě na průměrný důchod.

[5] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslankyně Alena Hanzlová, list s006007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006007.htm>.

[6] Česká republika od roku 1989 v číslech, Spotřeba a ceny, Tab. 03.04.

[7] Česká republika od roku 1989 v číslech, Zdravotnictví a sociální zabezpečení, Tab. 13.04.

[8] Ibid.

[9] Ibid. Tabulka ČSÚ 13.08 udává průměrný starobní důchod (jde o měsíční průměry vypláceného starobního důchodu bez pozůstalosti v příslušném roce) v roce 1989 ve výši 1 598 korun a v roce 1988 1 496 korun, pro rok 2011 udává tento průměrný důchod ve výši 10 543 korun. Dle těchto údajů průměrný měsíční starobní důchod vzrostl od roku 1989 o asi 560 % v nominálním vyjádření a o asi 29 % v reálném vyjádření (Česká republika od roku 1989 v číslech, Zdravotnictví a sociální zabezpečení, Tab. 13.08). Tato tabulka může vysvětlovat pocit, proč se starobní důchody jeví (velmi pravděpodobně mylně) menšími než za komunismu. Roku 1988 činila relace tohto důchodu k čisté mzdě 61 %, roku 1989 63,8 %, ale roku 2011 to bylo již jen 54,7 % a roku 2006 to bylo dokonce jen 52,7 % (Ibid). Také nivelizace mezi důchody dnes

může být nižší než tehdy.

[10] K cenám energií viz zde: <http://www.zakomunistu.cz/>.

[11] Řihák. Tamtéž jsou i některé poznámky k problémům měření cenové hladiny. Bydlení bylo špatně dostupné, což jde špatně promítnout do cen. Na černém trhu (dnes v tomto směru moc neexistujícím) bylo poměrně dost drahé (několik desítek tisíc dnes znamená několik pěti desítek tisíc korun).

8. Zamyšlení nad kriminalitou

[1] Česká republika od roku 1989 v číslech, Soudnictví, kriminalita, nehody, Tab. 14.02.

[2] Ibid, Tab. 14.01.

[3] Haas. Plné znění Husákovy presidentské amnestie je v Sbírce zákonů, částce 33, vydané dne 15. prosince 1989, Rozhodnutí presidenta Československé socialistické republiky o amnestii ze dne 8. prosince 1989, s. 1122-1123.

[4] Viz zde: <http://www.kriminal-minkovice.wbs.cz/politicti-vezni-komunismu.html>.

[5] Statistická ročenka České republiky 2011, 27-8. Státní příslušnost vězňů (stav k 31. 12.). Většinou jde o Slováky, Vietnamce a Ukrajince (Ibid, 27-9. Obvinění a odsouzení podle státní příslušnosti k 31. 12. 2010).

[6] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 31. října 1989, Poslanec František Kubát, list s016012, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016012.htm>.

[7] Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Středa 1. listopadu 1989, Poslanec Ladislav Liška, list s016025, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/016schuz/s016025.htm>.

[8] Ibid.

[9] Viz zde: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Map_of_world_by_intentional_homicide_rate.png.

[10] To je problémem i dnes, jak dokládá nedávná amnestie presidenta Klause.

9. Průmysl, zaostalost, diskoordinace a byrokracie

9.1 Průmysl

[1] Stenoprotokoly 2. schůze: České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Předseda vlády ČSR soudruh Josef Korčák, list s002001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002001.htm>.

[2] Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Předseda vlády ČSR soudruh Josef Korčák, list s002002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002002.htm>.

[3] Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Místopředsedkyně ČNR Marie Jarošová, list s002004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002004.htm>. K zajímavému osudu lidické ženy Marie Jarošové viz česká wikipedie, heslo „Marie Jarošová“.

[4] Stenoprotokoly 2. schůze: České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Poslankyně Miroslava Němcová, list s002009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002009.htm>.

[5] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006004.htm>.

[6] Ibid.

[7] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Místopředseda vlády ČSR Zdeněk Krč, list s004002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004002.htm>.

[8] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Místopředseda vlády ČSR Zdeněk Krč, list s004003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004003.htm>.

[9] Ibid.

[10] Ibid.

[11] Ibid.

[12] Průcha, s. 720-721.

[13] Ibid, s. 721. Je potřeba říci, že kategorie základní prostředky je poněkud arbitrární. Dále dle autorů rostla soustavně vybavenost pracovníků základními prostředky, ale s obrovskými meziodvětvovými rozdíly v národním hospodářství i uvnitř průmyslu.

[14] Ibid, s. 723.

[15] Vypočteno za účelem zjednodušení z Tab. 3.18 Věková struktura základních prostředků v Ibid, s. 722. Jak je patrné interval měření věkové struktury se bohužel pro rok 1987 změnil, a proto má největší význam stáří strojů do 10 let věku. Respektive v původním materiálu až do 15 let věku. V knize uvedené kategorii strojů 11 až 15 let došlo u všech třech položek k nárůstu procenta mezi roky 1968 a 1987. Věková kategorie do 10 let se v knize rozpadá na dvě kategorie 0 až 5 let a 6 až 10 let. Další věkové kategorie jsou 11-15, 16-25, 26-50 a nad 50 let. Autor předpokládá, že kategorie stroje a zařízení zahrnuje průmysl i zemědělství dohromady.

9.2 (Ne)intenzifikace hospodářství

[1] Stenoprotokoly 4. schůze: České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004003.htm>.

[2] Mises-Liberalismus, s. 65.

[3] Ibid, s. 65.

[4] Ibid, s. 67.

[5] Ibid, s. 65.

[6] Eucken, s. 8. Dobré je si přečíst celé toto Euckenovo dílo včetně druhého dílu. Minimálně za přečtení stojí strany 5 až 9 I. dílu.

[7] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004003.htm>.

[8] Stenoprotokoly 4. schůze: České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004004.htm>.

[9] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004003.htm>.

- [10] Stenoprotokoly 5. schůze: České národní rady: Středa 30. března 1987, Poslanec Jindřich Matyáš, list s005005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005005.htm>). Titul RSDr. znamenal doktor sociálně-politických věd, dříve též doktor sociálních resp. sociálně politických nauk, viz česká wikipedie, heslo „Doktor sociálně-politických věd“.
- [11] Stenoprotokoly 6. schůze: České národní rady: Středa 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006003.htm>.
- [12] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Josef Podlešák, list s006005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006005.htm>.
- [13] Průcha, s. 674.

9.3 Extenzifikace místo intenzifikace

- [1] Průcha, s. 768.
- [2] Stenoprotokoly 4. schůze: České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004004.htm>.
- [3] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s004006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004006.htm>. MP = Ministerstvo průmyslu
- [4] Stenoprotokoly 4. schůze: České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004004.htm>, VĚH = Výrobně-hospodářská jednotka.
- [5] Ibid.
- [6] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s004005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004005.htm>.
- [7] Průcha, s. 681-682.
- [8] Ibid, s. 684-685 a 683.
- [9] Ibid, s. 710.
- [10] Ibid, s. 690-691. Viz i s. 710, kde je uvedeno, že příznivěji se vyvíjela energetická a dopravní náročnost.
- [11] Stenoprotokoly 4. schůze: České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Jaroslav Šafařík, list s004007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004007.htm>. Tento poslanec uvedl i následující: „Protože jsme si vědomi této závažnosti, předcházela dnešnímu jednání o předložených dokumentech pečlivá příprava počínaje individuálními průzkumy a konče pohovory se stranickými a odborovými orgány na vybraných hospodářských organizacích MP.“.
- [12] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslanec Josef Prchal, list s004009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004009.htm>. Josef Prchal byl komunista.
- [13] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslanec Jaroslav Samek, list s006005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006005.htm>.

[14] Ibid.

[15] Průcha, s. 713-714.

[16] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s004005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004005.htm>.

[17] Stenoprotokoly 4. schůze: České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec František Štefan, list s004007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004007.htm>.

[18] Stenoprotokoly 4. schůze: České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslanec Josef Prchal, list s004009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004009.htm>.

[19] Stenoprotokoly 5. schůze: České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Václav Michalec, list s005006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005006.htm>. Po hmotné zainteresovanosti volal i lidovecký poslanec Václav Anděl – viz Stenoprotokoly 5. schůze: České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Václav Anděl, list s005008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005008.htm>. Tentýž volal i po omezení zbytečné administrativy shora i zdola.

9.4 Limity extenzifikace

[1] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s004006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004006.htm>.

[2] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Jaroslav Šafařík, list s004007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004007.htm>.

[3] Stenoprotokoly 5. schůze: České národní rady: Středa 30. března 1987, Poslanec Jindřich Matyáš, list s005005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005005.htm>.

[4] Ibid. Za pozornost stojí si přečíst i následující část této citace.

[5] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec František Štefan, list s004006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004006.htm>.

[6] Ibid.

[7] Žídek, s. 350.

[8] Ibid, s. 350-351.

[9] Ibid, s. 366.

9.5 Plnění plánu, dluhy a investice

[1] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Antonín Zicha, list s004008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004008.htm>.

[2] Rambousek, s. 57.

[3] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslanec Jiří Fleyberk, list

s004010, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004010.htm> a Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Čtvrtek 11. prosince 1986, Poslanec Miroslav Šenkýř, list s004011, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004011.htm>.

[4] Průcha, s. 673.

[5] Stenoprotokoly 2. schůze: České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Poslanec ing. Jan Kolářný, Csc., list s002005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002005.htm>.

[6] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006004.htm>.

[7] Průcha, s. 672 a Skřivan, s. 144-145. V roce 1989 zřetelně oslabil i vývoz do zemí sovětského bloku, v témže roce poklesl i celkový fyzický objem vývozu, podle oficiálních statistik poprvé za celou éru komunistického Československa (Skřivan, s. 147.).

[8] Ibid, s. 686, Žídek, s. 351 a Pick, s. 74. Ke kurzu koruny v roce 1990 viz: http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2009/cl_09_091015.html.

[9] Zejména se tak dělo u elektronických výrobků – viz Ibid, s. 688.

[10] Stenoprotokoly 5. schůze: Pondělí 30. března 1987, Místopředseda vlády František Šrámek, list s005001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005002.htm>.

[11] Průcha, s. 689.

[12] Ibid, s. 715-716.

[13] Ibid, s. 717 a 718.

[14] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s004006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004006.htm>.

[15] Průcha, s. 721.

[16] Ibid, s. 723.

[17] Ibid, s. 712. Z tabulky na s. 397 jsem si vypočítal průměrné procento akumulace za roky 1970, 1975 a 1980, to dosáhlo 27.2 % a pro roky 1981, 1985, 1986 a 1989 byl průměr 19 % (ibid, s. 397.).

[18] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004003.htm>. A Průcha, s. 398. Viz i 3. kapitola o textilním průmyslu anebo případ s nekvalitními gumami apod. [19] Průcha, s. 712-713. Jak je patrné z tohoto zdroje, mělo na vývoj situace vliv i zadlužování a oddlužování státu v zahraničí.

9.6 HDP a zemědělství

[1] Ibid, s. 685.

[2] Kohout, Kolik vlastně stál socialismus. Stručně ke Gearyho-Khamisovým dolarům viz stejný článek. HDP na hlavu byl i dle „The World Economy: A Millennial Perspective“ v roce 1950 zhruba stejný: 3 706 mezinárodních dolarů pro Rakousko a 3 501 pro Československo, roku 1990 to bylo 16 881 versus 8 859 (České země) a 7 762 (Slovensko) internacionálních dolarů roku 1990, The World Economy, s. 185. K

metodice porovnávání HDP skrze internacionální dolary viz Ibid, s. 171. Některé z Kohoutových výpočtů jsou chybné.

[3] Ibid, s. 737 až 739. Ke vzestupu zemědělských investic i s. 740-742.

[4] Ibid, s. 742-743 a 741.

[5] Vypočteno z Tab. 3.29 v Ibid, s. 746 a Tab. 3.30 v Ibid, s. 748. Kdyby autor vzal v úvahu jen 80. léta, nebyl by růst již tak výrazný. Hektarové výnosy změna mezi roky 1981 až 1985 na jedné straně a mezi rokem 1989 na druhé straně: obiloviny vzestup o 12.5 %, brambory vzestup o 0.16 %, cukrovka pokles o 1.17 %, řepka a řepice vzestup o 22.5 %, chmel pokles o 6 %, píce vzestup o 9 % a vinné hrozny pokles o 10 %. Bohužel toto je dost ovlivněno tím, že na jedné straně máme pět let a na druhé jeden rok. K živočišné výrobě za roky 1980 a 1989: dojivost jedné dojnice vzrostla za tu dobu o 25.5 %, snáška vajec jedné slepice vzrostla o 10 %, výroba masa v tunách živé váhy o 12 %, výroba mléka o 20 % a výroba vajec o 15 %. Přirozeně všechny tyto statistiky nepokrývají ten fakt, že v produkci docházelo i komunismu ke strukturální změnám. Údaje jsou tedy spíše jen orientační.

[6] Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Předseda vlády ČSR soudruh Josef Korčák, list s002002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002002.htm>.

[7] Stenoprotokoly 4. schůze, Poslanec Josef Podlešák, list s004007, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004007.htm>.

[8] Stenoprotokoly 4. schůze, Poslanec Ing. Josef Meier, list s004009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004009.htm>.

[9] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Josef Podlešák, list s006005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006005.htm>.

[10] Průcha, s. 744.

[11] Stenoprotokoly 2. schůze: Čtvrtek 3. července 1986, Poslanec ing. Břetislav Vařečka, list s002008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002008.htm>.

[12] Stenoprotokoly 4. schůze, Poslanec Ing. Josef Meier, list s004009, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004009.htm>.

9.7 Projev místopředsedy vlády ČSR Františka Šrámka

[1] K Františku Šrámkovi viz česká wikipedie, heslo „František Šrámek“.

[2] Stenoprotokoly 5. schůze: Pondělí 30. března 1987, Místopředseda vlády František Šrámek, list s005001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005001.htm>.

[3] Ibid.

[4] Rambousek, s. 57.

[5] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004003.htm>.

[6] Rambousek, s. 53-54.

- [7] Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Poslanec Alois Skoupý, list s004003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/004schuz/s004003.htm>.
- [8] Rambousek, s. 113 a 115.
- [9] Stenoprotokoly 5. schůze: Pondělí 30. března 1987, Místopředseda vlády František Šrámek, list s005001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005001.htm>.
- [10] Stenoprotokoly 2. schůze: České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986, Poslanec ing. Jan Kolář, Csc., list s002005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/002schuz/s002005.htm>.
- [11] Stenoprotokoly 5. schůze: Pondělí 30. března 1987, Místopředseda vlády František Šrámek, list s005001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005001.htm>.
- [12] Stenoprotokoly 5. schůze: České národní rady: Středa 30. března 1987, Poslanec Jindřich Matyáš, list s005005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005005.htm>. KSSS = Komunistická strana Sovětského svazu.
- [13] Ibid.
- [14] Stenoprotokoly 5. schůze: Pondělí 30. března 1987, Místopředseda vlády František Šrámek, list s005001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005001.htm>.
- [15] Stenoprotokoly 5. schůze: Pondělí 30. března 1987, Místopředseda vlády František Šrámek, list s005002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005002.htm>. VJH = výrobně hospodářská jednotka.
- [16] Ibid.
- [17] Ibid.
- [18] Průcha, s. 694.

9.8 Hovoří komunistický poslanec Bohumír Rosický

- [1] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Bohumír Rosický, list s005003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005003.htm>.
- [2] Ibid.
- [3] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Bohumír Rosický, list s005004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005004.htm>.
- [4] Ibid.
- [5] Stenoprotokoly 15. schůze České národní rady: Čtvrtek 22. června 1989, Ministr financí, cen a mezd ČSR Jiří Nikodým, list s015001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/015schuz/s015001.htm>.
- [6] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Bohumír Rosický, list s005004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005004.htm>.
- [7] Ibid.
- [8] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Bohumír Rosický, list s005004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005004.htm>.

- [9] Ibid.
- [10] Ibid.
- [11] Průcha, s. 725.
- [12] Ibid, s. 727.
- [13] (Hrubé) srovnání se zahraničím ukazuje, že konstruktéři tvořili v ČSSR necelá 3 % pracovníků VHJ, ačkoliv v zahraničních firmách to bylo až 10 % a ve složitých strojírenských a elektrotechnických oborech i více – viz ibid, s. 730.
- [14] Ibid, s. 727-728.
- [15] Ibid, s. 728. K vědě a výzkumu viz i s. 730, kde je citováno zasedání ÚV KSČ z roku 1983 ohledně toho, že je nedostatečné a pomalé uplatňování výsledků vědeckotechnického rozvoje v praxi.

9.9 Byrokracie

- [1] Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Bohumír Rosický, list s005004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005004.htm>.
- [2] Ibid.
- [3] Ibid.
- [4]] Stenoprotokoly 5. schůze: České národní rady: Středa 30. března 1987, Poslanec Jindřich Matyáš, list s005005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005005.htm>. VTR = vědeckotechnický rozvoj. A stenoprotokoly 5. schůze: České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Václav Michalec, list s005006, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005006.htm>. Po zjednodušení administrativy volal i poslanec Václav Anděl – viz Stenoprotokoly 5. schůze: České národní rady: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Václav Anděl, list s005008, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005008.htm>.
- [5] Mises-Byrokracie, s. 92-93.
- [6] Ibid, s. 93.
- [7] Ibid, s. 76, 75, podobně i s. 49.
- [8] Ibid, s. 77.
- [9] Ibid, s. 78.
- [10] Ibid, s. 79
- [11] Stenoprotokoly 5. schůze: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Bohumír Rosický, list s005004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005004.htm>. KS = kapitalistické státy.
- [12] Průcha, s. 703-704.
- [13] Viz česká wikipedie, heslo „Michal Kraus“
- [14] Stenoprotokoly 5. schůze: Pondělí 30. března 1987, Poslanec Michal Kraus, list s005005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/005schuz/s005005.htm>.
- [15] Ibid.

[16] Průcha, s. 800. V rámci RVHP alespoň iniciativa „Společný park nákladních vozů“ přispěla k racionálnějšímu vytížení železničních vagónů mezi členskými státy.

[17] Ibid, s. 802.

9.10 Ministr financí ČSR hovoří

[1] Blíže k Jiřímu Nikodýmu česká wikipedie, heslo „Jiří Nikodým“.

[2] Stenoprotokoly 6. schůze: České národní rady: Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006001.htm>.

[3] Stenoprotokoly 6. schůze: České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006003.htm>.

[4] Stenoprotokoly 6. schůze: České národní rady: Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006002.htm>.

[5] Ibid.

[6] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslanec Jaroslav Samek, list s006005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006005.htm>.

[7] Stenoprotokoly 6. schůze: České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006003.htm>.

[8] Stenoprotokoly 6. schůze: České národní rady: Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006002.htm>.

[9] Ibid.

[10] Stenoprotokoly 6. schůze: České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006003.htm>.

[11] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Poslanec Jaroslav Samek, list s006005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006005.htm>.

[12] Stenoprotokoly 6. schůze: České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006004.htm>.

[13] Ibid.

[14] Průcha, s. 674.

9.11 Neplánovaně plánované hospodářství

[1] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006002.htm>.

[2] Průcha, s. 704 a 762-763.

[3] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cncr/stenprot/006schuz/s006003.htm>.

- [4] Stenoprotokoly 6. schůze: České národní rady Úterý 30. června 1987, Ministr financí ČSR Jiří Nikodým, list s006002, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006002.htm>.
- [5] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006003.htm>.
- [6] Ibid.
- [7] Průcha, s. 699. Autoři píší, že první dva roky tak 7. pětiletka neexistovala.

10. Dějiny socialistických měst

- [1] Šebesta, s. 127. Počet provozoven Jednoty se zdá na obec této velikosti příliš vysoký, možné je, že k obci byly v té době přidruženy i jiné obce i s jejich prodejny anebo šlo o několik specializovanějších prodejen.
- [2] Ibid, s. 138.
- [3] Ibid, s. 140.
- [4] Ibid, s. 142.
- [5] Sýkorová, s. 468.
- [6] Územní změny, Výběr okresu: Klatovy a Sýkorová, s. 468.
- [7] Viz zmínka o silničním průtahu městem, stavbě okresního výboru KSČ nebo bourání historických předměstí - Sýkorová, s. 468-469.
- [8] Ibid, s. 468 a 469.
- [9] Ibid, s. 469-470.
- [10] Velfl, s. 122.
- [11] Kaiser, s. 271. Já došel k výpočtu 32 %.
- [12] Ibid, s. 287. Minulým stoletím je myšleno 19. století.
- [13] Ibid, s. 287-288.
- [14] Ibid, s. 286.
- [15] Ibid, s. 179.
- [16] Voráček, s. 166-167.
- [17] Ibid, s. 168.
- [18] Ibid, s. 169. K automobilům RN Praga viz česká wikipedie, heslo „Praga RN/RND“. Našel jsem na internetu tři cukrárny ve Skutči: <http://www.kamzajit.cz/mesto/skutek.php> a Cukrárna - kavárna U Pražanů. Ovšem bez záruky, že to je vše.
- [19] Ibid, s. 170.
- [20] Ibid, s. 170-171. V pramenu chybně uvedeny roky 7. pětiletky.
- [21] Restaurace ve Skutči. Tento zdroj nemusí nutně zahrnovat všechny podniky tohoto typu ve městě.
- [22] Ibid, s. 172.

[23] K Tesco ve Skutči viz zde: <http://www.itesco.cz/cs/obchody-tesco/supermarket-skutec/> a Voráček, s. 173.

[24] Ibid, s. 173. K anomii viz česká wikipedie, heslo "Anomie".

[25] Děčín Extrusions, s. 128-129.

[26] Ibid, s. 129.

[27] Ibid, s. 132.

[28] Ibid, s. 137.

[29] Ibid, s. 138.

[30] Ibid, s. 145.

11. Devizové přísliby jako zdroj korupce a klientelismu

[1] Rychlík, s. 19.

[2] Hrál v tom roli i často pocítovaný nedostatek pracovní síly?

[3] Ibid, s. 19-20. Podobná povinnost platila i pro uhrazení zahraničních pohledávek.

[4] Ibid, s. 31.

[5] Ryska.

[6] Rychlík, s. 31.

[7] Ibid, s. 31-32.

[8] Ibid, s. 32.

[9] Ibid, s. 32. Viz i s. 154 ohledně stížnosti místopředsedy Okresního národního výboru (ONV) pro okres Ústí nad Orlicí.

[10] Ibid, s. 29 a 34. Ze strany 30 je patrné, že se nemusely časem uvádět cesty starší 14 (až asi 16) let, čili pak se zřejmě dle mého hledělo na žadatele s cestou hodně starého data jako na nikdy nevycestované.

Počty osob vypočteny z tabulky na straně 137. Ze strany 140 a 142 plyne, že ani požadavky na jugoslávské dináry nebyly vždy uspokojovány. V ČSR i SSR bylo například roku 1983 uspokojeno 100 % žadatelů o devizový příslib, ale roku 1984 v ČSR již jen 22 % a na Slovensku 34.2 % žadatelů. Pro rok 1985 se navrhovalo uspokojení v ČSR 53.8 % žadatelů a SSR 64.2 % žadatelů - Ibid, s. 142 a 157. Pro rok 1984 bylo uspokojení Čechů versus Slováků 1.94 ku 1. Počty osob vypočteny za tabulky na straně 142. Proto jakým způsobem se občané snažili zatajovat své předchozí cesty do ciziny viz strana 39.

[11] Ibid, s. 149-150. 26.5 % tvořil organizovaný cestovní ruch a 49.5 % individuální cestovní ruch - na pozvání s devizovým vybavením. V posledním případě šlo o občany, kteří například obdrželi devizy od příbuzných z nesocialistických zemí (od uprchlíků, vystěhovalců, ale i příbuzných zbytku občanů německého původu), či šlo o osoby se speciálním zacházením. V případě Jugoslávie individuální cestování s devizovým příslibem zahrnovalo roku 1983 54 % osob z osob vycestovaných do Jugoslávie. Do této země se dalo vycestovat i na pozvání bez devizového vybavení, což v případě nesocialistických zemí nešlo.

[12] Ibid, s. 33.

[13] Ibid, s. 33-34. K případnému trestu v knize nic není.

[14] Ibid, s. 34-35.

[15] Ibid, s. 36 a 22. Co se týče datace přírážek, tak šlo o pokyny předsedy SBČS z roku 1975. Pro rok 1984 byl u jugoslávských dinárů snížen správní poplatek na rozvoj cestovního ruchu ze 125 na 75 % (Ibid, s. 48. To také mimo jiné vedlo k nárůstu poptávky po dinárech a cestě do Jugoslávie). Celková přírážka tak činila "jen" 206.25 %.

[16] Ibid, s. 10.

[17] Ibid, s. 12. Postupem času byly cesty do spřátelených socialistických zemí povolovány, z knihy je však patrné, že se tak dělo dost pomalu, hluboko do 50. let až do 60. let.

[18] Ibid, s. 16-17.

[19] Ibid, s. 149.

[20] Ibid, s. 43.

[21] Ibid, s. 43-44.

[22] Ibid, s. 44-45.

12. Průmysl a otázka sociální

[1] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Ministr průmyslu ČSR soudruh Petr Hojer, list s009001, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009001.htm>. Srovnej zastaralost s Průcha, s. 720-721 nebo podkapitolou 9.1. K Petru Hojerovi viz česká wikipedie, heslo „Petr Hojer“.

[2] Jejich objem byl totiž v 7. pětiletce snížen v zájmu udržení úrovně spotřeby obyvatelstva, ovšem v letech 1986 až 1989 byly investice o něco větší než v 7. pětiletce viz Průcha, s. 689, 715-716 nebo podkapitola 9.5. Z toho vcelku plyne, že část investic v době před 7. pětiletkou se neodrazila v dostatečném růstu spotřeby obyvatelstva, tak aby bylo možné pokračovat v další investiční činnosti a tedy nesplnila svůj účel.

[3] Ibid.

[4] Heurta de Soto, s. 31-32. Srovnej s Ikeda.

[5] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Ministr průmyslu ČSR soudruh Petr Hojer, list s009003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009003.htm>.

[6] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Zpravodaj poslanec Jan Kolářský, list s009003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009003.htm>.

[7] Ibid.

[8] Ibid.

[9] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Poslanec Milan Šebor, list s009005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009005.htm>.

[10] Dobrý příklad boje různých klik uvnitř sovětské komunistické strany uvádí Švankmajer, s. 438 a 439. V červnu roku 1957 se neúspěšně pokusila většina členů předsednictva ústředního výboru strany svrhnout

N. S. Chruščov. Chruščov tehdy vyhrál, dosáhl vyloučení oponentů z ústředního výboru strany, ale dokonce své protivníky ani nenechal popravit. Chruščov hledal na přelomu 50. a 60. let cesty k vyváženějšímu rozdělení investic, po nichž natahoval (dodejme, že nepřekvapivě) ruce kdekdo, je pozoruhodné, že sám neměl takovou moc, aby vždy prosadil svou, vyslovil se proti megalomanské výstavbě vodních elektráren na Volze, ale vodohospodářská lobby odolala a prosadila dokonce kaskádu gigantických staveb na sibiřských řekách, Chruščovův program chemie místo oceli vzbudil velký odpor a tzv. požírači oceli mu pět let úspěšně vzdorovali, aby v roce 1963 byl chemický program přijat ve značně redukované podobě. Nakonec byl Chruščov stejně svržen. Obecně známé jsou i mocenské boje po smrti vůdců V. I. Lenina a J. V. Stalina. Tehdy však ke slovu přišla i pověstná sekera.

[11] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Zpravodaj poslanec Jan Kolářný, list s009003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009003.htm>.

[12] Huerta de Soto, s. 14 a 7.

[13] Ibid, s. 3-4.

[14] Srovnej s Ibid, s. 9, kde se rozebírá dynamika (svobodného) podnikatelského procesu.

[15] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Zpravodaj poslanec Jan Kolářný, list s009003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009003.htm>.

[16] Ibid.

[17] Průcha, s. 723.

[18] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Zpravodaj poslanec Jan Kolářný, list s009003, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009003.htm>.

[19] Ibid.

[20] Ibid.

[21] Ibid.

[22] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Zpravodaj poslanec Jan Kolářný, list s009004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009004.htm>. NF = zřejmě znamená Národní frontu.

[23] Ibid. V obou případech šlo o bývalé baťovské obuvní továrny. Sázavan Product, s. r. o. vyrábí speciální obuv dodnes – viz (přístup X/2013): <http://www.sazavan.cz/main/obuv.php>.

[24] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Zpravodaj poslanec Jan Kolářný, list s009004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009004.htm>. Pozornost je zde věnována i znečišťování životního prostředí.

[25] Ibid.

[26] Ibid.

[27] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Poslanec František Kincl, list s009005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009005.htm>. Kincl si ovšem myslel, že důvody chyb jsou ve strategickém řízení, a to nejen ze strany ministerstva průmyslu, dále měly být dány

podceněním významu tohoto resortu. K Františku Kinclovi viz česká wikipedie, heslo „František Kincl“.

[28] Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988, Poslankyně Hana Lagová, list s009004 a list s009005, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009004.htm> a

<http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/009schuz/s009005.htm>. K Haně Lagové viz česká wikipedie, heslo „Hana Lagová“.

13. Poznámka k dotování Slovenska

[1] Průcha, s. 723.

[2] Ibid, s. 694 nebo 696 a 394-395. Již ovšem tzv. 1. republika sledovala v menším rozsahu tuto politiku.

[3] Ibid, s. 724, Tab. 3.19 a s. 723. Viz i s. 408.

[4] Ibid, s. 708, Tab. 3.10. Mírně zaokrouhleno.

[5] Vypočetno z Ibid, s. 708. Tab. 3.10. Mírně zaokrouhleno.

[6] Ibid, s. 695-696. Čechami jsou zde myšleny celé České země.

[7] Ibid, s. 711.

[8] Ibid, s. 711-712. Autoři připomínají, že se do národního důchodu obou republik nezapočítával zahraniční obchod, užitý národní důchod se snižoval o ztráty, které v národním hospodářství vznikly. Roku 1989 měl činit národní důchod Českých zemí 378 miliard Kčs – viz Ibid, s. 708. Tab. 3.10.

[9] Ibid, s. 695. Tab. 3.8.

[10] Ibid, s. 707, Tab. 3.9 a s. 715, Tab. 3.14.

[11] Ibid, s. 721.

[12] Ibid, s. 397, 402-403 a 714.

[13] Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986, Zpravodaj poslanec Miroslav Mrázek, list s006004, <http://www.psp.cz/eknih/1986cnr/stenprot/006schuz/s006004.htm>.

[14] Vzhledem k tomu, že Slovensko mělo polovinu obyvatel (dříve i méně) a nižší úroveň národního důchodu na hlavu, tak vliv těchto transferů zde byl mnohem větší než by se mohlo zdát, některé příspěvky těchto transferů k výstavbě Slovenska si lze přecíst v Průcha, s. 696.

14. Průmysl na Slovensku

14.1. Průmysl na Slovensku - Extenzifikace nebo intenzifikace?

[1] Autor slušně slovenštině rozumí, ale některá slova a obraty si netroufl překládat.

[2] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Predseda vlády SSR prof. JUDr. Colotka, list s018001, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018001.htm>. K Peteru Colotkovi viz česká wikipedie, heslo „Peter Colotka“.

[3] Ibid. Průměrný roční přírůstek investic byl 7 % mezi lety 1969 až 1978 a 0.8 % v následujících 11 letech, ale v letech 1986 až 1989 byly tyto investice větší než v letech 1981 až 1985 o 5 % (Průcha, s. 715-716). Rok 1981 přinesl náhlou redukci akumulace proti předchozímu roku z 26 na 20 % užitého národního důchodu,

což ve finančním vyjádření představovalo během jediného roku 32 miliard korun. Centrální orgány se přeskupením zdrojů snažily změkčit důsledky nepříznivé hospodářské situace na životní úroveň lidu.“ (Ibid, s. 712). Akumulovaly se většinou základní prostředky, čili kapitál.

[4] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Predseda vlády SSR prof. JUDr. Colotka, list s018001, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018001.htm>.

[5] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Predseda vlády SSR prof. JUDr. Colotka, list s018002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018002.htm>.

[6] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Ing. Gábor, list s018005, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018005.htm>.

[7] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Smatana, list s018005 a s018006, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018005.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018006.htm>.

[8] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Smatana, list s018006, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018006.htm>.

[9] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Poslanec Karas, list s019004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019004.htm>.

[10] Viz česká wikipedie, heslo “František Mišeje”.

[11] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Minister financí SSR Ing. Mišeje, list s019002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019002.htm>.

[12] Ibid.

[13] Ibid.

[14] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Poslanec P. Pikula, list s019003, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019003.htm>.

[15] Ibid.

14.2. Průmysl na Slovensku – Diskoordinace v hospodářství

[1] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Smatana, list s018006, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018006.htm>.

[2] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Ing. Čmelo, DrSC, list s018008, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018008.htm>. K Alojzu Čmeloovi viz česká wikipedie, heslo „Alojz Čmelo”.

[3] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Predseda vlády SSR prof. JUDr. Colotka, list s018002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018002.htm>.

[4] Ibid.

[5] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Podpredseda Krocsány, list s018003, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018003.htm>.

[6] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Ing. Gábor, list s018005, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018005.htm>.

[7] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Poslanec Földes, list s019004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019004.htm>.

[8] Ibid.

[9] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Chudý, list s018004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018004.htm>.

[10] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Antoň, list s018007, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018007.htm>.

14.3. Průmysl na Slovensku – Byrokracie, kriminalita a rozkrádání

[1] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec prof. JUDr. Filo, CSc, list s018006, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018006.htm>.

[2] Ibid.

[3] Eucken, s. 15 (stránky nečíslovány).

[4] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Predseda vlády SSR prof. JUDr. Colotka, list s018003, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018003.htm>.

[5] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Minister spravodlivosti SSR prof. JUDr. Pješčak, DrSC, list s018008, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018008.htm>.

[6] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec JUDr. Brodziansky, list s018008 a s018009, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018008.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018009.htm>. Ke Kamilu Brodzianskému viz česká wikipedie, heslo „Kamil Brodziansky“.

14.4. Průmysl na Slovensku očima vrchního slovenského plánovače

[1] Viz česká wikipedie, heslo „Pavol Hrivnák“.

[2] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Podpredseda vlády SSR a predseda SIPK Ing. Hrivnák, list s019001, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019001.htm>.

[3] Ibid.

[4] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Spravodajca: Ing. Bíroš, list s019002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019002.htm>. Branislav Bíroš byl komunista.

[5] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Podpredseda vlády SSR a predseda SIPK Ing. Hrivnák, list s019001, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019001.htm>.

[6] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Podpredseda vlády SSR a predseda SIPK Ing. Hrivnák, list s019002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019002.htm>.

[7] Ibid.

[8] Ibid.

[9] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Poslanec Karas, list s019004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019004.htm>

[10] Ibid.

14.5. Průmysl na Slovensku pohledem 20. schůze SNR

[1] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Minister financí SSR Ing. Mišeje, list s020001, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020001.htm>.

[2] Ibid.

[3] Ibid.

[4] Ibid.

[5] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Poslanec Ing. Bíroš, list s020002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020002.htm>.

[6] Ibid.

[7] Ibid.

[8] Ibid.

[9] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Poslankyně Vilkovská, list s020004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020004.htm>.

15. Nedostatky v zásobování na Slovensku a jiné kratochvíle

15.1. Nedostatky v zásobování na Slovensku

[1] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Predseda vlády SSR prof. JUDr. Colotka, list s018002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018002.htm>. K Peteru Colotkovi viz čeká wikipedie, heslo „Peter Colotka“.

[2] Ibid.

[3] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Podpredseda Krocsány, list s018003, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018003.htm>.

[4] Ibid.

[5] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Poslanec Földes, list s019004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019004.htm>.

[6] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslankyně Ing. Višňovcová, list s018007, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018007.htm>. K Petronele Višňovcové viz česká wikipedie, heslo „Petronela Višňovcová“.

[7] Ibid.

[8] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Poslanec Hlinka, list s019003, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019003.htm>.

[9] Ibid.

[10] Ibid.

[11] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Predseda vlády SSR prof. JUDr. Colotka, list s018003, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018003.htm>.

15.2. Zemědělství a bytová výstavba

[1] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Predseda vlády SSR prof. JUDr. Colotka, list s018002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018002.htm>.

[2] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Gála, list s018005, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018005.htm>.

[3] Ibid.

[4] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Poslankyňa Ďuricová, list s020003, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020003.htm>.

[5] K problému úspor surovin blíže viz podkapitola 6.5.

[6] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Minister obchodu SSR Ing. Zelko, list s020004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020004.htm>.

[7] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Chudý, list s018004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018004.htm>. Není zde však uvedeno kolik bytů v té době zaniklo.

[8] K tomuto problému blíže viz podkapitola 4.5 na příkladu zdravotnictví.

[9] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Ing. Gábor, list s018005, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018005.htm>.

[10] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Kurjatko, list s018008, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018008.htm>.

15.3. Otázka sociální a 20. schůze SNR

[1] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Predseda vlády SSR prof. JUDr. Colotka, list s018002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018002.htm>.

[2] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec RSDr. Abrahám, list s018004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018004.htm>.

[3] Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985, Poslankyňa Martinčicová, list s019004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/019schuz/s019004.htm>. K Viere Martinčicov0 viz česká wikipedie, heslo „poslankyně Viera Martinčicová“.

[4] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Poslanec Ing. Horniak, list s020003, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020003.htm>.

[5] Ibid.

[6] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Minister financí SSR Ing. Mišeje, list s020001, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020001.htm>.

[7] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Poslanec Antal, list s020002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020002.htm>.

[8] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Poslankyňa Chlebová, list s020003, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020003.htm>.

[9] Ibid.

[10] Ibid.

- [11] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Poslanec Ing. Gábor a Poslanec Ing. Bíroš, list s020002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020002.htm>.
- [12] Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985, Poslanec Chudý, list s018004, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/018schuz/s018004.htm>.

16. Reformy hospodářství

- [1] Průcha, s. 697.
- [2] Ibid, s. 698.
- [3] Ibid, s. 691.
- [4] Ibid, s. 693-694.
- [5] Ibid, s. 700.
- [6] Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986, Poslanec Ing. Bíroš, list s020002, <http://www.psp.cz/eknih/1981snr/stenprot/020schuz/s020002.htm>.
- [7] Průcha, s. 700.
- [8] Ibid, s. 701-702.
- [9] Ibid, s. 702. K Lubomírovi Štrougalovi viz česká wikipedie, heslo "Lubomír Štrougal".
- [10] Ibid, s. 702-703.
- [11] Ibid, s. 703. K Janu Fojtíkovi viz česká wikipedie, heslo "Jan Fojtík".
- [12] Ibid, s. 703-704.
- [13] Ibid, s. 704-705. Pro představu komplexnosti jakékoliv modernější ekonomiky viz Read a jím popsany případ výroby obyčejné tužky s gumou.
- [14] Ke kritice nákladové teorie hodnoty viz Böhm-Bawerk.
- [15] Ibid, s. 705.

17. 70. léta nejen v Severních Čechách

- [1] Průcha, s. 712. Z tabulky na s. 397 jsem si vypočítal průměrné procento akumulace za roky 1970, 1975 a 1980, to dosáhlo 27.2 % a pro roky 1981, 1985, 1986 a 1989 byl průměr 19 % (ibid, s. 397.).
- [2] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Místopředseda vlády ČSR a předseda České plánovací komise ing. Stanislav Rázl, list s008001, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/008schuz/s008001.htm>. K Stanislavu Rázlovi viz česká wikipedie, heslo „Stanislav Rázl“.
- [3] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Společný zpravodaj poslanec RNDr. Vladimír Zvěřina, CSc., list s008002, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/008schuz/s008002.htm>.
- [4] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Poslanec Jaromír Plíva, list s008006, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/008schuz/s008006.htm>.

- [5] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Společný zpravodaj poslanec RNDr. Vladimír Zvěřina, CSc., list s008002, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008002.htm>.
- [6] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Poslankyně Zdenka Slámová, list s008005, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008005.htm>.
- [7] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Předseda Severočeského KNV poslanec RSDr. Václav Šlapák, list s008003, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008003.htm>. KNV = Krajský národní výbor. N. p. = národní podnik.
- [8] Eucken, s. 8-9 (stránky nečíslovány).
- [9] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Poslankyně Marie Hábllová, list s008004, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008004.htm>.
- [10] Ibid.
- [11] Ibid.
- [12] Ibid.
- [13] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Ministr výstavby a techniky ČSR ing. František Šrámek, list s008006, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008006.htm>. K Františku Šrámkovi viz česká wikipedie, heslo „František Šrámek“.
- [14] Ibid.
- [15] Ibid.
- [16] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Ministr financí ČSR ing. Jaroslav Tlapák, list s008007 a s008008, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008007.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008008.htm>. K Jaroslavu Tlapákovi viz česká wikipedie, heslo „Jaroslav Tlapák“.
- [17] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Ministr financí ČSR ing. Jaroslav Tlapák, list s008008, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008008.htm>.
- [18] Ibid.
- [19] Ibid.
- [20] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Zpravodaj poslanec Josef Smola, list s008009, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008009.htm>.
- [21] Ibid. SBČs = Státní banka československá.
- [22] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Poslanec Josef Brisuda, list s008010, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008010.htm>.
- [23] Málek.

[24] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Poslankyně Jana Klasová, list s008009, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008009.htm>.

[25] Ibid.

[26] Stenoprotokoly 8. schůze: České národní rady: Pondělí 26. června 1978, Poslanec Josef Brisuda, list s008010, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/008schuz/s008010.htm>.

18. 70. léta - zemědělství a diskoordinace, nedostatky a rozkrádání

[1] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Ministr zemědělství a výživy ČSR doc. ing. Miroslav Petřík, CSc., list s009002,

<http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009002.htm>. K Miroslavu Petříkovi viz česká wikipedie, heslo „Miroslav Petřík“.

[2] Ibid.

[3] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Společný zpravodaj poslanec RSDr. Jan Jirásek, list s009004, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009004.htm>. K Janu Jiráskovi viz česká wikipedie, heslo „Jan Jirásek (politik)“.

[4] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Poslanec ing. Jaromír Hájek, list s009008, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009008.htm>.

[5] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Poslanec genmjr. ing. Václav Růžička, list s009005, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009005.htm>. Podobně viz Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Poslanec Věroslav Jedlička, list s009006, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009006.htm>: „V této souvislosti bych chtěl připomenout, že stávající letecký park neumožňuje další potřebný rozvoj činnosti, jejíž předností jsou známy. Není dostatek strojů na aplikaci tekutých hnojiv a rozmetadel hnojiv. Nedostatek potřebné mechanizace pro úklid slámy má také své konkrétní dopady.“

[6] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Poslanec Zbyněk Žalman, list s009005, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009005.htm>. K Zbyňku Žalmanovi viz česká wikipedie, heslo „Zbyněk Žalman“.

[7] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Poslanec František Rozhon, list s009007, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009007.htm>.

[8] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Místopředseda vlády ČSR Štěpán Horník, list s009008, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009008.htm>. K Štěpánu Horníkovi viz česká wikipedie, heslo „Štěpán Horník“. Pro nedostatek pracovníků viz i Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Ministr zemědělství a výživy ČSR ing. Miroslav Petřík, CSc., list s009009, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009009.htm>.

[9] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Pátek 27. října 1978, Poslanec Jan Vávra, list s009014, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009014.htm>. Vávra byl lidovec.

- [10] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Poslanec Alois Beran, list s009013, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009013.htm>. Beran byl komunista.
- [11] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Pátek 27. října 1978, Poslanec Karel Šimon, list s009015, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009015.htm>.
- [12] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Generální prokurátor ČSR JUDr. Jaroslav Krupauer, list s009010, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009010.htm>.
- [13] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Předseda Nejvyššího soudu ČSR JUDr. Karel Kejzlar, list s009011, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009011.htm>.
- Zajímavé, že problémem byl tehdy také alkoholismus – viz: Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Pátek 27. října 1978, Poslanec MUDr. Jaroslav Henzl, list s009014, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009014.htm>.
- [14] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Čtvrtek 26. října 1978, Poslankyně Anna Langerová, list s009013, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009013.htm>. Anna Langerová byla bezpartijní poslankyní.
- [15] Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Pátek 27. října 1978, Poslanec Karel Kostka, list s009014, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009014.htm>. Konečně na korupci při přidělování bytů upozornil na 9. schůzi ČNR komunistický poslanec Jiří Brejha (Stenoprotokoly 9. schůze: České národní rady: Pátek 27. října 1978, Poslanec Jiří Brejha, list s009014, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/009schuz/s009014.htm>).

19. 70. léta - nedostatky, počítače, vývoz a jiné pohledem 12. a 14. schůze ČNR

- [1] Stenoprotokoly 12. schůze: České národní rady: Úterý 26. června 1979, Poslanec Cyril Kuklínek, list s012005, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/012schuz/s012005.htm>.
- [2] Ibid.
- [3] Stenoprotokoly 12. schůze: České národní rady: Úterý 26. června 1979, Poslanec Jaroslav Polívka, list s012006, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/012schuz/s012006.htm>. Jaroslav Polívka byl bezpartijním poslancem.
- [4] Stenoprotokoly 14. schůze: České národní rady: Úterý 18. prosince 1979, Ministr financí ČSR ing. Jaroslav Tlapák, list s014001, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/014schuz/s014001.htm>.
- [5] Ibid.
- [6] Stenoprotokoly 14. schůze: České národní rady: Úterý 18. prosince 1979, Poslanec Jaromír Plíva, list s014003, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/014schuz/s014003.htm>.
- [7] Ibid. V letech 1971 až 1980 vzniklo 1 263 300 bytů, v letech 1981 až 1989 pak 820 000 bytů (Průcha, s. 719.).
- [8] Stenoprotokoly 14. schůze: České národní rady: Úterý 18. prosince 1979, Poslanec Jiří Hrdlička, list s014007, <http://www.psp.cz/eknih/1976cncr/stenprot/014schuz/s014007.htm>. Hrdlička byl poslanec za

Československou stranu socialistickou.

[9] Stenoprotokoly 12. schůze: České národní rady: Úterý 26. června 1979, Poslanec ing. Miroslav Mrázek, list s012005, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/012schuz/s012005.htm>.

[10] Ibid.

[11] Ibid.

[12] Stenoprotokoly 14. schůze: České národní rady: Úterý 18. prosince 1979, Poslanec ČNR ing. Jaroslav Horák, list s014008, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/014schuz/s014008.htm>.

[13] Rambousek, s. 53-54

[14] Stenoprotokoly 14. schůze: České národní rady: Úterý 18. prosince 1979, Poslanec ČNR ing. Jaroslav Horák, list s014008, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/014schuz/s014008.htm>.

[15] Stenoprotokoly 12. schůze: České národní rady: Úterý 26. června 1979, Poslanec ing. Oldřich Paul, list s012006, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/012schuz/s012006.htm>.

[16] Ibid.

[17] Ibid.

[18] Stenoprotokoly 14. schůze: České národní rady: Úterý 18. prosince 1979, Ministr financí ČSR ing. Jaroslav Tlapák, list s014001, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/014schuz/s014001.htm>.

[19] Ibid.

[20] Stenoprotokoly 12. schůze: České národní rady: Úterý 26. června 1979, Poslankyně Jaroslava Šenková, list s012006, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/012schuz/s012006.htm>.

[21] Ibid.

[22] Stenoprotokoly 14. schůze: České národní rady: Úterý 18. prosince 1979, Poslanec Jan Břicháček, list s014006, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/014schuz/s014006.htm>.

[23] Ibid.

[24] Ibid.

[25] Stenoprotokoly 14. schůze: České národní rady: Úterý 18. prosince 1979, Poslankyně Helena Veverková, list s014007, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/014schuz/s014007.htm>. Helena Veverková byla komunistka.

[26] Stenoprotokoly 14. schůze: České národní rady: Úterý 18. prosince 1979, Poslanec ČNR ing. Jaroslav Horák, list s014008, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/014schuz/s014008.htm>.

20. 70. léta - hromadící se zásoby

[1] Stenoprotokoly 16. schůze: České národní rady: Úterý 24. června 1980, Ministr financí ČSR ing. Jaroslav Tlapák, list s016002, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/016schuz/s016002.htm>.

[2] Ibid.

[3] Ibid.

[4] Ibid.

[5] Ibid.

[6] Stenoprotokoly 16. schůze: České národní rady: Úterý 24. června 1980, Poslanec RNDr. Vladimír Zvěřina, CSc., list s016003, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/016schuz/s016003.htm>.

[7] Ibid.

[8] Stenoprotokoly 12. schůze: České národní rady: Úterý 26. června 1979, Poslanec ČNR ing. Ladislav Kubíček, DrSc., list s012005, <http://www.psp.cz/eknih/1976cnr/stenprot/012schuz/s012005.htm>. Kubíček byl komunista. Na vysokou energetickou náročnost československého průmyslu upozorňuje i Skřivan, s. 146.

21. Husákova Ostrava

[1] Przybylová, s. 549.

[2] Ibid, s. 550.

[3] Ibid, s. 550.

[4] Kouřil a Przybylová, s. 584-585.

[5] Przybylová, s. 551.

[6] Ibid, s. 551.

[7] Ibid, s. 551-552.

[8] Ibid, s. 553.

[9] Matěj, s. 144-148.

[10] Przybylová, s. 553.

[11] Ibid, s. 557.

[12] Ibid, s. 558.

[13] Ibid, s. 558.

[14] Ibid, s. 558-559.

[15] Autor si pamatuje jiný způsob distribuce, který byl bezpečnější: spolužák z kolotočářské rodiny z návodu svých rodičů rozprodával zahraniční módní textil, školní potřeby a i jiné věci přímo ve třídě ostatním spolužákům, ceny ovšem byly poměrně vysoké.

[16] Ibid, s. 555.

[17] Ibid, s. 555-556.

[18] Ibid, s. 555, 557 a 558.

[19] Ibid, s. 554.

[20] Do přelomu tisíciletí zde došlo k výraznému zlepšení situace ohledně ovzduší, od té doby situace stagnuje anebo se i mírně zhoršuje (Ibid, s. 589).

[21] Ibid, s. 560.

22. Brno-Bosonohy za socialismu

- [1] Kuča, s. 304.
- [2] Česká wikipedie, heslo "Brno-Bosonohy".
- [3] Titul městečko či městys se, ale v té době nepoužíval.
- [4] Archív města Brna (dále jen ABM), značka B 48, MNV Bosonohy (1923) 1945 - 1990, inventární číslo 82, Zápisy o schůzích komise pro obchod a služby, 1972 – 1975, Zápis ze schůze komise konané dne 6. 2. 1973. MNV = Místní národní výbor.
- [5] Ibid, Zápis ze schůze komise konané dne 4. 9. 1973.
- [6] Ibid, Zápis ze schůze komise konané dne 6. 2. 1973. Odkaz na více prodejen je tu proto, že zde bylo více specializovaných prodejen, jako byla třeba mlékárna, masna, ovoce a zelenina.
- [7] Ibid, Zápis ze schůze konané dne 15. 5. 1973. Z materiálu je také patrné, že dobré bylo zásobování palivem, viz třeba Zápis z III. schůze komise konané 10. 10. 1972.
- [8] Ibid.
- [9] Ibid, Zápis ze schůze konané dne 8. 1. 1974.
- [10] Ibid.
- [11] Ibid, Zápis ze schůze konané dne 6. 1. 1975.
- [12] Ibid, Zápis ze schůze konané dne 4. 2. 1975.
- [13] Ibid, Zápis ze schůze konané dne 6. 5. 1975.
- [14] Stav k 10. XII. 2013.
- [15] <http://www.itesco.cz/cs/obchody-tesco/hypermarket-brno-bohunice/>. Přístup XII/2013.
- [16] http://www.albert.cz/nase-prodejny/supermarket_BRNO-Stary-Liskovec.html a http://www.albert.cz/nase-prodejny/supermarket_BRNO-St-Liskovec-Kurska.html. Přístup XII/2013. Doby odečteny z jízdního řádu autobusu číslo 69.
- [17] Například: ABM, značka B 48, MNV Bosonohy (1923) 1945 - 1990, inventární číslo 82, Zápisy o schůzích komise pro obchod a služby, 1972 – 1975, Zápis ze schůze konané dne 15. 5. 1973.
- [18] Ibid, Zápis ze schůze konané dne 5. 6. 1973.
- [19] Zápis ze schůze konané dne 3. 7. 1973 a 4. 9. 1973. Soudruh Krupička měl zřejmě provozovnu ve vlastních prostorách, což by mohlo vést k domněnce, že byl původně samostatným živnostníkem.
- [20] Blíže viz česká wikipedie, heslo "Jednota".
- [21] ABM, značka B 48, MNV Bosonohy (1923) 1945 - 1990, inventární číslo 82, Zápisy o schůzích komise pro obchod a služby, 1972 – 1975, Zápis ze schůze konané dne 6. 11. 1973.
- [22] Ibid, Zápis ze schůze konané dne 8. 1. 1974 a 5. 3. 1974.
- [23] Cenové skupiny.
- [24] ABM, značka B 48, MNV Bosonohy (1923) 1945 - 1990, inventární číslo 82, Zápisy o schůzích komise pro obchod a služby, 1972 – 1975, Zápisy o schůzích komise pro obchod a služby, 1972 - 1975. Šlo o provozovny U Čoupků a Sokolovna.
- [25] Stav k 10. XII. 2013.

- [26] ABM, značka B 48, MNV Bosonohy (1923) 1945 - 1990, inventární číslo 82, Zápisy o schůzích komise pro obchod a služby, 1972 – 1975, Zápis ze schůze konané dne 5. srpna 1975.
- [27] Ibid, Zápis ze schůze konané dne 28. října 1975.
- [28] Připojení Bosonoh k Brnu.

23. Sebevraždy za komunismu a nyní

- [1] Tůma. Odhlížíme od toho, že největší oficiální nezaměstnanost panuje dlouhodobě mezi mladými (Ročenka statistiky trhu práce 2010, Tabulka č. 2.21.).
- [2] Vývoj počtu sebevražd.
- [3] Česká wikipedie, heslo "Česko".
- [4] Vývoj počtu sebevražd.
- [5] Roku 2012 jich bylo 1 647 (V ČR v posledních letech).

Literatura:

- ♦ BALETKA, L. aj. Vsetín: město a čas. Vsetín: Masarykova veřejná knihovna 2008, ISBN 978-80-904139-1-7.
- ♦ BĚLINA, P. aj. Dějiny Prahy II. Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti. Praha-Litomyšl: Paseka 1998, ISBN 80-7185-143-4.
- ♦ BLÁHOVÁ, Marie a KŘEČEK, Karel. *Netín s osadou Záseka: vlastivědná kronika*. Tišnov: Sursum 2007, ISBN 978-80-7323-151-4.
- ♦ BLUCHA, Vladimír. *Město mezi dvěma řekami - Krnov: čtení o pozoruhodné historii města zvaného Kyrnow, Jegerdorf, Carnovia, Jägerndorf, Karniów*. Krnov: Město Krnov 2007, ISBN 978-80-239-5542-2.
- ♦ BÖHM-BAWERK, E. von. Základy teorie hospodářské hodnoty statků. Praha: Academia 1991.
- ♦ BÖHM-BAWERK, v. E. Johann Karel Rodbertus (1805-1875) [online, 2010]. Dostupný z (přístup X/2013): <http://www.mises.cz/clanky/johann-karel-rodbertus-1805-1875--49.aspx>.
- ♦ ČMOLÍK, J. (Modrý pták). Ekonomické nepravdělníky. Praha: Stříbrný standard 2011, ISBN 978-80-904710-0-9.
- ♦ DRDA, Adam, aj. *Mýty o socialistických časech: Jeden svět na školách: Příběhy bezpráví*. Praha: Člověk v tísni 2010, ISBN 978-80-86961-98-9.
- ♦ DUBNOVÁ, I. Totalitní prokurátor: Já nic, to šéf [online, 2003]. Dostupný z (přístup VII/2013): http://zpravy.idnes.cz/totalitni-prokurator-ja-nic-to-sef-dt2-/domaci.aspx?c=A030407_170657_domaci_has.
- ♦ EUCKEN, W. O teorii centrálně řízené ekonomiky: Analýza německého experimentu, Část I. [online]. Dostupný z (přístup VII/2013): http://www.bastiat.kvalitne.cz/jine_texty.htm, překlad V. Krupa.

- ♦ FASORA, L. Tovární dělník v textilním průmyslu – příklad Františka Halase st. In Fasora, L. aj. Člověk na Moravě 19. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, ISBN 978-80-7325-147-5.
- ♦ HAAS, T. Politictí vězni a amnestie - Havel, nebo Husák? [online, 2013]. Dostupný z (přístup VIII/2013): <http://eportal.parlamentnilisty.cz/Articles/5461-politicti-vezni-a-amnestie-havel-nebo-husak-.aspx>.
- ♦ HODEČEK, Dalibor aj. *Miroslavské Knínice 1262-2012*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost pro obec Miroslavské Knínice 2012, ISBN 978-80-7275-093-1.
- ♦ HUERTA DE SOTO, J. Rakouská škola: Tržní řád a podnikatelská tvořivost. Praha: Cevro Institut 2012, ISBN 978-80-87125-18-2.
- ♦ CHRÁSTECKÝ, Metoděj a KLADIWA, Pavel. *Hlučín 1256-2006: 750 let města*. Hlučín: Muzeum Hlučínska 2006, ISBN 80-239-7008-9.
- ♦ IKEDA, S. Výhody neefektivity [online, 2013]. Dostupný z (přístup X/2013): <http://www.mises.cz/clanky/vyhody-neefektivity-952.aspx>.
- ♦ JAN, Libor. *Komín v historii: 1240-2006*. Brno-Komín: Městská část Brno-Komín 2006, ISBN 80-239-7486-6.
- ♦ JAN, Libor aj. *Čejč: dějiny slovácké obce*. Čejč: Obecní úřad v Čejči v nakl. Albert 2006, ISBN 80-7326-089-1.
- ♦ JUROK, Jiří aj. *Nový Jičín*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny 2011, ISBN 978-80-7422-078-4.
- ♦ KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh 2011, ISBN 978-80-7252-347-4.
- ♦ KAISER, V. a KAISEROVÁ, K. Dějiny města Ústí nad Labem. Ústí nad Labem: Městský úřad Ústí nad Labem 1995, ISBN 80-901761-5-1.
- ♦ KILIÁN, Jan aj. *Mělník*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny 2010, ISBN 978-80-7422-029-6.
- ♦ KOHOUT, P. Kolik vlastně stál socialismus [online, 2013]. Dostupný z (přístup IX/2013): <http://www.reformy.cz/zpravy/kolik-vlastne-stal-socialismus/>.
- ♦ KORDIOVSKÝ, Emil a KLANICOVÁ, Evženie. *Město Břeclav*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost 2001, ISBN 80-7275-025-9.
- ♦ KOUŘIL, T. Ohlédnutí za rudným hornictvím na Jesenicku [online, 2010 (1994)]. Dostupný z (přístup XI/2013): <http://www.zdarbuh.cz/reviry/rd-jesenik/ohljednuti-za-rudnym-hornictvim-na-jesenicku/>.
- ♦ KRAUS, V. aj. Nová encyklopedie českého a moravského vína: 1. díl. Praha: Praga Mystica 2005, ISBN 80-86767-00-01.
- ♦ KUČA, K. Brno: vývoj města, předměstí a připojených vesnic. Praha: Baset 2000, ISBN 80-86223-11-6.
- ♦ MADDISON, Angus. *The Wolrd Economy: A Millennial Perspective*. Paris: OECD Publications 2001, ISBN 92-64-18608-5 – No. 51519 2001.
- ♦ MÁLEK, P. Opomíjená ekonomická kalkulace a Ekonomická kalkulace podruhé [online, 2013]. Dostupný z (přístup V/2013): <http://www.mises.cz/clanky/opomijena-ekonomicka-kalkulace-1013.aspx> <http://www.mises.cz/clanky/ekonomicka-kalkulace-podruhe-1025.aspx>.
- ♦ MATĚJ, M. aj. Kulturní památky rosicko-oslavanské průmyslové aglomerace. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě 2012, ISBN 978-80-85034-67-7.
- ♦ MATOUŠEK, O. aj. Základy sociální práce. Praha: Portál 2012, ISBN 978-80-262-0211-0.

- ♦ MISES, v. L. Byrokracie. Praha: Liberální institut 2002, ISBN 80-86389-22-7.
- ♦ MISES, v. L. Liberalismus. Praha: Liberální institut - Ekopress 1998, ISBN 80-86119-08-4.
- ♦ PICK, M. Stát blahobytu, nebo kapitalismus?: my a svět v éře neoliberalismu 1989-2011. Všeň: Grimmus 2011, ISBN 978-80-87461-05-1.
- ♦ PISKOVÁ, Renata aj. *Jihlava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny 2009, ISBN 978-80-7106-551-7.
- ♦ PLAČEK, Miroslav aj. *Veselí nad Moravou: město na řece času*. Veselí nad Moravou: Město Veselí nad Moravou 2011, ISBN 978-80-260-0252-9.
- ♦ PRŮCHA, Václav. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992: 2. svazek. Brno: Doplněk 2009, ISBN 80-7239-147-x1.
- ♦ PRŮŠA, J. Zvrácené motivace v českém zdravotnictví. In.: Terra Libera, leden-únor 2012. Praha: Terra Libera 2012. Dostupné i na www.libinst.cz.
- ♦ PRZYBYLOVÁ, B. aj. Ostrava. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny 2013, 687 s., ISBN 978-80-7422-240-5.
- ♦ RAMBOUSEK, V. Všežravý stát. Praha: Plot 2012, ISBN 978-80-7428-124-2.
- ♦ READ, L. E. I, Pencil: My Family Tree as Told to Leonard E. Read. New York: Foundation for Economic Education 2010, ISBN 1-57246-209-4.
- ♦ ROTHBARD, M. N. Ekonomie státních zásahů. Praha: Liberální institut 2001, ISBN 80-86389-10-3.
- ♦ RYCHLÍK, J. Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2012, ISBN 978-80-7258-149-2.
- ♦ RYSKA, P. a PRŮŠA, J. Apely na morálku nepomohou [online, 2011]. Dostupný z (přístup VII/2013): <http://www.libinst.cz/clanky-a-komentare/1802-apely-na-moralku-nepomohou/>.
- ♦ ŘIHÁK, H. Démon alkohol aneb mohli za všechno jen ti druzí? [online, 2013]. Dostupný z (přístup VI/2013): <http://www.mises.cz/clanky/demon-alkohol-aneb-mohli-za-vsechno-jen-ti-druzi--1103.aspx>.
- ♦ ŘIHÁK, H. F.A. von Hayek: Cesta do otroctví [online, 2011]. Dostupný z (přístup VI/2013): <http://www.mises.cz/clanky/f-a-von-hayek-cesta-do-otroctvi-308.aspx>.
- ♦ ŘIHÁK, H. Recenze: Mýty o socialistických časech [online, 2012]. Dostupný z (přístup VIII/2013): <http://www.mises.cz/clanky/recenze-myty-o-socialisticky-casech-556.aspx>.
- ♦ ŘIHÁK, H. Nástin charity ve viktoriánské Velké Británii - starobince pro chudé [online, 2013]. Dostupný z (přístup VI/2013): <http://www.mises.cz/clanky/nastin-charity-ve-viktorsanske-velke-britanii-starobince-pro-chude-1029.aspx>.
- ♦ ŘIHÁK, H. Romové jdou do práce? V minulosti běžná věc! [online, 2012]. Dostupný z (přístup VI/2013): <http://www.mises.cz/clanky/romove-jdou-do-prace-v-minulosti-bezna-vec--874.aspx>.
- ♦ SCHULZ, J. Olomouc: malé dějiny města. Olomouc: Univerzita Palackého 2002, ISBN 80-244-0493-1.
- ♦ SKŘIVAN, A. a CHALUPECKÝ, P. K charakteru, problémům a roli zahraničního obchodu komunistického Československa. In.: SOBĚHART, R aj. Hospodářské dějiny Československa 1918-1992. Praha: Setoutbooks.cz 2013, ISBN 978-80-86277-76-9.

- ♦ SOJKA, M. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Havlíček Brain Team 2010, ISBN 978-80-87109-21-2.
- ♦ STELLNER, F. aj. *Hospodářské dějiny novověku*. Davle: Set Out 2012, ISBN 978-80-86277-73-8.
- ♦ STUDNIČNÁ, J. 5 skutků bývalého generálního prokurátora [online, 1993]. Dostupný z (přístup VII/2013): <http://www.cibulka.net/nnoviny/nn1993/nn1993/obsah/8.htm>.
- ♦ SÝKOROVÁ, L. a ASCHENBRENNER. V. *Klatovy*. Praha: NLN 2010, ISBN 978-80-7422-018-0.
- ♦ ŠEBELA, M. *Parnická textilní továrna. Ústí nad Orlicí: Oftis 2010*, ISBN 978-80-7405-087-9.
- ♦ ŠEBESTA, V. *Sudoměřice: dějiny obce*. Břeclav: Petr Brázda spolu s Obcí Sudoměřice 2012, ISBN 978-80-87387-16-0.
- ♦ ŠRÁMEK, P. *Armádní generál Jan Syrový* [online, 2013]. Dostupný z (přístup VI/2013): <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/osobnosti/3.htm>.
- ♦ ŠVANKMAJER, M. aj. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2012, ISBN 978-80-7422-026-5.
- ♦ TOŠNEROVÁ, Marie aj. *Beroun*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny 2008, ISBN 978-80-7106-964-5.
- ♦ TŮMA, R. *Proč budu volit komunisty aneb Tahle země není pro starý* [online, 2012]. Dostupný z (přístup V/2014): <http://www.blisty.cz/art/64399.html>.
- ♦ VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. Příbram: Městský úřad 2003, ISBN 80-239-1174-0.
- ♦ VINKLER, V. *Moravolen v dobách slávy a dnes*. In.: XI. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku: Historie textilního průmyslu na Jesenicku. Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka – Státní okresní archiv Jeseník 2011, ISBN 978-80-87496-01-5.
- ♦ VONDRA, R. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia 2012, ISBN 978-80-200-2130-4.
- ♦ VORÁČEK, Emil. *Dějiny Skutče. Skuteč* [i.e. Pardubice]: Radek Drahný 2011, ISBN 978-80-903734-6-4.
- ♦ VRBKA, Svatopluk. *Povídání o Mikulově, aneb, O čem městské kroniky hovoří a o čem mlčí*. Mikulov: Muzejní spolek v Mikulově 2009, ISBN 978-80-254-6108-2.
- ♦ ŽÍDEK, Libor. *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2009, ISBN 978-80-7380-184-7.
- ♦ ŽLÁBKOVÁ, L. *Křehká krása vyzdvihne slávu bižuterie na Jablonecku*. In.: Deník Právo 23. července 2013, číslo 169, ročník 23. Praha: Redakce Práva a administrativa Borgis, a. s..
- ♦ ZŘÍDKAVESELÝ, František aj. *Lysice 1308-2008: dějiny obce*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci s městysem Lysice 2008, ISBN 978-80-7275-077-1.

- ♦ Anglická a česká wikipedie.
- ♦ *Cenové skupiny* [online, 2007]. Dostupný z (přístup XII/2013): http://www.martinkos.estranky.cz/clanky/moderni-gastronomie/cenove-skupiny_.html.
- ♦ *Cukrárna - kavárna U Pražanů - Leoš Pražan - kvalitní zakázková výroba cukroví, svatebních dortů a koláčů - Skuteč, Chrudimsko* [online]. Dostupný z (přístup IX/2013): <http://chcitokvalitne.cz/firma/chci-jist-a-pit/cukrarny-cukrarstvi-pekarstvi-239/cukrarna-kavarna-u-prazanu-leos-prazan-kvalitni-zakazkova-vyroba-cukrovi-svatebnich-dortu-a-kolacu-skutec-chrudimsko-1445>

- ♦ Česká republika od roku 1989 v číslech, Spotřeba a ceny, Tab. 03.04, Míra inflace, vývoj spotřebitelských cen vybraných výrobků v České republice [online]. Dostupný z (přístup VIII/2013):
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#03.
- ♦ Česká republika od roku 1989 v číslech, Zdravotnictví a sociální zabezpečení, Tab. 13.02, Místa v zařízeních sociální péče, jejich využití a pečovatelská služba v České republice [online]. Dostupný z (přístup VIII/2013):
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#13.
- ♦ Česká republika od roku 1989 v číslech, Zdravotnictví a sociální zabezpečení, Tab. 13.04 Průměrná měsíční výše důchodů v ČR podle druhu (stav v prosinci příslušného roku) [online]. Dostupný z (přístup VIII/2013):
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#13.
- ♦ Česká republika od roku 1989 v číslech, Zdravotnictví a sociální zabezpečení, Tab. 13.08 Relace průměrného důchodu k průměrné mzdě (včetně SVP) [online]. Dostupný z (přístup VIII/2013):
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#13.
- ♦ Česká republika od roku 1989 v číslech, Soudnictví, kriminalita, nehody, Tab. 14.01, Zjištěné trestné činy v České republice [online]. Dostupný z (přístup VIII/2013):
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#14.
- ♦ Česká republika od roku 1989 v číslech, Soudnictví, kriminalita, nehody, Tab. 14.02, Odsouzení a vězni v České republice [online]. Dostupný z (přístup VIII/2013):
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#14.
- ♦ Dopravní podnik měst Chomutova a Jirkova a. s. Výroční zpráva 2012 [online, 2012]. Dostupný z (přístup VII/2013): <http://www.dpchj.cz/images/obsah/o-spolecnosti/2012.pdf>.
- ♦ Děčín Extrusions 1909-2009. Děčín: Alcan Děčín Extrusions 2009, ISBN 978-80-254-5481-7.
- ♦ Hornictví v českých zemích (X. část): Léta 1968 – 1990 [online, 2009]. Dostupný z (přístup VI/2013):
<http://www.zdarbuh.cz/dejiny-hornictvi/historie/hornictvi-v-ceskych-zemich-x-cast/>.
- ♦ Mapy.cz.
- ♦ *Paměti Dolních Dunajovic*. Dolní Dunajovice: OÚ Dolní Dunajovice 2008.
- ♦ Připojení Bosonoh k Brnu [online]. Dostupný z (přístup XII/2013): <http://www.bosonohy.cz/mestskacast/historie/pripojeni-bosonoh-k-brnu/>.
- ♦ Restaurace.net [online]. Dostupný z (přístup I/2013): <http://restaurace.net/s/brno-komin/>.
- ♦ Restaurace ve Skutči [online]. Dostupný z (přístup IX/2013): <http://restaurace.net/skutec/>.
- ♦ Ročenka statistiky trhu práce 2010, Tabulka č. 2.21 Vývoj míry nezaměstnanosti podle věkových skupin, úrovně vzdělání, oblastí a krajů - celkem [online, 2011]. Dostupný z (přístup V/2014):
<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/D70045C1D5>.
- ♦ Statistická ročenka České republiky 2011, 27-8. Státní příslušnost vězňů (stav k 31. 12.) [online, 2011]. Dostupný z (přístup VIII/2013): <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/0001-11-2010-2700>.
- ♦ Statistická ročenka České republiky 2011, 27-9. Obvinění a odsouzení podle státní příslušnosti k 31. 12. 2010 [online, 2011]. Dostupný z (přístup VIII/2013):

<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/0001-11-2010-2700>.

♦ Trolejbusy v Chomutově a Jirkově [online, 2012]. Dostupný z (přístup VII/2013):

<http://www.spvd.cz/index.php/chomutov-jirkov/trolejbusy>.

♦ Územní změny, počty obyvatel, narození, zemřelí, stěhování (1971-2012) [online, 2013]. Dostupný z (přístup IX/2013): http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm.

♦ V ČR v posledních letech přibývá sebevražd, loni jich bylo 1647 [online, 2013]. Dostupný z (přístup V/2014): <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/v-cr-v-poslednich-letech-pribyva-sebevrazd-loni-jich-bylo-1647/982085>.

♦ Vlnářská centra Evropy: Brno-Jihlava. Od počátků do 20. století. Brno-Jihlava: Archiv města Brna, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava, Matice moravská, Muzeum Vysočiny Jihlava a město Jihlava 2008, ISBN 978-80-86736-08-2.

♦ Vývoj počtu sebevražd [online, 2011]. Dostupný z (přístup V/2014):

<http://notes3.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/ED0035231C>.

Archivní prameny:

♦ Archiv města Brna, značka B 48, MNV Bosonohy (1923) 1945 - 1990, inventární číslo 82, Zápisy o schůzích komise pro obchod a služby, 1972 – 1975.

♦ Stenoprotokoly 8. schůze České národní rady: Pondělí 26. června 1978 [online]. Dostupný z (přístup X/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 27. října 1978 [online]. Dostupný z (přístup X/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 12. schůze České národní rady: Úterý 26. června 1979 [online]. Dostupný z (přístup VII/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 14. schůze České národní rady: Úterý 18. prosince 1979 [online]. Dostupný z (přístup VII/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: Úterý 24. června 1980 [online]. Dostupný z (přístup X/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 2. schůze České národní rady: Čtvrtek 3. července 1986 [online]. Dostupný z (přístup VIII/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 3. schůze České národní rady: Pondělí 20. října 1986 [online]. Dostupný z (přístup VIII/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 4. schůze České národní rady: Středa 10. prosince 1986 [online]. Dostupný z (přístup VIII/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 5. schůze České národní rady: Pondělí 30. března 1987 [online]. Dostupný z (přístup VI/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 6. schůze České národní rady: Úterý 30. června 1987 [online]. Dostupný z (přístup

VI/2013): viz příslušné poznámky.

♦ 8. Stenoprotokoly 9. schůze České národní rady: Pondělí 11. dubna 1988 [online]. Dostupný z (přístup VI/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 15. schůze České národní rady: Čtvrtek 22. června 1989 [online]. Dostupný z (přístup VII/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 16. schůze České národní rady: úterý 31. října 1989 [online]. Dostupný z (přístup VI/2013): viz příslušné poznámky.

♦ Stenoprotokoly 18. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 24. října 1985 [online]. Dostupný z (přístup X/2013): viz poznámky.

♦ Stenoprotokoly 19. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 12. prosince 1985 [online]. Dostupný z (přístup X/2013): viz poznámky.

♦ Stenoprotokoly 20. schůze: Slovenské národní rady: Čtvrtek 15. května 1986 [online]. Dostupný z (přístup X/2013): viz poznámky.

Poznámka: Autor se pokusil opravit v citacích stenoprotokolů překlepy.

Obsah:

Úvod	2
1. Nedostatky a nekvalita pohledem historie	4
2. Otázka sociální	15
3. Textilní průmysl	19
4. Zastaralá a zpustlá Praha	25
5. Máme republiku rudou, kradu, kradeš, kradou	51
6. Nedostatky a nekvalita pohledem schůzí České národní rady	69
7. Školství, kultura, zdravotnictví, sociální péče a důchody pohledem schůzí ČNR	96
8. Zamyšlení nad kriminalitou	104
9. Průmysl, zaostalost, diskoordinace a byrokracie	106
10. Dějiny socialistických měst	159
11. Devizové přísliby jako zdroj korupce a klientelismu	165
12. Průmysl a otázka sociální	169
13. Poznámka k dotování Slovenska	180
14. Průmysl na Slovensku	183
15. Nedostatky v zásobování na Slovensku a jiné kratochvíle	202
16. Reformy hospodářství	214
17. 70. léta nejen v Severních Čechách	219
18. 70. léta - zemědělství a diskoordinace, nedostatky a rozkrádání	231
19. 70. léta - nedostatky, počítače, vývoz a jiné pohledem 12. a 14. schůze ČNR	238
20. 70. léta - hromadící se zásoby	248
21. Husáková Ostrava	252
22. Brno-Bosonohy za socialismu	256
23. Sebevraždy za komunismu a nyní	258
24. Závěr	259
Poznámky	259

Literatura	305
Archivní prameny	310
Obsah	312